పురాణములు

బ్రహ్మ పురాణము-1,2,3

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్
www.freegurukul.org

సదాశివ సమారంభాం
గురు దక్షిణామూర్తి
గురు వేదవ్యాస మహర్షి
గురు శుక మహర్షి
గురు నారద మహర్షి
గురు వాల్మీకి మహర్షి
గురు శ్రీకృష్ణ
శంకరాచార్య మధ్యమాం
గురు దత్తాత్రేయ
గురు బాబాజి
గురు గౌతమ బుద్ధ
గురు ఆదిశంకరాచార్య
గురు రామానుజాచార్యులు
గురు జ్ఞానేశ్వర్
గురు రవిదాస్
గురు కబీర్ దాస్
గురు చైతన్య మహా ప్రభువు
గురు నానక్
గురు రాఘవేంద్ర స్వామి
గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి
యోగి వేమన
అస్మదాచార్య పర్యంతాం
గురు త్రైలింగ స్వామి
గురు లాహిరి మహాశయ
గురు రామకృష్ణ పరమహంస
అమ్మ శారదా దేవి
గురు వివేకానంద
గురు సాయిబాబా
గురు అరబిందో
గురు రమణ మహర్షి
గురు యోగానంద
గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద
గురు మళయాళ స్వామి
గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి
గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య
వందే గురుపరంపరాం..

Free Gurukul

"ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్" ద్వారా విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందించే సేవా కార్యక్రమంలో బాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా) నుంచి సేకరించి అందిస్తున్నాము. ఇందుకు మేము వారికి కృతజ్ఞత తెలియచేసుకుంటున్నాము.

సాయి రామ్ వారి సేవల విస్తరణలో బాగంగా ఈ ఫౌండేషన్ స్థాపించబడినది. ఈ స్వచ్ఛంద సంస్థ ద్వారానే అన్ని సేవలు అందించబడును. ఇటువంటి పుస్తకాలు మీరు వ్రాసినట్లయితే (లేక) సేకరిస్తే మాకు తెలియచేయండి. మేము ప్రతి విద్యార్థికి ఉచితంగా అందేలా చేస్తాము, తద్వారా ఉన్నత విలువలు, నైపుణ్యాలు కలిగిన విద్యార్థులను మన దేశానికి అందించవచ్చు. మాతో కలిసి నవ భారత నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పనిచేయుటకు, భాగస్వామ్యం అగుటకు ఆసక్తి ఉంటే సంప్రదించగలరు.

ఈ గ్రంధాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: http://www.new.dli.ernet.in
2) ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ వెబ్ సైట్ : www.freegurukul.org
3) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్ : https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement
4) మొబైల్ ఆప్: Free Gurukul

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన,ధర్మ ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు డిజిటల్ లైబ్రరీ సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఇది లాభార్జన దృష్టిలేని ఉచిత సేవ. ఈ సేవలో అంతర్జాలంలోని(ఇంటర్నెట్) లైసెన్సు / కాపీరైటు అభ్యంతరాలు లేనివి అనుకొన్న పుస్తకాలను గ్రహించటం జరిగినది. అనుకోకుండా ఏవైనా అభ్యంతరకరమైనవి ఉన్నచో మాకు తెలుప మనవి, వాటిని తొలగించగలము అని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Website: www.freegurukul.org Mobile App: Free Gurukul email: support@freegurukul.org
Facebook: www.facebook.com/freegurukul Help Line / WhatsApp: 904 202 0123

" మన లక్ష్యం: విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య అనేది ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందరికి అందించబడాలి "

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ – Free Gurukul Education Foundation

సర్వం పరమాత్మ పాద సమర్పణమస్తు

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

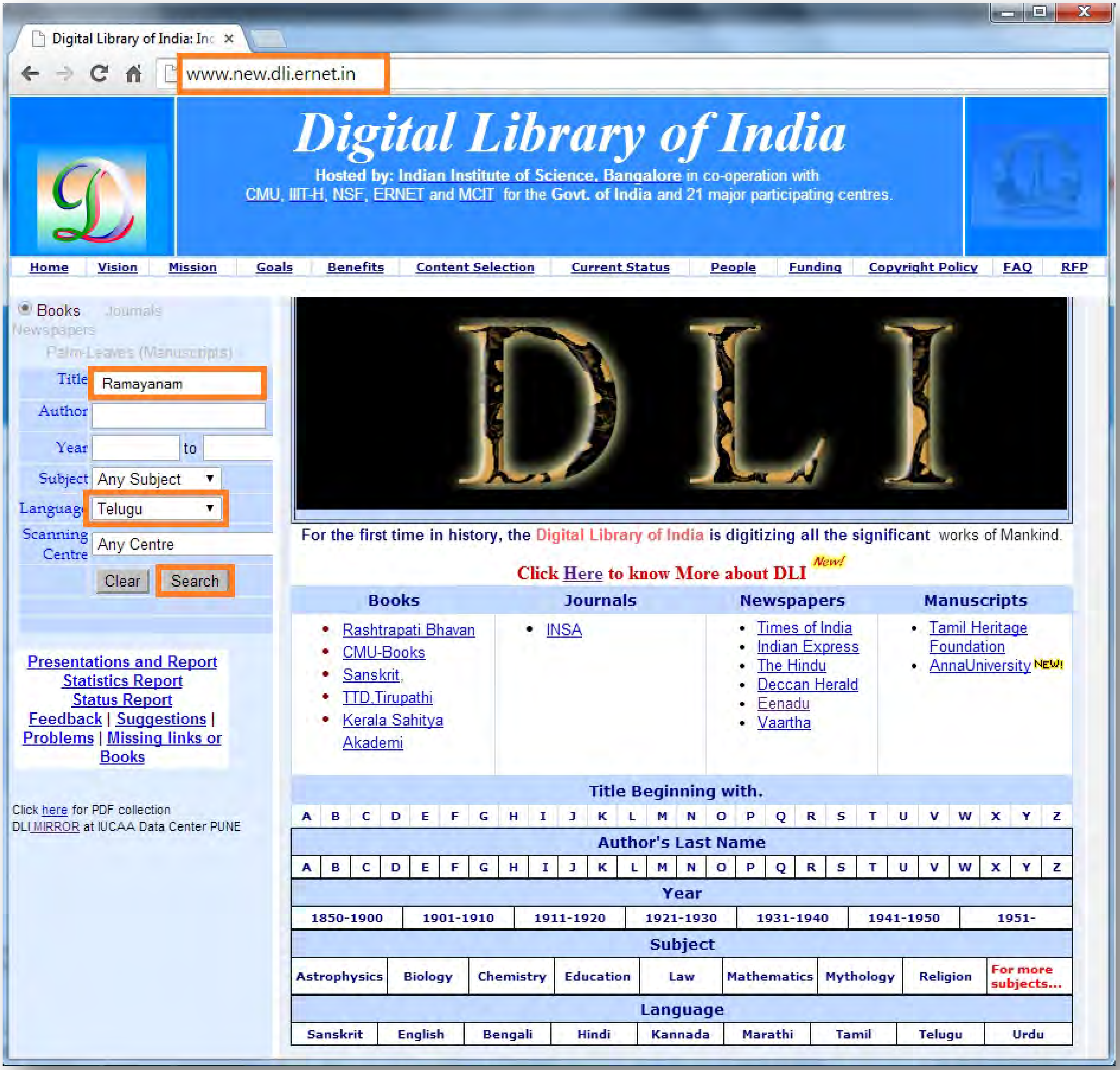

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, ఐవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

121/9

శ్రీ దేవాయనమః.

బ్రహ్మపురాణము.

(ఆంధ్రవచనము.)

శ్రీ వెలయఁగ నారాయణ
దేవునకు నమస్కరించి దివ్యముని సరుక్
భావమున నెంచి భాషా
దేవికిఁ బ్రణమిల్లి వ్యాసదేవుఁ దలఁచుచున్.

ఉ. ఏవిభు తేజమందు జనియించి వసించుచుఁ బంచభూతమా
యావృతమైన విశ్వము లయంబును గాంచునొ కల్పకల్ప ; మే
దేవునిఁ గొల్చి మానులు దుదిన్. ధ్రువమోక్షపదంబుఁ గాంతురో
యావిభు నాశ్రయింతు మమలాత్మ నటన్ బురుషోత్తమాహ్వయున్.

ఉ. సారసహార్ధనిష్ఠు లగు సంయము లాత్మఁ దలంచువాని సం
సారవినాశకారణుఁ బ్రసన్నుఁ బ్రమోదమయుం బ్రభున్ నిరా
కారు విశుద్ధు నీశు నవికారుఁ బ్రపంచవిదూరు ముక్తిసం
చారు హరిం దలంతు మనికంబు సభీష్టపదార్థసిద్ధికిన్.

అవతారిక.

పరమపవిత్రంబును, పుణ్యనిలయంబును, మనోహరప్రదేశంబును, నానామునిజనాకీర్ణంబును, నానాపుష్పశోభితంబును, సరళ, కర్ణికార, పనస, ఖదిర, చూత, జంబూ, కపిత్థ, న్యగ్రోధ, దేవదారు, పారిజాత, చంద, నాగరు, పాటల, వకుళ, సప్తపర్ణ, పున్నాగ, నాగకేసర, సాల, తాల, తమాల, నారికే, ళార్జున, చంప, కాశ్వత్థాది బహువిధ వృక్ష విరాజితంబును, వివిధపక్షిగణ సంకీర్ణంబును, నానా మృగసమూహ సంయుక్తంబును, వాపీకూపతటాకాద్యనేకజలాశయాలంకృతంబును, బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రాది బహుజన సమాకీర్ణంబును, యతి వానప్రస్థ గృహస్థ బ్రహ్మచారి జనసంకలితంబును, సంపన్నగోకులాభిశోభితంబును, యవ గోధూమాది సకలసస్యసంపన్నంబును నగు నైమిశారణ్యంబునం దొకప్పుడు మహర్షులచే ద్వాదశవర్ష సత్త్రయాగంబు గావింపఁబడుచుండెను. యజ్ఞారంభసమయంబునందు హూయమానుం డగు వైశ్వానరుండు యాగకుండంబునఁ బ్రజ్వలించుచుండెను. ఆ మహోత్సవమును సందర్శింప ననేక తాపసగణంబులును, [illegible]గణంబులును వచ్చి యథోచితపూజాసత్కారంబుల నంది యుపవిష్టులై యుండిరి. మహామునులును, ఋత్విగ్గణంబును యథాస్థానంబుల నలంకరించియున్న సమయంబున, మతిమంతుండును, రోమహర్షణపుత్త్రుండును నగు సూతుం డేతెంచి, నిజాగమనంబుం గాంచి యమితానందభరితు లగుచున్న యచ్చటిమునివర్యులచే నభ్యర్చితుండై, మరల వారికిఁ బ్రతిపూజనంబులఁ గావించి యుత్తమాసనంబున నాసీనుండై యుండెను. పరస్పర కుశలప్రశ్నానంతరంబున ఋత్విక్కులతోడను, సదస్యులతోడను గూడి

యున్న యజ్ఞదీక్షితులగు నమ్మహర్షు లందఱును వ్యాసశిష్యుండైన యాసూతుం గాంచి హర్షముతో నిట్లనిరి.

పరమపూజ్యుండ వైన రోమహర్షణా! సమస్తపురాణాగమశాస్త్రేతిహాసంబులయందును, దేవదైత్యుల జన్మకర్మములతోఁగూడిన చరిత్రంబులయందును నీయెఱుంగనివిషయంబులు లేవు. మోక్షశాస్త్రంబులయందు నీవు సర్వజ్ఞుండవే. సచరాచరం బగునీజగం బంతయుఁ దొలుత నెట్లుత్పన్నం బయ్యెను? ఇంకను నెట్లు కాఁగలదు? దీని యుత్పత్తి స్థితి లయంబు లెట్టివి? ఈమాసంశయంబుల నివారింపుము. మునీంద్రు లిట్లడుగుటయు, ధీమంతుం డైనయాసూతపుత్రుం డిట్లనియెను.

నిర్వికారుండును, విశుద్ధుండును, నిత్యుండును, పరమాత్ముండును, నిత్యైకాకారుండును, విష్ణుండును, సర్వజిష్ణుండును, హిరణ్యగర్భుండును, హరుండును, శంకరుండును, వాసుదేవుండును, నేకానేకస్వరూపుండును, స్థూలసూక్ష్మాత్మకుండును, వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపుండును, ముక్తికారణుండును, జగదుత్పత్తిస్థితిలయహేతుభూతుండును, అజరామరుండును, మూలకారణుండును, విశ్వాధారుండును, సూక్ష్మాతిసూక్ష్ముండును, సర్వభూతస్థితుండును, అచ్యుతుండును, పురుషోత్తముండును, జ్ఞానస్వరూపుండును, కేవలనిర్మలుండును, పరమార్థస్వరూపుండును, సర్వవ్యాపకుండును, సర్వజ్ఞుండును, సర్వేశ్వరుండును, అజుండును, అక్షయుండును, అవ్యయుండును, ఆద్యుండును, విశ్వనాథుండును నగు భగవానునకును, బ్రహ్మాదిదేవతలకును నమస్కారంబు లొనర్చి, మఱియు నితిహాసపురాణవేత్తయు, వేదవేదాంగవిదుండును, సర్వశాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞుండును, పరాశరసుతుండును, మత్ప్రభుండును మదీయగురుండును, మునివర్యుండును నగు వేదవ్యాసమహర్షికిఁ బ్రణామంబు లాచ

రించి, వేదసమ్మితంబును, పరమపవిత్రంబును నగు నొకయుత్తమపురా
ణము నిప్పుడు మీకు వినుపించుచున్నాను. ఋషీంద్రులారా! తొల్లి
దక్షప్రజాపతి మొదలగు మునిసత్తములచేఁ బ్రశ్నింపఁబడి భగవంతుఁ
డగు బ్రహ్మదేవుండు వారలకుచ్చిన విధం బంతయును గల కథను మీకు
నెఱింగించుచున్నాను. ఆకథ సమస్తపాపవినాశకరంబును, బహ్వర్థ
సమన్వితంబును, చిత్రచరిత్రసంయుక్తంబును, వేదవిశ్రుతంబును నై
యొప్పుచున్నది. అట్టిదీని నెవ్వఁడు నిత్యమును ధారణము చేయునో,
ఎవ్వఁడు శ్రద్ధాభక్తులతో వినునో వానివంశ మాచంద్రార్క మభి
వృద్ధి నొందుచుండుటయే కాక, యాపుణ్యాత్ముం డంతంబునఁ బుణ్య
లోకప్రాప్తిం బొందువాఁ డగుచున్నాఁడు. ఇట్లు చెప్పి సూతుండు
మరల నీరీతిం బలికెను.

ఆదిసృష్ట్యభివర్ణనము.

అవ్యక్తుండును, కారణుండును, నిత్యుండును, సదసదాత్మకుం
డును, ప్రధానపురుషుండును నగు నీశ్వరునినుండియే యీవిశ్వమంత
యు వినిర్మితం బగుచున్నది. మునిశ్రేష్ఠులారా! నారాయణపరాయ
ణుండును, అమితతేజసుండును నగు నవ్విధాతయే యీభూతసృష్టికం
తకును కర్త యని యెఱుంగుఁడు. మహత్తునుండి యహంకారంబును,
యహంకారంబునుండి భూతసముదాయంబును నుత్పన్నం బై
ఆభూతసమూహమునుండి కాలక్రమమున ననేకవిధంబు లగు
సంఘంబు లావిర్భవించెను. ఇదియ సనాతనసృష్టిక్రమంబు. మునీం
ద్రులారా! నాకుం గల శాస్త్రజ్ఞానంబునుం బట్టియు, వినికిని బట్టియు
వర్ణనీయంబును, పుణ్యవర్ధనంబును నగు సృష్టిక్రమంబును, సంతత
స్మరణీయంబులును, కీర్తివర్ధనంబులును నగు స్థిరకీర్తిశాలుల పుణ్యచా

క్షేత్రంబులును నాబుద్ధికొలంది మీకు సవిస్తరంబుగ వర్ణించి చెప్పెదను. సావధానచిత్తులరై యాకర్ణింపుఁడు.

స్వయంభువైనభగవంతుండు వివిధప్రజలను సృజియింప నభిలషించినవాఁడై, ప్రప్రథమమున నుదకంబులను సృజియించి వానియందు స్వకీయం బగు వీర్యంబును నిక్షేపించెను. ఉదకంబులు నారంబులని చెప్పంబడును. ఆజలంబులు "అయనంబు" (స్థానంబు)గాఁ గలవాఁడు గావుననే యాభగవానుఁడు నారాయణనామంబున విఖ్యాతుండయ్యెను. అట్లు జలవినిక్షిప్తమైన యావీర్యము బంగరురంగు గల యొకగుడ్డుగాఁ బరిణమించెను. దానినుండి బ్రహ్మదేవుండు స్వయముగ నుద్భవించెను. కావుననే యాతఁడు స్వయంభు వని యస్మదాదులచే నాకర్ణింపఁబడుచున్నాఁడు. భగవంతుండగు హిరణ్యగర్భుండాజలంబునం బడియున్న యాయండంబున నొకసంవత్సరమువఱకు సంవసించి యుండి యమ్మట దానిని రెండుభాగములుగాఁ జీల్చుకొని వచ్చి, యొకభాగమును స్వర్గలోకముగను, రెండవభాగమును భూలోకముగను, ఆరెంటికిని నడుమ నున్న యంతరము నాకాశముగను సృజియించెను. పిమ్మటఁ గ్రమక్రమముగాఁ బృథ్వి, దశదిశలు, కాలంబు, మనంబు, వాక్యంబు, కామంబు, క్రోధంబు, రతి మొదలుగాఁ గల సృష్టియంతయు నయ్యెను. అంతట బ్రహ్మదేవుండు ప్రజాపతిగణంబును జయింప సంకల్పించినవాఁడై తదనురూపముగ దక్షాదిప్రజాపతులను స్టించెను పిమ్మట మరీచి, అత్రి, అంగిరసుఁడు, పులస్త్యుఁడు, పులహుఁడు, క్రతువు, వసిష్ఠుఁడు—అను సప్తమానసపుత్త్రు లాతనితేజంబునుండి యుద్భవించిరి. పితామహుని యీయేఁడుగురుపుత్త్రులును పురాణములయందు విశేషప్రసిద్ధిం గాంచియున్నవారు. వీరు నారాయణాత్మకు లనియుఁ జెప్పంబడుచున్నారు. పరమేష్ఠి తనరోషంబునుండి

రుద్రుని సృజియించెను. తరువాత సనత్కుమారుఁడు సృష్టింపఁబడి యెను. ఈసనత్కుమారుఁడు బ్రహ్మమానసపుత్త్రులకంటెను బూర్వుఁ డని తలంపఁబడుచున్నాఁడు. ద్విజశ్రేష్ఠులారా! పైని జెప్పంబడిన బ్రహ్మమానసపుత్త్రసప్తకమునుండియే ప్రజాగణంబును, రుద్రగణం బును నుత్పత్తిం గాంచిన దయ్యెను.

స్కందుండును, సనత్కుమారుండును స్వస్వతేజంబుల సంవర ణంబు గావించుకొని యుండిరి. మరీచిమొదలగు విరించిమానసపుత్త్ర శ్రేష్ఠులవలననుండియు దివ్యంబులును, సకలదేవగణాన్వితంబులును, క్రియా సంపన్నంబులును, బ్రజాభివృద్ధికరంబులును, మహర్షిగణాలంకృతంబు లును నగు మహావంశంబులు సముత్పన్నంబు లయ్యెను. భగవానుం డగు బ్రహ్మదేవుండు ప్రప్రథమమున మెఱపులను, పిడుగులను, మేఘములను, ఇంద్రధనుస్సును, పక్షిగణంబులను, పర్జన్యాధిదేవతను, యజ్ఞాదిసత్కార్యసిద్ధికొఱకు ఋగ్యజుస్సామాది వేదంబులను, మఱియు సాధ్యాదిదేవగణంబులను సృజించెను. ఇట్లే యమ్మహాత్మునిగాత్రం బునుండి యుత్తమమధ్యమాధమ భూతసంఘంబులు క్రమక్రమంబుగ నుత్పన్నంబు లయ్యెను. ప్రజాపతియైన బ్రహ్మదేవుం డీరీతి నెంతగా సృష్టించుచున్నను బ్రజాభివృద్ధి యంతగాఁ గానరాకుండెను. దానం జేసి యాపరమేష్ఠి తనదేహంబును రెండుభాగములుగా విభజించి యం దొక్కభాగమును బురుషునిగఁ జేసి రెండవభాగమును స్త్రీగా నొనర్చి యామెవలన నానావిధముగఁ బ్రజాభివృద్ధిం గావించినవాఁడై యీ విధముగఁ దనమహామహిమను స్వర్గమర్త్యాదిలోకంబుల వ్యాపింపఁ జేసెను. భగవంతుండైన విష్ణువు విరాట్టును సృజియించెను. ఆవిరా ట్పురుషుండు వేఱొక మహాపురుషుని సృష్టించెను. ఆమహాపురుషునే మను వని యెఱుంగఁదగు. ఆతనికాలము మన్వంతర మనఁబడుచు

న్నది. ఇది ద్వితీయమానసమన్వంతరంబు. అనంతరము మహాత్ముండును, విరాట్పుత్రుండును నగు మనువు ప్రజాసృష్టిని గావించెను. ఆప్రభువు నారాయణాత్మజుం డగుటం జేసి యాతనిసంతతివా రయోనిజులైరి.

మునిశ్రేష్ఠులారా! ఇయ్యాదిసృష్టివృత్తాంతము నెఱింగినమానవుండు దీర్ఘాయుష్మంతుండును, కీర్తిమంతుండును, పుణ్యవంతుండును, ప్రజ్ఞావంతుండును నగుటయే కాక యంతంబున యథేష్టగతిం బొందుచున్నాఁడు.

—♦ సృష్టికథనము. ♦—

రోమహర్షణతనయుం డగు సూతుండు మరల నిట్లు చెప్పనారంభించెను—ప్రజాపతి యగుబ్రహ్మదేవుం డారీతిని జగత్సృష్టికార్యమును నెఱవేర్చినవాఁడై తనమహిమ నెల్లలోకంబులను వ్యాపింపఁజేసెను. మునిశ్రేష్ఠులారా! ఇంతకుమున్ను చెప్పిన మహాపురుషుం డగుమనువు సౌందర్యశాలినియు, నయోనిసంజాతయు నగుశతరూప యనుకన్యను బత్నిగఁ జేకొనెను. ఆశతరూపాకన్య ధర్మునికుమారిక. ఆమె పదివేలయేండ్లు తపం బొనరించి తపోనిధియైన యాతనిని భర్తనుగాఁ బడసెను. అమ్మహాపురుషుఁడే స్వాయంభువమను వను ప్రసిద్ధనామము గల్గువాఁడు. డెబ్బదియొక్క దివ్యయుగములకాలము మన్వంతర మని చెప్పంబడుచున్నది. మహాత్ముఁ డగుస్వాయంభువమనువువలన శతరూపాదేవిగర్భంబున వీరుండును, ప్రియవ్రతుండును, ఉత్తానపాదుండును జన్మించిరి. అందు జ్యేష్ఠుం డగువీరుండు కర్దమప్రజాపతి జ్యేష్ఠపుత్రిక యగుకామ్యాదేవిని భార్యగాఁ బరిగ్రహించి యామెయందు సమ్రాట్టు, కుక్షి, విరాట్టు, ప్రభువు అను నలువురునందనులను బడ

సెను. ఉత్తానపాదుఁ డనువాఁడు ప్రజాపతియైన యత్రిచేఁ బుత్త్రుఁడు గా గ్రహింపఁబడియెను. ధర్మునితనయయు, సుశ్రోణియు, నశ్వమేధ యాగఫలంబున జననంబుఁ గాంచినదియు నగు సూనృతాదేవిగర్భం బున నుత్తానపాదునకు నల్వురు పుత్త్రులు గలిగిరి. భద్రవతియైన యాసూనృతాదేవియే సుప్రసిద్ధుఁడైన ధ్రువునిజనని. సూనృతగర్భ మునఁ బ్రజాపతి యైన యుత్తానపాదునకు జనియించిన నలువురు పుత్త్రులును—ధ్రువుఁడు, కీర్తిమంతుఁడు, ఆయుష్మంతుఁడు, వసువు అనువారలు.

ద్విజశ్రేష్ఠులారా! మహాభాగుం డైన ధ్రువుండు సువిశాల యశస్సు నభిలషించినవాఁడై మూఁడువేల దివ్యసంవత్సరంబులు మ హాతపస్సు నొనర్చెను. ఆతనితపంబునకు సంప్రీతుండై భగవంతుం డైనబ్రహ్మదేవుం డాతనికి సప్తమహర్షులసమ్ముఖమ్మున నాత్మసమం బగు నిశ్చలస్థానంబు నాతనికిఁ బ్రసాదించెను. ఆధ్రువునకు లభియిం చిన మహత్తరం బైన యాగౌరవంబు నవలోకించి తొల్లి సురాసుర గురుండైన శుక్రుండు సంతసించినవాఁడై ‘‘అహాహా! ఏమి యీమ హాత్మునితపోవీర్యము! ఏమియీతనిప్రసిద్ధి! ఏమియద్భుతము! ఇప్పు డీధ్రువు నగ్రవర్తిగాఁ జేసికొని సప్తమహర్షులును వెలుంగుచున్నారు గదా!’’ అని ప్రశంసించెను.

ధ్రువునకు శ్లిష్టి, భవ్యుఁడు, శంభుఁడు నను ముగ్గురుకొమరు లుద్భవించిరి. శ్లిష్టి భార్యయైనసుచ్ఛాయయందు రిపుఁడు, రిపుంజ యుఁడు, వీరుఁడు, వృకలుఁడు, వృకతేజుఁడు నను పవిత్రులైన నం దను లేవురు వొడమిరి. రిపునకు బృహతీగర్భమున తేజోమయుం డగు చక్షుషుండు జనియించెను. మహాత్ముండును, ప్రజాపతియు నగు వీరణునితనయ యైనపుష్కరిణిగర్భమునుండి చాక్షుషమనువు ప్రభవిం

చెను. ఆమనువునకు వైరాజ (స్వాయంభువమను) ప్రజాపతి దుహిత యైన నడ్వలయందు తేజస్సంపన్నులగుపుత్త్రులు—కుత్సుఁడు, పూరుఁడు, శతద్యుమ్నుఁడు, తపస్వి, సత్యవాక్కు, కవి, అగ్నిష్టుత్తు, అతిరాత్త్రుఁడు, సుద్యుమ్నుఁడు, అభిమన్యుఁడు—అనువార లుదయించిరి. పూరువునుండి ఆగ్నేయియందు; అంగ, సుమనస, ఖ్యాతి, క్రతు, ఆంగిరస, గయు లను నామంబులుగల తేజోమూర్తు లాఱుగు రుద్భవించిరి. అంగునకు సునీథయందు వేనుఁ డనుపుత్త్రుఁ డుద్భూతుండయ్యెను. ఆవేనుఁడు దుష్టుఁడై ప్రజాకంటకుఁ డయ్యెను. వానిదుర్మార్గతకు మునీంద్రు లెల్లరును గినిసి ప్రజాపరిపాలనార్థము వేఱొకరాజును సృష్టింప నెంచి యవ్వేనునిదక్షిణకరంబును మథించిరి. ఇట్లు మథింపఁబడిన యాతనికుడిచేతినుండి యొకమహాపురుషుం డుద్భవించెను. ఆతనిం గాంచి మునీంద్రులు మహాతేజుండు, కీర్తిమంతుండును, ప్రజారంజకుండును నగు నని వక్కాణించిరి. ఆవేననందనుండు పృథుచక్రవర్తి యనునామంబున సుప్రసిద్ధుండయ్యెను. ఆతఁడు జన్మించినప్పుడే ధనుర్ధరుండును, కవచధారియు నై యుండెను. క్షత్త్రియకులంబునకు మూలపురుషుండును, రాజసూయాభిషిక్తుల కాద్యుండును, వైశ్వానరసమతేజుండును నగు నప్పృథుమహారాజుచేఁ బృథివియంతయు సురక్షితమై ప్రకాశించెను. ఆతనిప్రభుత్వకాలంబుననే నిపుణులయిన సూతమాగధు లుత్పన్నులైరి. అతఁడే గోరూపధారిణి యైనపృథ్వినుండి దేవర్షిసాహాయ్యంబున సస్యరూపక్షీరములను బిదికి ప్రజలకు వృత్తులను గల్పించెను. అటుపిమ్మట, పితృదేవతలును, దానవులును, గంధర్వులును, అప్సరోగణంబులును, నాగులును, పుణ్యజనులును, గుల్మంబులును, పర్వతంబులును క్రమక్రమంబుగఁ దమతమ విభిన్నపాత్రంబులయం దిట్లే వసుంధరను బిదుకుకొనిరి. వసుంధరయు వారి

యభీష్టక్షీరములను యథేష్టంబుగ నొసగెను. దానివలననే ప్రజలు సుఖంబుగ జీవింపఁగలిగిరి. ఆపృథుచక్రవర్తికి ధర్మజ్ఞు లగు 'అంతర్ధి, పాలి' అను నిరువురు కొమరులు గలిగిరి. అంతర్ధికి శిఖండిని యను భార్యయందు హావిర్ధానుండు పుట్టెను. హావిర్ధానునకు అగ్నినందినియైన ధిషణయందు ప్రాచీనబర్హి, శుక్ర, గయ, కృష్ణ, వ్రజాజిను లను నాల్గురుపుత్త్రులు పొడమిరి. భగవానుం డగుప్రాచీనబర్హి ప్రధానప్రజాపతులలో నొకం డయ్యెను. యజ్ఞసమయములయందు తఱచుగఁ బ్రాచీనాగ్రంబు లగునట్లు బర్హిస్సు (కుశసముదాయము) లను బఱచుచుండెడివాఁడు గావున నాతండు ప్రాచీనబర్హి యను నామంబునం బరగెను. మునిశ్రేష్ఠులారా! హావిర్ధానునియగ్రనందనుం డగు ప్రాచీనబర్హి రాజ్యశాసనకాలంబునందు ప్రజావర్గం బెంతయు ధనసమృద్ధంబును సౌఖ్యసంపన్నంబునునై యుండెను. ఆప్రాచీనబర్హి సముద్రతనయ యగుసవర్ణ యను నొకవనితారత్నంబుం బెండ్లియాడెను. బహుకాలంబు తపస్సు చేసి యామహారాజు సముద్రనందినియైన సవర్ణాదేవి గర్భంబునఁ బదుగురుకొమరులను బడసెను. అరాజేంద్రునిపుత్త్రులందఱును ప్రాచేతసనామంబునఁ బ్రఖ్యాతులైరి. వారెల్లరును ధనుర్వేదపారగులును, ఏకధర్మనిరతులు నై యుండిరి. వారు పదివేలసంవత్సరంబులు కఠోరతపస్సును గావించుచు సముద్రసలిలంబుల శయనించియుండిరి. ఏతాదృశంబగు వారిదీర్ఘకాలతపంబుచేఁ దొంటివలె ధరిత్రీరక్షణంబు లేకపోయెను. పృథివి యంతయు మహావృక్షజాలంబులచే నావృతం బైపోయెను. ఆవృక్షజాలంబులు వాయుప్రసారంబునకునయిన మెడమీయనియంత దట్టముగాఁ బెరిఁగిపోయి యాకాశంబు నొరయుచుండెను. ఈపదివేలవత్సరంబులును రాజరక్షణంబు లేకయుఁ జేయుపనులు గానరాకయుఁ గ్రమక్రమంబుగాఁ బ్రజాగణంబు నాశం

బు నొంద నారంభించెను. తపోనిరతులై యున్న ప్రాచేతసు లెల్లరును జగంబునకుం గలిగిన యాదురవస్థ నాలించి క్రోధాన్వితులై తమముఖంబులనుండి వాయువు నగ్నినిం గ్రొత్తగా సృజియించినవా రయిరి.

అప్పు డావాయుదేవుం డావృక్షసమూహంబు లన్నిఁ మొదలంటఁ బెకలించి యెండించి వైచుచుండ, నాయగ్నిదేవుండు వానిని దగ్ధము గావించుచుండెను. క్రమక్రమముగా నయ్యానిలానలప్రభావంబునఁ బృథ్వియందు గల సకలవృక్షంబులు చాలవఱకు దగ్ధము లై పోయెను. ఇఁక నల్పసంఖ్యాకంబు లగు మహీరుహంబులు మిగిలియుండుసమయంబున నోషధీనాథుం డగుచంద్రుండు ప్రజాపతు లగునాప్రాచేతసుల నెల్లరను సమీపించి " రాజేంద్రులారా! మీర లందఱును ప్రాచీనబర్హిమహారాజునందనులును, ప్రజారంజననిరతులును నై యున్నారు. మీప్రచండక్రోధంబునఁ బృథివి యెల్లను వృక్షశూన్య మైపోయినది. కోపము నుపసంహరింపుఁ డని మిమ్ముం గోరుటకై యిప్పుడు వచ్చియుంటిని. మీయాజ్ఞచే క్షణంబునన యగ్నిమారుతులు ప్రశాంతు లగుదురుగాక!

మహాభాగులారా! ఇదిగో! రత్నస్వరూపిణియు, వరవర్ణినియు నగు నీమె వృక్షకన్య యని యెఱుంగుఁడు. ఈమెపేరు మారిష. ఈమె భవిష్యద్వృత్తాంతంబు నాకుఁ దెలియును. సోమవంశవివర్ధనియగునీమె మీకు భార్య యగుఁగాక! తపోనిష్ఠు లగు మీదైన సగము తేజంబును, మదీయం బగునర్ధతేజంబును గర్భంబునం దాల్చి యీమె విద్వాంసుం డగు దక్షప్రజాపతి నవతరింపఁజేయును. అమ్మహాత్ముండును మీతేజోనలముచే వైశ్వానరనిభుండై, దగ్ధభూయిష్ఠమైన యీపృథివి నుద్ధరించి, ప్రజాగణంబును సంవర్ధితముం గావించును." అని పలికెను. భగవానుం డగు చంద్రుని వాక్యంబుల ననుసరించి

తపోధనులైన యా ప్రాచేతసులు వృక్షంబులయెడలఁ దమకుం బొడమిన కోపంబు నుపసంహరించుకొని, వృక్షనందిని యగు మారిషాదేవిని బత్నిగాఁ బరిగ్రహించిరి.

ద్విజోత్తములారా! ఆపదిమంది ప్రాచేతసులవలనను మారిషాదేవిగర్భమునుండి భగవంతుం డగు సోముని యంశముచే మహాతేజశ్శాలి యైన దక్షప్రజాపతి యావిర్భవించెను. మహాత్ముండైన యా దక్షుండు తన మానసికశక్తిచేఁ గ్రమముగా స్థావర, జంగమ, ద్విపా, చ్చతుష్పాత్ప్రభృతి యగుసృష్టి నొనర్చి యనంతర మేఁబదిమంది స్త్రీసంతానమును సృజియించెను. పిమ్మటఁ దత్కన్యకలలోఁ బదిమందిని ధర్మదేవతకును, పదుమువ్వురను కశ్యపప్రజాపతికిని, నక్షత్రనామము గల తక్కిన యిరువదియేడ్వురను రాజయిన చంద్రునకును సమర్పించెను. ఆదక్షకన్యకల యందలిగర్భములయందును గ్రమముగా దేవ, దానవ, దైత్య, గో, ఖగ, నాగ, గంధర్వాప్సరఃప్రభృతిసమస్తజాతులు నుత్పత్తిం గాంచెను. ద్విజోత్తములారా! అదిమొదలుగఁ బ్రపంచమునందు గలప్రజావర్గమంతయు మిథునధర్మమువలన నుద్భవమును జెందుచున్నది యయ్యెను; తత్పూర్వము సంకల్పముచేతను, దర్శనముచేతను, స్పర్శముచేతను గలుగుచు నుండెడిది.

సూతుని యీకథనమును విని మునీంద్రు లిట్లనిరి. మహానుభావుండ వైన యో రోమహర్షణతనయా! దేవ, దానవ, గంధ, ర్వోరగ, రాక్షసాదుల సంభవవృత్తాంతమును, ప్రజాపతియైన దక్షుని యుత్పత్తివిశేషమును మాకు నీవలన శ్రవణగోచరము లైనవి. మహాత్మా! శుభవ్రతుఁడైన దక్షప్రజాపతి బ్రహ్మదేవుని దక్షిణాంగుష్ఠమునుండియె యుద్భవించినట్లు మే మింతకుమున్ను వినియున్నాము గదా ఆతఁడిప్పుడు ప్రాచేతసనందనుఁ డెట్లయ్యెను? మఱియు నాతఁడు చం

ద్రుని దౌహిత్రుఁడై యుండియు మరల నాతనికి మామయె ట్లయ్యెను? రోమహర్షణీ! ఈమా సంశయముల నెల్లఁ బోఁగొట్టుము. అని మునీశ్వరులు వేఁడికొనుటయు సూతుం డీరీతిని వాక్రుచ్చెను.

ద్విజశ్రేష్ఠులారా! ఉత్పత్తివినాశములు రెండును భూతకోటికి నిత్యసంఘటనములు. పరిపూర్ణజ్ఞానవంతు లగుటచే ఋషీంద్రులుమాత్ర మివ్విషయంబున మోహముగ్ధులు గారు. దక్షాదు లైన రాజేంద్రులు యుగయుగమునను నావిర్భవించుచుందురు; తిరోహితు లగుచుందురు. ఏది యెట్లయినను విజ్ఞానులుమాత్ర మవ్విషయంబున మోహగ్రస్తులు గారు. పూర్వకాలంబున గౌరవవిషయమందు జ్యేష్ఠ కనిష్ఠభావంబులు లేవు. అట్టిగౌరవంబునకుఁ దపఃప్రభావంబులే కారణంబు లై యుండెను. చరాచరాత్మకంబైన యీదక్షసృష్టి నెఱింగినవాఁడు సంతానవంతుఁడై యాయుష్మంతుఁడై యంతంబున స్వర్గసుఖభోగంబుల ననుభవించును.

సూతుం డిట్లు చెప్పినతరువాత మహర్షులు మరల నిట్లు ప్రశ్నించిరి. మహాత్మా! ఇంతకుమున్ను సంగ్రహంబుగ వచించిన దేవదానవగంధర్వోరగరాక్షసాదుల సంభవక్రమంబును సవిస్తరంబుగ వక్కాణింపుము. అనుటయు సూతుం డిట్లు చెప్ప నారంభించెను.

ఋషిసత్తములారా! పూర్వకాలంబునందు స్వయంభు వైన బ్రహ్మదేవుండు దక్షునిం గాంచి ప్రజాసృష్టి యొనర్పు మని యాదేశించెను. అప్పుడు దక్షప్రజాపతి సృష్టించినవిధంబును జెప్పెద నాకర్ణింపుఁడు. బ్రహ్మదేవుఁ డట్లాజ్ఞాపింపఁగానే తపోనిధి యైన దక్షుఁడు తన మనస్సంకల్పంబుచే దేవ, ఋషి, గంధర్వ, దానవ, యక్ష, రాక్షసాదుల ననేకులను సృజియించెను. ఎప్పుడు చూచినను తాను సృజియించినభూతంబులే కాని ప్రజాభివృద్ధి గానరా దయ్యెను. అంతట ధర్మా

త్ముండైన యాదక్షప్రజాపతి ప్రజాభివృద్ధి సేయునుపాయం బేది యని మనంబున బాగుగ నాలోచించి యాలోచించి మిథునధర్మమువలనఁ బ్రజ లుత్పత్తిం గాంచు మార్గంబును గనిపెట్టి ప్రజాసృష్టి కుత్సహించినవాఁడై, వీరణునితనయ యైన అసిక్నీదేవిని బాణిగ్రహణ మొనర్చెను. తపస్వినియు, మహాత్మురాలును, లోకధారిణియు నగునామెయందు వీర్యవంతుండైన యాదక్షుం డైదువేలమందిపుత్త్రులను బడసెను. వారు హర్యశ్వులనునామంబునఁ బ్రసిద్ధులైరి. అమ్మహాభాగు లందఱును బ్రజావృద్ధిం గావించుట కుత్సుకులై యుండుటం గాంచి వారి వినాశముకొఱకు నారదుండు వారికేమియో యుపదేశంబుం గావించెను. దేవర్షిప్రవరుం డగునారదముని కపటవాక్యంబులను విని వారందఱు నెచ్చటికోపోయి యదృశ్యులైరి. దానంజేసి యమితవిక్రముం డగు దక్షుండు క్రుద్ధుండై నారదుని వినాశంబుకొఱకు నుద్యుక్తుం డయ్యెను. అప్పుడు భగవానుం డగుబ్రహ్మదేవుండు ఋషిగణసమేతుండై దక్షసమీపంబునకు వచ్చి యాతనిఁ గోపంబు నుపసంహరించుకొనుమని వేఁడికొనియెను. దక్షుండును బ్రసన్నుండై నాతనయగర్భంబున నారదుండు నీపుత్త్రుండై జన్మింపఁగలఁ డని చెప్పి బ్రహ్మదేవునకుఁ బ్రియానామ్న యగుతనతనయ నర్పించెను. దక్షశాపభయంబున నారదుండును నామె గర్భంబున జనియించెను.

సూతుం డిట్లు వచింపఁగా, మహర్షులు మరల నిట్లు ప్రశ్నించిరి. “పరమపూజ్యుఁడ వైన యోరోమహర్షణపుత్త్రా! దక్షప్రజాపతిపుత్త్రు లందఱును నారదుని యెట్టివాక్యములను విని వినాశంబుం గాంచిరో యావృత్తాంతం బంతయు వినవలయు ననుకోరిక మాకుం గలదు గావున దానిని సవిస్తరంబుగ వినిపింపుము.” అని వేఁడుటయు సూతపుత్త్రుం డిట్లు వలికెను—ద్విజశ్రేష్ఠులారా! దక్షతనయులును, మ

హావీర్యులును నగునాహర్యశ్వు లందఱును బుడమిపైఁ బ్రజావృద్ధిం గావించుపొంటె నొకచో సమావేశ మగుటను దేవర్షి యగునారదుం డవలోకించి చల్లఁగా వారిం జేరి యీరీతి వచియించెను. ప్రాచేతసాత్మజు లైన యోమూర్ఖులారా! మహావిశాలంబైనయీపృథివి యెంత పరిమాణంబు గలదో యందిసుమంతయైన యెఱుంగని మీరు ప్రజాసృష్టిని జేయుటకా యిచ్ఛయించుచున్నారు? ఈభూమి యూర్ధ్వాధోమధ్యభాగంబులచే నెంతప్రమాణము గలిగియున్నదో మీ కించుకంతయైనఁ దెలియునా? ఇట్టిమీరు ప్రజాసృష్టి నేరీతి నొనర్పఁగలరు? నారదునియీవచనంబుల నాకర్ణించి యాదక్షపుత్త్రు లందఱును భూపరిమాణంబు నవలోకింప నానాదిశలకుం బ్రయాణమై పోయి మహాసముద్రంబులయందు సంగమించిన మహానదులంబోలె మరలఁ దిరిగి రారైరి. తనతనయు లైన యాహర్యశ్వుల వినాశము నెఱింగి మహాత్ముండైన దక్షప్రజాపతి వైరణ్యయైన యసిక్నీదేవిగర్భంబునుండి వేయిమంది పుత్త్రులు మరల నుదయించున ట్లొనరించెను. శబలాశ్వు లను పేరం బరగు నా దక్షపుత్త్రులును బ్రజాసృష్టి నొనర్ప మనంబున నెంచునంతలో దేవర్షి యగునారదుండును మరల వారిం జేరి పూర్వోక్తవిధంబుననే వారికిసయితము ప్రబోధించుటయేకాక పుడమిపరిమాణంబును గనుంగొనుటకై వారియన్న లందఱును సరిగినవిధంబునుగూడఁ దెలిపెను. మహర్షులారా! ఆనారదవాక్యంబుల నాలించి వారును తమసోదరులపోకడలనరయుటకును దానింబట్టి పృథ్వీప్రమాణంబుం దెలిసికొనుటకును పిమ్మటఁ బ్రజాసృష్టిం గావించుటకును నిశ్చయించుకొని, తమయన్నలమార్గంబులంబట్టి నానాదిక్కులకును జెదరిపోయి వెనుకటివారివలెనే మరలఁ గానరాకుండఁ బోయిరి. వారిజాడ మఱి యెవ్వరికిని మరలఁ దెలియరా దయ్యెను. అనంతరము దక్షప్రజాపతి

తనపుత్త్రికల యదృశ్యత్వము నెఱింగినవాఁడై, అసిక్నీదేవియందు మరల నఱువదిమంది పుత్త్రికలను బడసెను. విప్రోత్తములారా! ఆకన్యకలలోఁ బదిమందిని ధర్మునికిని, పదుమువ్వురను గశ్యపమహర్షికిని చంద్రున కిరువదియేడ్వురను, దక్షుఁడు పదిమందికన్యకలను మహర్షులకును నాతఁడు కన్యాదానము చేసెను. కడపటిపదుగురుకన్యకలలోను అరిష్టనేమికి నలువురను, బహుపుత్త్రికున కిరువురను, అంగిరసున కిద్దఱను, విద్వాంసుఁడైన కృశాశ్వున కిద్దఱను భార్యలైరి. మహర్షులారా! ఆదక్షప్రజాపతి పుత్త్రికలనామంబుల వినుఁడు. అరుంధతి, వసువు, యామి, లంబ, భానువు, మరుద్వతి, సంకల్ప, ముహూర్త, సాధ్య, విశ్వ—అనువారలు ధర్మునిభార్యలు. వారికిం గలిగినసంతానక్రమమునుసయితము చెప్పెద నాలింపుఁడు. విశ్వ యనునామెయందు విశ్వేదేవులును, సాధ్యయందు సాధ్యులును, మరుత్వతికి మరుత్వంతులును, వసువునందు వసువులును, భాను వనునామెయందు భానులును, ముహూర్తయందు ముహూర్తంబులును, లంబయందు ఘోషులును, యామియందు నాగవీథియు, అరుంధతియందు సకలపృథివీవిషయంబులును, సంకల్పయందు సమస్తసంకల్పంబులును జననంబుం గాంచెను. యామిసంజాతయైననాగవీథిగర్భంబున నృషలుం డనుపుత్త్రుం డొక్కఁడు ప్రభవించెను. చంద్రునిభార్యలైన అశ్విని మొదలగు నక్షత్రనామములు గలవార లిరువదియేడుగురు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు సుప్రసిద్ధముగఁ జెప్పఁబడువారలే. జ్యోతిష్ప్రముఖులైనయితరదేవత లష్టవసువులుగా విఖ్యాతులైరి. ఆపుఁడు, ధ్రువుఁడు, సోముఁడు, ధవుఁడు, అనిలుఁడు, అనలుఁడు, ప్రత్యూషుఁడు, ప్రభాసుఁడు—అను నెనమండ్రును వసువు లనంబడుదురు. ఆపుఁ డనువానికి వైతండ్యుఁడు, శ్రముఁడు, శ్రాంతుఁడు ననువారు పుత్త్రులు. ధ్రువునకు భగవంతుండును

సకలలోకాంతకుండు నైనకాలుండు పుట్టెను. సోమునకు వర్చసుఁడును, నాతనికి వర్చస్వియు జనియించిరి. ధవునకు ద్రవిణుండును, అనలునకు మనోహర యను పత్నియందు శిశిరుఁడు, ఘ్రాణుఁడు, రమణుఁడు ననుపుత్త్రులును గలిగిరి. అనిలునకు శివయందు మనోజవుండు, అవిజ్ఞాగతియు ననువార లుద్భవించిరి. అనలునకు శరస్తంబంబునుండి కుమారుం డనునింకొకతనయుండును బుట్టెను. ఆతనికి శాఖుఁడు విశాఖుఁడు నైగమేయుఁడు ననువారలు సహచరు లైరి. అక్కుమారుండు కృత్తికాగణంబుల కపత్యం బగుటచేఁ గార్తికేయుం డను నామంబునఁ బ్రసిద్ధుఁ డయ్యెను. ప్రత్యూషునకు దేవలుండు పుత్త్రుండై ఋషి యయ్యెను. ఆదేవలునకు క్షమావంతుఁడు మనీషియు నను నిరువురు నందనులు పొడమిరి. అష్టమవసు వగుప్రభాసుఁడు బృహస్పతిసోదరిని బరిణయ మయ్యెను. ఆమె వరవర్ణనియు బ్రహ్మవాదినియు యోగసిద్ధయు నై యోగబలంబుచే సకలజగంబులయందును బభ్రమించుచుండెను. ప్రభాసున కామెయందు విశ్వకర్మ యను మహాభాగుండు పుత్త్రుండై పుట్టెను. ఆతఁడు శిల్పిసమూహమున కంతేకున్న గర్తయు వివిధభూషణనిర్మాతయు సకలసురసమాజసంవర్ధనుండును నయ్యెను. దేవతావిమానంబు లన్నియు నాతనిచేతనే నిర్మితంబు లయ్యెను. ఆమహాత్ముని శిల్పకార్యంబుల ననుసరించియే మానవులు తమజీవితములను నిర్వహించుకొనుచున్నారు. కశ్యపుని భార్య యైన సురభి తపం బొనర్చి మహాదేవుం బ్రసన్నుం గావించుకొని సతియై యాతనివలన అజుఁడు, ఏకపాదుఁడు, అహిర్బుధ్న్యుఁడు, త్వష్ట, రుద్రుఁడు, హరుఁడు, త్ర్యంబకుఁడు, అపరాజితుఁడు, శంభుఁడు, రైవతుఁడు, శర్వుఁడు—అను నేకాదశరుద్రులను గాంచెను. వీరందఱును త్రిభువనాధిపత్యమునం దధిష్ఠితు లైరి. అమితతేజు లగు నీరుద్రుల

సంఖ్య శతపరిమాణంబుగఁ బురాణములయందు ప్రశంసితంబగుచుండును. ఈరుద్రగణంబులచే చరాచరం బగు నీవిశ్వ మంతయుఁ బరిపూరితమై యుండును. కశ్యపునకు అదితి, దితి, దనువు, అరిష్ట, సురస, ఖన, సురభి, వినత, తామ్ర, క్రోధవశ, ఇల, కద్రు, ముని—అను వారు పదుమువ్వురును పత్నులైరి. వీరి సంతతిక్రమం బభివర్ణించెదను వినుండు—

పూర్వము చాక్షుషమన్వంతరంబునఁ దుషితులు పండ్రెండుగురు సురోత్తములై యుండిరి. వా రందఱును గలిసికొని లోకహితంబుకొఱకు వైవస్వతమన్వంతరంబున నదితిగర్భంబున జన్మింపవలయుననియు నందువలనఁ దమకు శ్రేయస్సాధన మమరు ననియుఁ బరస్పరము నిశ్చయించుకొనిరి. అనంతరము వారు దక్షకన్య యగు నదితి గర్భంబునఁ గశ్యపునివలన విష్ణు, శక్రుఁడు, అర్యముఁడు, ధాత, త్వష్ట, పూషుఁడు, వివస్వంతుఁడు, సవితృఁడు, మిత్రుఁడు, వరుణుఁడు, అంశుఁడు, భగుఁడు—అనునామంబులతో ద్వాదశాదిత్యులై జన్మించిరి. భగవానుం డగుసోముని సప్తవింశతి ధర్మపత్నులును మహావ్రతచారిణులై సంతానవతు లైరి. ఆసంతతివా రందఱును మహాతేజస్వులై యుండిరి. అరిష్టనేమికిఁ బదునార్గురు పుత్త్రులును, బహుపుత్త్రునకు నలువురుతనయులును గలిగిరి. వారు నలువురును విద్యున్నాములు. ఋక్కులన్నియు నంగిరసునిసంతానము. శ్రేష్ఠంబు లగునాఋక్కులు బ్రహ్మర్షులచే సత్కృతంబు లగుచుండును. దేవర్షి యగుకృశాశ్వునితనయులు దేవప్రహరణనామంబుల విఖ్యాతు లైరి. వీరు యుగసహస్రంబులు గడచినచో మరల జన్మించుచుందురు. వీరిలో ముప్పదిముగ్గురు దేవతలు కామజులు. వీరికిని నుత్పత్తివినాశంబులుగలవు. ఆకాశమునందు సూర్యునియుదయాస్తమయంబులవలెనే ప్రతియుగంబునందును దేవ

తాగణంబుల కావిర్భావతిరోభావంబులు గలుగుచుండును. కశ్యపునకు దితివలన హిరణ్యకశిపుండు, హిరణ్యాక్షుండు ననువీర్యవంతు లగు తనయులు గలిగిరి. మఱియు నాదితికి సింహిక యను తనయ యొకతె యుదయించెను. ఆమెను విప్రచిత్తి పెండ్లియాడెను. ఆదంపతులసంతాన మంతయును సైంహికేయనామంబున విఖ్యాతం బయ్యెను.

హిరణ్యకశిపునకు హ్లాదుండు, అనుహ్లాదుండు, ప్రహ్లాదుండు, సంహ్లాదుండు ననునలువురు పుత్త్రులు గలిగిరి. వారందఱును సుప్రసిద్ధప్రభావు లైరి. హ్లాదునకు హ్లాదుండును, ఆతనికి మాయావు లగుశివుండు, కాలుండును బుట్టిరి. ప్రహ్లాదునకు విరోచనుండును, ఆతనికి బలియును జనించిరి. బలికి నూర్వురు పుత్త్రులు. అందు బాణాసురుండు జ్యేష్ఠుండు. బాణుని కనిష్ఠభ్రాతలు ధృతరాష్ట్రుండు, సూర్యుండు, చంద్రముండు, చంద్రతాపనుండు, కుంభనాభుండు, గర్ధభాక్షుండు, కుక్షి—యనునామంబులచే బ్రసిద్ధు లైరి. వారికి సర్వజ్యేష్ఠుండును, బలిష్ఠుండును నగుబాణాసురుండు భగవంతుం డగుపశుపతికిఁ బరమభక్తుండై పూర్వకల్పంబున నయ్యుమాపతిని బ్రసన్నుం గావించుకొని తనపార్శ్వచరునిఁగా నొనర్చుకొనియెను. హిరణ్యాక్షునకు ఉర్జ్ఝరుండు, శకుని, భూతసంతాపనుండు, మహానాభుండు, కాలనాభుండు ననునైదుగురు పుత్త్రులు గలిగిరి. వా రందఱును విద్వాంసులును మహాబలులు నై యుండిరి.

దనువునకుఁ దీవ్రపరాక్రములును, తపస్వులును, మహావీర్యులును నగు నూర్వురు నందనులు జనియించిరి. వారిలో ద్విమూర్ధుండు, శంకుకర్ణుండు, హయశిరుండు, అయోముఖుండు, శంబరుండు, కపిలుండు, వామనుండు, మరీచి, మేఘవంతుండు, ఇల్వలుండు, కస్రముండు, విక్షోభణుండు, కేతువు, కేతువీర్యుండు, శతహ్రదుండు, ఇంద్రజిత్తుఁ

డు, సర్వజిత్తు, వజ్రనాభుఁడు, ఏకచక్రుఁడు, తారకుఁడు, వైశ్వానరుఁడు, పులోముఁడు, విద్రావణుఁడు, స్వర్భానుఁడు, వృషపర్వుఁడు, విప్రచిత్తి — అనువారు ప్రధానులు. కశ్యపపుత్త్రు లగునీదానవు లందఱును మహాబలసంపన్నులు. వీరిలో వీర్యవంతుఁ డగు విప్రచిత్తియే సర్వప్రధానుఁడు. అపరిమితం బగుటచే వీరినంతానమును బరిగణించుట యశక్య మైనది.

స్వర్భానునకు ప్రభయు, పులోమునకు శచియు, హయశిరునకు ఉపదానయు, వృషపర్వునకు శర్మిష్ఠయు జనియించిరి. వైశ్వానరునకు పులోమయు, కాలికయుఁ బుట్టిరి. అయిరువురును బుత్త్రవతులును మహాసత్త్వశాలినులు నైరి. వారిని మరీచి పెండ్లియాడెను. ఆ మరీచివలన వారి కఱువదివేలమందిపుత్త్రులు పుట్టిరి. మరీచి మహాతపంబు గావించి మఱియుఁ బదునాలుగువందలమంది తనయులం బడసెను. వారందఱును హిరణ్యపురవాసు లైరి. ఇట్లు మరీచిపుత్త్రులు తమతమతల్లులనామములనుబట్టి పౌలోమి కాలకేయులను నాఖ్యలచేఁ బ్రసిద్ధులై బ్రహ్మవరంబున నందఱును దేవతల కవధ్యులై యుండిరి. తుదకు వారి నందఱను సవ్యసాచి నిహతులం గావించెను. ఆదానవు లందఱు నట దారుణప్రకృతులై యుండిరి.

విప్రచిత్తికి సింహికాగర్భంబున ననేకదానవు లుత్పన్నులైరి. వారే సైంహికేయులు. వారు దైత్యదానవసంయోగమున జనించినవా రగుటంజేసి యతితీవ్రపరాక్రములైరి. వారిలో వంశ్యుఁడు, శల్యుఁడు, నలుఁడు, బలుఁడు, వాతాపి, నముచి, ఇల్వలుఁడు, ఖస్వముఁడు, అంజికుఁడు, నరకుఁడు, కాలనాభుఁడు, సరమాణుఁడు, స్వరకల్పుఁడు ననుపదుముగ్గురు దానవు లతితరపరాక్రములై యుండిరి. హ్లాదునకు మూఁకుడు, తుభుండుఁడు, నను నిరువురు పుత్త్రులు గలిగి

రి. సుందునివలనఁ దాటకకు మరీచి యుదయించెను. ఈవిధముగాఁ బ్రధానులగుదానవులచే దనువంశము విస్తరిల్లెను. ఆదానవులకంబరకు ను శతసహస్రపుత్రికాత్రాదులు గలిగిరి.

దైత్యవరుం డగు సంహ్లాదునివంశమునందు నివాతకవచు లను ననేకదానవు లుదయించిరి. వీరందఱు నతితరంబగు తపంబును గావించిరి. వారిసంఖ్య మూఁడుకోట్లుగాఁ బరిగణితం బయ్యెను. వారందఱును మణిమతీపురంబున నివసించి యుండిరి. దేవతలు వీరిని వధింపఁజాలకపోయిరి. తుదకర్జునునిచే వీరందఱును నిహతులైరి. తామ్రికు క్రౌంచి, శ్యేని, భాసి, సుగ్రీవి, శుచి, గృధ్రి యను నార్గురు తనయలు పుట్టిరి. అందు క్రౌంచికి, ఉలూకప్రత్యులూకగణంబులును, శ్యేనికి శ్యేనగణంబులును, భాసికి భాసగణంబులును, గృధ్రికి గృధ్రగణంబులును, శుచికి జలపక్షిగణంబులును, సుగ్రీవికి అశ్వోష్ట్రగర్దభంబులంలును బుట్టెను. కశ్యపపత్నియగు తామ్రికు వీరే వంశధరులైరి.

వినతకు అరుణుఁడు, గరుడుఁడు నను నిరువురుతనయులు గలిగిరి. అందు గరుడుఁడు తనదారుణకర్మముచేఁ బక్షిగణంబుల కధీశ్వరుఁ డయ్యెను. సురసకు వేలకొలఁది సర్పంబులు పుట్టెను. అమిత తేజస్సంపన్నము లగు నాసర్పములన్నియు బహుశిరస్సమంచితంబులును గగనచరంబులు నయ్యెను. కశ్యపపత్నియగుకద్రువకు నాగగణంబు లుదయించిరి. వీరిసంఖ్యయు సహస్రాతీతమైనదియే. బహుమస్తకులగు వీరి తేజోబలంబులుగూడ నపరిమితములైనవియే. వీరు గరుడునకు వశీభూతులై యుండిరి. వీరిలో అనంతుఁడు, వాసుకి, తక్షకుఁడు, ఐరావతుఁడు, మహాపద్ముఁడు, కంబళుఁడు, అశ్వతరుఁడు, ఏలాపత్రుఁడు, శంఖుఁడు, కర్కోటకుఁడు, ధనంజయుఁడు, మహానీలుఁడు, మహాకర్ణుఁడు, ధృతరాష్ట్రుఁడు, వలాహకుఁడు, పుష్పదంష్ట్రుఁడు, దుర్ముఖుఁడు,

సుముఖుఁడు, శంఖుఁడు, శంఖపాలుఁడు, కపిలుఁడు, వామనుఁడు, న హుషుఁడు, శంఖరోముఁడు, మణి యనువారు ప్రధానులు. వీరిపుత్త్ర పౌత్త్రాదులసంఖ్య శతసహస్రాతీతమైనది.

క్రోధవశకుఁ గ్రూరప్రకృతులు, వాయుభోజనులు, దంష్ట్రాశా లులు నగుచతుర్దశసహస్రనాగు లుదయించిరి. ధరకు నసంఖ్యంబు లగునసంతజలపక్షులును, సురభికి గోమహిషీసమూహంబులును, ఇల కు వివిధంబు లగు తరుగుల్మలతాదులు పుట్టెను. ఖసకు యక్షరక్షోగ ణంబులును, మునికి అప్సరోగణంబులును, అరిష్టకు మహాసత్త్వసంప న్నులును, అమితతేజులును నగు గంధర్వగణంబులును బుట్టిరి. ఈచె ప్పంబడిన స్థావరజంగమాత్మకం బగు సంతతి యంతయుఁ గశ్యపవంశ ముగాఁ గీర్తింపఁబడియెను. వీరందఱకును శతసహస్రాతీతు లగు పు త్త్రపౌత్త్రాదులు జనియించిరి. ఇది యంతయు స్వారోచిషమన్వంత రమునందు గలసృష్టివిస్తరము.

వైవస్వతమన్వంతరమున సుప్రసిద్ధ మగు వారుణయజ్ఞము ప్రా రంభింపఁబడియెను. అందు బ్రహ్మదేవుండు స్వయముగా హోతయయ్యె ను. అప్పటి ప్రజాసృష్టిప్రకార మభివర్ణించెదను. పూర్వము బ్రహ్మదేవుఁ డు సప్తబ్రహ్మర్షులను తనమానసపుత్త్రులుగా సృష్టించినట్లే, వర్తమా నమన్వంతరంబునను సృష్టించెను. దేవదానవుల విషమసంఘర్షణంబు న దితిసంతానం బంతయు వినష్టం బగుటయు నామె కశ్యపునారా ధించి ప్రసన్నుం గావించుకొని యింద్రుని వధియించుటకు సమర్థుం డగు నొకపుత్త్రుని బ్రసాదింపవలయు నని యభ్యర్థించెను. కశ్యపుం డును దితి కవ్వరంబును బ్రసాదించి నీవు శుచివై బ్రహ్మచారిణివై శ తవత్సరంబులు గర్భంబున ధరింపఁగలిగెదవేని నీగర్భమున నింద్రుని వ ధింపఁగలకుమారుఁడు జనియించు నని యానతిచ్చెను. దితియు దానికి

నంగీకరించి భక్తిపూర్వకంబుగ శుచిభావముతో గర్భధారణముం గావించెను. ప్రశంసితవ్రతుం డగు కశ్యపుం డిట్లు దితి ననుగ్రహించి తపంబునకుం బోయెను. ఈసంఘటనంబున నిందుఁడు చింతితుండై యెట్లయిన దితిపవిత్రవ్రతాచరణంబునకు భంగము గలిగింపవలయు నని నిరీక్షించు చుండెను. ఇవ్విధంబుగా శతవర్షంబులు గడచుసన నొకప్పుడు దితి పాదశౌచంబు సేయక శయ్య నాశ్రయించి యలసభావంబున నిదురించెను. ఇంద్రుండీఛిద్రంబుం గనిపెట్టి వజ్రహస్తుండై నిద్రావస్థయందున్న దితి కుక్షిమధ్యంబునం బ్రవేశించి యామెగర్భంబు నేడుభాగంబులుగా ఛేదించివైచెను. గర్భస్థుం డగుబాలుండు వజ్రప్రహారంబుచే విదీర్ణుండై రోదనముసేయ నారంభించెను. ఏడువవల దని యెంతగా నాశ్వాసించినను శాంతింపకుండుటచే నిందుఁడు క్రుద్ధుండై యాసప్తశకలంబుల నొక్కొక్కదాని మరల నేడేసి ఖండంబులుగా నతికెను. అట్లు విభక్తంబైన గర్భంబు తుట్టతుదకు మరుద్గణంబుగా జనించెను. ఆమరుత్తులు నలువదితొమ్మండుగురును నింద్రుండు చెప్పినరీతి సంచరించుచు వజ్రపాణి యగు నింద్రునకు సద్వితీయ సహాయులై యుండిరి. ఈవిధంబుగ భూతప్రవృత్తి యగుటయు, అమితౌజసుండును, దేవగణగరిష్ఠుండును, భగవానుండు నగుహరి ప్రత్యేకముగ రాజ్యవిభాగంబు గావించు నుద్దేశంబుతో నొక్కొక్కనిఁ బ్రజాపతిపదంబున నియోగించెను. క్రమముగా నీసకలరాజ్యవ్యవస్థయుఁ బృథుమహారాజు నధికారమునుండియే ప్రతిష్ఠింపఁ బడియెను.

ఓద్విజోత్తములారా! ఆహరియే పురుషోత్తముఁడు, కృష్ణుఁడు, విష్ణుఁడు, ప్రజాపతి, పర్జన్యుఁడు, తపనుఁడు—అనురూపములం దాల్చి యుండెను. అతఁడే యీవిశ్వమంతటను వ్యాపించి విరాజిల్లుచుండును. ఇదిభూతసృష్టిప్రకారము. దీనిని లెస్సగ నెఱుంగువానికిఁ బునర్జన్మభయంబు లేదు. అతనికిఁ బరలోకభయంబును లేదు.

పృథుజన్మమాహాత్మ్యము.

ఇట్లు సెప్పి సూతుండు మరల నిట్లనియెను. భగవానుం డగు పితామహుండు వేణనందనుం డగుపృథువును రాజాధిరాజుగా నభిషేకించి క్రమంబుగ సకలరాజ్యంబును విభక్తంబు గావించుటకుఁ బ్రవృత్తుండై, ద్విజులకును, గ్రహంబులకును, యజ్ఞంబులకును, తపంబులకు నధిపతిగా సోముని నభిషేకించెను. ఈవిధముగా జలరాసులకు వరుణుని, రాజగణంబులకుఁ గుబేరుని, ఆదిత్యగణంబులకు విష్ణుని, వసుగణంబులకు దక్షుని, మరుద్గణంబులకు వాసవుని, దైత్యదానవగణంబులకు నమితతేజుం డగుప్రహ్లాదుని, పితృగణంబులకు వైవస్వతుం డగుయముని, యక్ష, రాక్షస, పార్థివ, సర్వభూత, పిశాచగణంబులకు శూలపాణి యగు శంభుని, శైలగణంబులకు హిమవంతుని, అధిపతులుగా నియోగించెను. మఱియు నాతఁడు నదీనిచయంబుకు సాగరుని, గంధర్వనిచయంబులకుఁ జిత్రరథుని, నాగగణంబులకు వాసుకిని, సర్పగణంబులకుఁ దక్షకుని, గజగణంబుల కైరావతుని, అశ్వగణంబుల కుచ్చైశ్శ్రవుని, పక్షిగణంబులకు గరుడుని, మృగగణంబులకు శార్దూలుని, గోగణంబులకు వృషభుని, వనస్పతిగణంబులకుఁ బ్లక్షభూజంబును నధీశులను గావించెను. బ్రహ్మ యీవిధముగా సమస్తరాజ్యంబును గ్రమముగ విభజించి, దిక్పాలకులను స్థాపించెను. ఆతఁడు పూర్వదిక్కునఁ బ్రజాపతి యగు వైరాజికి నందనుం డైనసుధన్వుని, దక్షిణదిక్కునందు కర్దమప్రజాపతిపుత్త్రుం డగు శంఖపదుని, పశ్చిమదిక్కునందు రజపుత్త్రుం డగు కేతుమంతుని ఉత్తరదిక్కునందు పర్జన్యప్రజాపతిపుత్త్రుం డగు హిరణ్యరోముని దిక్పాలకులుగా నభిషేకించెను. ఈదిక్పతు లందఱును మహాత్ములును దుర్ధర్షులును నై యుండిరి. వీరు సప్తద్వీపవిలసితం బగు సమస్తభూమండలంబును ధర్మానుసారంబుగఁ

జమతమవిభాగక్రమంబున నిప్పటికిని ప్రతిపాలించుచున్నారు.

ఏ రందఱును గలసి విధ్యుక్తంబుగ రాజాధిరాజగు పృథునిఁ రాజసూయమునం దభిషిక్తుం గావించిరి. పిమ్మట చాక్షుషమన్వంతరంబున నీసమస్తధరణీరక్షణభారము వైవస్వతమనువుహస్తంబులకు సమర్పింపఁబడెను. మీరు వినఁదలంచితిరేని యావైవస్వతమనువుం గూర్చి సవిస్తరంబుగఁ జెప్పెదను. ఈతనియధికారము పురాణముల యందు సుప్రసిద్ధం బయి యున్నది.

సూతుం డిట్లు సెప్పుటయు మునీంద్రులు “మహాత్మా! పృథుజన్మవృత్తాంత మామూలచూడంబుగ వివరింపవేఁడుచున్నాము. అమ్మహాత్ముండు వసుంధర నెట్లు సందోహనంబు గావించెనో, పితృగణంబులును, ఋషిగణంబులును, దైత్యనాగయక్షగణంబులు, ద్రుమ, శైల, పిశాచ, గంధర్వ, ద్విజగణంబులును, మహాసత్త్వసంపన్నంబులగు రాక్షసగణంబులును ధాత్రీదోహనంబు నెట్లు గావించిరో, ఎవ్వ రెవ్వ రేయేపాత్రంబుల నుపయోగించిరో, ఎవ్వరు వత్సము లైరో, ఎవ్వరు దోగ్ధ లైరో ఎవ్వరి కెట్టిక్షీరవిశేషంబు లుత్పన్నము లయ్యెనో పూర్వ మేకారణంబున మహర్షు లందఱును క్రుద్ధులై వేనునిహస్తమును మథించిరో యీసకలవృత్తాంతములును మా కెఱింగింపవలయును.” అని ప్రార్థించుటయు లోమహర్షణుం డిట్లనియెను.

ద్విజవరులారా! ఏకాగ్రచిత్తముతో మీరందఱు నాలకింపుఁడు. అశుచియు, క్షుద్రచేతస్కుండును, అనియముండును, అశిష్యుండును నగువానికి నీపవిత్రచరిత్రంబును దెలుపందగదు. గుణవంతుం డగు శ్రోతకుమాత్రమే దీని నెఱింగింపవలయును. ఈచరిత్రము స్వర్గ్యంబును, యశస్కరంబును, ఆయుష్కరంబును, ధన్యతమంబు నైనది. పురాతనమహర్షులు పూర్వ మీరహస్యమును వ్యక్తీకరించి యుండిరి.

బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించి సంపూర్ణముగ నీపృథుచరిత్రమును గీర్తిం చువానికిఁ గృతాకృతకర్మంబులవలన శోకభయంబులు గలుగవు.

పూర్వ మత్రివంశంబున నత్రిసమప్రభాశాలియగు నంగుం డనుప్రజాపతి యుదయించెను. ధర్మకోవిదుం డగు నాతనికి వేణుం డను నొకతనయుండు గలిగెను. ఆవేణునకు ధర్మజ్ఞాన మించుకంతయు లేకుం డెను. మృత్యుతనయ యగు సునీతిగర్భంబునం దాతఁడు జనియించుట చే మాతామహదోషంబున నాతనికి ధర్మవిచ్యుతి గలిగెను. ఆతఁడు స్వధర్మము నుల్లంఘించి కామలోభనిరతుఁడయ్యెను. ఆవేణుఁడు రాజై ధార్మికులమర్యాదలను వినష్టంబులఁ గావించుచు వేదవిధుల నతిక్ర మించి, అధర్మసేవాసక్తుం డయ్యెను. ఆతనిరాజ్యశాసనంబునఁ బ్రజల లో సాధారణముగా స్వాధ్యాయవషట్కారములు శూన్యము లైపో యెను. యజ్ఞంబులయందు దేవతలకు హవిర్గ్రహణంబులు లేకుండఁ బోయెను. అధర్మచర్యయందే వేణునికాలము క్రమముగా నాసన్న మగుచుండెను. ఆతఁడు నారాజ్యమునం దెవ్వరును యజ్ఞహోమాదు లఁ గావింపఁగూడ దనియు నేనే యజ్ఞమును, యష్టను, ఇజ్యుఁడను గా వున యజ్ఞస్వాహాహోమములు నాయందే వినియోగింపవలయుననియు నతి దారుణముగఁ జాటించెను. అప్పుడు మరీచిప్రభృతు లగుమహర్షు లం దఱును వచ్చి అధర్మాసక్తుండును సాధుజనగర్హితకర్మాచరణుండును నగు వేణుం గాంచి యిట్లనిరి. "రాజా! మేము బహుసంవత్సరంబులవఱ కును యజ్ఞదీక్షితుల మయ్యెదము. కావున నీ కొకయుపదేశముం జే యవచ్చితిమి. నీ వింక నధర్మాచరణంబు గావింపవలదు. మహర్షి య గు నత్రికి వంశధరుండ వగు నీవు సనాతనధర్మ మాచరింపవలయును. నీవు ప్రజాపతిపదంబు నధిష్ఠించునప్పుడు సాధురీతిని బ్రజాపాలనం బొనరింతు నని ప్రతిజ్ఞ చేసియుంటివి. ఇవ్విషయము నిప్పుడు నీకు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచుంటిమి."

అని చెప్పుటయు దుర్బుద్ధియు నసద్ధర్మజ్ఞుఁడును నగు వేనుండు న
వ్వుచు నిట్లనియెను.—ధర్మమును సృష్టించువాఁ డెంకను నెవ్వఁ డు
న్నాఁడు? నే నింకను నెవ్వనియుపదేశంబులను వినవలయును? శ్రుత,
వీర్య, తప, స్సత్యబలంబులయందీభూమండలంబున నాతో సమానుఁ
డిం కెవ్వఁ డున్నాఁడు? విశేషించి సర్వభూతంబులకు ధర్మకర్తను నేనే.
మీరు కేవలము మూఢు లగుటచే నాతత్త్వం బెఱుంగఁజాలకుంటిరి.
నేను దలంచినచో నీవిశ్వం బంతయు దగ్ధముగను జలనిమగ్నముగను
గావింపఁగలను. ఈద్యావాపృథ్వులను నే నింతలో నవరోధింపఁగల
ను. ఇట్టినాసామర్థ్యముం గూర్చి యించుకంతయును మీరు సందేహిం
పవలదు. అని చెప్పుచున్న వేనుం గాంచి మహర్షు లందఱును అతని
గర్వమోహంబులకుఁ గ్రోధావేశపరవశులై తత్క్షణమే యావేనుని నిగ్ర
హించి యాతనిదక్షిణోరుమంథనంబు గావించిరి. అట్లు మథింపఁబడిన
యూరువునుండి హ్రస్వాకారుండును, అతిఘోరకృష్ణవర్ణుండును నగు
నొకపురుషుం డుదితుం డయ్యెను. అతఁడు భయవిహ్వలుండై చేతు
లు జోడించుకొని నిలిచియుండుటం గాంచి మహర్షి యగు నత్రిమునీం
ద్రుండు భీతుం డగునాతని "నిషీద (కూర్చుండుము)" అనియెను.
అతఁడే యనంతరము నిషాదవంశమునకు మూలపురుషుం డయ్యెను.
ఆవేనునిపాపములనుండి క్రమంబుగ ధీవరగణంబు లుత్పన్నులైరి. మ
ఱియు, వింధ్యాచలనివాసులును, అసభ్యులును, అధర్ములును నగు
కిరాతులుకూడ జనియించిరి. పిమ్మట మహర్షులు క్రుద్ధులై మరల
నవ్వేనుని దక్షిణబాహువును అరణింబోలె మథించుటయు, దానినుండి
పావకప్రతిభుం డగుపృథుమహారాజు భూమిపై నవతరించెను. వైశ్వా
నరసముజ్జ్వలదేహుండును, అజగవనామకధనుర్ధరుండును, దివ్యశరసంశో
భితుండును ప్రదీప్తకవచధరుండును నై యాతఁ డావిర్భవించెను. . . .

సకలభూతంబులును బహువిధానందభరితంబు లయ్యెను. వేణుండును స్వర్గస్థుం డయ్యెను. మహాత్ముండగు పృథునివంటిపుత్త్రునిం బొడమి నంతనే పురుషశ్రేష్ఠుం డగు వేణుండు పున్నామనరకవిముక్తుం డయ్యెను. అప్పుడు సకలసముద్రంబులును, సకలనదులును వివిధరత్నంబుల తోడఁగూడ జలంబులం గొనితెచ్చి పృథుమహారాజు నభిషేకింపవచ్చెను. సకలదేవతలును, అంగిరఃప్రభృతిమహర్షిగణంబులును, భగవానుం డగుపితామహుండును, చరాచరంబు లగునిఖిలభూతగణంబులును నచ్చటికే తెంచి వేణనందనుని బట్టాభిషిక్తుం గావించిరి. రాజాధిరాజును మహాతేజుండును నగు నాతఁ డిట్లభిషిక్తుండై, ధర్మజ్ఞు లగు మంత్రిగణంబులతో నాలోచించి సత్యశాసనంబునఁ బ్రజారంజనంబు నొనర్చుటకుఁ బ్రవృత్తుండయ్యెను. ప్రతాపశాలి యగునాతనిపాలనంబున నిదివఱ కాతనితండ్రి యగువేణుని తీవ్రశాసనంబులచే విరక్తులై యున్న ప్రజ లెల్లరును కొలఁదికాలంబునకే యనురక్తు లైరి. ప్రకృతిరంజనంబున నాతనిరాజనామంబు సార్థకం బయ్యెను. ఆతనిప్రయాణంబుల కెల్ల సముద్రంబులును బర్వతంబులును సుగమంబు లగుమార్గంబుల నొసగుచు వచ్చెను. ఆతని కెన్నఁడును ధ్వజభంగంబు గాలేదు. ఆతనిరాజ్యంబున భూమి దున్నకయ ఫలించుచుండెను. కోరినంతనే సమృద్ధిగా సస్యోత్పత్తి యగుచుండెను. గోగణంబులు పిదుకకయె క్షీరంబుల నవ్వారిగ నిచ్చుచుండెను. ప్రతిపత్త్రపుటంబునుండియు వర్షణం బగుచుండెను.

ఆకాలంబున శుభకరంబును బైతామహంబు నగుయజ్ఞంబుప్రారంభింపఁబడియెను. అందు మహామతి యగుసూతుండు జన్మించెను. అనంతర మమ్మహాయజ్ఞమునుండి మాగధజాతి యుదయించెను. అప్పు డమ్మహర్షిగణంబులు పృథుమహారాజుం గూర్చి స్తోత్రపాఠంబులఁ

గావించుటకై సూతమాగధులం బిలిచి మీ రందఱు నిమ్మహారాజు ను స్తుతించుచుండవలయునని నియోగించిరి. వారి కదియే యనురూపకర్మంబుగా నిర్దిష్టంబయ్యెను. మీ స్తవంబుల కీప్రభువర్యుండే యోగ్యుం డని మునులు చెప్పుటయు సూతమాగధు లిట్లనిరి. మహాత్ములారా! మేము మాస్తోత్రపాఠంబులచే దేవర్షిగణంబుల నైనఁ బరితృప్తులఁ గావింపఁగలము. కాని, యీనరపాలుని యెట్టియుత్తమకర్మంబును, ఎట్టికీర్తిచరిత్రంబును, ఎట్టిశుభలక్షణంబును నింకను నెఱుఁగము. మే మెట్లీతని స్తుతియింపఁగలము? అనుటయు మహర్షు లీతని భవిష్యచ్చరిత్రమును గూర్చి కీర్తింపుఁ డని యానతిచ్చిరి. వారును పృథుచక్రవర్తి గావించు భవిష్యత్సకల సత్కర్మంబులం గూర్చియు గానంబుసేయుటయు నాతనిచరిత్ర మప్పటినుండియుఁ ద్రైలోక్యవిదితం బయ్యెను. అప్పుడు సూతమాగధప్రభృతివందిగణంబులు వివిధరీతుల నమ్మహీనాథు నాశీర్వదించుటయుఁ బృథుచక్రవర్తి ప్రీతుండై సూతున కనూపదేశంబును మాగధునకు మగధదేశంబును సంప్రదానంబు గావించెను.

ఆసూతమాగధులం గాంచి ప్రజలందఱు నానందపులకితులై తమకందఱకును మహారాజుచితవృత్తులం గల్పింపఁగలఁడని యొండొరులకుఁ జెప్పుకొనుచు, మహాత్ముం డగుపృథుచక్రవర్తిసన్నిధికిం బోయి మాకందఱకును దగినవృత్తులం బ్రసాదింపు మని ప్రార్థించిరి. మహర్షులచేఁ బ్రేరితులై ప్రజలిట్లు తన్ను వేఁడుటయు నమ్మహీనాథుండును జగద్ధితంబుకొఱకు బాణబాణాసనధారియై పృథ్వీవిదారణంబు గావింప నుద్యుక్తుం డయ్యెను. అప్పుడు భూదేవి భయభ్రాంతయై గోరూపమును ధరించి పలాయనంబు గావించుచుండుటయు నాభూపాలుండును దానిని వెంబడింపఁ దొడంగెను. భూదేవి యిట్లు పృథుభయంబున

బ్రహ్మలోకాది సమస్తలోకములను బరిభ్రమించి సముద్దీప్తశరశరాసనధారియై తన్ను వెంబడించివచ్చుచున్న పృథుసార్వభౌముం గాంచి యమరగణంబులకైనను దుర్జయుం డగునాతనికంటెఁ దనకన్యశరణ్యంబు లేదని చింతించి త్రిలోకపూజ్య యగునవ్వసుంధరాదేవి యప్పుడు కృతాంజలియై యవ్వేణునందనుం గూర్చి యిట్లు ప్రార్థించెను.

మహారాజా! స్త్రీవధం బధర్మంబనువిషయము నీవెఱుంగనిది గాదు. నేను లేకున్నచో నీవు ప్రజల నెట్లు భరింపఁగలవు? సకలజీవులును నాయందే నిలిచి యుందురు. నేనే సమస్తజగంబును ధరించి యుందును. నాకు వినాశంబు గావించుట నీప్రజాసమూహమునంతను వినష్టంబు గావించుకొనుటయే యగును. కావున నావిజ్ఞాపనము నాలింపుము. నీవు ప్రజాహితంబుఁ గోరెదవేని నాకమంగళంబు గావింపకుము. ఉత్తమోపాయంబునఁ గార్యారంభంబు గావించినచో నవశ్యముగఁ గార్యసిద్ధి గాఁగలదు. నీప్రజలు సుఖంబుగ జీవించునట్టి సదుపాయమును నీవాలోచింపుము. నన్ను వధించుటవలన నీప్రజలకెట్టి లాభంబును గలుగఁబోదు. మహాప్రభూ! నీకోపము నుపసంహరింపుము. నేను నీయిచ్చవచ్చినరీతిని మెలఁగుచుండెదను. స్త్రీజాతి యెన్నఁటికి నవధ్యంబైనదని సాధువులు చెప్పుదురు. శాస్త్రజ్ఞాతులచేఁగూడ నీ నియమము ప్రతిపాదింపఁబడుచున్నది. వినియుండియు, నెఱింగియుండియు నీవిట్టియధర్మకార్యమునకుఁ గడంగవలదు.

అని ధాత్రీదేవి ప్రార్థించుటయు నుదా[illegible] మహీపతి క్రోధము నుజ్జగించి యిట్లనియెను. ఓవసుంధరా! స్వార్థపరుండైగాని, పరార్థపరుండైగాని యొక్కనికొఱకు బహువ్యక్తులను హింసించువాఁడు మహాపాపంబు నందగలఁడు. కాని యొక్కని వధించుటవలన బహువ్యక్తులకు సుఖంబుగ జీవికానిర్వహణంబు గానున్నచో న

స్త్రీసమయంబున నాతని వధించినను మహాపాతకంబుగాని యుపపాతకం బుగాని కలుగదు. కావున నో ధాత్రీ! నేను నిన్నుఁ బ్రజాహితంబు కొఱకు సంహరింపఁదలఁచితిని. నీవు నాచెప్పినచొప్పునఁ బ్రజాహితసాధనంబు గావింపకున్నచో నాశాసనము నుల్లంఘించిన నిన్ను మదీయ బాణప్రయోగంబున సంహరించి నాశరీరమునే విస్తరింపఁజేసి నేన (స్వయముగ) సమస్తప్రాణులను ధరించెదను. కావున నో ధర్మచారిణీ! నీ కింకను జెప్పుచున్నాను. నీవు నాశాసనమును మన్నించి యీసమస్తప్రజలను సంజీవితులను గావింపుము. ప్రజాధారణంబునకు నీవే సమర్థురాలవు. నీవు నాతనయవై యుండుము. అట్లయినచో, నిన్ను వధించుటకై కూర్చిన యతిదారుణం బగునీశరంబు నుపసంహరించెదను.

అనుటయు వసుధాదేవి "ఓవీరవరా! నేను నీయాజ్ఞచొప్పున సమస్తమును గావించెద నని నిశ్చయముగాఁ జెప్పుచున్నాను. నీవు నా కొకవత్సమును సంగ్రహించి యిమ్ము. నేను దానిసాహాయ్యంబున క్షీరంబును బొసఁగెదను. నీవుమాత్రము నన్ను సమతలము గలదానినిగాఁ జేయుము." భూదేవి యిట్లు పలుకఁగా, వేనునందనుండు తన ధనుష్కోటిచే శతసహస్రంబు లగుశైలంబుల నుత్సారితంబులను గావించెను. దానంజేసి పర్వతంబు లెల్ల సమధికోన్నతంబులై వర్ధిల్లెను. పూర్వసృష్టియందు, ఈపృథ్వికి సమత్వం బెచ్చటను లేదు. అంతయు విషమత్వము గలిగియుండుటచే నప్పుడు కేవలము పురగ్రామవిభాగంబైనను లేకుండెను. మఱియు, సస్యోత్పత్తియు, గోరక్షణంబును, కృషియు, వణిక్పథంబులును, సత్యానృతంబులును, లోభమత్సరంబులును గూడ లేకుండెను. ఇప్పుడు వైవస్వతమన్వంతరంబునఁ బృథుమహారాజుకాలమునుండియే యవి యన్నియు నుత్పన్నంబు లయ్యెను.

అప్పుడు ప్రజలందఱును సమతలం బగు భూప్రదేశంబునే

నివాసయోగ్యంబుగాఁ జేసికొనఁదొడంగిరి. ప్రప్రథమంబునఁ బ్రజాగణంబులకు ఫలమూలాదులే యాహారము లగుచు నుండినట్లు మేము వినియున్నాము. అవి యైనను నతికష్టముచేఁ గాని లభించుటలేదు. పురుషశ్రేష్ఠుం డగుపృథుసార్వభౌముఁడు స్వాయంభువమనువును వత్సముగఁ జేసి స్వయముగాఁ బృథ్వినుండి వివిధసస్యములను బిదికినప్పటి నుండియే సస్యాన్నమువలనఁ బ్రజలు జీవించుచున్నారు. అప్పుడు పృథుచక్రవర్తియే కాక దేవర్షిపితృగణంబులును దైత్యయక్షగంధర్వకిన్నరగణంబులును, సరీసృపవృక్షగణంబులును గూడ వెవ్వేఱుగ నివ్వసుంధరను సందోహనంబు గావించియుండిరి. వీరికి దోగ్ధంబులును వత్సంబులును పాత్రలును క్షీరంబులును వేఱువేఱుగాఁ గల్పింపఁబడియెను. ఋషులు సోముఁడు వత్సముగను, బృహస్పతి దోగ్ధగను, ఛందస్సులు పాత్రగను జేసి తపస్సు, బ్రహ్మమును క్షీరంబులుగాఁ బిదికికొనిరి. దేవతలు శతక్రతుని వత్సంబుగను, భగవంతుం డగు రవిని దోగ్ధగను జేసికొని కాంచనపాత్రంబున నోజస్కరం బగుక్షీరంబును బిదికికొనిరి. పితరులు యముని వత్సంబుగను, అంతకుని దోగ్ధగను జేసికొని రజతపాత్రంబున సుధాక్షీరములను, నాగగణంబులు తక్షకుని వత్సముగను, ఐరావతుని దోగ్ధగనుజేసికొని అలాబూపాత్రంబున విషక్షీరంబులను, అసురులు విరోచనుని వత్సంబుగను, మధుదైత్యుని దోగ్ధగను జేసికొని యాయసపాత్రంబున మాయామయక్షీరంబును, యక్షులు నైశ్రవణుని వత్సంబుగను రజతనాభుని దోగ్ధగను జేసికొని ఆమపాత్రంబున అంతర్ధానక్షీరంబును, రాక్షసులు సుమాలిని వత్సంబుగను రజతనాభుని దోగ్ధగను జేసికొని కపాలపాత్రంబున శోణితక్షీరంబును, గంధర్వులు చిత్రరథుఁడు వత్సంబుగను వసురుచి దోగ్ధగను పంకజపాత్రంబునఁ బవిత్రగంధక్షీరంబును, బర్వతంబులు హిమవంతుఁడు

సత్కీర్తిసహితంబుగ నుత్తీర్ణుఁడు గాఁగలఁడు. పృథుసార్వభౌముఁడు వైశ్యులకును శూద్రులకునుగూడ వృత్తివిధానంబును గావించెను. కావున, విత్తార్థు లగువైశ్యులును, పరమమంగళాభిలాషు లగుశూద్రగణంబులుసయితము సద్భావముతోఁ నమ్మహీనాథునకు నమస్కరింప వలయును.

మన్వంతరసంకీర్తనము.

సకలమనువులంగూర్చియు, మన్వంతరంబులయందలి పూర్వసృష్టింగూర్చియు, మనుగణంబుల నిర్దిష్టకాలంబులంగూర్చియుఁ, గీర్తింపవలయు నని ఋషులు ప్రశ్నించుటయు సూతుం డిట్లనియెను. మునీంద్రులారా! సకలమన్వంతరవృత్తాంతంబులును శతవర్షంబుల కైనను వర్ణింపఁజాలను. కావున దానిని సంక్షేపించి చెప్పెదను వినుండు. స్వాయంభువుఁడు, స్వారోచిషుఁడు, ఉత్తముఁడు, తామసుఁడు, రైవతుఁడు, చాక్షుషుఁడు ననువారలు పూర్వమనువులు. వర్తమానకాలంబున మనువు వైవస్వతుఁడు. సావర్ణియు, భౌత్యుఁడును, రౌచ్యుఁడును, మేరుసావర్ణిచతుష్కంబును భవిష్యన్మనువులు. ఇది యతీతవర్తమానభావిమనువృత్తాంతంబు. ఇఁక దేవర్షిగణంబుల వంశంబులనుగూర్చి చెప్పెదను. మరీచి, అత్రి, అంగిరుఁడు, పులహుఁడు, క్రతువు, పులస్త్యుఁడు, వసిష్ఠుఁడు ననునీసప్తర్షులును బ్రహ్మపుత్త్రులు. వీరుత్తరదిశయందు నివసించియుందురు. ఆగ్నీధ్రుఁడు, అగ్నిబాహుఁడు, మేధ్యుఁడు, మేధాతిథి, వసువు, జ్యోతిష్మంతుఁడు, ద్యుతిమంతుఁడు, హవ్యుఁడు, సబలుఁడు, పుత్త్రుఁడు నను పదుండ్రురు స్వాయంభువమనుపుత్త్రులు. ఇది ప్రథమమన్వంతరము. ఔర్వుఁడు, వసిష్ఠపుత్త్రుఁడు, స్తంబుఁడు, కశ్యపుఁడు, ప్రాణుఁడు, బృహస్పతి, దత్తుఁడు, అత్రి,

చ్యవనుఁడు నను మహర్షులు మహావ్రతు లని వాయుదేవునిచేఁ జెప్పంబడిరి. స్వారోచిషమన్వంతరంబున దేవతలు తుషితనామంబున విఖ్యాతులైరి. హావిఘ్నుఁడు, సుకృతి, జ్యోతి, ఆపోమూర్తి, ప్రతీతుఁడు, నభస్యుఁడు, నభుఁడు, ఊర్జుఁడు ననువారు స్వారోచిషునిపుత్రులు. వీ రందఱును మహావీర్యపరాక్రమసంపన్నులై పృథ్వీపాలనంబు గావించిరి. ఇది ద్వితీయమన్వంతరంబు. వసిష్ఠునకు వసిష్ఠనామంబునఁ బుత్రసప్తకం బుదయించెను. హిరణ్యగర్భునకు ఊర్జనామంబునఁ దేజస్వు లగుకొందఱు తనయులు గలిగిరి. వారందఱును మహర్షులైరి. ఉత్తమమనువునకు ఇషుండును, ఊర్జుండును, తనూర్జుండును, మధుండును, మాధవుండును, శుచియు, శుక్రుండును, సహుండును, నభస్యుండును, నభుండును బుత్రులైరి. ఈమన్వంతరంబున భానుగణంబులు దేవతలైరి. చతుర్థమన్వంతరంబునఁ గావ్యుండును, పృథుండును, అగ్నియు, జహ్నుండును, ధాతయు, కపీవంతుండును, అకపీవంతుండు ననువారు సప్తర్షులైరి. వీరిపుత్రపౌత్రాదులంగూర్చి పురాణంబులయందు సవిస్తరముగా వర్ణింపఁబడియెను. ఈతామసమన్వంతరంబున దేవతలు సత్యనాములైరి. తామసునకు ద్యుతియు, తపస్యుండును, సుతపుండును, తపోమూలుండును, సనాతనుండును, తపోవ్రతియు, కల్మషుండును, తన్వియు, ధన్వియు, పరంతపుఁడు నను పదుగురును పుత్రులైరి. ఇది చతుర్థమన్వంతరం బని వాయుదేవుండు వక్కాణించెను. అనంతరమన్వంతరంబున దేవబాహుండును, యదుధ్రుండును, దేవశిరుండును, హిరణ్యరోముండును, పర్జన్యుండును, ఊర్ధ్వబాహుండును, సత్యనేత్రుండు ననువారు సప్తర్షులైరి. ఈమన్వంతరంబున దేవగణంబులును ప్రకృతిగణంబులును అభూతనాములైరి. ఇదిరైవతమన్వంతరంబు. ఈరైవతునకు ధృతిమంతుండును,

అవ్యయుండును, యుక్తుండును, తత్త్వదర్శియు, నిరుత్సుకుండును, అర
ణ్యుండును, ప్రకాశుండును, నిర్మోహుండును, సత్యవాక్కును, కృతి
యు ననువదుండ్రు పుత్త్రులు గలిగిరి. షష్ఠం బగుచాక్షుషమన్వంత
రంబున భృగుండును, నభుండును, వివస్వంతుండును, సుధాముండును,
విరజుండును, అతినాముండును, సహిష్ణుండు ననువారు సప్తర్షులు. ఈ
మన్వంతరంబున ఋషులకు నప్రసూతు లనియు, దేవతలకు లేఖు లని
యు నామంబులు గలిగెను. ఈదేవతలు పంచగణంబులుగాఁ బరిగ
ణింపఁబడుచుండిరి. ఈమన్వంతరంబున మహర్షి యగు నంగిరునకు
నడ్వల యను పత్నియందు రురుప్రభృతు లగు పుత్త్రులు పదుగు రు
ద్భవించిరి. వా రందఱును మహాత్ములును, మహాతేజస్వులు నైరి.
ఇఁక సప్తమం బగు వైవస్వతమన్వంతరం బభివర్ణించెద. ఈమన్వంత
రంబున అత్రి, వసిష్ఠుఁడు, కశ్యపుఁడు, గౌతముఁడు, భరద్వాజుఁడు,
విశ్వామిత్త్రుఁడు, మహాత్ముం డగుఋచీకతనయుం డగుజమదగ్నియు
సప్తర్షులు. వారిప్పుడు స్వర్గంబున నున్నారు. ఈవైవస్వతమనుకా
లంబున సాధ్య రుద్ర విశ్వేదేవగణంబులును, వసుమరుద్గణంబులును,
ఆదిత్యగణంబులును, అశ్వినీకుమారులును విరాజిల్లుచుండిరి. ఈవైవ
స్వతునకు మహాతేజస్వులును, కీర్తిమంతులును, నగు ఇక్ష్వాకుప్రభృ
తులు పదుగురు తనయులు గలిగిరి. వీరిపుత్త్రపౌత్త్రాదులు సకలదిగం
తంబులయందును నిండియుండిరి. ప్రతిమన్వంతరంబునను లోకధర్మ
వ్యవస్థకొఱకును, లోకరక్షణంబుకొఱకును, సప్తర్షులు ప్రసిద్ధులైయుండిరి.
ఒక్కొక్కమన్వంతరం బతీతం బైనంతనే యాసప్తర్షులయందును, నలు
వురు నలువురు సత్కర్మానుష్ఠానంబుల నొనరించి బ్రహ్మలోకంబున కేఁ
గుచుందురు. ఇతరులు తపోనుష్ఠానంబుఁ గావించి వారివాసస్థానంబు
లఁ బూరించుచుందురు. అతీతవర్తమానఋషిగణంబులసంబంధ మీ

విధముగాఁ జెప్పంబడియెను. భవిష్యన్మన్వంతరంబునందలి సప్తర్షులును ఇప్పుడు స్వర్గమునం దున్నారు. పరశురాముఁడు, వ్యాసుఁడు, ఆత్రేయుఁడు, ద్రౌణి యగునశ్వత్థామ, గౌతమాత్మజుఁ డగు శరద్వంతుఁడు, కౌశికుఁ డగుగాలవుఁడు, ఔర్వుఁ డగుకాశ్యపుఁడు అనునీమహాత్ము లేడ్వురును భవిష్యన్మునిశ్రేష్ఠు లగుదురు. వైరియు, అధ్వరీవంతుండును, శమనుండును, ధృతిమంతుండును, వసుండును, అరిష్టుండును, అధృష్టుండును, వాజియు, సుమతియు ననువారు సావర్ణమనువునకుఁ బుత్త్రు లగుదురు. ప్రభాతకాలంబున నీయతీతానాగతమహర్షిగణంబులనామంబులను స్మరించుచు లేచువానికి ఆయురారోగ్యయశస్సుఖంబులు లభింపఁగలవు.

మునివరులారా! గతమన్వంతరంబులనుగూర్చి సంక్షేపముగాఁ జెప్పితిని. ఇఁక ననాగతమన్వంతరంబులను వచించెదను వినుఁడు. సావర్ణమనువు లయిదుగురు. అందు పరమేష్ఠితనయులగు నలువురు మేరుసావర్ణి నామంబున విఖ్యాతులైరి. వీరు దక్షకన్య యగు ప్రియగర్భంబున జనియించిరి. దక్షప్రజాపతిదౌహిత్రులును మహేంజసులును నగువీరు మేరుపృష్ఠంబునం దుండి మహాతపంబును గావించిరి. ప్రజాపతి యగు రుచిపుత్త్రుండు రౌచ్యుం డేకమను వయ్యెను. రుచికి భూతదేవిగర్భంబున భౌత్యుం డనువాఁడు పుట్టి మను వయ్యెను. ఈకల్పంబున వారేడ్వురును మనువులయ్యెదరు. వారివలననే ద్వీపపట్టణమయం బగుపృథ్వి యంతయుఁ బరివ్యాప్తం బగును. వీరు యుగసహస్రంబులు భూపరిపాలనంబు గావింతురు. ప్రతియుగాంతంబునను ప్రజాపతి తపశ్చరణంబు గావించుచుండును. డెబ్బదియొక్క దివ్యయుగంబు లొక్కమన్వంతరం బని చెప్పంబడును. చతుర్దశమనువులచరిత్రంబును వేదపురాణములయందు

ప్రసిద్ధమైనది. అమ్మనువు లందఱును ప్రభువులును ప్రజాపతివాచ్యులు నై యుండిరి.

వీరినామంబులను గీర్తించువారు ధన్యు లగుదురు. మన్వంతరాంతంబున సంహారంబును మరల సృష్టియు నగుచుండురు. ఇవ్విధంబున సృష్టిప్రళయంబు లెన్ని మైనవో నూఱేండ్ల కైనను లెక్కింపఁజాలము. మన్వంతరావసానంబునఁ బ్రళయారంభంబునందు తపోబ్రహ్మచర్యజ్ఞానబలంబున దేవతలును, సప్తర్షులుమాత్రము నిలిచియుండురు. తక్కినవా రందఱును విలయంబు నందుదురు. యుగసహస్రంబులకుఁ గల్పాంతంబగును. కల్పాంతకాలంబున సకలభూతంబులును బరస్పరము రవిరశ్మిచే దగ్ధంబులై బ్రహ్మాదిత్యగణసహితంబుగ సర్వభూతస్రష్టయు, సురశ్రేష్ఠుండును, ప్రభుండును, హరియు నగు నారాయణునందు విలీనంబు లగును. ప్రతికల్పాంతంబున నిట్లే జరుగుచుండును. ఈ జగం బంతయును అవ్యక్తుండును, శాశ్వతుండు నగు నాదేవదేవుని లీలయే. మునివరులారా! వృష్ణికులావతంసుండును, మహాత్ముండు నగు హరి యావిర్భవించిన సద్వంశమునుగూర్చి వర్ణించుప్రసంగముగల వైవస్వతమన్వంతర సృష్టివృత్తాంతమును మీకు వర్ణించి చెప్పెదను.

ఆదిత్యోత్పత్తికథనము.

ద్విజోత్తములారా! కశ్యపునివలన దాక్షాయణీగర్భంబున వివస్వతుండు జన్మించెను. ఆతనికి విశ్వకర్మకూఁతు రగు సంజ్ఞాదేవి భార్య యయ్యెను. భావిని యగునామె సురేణునామంబునఁ ద్రిభువనముల యందును విఖ్యాత యయ్యెను. రూపయౌవనవతియు, కీర్తిమతియు, మహాతపస్వినియు నగుసంజ్ఞాదేవి మార్తాండునిభార్య యయ్యెను. నాతనితీక్ష్ణరూపంబుచే నామె పరితృప్తింగానలేకపోయెను. ప్రచండతే

జుం డగు నాసూర్యభగవానుని స్వాభావికతీక్ష్ణరూపజ్యోతి సోఁకినంతనే శరీరంబు దగ్ధంబై పోవును. అదియే సంజ్ఞాదేవి కప్రియం బయ్యెను. పూర్వకాలంబునఁ గశ్యపుఁడు స్నేహభావంబున "ఈఅండస్థుండు మృతినందఁడు" అనియెను. అందువలన "మార్తాండుం" డనునామంబు సూర్యునకు సుప్రసిద్ధం బయ్యెను. ఆవివస్వంతునితేజం బత్యధికంబై త్రిభువనంబులను దపింపఁజేయుచుండెను. అతనివలన సంజ్ఞాగర్భంబునుండి వైవస్వతుండును, శ్రాద్ధదేవుండు నను నిరువురు తనయులును, యమున యను నొకతనయుఁ గలిగిరి. ఆపుత్త్రు లిరువురును ప్రజాపతులైరి. అందు శ్రాద్ధదేవుం డగు యముండును, యమునయుఁ గవలు.

వివస్వంతుని శ్యామలవర్ణముం గాంచి సహింపఁజాలక మాయామయి యగు సంజ్ఞాదేవి తనకు సవర్ణ యగు ఛాయాదేవిని సృజించెను. అప్పు డాఛాయ ప్రాంజలియై "ఓశుచిస్మితా! నే నేమిచేయవలయునో యాజ్ఞాపింపు" మనియెను. అప్పుడు సంజ్ఞాదేవి ఓసుందరీ! నీకు శుభమగుఁగాక! నేను నాపుట్టినింటికిఁ బోయెదను. ఈనాభవనంబున నిస్సంశయముగా నివసించి నాయిరువురుపుత్త్రులను, పుత్త్రికలను బెంచుచుండుము. నే నిట్లు పోయిన విషయమును భాస్కరున కెన్నఁడును నివేదింపకుము." అని బోధించుటయు ఛాయ "ఓదేవీ! ఎట్టిశాపంబును, ఎట్టికచగ్రహణంబును సిద్ధింపకుండునంతవఱకు నేను నీయాజ్ఞను బరిపాలించెదను. నీవు యథాసుఖంబుగఁ బొమ్ము. నీకు నమస్కారము" అని చెప్పెను.

తపస్విని యగు సంజ్ఞ, సవర్ణ నట నుంచి యామె యంగీకారముం బడసి సిగ్గుతోఁ దండ్రి యగు విశ్వకర్మసమీపమునకుం బోయెను. కాని, యామె తండ్రిచే ననేకవిధంబులఁ దిరస్కరింపఁబడియెను. విశ్వకర్మ యామెను భర్తృసన్నిధికిం బొమ్మని మాటిమాటికి నాజ్ఞాపిం

చుచుండెను. ఆమె తనరూపమును మార్చుకొని బడబా (ఆఁడుగుఱ్ఱ ము) రూపముం దాల్చి యుత్తరకురుదేశములకుం బోయి తృణక్షేత్రం బున సంచరించుచుండెను. ఇట నాదిత్యుండును ఛాయాసంజ్ఞను దన పత్నిగనే తలంచి యుండెను. ఆదిత్యునకు ఛాయయందు ఆత్మతుల్యుండును, పూర్వజాతుండగు వైవస్వతున కనురూపుండును అగుసావర్ణి యను నొకపుత్త్రుండు గలిగెను. ఆతఁడు వైవస్వతునియనంతరము మనువు గాఁగలఁడు. మఱియు, ఛాయకు సూర్యునివలన శనైశ్చరుం డను నింకొకపుత్త్రుండు గలిగెను. ఛాయ తనపుత్త్రులను సపత్నీపుత్త్రులకంటె నధికముగఁ బ్రేమించుచుండెను. ఛాయాదేవి పక్షపాతమును వైవస్వతుండు సహింపఁగలిగెను గాని రోషవశంబునను బాలస్వభావముచేతను విధినియోగంబువలనను యముండుమాత్రము సహింపఁజాలక తల్లి యగుఛాయను నిందించుచుఁ గాలెత్తి యామెను దన్నఁబోయెను. సావర్ణిజనని యగు ఛాయయుఁ గ్రోధావేశంబున నీచరణంబు పతితం బగుఁగాక యని యముని శపియించెను. దానికి యముం డతిదుఃఖితుండై తండ్రిచెంగటికిం బోయి కృతాంజలియై సమస్తవృత్తాంతంబును విస్పష్టముగ నాతనికి విన్నవించి, "తండ్రీ! మాతల్లి శాపమునుండి న న్నుద్ధరింపుము. తల్లి యనునది సకలసంతానంబునందును సమానప్రేమము గలదియై యుండవలయును. అట్లు తుల్యస్నేహమును జూపుటయే యామెకుఁ గర్తవ్యము. కాని, ఆమె మమ్ముఁ బరిత్యజించి, కనిష్ఠసంతానమునెడల నధికవాత్సల్యముం జూపుచున్నది. అందుచే నే నామెపైఁ గాలెత్తి బెదరించితిని. అంతియకాని నాపాదమా మెదేహము నంటనేలేదు. బాల్యముచే నైన నేమి? మూఢత్వముచే నైన నేమి? నే నొనర్చిన యీయపచారమును మన్నింపుము. ఓలోకేశ్వరా! తల్లిచే నేను శపింపఁబడితిని. నాచరణంబు భూపతితంబు గాకుండ ననుగ్రహింపుము.

అని ప్రార్థించుటయు వివస్వంతుండు “కుమారా! ఈవిషయంబున నిశ్చయంబుగ నేదియో నిగూఢకారణం బున్నది. అందుచే తనే నీవంటిధర్మజ్ఞుండును, సత్యవాదియు నగుపుత్త్రుని నీతల్లి క్రోధవశంబున శపింపఁగలిగినది. కాని, నీతల్లివాక్యమును వ్యర్థముగఁ జేయుటకు నేను సమర్థుఁడను గాఁజాలను. కేవల మీశాపోపశమనంబును మాత్రము చేసెదను. నీపాదమునందలి మాంసమును క్రిమిగణంబులు గైకొని భూతలంబునకుం బోఁగలవు. అందువలన నీతల్లివాక్యంబును నిరర్థకంబు గానేరదు. త్వదీయచరణ మాంసాపహారణంబు గారణంబుగా నీవును శాపంబునుండి విముక్తుండవు గాఁగలవు.” అని యూఱడించి యాదిత్యుండు ఛాయయొద్దకుం బోయి “దేవీ! సంతానం బంతయును తుల్యంబై యుండ, నీవొక్కనియందే యధికవాత్సల్యముంచుటకుఁ గారణంబేమని ప్రశ్నించెను. ఆప్రశ్నకు సంతృప్తికరంబుగాఁ జెప్పుటకు ఛాయ యసమర్థయై యేమియు బదులుచెప్పక యూరకుండెను. ఆదిత్యుండును యోగబలంబున సర్వమును గ్రహించి, ఛాయాసంజ్ఞను శపింపం దలంచి, క్రోధముతో నామెకచగ్రహణంబు గావించుటయు, ఛాయాదేవి భయభ్రాంతయై సమస్తవృత్తాంతమును సూర్యభగవానునకు విన్నవించెను.

ఆవృత్తాంతమును విని ప్రభాకరుండు క్రుద్ధుండై విశ్వకర్మయొద్దకుం బోయెను. విశ్వకర్మయు నాతనిని యథావిధి నర్చించి, రోషభరంబున దహనోద్యతుం డగుదివాకరునిం గాంచి, సాంత్వవచనంబుల “ఓదేవా! నీతేజ మతితీక్ష్ణమైనది. ఇట్టిరూపంబు దురవలోకం బైనది. ఇది నీ కుచితమైనది గాదు. నీభార్య యగు సంజ్ఞ యిట్టినీతేజంబును సహింపఁజాలక యే వనశాద్వలతలంబులం బరిభ్రమించుచున్నది. శుభచారిణియు, శ్లాఘ్యయు, యోగబలోపేతయు నగు నీవ

హాధర్మిణిని దివ్యదృష్టిచే నీవు గనుంగొంటివిగదా! నీ కిష్ట మగునేని నేనును నీకు యథోచితరూపంబును గల్పింపఁగలను. ఈతీక్ష్ణరూపంబునకు మాఱుగఁ గమనీయరూపంబును నీకుం గూర్చెదను." అని చెప్పుటయు, మార్తాండుండు క్రోధంబు నుపసంహరించుకొని యట్లొనర్చుట కంగీకరించెను. అప్పుడు విశ్వకర్మ సూర్యదేవుని భ్రమియంత్రంబున నారోపించి యాతనియధిక తేజంబు గొంతవఱకు తగ్గునట్లొనర్చెను. దానంజేసి సంహృతతేజుం డగు సూర్యునిరూప మత్యుజ్జ్వలంబై యత్యంతమనోహరంబై విరాజిల్లెను.

సూర్యదేవుండు యోగబలంబున దనభార్య యగు సంజ్ఞాదేవి సర్వజీవులకు నదృశ్య యై యతినియమంబున బడబారూపముతో నిర్భయంబుగ విహరించుచున్నవిషయము నెఱింగి యాతండును అశ్వరూపంబుం దాల్చి యామె యున్నయెడకుం బోయి తదీయముఖంబునఁ దనముఖంబుం జేర్చి మోహావశంబున రేతస్సును జాఱవిడిచెను. బడబయుఁ బరపురుషసంశయంబునఁ దననాసికారంధ్రంబులనుండి యాశుక్రంబు నుద్గీర్ణంబుఁ గావించెను. దానినుండి యత్యంతమనోహరాకారు లగు అశ్వినీదేవత లుదయించి దేవవైద్యు లైరి. ఆయశ్వినీకుమారు లిరువురును నాసత్యదస్రనామంబుల విలసిల్లిరి. అష్టమప్రజాపతి యగు మార్తాండునకు నీవిధముగా నశ్వినీకుమారులు పుట్టిరి. అనంతరము భాస్కరుండు తనమనోహరదివ్యరూపమును బ్రదర్శించుటయు, సంజ్ఞాదేవి చూచి సంతుష్టయయ్యెను. యముండు దాను గావించిన యపచారంబునకుఁ జింతించి ధర్మముచేఁ బ్రజలను రంజించి ధర్మరాజయ్యెను. ఆతఁడు తనశుభకర్మంబులచే దీప్తి మంతుండై పితృగణాధిపత్యంబును లోకపాలకత్వంబును గాంచెను. ఆతనివైమాత్రేయుండగు (సవతితమ్ముండగు) సావర్ణియుఁ బ్రజాపతియై మనువయ్యెను. ఈ

వైవస్వతుని యనంతర మతఁడే మనువు గాఁగలఁడు. ఆతఁ డిప్పటికిని మేరుపృష్ఠంబునఁ దపంబు గావించుచున్నాఁడు. ఆతనితమ్ముఁ డగు శనైశ్చరుఁడు గ్రహత్వముం గాంచెను. విశ్వకర్మ, శాతితతేజోరజంబు వలన దానవవిదళనసమర్థంబును అప్రతిహతంబును నగు విష్ణుచక్రమును సృజియించెను. సూర్యకన్యయగు యమి లోకపావని యగు యమునానది యయ్యెను. వైవస్వత సావర్ణిమనుసంభవం బీవిధంబుగ జగత్ప్రసిద్ధం బయ్యెను. సూర్యునకు ఛాయాదేవియం దుదయించిన సావర్ణమనుభ్రాత యగుశనైశ్చరునకు లోకపూజ్యం బగుగ్రహత్వలాభంబు గలిగెను. ఈదేవగణోత్పత్తిచరితంబును వినువారు ధరించువారును నిరాపన్నులును యశస్వంతులును నగుదురు.

—♦ సూర్యవంశనిరూపణము. ♦—

మునివరులారా! వైవస్వతునకు నాత్మతుల్యు లగు ఇక్ష్వాకుఁడు, నాభాగుఁడు, ధృష్టుఁడు, శర్యాతి, నరిష్యంతుఁడు, ప్రాంశుఁడు, రిష్టుఁడు, కరూశుఁడు పృషధ్రుఁడు, ననుతొమ్మండ్రు పుత్త్రులు గలిగిరి. ప్రజాపతి యగు నమ్మనువు పుత్త్రకామేష్టి గావించుటచే నాతనికిఁ పుత్త్రు లందఱును గలిగిరి. అయ్యజ్ఞమునం దాతఁడు మిత్రావరుణులం గూర్చి కావించిన యాహుతివలన దివ్యాంబరధారిణియు దివ్యాభరణభూషితయు, దివ్యసంహననయు నగు ఇల యనురమణీమణి యుద్భవించెను. మను వామెం గాంచి యోభద్రా! నావెంట రమ్మనుటయు నామె ధర్మమయంబులగు వాక్యంబులతో, "ఓవాగ్మివరా! నేను మిత్రావరుణులయంశంబున జనియించినదాన నగుటంజేసి నాకు ముందుగ వారిసందర్శనం బొనర్చుట కర్తవ్యంబు. న న్నధర్మనిరతం జేయకుము." అని ప్రార్థించి యాతనియనుమతిం బడసి మిత్రావరుణులచెం

తకుం బోయి కృతాంజలియై “ఓ దేవవరులారా! నేను మీయుభయకులయంశంబునను బుట్టితిని. ఇట్టి నే నేమిచేయవలయునో యాజ్ఞాపింపుఁడు. ప్రజాపతి యగు మనువు నన్నుఁ దనవెంటరమ్మని కోరుచున్నాఁడు.” అని ధర్మపరాయణయు, సాధ్వియు, నగు నిలాదేవి విన్నవించుటయు, మిత్రావరుణులామెం గాంచి, “ఓ వరవర్ణినీ! మేము నీధర్మంబునకును, వినయంబునకును, సత్యంబునకును, దమంబునకును సంప్రీతుల మైతిమి. నీవు మాతనయవై ప్రఖ్యాతిం గాంచుటయే కాక మనువునకు వంశధరుండును విశ్వజనప్రియుండును ధర్మశీలుండును నగు తనయుండవై సుద్యుమ్ననామంబునఁ ద్రిజగంబులం బ్రసిద్ధుండవు గాఁగలవు.”

అని యానతిచ్చుటయు, నిలాదేవి వారికడ సెలవు గైకొని వచ్చుచుండఁగా, మార్గమధ్యంబున చంద్రునికొడుకైన బుధుని సంయోగంబుచే నామెకుఁ బురూరవుం డను పుత్త్రుండు గలిగెను. ఆ పుత్త్రప్రసవానంతరమునందే యామెకు సుద్యుమ్నత్వంబు గలిగెను. ఆసుద్యుమ్నునకు—ఉత్కలుఁడు, గయుఁడు, వినతాశ్వుఁడు అను మువ్వురుపుత్త్రులు గలిగిరి. అందు ఉత్కలుఁడు, ఉత్కలదేశమును, వినతాశ్వుఁడు పశ్చిమదేశమును, గయుండు పూర్వదిక్సంస్థితం బగుగయాప్రదేశమును బరిపాలించిరి. మనువు ననంతరంబున నీభూమండలమంతయుఁ బదిభాగములుగా విభక్తం బయ్యెను. అందు జ్యేష్ఠుం డగు నిక్ష్వాకునకు మధ్యదేశము లభించెను. సుద్యుమ్నుండు కన్యాభావము గలవాఁ డగుటచే నాతనికి భాగము లభింపదయ్యెను. వసిష్ఠునియుపదేశానుసారంబుగ నాతఁడు ప్రతిష్ఠాననగరంబున నివసించెను. ఆతఁడు ధర్మపరుండును, మహాత్ముండు నై ప్రతిష్ఠానలాభముం గాంచి దానిని బురూరవున కొసగెను. మనుపుత్త్రుం డగునాసుద్యుమ్నుండు స్త్రీపు

రూపలక్షణంబులు గలిగి యుండెను. ఇలాసుద్యుమ్ననామంబులచే నాతఁడు ప్రఖ్యాతుం డయ్యెను.

నరిష్యంతునకు శకుండును, నాభాగునకు సుప్రసిద్ధుండగునంబరీషుండును గలిగిరి. ధృష్టునకు రణదుర్మదుం డగుక్షత్త్రుండనుపుత్త్రుండు పుట్టెను. కరూశునకుఁ గరూశనామకక్షత్త్రియు లుదయించిరి. నాభాగధృష్టవంశజు లగురాజులందఱును వైశ్యత్వముం గాంచిరి. ప్రాంశునకుఁ బ్రజాపతియనుతనయుండు జనించి ప్రఖ్యాతుం డయ్యెను. నరిష్యంతునకు దండధరుండగుయముండు వంశధరుండై రాజయ్యెను. శర్యాతికి, ఆనర్తుం డనుసుతుండును, సుకన్య యనుతనయయుఁ గలిగిరి. సుకన్య చ్యవనుం డనుబుషికిఁ బత్ని యయ్యెను. ఆనర్తునకు మహాప్రభావసంపన్నుఁ డగురైవుండనునాత్మజుండు గలిగి సుప్రసిద్ధరాజధాని యగుకుశస్థలియందు నివసించి యుండెను. ఆరైవునకు, కకుద్మియను నపరనామంబు గలరైవతుండనుసూనుండు గలిగెను. రైవునిపుత్త్రశతంబునందు నతఁడే యగ్రజుండగుటచేఁ గుశస్థలికిఁ బ్రభుం డయ్యెను. రాజగునారైవతుఁడు తనయయగురేవతితోఁ గూడి బ్రహ్మలోకమునకుం బోయి యట సంగీతమునాలకించుచు నొకముహూర్తమాత్రముండెను. ఆకాలము మానవమానంబుచే బహుయుగాంతరములయ్యెను.

పిమ్మట నాతఁ డటనుండి బయలుదేఱి యాదవగణపరివృతంబును, బహుద్వారసమన్వితంబు నగుద్వారకానగరమునకు వచ్చెను. ఆపురంబప్పుడు వసుదేవప్రముఖులగు యదువృష్ణిభోజాంధకులచే సురక్షితమై యుండెను. అప్పుడు రైవతుండు తానెఱుంగవలసినవిషయము లన్నియుం దెలిసికొని, సువ్రతచారిణి యగుతనతనయ రేవతిని బలదేవునకుఁ గన్యాదానంబు గావించి యనంతరము మేరుశిఖరంబున

కుం దపంబుసేయంబోయెను. ఇట ధర్మరతుం డగుబలరాముండు రేవతీసహితుండై మహాసుఖంబున విలసిల్లుచుండెను.

అని సూతుండు చెప్పుటయు మును లిట్లు ప్రశ్నించిరి. మహాభాగా! రాజగు రైవతుండు పుత్రీసహితముగ బ్రహ్మలోకంబునకుం బోయెనుగదా! అంతకాల మటనున్నను వారికి జరాప్రాప్తి యేల కాకుండెను? శర్యాతివంశధరుం డగు రైవతుం డప్పుడే తపంబునకుం బోయెనంటివి. ఇప్పటికిని శర్యాతివంశము భూమండలమునం గానంబడుచున్నది. రైవతుండు తపంబునకుం బోయినచో నీవంశ మెట్లు నిలిచినది? ఈవృత్తాంతము సవిస్తరంబుగ నెఱింగింపవలయును.

అనుటయు సూతుం డిట్లనియెను. మునివరులారా! బ్రహ్మలోకంబున, జరామరణములు, క్షుత్పిపాసలు మొదలగు నెట్టిక్లేశంబులును లేవు. ఋతుగణంబు లచ్చటం దమప్రభావమును విశేషముగ విస్తరింపం జేయంజాలవు. రైవతుండు బ్రహ్మలోకమునకుం బోయినంతనే దుర్వృత్తపరాయణు లగురాక్షసు లానగరంబును ధ్వస్తంబు గావించిరి. రైవతునితమ్ములు నిరుపాయులై పాఱిపోయి యందందు నివసించి యుండిరి. అచ్చటనే వారివంశంబులు వర్ధిల్లం దొడంగెను. ఆవంశములవారందఱును నరణ్యభూముల నాశ్రయించి యుండిరి. వారే శర్యాతివంశజులై ప్రసిద్ధిం గాంచిరి. నాభాగపుత్రుం డొక్కండును, ధృష్టపుత్రుండొక్కండును మొదట వైశ్యులై మరల బ్రాహ్మణత్వముం గాంచిరి. రణదుర్మదులును, క్షత్రియులు నగుకరూశునిపుత్రులంగూర్చి యిదివఱకే చెప్పియుంటిని. పృషధ్రుండు గురుధేనువును హింసించి గురుశాపవశంబున శూద్రుం డై పోయెను. ఇది వైవస్వతపుత్రవృత్తాంతము.

ఒకప్పుడు మనువు తుమ్ముటయు నిక్ష్వాకుండను తనయుండు

జనించెను. ఇక్ష్వాకునకు నూర్గురుపుత్త్రులు. వారందఱును బహుదక్షిణలతో ననేకయజ్ఞములం గావించిరి. వారిలోఁ బరాక్రమవంతుఁడగువికుక్షియనువాఁడు సర్వజ్యేష్ఠుఁడై యుండుటచే నాతఁ డయోధ్యాసింహాసనము నధిష్ఠించి తనప్రభుత్వమును విస్తరింపఁజేసెను. ఆతనికి మహాబలవంతులగు శకునిప్రముఖులైదువందలమందిపుత్త్రులు గలిగిరి. అందుఁగొందఱుత్తరాపథంబును, గొందఱు దక్షిణప్రదేశమును బాలించుభారమును వహించిరి.

ఒకనాఁ డిక్ష్వాకుం డష్టకాశ్రాద్ధంబు గావింపఁదలంచి పుత్త్రుం డగువికుక్షిం బిలిచి వేటకుఁ బోయి శశమాంసమును గొని తెమ్మని యాజ్ఞాపించెను. వికుక్షియు నిర్దిష్టం బగుశ్రాద్ధము సంపన్నంబు గాకుండఁగనే శశమాంసమును భుజించి వేఁటకుం బోవుటచే నప్పటినుండియు నాతనికి శశాదుం డనునామము గలిగెను. ఇట్లపచారముం గావించిన శశాదునియెడల నిక్ష్వాకుండు విరక్తుండై వసిష్ఠానుమతంబున నాతనిఁ బరిత్యజించెను. కాని యిక్ష్వాకు ననంతరమునందు శశాదుండు మరల వచ్చి యయోధ్యాసింహాసనము నాక్రమించుకొనియెను.

ఆశశాదునకు వీర్యవంతుం డగుకకుత్స్థుండును, ఆతని కనేనుండును, ఆతనికిఁ బృథుండును, ఆతనికి విష్టరాశ్వుండును, ఆతని కార్ద్రుండును, ఆతనికి యువనాశ్వుండును, ఆతనికి యావనాశ్వుండును, ఆతనికి శ్రావస్తుండును జనించిరి. శ్రావస్తునికాలమునందే శ్రావస్తీనగరము నిర్మింపఁబడియెను. ఆతనికి బృహదశ్వుండును, ఆతనికిఁ గువలయాశ్వుండును జనించిరి. పరమధార్మికుం డగుకువలయాశ్వుండు ధుంధుం డనురాక్షసుని వధించుటచే నాతనికి ధుంధుమారుండనునామము గలిగెను. అని చెప్పుటయు మునీంద్రులు కువలయాశ్వచరిత్రమును సవిస్తరంబుగఁ గీర్తింపవలయు నని ప్రార్థించిరి.

కువలయాశ్వచరిత్రము.

లోమహర్షణుం డిట్లనియెను. మునీంద్రులారా ! కువలయాశ్వునకు నూర్గురు పుత్త్రులు గలిగిరి. వారలును ధనుర్వేదవిదులును, విద్వాంసులును, బలవంతులును, దుర్ధర్షులును, ధార్మికులు నై భూరిదక్షిణలతో బహుయజ్ఞములం గావించిరి. బృహదశ్వుండు పుత్త్రుండగు కువలయాశ్వుని రాజ్యాభిషిక్తుం గావించి తాను వనగమనంబునకుద్యుక్తుండై యుండెను. అప్పు డుతంకుం డను బ్రహ్మర్షి వచ్చి వానప్రస్థధర్మంబు నవలంబింపవల దని యాతని వారించుచు " మహారాజా ! నీవు స్వయముగ రాజ్యరక్షణభారంబు వహింపకున్నచో నేను నిర్విఘ్నముగఁ దపోనిర్వహణంబు చేసికొనఁజాలను. నాయాశ్రమసమీపమున సముద్రవాలుకామయం బగు నొక సమప్రదేశము గలదు. మధుదైత్యతనయుం డగుధుంధుం డనుమహాసురుం డచ్చట భూగర్భమునందు వాలుకాస్తూపంబున నంతర్హితుండై యున్నాఁడు. మహాకాయుండును, మహాబలవంతుండు నగు నమ్మహాసురవీరుండు దేవతలకుఁగూడ నవధ్యుఁడై యున్నాఁడు. అతఁడు దారుణతపంబు నవలంబించి లోకవినాశంబుకొఱకే యచ్చట శయనించి యుండెను. ఆరాక్షసుండు సంవత్సరమున కొకసారి నిశ్వాసమును విడుచుచుండును. దానిచే నీసమస్తభూమండలమును సంచలితంబై పోవుచుండును. ఆప్రబలవాయువశంబున ధూళిరాశి యెగసి సప్తాహపర్యంతము నాదిత్యునాచ్ఛన్నంబు గావించుచుండును. అంతవఱకు నీభూమండలమంతయుఁ గంపితమగుచునే యుండును. అప్పుడు ధూమసహితంబు లగుజ్వాలామాలిక లతిదారుణంబుగ బయలు వెడలుచుండును. అందుచే నేనయ్యాశ్రమంబున నిలువఁజాలకున్నాను. భూపాలచంద్రా! కావున నీవమ్మహాకాయుం డగు రక్కసుని లోకహితంబుకొఱకు సంహరింపవల

యెను. అతఁడు నీచే నిహతుండైనచో సకలలోకంబులును స్వస్థంబులు గాఁగలవు. ఆతని వధించుటకు నీ వొక్కఁడవే సమర్థుఁడవు. పూర్వము నాకు వరప్రదానంబు గావించుసమయంబున విష్ణుదేవుండు, ఆక్రూరరాక్షసు నెవ్వండు వధియించునో యాతనితేజమును నీవు వర్ధిల్లఁజేయఁగల వని యానతిచ్చియున్నాఁడు. ఓమహారాజా! అమ్మహాతేజుం డగుధుంధుఁడు కేవలము దుర్ధర్షుఁడు. అల్పతేజునిచే వాఁడు శతయుగంబులకైనను దగ్ధుండు గాఁడు. మహాబలుం డగునాతని దేవతలైనను జయింపఁజాలరు.”

అని యుతంకుండు సెప్పుటయు రాజర్షి యగు బృహదశ్వుండు తనకుమారు నక్కార్యంబునకు నియోగింపం దలంచి «ఓమహాభాగా! నేను శస్త్రంబును త్యజించితిని. ఈనాకుమారుం డగు కువలయాశ్వు నంపెదను. ఈతనిహస్తంబునందే ధుంధుండు నిహతుం డగును.” అని చెప్పి కుమారుని ధుంధువధార్థము నియోగించి వ్రతావలంబనంబుఁ గావించి పర్వతాభిముఖుండై పోయెను.

కువలయాశ్వుండును తండ్రియాజ్ఞను శిరసావహించి తనసూర్వుర పుత్త్రులతోడను ధుంధుసంహారంబునకై యుతంకునివెంట బయలుదేఱి పోయెను. అయ్యుతంకునిప్రార్థనముచేతను, లోకహితంబుకొఱకును, భగవానుం డగు విష్ణుదేవుండు తనతేజంబుతోఁగూడఁ గువలయాశ్వుని శరీరంబునం బ్రవిష్టుం డయ్యెను. కువలయాశ్వుం డట్లు రాక్షససంహారంబునకై యాత్ర గావించునప్పు డాకసమునుండి « శ్రీమంతు డగు కువలయాశ్వుం డిప్పు డకృతదేహుండై ధుంధుమారణంబు సేయం గలండు.” అనువాక్యంబులు మేఘగంభీరస్వనంబుల వినవచ్చెను. విమానచారు లగు దేవతలు నలుదెసలనుండియు సుగంధకుసుమవర్షంబులు గురియింపఁదొడంగిరి. దేవదుందుభులు మొరయుచుండెను.

అప్పుడు విజయశ్రేష్ఠుఁడును వీర్యవంతుఁడును నగు కువలయాశ్వుఁడట్లు చని చని ప్రప్రథమంబున వాలుకాపూర్ణం బగు సముద్రంబును ద్రవ్వ సంకల్పించెను. కువలయాశ్వునిపుత్త్రులు నూర్వురును సముద్రమును ద్రవ్వి త్రవ్వి వాలుకాస్తూపమధ్యగతుం డగుధుంధునిఁ బొడఁగాంచిరి. ఆరాక్షసుండు క్రోధభరంబునఁ దనవదనంబునుండి యగ్నిజ్వాలలం బఱపి పశ్చిమదిశ నంతను గప్పివైచెను. మఱియు నాతఁడు చంద్రోదయంబున మహాతరంగకల్లోలితం బగు సముద్రంబునుంబోలిన జలప్రవాహము నతివేగముగఁ బరగించెను. అట్లు విజృంభించుచున్న యారాక్షసునిచే నాక్షణంబుననే కువలయాశ్వుని పుత్త్రశతంబునందు మువ్వురుదక్కఁ దక్కినవా రెల్లరును నిహతు లైరి. అనంతరము ద్యుతిమంతుండును మహాతేజుండును నగు కువలయాశ్వమహారాజు మహాబలుం డగు నారాక్షసుని సమీపించి వేగవంతం బగు వానిజలప్రవాహంబు నొక్కుమ్మడిఁ బానముగావించి యోగబలంబుచే నారాక్షసుని మహానలజ్వాలలను శమింపఁజేసి మహాకాయుం డగు నాతని గతాసుం జేసి కృతార్థుండై యుదంకునిఁ బరితృప్తు నొనర్చెను. ఉతంకుండును మహాత్ముం డగు నమ్మహీనాథున కక్షయధనంబును శత్రువిజయంబును, నిరంతరధర్మాసక్తియు, శాశ్వతస్వర్గభోగంబులును నిహతులగు నాతనిపుత్త్రులకు నాకలోకప్రాప్తియుఁ గలుగునట్లు వరంబులను బ్రసాదించెను.

కువలయాశ్వునకు మిగిలిన మువ్వురుపుత్త్రులలోను—దృఢాశ్వుండు జ్యేష్ఠుండును, చంద్రాశ్వకపిలాశ్వులు కనిష్ఠులు నై యుండిరి. దృఢాశ్వునకు హర్యశ్వుండును, ఆతనికి క్షాత్త్రధర్మరతుండగునికుంభుండును, నాతనికి రణదక్షుండగు సంహతాశ్వుండును జనియించిరి. సంహతాశ్వునకు, అకృశాశ్వకృశాశ్వ లను నిరువురు పుత్త్రులును హై

మవతి యను కన్యకయుఁ బొడమిరి. హైమవతి త్రైలోక్యంబున దృషద్వతీనామంబునఁ బ్రఖ్యాత యయ్యెను. ఆహైమవతికిఁ బ్రసేనజిత్తు పుట్టెను. ఆతనికి గౌరి యనునామె భార్య యయ్యెను. ఆమె భర్తచే నభిశప్త యై బాహుదానది యైపోయెను. ప్రసేనజిత్తునకు రాజాధిరాజగు యువనాశ్వుండు పుట్టెను. ఆతనికి త్రిలోకవిజయుం డగు మాంధాత యుదయించెను. ఆతఁడు శశిబిందుతనయ యగు చైత్రరథిని బెండ్లియాడెను. అమెకు బిందుమతి యను నపరనామంబు గలదు. ఆబిందుమతి యతిలోకరూపలావణ్యవతియు సతియు నై యుండెను. ఆమె దశసహస్రభ్రాతలకు జ్యేష్ఠభగిని. ఆమెవలన మాంధాతకు పురుకుత్సుఁడు, ముచుకుందుఁడు నను ధర్మజ్ఞు లిరువురు తనయు లై రి. పురుకుత్సునకు త్రసదశ్వుండును, ఆతనికి నర్మదయందు సంభూతుండును, ఆతనికి రిపుమర్దనుం డగు త్రిధన్వుండును, ఆతనికి విద్యాప్రభావసంపన్నుం డగు త్రియ్యారుణియు, ఆతనికి సత్యవ్రతనాముం డగు పుత్త్రుండును బుట్టిరి.

సత్యవ్రతచరిత్రము.

మహాబలుం డగు సత్యవ్రతుఁడు దుర్మతియై వివాహమంత్రంబులకు విఘ్నంబు గావించి కృతోద్వాహ యైన పరభార్య నపహరించెను. బాల్యముచేతను, కామముచేతను, మోహముచేతను, సాహసముచేతను, నాతఁడు పురవాసియగు నొకనికన్య నపహరించెను. ఈయపరాధంబులవలన రాజైన త్రియ్యారుణి యధర్మశంకచేఁ బుత్త్రుని జయించుచుఁ గ్రోధంబున ననేకపర్యాయములు, "అపధ్వంస, అపధ్వంస" అని ధిక్కరించెను. అట్లు త్యక్తుం డైన తనయుండు తండ్రింగాంచి, "నన్నెక్కడకుఁ బొమ్మనియెదవు?" అని యడిగెను. అప్పుడు తం

డ్రి "ఓరి కులపాంసనా! నీవంటిపుత్త్రుని నేను వాంఛించుటలేదు.
నీవు చండాలగణంబులతోఁ గలసి వసింపుము." అని యాజ్ఞాపించెను.
తోడనే సత్యవ్రతుండు పురంబు నిర్గమించెను. భగవానుం డగు వసి
ష్ఠుం డైనను వానిని వారింపలేదు.

సత్యవ్రతుం డిట్లు తండ్రిచే బహిష్కృతుం డై చండాలావా
సంబునకుం బోయి వాసము చేయుచుండెను. త్రయ్యారుణియు వా
నప్రస్థుం డయ్యెను. అనంతర మారాజ్యంబున నధర్మంబు గారణంబు
గాఁ బాకశాసనుండు ద్వాదశవర్షంబులవఱకును వర్షంబు గురిపింపఁడ
య్యెను. మహాతపుం డగువిశ్వామిత్రుం డప్పు డారాజ్యంబునం దొక
యాశ్రమంబునఁ బత్నీపుత్త్రుల నునిచి సన్న్యసించి సాగరతీరంబున
కుం బోయి మహాతపంబు గావించుచుండెను. అప్పుడు రాజ్యంబున
మహాదారుణంబగు నన్నాభావంబు గలుగుటయు, విశ్వామిత్రునిపత్ని
తనమధ్యమపుత్త్రునిగళంబున రజ్జువును బంధించి తనయితరపుత్త్రుల
క్షుధార్థము గోశతంబునకు విక్రయింపఁ జూచెను. అప్పుడు ధర్మాత్ముం
డును, నృపనందనుండు నగుసత్యవ్రతుండు గళబంధితుం డగుమహర్షి
పుత్త్రునిం గాంచి విశ్వామిత్రుని సంతుష్టికొఱకు నాతని బంధవిముక్తుం
గావించెను. గళబంధనంబున నమ్మునికుమారునకు గాలవుం డను నా
మంబు గలిగెను. వీరుం డగు సత్యవ్రతుం డీవిధముగాఁ గాలవముని
బంధమును విడిపించెను.

సత్యవ్రతుండు భక్తిచేతను కరుణాచేతను ప్రతిజ్ఞచేతను విశ్వా
మిత్రకుటుంబమును బ్రతిపాలించుచుండెను. ఆతఁడు ప్రతిదినంబును వ
నంబునకుం బోయి మృగవరాహమహిషాదులను జంపి విశ్వామిత్ర
కుటుంబము నివసించు నాశ్రమసమీపంబున నొకవృక్షంబునకుఁ గట్టి
పోవుచుండెను. పితృనియోగంబున నారాజనందనుండు వనంబునకు వ

చ్చి ద్వాదశవర్షపర్యంతము ఉపాంశువ్రతము నవలంబించి యుండెను.

సత్యవ్రతునితండ్రి వనంబునకుఁ బోవుటయుఁ బౌరోహిత్యమును, అధ్యాపకత్వంబును గలిగియున్న వసిష్ఠుఁడే అయోధ్యాపురంబును రాజాంతఃపురంబును సమస్తరాజ్యమునుగూడఁ బరీక్షించుచుండెను. సత్యవ్రతుండు చిన్నతనంబునుండియు భవితవ్యతావశంబున వసిష్ఠునియెడ నతిక్రుద్ధుండై యుండెను. తండ్రి తన్ను రాజ్యపదచ్యుతుం గావించినప్పుడు వసిష్ఠుం డేవిధంబునను వారింపలేదనియు, సప్తపదాంతంబైనచోఁ బరిపూర్తి గానున్న తనవివాహమును వసిష్ఠుండు ధర్మజ్ఞుం డయ్యును సముద్ధరింపలేదనియు వసిష్ఠునెడల నాతనికిఁ బ్రబలక్రోధము జనియించును. వసిష్ఠుండు మంగళాకాంక్షి యై యుండుటచేతనే యిట్లు గావించె నని యాతఁ డెఱుంగఁజాలకపోయెను. అందుచేతనే యాతనికి వసిష్ఠునిపైఁ గోపము గలిగెను. సత్యవ్రతునిపైఁ దండ్రి యగు త్రయ్యారుణికిని దారుణక్రోధము గలిగెను. ఈసకలకారణంబులచేతను బాకశాసనుండు క్రుద్ధుం డగుట వలన రాజ్యమునందు ద్వాదశవర్షపర్యంతము ననావృష్టి యయ్యెను. ఈదేవకోపము నుపశమింపఁజేసి స్వకులంబునకు నిష్కృతిం గూర్పవలయుననియే సత్యవ్రతుండు ద్వాదశవర్షపర్యంతమును గఠోరదీక్షితుం డై యుండెను.

సత్యవ్రతునకుత్రిశంకునామప్రాప్తి.

ఒకనాఁడు సత్యవ్రతునకు మాంసాభావం బగుటయు నాతఁడు సర్వకామప్రదయు, దుగ్ధవతియు నగు వసిష్ఠమునీంద్రుని గోవుం గాంచి వసిష్ఠుండు తనకనిష్టంబు గావించె ననియుఁ, బైతృకరాజ్యమునకుఁ దన్నెప్పు డభిషిక్తుం గావించునో యింతవఱకు నభిప్రాయమును దె

ఉపలేదనియు భావించి క్షుద్బాధచేఁ గ్రోధమోహశ్రమాభిభూతుం
డై యాగోవును వధించి దానిమాంసమును దానుకొంతభుజించి కొం
తమాంసమును విశ్వామిత్రపుత్త్రులకుం బెట్టెను. మునివరుం డగువసి
ష్ఠుం డాగోవధవృత్తాంతము నాకర్ణించి సత్యవ్రతునియెడలఁ గ్రోధావి
ష్టుండై మోహాత్మా! నాశాపంబుచే నీవవశ్యముగ నధఃపతితుండ
వయ్యెదవుగాక! జనకుని కసంతుష్టిం గూర్చుటయు, గురుగోహత్యయు
నను రెండుశంకువులే కాక నీయందిప్పు డప్రోక్షితోపయోగం బను
మూఁడవశంకువుగూడ నుపస్థితం బైనది. ఈకారణంబుచే నీవుత్రిశం
కుండ వైతివి. అని వసిష్ఠుండు శపించుటయు నప్పటినుండియు సత్య
వ్రతుండు త్రిశంకునామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను.

అనంతరము గొంతకాలమునకు విశ్వామిత్త్రుండు వచ్చి తనకు
టుంబము నింతకాలమువఱకును బోషించినత్రిశంకునియెడలఁ బ్రీతుం
డై వరంబు గోరుకొమ్మనుటయుఁ ద్రిశంకుండు దనకు సశరీరస్వర్గగమ
నంబు గావలయు నని కోరుకొనియెను. విశ్వామిత్త్రుండు నాతని కవ్వ
రంబును బ్రసాదించెను. అప్పటికి ద్వాదశవర్షక్షామం బవగతం బగు
టయు విశ్వామిత్త్రుండు త్రిశంకుని పైతృకరాజ్యంబునకుఁ బట్టాభిషి
క్తుం గావించి తాను స్వయముగా నాతనికిఁ బురోహితుం డయ్యెను.
పిమ్మట మహాతపుండగువిశ్వామిత్త్రుండు దేవగణంబులను, మహర్షి
యగువసిష్ఠునిగూడఁ దిరస్కరించి త్రిశంకునకు సశరీరస్వర్గసుఖంబును
బ్రసాదించెను.

ఆత్రిశంకునకుఁ గేకయరాజనందనయగుసత్యరథయనుపత్నియం
దనఘుండగు హరిశ్చంద్రుండు పుత్త్రుండై జన్మించెను. త్రిశంకునకనం
తరమున హరిశ్చంద్రుఁడే రాజ్యపట్టాభిషిక్తుఁడై రాజసూయంబు గా
వించి చక్రవర్తిపదముం గాంచి సుప్రసిద్ధుం డయ్యెను. ఆహరిశ్చం

ద్రునకు రోహితుండును, ఆతనికి హరితుండు, చంచుండు, హరికేతుండు, [illegible]యులును గలిగిరి. అందు మధ్యముం డగుచంచునకు విజయుం డనునొకతనయుండు పుట్టెను. అతండు సకలభూమండలము ను జయించుటచే విజయనామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను. ఆవిజయు నకు రాజధర్మవిదుం డగురురుకుండును, ఆతనికి వృకుండును, ఆతనికి బాహుండును బుట్టిరి. ఆబాహుని హైహయులు, తాళజంఘులు నను రాజగణంబులు రణరంగంబున నిహతుం గావించిరి.

గర్భవతి యగుబాహునిపత్ని యౌర్వాశ్రమంబునకుం బాఱి పోయి యాత్మరక్షణము గావించుకొనియెను. ఆబాహుండు ధర్మయు గంబునందు తనపూర్వపురుషులవలె నంతధర్మాత్ముండు గాలేదు. ఔ ర్వాశ్రమమం దాతనికి గరళసహితంబుగా సగరుం డనుపుత్త్రుండు జ న్మించెను. మహర్షి యగునౌర్వుండే యాతని సంరక్షించెను. సగరుం డమ్మహేంద్రునియొద్దనే యాగ్నేయాస్త్రముం బడసి తత్ప్రభావముచే హైహయతాళజంఘులను నిహతులం గావించెను. ఈవిధముగా నాత నికి సమస్తభూమండలమును వశీభూతం బయ్యెను. ఆతండు శక, పహ్లా వ, పారదక్షత్రియులను ధర్మవిచ్యుతులం గావించెను.

—♦ సగరచరిత్రము. ♦—

అని సూతుండు చెప్పుటయు మునీంద్రులు సగరచరిత్రం బం తయును సవిస్తరంబుగా నెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించిరి. సూతుండు మరల నిట్లనియెను. మునీంద్రులారా! బాహుం డతివ్యసనాసక్తుండై మెలంగుచుండుటవలన నాతనిసమస్తరాజ్యమును విపక్షులచే నపహృ తం బయ్యెను. ఆరాజ్యాపహరణవ్యాపారమునందు హైహయతాళజం ఘులే ప్రధానులై యుండిరి. వారికి శక, యవన, పారద, కాంభోజ,

పహ్లవులు సహాయులైరి. బాహుం డిట్లు రాజ్యపదభ్రష్టుండై వనంబు నకుంబోయి యచ్చటనే మరణించెను. అప్పటికాతనిపత్ని గర్భవతియై యుండెను. అట్లుండియు నామె సహగమనంబునకు సంసిద్ధయై యుండెను. ఆమెసవతి యామె కదివఱకే గరళప్రయోగముం గావించియుండెను.

అప్పు డామె పతికిఁ జితిని సిద్ధము చేసి తానుగూడఁ జితారోహణముం గావింప నుద్యుక్త యగుచుండఁగా భార్గవుండగునౌర్వుండు వచ్చి కారుణ్యవశంబున నామె నక్కార్యమునుండి మరలించి తనయాశ్రమంబునకుఁ దీసికొనిపోయెను. ఆయాశ్రమమునందే యామె గరళసహితుం డగుపుత్త్రునిం గనియెను. అతఁడే సగరనామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను. ఔర్వుం డమ్మహాత్మునిజాతకర్మాదుల నిర్వర్తించి యథావిధిగ నాతనిచే వేదశాస్త్రాధ్యయనంబు సేయించెను. అనంతరమౌర్వుం డాతని కాగ్నేయాద్యస్త్రంబులఁ బ్రసాదించెను. అయ్యాగ్నేయాస్త్ర మమరగణంబులకుఁగూడ దుస్సహమైనది.

బలవంతుం డగుసగరుండు క్రుద్ధుండై యాప్రధానాస్త్రప్రభావముచేతనే సంగ్రామరంగంబున హైహయగణంబులను సంహరించెను. అతనియీసంహారకార్యము ప్రళయకాలంబున రుద్రునిసంహారకృత్యముంబోలి యుండెను. కీర్తిమద్వరుం డగుసగరుండు త్రైలోక్యంబున నప్రతిమానకీర్తి నార్జించెను. అతఁడట్లు హైహయులను నిర్జించి యనంతరము శకయవనపారదకాంభోజపహ్లవగణంబుల నిర్మూలంబు గావింప నుద్యుక్తుం డయ్యెను. మహాత్ముం డగుసగరునిచే నిరంతరము హన్యమానులగుచున్న వారందఱును నిష్కృతిం గాంచఁజాలక తుదకు వసిష్ఠునిపాదంబులపైఁబడి యాతనిశరణముం గోరుకొనిరి.

ద్యుతిమంతుం డగువసిష్ఠుండు శరణాగతులగువారిం గటాక్షిం

చి యభయంబొసంగి సగరుని శత్రునిధనోద్యమమునుండి మరలించెను. సగరుండును గురువాక్యంబులను మన్నించి శత్రులగువారిని ధర్మచ్యుతులను, వ్యత్యస్తవేషులను గావించెను. అప్పు డాతఁడు శకుల కర్ధమస్తకంబును, గాంభోజయవనులకు సమస్తమస్తకంబును ముండనంబు గావించి వారిని బరిత్యజించెను. మఱియు మహాప్రభావుండగు నాతనిచేఁ బారదగణంబులు ముక్తకేశులుగను, పహ్లవగణంబులు శ్మశ్రుమాత్రధారులుగను జేయంబడిరి. ఆమహీపాలునియాజ్ఞచే శకయవనకాంభోజపారదులకు స్వాధ్యాయవషట్కారాదులు లేకుండఁబోయెను. ఇంతియకాక వసిష్ఠునాదేశముచే నస్త్రధారియగుసమ్మహారాజుమూలమున, కోణసర్పులును, మాహిషకులును, కేరళులును మొదలగుక్షత్రియులు స్వధర్మబహిష్కృతులై పోయిరి.

ధర్మవిజయుం డగుసగరమహీపతి యీవిధముగా నెల్లరాజులను జయించి యశ్వమేధయజ్ఞదీక్షితుండై యశ్వంబును విడిచెను. ఆహయంబు క్రమంబుగాఁ బూర్వదక్షిణంబులకుం బోయి యచ్చట సపహృతంబై భూగర్భంబునఁ బ్రవేశించెను. అప్పుడు సగరపుత్రులు తండ్రియాదేశంబుచే నాప్రదేశంబును ద్రవ్వ నారంభించిరి. అట్లు మహాసాగరంబును ద్రవ్వుచుఁ బోయి వారొకచో నాదిదేవుండును, కృష్ణుండును, విష్ణుండును, గపిలరూపియు, ధ్యాననిష్ఠుండు నగుహరిం గాంచిరి. అప్పు డప్పరమపురుషునకు ధ్యానభంగం బగుటయు నాతని నయనతేజముచే సగరసంతానం బంతయు దగ్ధంబై పోయెను. కాని వారిలో బర్హికేతుండు, సుకేతుండు, ధర్మరథుండు, పంచజనుండు నను నలువురుమాత్రము దగ్ధావశిష్టులైరి. ఆనలుగురే సగరవంశమును విస్తరింపఁజేసిరి.

భగవానుం డగు నారాయణుం డిక్ష్వాకువంశము శాశ్వతం

బగునట్లును, దదీయం బగుకీర్తి యవిలుప్తం బగునట్లును సగరునకు వరం బిచ్చియుండెను. మఱియు నాతనికి సముద్రుండు పుత్త్రుం డగునట్లును, అక్షయం బగుస్వర్గసుఖం బాతనికి లభించునట్లును గూడ ననుగ్రహించెను. నారాయణుం డిట్లు వరం బొసంగినంతనే సముద్రుం డశ్వ్యముం గైకొని మహీపతి యగుసగరు నర్చితుం గావించెను. ఈ హేతువుచేతనే సముద్రునకు సాగరత్వము ప్రాప్తించెను. సగరునకు యజ్ఞాశ్వము సముద్రమునుండియే లభించెను. అనంతరము సగరుండు శతాశ్వమేధములం గావించెను. ఆసగరున కఱువదివేలమందితనయులు గలిగిరని వినియుంటిని.

సగరునకుఁ దపఃపవిత్ర లగు నిరువురుభార్య లుండిరి. అందు విదర్భరాజదుహిత జ్యేష్ఠురాలు. ఆమెపేరు కేశిని. రెండవయామె యరిష్టనేమితనయ. ఆమె పరమధర్మచారిణియు, అతిలోకరూపగుణమణియు, రమణీమణియు నై యుండెను. మహర్షి యగునౌర్వుం డాయిరువురు దేవులకును వరప్రదానంబు గావింపం దలంచి యాయిరువురిలో నొక్కరుఱువదివేలమంది పుత్త్రులను, మఱియొక్కరు వంశధరుం డగునేకపుత్త్రుని గాంచఁగలరు. ఇందు మీలో నెవ్వరి కేది యిష్టమో యెఱింగింపవలయునని చెప్పెను. అప్పుడు జ్యేష్ఠభార్య యేకపుత్త్రుని, ద్వితీయభార్య షష్టిసహస్రపుత్త్రులను వాంఛించెను. "తథాస్తు" అని యౌర్వుండు వారి ననుగ్రహించి వెడలిపోయెను.

అనంతరము కేశిని సగరునివలనఁ బంచజనుం డనునేకపుత్త్రునిం బడసెను. రెండవయామె యొకతుంబీఫలమును బ్రసవించెను. ఆ తుంబీఫలమును బీజపూర్ణం బై యుండెను. వానియందుఁ దిలాకారంబున షష్టిసహస్రగర్భంబులు విలసిల్లి యుండెను. అవి యథాక్రమంబుగ, యథాకాలంబున నొక్కొక్కపుత్త్రునిం బ్రసవింపఁదొడంగెను.

అక్కుమారులను బెంచుటకై ప్రత్యేకముగ నొక్కొక్కదాది నియమింపఁబడియెను. ఈసమస్తపుత్రులను గాంచినసగరుని యానందమున కవధి లేకుండెను. అలాబూగర్భమునుండి యీవిధముగా సగరునకఱువదివేలమంది తనయులు గలిగిరి.

కపిలరూపధరుండగు నారాయణుని తేజమునందు మహాత్ముండగు సగరునిసంతానం బంతయు విలీనంబగుటయుఁ గేశినితనయుండగు పంచజనుండు రాజయ్యెను. ఆతనికి వీర్యవంతుం డగునంశుమంతుండును ఆతనికి దిలీపుండును బుట్టిరి. ఆదిలీపునకు ఖట్వాంగనామము గలిగెను. ఆతఁడు స్వర్గమునుండి మరల భూతలంబునకు వచ్చి ముహూర్తమాత్రము జీవితముం గాంచి బుద్ధిబలంబుచేతను, సత్యబలంబుచేతను మూఁడులోకంబుల నభిసంధితంబులం గావించెను. ఆదిలీపునకు మహారాజగు భగీరథుండుదయించెను. అమ్మహాత్ముండు స్వర్గమునుండి గంగను భూమికిం దెచ్చి సముద్రునితోఁ గలిపి యాగంగాదేవిని దనతనయగాఁ జేసికొనియెను. ఆకారణంబుచేతనే గంగకు భాగీరథీనామంబు గలిగెను.

ఆభగీరథునకు శ్రుతుండును, అమ్మహారాజునకు నాభాగుండును, ఆతని కంబరీషుండును, ఆతనికి సింధుద్వీపుండును, ఆతనికి వీర్యవంతుం డగునయుతాజితుండును, ఆతనికి ఋతుపర్ణుండును బుట్టిరి. ఆతఁడు దివ్యం బగునక్షహృదయంబు నెఱింగి నలసార్వభౌమునకు సఖుం డయ్యెను. ఆఋతుపర్ణునకు యశస్వి యగు, ఆర్తపర్ణుండును, ఆతనికి సుదాసుండును జనించిరి. ఆసుదాసుం డింద్రసఖుం డయ్యెను. ఆతనిపుత్త్రుం డగుసౌదాసుండు కల్మాషపాదనామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను. ఆకల్మాషపాదునకు సర్వకర్ముండును, ఆతని కనరణ్యుండును, ఆతనికి నిఘ్నుండును, ఆతని కనమిత్రుండును, రఘుండు ననునిరువురుపుత్త్రులును గలిగిరి. ఆయిరువురును మహీపతులయం ద్రగ్రగణ్యులైరి.

అనమిత్రునకు విద్వాంసుం డగుదులిదుహుండు పుట్టెను. ఆతని సుతుండు దిలీపుఁడు. ఆదిలీపుఁడే శ్రీరామచంద్రునిపితామహుఁడు. ఆతనికి మహాబాహుం డగురఘుండుపుట్టి యయోధ్యాధిపతియయ్యెను. ఆతని కజుండును, ఆతనికి దశరథుండును, ఆతనికి ధర్మాత్ముండును, కీర్తిమంతుండు నగుశ్రీరామచంద్రుండును బుట్టిరి. శ్రీరామునకు విఖ్యాతుం డగుకుశుండును, ఆతనికతిథియు, ఆతనికి నిషధుండును, ఆతనికి నలుండును, ఆతనికి నభుండును, ఆతనికిఁ బుండరీకుండును, ఆతనికి క్షేమధన్వుండును, ఆతనికి దేవానీకుండును, ఆతని కహీనగుండును, ఆతనికి సుధన్వుండును, ఆతనికి శలుండును, ఆతనికి ఉక్థ్యుండును, ఆతనికి వజ్రనాభుండును, ఆతనికి నలుండును గలిగిరి.

పురాణప్రస్తావమునందు నలనామంబున నిరువురురాజులువిఖ్యాతులై యుండిరి. అందొకఁడిప్పుడు చెప్పఁబడిన యిక్ష్వాకువంశధరుం డగు నలుండును, రెండవవాఁడు వీరసేనతనయుం డగునలుండునై యుండిరి. నేనిప్పుడు ముఖ్యముగా నిక్ష్వాకువంశీయులను సవిస్తరంబుగా వర్ణించి చెప్పితిని. భూరితేజులగునీసకలభూపాలురును సూర్యవంశోత్పన్నులై యుండిరి. మునీంద్రులారా! వివస్వంతుఁడు, ఆదిత్యుఁడు, ప్రజాపతి, శ్రాద్ధదేవుఁడు మొదలగువారి సృష్టిచరిత్రమును బఠించువాడు ప్రజావంతులై యంతంబున సూర్యలోకవాసు లగుదురు.

సోమోత్పత్తికథనము.

లోమహర్షణుం డిట్లనియెను. ద్విజవరులారా! భగవానుం డగునత్రిమహాముని సోమునకు జనకుఁడు. పూర్వము బ్రహ్మదేవుండు సృష్టిగావింప నుత్సుకుండై నప్పు డాతనిమానసమునుండి యత్రిమునీంద్రుం డుదయించెను. ఆతఁడు మహాతపంబు గావించెను. తపఃప్రభా

వసంపన్నుం డగునాతని చేత మూర్ధ్వగతంబయ్యెను. అదియే సోమత్వముం గాంచెను. అమ్మునీంద్రునినయనయుగళమునుండి దశదిశలను వెలింగించుచుఁ దేజము వినిర్గతం బగుటయు విధివిధానంబుచే దశదిక్కాంతలు నాతేజమును గర్భమునందు ధరించిరి. ఆదిద్దేవత లందఱును గలసియే యాగర్భమును ధరించిరి, గాని చాలకాలమాతేజమును దాల్పఁజాలకపోయిరి. ఇఁక భరింపఁజాలమని తోఁచినప్పుడు వారాగర్భమును బరిత్యజించుటయు నది భూపతితంబై దానినుండి సోముం డావిర్భూతుం డయ్యెను.

అది యంతయుం గాంచి లోకపితామహుం డగుబ్రహ్మదేవుండు జగద్ధితంబునకై యాసోముని దనరథంబు నధిరోహింపఁజేసికొనియెను. అత్రినందనుం డగుసోమదేవుండు భూపతితుం డైనంతనే దేవగణంబులును, బ్రహ్మపుత్త్రగణంబులును, మునిగణంబులును నాతని స్తుతింపం దొడంగిరి. అట్లు సంస్తూయమానుం డగు నాసోముని తేజము లోకాహ్లాదకరంబుగా సర్వత్ర వ్యాపింపఁదొడంగెను. యశస్వి యగు నాసోమదేవుండు బ్రహ్మరథారోహణంబు గావించి యిరువదియొక్క పర్యాయము సాగరవలయితం బగువసుంధరామండలము నంతను బ్రదక్షిణంబు గావించెను. స్ఫురితం బగునాతని తేజము భూపతితం బగుట వలన భూమియందు సకలౌషధులును జనించెను. ఆయోషధులే యాజగంబునకంతకు నాధారంబు లయ్యెను.

భగవానుం డగుసోముండు మహర్షిస్తోత్రంబులవలనను, లోకహితకరకర్మంబులవలనను దేజోలాభంబు గాంచి శతపద్మవత్సరంబులు మహాతపంబు గావించెను. అనంతరము బ్రహ్మజ్ఞుం డగుపితామహుం డాతనికి రాజ్యదానంబు గావించెను. అప్పటినుండియు నాతఁడు సకల బీజంబులకును, ఓషధులకును, సముద్రంబులకు నధీశుం డయ్యెను.

అతిలోకసుందరుండగుసోముం డట్లు మహారాజ్యప్రాప్తుండై శతసహస్ర దక్షిణాన్వితం బగురాజసూయయజ్ఞముం గావించెను. ఆయజ్ఞంబునం దనేకబ్రహ్మర్షులు సదస్యులై యుండిరి. సోమదేవుండు వారికిఁ ద్రిభువనంబులను దక్షిణగా సమర్పించెను.

స్వయముగా హిరణ్యగర్భుండగుబ్రహ్మయు, నత్రిమునీంద్రుండును, భృగుండును మొదలగువా రయ్యజ్ఞమునందు ఋత్విక్కులై యుండిరి. మునిగణపరివృతుం డగుసాక్షాద్విష్ణుదేవుం డందు సదస్యుండై యుండెను. సోమదేవుండు బహుమునిగణపరివృతుండై విరాజిల్లుచుండెను. సిని, కుదృతి, పుష్టి, ప్రభ, వసు, కీర్తి, ధృతి, లక్ష్మి యను నీతొమ్మండ్రుదేవీమూర్తులును నాతని సేవించుచుండిరి. ఇట్లు యజ్ఞంబు సర్వసంపన్నం బగుటయు నాతఁడు నిఖిలదేవర్షిగణసన్మానితుండై తనప్రభావమును దశదిశల వ్యాపింపఁ జేయుచు మహారాజాధిరాజుం బోలి విరాజిల్లుచుండెను.

క్రమముగా సోమదేవుం డసాధారణం బగునైశ్వర్యమున కధినాథుం డయ్యెను. మహర్షు లందఱు నాతని నాదరించుచుండిరి. ఐశ్వర్యాధిక్యముచే నాతనిమనంబు భ్రమించుటయు నాతఁడు వినయవిచ్యుతుం డయ్యెను. సోముం డిట్లైశ్వర్యమందు విమోహితుండై బృహస్పతిదార యగుతార నపహరించెను. సోమునిచే బృహస్పతి యవమానితుం డగుటం గాంచి సకలదేవతలును, ఋషులును గూడి యెట్లయినఁ దారాదేవిని మరల బృహస్పతికి సమర్పింపవలయు నని యనేకవిధంబుల సోమదేవునకు బోధించిరి. కాని యాతఁ డెంతమాత్రము నంగీకరింపలేదు.

ఆసందర్భమునందు శుక్రుఁడు చంద్రునిపక్షంబును, అజగవధనుర్ధారియైరుద్రుండు బృహస్పతిపక్షంబును వహించి యుండిరి. అప్పు

డు యుద్ధారంభమగుటయు మహాత్ముం డగుశుక్రుండు దేవగణంబుల పై బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రమును బ్రయోగించెను. అమ్మహాస్త్ర ప్రతాపముచే దేవగణంబులు విలుప్తయశులై పోయిరి. లోకక్షయకరం బగునా దేవదానవభీషణసంగ్రామ మప్పుడు తారకామయనామంబున విఖ్యాతం బయ్యెను. అంత వసిష్ఠుండును, సకలదేవతలును బ్రాహ్మణులును బ్రహ్మపాలికిం బోయి శరణార్థులగుటయు వనజాసనుండు దయాళుండై రణరంగంబున కేతెంచి శుక్రశంకరులమహాటోపంబును వారించి చంద్రునికడనున్నతారను మరల బృహస్పతి కర్పించునట్లు గావించెను.

బృహస్పతియు నప్పటికిఁ దార యంతస్సత్త్వయై యుండుటం గాంచి క్రోధావిష్టుండై యీగర్భంబు పరిత్యాజ్యంబని యుగ్గడించుటయుఁ దారాదేవి యప్పు డొకయిషీకస్తంబంబుచాటునకుంబోయి గర్భమోచనంబుగావించుకొనియెను. ఆగర్భమునుండి మహాప్రభాసంపన్నుం డగునొకకుమారుండుదయించెను. పుట్టినప్పుడే యాతనిరూపము దేవతాసౌందర్యమును దిరస్కరించుచుండెను.

అప్పుడు సకలదేవతలును సంశయాపన్నులై యీపుత్రుఁడు సోమునివలనఁ గలిగెనో, బృహస్పతివలనఁగలిగెనో సత్యము చెప్పవలయునని తారంగూర్చి పలుమాఱు ప్రశ్నించిరి. తారయు సిగ్గుచే నెట్టి ప్రత్యుత్తరము నీయకుండుటంగాంచి జనించినయక్కుమారుండును దల్లి ననేకవిధంబులఁ దిట్టుచు సత్యము చెప్పవలయునని పీడింప నారంభించెను. బ్రహ్మదేవుం డప్పు డక్కుమారుని వారించి స్వయముగాఁ దారచెంతకుం బోయి సత్యము చెప్పవలయునని యడిగెను. బ్రహ్మదేవునకుఁ గృతాంజలియై తారయు యస్పష్టస్వరంబున వ్రీడాగద్గదకంఠముతో నీతఁడు సోమపుత్రుఁడే యని సత్యముం జెప్పివైచెను.

ఆమాట విన్నంతనే ప్రజాపతి యగుసోముండా బాలకునిమూ
ర్ధాఘ్రాణంబు గావించి యాతనికి బుధుండనునామకరణముం గావించె
ను. ఆబుధుండు ప్రతికూలభావముతో గగనము సధిష్ఠించి యుండె
ను. ఆతనివలన రాజపుత్రియగునిలాదేవి మహాతేజుం డగుపురూరవుం
డనుతనయుం గాంచెను. ఆపురూరవున కూర్వశీగర్భంబున నేఁదురుపు
త్రులు గలిగిరి. వారందఱును మహాత్ములై యుండిరి. ఇది సోమోత్ప
త్తి చరిత్రము. ఇఁక సోమవంశముం గూర్చి సవిస్తరంబుగఁ జెప్పెద
ను. ఈసోమోత్పత్తింగూర్చి వినువారు సకలసంకల్పసంసిద్ధులై యా
యురారోగ్యైశ్వర్యసంపన్నులగుదురు. మఱియు సట్టిపుణ్యాత్ములు
సకలపాపవిముక్తు లగుదురు.

చంద్రవంశవర్ణనము.

మునివరేణ్యులారా! ఆబుధునకుఁ దేజస్వియు, దానశీలుండు
ను, బ్రహ్మవాదియు, యజ్వయు, బహుదక్షిణాప్రదాతయు నగుపు
రూరవుండు పుట్టెను. పరాక్రమవంతుం డగునాతఁడు శత్రుమర్దనుం
డును, అగ్నిహోత్రియు, సత్యవాదియు, పుణ్యమతియు నై యుండెను.
ఆతనికి సమాను లగుయశస్వులు త్రిభువనములయందు నెవ్వరును లే
కుండిరి. కీర్తిమతి యగునూర్వశి తననాకలోకగౌరవమును విడిచి ధర్మ
జ్ఞుం డగునాపురూరవుని వరించెను. మహారాజగు పురూరవుండును
గ్రమముగాఁ బది, ఐదు, ఆఱు, ఐదు, ఏడు, ఎనిమిది, పది, ఆఱుసం
వత్సరము లయ్యూర్వశితోఁ గలసి చైత్రరథవనంబునను, మందాకినీ
తటంబునను, అలకాపురంబునను, విశాలానగరంబునను, నందనకాన
నంబునను, మనోహరఫలద్రుమశోభితంబులగు నుత్తరకురుదేశంబుల
ను, గంధమాదనశైలంబునను, ఉత్తరమేరుపృష్ఠంబునను మహానంద

సుతో యథేచ్ఛావిహారముం గావించెను. మహర్షులచేఁ బ్రశంసితం బును, బుణ్యతమంబు నగుప్రయాగభూమి యాతనిరాజధానియై యుం డెను. చక్రవర్తి యగుపురూరవుండు ప్రయాగయందుండి రాజ్యశాస నముం గావించుచుండెను. ఇలానందనుం డగుపురూరవుం డిట్లు ప్రభావ సంపన్నుఁడు.

ఆయూర్వశియందుఁ బురూరవునకు దేవకుమారతుల్యు లగు ఆయువు, అమావసువు, విశ్వాయువు, శ్రుతాయువు, దృఢాయువు, వనాయువు, బహ్వాయువు నను నేడ్వురుపుత్రులు గలిగిరి. అం దమా వసువునకు రాజాధిరాజగు భీముండును, ఆతనికి శ్రీమంతుం డగుకాం చనప్రభుండును, ఆతనికి మహాబలశాలియు, విద్వాంసుండు నగు సుహోత్రుండును, ఆతనికిఁ గేశిని యనుపత్నియందు జహ్నుండును బుట్టిరి. ఆజహ్నుండు సర్వమేధం బనునొక మహాయజ్ఞముం గావిం చుటకుఁ బ్రారంభించెను. గంగాదేవి యాతని భర్తగా వరించుటకై వచ్చుటయు నాతఁ డందుల కంగీకరింపఁడయ్యెను.

అప్పుడాగంగాదేవి యాతనియజ్ఞభూమినంతను జలప్లావితంబు గావించెను. అంత జహ్నుండు క్రోధోద్రిక్తుండై యోగంగా! నేని ప్పుడు నీసమస్తజలంబును బానముచేసివైచెదను. అందుచే నీసకలప్ర యత్నములును విఫలములై పోవును. నీయుద్ధతస్వభావమునకుఁ దగిన ఫలంబు ననుభవింపఁగలవు. అని గద్దించి పలుకుచు నమ్మహారాజు గంగాజలము నంతను బానము చేయఁదొడంగెను. అది యంతయుం గాంచి మహర్షు లందఱును గంగాదేవిని జహ్నునకు దుహితృరూపం బున నుపనీతం గావించిరి. అప్పటినుండియు గంగకు జాహ్నవీనామం బు గలిగెను.

జహ్నుండు యువనాశ్వనందన యగుకావేరిని బెండ్లియాడెను.

ఆ కావేరి యువనాశ్వశాపముచే గంగార్థభాగమునుండి వినిర్గతం బయ్యెను. అనిందితయు, జహ్నుపత్నియు నగుకావేరి సరిద్వర యని విఖ్యాతిం గాంచెను. జహ్నుండు గావేరియందు సునద్యుండను పుత్త్రుం గనియెను. ధార్మికుం డగు నాతనికి అజకుండును, ఆతనికి మృగయాసక్తుం డగుబలాకాశ్వుండును, ఆతనికిఁ గుశుండును జనించిరి. కుశునకుఁ గుశికుండును, కుశనాభుండును, కుశాశ్వుండును, మూర్తిమంతుండు నను నలువురుతనయులు పుట్టిరి.

గాధిరాజచరిత్రము.

అందు కుశికుండు రాజయ్యెను నిరంతరమును వల్లవగణసహితంబుగ వనచరుండై యింద్రతుల్యుం డగుతనయుం బడయవలయునని తపంబు గావింపఁదొడంగెను. ఆతనితపంబువలన మహేంద్రునకు మహాభయంబు గలిగెను. అట్లాతఁ డతితీవ్రంబుగ మహాతపంబు గావించుచుండుటయు నెట్లయిన నాతనికోరిక సిద్ధింపకమానదని తలంచి సహస్రాక్షుం డగుపురందరుఁడే స్వయముగ నక్కుశికునకుఁ బుత్త్రుండై యావిర్భవించి గాధిరాజనామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను. కుశికునిభార్య కుత్స- ఆమెయే గాధిరాజుజనని.

గాధిరాజునకు మహాభాగ్యవతి యగుసత్యవతి యనునొకతనయ జనించెను. ఆమె నాతఁడు కావ్యనందనుఁ డగుఋచీకున కిచ్చి పెండ్లి చేసెను. భృగునందనుం డగుఋచీకుం డాసత్యవతియెడల నతిప్రీతిమంతుండై యుండెను. ఆతఁడు తనకును, దనమామయగు గాధిరాజునకును బుత్త్రసంతానము లభించుటకై యొకచరువును సిద్ధముచేసి రెండుభాగములుగఁ జేసి తనభార్య యగుసత్యవతిం బిలిచి “ దీనిని నీవును, నీజననియు భుజింపుఁడు. ఈభాగము భుజించుటవలన నీజననికి

క్షత్త్రియశ్రేష్ఠుండును, దీప్తిమంతుండు నగుసుతుం డుదయించును. మఱియు నీరెండవభాగమును భుజించుటచే నీకు ధృతిమంతుండును, దపోధనుండును, శాంతుండు నగునందనుండు జనించును. ఆపుత్త్రుఁడు ద్విజగణంబులలోఁ బ్రధానుం డగును.” అని చెప్పి యాతఁడు తపశ్చరణంబునకై యరణ్యమునకుం బోయెను.

కొంతకాలమునకు గాధిరాజు పత్నీసహితుండై తీర్థయాత్ర గావించుచుఁ బుత్త్రికాసందర్శనార్థమై ఋచీకాశ్రమంబునకు వచ్చెను. అప్పుడు సత్యవతి పతియొసగినచరువును దెచ్చి తనతల్లికి సమర్పించెను. విధివశంబున నామె యాచరుభాగద్వయమును దుల్యంబనియే తలంచి పుత్త్రికాభాగమును దాను గ్రహించి తనభాగమును బుత్త్రికకిచ్చెను. కాలక్రమంబున సత్యవతీదేవి క్షత్రియాంతకం బగుగర్భముం దాల్చెను. క్రమముగా నామెదేహకాంతి ప్రదీప్తం బగుచు నాకార మతిభీషణం బగుచుండెను. ఋచీకుం డదియంతయును దివ్యదృష్టివలన గ్రహించి వరవర్ణిని యగుభార్యం గాంచి యోభద్రా! నీవు నీజననిచే వంచింపఁబడితివి. చరుభాగములు వ్యత్యస్తము లైపోయినవి. అందుచే నీకుఁ గ్రూరకర్ముండును, భయంకరుండు నగుపుత్త్రుండు పుట్టఁగలఁడు. నీజననికిఁ దపోధనుం డగునొకతనయుం డుదయించి యాతఁడు బ్రాహ్మణుం డగును.

అని చెప్పుటయు మహాభాగ్యవతి యగుసత్యవతి తనపతిని బ్రసన్నుం జేసికొని “స్వామీ! మీరు బ్రాహ్మణులు. ఇట్టిమీవలన బ్రాహ్మణాధముండును, దారుణచరిత్రుండు నగుతనయుండు నాగర్భంబున జనించుట యుచితము గాదు” అని ప్రార్థించుటయు ఋచీకుండు ప్రియా! నేనట్లు సంకల్పించి యాచరుభాగములను సమకూర్చితిని. ఇప్పుడు నేనింకొకవిధముగాఁ జేయఁజాలను. ఇది యిట్లుజరుగవలసినదే.

జననీజనకులయుపచారఫలముతో సంతానమునకు సంభవించునుగదా!

అనుటయు సత్యవతీదేవి మునికులతిలకా! మీరు తలంచినచో నీవిశ్వమంతను సృజింపఁగలరు. ఇట్టిమీకొక్క పుత్త్రసంతానమును సృష్టించుట యసాధ్య మగునా? కావున మీరు నాయందనుగ్రహించి సరళస్వభావుఁడును, శాంతగుణప్రధానుఁడు నగునొకపుత్త్రుని నాకుఁ బ్రసాదింపవలయును. కేవలదారుణస్వభావుఁడే నాతనయుఁడై జనించుట తప్పదంటిరేని స్వామీ! నాప్రార్థనమును మన్నించి నాపుత్త్రుఁడు గాక, పౌత్త్రుఁడట్టివాఁ డగునట్లయిన ననుగ్రహింపుఁడని ప్రార్థించెను. అంతఋచీకుండు ప్రసన్నుండై తనతపోబలంబుచే భార్యకోరిక సిద్ధించునట్లు వరంబిచ్చి “ప్రేయసీ! పుత్త్రపౌత్త్రుల కెట్టిభేదంబును లేదుగావున నీవు కోరినరీతిని నీపౌత్త్రుఁడే యట్టివాఁడు గాఁగలఁడు” అనియెను.

అనంతరము సత్యవతీదేవి శమదమాదిసద్గుణసంపన్నుండును, మహాతపస్వియు నగు నొకపుత్త్రుఁ గాంచెను. అతనిపేరు భార్గవజమదగ్ని. పుణ్యవతియు, నిత్యధర్మనిరతయు నగుసత్యవతీదేవి కౌశికియను మహానదియై ప్రఖ్యాతిం గాంచెను. అది యిప్పటికిని బ్రవహించుచున్నది.

ఇక్ష్వాకువంశజుం డగు రేణుండనునొకరాజు గలఁడు. ఆతనికి రేణుక యనుభాగ్యవతి యగునొకతనయ యుండెను. తపోవిద్యాసంపన్నుండును, ఋచీకనందనుండు నగుజమదగ్ని యారేణుకను బెండ్లియాడెను. ఆమెయందు జమదగ్నికి దారుణచరిత్రుండగునొకతనయుం డుదయించెను. అతఁడు సకలవిద్యాప్రపూర్ణుండును, ధనుర్వేదపారదర్శియు, నిఖిలక్షత్త్రియకులసంహారకుండు నయ్యెను. అతఁడే ప్రదీప్తపావకప్రతిముఁ డగుపరశురాముఁడు. సత్యవతికి మఱియు శునశ్శేఫుండును, శునఃపుచ్ఛుండు ననుతనయులు గల్గిరి. కుశికనందనుం డగుగాధి

విశ్వామిత్రుండు పుట్టెను. ఆతఁడు జ్ఞానతపోనిధానుండై బ్రహ్మర్షితుల్యుండై తుదకు బ్రహ్మర్షియయ్యెను. ధర్మాత్ముండగు విశ్వామిత్రునకు విశ్వరథుం డను నింకొకనామము గలదు. భృగుప్రసాదంబున నాతఁడు గాధివంశధరుండై యుదయించెను.

విశ్వామిత్రునకు దేవరాతుఁడు మొదలగు కొంతమంది పుత్త్రులు జనించిరి. వారందఱును త్రిభువనవిఖ్యాతచరిత్రులే. అందు దేవరాతుఁడు, కతి యనువారు ప్రముఖులు. కతివలననే కాత్యాయనగణంబు పుట్టెను. ఇంతియుకాక విశ్వామిత్రునకు శాలవతి యనుభార్యయందు హిరణ్యాక్షుఁడు, రేణుఁడు, రేణుకుఁడు, సంస్కృతి, గాలవుఁడు, ముద్గలుఁడు, మధుచ్ఛందుఁడు, జయుఁడు, అష్టకుఁడు, కచ్ఛపుఁడు, దేవలుఁడు, హారీతుఁడు మొదలగువారు జనించిరి. కౌశికులగు నమ్మహాత్ములగోత్రములయందు పాణినులు, బభ్రవులు, ధ్యానజప్యులు, పార్థివులు, దేవరాతులు, సాలంకాయనులు, వాస్కలులు, లోహితులు, యమదూతలు, కారూశకులు ననువంశములవారు జన్మించిరి. పౌరవుండును, బ్రహ్మర్షి యగు నకౌశికునిసంబంధమువలన నీవంశము బ్రహ్మక్షత్త్రసామాన్యంబున విశ్రుతం బయ్యెను.

విశ్వామిత్రునిసంతానమునందు శునశ్శేపుండు జ్యేష్ఠుఁడు. అతనికి భృగుధర్మంబును, కౌశికధర్మంబునుగూడఁ బ్రాప్తించెను. ఆశునశ్శేపుండు హరిదశ్వుని యజ్ఞంబునఁ బశువుగాఁ జేయఁబడి పిమ్మట దేవతలయనుగ్రహంబుచే మరల విశ్వామిత్రునొద్దకుఁ బంపఁబడియెను. దేవతలచే నిట్లు ప్రసాదింపఁబడినవాఁడు గావున శునశ్శేపున కప్పుడు దేవరాతనామంబు గలిగెను. విశ్వామిత్రునకు దేవరాతాదు లేడ్వురు పుత్త్రులుండిరి. మఱియు నాతనికి దృషద్వతి యనుభార్యయందు, అష్టకుం డనుతనయుఁ డుదయించెను. అతనికి లౌహి యనువాఁడు

జనించెను. ఇది జహ్నువంశప్రకారంబు. ఇఁక మహాత్ముం డగునాయుపువంశముం గూర్చి చెప్పెదను.

రజిచరిత్రము.

మునివరేణ్యులారా! ఆయువునకు స్వర్భానుతనయ యగుప్రభాదేవిగర్భమునుండి మహారథులును, మహావీరులును, మహారాజులునగు నహుషుఁడు, వృద్ధశర్మ, రంభుఁడు, రజి, అనేనుఁడు నను నైదుగురుపుత్త్రులు జనించిరి. వీరందఱును త్రిలోకవిఖ్యాతులై యుండిరి. రజిమహారాజునకుఁ బంచశతపుత్త్రులుదయించిరి. విశాలం బగువీరివంశమునకు రాజేయం బగునామము గలిగెను. వీరిం గూర్చి మహేంద్రుఁడు గూడ భయపడుచుండెను.

పూర్వకాలంబున నతిదారుణం బగుదేవాసురసంగ్రామము తటస్థించినప్పుడు దేవాసురు లిరుతెగలవారునుగూడఁ బ్రత్యేకముగ బ్రహ్మపాలికిం బోయి మాలో నేపక్షమువారికి విజయముగలుగునో యానతీయవలయు నని ప్రార్థించిరి. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియెను. రణరంగమునందు రజిమహారాజు ధనుర్ధారియై యెవ్వరిపక్షమున నిలిచి యుద్ధము చేయునో యాపక్షమునకే త్రిలోకవిజయంబు నిశ్చయముగా నగును. రజియున్నచోటనే ధృతి యుండును. ధృతియున్నచోటనే లక్ష్మియుండును. ధృతియు, లక్ష్మియుఁ, గలచోట ధర్మంబును, ధర్మంబున్నచోట నిశ్చయముగా విజయంబును విరాజమానం బగుచుండును.

అని పితామహుండు చెప్పుటయు దేవదానవులు జయాభిలాషులై రజిమహారాజును దమకు సహాయునిగా, జేసికొనవలయు ననుతలంపులతో వెడలిపోయిరి. మహారాజగురజి స్వర్భానుదౌహిత్రుండును,

సుధాంశువంశవివర్ధనుండు నగుటంజేసి యాతఁడు దేవాసురు లిరువురి
తోడను సంబంధము గలవాఁడై యుండెను. అందుచే దేవతలును, రా
క్షసులునుగూడఁ బ్రహృష్టహృదయులై రజిచెంతకుం బోయి "నీవు
ధనుర్ధారివై మాపక్షమునందుండి యుద్ధము చేయవలయును" అని
ప్రత్యేకముగఁ బ్రార్థించిరి.

అప్పుడు రజి యుభయపక్షంబుల వాక్యంబుల నాకర్ణించి స్వా
ర్థసాధనోద్దేశముతోడను, నాత్మయశఃప్రతిష్ఠాపనాభిప్రాయముతోడను
ముందుగా దేవతలంగూర్చి యో మహేంద్రా ! నేను బలపరాక్రమం
బులచే రాక్షసులను బరాజితులం గావించినచో నాకప్పుడు ధర్మాను
సారంబుగ నింద్రత్వము లభింపవలసియుండును. అట్లు మీరంగీకరింతు
రేని నేను మీపక్షమున నిలిచి యుద్ధము చేయుదునని చెప్పెను.

రజి యిట్లు కోరినంతనే దేవతలందఱును బ్రహృష్టహృదయు
లై సమ్మతించి "నరనాథా ! నీవెట్లుకోరిన నట్లే యగుఁగాత. ఆవిష
యంబున మాకెట్టికష్టంబును లేదు." అని చెప్పిరి. దేవతలయుత్తరం
బును విని రజిమహారాజు రాక్షసులంగూర్చికూడ నట్లే ప్రశ్నించెను.
కాని దర్పితులగుదానవులాతఁడు స్వార్థపరుండై యున్నాఁడని తలంచి
సాభిమానంబులగువచనంబులతో "రాజా ! నీయుద్దేశము మాకు స
మ్మతంబు గానేరదు. మాకుఁ బ్రహ్లాదుఁడే మహేంద్రుఁడు గావలయు
ను. మేమట్టికోరికతోడనే విజయంబునకుఁ బ్రయత్నించుచున్నారము.
ఓభూపాలా ! ఇష్టమున్నచో నీవు మాప్రతికూలపక్షముననే నిలిచి
యుద్ధము చేయవచ్చును." అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి.

రజిమహారా జట్లే యగుఁగాక యని దానవులను వీడ్కొలిపి స
మరవిజయానంతరమునఁ దన్నుస్వర్గనాయకుం గావించునట్లు దేవతలం
దఱిచే నంగీకరింపఁజేసి దేవతాపక్షమునువహించిరణరంగమున నింద్ర

న కజేయు లగుదానవులనందఱను నిహతులం గావించి వినష్టం బగు దేవతలవిజయలక్ష్మిని బునరుద్ధారణంబు గావించెను.

అప్పుడు శతక్రతుండు దేవతాసహితుండై నేను రజిపుత్రుండ నని చెప్పుచు రజియుద్దకుం బోయి "తండ్రీ! నీవిప్పుడు నిశ్చయముగా దేవేంద్రుండ వైతివి. ఇంద్రుండ నగునేను నీతనయుండ నైతిని. నేను నీకర్మంబులచే విఖ్యాతుండ నయ్యెదను." అని చెప్పుటయు దేవమాయామోహితుం డగురజి యందులకు సమ్మతించెను. అనంతరము కొంతకాలమునకు రాజర్షి యగురజి కాలగతుం డయ్యెను. అప్పుడు రజిపుత్రులేనూర్గురును మహేంద్రపదము నధిష్ఠింపనుద్దేశించి యందఱు నొక్కటిగఁ జేరి స్వర్గరాజ్యము నాక్రమించుకొనిరి. అంతియకాక వారు మర్త్యలోకంబులను వశపఱచుకొని యధికారముం గావించు చుండిరి.

క్రమముగా వారైశ్వర్యమదముచే మోహాచ్ఛన్నులై విషయలంపటులై, యున్మత్తులై, ధర్మజ్ఞానశూన్యులై పోయిరి. దేవబ్రాహ్మణద్వేషంబులవలనను, దుర్వృత్తంబులవలనను వారిబలపరాక్రమంబులు సర్వంబును నశించిపోయెను. అందుచే వారియైశ్వర్యముగూడఁ దొలఁగిపోయెను. మరల నింద్రుండు తనస్వర్గరాజ్యమును, సురగణాధిపత్యమును సంపాదించుకొనియెను. కామక్రోధపరాయణు లగురజినందను లందఱు నింద్రునిచే నిహతులై పోయిరి. ఈవిధముగా శతక్రతునిరాజ్యము విధ్వస్తం బగుటయు, మరలఁ బ్రతిష్ఠితం బగుటయు గలయీచరిత్రమును సవిస్తరముగ నాకర్ణించువారికిని ధరించువారికిని దుర్గతులు గలుగవు.

దివోదాసచరిత్రము.

లోమహర్షణుం డిట్లనియెను. మునులారా! రంభుం డనపత్యుఁడై పోయెను. ఇఁక అనేనునివంశముం గూర్చి వర్ణించెదను. అనేనునకు

మహాయశస్వియు, మహారాజును, మహాపురుషుండు నగుప్రతిక్షత్రుండు పుట్టెను. ఆతనికి విఖ్యాతుం డగుసంజయుండును, ఆతనికి జయుండును, ఆతనికి విజయుండును, ఆతనికిఁ గృతియు, ఆతనికి హార్యత్వతుండును, ఆతనికిఁ బ్రతాపవంతుఁడగుసహదేవుండును, ఆతనికిఁ బరమధార్మికుండగు నదీనుండును, ఆతనికి జయత్సేనుండును, ఆతనికి సంస్కృతియు, ఆతనికి ధర్మాత్ముం డగుక్షత్రవృద్ధుండును జనియించిరి. ఆక్షత్రవృద్ధుండు తనమూలపురుషుం డగునసేనునింబోలి లోకవిఖ్యాతుం డయ్యెను. క్షత్రవృద్ధునకు మహాయశుం డగుసునహోత్రుండును, ఆతనికిఁ బరమధర్మపరాయణులగు కాశుఁడు, శలుఁడు, గృత్సమదుఁడు ననుముగ్గురుతనయు లుదయించిరి.

అందు గృత్సమదునకు శునకుండును, ఆతనికి శౌనకుండును గలిగిరి. శునకునివలననే బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రులుత్పన్నులైరి. శలునకు ఆర్ష్టిషేణుండును, ఆతనికిఁ గాశ్యపుండును బుట్టిరి. కాశునకు కాశిపుండును, ఆతనికి దీర్ఘతపుండును బుట్టిరి. ఆతఁడు వృద్ధవయస్కుండై సంతానములేక మహాతపంబు గావించుటయు ధన్వంతరి యాతనికిఁ బుత్రుండై జన్మించెను. సర్వరోగవినాశకుం డగునాధన్వంతరిమహారాజు కాశిరాజనామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను. ఆతఁడు భరద్వాజునొద్ద నాయుర్వేదమును జికిత్సాపద్ధతులను నభ్యసించి యావేదము నెనిమిది భాగములుగా విభజించి తనశిష్యపరంపరచేఁ బ్రచారము సేయించెను.

ఆధన్వంతరికి విఖ్యాతుం డగుకేతుమంతుండును, ఆతనికి వీర్యశాలి యగుభీమరథుండును, ఆతనికి దివోదాసుండును జన్మించిరి. దివోదాసుఁడు ప్రఖ్యాతప్రజాపరిపాలకుఁ డయ్యెను. ఆతనికిఁ బరమపవిత్రం బగువారణాసీనగరము రాజధాని యయ్యెను. మహాత్ముండును మతిమంతుండు నగునికుంభుం డొకప్పుడు కాశీనగరము సహస్రవర్షపర్యంత

మును జనశూన్యంబై పోవుఁగాక యనిశపించి యుండెను. అది కారణంబుగా క్షేమకుం డనురాక్షసుఁడు వచ్చి కాశీపురంబునసమస్తంబును నిర్జనంబుగాఁ జేసివైచెను.

ఆపురం బట్లు శాపగ్రస్తం బైనకొలఁదికాలమునకే ప్రజాపాలకుండగు దివోదాసు తనరాజధానిని మార్చుకొని గోమతీనదీతీరంబున నూతనముగ నొకసుందరనగరమును నిర్మించుకొని యందుండి రాజ్యపాలనము చేయుచుండెను. పూర్వ మీకాశీరాజ్యము భద్రశ్రేణ్యుని యధికారమునందుండెను. ఆతనికి ధనుర్విద్యావిశారదులగునూర్గురు తనయులుండిరి. దివోదాసు వారినందఱను నిహతులం గావించి యీ రాజ్యమునాక్రమించుకొనియెను.

ఆభద్రశ్రేణ్యునకు సుప్రసిద్ధుఁ డగుదుర్దముం డనునింకొకపుత్త్రుం డుండెను. అప్పటికి బాలకుండగుటచే నాతని దివోదాసుఁడు నిర్లక్ష్యముగ విడిచివైచెను. కాలక్రమంబున దుర్దముండు హైహయరాజ్యమును స్థాపించి ప్రభుండై దివోదాసునితో రణంబు గావించి తన పైతృకరాజ్యమును మరల నుద్ధరించుకొనియెను. దుర్దముం డీరీతిగాఁ దోశయసాధారణప్రభావముచే వైరనిర్యాతనంబు గావించెను.

ఆదివోదాసునకు దృషద్వతియనుభార్యయందు మహావీరుం డగుప్రతర్దనుండు పుట్టెను. ఆతఁడు చిన్నతనమునందే పైతృకం బగు వినష్టరాజ్యమును పునరుద్ధారణంబు గావించెను. ప్రతర్దనునకు వత్సుండును, భర్గుండు ననునిరువురుతనయులు గలిగిరి. అందు వత్సున కలర్కుండును, ఆతనికి సన్నతియు, ఆతనికలర్కుండును జనించిరి. అయ్యలర్కుండు సత్యవాదియు, బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుఁడు నయ్యెను. ఆతఁ డఱువదియాఱువేలవత్సరములవఱకు సంపూర్ణయౌవనముతో నుండి యతివిశాలం బగురాజ్యపాలనంబు గావించె ననియు, నాతఁడు లో

పాముదాప్రనుగ్రహంబున దీర్ఘాయుష్యముం గాంచె ననియుఁ బ్రాచీన రాజర్షులు కీర్తించి యుండిరి. అలర్కుఁ డతి లోకరూపయౌవనశాలియై యుండెను. ఆతనిరాజ్యమపారమైనది. వారణాసీనగరమునకు శాపావసానంబైనంతనే యాతఁడు క్షేమకాసురుని సంహరించి మరల నాపట్టణమును దనరాజధానిగాఁ జేసికొనియెను.

భూపాలుం డగుసన్నతికి సునీథుం డను నింకొకకుమారుఁడు గలఁడు. ఆతనికి క్షేముండును, ఆతనికిఁ గేతుమంతుఁడును, ఆతనికి ధర్మకేతుండును, ఆతనికి మహారథుం డగుసత్యకేతుండును, ఆతనికి విభుండును, ఆతని కానర్తుండును, ఆతనికి సుకుమారుండును, ఆతనికి ధృష్టకేతుండును, ఆతనికి వేణుహోత్రుండును, ఆతనికి భార్గుండును గలిగిరి. వారందఱును ధర్మనిష్ఠులగుప్రజాపాలకులైరి. వత్సునివలన వత్సభూమియు, భార్గునివలన భార్గభూమియుఁ గలిగెను. అంగిరులు, భార్గవులు కాశ్యపులు నగుబ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యగణంబుల విస్తృతవంశంబులం గూర్చి చెప్పితిని. ఇఁకనహుషవంశంబును గీర్తించెదను.

—♦ యయాతిచరిత్రము. ♦—

నహుషునకుఁ బితృకన్య యగు విరజయందు ఇంద్రోపేంద్రసమానతేజు లగు యతి, యయాతి, సంయాతి, ఆయాతి, యాతి, సుయాతి యను నార్గురుతనయులు గలిగిరి. అందు యయాతియే రాజయ్యెను. పరమధార్మికుం డగునాతఁడు కకుత్స్థకన్యం బెండ్లియాడెను. యతి మోక్షధర్మంబు నవలంబించి బ్రహ్మస్వరూపుం డయ్యెను. ఇతరు లగు నైదుగురుసోదరులలోను యయాతియే భూమండలముసంతను జయించెను. అతఁడు శుక్రాచార్యతనయ యగు దేవయానిని వృషపర్వసందన యగు శర్మిష్ఠను బెండ్లియాడెను. యయాతికి దేవయాని

యందు యదుఁడు, తుర్వసుఁడును, శర్మిష్ఠయందు ద్రుహ్యుఁడు, అను
వు, పూరుఁడును జన్మించిరి. శుక్రాచార్యుండు ప్రీతుండై యయా
తికిఁ బరమదీప్తిమంతంబును, కాంచనమయంబును, దివ్యంబును నగు
నొక రథమును బ్రసాదించెను. ఆరథంబు మనోవేగవంతంబు లగు
నుత్తమాశ్వంబులచే సంయోజితమై సర్వకార్యజయప్రదమై యుండె
ను. యయాతి యాస్యందన మధిరోహించి యాఱురాత్రులలో మ
హీమండలం బంతయు జయించెను. అయ్యరదంబువలననే యయాతి
దేవదానవుల కజయ్యుం డయ్యెను. క్రమముగ నారథము కురువంశీ
యు లెల్లరచేతను నుపయోగింపఁబడుచు వచ్చెను. కౌరవుండును, బరీ
క్షిన్నందనుండును నగుజనమేజయునియనంతర మీరథము ధీమంతుం
డగు గర్గమహామునిశాపమువలన వినష్టంబై తరువాతిరాజుల కనుపయు
క్తం బయ్యెను.

జనమేజయుం డొకప్పుడు గర్గమునీంద్రునితనయుండగు నొక
బాలుని సంహరించి బ్రహ్మహత్యాన్వితుం డయ్యెను. ఆరాజర్షి సక
లాంగకములనుండియు లోహగంధము వినిర్గతం బగుచుండెను. అతని
కెందును శాంతి లేకుండెను. పౌరులును జానపదులునుగూడ నాతనిఁ
బరిత్యజించిరి. అప్పు డాతఁడు నిష్కృతిం గానక దుఃఖసంతప్తుండై
శౌనకమునీంద్రునిశరణంబు గోరుకొనియెను. జ్ఞాని యగు శౌనకుండు
అతనిఁ బవిత్రునిఁ గావించుటకై యాతనిచే నశ్వమేధంబును జేయిం
చెను. అయ్యాగాంతంబున నమ్మహారాజు శరీరదుర్గంధం బపనీతం
బయ్యెను. పూర్వోక్తం బగు నారథము చేదిరాజునకు వశమయ్యెను.
ఇంద్రుండు సంతుష్టుండై దాని నాబృహద్రథునకుఁ బ్రసాదించెను.
అనంతర మది బార్హద్రథుం డగు జరాసంధునకు వశమయ్యెను.
ఆజరాసంధుని వధించి యయ్యుత్తమరథంబును భీమసేనుండు వాసుదే

వునకుఁ బ్రీతిపూర్వకముగా సమర్పించెను.

యయాతిమహారాజు సాగరవలయితంబును, సప్తద్వీపవిలసితంబును నగుపృథ్వీమండలమును జయించి తనరాజ్య మంతయుఁ దనపుత్త్రులకు నైదుభాగములుగా విభజించి యిచ్చెను. అందు జ్యేష్ఠుఁడగు యదునకుఁ బూర్వభాగంబును, పూరునకు మధ్యభాగంబును తుర్వసునకు దక్షిణభాగంబును, ద్రుహ్యునకు నుత్తరభాగంబును, అనువునకుఁ బశ్చిమభాగంబును నిచ్చెను. వారు క్రమముగా నాభూఖండముల ధర్మానుసారముగాఁ బరిపాలించుచు వచ్చిరి. కాలక్రమంబున యయాతి జరాభరాక్రాంతుండై, ధనుర్బాణంబులఁ బరిత్యజించి రాజ్యభారమును బుత్త్రియం దునిచి ప్రీతుండై భూసంచారము సేయఁదొడంగెను. ఆతఁడు శస్త్రంబులఁ బరిత్యజించినను నపరాజితుండై యుండెను. ఇట్లాతఁడు రాజ్యంబును బుత్త్రిలకుఁ బంచిపెట్టి యొకప్పుడు జ్యేష్ఠపుత్త్రుం డగు యదునిం గాంచి యిట్లనియెను. "కుమారా! నీవు నావృద్ధత్వముం గైకొని నీజవ్వనము నాకిమ్ము. అట్లుచేసినచో నేను యువకుఁడనై యొకకార్యముకొఱకీభూమండలమునఁ జరింతును." అని కోరుటయు యదుండు, "ఓమహారాజా! నే నొకబ్రాహ్మణునకు ననిర్దిష్టమైన భిక్ష నొసగుటకై యాచింపఁబడియుంటిని. యౌవనబలముచేతనే నే నాతనికార్యమును దీర్పవలసియున్నది. ఆకార్యమును నెఱవేర్చువఱకును నే నీవృద్ధత్వమును దాల్పనోపను. వార్ధకము బహుదోషసంకలితమైనది. పానభోజనాదివ్యాపారములు ముసలితనమునందు ప్రతికూలములై యుండును. కావుననోమహారాజా! నీముసలితనమును గ్రహించుటకు నాకిష్టము గలుగుటలేదు. తండ్రీ! నావంటిప్రియపుత్త్రిలు నీకింకను జాలమంది యున్నారు. ధర్మజ్ఞా! వారిలో నెవ్వరినైన నిక్కార్యంబునకు నియోగింపుము."

యదుం డిట్లు పలుకుటయు యయాతి క్రుద్ధుండై తనయుని౯ దిరస్కరించుచు “ఓరీ! దుర్బుద్ధీ! నేను నీకు గురుండను. నాయెడల నీవజ్ఞుండ వైన, నీకు ధర్మ మన నేమి? మూఢా! నీవు నాయాజ్ఞ నతిక్రమించితివి గావున నీసంతతి కెన్నటికిని రాజ్యలాభంబు లేకుండుం గాక!” అనిశపించెను. పిమ్మట యయాతి క్రమముగా ద్రుహ్యుని, తుర్వసుని, అనువును నిట్లే యర్థించెను గాని వారెవ్వరును నాతనియాజ్ఞను మన్నింపరైరి. క్రోధాన్వితుం డైన యయాతియు వారికి నట్లే శాపంబిచ్చి పురునిచెంతకుం బోయి కుమారా! నీవిచ్చగింతు వేని నా వృద్ధత్వమును నీయందుంచి నీయౌవనముం గైకొని తరుణుండనై సమస్తభూసంచారంబును గావింపఁదలంచితిని.” అని తండ్రి సెప్పుటయు ప్రతాపవంతుం డగు పురుం డందుల కంగీకరించెను. అప్పుడయ్యయాతి తనయునితారుణ్యంబుం గ్రహించి కామోపభోగంబుల పరమావధిని బొందుటకై సమస్తపృథ్వీమండలంబును సంచరింప నారంభించెను. ఆతఁడు విశ్వాచీసహితుండై చిరకాలంబు చైత్రరథవనంబున విహరించి సమస్తభోగంబులు శేషంబు లేకుండున ట్లనుభవించి క్రమ్మఱం బూరునియొద్ద కరుదెంచి తనజరాభరము నెప్పటియట్ల పరిగ్రహించెను. కూర్మంబు తనసకలాంగకంబులంబోలె సకలకామభోగంబులును బ్రత్యాహృతంబులుగాఁ జేసికొన్నయయాతిమహారాజుచే నీక్రిందియర్థము గలగీతము మనోహరంబుగ గానము సేయంబడియెను.

“కామములు భోగములవలన శమింపవు. హవిస్సాహుతిచే నగ్నిజ్వాలలుంబోలె ననుభూతిచే నవి యుత్తరోత్తరాభివృద్ధిం గాంచుచుండును. ఈపృథివియందున్న సమస్త వ్రీహి, యవ, హిరణ్యంబులును, సకలపశుస్త్రీజనంబులును గూడ నొక్కనికి లభించినను సంత
తో నతనికి సంతృప్తి గలుగు ననుట యు సందేహమే. కావున వేఁగాం,

మనస్సుచేఁగాని, వాక్కుచేఁగాని యెట్టిజీవులయెడలను బాపభావంబు లేకుండువాఁడు బ్రహ్మస్వరూపప్రాప్తుం డగును. ఇతరుల కెంతమాత్రంబును భయంకరుండు గాక యితరులవలన నించుకంతయు భీతిల్లక యిచ్ఛాద్వేషవిరహితుం డగునాతండు బ్రహ్మపదప్రాప్తి కర్హుండగును. దుర్మతులు దేనిని బరిత్యజింపఁజాలరో యాహారము జీర్ణించినను నేది జీర్ణింపదో మానవుల కేది ప్రాణాంతికరోగస్వరూపమై యుండునో యట్టి తృష్ణను త్యజించువాఁడు నిత్యసుఖుం డగును. జరాభారగ్రస్తునకుఁ గేశములును దంతములును జీర్ణంబు లగును గాని ధనాశయు, జీవితాశయు నెంతటను జీర్ణంబులు గానేరవు. ఈజగంబునందలి సమస్తకామసుఖంబులును, సకలస్వర్గసుఖంబులును గూడఁ దృష్ణాక్షయసుఖంబున షోడశాంశమునైనను బోలఁజాలవు."

అని యిట్లు గానము చేయుచు రాజర్షి యగుయయాతి పత్నీసహితుండై వనంబునకుం బోయి బహుకాలంబు దపంబు గావించెను. అనంతరమాతఁడు భృగుతుంగంబున మహాతపంబు చేసి క్రమంబుగ ననశనవ్రతుండై దేహత్యాగం బొనరించి సస్త్రీకుండై స్వర్గారోహణముం గావించెను. ఆతనివంశధరు లగునైదుగురురాజర్షులవలనను నాతనివంశము సూర్యతేజముంబోలి జగమంతటను బరివ్యాప్తంబయ్యెను. మహామునులారా! ఇఁక వృష్ణికులధురంధరుం డగునారాయణుం డవతరించిన యదువంశముంగూర్చి చెప్పెద నాకర్ణింపుఁడు. ఈయయాతి చరిత్రము నిత్యము నాకర్ణించువారును, గీర్తించువారునుగూడఁ బరమాయుష్మంతులును, గీర్తిసంపన్నులు నగుదురు.

—♦ పురువంశవర్ణనము. ♦—

సూతుం డిట్లనియెను. మునిశ్రేష్ఠులారా! మహాత్ముండగు పురునివంశమును సవిస్తరంబుగ వర్ణించెదను. పురునకు సువీరుండు త

నయుం డయ్యెను. సువీరునకు మనస్యుండును, ఆతని కభయదుండును, ఆతనికి సుధన్వుండును, ఆతనికి సుబాహుండును, ఆతనికి రౌద్రాశ్వుండును జనించిరి. ఆరౌద్రాశ్వునకు దశార్ణేయుఁడు, కృకణేయుఁడు కక్షేయుఁడు, స్థండిలేయుఁడు, సన్నతేయుఁడు, ఋచేయుఁడు, స్థలేయుఁడు, జలేయుఁడు, ధనేయుఁడు, వనేయుఁడు ననుపదుగురుపుత్త్రులును, భద్ర, శూద్రి, మద్రి, శలద, మలద, ఖలద, నలద, సురస, గోచపల, రత్నకూట యనుపదుగురుపుత్త్రికలును జనించిరి. అత్రివంశంబునఁ బుట్టినప్రభాకరుం డనుమహర్షి యాపదుగురుకన్యలను బెండ్లియాడెను.

అందు భద్రి యనుకన్యకు యశస్వియగుసోముండు సుతుండై యవతరించెను. పూర్వము రాహువుచే నాహతుండై దివాకరుండు స్వర్గపతితుం డైనప్డు డీప్రభాకరమహర్షి తేజముచేతనే జగమంతయుఁ బ్రభామయుం బయ్యెను. ఈప్రభాకరుం డప్లుపతితుం డగుచున్నదివాకరునుద్దేశించి « నీకుశుభమగుఁగాక ” యని యాశ్వాసించెను. అమ్మునీంద్రుని యమోఘవచనానుసారంబుగా నప్డుడు సూర్యునకు భూపతనదుస్థితి తప్పిపోయెను. అత్రిశ్రేష్ఠుం బగునత్రివంశ మీప్రభాకరమహర్షిమూలముననే ప్రవర్ధితం బయ్యెను. ఆతనివలననే యత్రిమునీంద్రునకు యజ్ఞంబులయందు దేవతలచే గౌరవము ప్రతిష్ఠితం బయ్యెను. ఆ ప్రభాకరుండు పదుగురుభార్యలవలనను బదుగురుపుత్త్రులం బడసెను. వారందఱును మహాసత్త్వులును, మహాతపోనిరతులును, గోత్రధరులును, ఋషులును, వేదపారగులునై యాత్రేయులను నామంబునఁ బ్రసిద్ధులైరి.

కక్షేయునకు సభానరుఁడు, చాక్షుషుఁడు, పరమన్యుఁడు నను ముగ్గురుపుత్త్రులు పుట్టిరి. అందు సభానరునకుఁ గాలానలుండును,

ఆతనికి ధర్మజ్ఞుం డగుసృంజయుండును, ఆతనికిఁ బురంజయుండును, ఆతనికి జనమేజయుండును, ఆతనికి మహాశాలుండును బుట్టిరి. అమ్మహాశాలుండు సకలదేవతాపరిచితుండును, సుప్రసిద్ధుండు నై యుండెను. ఆతనికిఁ బితృతుల్యుండును, బరమధార్మికుండు నగుమహామనుండు పుత్త్రుం డయ్యెను. మహామనునకు ధర్మజ్ఞులగు ఉశీనరుఁడు, తితిక్షుఁడు నను నిరువురునందనులుదయించిరి. అందు రాజర్షియగు నుశీనరునకు నృగ, కృమి, నవ, దర్వ, దృషద్వతి యను నైదుగురుభార్యలుండిరి. వార్ధకమునం దాతం డైదుగురుపత్నులవలనను సంతానముం బడసెను. అందు నృగకు నృగుండును, కృమికి కృమియు, నవకు నవుండును, దర్వకు సువ్రతుండును, దృషద్వతికి శిబియు జన్మించిరి.

అందుశిబికి వృషదర్భుండును, సుధీరుండును, కైకేయుండును, మద్రకుండు నను నలువురుతనయులు గలిగిరి. వారు పరిపాలించినజనపదంబులు వారినామంబులచేఁ బ్రసిద్ధంబు లయ్యెను:—ఇఁక తితిక్షువంశముం గూర్చి వర్ణించెదను. తితిక్షుఁడు పూర్వదేశమును బరిపాలించెను. ఆతనికి మహావీర్యుం డగు ఉషద్రథుండును, ఆతనికి ఫేనుఁడును, ఆతనికి సుతపుండును, ఆతనికి బలియు జనించిరి. ఆబలి మానవయోనియందుదయించి మహాయోగియు మహారాజు నయ్యెను. ఆతనికి వంశోద్ధారకులగు, అంగుఁడు, వంగుఁడు, సుహ్ముఁడు, పుండ్రుఁడు, కళింగుఁడు నను నేవురునందనులు గలిగిరి. వారైదుగురును బాలేయులను నామముచే విఖ్యాతులైరి. బాలేయనామకులగు బ్రాహ్మణులు గూడ బలివంశీయులుగనే కీర్తింపఁబడుచుండిరి. పూర్వకాలమునందు బ్రహ్మదేవుండు బలియెడలఁ బ్రీతుండై యోబలీ! నీవు మహాయోగి వయ్యెదవు. కల్పాంతపర్యంతమును జీవింపఁగలవు. అతిలోకధర్మతత్త్వజ్ఞానంబును, సంగ్రామవిజయంబును, ధర్మబుద్ధియు, త్రిలోకసంచారం

బును నీకు లభించును. చతుర్విధవర్ణాశ్రమధర్మంబులును నీచేఁ బ్రతిష్ఠితంబు లగును. అని వరంబిచ్చెను. రాజగు బలి యీవిధముగా శాంతిలాభముం గాంచి బహుకాలంబున కాతఁడు స్వర్గారోహణము గావించెను. ఆతనిపంచపుత్త్రులచేఁ బాలింపఁబడిన జనపదంబులు, అంగ, వంగ, సుహ్మ, కళింగ, పుండ్రనామంబులచేఁ బ్రఖ్యాతంబు లయ్యెను.

అంగరాజునకు దధివాహనుండు పుట్టి రాజేంద్రుం డయ్యెను. ఆతనికి దివిరథుండును, ఆతని కింద్రపరాక్రముం డగు ధర్మరథుండును, ఆతనికి చిత్రరథుండును జనించిరి. ఆచిత్రరథుండు ధర్మానుష్ఠానతత్పరుండై కాలంజరగిరియం దొకమహాయజ్ఞముం గావించెను. ఆయజ్ఞమునందు మహేంద్రుండు స్వయముగా సోమపానముం గావించెను. చిత్రరథునకు దశరథుండు పుట్టి లోమపాదనామంబునఁ బ్రకీర్తితుం డయ్యెను. ఆతనికి శాంతయను నొకతనయయు, ఋష్యశృంగునను గ్రహంబుచేఁ జతురంగుఁడను తనయుండును గలిగిరి. ఆచతురంగునకు పృథులాక్షుండును, ఆతనికి మహాయశుం డగు చంపుండును బుట్టిరి. ఆచంపుని పాలనమువలన మాలినీనగరము చంపాపురం బని విఖ్యాతిం గాంచెను. పూర్ణభద్రప్రసాదముచే నాతనికి హర్యంగుం డనుసూనుండు గలిగెను. ఆహర్యంగుండు మంత్రబలంబుచే నైరావతతుల్యం బగు వైభాండకం బనునొకయేనుఁగును భూమిపై నవతరింపఁజేసి దానిని దనయుత్తమ వాహనముగాఁ జేసికొనియెను.

ఆహర్యంగునకు భద్రరథుండును, ఆతనికి బృహత్కర్ముండును, ఆతనికి బృహద్దర్భుండును, ఆతనికి రాజాధిరాజగు బృహన్మనుండును, ఆతనికి జయద్రథుండును, ఆతనికి దృఢరథుండును, ఆతనికి విశ్వవిజయుం డగు జనమేజయుండును, ఆతనికి వైకర్ణుండును, ఆతనికి వికర్ణుం

డును, ఆతనికి వంశోద్ధారకులగు నూర్గురుపుత్త్రులును బుట్టిరి. ఇది యంగవంశవిస్తారంబు. ఈవంశమువా రందఱును సత్యవ్రతులును, మహాత్ములును, బుత్త్రవంతులును, మహారథులునై యుండిరి. ఇఁక రౌద్రాశ్వనందనుండగు ఋచేయునివంశముం గూర్చి చెప్పెద నాకర్ణింపుఁడు.

సంయమివరులారా! ఋచేయునకు మతినారుండు పుట్టెను. ఆతనికిఁ బరమధర్మనిరతు లగు వసురోధుఁడు, ప్రతిరథుఁడు, సుబాహుఁడు నను ముప్వురుసుతు లుదయించిరి. వీరు ముప్వురును సత్యవాదులు, ధర్మజ్ఞులు, వేదవిదులు, బ్రహ్మపరాయణులు నై యుండిరి. పూర్వము బ్రహ్మవాదిని యగు నిలాకన్యఁ గూర్చి మీరు వినియుంటిరి. మహారాజ గుతంసుఁ డామెను బెండ్లియాడెను. ఆతనికి బ్రహ్మజ్ఞుఁడును, బరాక్రమశాలియు నగు ధర్మనేత్రుండు పుట్టెను. ఆతని సుపదాసవి యనుభార్యయందు దుష్మంతుఁడు, సుష్మంతుఁడు, ప్రవీరుఁడు, అనఘుఁడు నను నలుగురునందనులు గలిగిరి. అందు దుష్మంతునకు మహాపరాక్రమధనుండగు భరతుండు పుట్టెను. ఈతఁ డయుతనాగబలుండై సర్వదమనుండనుపరనామముచే విఖ్యాతుండై చక్రవర్తి యయ్యెను. ఈతని జనని శకుంతల. భరతనామమువలననే భారతనామము ప్రసిద్ధ మయ్యెను. భరతపుత్త్రు లందఱును మాతృకోపముచే నిహతు లై పోయిరి. అందుచే నాంగిరసుండగు భరద్వాజుం డాతనిచేఁ బుత్త్రకామేష్టిం జేయించెను. అమ్మఖఫలంబుగా భరతున కొకతనయుండు జనించెను. పూర్వమాతనిసంతానము వితథం బయ్యెనుగావున నిప్పుడక్కుమారునకు వితథుం డనునామకరణంబు గావించిరి. పుత్త్రోదయానంతరము సఁ గొంతకాలమునకు భరతుండు స్వర్గస్థుండయ్యెను. వితథుండు రాజ్యాభిషిక్తుం డైన వెనుక భరద్వాజుండు నగంబునకుం బోయెను.

అవితథునకు యథాక్రమంబుగ సుహోత్రుఁడు, సుహోత్ర,

గయుఁడు, గర్గుఁడు, మహాత్ముఁ డగుకపిలుఁడు ననునైదుగురుతనయు లుగలిగిరి. వారిలో సుహోత్రునకు మహాసత్త్వులగు కాశికుఁడు, గృత్సమతి యనునిద్దఱు నందను లుదయించిరి. అందు గృత్సమతికిఁ గలిగినపుత్త్రులలోఁ గొందఱు బ్రాహ్మణులును, గొందఱు క్షత్త్రియులును, గొందఱు వైశ్యులు నైరి. కాశికునకు, కాశేయుండును, అతనికి విద్వాంసుఁడగుధన్వంతరియు, అతనికిఁ బ్రసిద్ధుం డగు కేతుమంతుండును, అతనికి భీమరథుండును, అతనికి వారణాసీపతియు, సర్వశత్రువిజయుండు నగుదివోదాసుండును, అతనికిఁ బ్రతర్దనుండును బుట్టిరి. ప్రతర్దనునకు వత్సుఁడు భార్గవుఁడు ననునిరువురుసుతు లుదయించిరి. రాజపుత్త్రుం డగునలర్కుఁడు హైహయరాజ్యమునపహరించెను. భద్రశ్రేణ్యునితనయుం డగుదుర్మదుండు, పూర్వము దివోదాసహృతంబగు పైతృకరాజ్యమును మరల సంపాదించెను. దివోదాసుండప్పు డాతని బాలునిగాఁదలంచి యుపేక్షించెను.

భీమరథున కష్టారథుఁ డనునింకొకతనయుఁడు గలఁడు. ఆతఁడు మరల నామర్మదునిజయించి తనపగదీర్చుకొనియెను. కాశిరాజగునలర్కుఁడు బ్రహ్మనిష్ఠుఁడును, సత్యప్రతిజ్ఞుఁడు నై యుండెను. ఆతఁ డఱువదియాఱువేలసంవత్సరములవఱకును యువకుఁడై కులధురంధరుఁ డయ్యెను. లోపాముద్రానుగ్రహముచే నాతనికి దీర్ఘాయుష్యము లభించెను. వార్ధకమునం దాతఁడు క్షేమకదానవునిసంహరించి కాశినగరము నెప్పటియట్లస్థాపించెను. అతనికి క్షేమకుఁడును, అతనికి వర్షకేతుండును, అతనికి విభుండును, అతని కానర్తుండును, అతనికి సుకుమారుండును, అతనికి సత్యకేతుండును, అతనికి వత్సుండును జనించిరి. వత్సునివలన వత్సదేశమును, భార్గవునివలన భర్గదేశమును గలిగెను. పూర్వోక్తసంతానమంతయు నాంగిరసగోత్రసంభూతమైనది. వారందఱును బ్రా

హ్మణులును, క్షత్రియులును, వైశ్యులు నైరి.

ఇఁక నజమీఢవంశమును వర్ణించెదను. సుహోత్రునకు బృహత్తనువాఁడు పుట్టెను. ఆతనికి అజమీఢుఁడు, ద్విమీఢుఁడు, పురుమీఢుఁడు ననుముగ్గురుసుతులు జనించిరి. అం దజమీఢునకు నీలి, కేశిని, ధూమిని యనుముప్వురుభార్యలు గలరు. అందు కేశినికి జహ్నుండు పుట్టెను. ఆతఁడు సర్వమేధంబను నొకమహాయజ్ఞముం గావించెను. అప్పుడు గంగాదేవి యాతని బతిగాఁ గోరివచ్చెను. దానికాతఁ డంగీకరింపకుండుటచే గంగాదేవి యాతనియజ్ఞభూమిని ముంచివైచెను. అందుచే జహ్నుండు క్రుద్ధుండై గంగం గాంచి నీప్రవాహం బంతయును పానముచేసి వైచెద నని యదలించుచు జలపానము చేయందొడంగెను. మహర్షులందఱు నాతని వారించి గంగ నాతనికి దుహితం గావించిరి. ఆజహ్నుండు యువనాశ్వతనయ యగుకావేరిం బెండ్లియాడెను. ఆతని కజుండును, ఆతనికి బలాకాశ్వుండును, ఆతనికి కుశికుండును జనించిరి. కుశికుఁడు మృగయారతుఁడై వనంబులఁ బరిభ్రమించుచు సస్లానగణంబులతోఁ గూడి యుండెను. ఆతఁ డింద్రతుల్యుం డగుపుత్త్రుం గోరి మహాతపంబు గావించుటయు సంకల్పసిద్ధుండగు నాతని కింద్రుండు స్వయముగాఁ దనయుఁడై యవతరించెను. ఆతఁడే గాధిరాజు. ఆతనికి విశ్వామిత్రుండును, ఆతని కష్టకుండును, ఆతనికి లౌహియు జనించిరి. ఈజహ్నువంశముం గూర్చి యిదివఱకే వర్ణించితిని.

అజమీఢునకు నీలి యనుభార్యవలన సుశాంతియు, సుశాంతికి పురుజాతియు, పురుజాతికి బాహ్యాశ్వుండును జనించిరి. ఆతనికి దేవకుమారసదృశు లగు ముద్గలుఁడు, సృంజయుఁడు, బృహదిషుఁడు, యవీనరుఁడు, కృమిలాశ్వుఁడు నను నైదుగురునందను లుదయించిరి. ఈ

యైదుగురిచేతను బాలింపఁబడినదేశము పాంచాలనామంబునఁ బ్రసిద్ధం బయ్యెను. ముద్గలునకు మహాయశుం డగుమౌద్గల్యుండు పుట్టెను. ఆతని కింద్రసేన యనుభార్యవలన బ్రిధ్నశ్వుండు జనించెను. మహాత్ముం డగుసృంజయునకుఁ బంచజనుండు పుట్టెను. ఆతనికి సోమదత్తుండును, ఆతనికిఁ గీర్తిమంతుఁ డగుసహదేవుండును, ఆతనికిఁ బ్రఖ్యాతుం డగుసోమకుండును జనించిరి. అజమీఢవంశము విలుప్తం బగుట కారంభించినసమయమునం దీసోమకుండు పుట్టెను. ఆతనికి జంతుండు పొడయించెను. ఆజంతునకు నూర్గురుపుత్త్రులు గలిగిరి. అందు జ్యేష్ఠుండు పృషతుఁడు. ఆతఁడే ద్రుపదుని జనకుఁడు. అజమీఢవంశజు లగు వారందఱును మహాత్ములై యుండిరి.

అజమీఢునిపత్నులలో ధూమిని యనునామె యనపత్యయై సంతానముకొఱ కయుతవర్షంబులు కఠోరతపం బొనరించెను. సాధ్వియు, సౌభాగ్యవతియు, సత్కులసంభూతయు నగునామె పుత్త్రార్థమై యనేకవ్రతంబుల నాచరించెను. ఆమె యొకప్పుడు విధివిధానంబున నగ్నియందు హోమంబుసేసి యగ్నిహోత్రశాలయందు కుశశయ్యాశాయినియై యుండఁగా నజమీఢుం డామెం గలిసికొనియెను. ఆసంయోగఫలంబుగా ధూమ్రివర్ణుండును, సుందరుండు నగుఋక్షుం డను తనయుండు జన్మించెను. ఆఋక్షునకు సంవరణుండును, ఆతనికి కురుండును బుట్టిరి. మహారాజగు కురునిచేఁ బ్రయాగనుమించిన పుణ్యస్థానము కురుక్షేత్ర మావిష్కృతం బయ్యెను. అది పరమపవిత్రంబును, పుణ్యాత్ములకు సేవ్యంబును, నతిరమణీయంబు నై యుండెను. కురునివిశాల వంశమువారందఱును, కౌరవులను నామంబుచే విఖ్యాతు లైరి. కురునకు సుధన్వుఁడు, సుధనుఁడు, పరీక్షితుఁడు, అరిమేజయుఁడు ననునలుగురుసుతు లుదయించిరి.

* అందు సుధన్వునకు మతిమంతుం డగు సుహోత్రుఁడును, ఆతనికి ధర్మకోవిదుఁ డగుచ్యవనుఁడును, ఆతనికి కృతయజ్ఞుఁడును, జన్మించిరి. కృతయజ్ఞుఁడు పుత్రకామేష్టిచేసి యుపరిచరవసుని దనయుని గాఁ బడసెను. అయ్యుపరిచరుఁడు గిరికవలన నేగురు తనయులం గాంచెను. అందు జ్యేష్ఠుఁడు మహారథుఁ డగుబృహద్రథుఁడు. ఆతఁడు మగధాధిపతియై ప్రఖ్యాతుం డయ్యెను. ఆతఁడు జనించినతరువాతనే గిరికగర్భమునుండి ప్రత్యగ్రథుఁడు, క్రథుఁడు, శాకలుఁడు, యదుఁడు, మత్స్యుఁడు, కాలి యనునార్గురుతనయు లుదయించిరి. బృహద్రథునకు కుశాగ్రుండును, ఆతనికి ఋషభుండును బుట్టిరి... ... ...

పరీక్షితునకు జనమేజయుఁడు, శ్రుతసేనుఁడు, ఉగ్రసేనుఁడు, భీమసేనుఁడు ననువారు పుట్టిరి. వీరందఱును భాగ్యవంతులును, బలవంతులునై యుండిరి. జనమేజయునకు సురథుండును, మతిమంతుండును బుట్టిరి. అందు సురథునకు విదూరథుండును, ఆతనికి మహాబలుం డగు ఋక్షుండును జనించిరి. సోమవంశమునం దిరువురుఋక్షులు, నిరువురు పరీక్షితులు, మువ్వురు భీమసేనులు, నిరువురు జనమేజయులును రాజులై యుండిరి. భీమసేనునకుఁ బ్రతీపుఁడు జనించెను. ఆతనికి శంతనుఁడు, దేవాపి, బాహ్లీకుఁడును గలిగిరి. వారిలో జ్యేష్ఠుఁ డగుశంతనునకుఁ బ్రసిద్ధుం డగుభీష్ముఁడు పుట్టెను. బాహ్లీకునకు సోమదత్తుఁడు జనించెను. ఆతనికి భూరి, భూరిశ్రవుఁడు, శలుఁడు ననుముగ్గురుసుతు లుదయించిరి. దేవాపి యనువాఁడు దేవతల కుపాధ్యాయుఁడయ్యెను.

మహాత్ముం డగు చ్యవనునకు కృతకుండనుప్రియపుత్త్రుఁ డుదయించెను. కౌరవధురంధరుఁ డగుశంతనుఁడు మహారాజయ్యెను. లోకవిశ్రుతం బగునాతనివంశము నభివర్ణించెదను. గంగాగర్భంబున

* ఇది యధికపాఠము. కాని బహుగ్రంథసమ్మతమైనది గాదు.

శంతనునకు దేవవ్రతుండను నొకతనయుఁడు గలిగెను. అతఁడు పాండవులకుఁ బితామహుఁడై భీష్మనామమునఁ బ్రఖ్యాతుం డయ్యెను. శంతనునకు కాళి యనుభార్యయందు విచిత్రవీర్యుఁ డనునింకొకతనయుఁడు గలిగెను. అనఘుండును, ధర్మాత్ముఁడు నగువిచిత్రవీర్యుఁడు శంతనున కతిప్రియతముఁడై యుండెను. ఆవిచిత్రవీర్యునిక్షేత్రములందు మహర్షి యగు కృష్ణద్వైపాయనుఁడు ధృతరాష్ట్రుఁడు, పాండుఁడు, విదురుఁడు ననుమువ్వురు తనయులం బుట్టించెను. అందు ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారియందు నూర్గురుపుత్త్రులు గలిగిరి. పాండునకు ధనంజయుండును, అతనికి సౌభద్రుండగు నభిమన్యుండును, అతనికిఁ బరీక్షితుండును జనించిరి. ఆపరీక్షితునకు కాశ్య యనుభార్యయందు చంద్రాపీడుండును, సూర్యాపీడుండును జనించిరి. అందు చంద్రాపీడునకు ధనుర్ధరులగు నూర్గురునందను లుదయించిరి. పరీక్షిన్నందనుండగుజనమేజయునివంశము భువనప్రసిద్ధమైనది.

చంద్రాపీడునిశతపుత్త్రులలోనను జ్యేష్ఠుఁడగుసత్యకర్ణుఁడు హస్తినాపురంబున బహుదక్షిణాన్వితంబగు నొకమహాయజ్ఞముం గావించెను. అతనికిఁ బ్రతాపవంతుఁడగు శ్వేతకర్ణుఁడు పుట్టెను. అతఁడు ధర్మాత్ముఁ డగురాజయ్యెను. తాని పుత్త్రసంతానము లేకుండుటచే రాజ్యమును ద్యజించి యాతఁడు వనంబునకుం బోయెను. సుచారుసందినియు, మహాసాధ్వియు, సౌందర్యవతియు నగు మాలిని యనునామముగల యాతనిభార్య వనంబునకుం బోవు నమ్మహారాజు ననుగమించెను. మార్గమధ్యంబున నాసతీరత్నము గర్భమునుండి సుకుమారుండగు కుమారుం డొకఁడు జనియించెను. పాంచాలనందన యగు ద్రౌపదివలెనే మహాభాగ్యవతియు, మహాపతివ్రతయు నగు నారాజమహిషి లేకలేక పుట్టిన యాపుత్త్రుకందు నచ్చోటనే విడిచిపెట్టి, తనప్రాణే

శ్వేదు వెంటి నేఁబాయక చనియెను. సుకుమారాకారుండగు నక్కుమారుండును సర్వశరీరభాగంబెల్ల మాంసపిండమో యనట్లు బిగ్గఱఁగ నేడ్వందొడంగెను. మహారణ్యమధ్యంబున దిక్కులేకయున్న యక్కుమారకునియెడఁ గరుణఁగొనినవియుంబోలె నాసమయంబున మేఘబృందంబు లాకసంబున నలమికొనియెను. అంతఁ గొంతసేపటికి క్రిమిష్ఠానందనులగు శైబ్యపాలుఁడును, కాశికుండును నచ్చోటికి వచ్చి ఱాళ్లరాయిడిచే విషమంబులగు పార్శ్వభాగంబులచే శిలాతలంబెల్ల రుధిరమయంబు గావించుచు రోదనముసేయుచున్న యాపసిపాపను గాంచి కరుణార్ద్రహృదయులై సమీపజలంబులచేఁ బ్రక్షాళనంబు గావించిరి. శిలాసంఘర్షణముచే నాతనిపార్శ్వము లజశ్యామలములై పోయెను. ఆకారణముచే నాబాలుఁ డజపార్శ్వుఁ డనునామము గలిగెను. అతఁడు రోమకగృహంబున నిరువురు బ్రాహ్మణులచేఁ బెంపఁబడుచుండెను. రోమకపత్ని యాబాలుని దనపుత్త్రునిగాఁ జేసికొనఁగోరి పెంచుచుండెను. కుమారుండును నామెనే తల్లిగ భావించి యుండెను. కాలక్రమంబున నాతఁడు పెద్దవాఁడై తన్నుఁ జిన్నతనమునఁ బెంచిన బ్రాహ్మణులను దనమంత్రులుగాఁ జేసికొనియెను. అతనిపుత్త్రపౌత్త్రాదులచేఁ బురువంశము విస్తృతంబయ్యెను. మహాతపసంపన్నుండును, ధీమంతుండు నగు యయాతి తనజరాభారమును వహించినపూరునిమొదలఁ బ్రీతుండై చంద్రసూర్యగ్రహంబులును, భూమండలమును నిలిచియున్నంతవఱకుఁ బురువంశము సుస్థిరమై యుండుఁగాక యని యాశీర్వదించెను. మహామునులారా! ఇది పురువంశచరిత్రంబు. ఇక, యదు, తుర్వసుప్రభృతివంశంబులఁ గూర్చి యభివర్ణించెదను.

తుర్వసునకు వహ్నియు, అతనికి గోభానుండును, అతని కపరాజితుండగు త్రైభానుండును, అతనికిఁ గరంధముండును, అతనికి మరుత్తు

ను జనించిరి. మరుత్తున కవీక్షితుం డను నపరనామము గలదు. ఆత
నికిఁ బుత్త్రసంతానము లేదు. విపులదక్షిణలతో నాతఁ డనేకయజ్ఞ
ములం గావించెను. అతనికి సంయత యనునొకతనయ యుండెను.
మరుత్తుఁడు యజ్ఞదక్షిణగా నామెను సంవర్తునకు దానము చేసెను.
మరుత్తుఁడు పౌరవుండగు దుష్యంతుని బుత్త్రునిగాఁ గైకొనియెను. ఆ
దుష్యంతునకు కరురోముండును, ఆతని కాక్రీడుండును, ఆతనికి పాం
డ్యుఁడు, కేరళుఁడు, కోలుఁడు, చోళుఁడు నను నలుగురుతనయులును
బుట్టిరి. మునివరులారా! ద్రుహ్యునకు బభ్రుండును, సేతుండును జనిం
చిరి. సేతున కంగారసేతుఁడు సుతుండై పుట్టి మరుత్పతినామంబునఁ
బ్రసిద్ధుం డయ్యెను. మహారాజగు యౌవనాశ్వుఁడు పదునాలుగువర్షం
బులును, బదునాలుగుమాసంబులు నాతనితో మహారణంబుగావించి
తుదకాతని నిహతుం గావించెను. అయ్యంగారసేతునకు గాంధారుఁ
డను తనయుఁడు గలఁడు. ఆతనివలననే గాంధారదేశనామము గలిగె
ను. గాంధారదేశజంబులగునశ్వంబు లత్యుత్తమంబులు.

అనునకు ధర్ముండును, ఆతనికి ద్యుతుండును, ఆతని కనదు
హుండును, ఆతనికిఁ బ్రచేతుండును, ఆతనికి సుచేతుండును, గలిగిరి.
యదునకు సహస్రదుఁడు, పయోధుఁడు, క్రోష్టు, అనిలుఁడు, అంజి
కుఁడు నను నైదుగురు జనించిరి. అందు సహస్రదునకు హైహయుఁడు,
హయుఁడు, వేణుహయుఁడు నను పరమధార్మికులగుముగ్గురుతనయులు
గలిగిరి. అందు హైహయునకు విఖ్యాతుం డగు ధర్మనేత్రుండును,
ఆతనికిఁ గర్తయు, ఆతనికి సాహంజుఁడును జనించిరి. ఆసాహంజునిచే
తనే సాహంజనీపురంబు ప్రతిష్ఠింపఁబడియెను. మాహిష్మంతునితన
యుం డగు భద్రశ్రేణ్యునిం గూర్చి పూర్వము చెప్పియుంటిని. ఆతనికి
దుర్దముండును, ఆతనికి ధీమంతుం డగుకనకుండును, ఆతనికిఁ గృతవీ

ర్యుండు, కృతతేజుండు, కృతకర్ముండు, కృతాగ్ని యనునలువురుపుత్త్రులును జనించిరి.

కార్తవీర్యార్జునచరిత్రము.

అందు కృతవీర్యునకు సహస్రబాహుండు సుతుండై యర్జుననామంబునఁ బ్రఖ్యాతుండయ్యెను. ఆతఁడు సప్తద్వీపములందును దనయధికారమును బ్రతిష్ఠించెను. ఆతఁ డేకవీరుఁడై సూర్యకిరణతేజోమయం బగురథమునధిరోహించి పోయి సప్తద్వీపములను జయించెను. ఆకార్తవీర్యార్జునుం డయుతవర్షంబులవఱకును దపంబు చేసి దత్తాత్రేయు నారాధించి యాతనియనుగ్రహంబుచేఁ దనరాజ్యంబున నెవ్వరికి నధర్మచింత లేకుండునట్లును, కలిగినను దననామశ్రవణమాత్రంబున నివృత్తి యగునట్లొకవరంబును, తాను ధర్మబలంబుచే సకలభూమండలమును జయించి ప్రజారంజకముగాఁ బరిపాలించునట్లొకవరంబును, సంగ్రామరంగమునఁ దనచే నెన్నివేలమందిశత్రువులైనను నిహతు లగునట్లొకవరంబును, యుద్ధసన్నద్ధుం డైనంతనే తనకు సహస్రబాహువులు లభించునట్లొకవరంబునుగా నాల్గువరంబులను బడసి సప్తద్వీపములను జయించెను. సరిత్సముద్రశైలనగరంబులలో నాతనికజేయంబగునది యొక్కటియును లేకుండెను. దండప్రభావముచే నాతఁ డీసమస్తమును జయించెను. ఆతఁడు సప్తద్వీపములందును సహస్రాధికదక్షిణలతో నూఱుయజ్ఞములం గావించెను. అందు వేదియూపాదులు కాంచనమయంబులై యుండెను. విమానస్థులగుదేవగంధర్వాప్సరోగణములచే నీసకలయజ్ఞవేదికలు నలంకృతములయ్యెను. ఆతనిమహత్త్వముం గూర్చి విస్మయాపన్నుఁడై విద్వాంసుం డగునారదుం డాతనియజ్ఞశాలయం దీక్రిందిరీతి గానము చేసెను.

"యజ్ఞాచరణమునందును, దానమునందును, తపంబునందును, విక్రమమునందు, శాస్త్రజ్ఞానమునందును కార్తవీర్యార్జునితో సమానుఁడగు మహారాజెవ్వఁడును లేఁడు. వాగ్మియు, ఖడ్గధారియు, ధనుర్ధరుండును, రథికుండు నగునీతని సప్తద్వీపములందలి ప్రజలును బరమానందముతోఁ గాంచుచుందురు. మహామహిముఁ డగు నీతనిప్రధానముచే రాజ్యమునం దెవ్వరికిని ధననష్టముగాని, శోకవిభ్రమంబులుగాని లేకుండెను. ఈతఁడు ధర్మానుసారముగాఁ బ్రజలను బాలించుచుండెను. ధనమునకుఁ గాని రత్నాదులకుఁ గాని యాతని కెట్టియభావమును లేదు. ఈచక్రవర్తి సకలసుఖభోగంబుల ననుభవించుచుండెను. మహాయోగి యగునీతఁడు స్వయముగాఁ బశుపాలకుఁడును, క్షేత్రపాలకుఁడును, వర్షంబు గురియించుటకుఁ బర్జన్యుండు నై యుండెను. ఈతనిసహస్రబాహులును, జ్యాకిణాంకితములై యుండెను. ఈతఁడు సహస్రబాహుసమన్వితుఁడై సహస్రకిరణుండగు శరత్కాలభాస్కరునిం బోలి విరాజిల్లుచుండెను. మహాప్రభావసంపన్నుం డగునిమ్మహీపతి కర్కోటకనందనాది మహానాగులను జయించి మాహిష్మతీపురంబునఁ బ్రవేశించెను. ఈతఁడు తన బాహుసహస్రముచే సముద్రప్రవాహమును సవిలాసముగ బంధించి విహరించుచుండును. మహారాజగు కార్తవీర్యుఁడు నర్మదానదియందుఁ బ్రవేశించి జలకేళిం గావించునప్పు డవ్వాహిని సహస్రచంచలోర్మిశాలినియై వివిధకుసుమమాలికాభూషితయై శంకితయుం బోలి ప్రవహించుచుండును. అతనిబాహుసహస్రాఘాతంబులచే మహోదధి సంక్షుభితం బగుటయుఁ బాతాళవాసు లగుమహాసురులు నిశ్చేష్టులై దాఁగుచుందురు. మఱియు సంక్షుభితంబగు సముద్రమునందలి తిమింగిలాదిజలచరంబు లాకులీభూతము లై పోవుచుండును. [illegible] బాహాఘాతములచే ఫేనరాశి పుంజీభూత మగుచుండును. తరంగ

సంక్షోభముచే జలరాశి యుప్పొంగిపోవుచుండును. అట్లాతఁడు క్షీరసాగరంబునందలి మందరముంబోలి సముద్రజలంబుల విహరించుచుండును. సురల సముద్రమథనం బగుచున్న దనుశంకచే మహోరగంబులు భయభ్రాంతములై వెడలివచ్చి యమ్మహారాజుం గాంచి తలలు వంచి సాయంసమయమున వాయుభరముచేఁ గంపించు కదళీఖండములంబోలి యుండును. అతఁడు ధనుర్ధారణంబు గావించి పంచశతంబులు ప్రయోగించినంతమాత్రమున లంకేశ్వరుఁ డగురావణుఁడు విజితుఁడై యాతనిచే బందీకృతుఁ డయ్యెను. మహర్షి యగుపులస్త్యుం డీవృత్తాంతము నాలకించి యర్జునుని సందర్శించి యాతనిచే రావణుని బంధవిముక్తుం గావించెను. ఆవీరశేఖరునిజ్యాఘోషము కల్పాంతజలదగర్జనము వలెను, భీకరాశనిఘోషమువలెను, నతిభీకరమై యుండును. కాని యెంతవింత! బ్రాహ్మణమహర్షిపరాక్రమ మెట్టిదియో కాని యమ్మహారాజుబాహుసహస్రమును గనకతాళవనంబునుంబోలి ఖండించివైచెను. తృషితుం డగునగ్నిదేవుం డొకప్పుడు కార్తవీర్యార్జునుని చెంతకుం బోయి యర్థించుటయు నాతఁడు సప్తద్వీపవిలసితం బగుభూమండలమునంతను వైశ్వానరునకు భిక్షారూపమున దానము చేసివైచెను. అప్పు డగ్నిదేవుండు సకలనగరగ్రామంబులను సకలరాజ్యంబులను దహించుటకుఁ బ్రవృత్తుం డయ్యెను. అయ్యగ్నిప్రభావముచే నర్జునునిసమస్తరాజ్యమునుం బ్రజ్వలింపఁదొడంగెను. ఆభూపాలునిక్రీడాశైలమును, క్రీడావనమునుగూడ దగ్ధములై పోయెను. మఱియు వరుణనందనుని రమణీయంబగు శూన్యాశ్రమమునుగూడ నగ్నిదేవుండు భయపడుచునే దగ్ధము గావించెను. మహాప్రభావసంపన్నుఁ డగునమ్మునీంద్రుని వరుణుండు పూర్వకాలంబునఁ బుత్త్రునిగాఁ బడసెను. ఆతనికి వసిష్ఠుఁడు, ఆపవుఁడునని నామద్వయంబు గలదు. అయ్యాశ్రమంబు దగ్ధం బగుటయు

నాపవుంపు క్రుద్ధుండై యర్జును నుద్దేశించి నీవు నా యాశ్రమంబు నగ్నిచే దహింపఁజేసితివి గావున నీదుష్కార్యమునకు ఫలంబుగా నీవు జమదగ్నినందనుం డగు పరశురామునిచే నిహతుండ వయ్యెదవు గాక యని శపించెను."

అరిందముఁడును, ధర్మపరిపాలకుండు నగునాతనికాలమున నెవ్వరికి నెట్టికష్టంబును లేదు. ఆతనిప్రతాపముచే దుర్మార్గుల దుర్వృత్తములు శాంతించుచుండెను. అట్టిమహారాజుగూడ మునిశాపముచే మృత్యుముఖపతితుం డయ్యెను. వరప్రభావముచే నాతనికి నూర్గురుతనయు లుదయించిరి. అందు శూరుఁడు, శూరసేనుఁడు, వృషణుఁడు, మధుపధ్వజుఁడు, జయధ్వజుఁడు నను నైదుగురుమాత్రము జీవించిరి. వారందఱును కృతాస్త్రులును, బలవంతులును, యశస్వులు నై యుండిరి. అందు జయధ్వజుఁ డవంతిదేశమునకు రాజయ్యెను. ఆతనికిఁ దాళధ్వజుఁడను నొకపుత్త్రుఁ డుదయించెను, ఆతనికిఁ దాళజంఘులను నూర్వురుపుత్త్రులు గలిగిరి. మహాత్ములగు హైహయులవంశము వీతిహోత్రులు, సుప్రతులు, భోజులు, అవంతికులు, తౌండికేరులు, తాళజంఘులు, భారతులు, సుజాతులు నను నామంబులచే బహువంశములుగా విభక్తం బయ్యెను. బహుళత్వం బగుటచే నావంశచరిత్రము ప్రత్యేకముగ వర్ణింపఁబడలేదు.

వృషప్రభృతు లగు యదువంశీయరాజు లెల్లరును బుణ్యాత్ములై యుండిరి. వృషుఁడు వంశకర్త యయ్యెను. ఆతనికి మధుండు పుట్టెను. మధునకు నూర్గురుపుత్త్రులు గలిగిరి. అందు వృషణుఁడు వంశకర్త యయ్యెను. వృషణునివలన వృష్ణివంశమును, మధునివలన మాధవవంశమును, యదువువలన యాదవవంశమును బ్రసిద్ధం బయ్యెను. వీరందఱును హైహయవంశశాఖలోనివారే.

మహాత్ముండగు కార్తవీర్యునిదివ్యచరిత్రము నిత్యమును గీర్తిం చువారికి ధననాశంబులేకుంటయే గాక నష్టద్రవ్యలాభంబుగలుగును. త్రిలోకవిఖ్యాతపరాక్రములును, స్థావరజంగమాత్మకవిశ్వపరిపాలకులు ను నగుయయాతిపంచపుత్రులవంశము వర్ణించితిని. వీరిచరిత్రంబుల నాకర్ణించుభూపాలురకు ధర్మార్థసిద్ధి చేకూరును. ఈచరిత్రములను ధారణ గావించువారి కీశ్వరుండు ప్రసన్నుండై యాయువు, కీర్తి, సంతానము, ధనము, ఐశ్వర్యమును బ్రసాదించును. ఇక యదువంశోద్ధరుండును, యజ్ఞకర్తయు నగుక్రోష్టునివంశము నభివర్ణించెదను. దీని నాకర్ణించుటచే సర్వపాపవినాశం బగును. ఈవంశమునందే వృష్ణికుల ధురంధరుఁడగువిష్ణుదేవుం డవతరించెను.

—• శ్రీకృష్ణజన్మసంకీర్తనము. •—

క్రోష్టునకు గాంధారి, మాద్రి యనునిద్దఱుభార్యలుండిరి. అందు గాంధారికి మహాబలుండగువనమిత్రుండును, మాద్రికి యుధాజిత్తు, దేవమీఢుఁడు ననునిర్వురుపుత్రులును బుట్టిరి. ఈమువ్వురివలననే వృష్ణికులము విస్తరిల్లెను. మాద్రికి మఱియు సులక్షణులగువృష్ణి, అంధకుఁడు ననువారు పుట్టిరి. అందు వృష్ణికి శ్వఫల్కుఁడు, చిత్రకుఁడు ననువారు జనించిరి. ఆశ్వఫల్కుండు నివసించుతావున వ్యాధులుగాని యనావృష్టిభయంబుగాని లేకుండెను. ఒకప్పుడు కాశీరాజ్యంబున మూఁడువర్షము లనావృష్టి వాటిల్లినప్పుడు కాశీరాజు సగౌరవంబుగ నాతని దనరాజ్యమునకుఁ దీసికొనిపోయెను. ఆరాజ్యమున శ్వఫల్కుండు వసించుటచే సువృష్టిలాభంబు గలిగెను. కాశీరాజు శ్వఫల్కునకుఁ దనదుహిత యగుగాందిని నిచ్చి పెండ్లిచేసెను. ఆమె నిత్యము నొక బ్రాహ్మణునకు గోదానము గావించుచుండెను. ఆమెగర్భమునం

వక్రూరుం డుదయించెను. అతఁడు దాతయు, యజ్వయు, వీరుండును, శ్రుతవంతుఁడును, అతిథిప్రియుఁడు నై యుండెను.

అంధకున కుపమద్గుఁడు, మద్గుఁడు, మేదురుఁడు, అరిమేజయుఁడు, అవిక్షితుఁడు, ఆక్షేపుఁడు, శత్రుఘ్నుఁడు, అరిమర్దనుఁడు, ధర్మధృక్కు, యతిధర్ముఁడు, ధర్మోక్షణుఁడు, అంధకరుఁడు, ఆవహుఁడు, ప్రతివాహుఁడు మొదలగుపుత్త్రులును, సుందరి యనుపుత్త్రికయుఁ గలిగిరి. అక్రూరున కుగ్రసేనయనుభార్యయందు ప్రసేనుఁడు, ఉపదేవుఁడు ననువారు జనించిరి. చిత్రకునకు పృథుఁడు, విపృథుఁడు, అశ్వగ్రీవుఁడు, అశ్వవాహుఁడు, స్వపార్శ్వకుఁడు, గవేషణుఁడు, అరిష్టనేమి, అశ్వుఁడు, సుధర్ముఁడు, ధర్మభృత్తు, సుబాహుఁడు, బహుబాహుఁడు ననుపుత్త్రులును, శ్రవిష్ఠ, శ్రవణ యనుపుత్త్రికలును జనించిరి. దేవమీఢున కసిక్నియనుభార్యగర్భమున శూరుండు పుట్టెను. అతనికి భోజనందినియందు పదుగురునందను లుదయించిరి. అందుమహాభాగుం డగువసుదేవుఁడు జ్యేష్ఠుఁడు. అతని కానకదుందుభి యను నింకొకపేరు గలదు. అతఁడు జనించునప్పుడు సకలదేవదుందుభులును మ్రోసెను. ఆనకాదివివిధవాద్యంబులచే స్వర్గమునుండి దివ్యమంగళధ్వనులు చెలరేఁగెను. శూరభవనంబున సహస్రపుష్పవర్షంబు గురిసెను. మానవలోకమునందు వసుదేవసమానసుందరుఁడు లేకుండెను. అతఁడు చంద్రునివలెఁ గాంతిమంతుఁడై యాహ్లాదకరుఁడై యుండెను. అతనితరువాత దేవభాగుఁడు, దేవశ్రవుఁడు, అనాధృష్టి, కనవకుఁడు, వత్సవంతుఁడు, గృంజముఁడు, శ్యాముఁడు, శమీకుఁడు, గండూషుఁడు ననుతొమ్మండుగురు పుట్టిరి. మఱియు పృథుకీర్తి, పృథ, శ్రుతదేవ, శ్రుతశ్రవ, రాజాధిదేవి యను నైదుగురువీరమాత లుదయించిరి. అందు శ్రుతశ్రవకు చేదిరాజగు శిశుపాలుండు పుట్టెను. ఈతఁడే పూర్వజన్మమున హిరణ్యకశిపుఁడు. పృథుకీర్తికి వృద్ధశర్మవలనఁ గరూశాధిపతి యగుదంతవక్త్రుఁడు పుట్టెను.

అతఁడు పృథను దనయగాఁ జేసికొనియెను. ఆమెకు పృథయనియు, కుంతి యనియు ద్వినామములు గలవు.

ఆకుంతిని పాండురాజు పెండ్లియాడెను. ఆకుంతిగర్భమున ధర్మునివలన ధర్మజ్ఞుం డగు యుధిష్ఠిరుండును, వాయుదేవునివలన భీమసేనుండును, మహేంద్రునివలన ధనంజయుండును జనించిరి. ఈజగంబున ధనంజయునివంటి వీరుం డెవ్వఁడును లేకుండెను. అతఁ డింద్రతుల్యపరాక్రముఁడై యుండెను. కనిష్ఠవృష్ణినందనుఁ డగునమిత్రునకు శినియు, నాతనికి సాత్యకియు, యుయుధానుఁడును జనించిరి. దేవభాగునకు మహాభాగ్యశాలియగునుద్ధవుండు పుట్టెను. ఆతఁడు పరమపండితుఁ డని విఖ్యాతుం డయ్యెను. అనాధృష్టి కశ్మక్యుండు పుట్టెను. శ్రుతదేవునకు శత్రుఘ్నుఁడు పుట్టెను. ఈతఁడే యేకలవ్యుఁడనుపేరితో నిషాదులచేఁ బెంపఁబడి వర్ధిల్లెను. ప్రతాపవంతుఁ డగువసుదేవుఁ డపుత్త్రకుఁ డగునశ్వసంతునకుఁ దనతనయుఁ డగుకౌశికుని దత్తునిగాఁ జేసెను. విష్వక్సేనుఁడు గండూషునకుఁ దనసుతులగు చారుదేష్ణుఁడు, సుదేష్ణుఁడు, పాంచాలుఁడు మొదలగువారిని దత్తులుగాఁ జేసెను. అందు కనిష్ఠుఁడు రౌక్మిణేయుఁడు. మహాబాహుఁ డగునాతనివెంట నహాస్రవాయసము లనుగమించుచుండును. యుద్ధము సేయుచుండ నాతఁడు రణరంగమును విడుచువాఁడు గాఁడు. కనవకునకు తంత్రిజిత్తు, తంత్రిపాలుఁడు ననునిర్వురుసుతులు వయించిరి. శ్యామునకు శమీకుండు పుట్టి రాజయ్యెను. భోజవంశీయుఁ డను నింద తొలఁగించుకొనుటకై యాతఁడు రాజసూయమునుం గావించెను. అతనికి శత్రుసూదనుం డగు నజాతశత్రుం డుదయించెను.

ఇంక వసుదేవవంశముం గూర్చి చెప్పెదను. వృష్ణిసంబంధమగు వంశత్రియమును, శాఖాప్రశాఖలచే విస్తరిల్లెను. ఈమహావంశము

లును బరాక్రమవంతములై నవియే. అందెన్నఁడు ననర్థంబు లేకుండెను. వసుదేవునకు పౌరవి, రోహిణి, మదిర నైశాఖి, భద్ర, సహాదేవ, శాంతిదేవ, శ్రీదేవి, దేవరక్షిత, వృకదేవి, ఉపదేవి, దేవకి మొదలుగాగల చతుర్దశప్రధానపత్నులు గలరు. వీరికి సుతనువు బడబ యను నిద్దఱుపరిచారిక లుండిరి. వసుదేవునకు దేవకి యేడవభార్య; బాహ్లీకనందన యగురోహిణి జ్యేష్ఠపత్ని. వసుదేవునకు రోహిణియందు రాముఁడు, శరణ్యుఁడు, శఠుఁడు, దుర్దముఁడు, దమనుఁడు, శుభ్రుఁడు, పిండారకుఁడు, ఉశీకరుఁడు మొదలగుపుత్త్రులును, చిత్ర యనుపుత్త్రికయుఁ గలిగిరి. ఈచిత్రయే తరువాత సుభద్రానామముచే విఖ్యాత యయ్యెను. మఱియు వసుదేవునకు దేవకియందు మహాయశుం డగుశౌరి యుదయించెను., రామునకు రేవతియందు నిశఠుఁ డనుకుమారుఁడు గలిగెను. పార్థునకు సుభద్రయం దభిమన్యుఁ డుద్భవించెను. అక్రూరునకు కాశికన్యయందు సత్యకేతుఁడుపుట్టెను. వసుదేవునిభార్యలలో నేడ్గురు మహాభాగ్యవతులై యుండిరి. అందు శాంతిదేవకు భోజుఁడు, విజయుఁడు నను నిద్దఱుసుతులును, సునామకు వృకదేవుఁడు గదుఁడు నను నిర్వురు తనయులును, వృకదేవి కవగాహుఁడును జనించిరి.

త్రిగర్తరాజనందన యగుజిజ్ఞాస శిశిరాయణికి భార్య యయ్యెను. ఆరాజునకుఁ బుత్త్రసంతానములేక తనభార్యయందు సంతానముఁ నుత్పాదింపఁజేయుటకై గార్గ్యమునీంద్రుని నియోగించెను. కృష్ణాయసప్రతిముం డగునమ్మునీంద్రుఁడును బండ్రెండు వత్సరములు దనపౌరుషమును వినియోగించి విఫలుండై కోపాతిరేకంబున నొకగోపకన్యను బరిగ్రహించి ప్రవర్తింప నారంభించెను. ఆమె శూలపాణినియోగంబున గోపభామినిరూపమైయున్న యొక యప్సరస్సుందరి. ఆమె గార్గ్యమునికి భార్యయై కాలయవనుండనుపుత్త్రుం గాంచెను. ఆకాలయవనుని

పూర్వార్ధశరీరము సువృత్తమై యుండెను. సింహపరాక్రముఁ డగునక్కుమారుఁడు జన్మించినదిమొదలుగ నయ్యపుత్రకుండగురాజుచేఁ బెంపఁబడుచుండెను. క్రమముగా నాతఁడు రాజయ్యెను. ఒకప్పు డాతఁడు నారదుం గాంచి పరాక్రమవంతులగుయోధులంగూర్చి తెలుపవలయు నని ప్రార్థించుటయు నారదుం డాతని కంధకవృష్ణివంశములరాజులం గూర్చి చెప్పెను. అప్పుడు కాలయవనుం డక్షౌహిణీసేనాపరివృతుండై మథురాభిముఖంబుగ యాత్ర గావించి వృష్ణ్యంధకవీరులకడకు దూతం బంపించెను.

అప్పు డావీరులందఱును గాలయవనభయంబునఁ గృష్ణునితోఁ గలిసికొని మంత్రాలోచనంబు గావించి యిట్టిసమయమున నగరమును విడిచిపోవుటయే యుత్తమమని నిశ్చయించుకొనిరి. తుద కట్లే జరిగెను. వారందఱును మథురానగరమును విడిచి మహాదేవు నర్చించి ద్వారావతీనగరమునఁ బ్రవేశించి యందు సుఖనివాసముం గావించిరి.— జితేంద్రియుండును, నిశ్చలచిత్తుండునై యీపవిత్రచరిత్రమును బ్రతిపర్వమునందును వినువాఁడును, వినిపించువాఁడును విద్వాంసుఁడై సుఖియై యుండఁగలఁడు.

వృష్ణివంశనిరూపణము.

క్రోష్టునకు వృజినీవంతుఁ డను నింకొకతనయుఁడు గలఁడు. ఆతనికి స్వాహియు, ఆతనికి ఉషద్గుండును జనించిరి. అయ్యుషద్గుండు పుత్రార్థియై బహుదక్షిణాన్వితంబు లగుననేకయజ్ఞముల నాచరించి చిత్రరథుం డనునొకతనయుం గాంచెను. సత్కర్మనిరతుం డగునా చిత్రరథునకు శశిబిందుఁడు పుట్టి రాజర్షియై యనేకయజ్ఞములఁ గావించెను. ఆతనికి పృథుశ్రవుండును, ఆతని కంతరుండును, ఆతనికి సుయజ్ఞుండును;

ఆతని కుశతుండును, ఆతని కరిందముం డగు శినేయుండును, ఆతనికి రాజర్షి యగు మరుత్తుండును, ఆతనికి కంబళబర్హియు జనించిరి. కంబళబర్హి పుత్త్రకామేష్టి చేసి రుక్మకవచుం డను తనయుం గాంచెను. ఆతఁడు రణరంగముల నిశితశరంబులచే శతసహస్రాధికవీరయోధుల నిర్జించి విజయలక్ష్మీలాభముం గాంచెను. ఆతనికి పరజిత్తుండు పుట్టెను. ఆతనికి రుక్మేషుఁడు, పృథురుక్ముఁడు, జ్యామఘుఁడు, పాలితుఁడు, హరి యను నైదుగురుసుతు లుదయించిరి. వీరందఱును మహాపరాక్రమవంతులై యుండిరి. అందు పాలితునకును, హరికిని దండ్రి విదేశరాజ్యముల నొసంగెను. రుక్మేషుఁడు తనభ్రాతయగు పృథురుక్మునితోఁ గలసి స్వరాజ్యమునం దధికారమును స్థాపించుకొనిరి. ఆయన్నదమ్ము లిరువురు నేకమై సోదరుఁడగు జ్యామఘుని రాజ్యమునుండి వెడలఁగొట్టిరి.

ప్రశాంతచిత్తుఁ డగు జ్యామఘుఁడు పోయి యొకతపోవనమున నివసించి యుండెను. అచ్చట నాతండు బ్రాహ్మణులచే బోధితుండై శరశరాసనంబులం దాల్చి ధ్వజోపేతం బగురథము నధిరోహించి యేకాకియై పోయి నర్మదానదీతీరంబునఁ గల మేకలానగరమును, మృత్తికావతీపురమును వశపఱచుకొని ఋక్షవంతంబను పర్వతమును జయించి శుక్తిమతీనగరమును రాజధానిగాఁ జేసికొని సుఖముగా రాజ్యము చేయుచుండెను. ఆతనిభార్య యగు శైబ్య మహాపతివ్రతయై యుండెను. ఆమె కెట్టిసంతానమును లేకుండెను. జ్యామఘుఁ డొకప్పు డొకయుద్ధమునందు సంపూర్ణవిజయము నంది యొకకన్యకను సంపాదించి భార్యచెంతకు వెంటఁబెట్టుకొనిపోయి సంతృప్తుండై యీబాలిక నీకోడలు గాఁగలదని చెప్పెను. ఆమాట విని రాజమహిషియగు శైబ్య, “నాథా! ఎవరికోడలు?” అని ప్రశ్నించెను. నీకుఁ గుమారుఁడు

గలిగినచో నీమె యాతనిభార్య యగునని జ్యామఘుఁడు చెప్పెను. ఆకన్య యప్పటినుండి మహాతపంబు గావించుచుండెను. ఇట్లుండ వార్ధకంబున శైబ్య యొకకుమారుం గనియెను. ఆతఁడు విదర్భుం డను నామముచే విఖ్యాతుం డయ్యెను. ఆతఁడు తనతండ్రిచేఁ గొనితేఁబడిన యాకన్యకను బెండ్లియాడి యామెవలన క్రథుఁడు, కౌశికుఁడు నను నిరువురుపుత్త్రులం గాంచెను. వారిరువురును విద్వాంసులును, శూరులును, రణకోవిదులు నై యుండిరి.

విదర్భునకు భీముం డను నింకొకసుతుండు గలఁడు. ఆతనికి కుంతియు, ఆతనికి ధృష్టుఁడు, ఆతనికి ఆవంతుఁడు, దశార్హుఁడు, విషహారుఁడు ననుముగ్గురుతనయులును గలిగిరి. అందు దశార్హునకు వ్యోముఁడు, ఆతనికి జీమూతుఁడు, ఆతనికి వికృతి, ఆతనికి భీమరథుఁడు, ఆతనికి నవరథుఁడు, ఆతనికి దశరథుఁడు, ఆతనికి శకుని, ఆతనికి కరంభుఁడు, ఆతనికి దేవరాతుఁడు, ఆతనికి దేవక్షత్రుఁడు, ఆతనికి వృద్ధక్షత్రుఁడు, ఆతనికి దేవకుమారపుత్రియుం డగుమధుండును జనించిరి. ఆమధుండు మధుభూమిస్థుఁడై మధువంశమునకుఁ గర్త యయ్యెను. ఆతనికి వైదర్భి యను భార్యవలన పురుద్వంతుం డను తనయుండును, ఐక్ష్వాకి యనుపత్నివలన సర్వగుణసంపన్నుం డగు సత్వానుండు జనించిరి. ఆతనినుండియే కీర్తిమంతు లగుసాత్వతు లావిర్భవించిరి. ఇది జ్యామఘవంశవృత్తాంతంబు. దీని నాలించువారు సంతానవంతులును, సుఖవంతులు నగుదురు.

మధుసంభవుం డగుసత్వానునకు కౌసల్య యనుభార్యయందు మహాబలసంపన్నులగు కొండఱుతనయులు గలిగిరి. అందు భాగినుఁడు, భజమానుఁడు, దివ్యుఁడు, దేవావృధుఁడు, అంధకుఁడు, వృష్ణి యను వారు ప్రధానులు. వీరిలో నలుగురివంశము లీపురాణమున వర్ణింపఁ

బడినవి. భజమానునకు బాహ్యక, ఉపబాహ్యక యనునిద్దఱు భార్య గలరు. అందు బాహ్యకకు క్రిమి, క్రమణుఁడు, ధృష్టుఁడు, శూరుఁడు, పురంజయుఁడు ననువారును, ఉపబాహ్యకు అయుతాజిత్తు, సహస్రజిత్తు, శతాజిత్తు, దాసకుఁడు ననువారును జనించిరి. రాజగు దేవావృధుండు సత్వగుణసంపన్నుం డగుపుత్త్రుం గోరి యనేకయజ్ఞములను దపంబులను గావించెను. ఆతఁడు పర్ణాశుండై నదీజలంబులను స్పృశించుచుఁ గొంతకాలము తపంబు చేసెను. నిరంతరసంస్పర్శవశంబున నానదీమతల్లి యాతనియెడల నతిప్రీతయై యాతనికి శుభసంపాదనంబు గావించుటకై యనేకవిధంబుల నాలోచించి యేయుపాయమును నిశ్చయించుకొనఁజాలక పోయెను. ఆతనికి భార్యయై యాతని వలన సత్పుత్త్రునిం బడయఁగలుగునంతటి భాగ్యవతి యగుకన్యక యెవ్వతెయు నవ్వాహినీదేవికి గోచరింపలేదు. అప్పు డాదేవి నేనే యాతనికి భార్య నయ్యెద నని నిశ్చయించుకొని పరమసుందరకుమారీరూపముం దాల్చి యానరనాథునిం జేరి యాతనిఁ బతిగా వరించెను. ఉదారహృదయుం డగు దేవావృధుం డామెను భార్యగాఁ బరిగ్రహించెను. పదిమాసములనాఁటి కామె మహాతేజస్సంపన్నుఁ డగుబభ్రుం డను నొక తనయుం గాంచెను.

పురాణజ్ఞులగువా రీబభ్రువంశముల గూర్చియు, దేవావృధుని గుణములం గూర్చియుఁ బ్రశంసించియుండిరి. "నరశ్రేష్ఠుం డగు దేవావృధునియు, మహాత్ముం డగుబభ్రునియు గుణకీర్తులను దూరము నుండి మేమెట్లు వినియుంటిమో సమీపమునకు వచ్చి యట్లే కనియుంటిమి. వీరివంశమునందు షట్సప్తతిసహస్రపురుషపర్యంతమును అమరత్వప్రాప్తి యయ్యెను. ఈవంశీయులగురాజు లందఱును బుద్ధియందును, ధనుర్విద్యయందును, దానమునందును, యజ్ఞాచరణమునందును,

బ్రహ్మనిష్ఠయందును బ్రధానులై యుండిరి—" అంధకునివలన కాశ్యదుహిత కుమారుఁడు, భజమానుఁడు శశకుఁడు, బలబర్హి యను నలుగురుతనయులం గాంచెను. అందు కుకురునకు వృష్ణియు, ఆతనికి కపోతముఁడు, ఆతనికి తివిరి, ఆతనికి పునర్వసుఁడు, ఆతనికి అభిజిత్తు, ఆతనికి ఆహుకుఁడు, శ్రాహుకుఁడు ననుకవలును జనించిరి. అయ్యాహుకుం డశీతికవచధారియై యుద్ధమునకుఁ బోవుచుండె ననియు, నీతనివంశమున భూరిదాతలు, శతసహస్రపరమాయుష్కులు, విశుద్ధకర్ములు, యజ్వలు గానివారు లేనేలేరనియు, నందఱును బూర్వదిగ్విలసింతంబగుభోజరాజ్యము నాక్రమించుటకుఁ బ్రయత్నించువారేయనియు,నందఱును రథగజతురగపదాతిసేనాపరివృతులై యుద్ధయాత్రలంగావించి విజయలక్ష్మీసనాథు లైనవారేయనియు, నీవంశమువారిచేతనే భోజరాజులు సింహాసనచ్యుతు లగుచుండి రనియు నభిజ్ఞులు కీర్తించియున్నారు.

అంధకగణంబులు తమసోదరి నవంతీశ్వరునకు సమర్పించి యుండిరి. ఆహుకునకు కాశ్యయనుభార్యయందు దేవకుఁడు, ఉగ్రసేనుఁడు ననునిరువురుపుత్త్రులు గలిగిరి. అందు దేవకునకు దేవవానుఁడు, ఉపదేవుఁడు, సందేవుఁడు, దేవరక్షితుఁడు ననుపుత్త్రులును, దేవకి, శాంతిదేవ, సుదేవ, దేవరక్షిత, వృకదేవి, ఉపదేవి, సునామ యనునేడ్వురుపుత్త్రికలును గలిగిరి. ఆతఁడాపుత్త్రికలను వసుదేవున కిచ్చి పెండ్లిచేసెను. ఉగ్రసేనునకు కంసుఁడు, న్యగ్రోధుఁడు, సునాముఁడు, కంకుఁడు సుభూముఁడు, రాష్ట్రపాలుఁడు, సుతనుఁడు. అనావృష్టి, పుష్టిమంతుఁడు నను తొమ్మండ్రుపుత్త్రులును, కంస, కంసవతి, సుతను, రాష్ట్రపాలి, వరాంగనయు నకంక యను నైదుగురుతనయలును గలిగిరి. అందఱికంటెను గంసుఁడే జ్యేష్ఠుఁడు. ఉగ్రసేనుఁడు తనసంతతితోఁగూడ కుకురవంశీయుఁ డయ్యెను. ఈకుకురవంశచరిత్రమును స్మరించువాఁడు ప్రజావంతుఁడై వంశవర్ధనుం డగును.

—♦ స్యమంతకచరిత్రము. ♦—

మునివరులారా! భజమానునకు రథికశ్రేష్ఠుండగు విదూరథుండును, ఆతనికి మహాబలుండగు రాజాధిదేవుండును జనించిరి. ఆరాజాధిదేవునకు వీర్యవంతులగు దత్తుండు, అతిదత్తుండు, శోణాశ్వుండు, శ్వేతవాహనుండు, శమి, దండశర్మ, దంతశత్రుండు, శత్రుజిత్తు ననుతనయులును, శ్రవణ, శ్రవిష్ఠయనుతనయులును బుట్టిరి. అందు శమికి ప్రతిక్షత్రుండును, ఆతనికి స్వయంభోజుండును, ఆతనికి హృదికుండును జనించిరి. హృదికునకు మహాబలపరాక్రమసంపన్నులగు కృతవర్మ, శతధన్వుండు, దేవాంతుండు, నరాంతుండు, భిషక్కు, వైతరణుండు, సుదాంతుండు, అతిదాంతుండు, నికాశ్యుండు, కామదంభుండు ననుబహుపుత్రులు గలిగిరి. అందు దేవాంతునకు విద్వాంసుండగుకంబళబర్హి పుట్టెను. ఆతనికి, అసమౌజుండు, తామసౌజుండు ననువారు జనించిరి. అసమౌజుండపుత్రకుండై సుదంష్ట్రుండు, సుచారుండు, కృష్ణుండు నను మువ్వురిని దత్తులుగాఁ జేసికొనియెను. వీరందఱు నంధకవంశీయులైరి.

క్రోష్టునకు గాంధారి, మాద్రి యను నిరువురుపత్నులుండిరని యిదివఱకే చెప్పియుంటిని. అందు గాంధారికి మహాబలుండగు ననమిత్రుం డను నేకపుత్త్రుం డుదయించెను. మాద్రికి యుధాజిత్తుపుట్టెను. ఆతనికి దేవమీఢుం డుదయించెను. అమిత్రవిజయుం డగు ననమిత్రునకు నిఘ్నుండును, ఆతనికి ప్రసేనుండు, సత్రాజిత్తు నను నిద్దఱుతనయులును గలిగిరి. ప్రసేనుండు ద్వారకాపురంబున నివసించియుండెను. రథికశేఖరుం డగు సత్రాజిత్తుం డొకనాఁడు నిశావసానంబున సూర్యోపస్థానంబు గావించుటకై రథారూఢుండై నదీతీరంబునకుం బోయి జలస్పర్శనంబు సేయుచు సూర్యోపాసనంబు నిర్వర్తించుచుండెను. అసమయంబున భగవానుండును, దేజోమయుండు నగువివస్వంతుండు నిజ

స్వోహాసమును దాల్చి యాతనిసమ్ముఖమున సాక్షాత్కరించెను.

అప్పుడు సత్రాజిత్తు సమీపస్థితుండగుసూర్యదేవు నుద్దేశించి యోజ్యోతిష్పతీ! గగనభాగంబున జ్యోతిర్మండలమధ్యవర్తి నగుచున్న నేను నిత్యమును సందర్శించుచునే యుంటిని, నాయందు మిత్రభావంబుతో వచ్చి దర్శనంబిచ్చినయిప్పటినీమూర్తియందు నీసఖుండనగునా కెట్టి భేదంబును గానవచ్చుట లేదు. అనుటయు నప్పుడు సూర్యభగవానుండు తనకంఠమునందలి స్యమంతకరత్నమును దీసి దాచివైచెను. అప్పుడు సౌమ్యమూర్తియై యున్నప్రభాకరునిదివ్యదేహాకృతిం గాంచి సత్రాజిత్తు ప్రీతుండై ముహూర్తమాత్రము తెప్పవాల్పకుండ నట్లే చూచుచుండెను. అనంతరము సూర్యదేవుండు గమనోద్యుక్తుం డగుటయు సత్రాజిత్తు వినీతుండై మహాత్మా! దేనిప్రభావముచే నీవీ లోకము నంతను బ్రకాశింపఁజేయఁగలుగుచుంటివో యట్టిదివ్యరత్నమును నీవిప్పుడు నాకుఁ బ్రసాదింపవలయు నని ప్రార్థించెను. భాస్కరుండును బ్రీతుండై యాతనికి స్యమంతకరత్నము నొసంగుటయు దానిం గైకొని పరమానందముతో సత్రాజిత్తు నిజనగరంబునకుఁ బ్రవేశించెను.

ఆతనిపురప్రవేశసమయంబునఁ బౌరులందఱును "ఇదిగో! సూర్యుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు" అనిపల్కుచు వెంబడింప నారంభించిరి. ఆమణిప్రభావముచే సత్రాజిత్తు తనపురంబునను, నంతఃపురంబునను ననేకచిత్రక్రియలం గావించుచుండెను. కొంతకాలమునకుఁ బిమ్మట సత్రాజిత్తు తనసోదరుఁ డగుప్రసేనునందలిప్రీతిచే నాదివ్యరత్నము నాతని కొసంగెను. క్రమముగా నమ్మణి వృష్ణ్యంధకనివాసంబులయందును కనకవర్షమును గురియించుచుండెను. ఆరత్నప్రభావముచే నాదేశంబునకుఁ బర్జన్యుండు యథాసమయంబున వర్షించుచుండెను; ప్రజలో

సొట్టివ్యాధిబాధలును లేకుండెను. ఎల్లయెడల శాంతిసుఖంబులు వర్ధిల్లుచుండెను. అందుచే గోవిందుం డగుశ్రీకృష్ణునకు దానిని గ్రహింపవలయు ననుకోరిక గలిగెనుగాని లాభము లేకపోయెను. బలవంతముగఁ గైకొనుటకు సమర్థుండయ్యును నాతఁడట్లు గావించుట కిష్టపడఁడయ్యెను.

ఇట్లుండ నొకప్పుడు ప్రసేనుం డమ్మణిచే నలంకృతుండై వేఁటకై వనంబునకుం బోవుటయు మణిలోభముచే నొకసింహ మాతని వధించి రత్నముం గైకొనిపోవుచుండఁగా ఋక్షరా జాపంచాననమును సంహరించి యమ్మణిని గ్రహించి గిరిగుహామధ్యంబునఁ బ్రవేశించెను. అనంతరము ప్రసేనుండు వనంబున మరణించినవృత్తాంత మెల్లరికిని దెలియవచ్చెను. పూర్వము కృష్ణుం డమ్మణిని గోరినవాఁ డగుటచే మణిలోభంబున నాతఁడే ప్రసేనుని రహస్యముగ వధించి మణినపహరించియుండు నని వృష్ణ్యంధకగణంబులందఱును సందేహపడఁదొడంగిరి. ధర్మాత్ముం డగుశ్రీకృష్ణదేవున కీవిషయమునం దెట్టిసంబంధమును నిజముగా లేకపోయినను బ్రజలందఱు నకారణముగ నాతని ననుమానింప నారంభించిరి.

ఈయపయశంబును సహింపఁజాలక శ్రీకృష్ణుండు చింతితుండై యెట్లయిన నారత్నమును మరల సంపాదింతునని ప్రతిజ్ఞగావించి ప్రసేనుండు వేఁటకుఁ బోయినవనంబునుగూర్చి విశ్వస్తులగు ననుచరులతోఁ గూడి పోయెను. అట్లు పోయి శ్రీకృష్ణుండు ఋక్షవంతమునందును, వింధ్యాచలమునందును బలుతావుల వెదకి వెదకి పరిశ్రాంతుండై తుద కశ్వసహితంబుగఁ జచ్చిపడియున్న ప్రసేనుం గాంచి యాతనిచెంత నమ్మణిం గానక యాతనికించుకదూరంబునఁ బడియున్నసింహకళేబరముం గనుఁగొని యదియొకభల్లూకంబుచే నిహతంబై నట్లు గ్రహించి పదచిహ్నంబులంబట్టి యాభల్లూకరాజంబున్నగుహాద్వారముకడకుఁ బోవు

ను. అప్పు డాగుహామధ్యమునుండి యొకయువతికంఠస్వరము వినవచ్చుటయు నాతం డాశ్చర్యపడియెను. ఆగుహాలో నొకదాది జాంబవంతుని పుత్త్రి నెత్తికొని స్యమంతకమణి యాతనిచేతి కిచ్చి యాడించుచు వత్సా! ఏడువవలదు. ఓసుకుమారా! ఒకసింహము ప్రసేనుని వధించినది. నీతండ్రి యగుజాంబవంతుం డామృగేంద్రమును సంహరించి యీరత్నమును గ్రహించి తెచ్చియున్నాండు. ఏడువకుము. ఈమణిరాజము నీదియే" అని చెప్పి యుపలాలించుచుండెను.

భగవానుం డగుశ్రీకృష్ణుం డీవాక్యముల నాలకించి యాగుహాద్వారంబున బలరామసహితంబుగ యాదవులను నిలువనియోగించి తానాగహ్వరమధ్యంబునకుం బ్రవేశించెను. జాంబవంతుం డాతనిం గాంచి క్రుద్ధుండై యుద్ధమునకుం దలపడియెను. క్రమముగా నయ్యిరువురకు నతిఘోరం బగుబాహుయుద్ధ మారంభ మయ్యెను. అట్లిరువదియొక్కదినంబులవఱకును మహారణము జరుగుచునే యుండెను. బలదేవుండు యాదవవీరులతోంగూడ బిలద్వారంబునం గొంతకాల ముండి శ్రీకృష్ణుం డెంతకును రాకుండుటచే నాతండు మడిసియుండు నని యెంచి యటగొందఱుయదుకుమారుల నుంచి మగిడి ద్వారకాపురంబునకు వచ్చి శ్రీకృష్ణమరణవార్త విచారముతో నెల్లవారికిని దెలియంజేసెను.

కృష్ణుండును గొన్నాళ్ళకు జాంబవంతుని విజితుం గావించి యాతనిపుత్త్రికామణితోంగూడ నాత్మవిశుద్ధికొఱకు స్యమంతకమణిని బరిగ్రహించి జాంబవంతు ననునయించి బిలద్వారంబు వెలువడి వినీతు లగుసహచరులతోంగూడ మరల ద్వారకాపురంబునం బ్రవేశించెను. ఇట్లచ్యుతుండు స్యమంతకమణిని మరల సంపాదించి తెచ్చి యాత్మకళంకమును బాపుకొని సకలసాత్వతగణంబుల సమ్ముఖంబునను సత్రాజిత్తున కారత్నమును సమర్పించెను. శ్రీకృష్ణుం డీవిధముగా లో

స్యమంతకప్రసంగ్రహము.

సత్రాజిన్నందన యగుసత్యభామను బాలకాలమునుండియు నక్రూరుఁ డర్థించి యుండెను. కాని యాతనికోరిక నెఱవేఱలేదు. స్యమంతకమణిసహితముగ నామెను సత్రాజిత్తు శ్రీకృష్ణున కర్పించెను. అక్రూరుం డెట్లయిన నాతనిస్యమంతకము నపహరింపవలయు నని యవకాశమునకు వేచి యుండెను. ఒకప్పుడు రాత్రివేళ శతధన్వుండు సత్రాజిత్తుం జంపి యామణి నెత్తికొని వచ్చి యక్రూరుని కర్పించెను. ఈసంగతి యితరులెవ్వరితోడను జెప్పనని శతధన్వునిచే శపథము చేయించుకొని యక్రూరుం డారత్నమును గైకొనియెను. మఱియు నీమణిప్రభావముచే నింతటినుండి ద్వారకాపురమే మనవశమగుననియు, శ్రీకృష్ణుం డెట్లైన నిన్ను నిగ్రహింపఁ బ్రయత్నించినచో నేను నీపక్షమునం దుండెద ననియు నక్రూరుండు శతధన్వునకు ధైర్యము చెప్పెను. మనస్విని యగుసత్యభామ పితృమరణంబున కతి దుఃఖితయై రథారోహణము గావించి వారణావతంబునకుం బోయెను. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుం డచ్చట నుండెను. సత్యభామ ఏడ్చుచుఁ దనతండ్రిని శతధన్వుఁడు వధించినవృత్తాంత మంతయును శ్రీకృష్ణునకు నివేదించెను.

ఆవార్త నాకర్ణించి శ్రీమంతుం డగుగోవిందుం డతిత్వరితగమనంబుల ద్వారకానగరంబున కరుదెంచి యగ్రజుండగుహలాయుధునిఁ గాంచి "ప్రభూ! సింహము ప్రసేనుని, సత్రాజిత్తును శతధన్వుఁడును నిహతులం గావించిరి. స్యమంతకము నాకుఁ బ్రాప్తించినదగుటచే నేను దానికిఁ బ్రభుండ నైతిని. కావున నీవిప్పుడు వేగమ రథారోహణంబు గావింపుము. మహారథుండగుభోజనందనుని వధించి యమ్మణిం గైకొని దానికధికారుల మగుదము." అని చెప్పి యాతనితోఁ గలసి శ్రీకృష్ణుండు శతధన్వునిపై కెత్తిపోయెను. శతధన్వుండును దనకక్రూరుండు

సహాయుఁడై వచ్చునని యెదురుచూచెను గాని యేమియు లాభము లేకపోయెను. శ్రీకృష్ణునిమహాసంరంభముం జూచి యక్రూరుండు భయపడి సమర్థుం డయ్యును శతధన్వునిపక్షమునఁ జేరఁజాలకపోయెను. అందుచే శతధన్వుండు భయభ్రాంతుఁడై యాత్మరక్షణంబున కొకయుపాయము నాలోచించుకొనియెను. ఆతనికి శతయోజనగామియగు హృదయ యనునొకయాఁడుగుఱ్ఱము గలదు. దానినధిరోహించిపోయి యాతఁడు శ్రీకృష్ణునితో యుద్ధము చేయ నారంభించెను. ఆగుఱ్ఱము చాలదూరము నడచి యలసియుండుటయుఁ, దనరథము సుదృఢంబై యుండుటయుఁ గనుపెట్టి కృష్ణుండు విజయోత్సాహుండై శతధన్వుని మర్దింప నారంభించెను. కృష్ణుని విక్రమంబును సహింపఁజాలక శతధన్వుండప్పుడు హయసహితముగఁ బలాయితుం డగుటయుఁ గృష్ణుం డాతనిఁ దఱుముకొనిపోవఁదొడంగెను. క్రమముగా నతిశ్రమం బగుటయు నాగుఱ్ఱము పథిమధ్యమునందే మృత్యుముఖంబునఁ బడిపోయెను.

ఆయవకాశముం గాంచి శ్రీకృష్ణుండు బలరాముం గాంచి „అగ్రజా! నీవిచ్చట నుండుము. మనగుఱ్ఱంబులుగూడఁ జాల నలసియున్నట్లగనఁబడుచున్నవి. నేను పాదచారినై పోయి శతధన్వుని వధించి యమ్మణిని సంగ్రహించికొని వచ్చెదను” అని చెప్పి దివ్యాస్త్రవేది యగు నచ్యుతుండు పదగమనంబున మిథిలాభిముఖుండై పోయి శతధన్వు నాక్రమించి నిహతుం గావించెను. కాని స్యమంతకమణి యాతనియొద్ద నగపడకుండుటచేఁ గృష్ణుండు విఫలప్రయత్నుండై మరలి వచ్చెను. బలరాముం డాతనిం గాంచి మణినింగూర్చి యడిగెను. కృష్ణుండు మణి యాతనికడ లేదని చెప్పుటయు హలాయుధుండు క్రుద్ధుండై నీవు నాసోదరుండవుగాన నిన్ను క్షమించితిని. నీస్వభావము తెలిసినది. పోనిమ్ము! నీవే యనుభవింపుము. నీకు శుభమగుఁగాక! నేనిఁకఁ బోయెదను.

నాకు నీతోఁగాని, వృష్ణిగణంబుతోఁగాని ద్వారకానగరముతోఁగాని యెట్టిప్రయోజనంబును లేదు. అని యుగ్గడించి యరిందముం డగుబల రాముండు మిథిలానగరంబునకుం బోయెను. మిథిలేశ్వరుండును వివిధోప హారంబులచే బలరాము నభ్యర్థించి తనయొద్దనుంచుకొనియెను.

ఇట్లు యక్రూరుండు నిరంతరయజ్ఞదీక్షితుండై బహువిధయజ్ఞం బులఁ గావింప నారంభించెను. యశస్వియు, విజ్ఞుండు నగు నాతఁడు స్యమంతకమణిమూలంబునఁ బ్రాణంబుల విడువవలసివచ్చునేమో యనుభయంబుచే నాత్మరక్షార్థము దీక్షామయదివ్యకవచముం దాల్చి యజ్ఞభూమిం బ్రవేశించెను. స్యమంతకరత్నమువలననుత్పన్నంబగుభూ రిధనంబుతో ధర్మాత్ముం డగునాతఁడు షష్టివర్షపర్యంతము ననేకయజ్ఞ ములం గావించెను. ఆయజ్ఞములం దన్నదానంబువలనను, ధనకనకాది భూరిదానంబులవలనను సర్థులకుఁ దీఱనికోరికలు లేకుండెను. సర్వోత్త మంబులగునయ్యజ్ఞంబులకు "అక్రూరయజ్ఞము" లను నామముప్రసిద్ధంబయ్యెను. మహారాజగుదుర్యోధనుండాసమయమునందే మిథిలాన గరమున బలరామునియొద్ద గదాయుద్ధవిద్య నభ్యసించెను.

అనంతరము మహాత్ముండగుశ్రీకృష్ణుండు బంధులగు యదువృష్ణిభోజాంధకులతోఁగలసిపోయి బలరామునిఁ బ్రసన్నుం జేసికొని మరల నాతని ద్వారకానగరమునకుఁ దోడ్తెచ్చెను. నిద్రించుచున్న సత్రాజిత్తును జంపించుటకుఁ గారణుండైన మహాబలుం డగునక్రూరుండు కృష్ణభయంబుచే నంధకగణసహితుండై ద్వారకానగరమును బరిత్య జించిపోయెను. కృష్ణుం డిది యంతయు నెఱింగియుండియు, జ్ఞాతిభేదం బగునను సంశయముచే నాతని నుపేక్షించి యుండెను. అక్రూరుండు ద్వారకను విడిచినప్పటినుండియు నట యనావృష్టిసంభవించెను. దేశము నందును, రాజ్యమునందును ననేకవిధములగునష్టకష్టములు సంప్రాప్త

ము లయ్యెను. అప్పుడు కుకురాంధకగణంబు లక్రూరుని ప్రసన్నుం జేసికొని కృష్ణుఁడు నాతని ద్వారకానగరంబునకుఁ దీసికొని వచ్చిరి. అది మొదలుగ ద్వారకానగరము పూర్వసమృద్ధిం గాంచి యుండెను. సువృష్టి లభించెను.

అట్లు కొంతకాల మైనతరువాత నక్రూరుండు వాసుదేవునకుఁ దనయందుఁ బ్రీతి గలుగుటకై తనమేనగోడలి నాతని కొసంగెను. శ్రీకృష్ణుండును స్యమంతకమణి యక్రూరుని హస్తగతం బయ్యె నని యోగబలంబున గ్రహించి యొకనాఁడు సభామధ్యంబున నక్రూరుం గాంచి "ఓ ప్రభూ! స్యమంతకరత్నరాజము నీయొద్ద నున్నదని నాకుఁ దెలియ వచ్చినది. నీకు నాయెడల నిష్టియు సద్భావసహకారంబు వగదు. ఆమణిని మరల నాకిచ్చివేయుము. ఓ ప్రభూ! ఆమణినిగూర్చి యాదవదినస్సారంబులనుండి రాఁజుచున్న నాకోర్కిధానల మిప్పు డొక్కసారిగా మండుచున్నది. ఇంతకాల మైనతరువాత నింక సైరించి యుండఁజాలను. సహింపఁగలయంతకాలము సహించి యుంటిని" అని పలుకుటయు మహామతి యగునక్రూరుం డాక్షణంబుననే పోయి యమ్మణిం దెచ్చి సకలబంధుసమక్షంబున నాసభామధ్యమునందు శ్రీకృష్ణునకు సమర్పించెను. తోడనే బలరాముని హృదయమునందలి సంశయలేశముకూడఁ దొలఁగిపోయెను. శ్రీకృష్ణుని కీవిధముగా స్యమంతకమణి మరల లభించెను. శ్రీకృష్ణుండును మహాత్ముండగు నక్రూరుని సద్భావమునకు సంతోషించి యారత్నరాజమును మరల నాతనికే యిచ్చివైచెను. అక్రూరుండును సద్భావంబుతో దానిం బరిగ్రహించి యలంకరించుకొని తృప్తిభావముచే నంశుమంతుండునుం బోలె విరాజిల్లుచుండెను.

* * * * * *

సప్తద్వీపవర్ణనము.

మును లిట్లనిరి. సూతమునీంద్రా! మహాత్ముండవగు నీవలన ననేకదివ్యచరిత్రములను విని యుంటిమి. పురాణకథాసుధారసము నెంతగ్రోలినను మాకుఁ దనివి తీఱకున్నది. సర్వజ్ఞా! ఇఁక మాకీభూమండలముంగూర్చి సవిస్తరముగ వినిపింపు మని ప్రార్థించిరి. సూతుం డిట్లనియెను. మునిశ్రేష్ఠులారా! మీకావిషయమును సంక్షేపముగ వర్ణించెదను. ఇదియంతయును సవిస్తరముగఁ గీర్తించుటకు శతవత్సరంబులైనను జాలవు. ఈభూమండలంబున జంబూద్వీపము, ప్లక్షద్వీపము, శాల్మలద్వీపము, కుశద్వీపము, క్రౌంచద్వీపము, శకద్వీపము, పుష్కరద్వీపము, నను సప్తద్వీపములును, లవణసముద్రము, ఇక్షుసముద్రము, సురాసముద్రము, సర్పిసముద్రము, దధిసముద్రము, క్షీరసముద్రము, జలసముద్రము, నను సప్తసాగరంబులచేఁ బరివేష్టితములై యున్నవి. సమస్తద్వీపములకును జంబూద్వీపము మధ్యభాగమునందున్నది. ఆజంబూద్వీపమధ్యమునఁ గనకాచలము విరాజిల్లుచుండును. అది భూపద్మమునకుఁ గర్ణికవలె నొప్పుమీఱుచుండును. దానికి దక్షిణంబున హిమవంతము, హేమకూటమును, నిషధంబును, ఉత్తరంబున, నీలము, శ్వేతము, శృంగి యను వర్షపర్వతంబులును గలవు.

జంబూద్వీపమునందు భరతవర్షము, కింపురుషవర్షము, హరివర్షము, రమ్యకవర్షము, హిరణ్మయవర్షము నొకదానివెనుక నొకటిగా నున్నవి. హిరణ్మయవర్షంబునకుత్తరమున నుత్తరకురుభూములు గలవు. ఇలావృతవర్షంబున నాలుగుపర్వతంబులు గలవు. దానికిఁ బూర్వంబున మందరంబును, దక్షిణంబున గంధమాదనంబును, పశ్చిమంబున విపులంబును, ఉత్తరంబున సుపార్శ్వపర్వతంబును గలవు. అవియన్నియు బహువిధతరులతాసమాకీర్ణములై యుండును. జంబూవృక్షంబులచేత

నే జంబూద్వీపమునకుఁ బేరు గలిగెను. అందలిజంబూఫలములు మహా
గజప్రమాణములై యుండును. ఆఫలరసంబుచేతనే జంబూనది యు
త్పన్నం బయ్యెను. అందలిప్రజలాజలపానంబు గావించి ఖేద దౌర్గంధ్య
జరావైకల్యాదులులేక సుఖంబుగా నుందురు. ఆనదియం దుదయించు
టచేతనె స్వర్ణమునకు జాంబూనద మనుపేరుగల్గెను. మేరువునకుఁ దూ
ర్పున భద్రాశ్వంబును, బశ్చిమంబునఁ గేతుమంతంబు ననువర్షంబులు
గలవు. ఈరెంటికి నడుమనే యిలావృతవర్షం బున్నది. అరుణోదము,
మహాభద్రము, అసితోదము, మానసము ననుచతుస్సరోవరంబులు
ప్రసిద్ధంబులై దేవసేవ్యంబులై యుండెను. శాంతవంతము, చక్రకుం
జము, కురరి, మాల్యవంతము వైకంకము మొదలగునగంబులు మేరు
వునకుఁ బూర్వంబునను, త్రికూట, శిశిర, పతంగ రుచక, నిషధాదిపర్వ
తంబులు దక్షిణంబునను, శిఖివాస, వైదూర్య, కపిల, గంధమాదన
ప్రముఖశైలంబులు పశ్చిమంబునను, శంఖకూట, ఋషభ, హంస,
నాగ, కాలంజరాదిభూధరంబు లుత్తరంబునను గలవు. మేరూపరిభా
గంబున స్వర్గభూమియందు బ్రహ్మపురంబు విరాజిల్లుచుండును. దానికిఁ
జుట్టును దిక్పాలకనగరంబులు గలవు. విష్ణుపదంబునుండి వెలువడి గం
గాదేవి యాబ్రహ్మపురినలువంకలను బ్రవహించి స్వర్గభూమిని జేరు
చుండును. అచ్చట గంగానది సీత, అలకనంద, చక్షు, భద్ర యను
నామంబులచే నాల్గుపాయలై యుండును. అందు మొదటిపాయ పర్వ
తంబులనుండి పైకిఁ బ్రవహించిపోయి భద్రాశ్వవర్షమధ్యంబున సాగర
ముం జేరుచుండును. రెండవపాయ దక్షిణముగఁ బోయి భారతవర్ష
మును జేరి యేకభాగములై సముద్రమునఁ గలియుచుండును. మూఁ
డవది పశ్చిమముగఁ బోయి కేతుమాలవర్షంబున సాగరసంగతం బగు
చుండును. నాలవది యుత్తరాభిముఖంబుగ నుత్తరకురుభూముల నతిక్ర

మించి పోయి సముద్రమునం జేరుచుండును.

మాల్యవంతంబును, గంధమాదనంబును, నీలనిషధపర్వతంబులం బోలి విశాలములై యుండును. వానినడుమఁ గర్ణికవలె మేరుశైలము విరాజిల్లుచుండును. లోకశైలంబులను పర్వతంబులవెనుక భారత కేతుమాలభద్రాశ్వకురువర్షంబులు పద్మాకృతిని విలసిల్లుచుండును. గంధమాదన, కైలాసనగంబులు మేరువునకు బూర్వపశ్చిమంబుల జెలువందుచుండును. నిషధపారియాత్రంబులు మర్యాదాశైలములు. నీలనిషధంబులు తుల్యపరిమాణంబులై పశ్చిమంబున విలసిల్లుచుండును. త్రిశృంగజారుధిపర్వతంబు లుత్తరవర్షపర్వతంబులు. ఇవి మేరువునకు నలువంకలను వ్యాపించి యుండును. దారచుట్టునున్న కేసరాచలంబులు సిద్ధచారణసంసేవితములై యతిమనోహరములై యుండును. ఆ పర్వతద్రోణులయందు లక్ష్మి, విష్ణువు, అగ్ని, సూర్యుఁడు, ఇంద్రుఁడు మొదలగుదేవతల రమ్యనగరంబులు విరాజిల్లుచుండును. అందలిరమణీయగృహంబులయందు యక్షకిన్నరగంధర్వాదులు నివసించి యుందురు. అవి యన్నియుఁ బుణ్యాత్ములకు గమ్యంబులు. పాపాత్ములెన్నిజన్మములకైనను వానిని దర్శింపఁజాలరు.

శ్రీమహావిష్ణుండు భద్రాశ్వవర్షంబున హయగ్రీవాకృతిని, కేతుమాలావర్షంబున వరాహరూపమునను, భారతవర్షంబునఁ గూర్మాకారమునను, కురువర్షంబున మత్స్యమూర్తిని, తదితరస్థానంబులయందు విశ్వరూపమును దాల్చి విరాజిల్లుచుండును. సనాతనుం డగుగోవిందుండు సకలేశ్వరుఁడై సకలాధారుఁడై సర్వత్ర వివిధరూపంబులతో విలసిల్లుచుండును. కింపురుషాద్యష్టవర్షంబులును శోకక్లేశభయోద్వేగక్షుద్విరహితంబులై యొప్పుచుండును. అందలిప్రజలందఱును సర్వదుఃఖవిముక్తులై నిరాతంకముగ జీవించుచుందురు. వారు పదిపండ్రెండువేల

వత్సరములు పరమాయువుగలవారై యుందురు. వారికి క్షుత్పిపాసాది బాధలు లేవు. అందు కృతత్రేతాదియుగభేదంబును లేదు. పూర్వోక్తంబులగు సప్తవర్షంబులయందును సప్తకులపర్వతంబులు గలవు. అందు నదీశతంబు లుత్పన్నంబులై ప్రవహించుచుండును.

భారతవర్షవివరణము.

సముద్రమున కుత్తరంబునను, హిమాచలమునకు దక్షిణంబునను భారతవర్షము తేజరిల్లుచుండును. ఇదియే భారతీయప్రజలకు నివాసభూమి. ఇది నవసహస్రయోజనపరిమితమైనది. స్వర్గాపవర్గకాములగువారి కందఱకును భారతవర్షమే కర్మభూమి. ఇందు మహేంద్రము మలయము, సహ్యము, శుక్తిమంతము, ఋక్షము, వింధ్యము, పారియాత్రము నను సప్తకులాచలంబులు గలవు. ఇందలిమానవులు కర్మానుసారంబుగ జన్మించుచు స్వర్గనరకభోగంబుల ననుభవించుచుందురు. స్వర్గమోక్షంబులును, మధ్యమాంత్యగతులును నీభారతవర్షమునందే గాని మఱియేకర్మక్షేత్రమునందును లేవు. ఈభారతవర్షము తొమ్మిదిద్వీపములుగా విభజింపఁబడినది. అందు ఇంద్రద్వీపము, కసేరుమంతము, తామ్రపర్ణము, గభస్తిమంతము, నాగద్వీపము, సౌమ్యము, గంధర్వద్వీపము, వారుణము ననునెనిమిదియుఁ గాక తొమ్మిదవద్వీపము సాగరసంవృతమై యుండును. భారతవర్షమునకుఁ బూర్వనఁ గిరాతులును, పశ్చిమంబున యవనులును, మధ్యదేశమున బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రగణంబులును యథావిభాగక్రమంబున నివసించి యుందురు. వారు యజ్ఞయుద్ధవాణిజ్యాదివృత్తులు గలవారై యుందురు.

శతద్రు, చంద్రభాగాదినదులు హిమాచలంబునుండియు, వేదస్మృతిప్రభృతివాహినులు పారియాత్రశైలంబునుండియు, నర్మదాది

వాహినులు వింధ్యభూధరమునుండియు, పయోష్ణి, కావేర్యాదిస్రోతస్వినులు ఋక్ష నగంబునుండియు నుత్పన్నములై ప్రవహించుచుండును. ఈసకలనదీనామమాత్రశ్రవణంబునఁ బాపభయనివారణం బగును. ఇదిగాక యింకను గోదావరి, భీమరథి, కృష్ణవేణి మొదలగునదులు సహ్యపర్వతమునుండి ప్రవహించుచుండును. మలయపర్వతమునుండి కృతమాల, తామ్రపర్ణి మొదలగునదులును, మహేంద్రాచలమునుండి ఋషికుల్యాదినదులును, త్రిసంధ్యయనునదంబునకు, శుక్తిమంతమునుండి కుమారాదినానానదీనదంబులును వినిర్గతంబులగుచుండును. ఇవిగాక భారతవర్షమునందనేకనదులును, ఉపనదులును గలవు. ఆనదీతీరంబులయందు కురుపాంచాలమధ్యదేశాదిజనపదంబులు శోభిల్లుచుండును. మఱియుఁ గామరూపవాసులు. పూర్వదేశీయులు, పౌండ్రులు, కళింగులు, మగధులు, దాక్షిణాత్యులు, అపరాంత్యులు, సౌరాష్ట్రులు, శూద్రులు, ఆభీరులు, అర్బుదులు, మాళవులు, సౌవీరులు, సైంధవులు, సాళ్వులు మొదలుగాఁగలనానాజాతులవారాయానదీతీరంబుల నివసించి యుందురు.

భారతవర్షవాసు లందఱును శాంతిప్రియులై యుందురు. అందలిజనపదంబు లన్నియును సర్వసమృద్ధంబులై యుండును. ఇందు కృతత్రేతాదియుగభేదంబులు గలవు. తపస్వు లిందు తపంబుగావించుచు యజ్ఞాదిక్రియల నిర్వర్తించుచుందురు. పరలోకశుభఫలంబుకోఱకు ఇందలి ప్రజలు భూరిదానంబులు సేయుచుందురు. ఈభారతవర్షమునందు యజ్ఞపురుషుం డగువిష్ణుండు నిరంతరము నభ్యర్చితుం డగుచుండును. జంబూద్వీపమునందు భారతవర్షమే శ్రేష్ఠమైనది. ఇదియే కర్మక్షేత్రము. తక్కినవర్షంబు లన్నియును భోగక్షేత్రములు. జీవులు బహుజన్మసుకృతఫలంబుచే భారతవర్షంబున మానవులై జన్మించుచుందురు. స్వ

ర్గాపవర్గసంధాయకంబగుభారతభూమియందు జన్మించినమానవులే ధన్యా త్మములని దేవతలు ప్రశంసించుచుందురు. సత్కర్మఫలసమూహంబుల నీశ్వరార్పణంబు గావించుమహాత్ము లగువారిభారతభూమిని జనించి యుండే విలీను లగుచుందురు.

ప్లక్షద్వీపవర్ణనము.

లవణసముద్రము జంబూద్వీపమును జుట్టియున్నట్లే ప్లక్షద్వీపము లవణాబ్ధిచుట్టును వ్యాపించి యున్నది. అది జంబూద్వీపముకంటె రెట్టింపుపెద్దది. దానికి మేధాతిథి యనునాతఁడు ప్రభుండై యుండును. ఆతనికి శాంతిభయుఁడు, శిశిరుఁడు, సుఖోదయుఁడు, ఆనందుఁడు, శివుఁడు, క్షేమకుఁడు, ధ్రువుఁడు నను నేడ్వురుతనయులు గలరు. వారి నామంబులచే ప్లక్షద్వీపమునందు సప్తవర్షంబులు విలసిల్లుచుండును. ఆవర్షంబులకు సీమలుగా గోమేదము, చంద్రము, నారదము, దుందుభి, సోమకము, సుమనము, శైలము, వైభ్రాజము నను సప్తపర్వతంబులు గలవు. అందు దేవగంధర్వాదులు నివసించి యుందురు. పుణ్యాత్ములగు వీరపురుషుల కవి యాశ్రయములై నవి. అందలిప్రజలకు మృత్యువ్యాధిభయాదులు లేవు. ఆసప్తవర్షంబులును సముద్రగాములు లగునేడునదులచే విరాజిల్లుచుండును. అనుతప్త, శిఖి, విపాశ, త్రిదివ, క్రిము, నృత, సకృత, యని వాని నామములు. అందింకను ననేకపర్వతపంక్తులును, నదీనదసమూహంబునుగూడ నలరారుచుండును. అందలినదు లన్నియు సంతతప్రవాహినులై యుండును. ఆవర్షసప్తకంబునందును యుగభేదంబు లేదు. ప్లక్షశాకద్వీపములందలి ప్రజలందఱును బంచసహస్రవర్షములు నిరామయజీవనులై యుందురు. అందును జతుర్విధవర్ణాశ్రమభేదంబులు గలవు. చతుర్వర్ణంబులవారు నందు నివసించుచుందురు.

అందు బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రులు క్రమంబుగా, ఆర్యకకురరవివిశ్వభావినామంబులచే వ్యవహరింపఁబడుచుందురు. జంబూద్వీపమధ్యమున జంబూవృక్షము వలెనే ప్లక్షద్వీపమునందును ప్లక్షవృక్షముగలదు. ఆ భూరుహమువలననే యాద్వీపమున కాపేరు గల్గెను. సోమరూపి యగు పరమేశ్వరుఁ డందలిప్రజలచే నారాధింపఁబడుచుండును. ఆద్వీప మంతయు నిక్షుసముద్రజలంబులచేఁ బరివేష్టితమై యుండును.

శాల్మలద్వీపవర్ణనము.

శాల్మలద్వీపమును వపుష్మంతుండను రాజు పరిపాలించుచుండును. అతనికి శ్వేతుఁడు, హరితుఁడు, జీమూతుఁడు, రోహితుఁడు, వైద్యుతుఁడు, మానసుఁడు, సుప్రభుఁడు నను నేడ్వురుతనయులుగలరు. వారినామంబులచే నాద్వీపము సప్తవర్షంబులుగా విభక్తంబై యుండును. ఆద్వీపమంతయు నిక్షుసముద్రము నావరించి యున్నది. అందును రత్నాకరంబులగు కుము, దోన్నత, వలాహక, ద్రోణ, కంక, మహిష, కకుద్మంతంబులను సప్తవర్షపర్వతంబులును, శ్రోణి, తోయ, వితృష్ణ, చంద్ర, శుక్ర, విమోచని, నివృత్తి యనుసప్తనదులును జెలువందుచుండును. ఆనదీశైలస్మరణమాత్రంబునఁ బాపక్షయంబు గాఁగలదు. అందు కపిలారుణపీతకృష్ణవర్ణంబులచే జతుర్విధవర్ణంబులప్రజలును నివసించి యుందురు. వారందఱును సర్వేశ్వరుండును, సర్వాత్ముండును వాయుభూతుండును, యజ్ఞపతియు, భగవానుండు నగువిష్ణుదేవుని మహాయజ్ఞంబులచే నర్చించుచుందురు. ఆ మనోహరద్వీపము నిరంతరదేవగణనివాసంబై శోభిల్లుచుండును. శాల్మలివృక్షముచేతనే యాద్వీపమున కానామము గలిగినది. ఆద్వీపముచుట్టును సురాసాగరము పరివేష్టించి యుండును.

—◆ కుశద్వీపవర్ణనము. ◆—

కుశద్వీపము జ్యోతిష్మంతుఁడను భూపాలునిచే బరిపాలింపఁబడుచుండును. ఆతనికి, ఉద్భిదుఁడు, వేణుమంతుఁడు, స్వైరథుఁడు, లంబనుఁడు, ధృతి, ప్రభాకరుఁడు, కపిలుఁడు ననునేడ్గురుపుత్త్రులు గలరు. వారినామంబుల ననుసరించియే యందలి సప్తవర్షంబులును బ్రసిద్ధములై యుండును. అందు దైత్యమానవదానవగణంబులును, యక్షగంధర్వాదిదేవతాగణంబులును నివసించియుందురు. అందు చతుర్వర్ణంబులవారును స్వస్వకర్మానుష్ఠాననిరతులై యుందురు. బ్రహ్మక్షత్త్రియవైశ్యశూద్రు లందు గ్రమంబుగ దమిశుష్మిస్నేహమందేహనామంబులచే వ్యవహరింపఁబడుచుందురు. వారు స్వధర్మానుసారంబుగా స్వాధికారఫలదాతయు, బ్రహ్మస్వరూపియు నగు జనార్దను నారాధించుచుందురు. కుశద్వీపమునందు విద్రుమము, హేమము, ద్యుతిమంతము పుష్టిమంతము, కుశేశయము, హరి, మందరము ననుసప్తప్రధానపర్వతంబులును, ధూతపాప, శివ, పవిత్ర, సమ్మతి, విద్యుత్తు, అంభస్సు, మహీ యనుసప్తనదులును విరాజిల్లుచుండును. ఇంకను ననేకనదీనదంబులును, పర్వతంబులునుగూడ నందున్నవి. ఆద్వీపమునఁ గుశస్తంబం బుండుటచే. దానికానామము గలిగినది. అది ఘృతసముద్రముచేఁ బరివేష్టితమై యుండును.

—◆ క్రౌంచద్వీపవర్ణనము. ◆—

ఆఘృతసాగరమును గ్రౌంచద్వీపము పరివేష్టించి యుండును. అది కుశద్వీపముకంటె ద్విగుణాధికపరిమితంబై ద్యుతిమంతుఁ డను రాజుచేఁ బరిపాలిత మగుచుండును. ఆద్యుతిమంతునకు కుశగుఁడు, మందగుఁడు, ఉష్ణుఁడు, పీవరుఁడు, అంధకారకుఁడు, ముని, దుందుభి

యను నేడ్గురు తనయులు గలరు. ఆద్వీపమునందు క్రౌంచము, వామనము, అంధకారకము, దేవవ్రతము, ధర్మము, పుండరీకము, దుందుభి యనుసప్తవర్షపర్వతంబు లొకదానికంటె నొకటి ద్విగుణపరిమితంబులై యుండును. రాజపుత్త్రి నామంబులచే విలసిల్లునందలివర్షంబులనుండియు, వర్షపర్వతంబులనుండియు నతిరమణీయంబులగు ద్వీపంబులును, ద్వీపాంతరంబులును, పర్వతపంక్తులు నున్నతంబులై శోభిల్లుచుండును. ఆద్వీపము దేవదానవమానవగణసమృద్ధంబై యుండును. అందలిప్రజలందఱును నిత్యతుష్టులును, ధన్యులు నై యుందురు. వర్ణచతుష్టయ విభేదం బందునుగలదు. గౌరి, కుముద్వతి, సంధ్య, రాత్రి, మనోజవ, ఖ్యాతి, పుండరీక యనునేడునదు లందుఁ బ్రధానములైనవి. అవి యందలిసప్తవర్షంబులందును బ్రవహించుచుండును. ఇంకను జిన్నచిన్ననదు లెన్నియో యందుఁగలవు. అచ్చటిప్రజలు స్వధర్మానుసారంబుగ ధ్యానయోగంబుచే రుద్రస్వరూపుఁ డగుజనార్దను నారాధించుచుందురు. ఈక్రౌంచద్వీపము తనతో సమపరిమాణంబగు దధిసాగరముచేఁ బరివేష్టితమై యుండును.

శాకద్వీపవర్ణనము.

దధిసముద్రమును జుట్టియున్నశాకద్వీపము క్రౌంచద్వీపమునకు ద్విగుణితంబై భవ్యుండను రాజుచేఁ బాలింపఁబడుచుండును. ఆరాజునకు జలదుండు, కుమారుండు, సుకుమారుండు, మణీరకుండు, కుశమోదుండు, మోదాకి, మహాద్రుముండు ననునేడుగురును పుత్త్రులై స్వనామాంకితంబు లగునందలిసప్తవర్షములను బాలించుచుందురు. ఆవర్షంబుల కెల్లలుగా, ఉదయాచలము, జలధరము, రైవతకము, శ్యామము, అంభోగిరి, అస్తికేయము, కేసరి యనుసప్తపర్వతంబులు గలవు. శా

ద్వీపము దేవగంధర్వాదిసేవితమై, రమణీయారామములచేఁ బ్రశోభిత
మై యుండును. అందు చతుర్వర్ణవిశిష్టంబు లగుపుణ్యజనపదంబు
లెన్నియేని గలవు. అందలిప్రజలు సద్భావసంపన్నులును, నిరాతంకులు
నిరామయులు నై యుందురు. అందు సుకుమారి, కుమారి, నలిని, రే
ణుక, ఇక్షు, ధేనుక, గభస్తి యనుపాపభయవిదారకంబు లగుపుణ్య
నదులు ప్రవహించుచుండును. ఇవిగాక యింకను ననేకనదీపర్వతంబు
లు గలవు. ఇందలినదు లన్నియును పుణ్యఫలప్రదంబులు. అవి య
న్నియు స్వర్గమునుండి భూతలమున నవతరించి యున్నవి. శాకద్వీప
వాస్తవ్యులకు భయశోకాధర్మాదులు లేవు. వారు పరస్పరనియమం
బుల నతిక్రమింపక ఋజుమార్గమునఁ జరించుచుందురు. అందు మగ,
మాగధ, మానస, మందగనామంబులచేఁ గ్రమముగా బ్రాహ్మక్షత్రి
యవైశ్యశూద్రులు విలసిల్లుచుందురు. భగవానుం డగువిష్ణుదేవుం
డందు సూర్యనారాయణరూపంబున విరాజిల్లుచుండును. అందలిప్రజ
లందఱు నమ్మహాదేవు నర్చించుచుందురు. ఆద్వీపమంతయును క్షీరసాగ
రవలయితమై యుండును.

పుష్కరద్వీపవర్ణనము.

ఆక్షీరసాగరముచుట్టును పుష్కరద్వీపము గలదు. అది శాక
ద్వీపమునకు ద్విగుణితమై యుండును. దానిని సవనుం డనురాజు పా
లించుచుండును. అతనికి మహాభీతుండు, ధాతకి యనునిరువురుపుత్త్రు
లు గలరు. వారినామంబులచే నందు రెండువర్షంబులు గలవు. వాని
నడుమ మానసోత్తరం బను నొక వర్షపర్వతంబు విరాజిల్లుచుండును.
అది పుష్కరద్వీపమునకంతకును మధ్యభాగమునందున్నది. ఆద్వీపము
నందలిప్రజలు దశసహస్రవర్షజీవులును, నిరామయులును, రాగద్వేష

శోకభయశూన్యులు నై యుందురు. వారిలో నుత్తమాధమభేదంబులు లేవు. అందఱును సములై యుందురు. వారిలో వర్ణవిభేదంబును లేదు. ఆద్వీపమునందెచ్చటను ననత్యంబు లేదు. ఆద్వీపవర్షంబులలో నెందు నొక్కనదిగాని, శైలంబుగాని లేకుండును. అవి దేవమానవుల కుఁ దుల్యనివాసంబై యలరారుచుండును. అందు వర్ణాశ్రమాచారంబులుగాని, ధర్మానుష్ఠానంబులు గాని, క్రియావార్తాదండనీత్యాదులు గాని లేవు. అయినను బుష్కరద్వీపము భౌమస్వర్గనామంబునఁ బ్రఖ్యాతంబై యుండును. అచ్చటఁ గాలము నిత్యసుఖప్రదంబును జరావర్జితంబు నై యుండును. వర్షద్వయవిలసితం బగునాద్వీపమధ్యంబునందొకన్యగ్రోధవృక్షంబు గలదు. అది బ్రహ్మదేవునకు నివాసస్థానమై యుండును. సురాసురగణపూజితుండగుబ్రహ్మదేవుం డావృక్షంబున వసించియుండును. ఆద్వీపమంతయు శుద్ధోదకసాగరపరివృతమై యుండును.

ఈవిధముగా సప్తద్వీపములును సప్తసాగరంబులచే వేష్టితములై యున్నవి. ఆద్వీపంబులును, సముద్రములునుగూడఁ బరిమాణంబునఁ బరస్పరద్విగుణితంబులై యుండును. ఆసాగరంబులన్నియు నిరంతరంబు పూర్ణంబులై యుండును. ఆజలంబుల కెన్నటికిని న్యూనాధికత్వంబులు లేవు. సకలసాగరజలంబులును జంద్రకళలచేఁ బొంగిపొరలుచుండుట గలదుగాని యంతమాత్రముచే నాజలంబులకు హానివృద్ధులు లేవు. శుక్లకృష్ణపక్షంబులయందుఁ గ్రమంబుగ సముద్రజలంబులకు నూటపదునేనంగుళములపరిమాణమువృద్ధియు, నంతియక్షయంబును గానంబడుచుండును. ఆద్వీపంబులయందలిప్రజలందఱును షడ్రసమయంబు లగుపానభోజనద్రవ్యంబులచేఁ బరితృప్తు లగుచుందురు. శుద్ధోదకసాగరంబున కవ్వలఁగూడఁ గొన్నిలోకంబులు గానవచ్చుచు

న్నవి. కాంచనమయం బగునాభూప్రదేశము పుష్కరద్వీపమునకు ద్విగుణితమై యుండును గాని యందెట్టి జీవజంతువులును నివసించుట లేదు. ఆవెనుక నయుతయోజనవిస్తృతంబులగు లోకాలోకపర్వతపంక్తులు గలవు. అవి యన్నియు ఘోరతమోవృతంబులై యుండును. ఆతమఃపుంజమంతయు బ్రహ్మాండకటాహావరివృతమై యుండును. ఇట్లు ద్వీపమహీధరాభిశోభితం బగుపృథ్వియంతయుఁ బంచాశత్కోటియోజనవిస్తృతమై యుండును. ఈభూదేవియే ధాత్రియు, విధాత్రియు, సర్వభూతగుణాధికయు, సర్వజగదాధారభూతయునై విరాజిల్లుచున్నది.

—◆ పాతాళలోకవర్ణనము. ◆—

మునివరులారా! అతలము, వితలము, నితలము, సుతలము, తలాతలము, రసాతలము, పాతాళము నని సప్తపాతాళలోకంబులు గలవు. అవి కృష్ణ, శుక్లారుణపీతశర్కరాశైలకాంచనభూములచే విరాజిల్లుచుండును. సమున్నతరమణీయప్రాసాదశోభితంబులగు నాలోకములన్నియు దైత్యదానవనాగగణంబులకు నివాసంబులై యుండును. ఒకప్పుడు నారదమునీంద్రుండు పాతాళం బంతయును దిరిగివచ్చి స్వర్గసభామధ్యంబున నీవిధముగా నభివర్ణించెను:— నేను పాతాళమును జూచి వచ్చితిని. అది స్వర్గలోకముకంటెను రమణీయమైనది. అచ్చట హృదయానందదాయకంబులును, శుభ్రంబులును, ప్రభాసమయంబులు నగు ననేకామూల్యరత్నంబులు గలవు. ఆమణు లన్నియు నాగగణంబులకు భూషణంబులై యుండును. దానితోఁ దుల్యమగులోకమేమున్నది? దైత్యదానవకన్యాగణంబులకు విహారప్రదేశం బగు నాలోకముం గాంచినచో నెట్టిముక్తపురుషునకైనను బ్రియంబు జనింపక మానదు. ప్రతిదినమునందు సూర్యకిరణములు ప్రకాశించుచుండును గాని

యాతపతాపముమాత్రము వానియందు లేకుండును. ఆలోకరామణీయకమును వర్ధిల్లఁజేయుటకుమాత్రమే యటఁ జంద్రుఁడు ప్రకాశించుచుండును. కాని శైత్యాధిక్యముమాత్ర మాతనియందు గానవచ్చుట లేదు.

అందలి దానవగణంబులు రుచ్యంబులగు నుత్తమభక్ష్యభోజ్యంబుల నారగించుచు మదోన్మత్తులై కాలగమనమునుగూడ లక్ష్యము సేయకుందురు. అందు సుందరోద్యానంబులును, నదులును, కమలేందీవరవిరాజితంబులగు సరోవరంబులును గన్నులపండువుగా నుండును. అందలి సుందరారామములు కోకిలాదికలవిహంగమకలకూజితంబుల చేతను, సురభికుసుమగంధంబులచేతను మనోజ్ఞంబులై, యంబరతలము నిరంతరనిర్మలమై, భూషణములు రమణీయములై, యనులేపనములు సౌరభకలితములై, వేణువీణామృదంగాది మంగళవాద్యధ్వనులు శ్రవణానందదాయకములై యుండును. ఆపాతాళమునందలి దైత్యదానవపన్నగగణంబులు సర్వభాగ్యభోగంబుల ననుభవించుచుందురు. ఆలోకమున కధోదేశంబున విష్ణుదేవుని తామసతనుస్వరూపుఁడగు శేషుఁడు వసించియుండును. ఆతని గుణగణంబుల వర్ణించుట కెవ్వరును సమర్థులు గాఁజాలరు. అనంతనామమునచే నాతఁడు వ్యవహరింపఁబడుచుండును. సిద్ధులును, దేవతలును, దేవర్షులునుగూడ నాతని బూజించుచుందురు. వ్యక్తమూర్తియు, సహస్రశీర్షుండును, మంగళాలంకారభూషితుండును నగునాతఁడు, తనసహస్రఫణామణులచే దిఙ్మండలంబుల వెలిఁగించుచు, జగద్ధితంబునకై యసురాదుల వీర్యవిజయంబుం గావించుచుండును. మదావేశఘూర్ణితనయనుండును, నిరతైకకుండలియు, పుష్పమాలికాధరుండును, కిరీటియు నగు నాతఁడు వహ్నిసహితం బగు శ్వేతాచలంబుంబోలె విరాజిల్లుచుండును. మద

గర్వితుండును, శ్వేతమాలికాధారియు నగు నయ్యనంతుఁడు సురనదీ ప్రవాహయుతం బగు కైలాసంబుంబోలె శోభిల్లుచుండును. లాంగల ముసలధారి యగు నాతని వారుణియు, కాంతియు నుపాసించుచుందు రు. కల్పావసానంబున నాతనివక్త్రంబులనుండి విషానలశిఖోజ్జ్వలుండు ను, సంకర్షణాత్మకుండు నగురుద్రదేవుండు వెలువడి త్రిజగంబులను గ్రసించుచుండును. సకలసురపూజితుం డగు నాశేషదేవుఁడే యశేష భూమండలంబు నుద్ధరించి పాతాళమూలంబున నివసించు చుండును. ఆతనిరూపవీర్యప్రభావంబులు సువిదితంబు లయ్యును దేవతలకుఁగూడ నవర్ణనీయంబులై యుండును. ఈభూమండలమంతయు నాతనిఫణా మణిశిఖలచే నరుణితమై కుసుమమాలికంబోలె విరాజిల్లుచుండును. అం తటివీర్యవంతుం డగు నాతని నెవ్వరు వర్ణింపఁగలరు? ఆతనివిజృంభ ణంబులచే సరిత్సముద్రశైలకాననసహితంబుగ నీభూమండలంబంతయు నప్పుడప్పుడు చలించిపోవుచుండును. అజేయపురుషుం డగు నయ్యనం తునిగుణగణంబులను సిద్ధగంధర్వకిన్నరోరగాప్సరోగణంబులలో నెవ్వరు ను వర్ణింపఁజాలరు. నాగకాంతలచే నాతనిగాత్రంబున నలందఁబడిన చందనాదిలేపనంబులు శ్వాసానిలంబులచే మాటిమాటికి నుత్క్షిప్తంబు లై దిగంగనామణులకు సురభిపటవాసత్వంబుం గల్పించుచుండును. పురాణఋషియగు గర్గుం డాతని నారాధించి జ్యోతిశ్శాస్త్ర మంతయు ను గ్రహింపఁగలిగెను. ఈపృథ్వీమండలంబును దనమస్తకంబులపైఁ దాల్చియున్న యయ్యనంతమూర్తి సురాసురనరపరివృతం బగు నాపా తాళలోకంబును బరిపాలించుచుండును.

నరకవర్ణనము.

ద్విజవరులారా! పాపాత్ములకు నివాసంబు లగు నరకంబులను గూర్చి చెప్పెదను వినుండు. రౌరవ, సూకర, రోధక, తాల, విశసన,

మహాజ్వాల, తప్తకుడ్య, మహాలోభ, విమోహన, రుధిరాంధ, వసాతప్త, క్రిమీశ, క్రిమిభోజన, అసిపత్త్రవన, కృష్ణ, లాలాభక్షణ, దారుణ, యూపవహ, పాప, వహ్నిజ్వాల, అధశ్శిర, సందంశ, కృష్ణసూత్ర, తమ, అవీచి, శ్వభోజన, అప్రతిష్ఠ, మరీచిప్రభృతి దారుణనరకంబులు యమునిచేఁ బరిపాలింపఁబడుచుండును. ఈఘోరనరకములన్నియు, శస్త్రాగ్నివిషమయాకారంబులచే లక్షితంబు లగుచుండును. పాపరతు లగుపురుషు లెల్లరు నీనరకంబులఁ బతితు లగుచుందురు.

కూటసాక్షులును, పక్షపాతులును, అసత్యవాదులును, కేవల మిథ్యావాదులును, భ్రూణహంతకులును, పురధ్వంసకులును, గోహంతకులును, ఘోరమగు రౌరవంబునఁ బడిపోవుచుందురు. పంచమహాపాతకులు సూకరనరకము ననుభవించుచుందురు. రాజస్వాపహారులును, వైశ్యహంతకులును, శ్వశ్రూగమనులును, తప్తకుంభనరకంబునను, మధువిక్రయులు, మద్యపశుపాలకులు, భక్తజనపరిత్యాగులును తప్తలోహనరకంబునను, సుతాగమనులును, సుతవధూగమనులును మహాజ్వాలానరకంబునను, గురుజనదూషకులు, ఆక్రోశకారులు, వేదనిందకులు, వేదవిక్రయులు, అగమ్యాగమనులు నగువారు వివిధంబులగు మిశ్రిమనరకంబులను, చోరులు, మర్యాదాలంఘనులు విమోహనరకంబునను, దేవర్షిపితృద్వేషులును, రత్నదూషకులును క్రిమిభక్షనరకంబునను, కుయజ్ఞకారులు క్రిమీశనరకంబునను, పితృదేవాతిథిపరిభావకులు లాలాభక్షణనరకంబునను, శరనిర్మాతలు రోధకనరకంబునను, ఖడ్గాద్యస్త్రకర్తలు విశసనంబునను, అసత్ప్రతిగ్రహీత లధోముఖనరకంబునను, అయాజ్యయాజకులు నక్షత్రవక్తలు మొదలగువారు క్రిమిపూయనరకంబునను, లాక్షా మాంస రస తైల లవణవిక్రేతలును, మార్జాల, కుక్కుట, ఛాగ, కుక్కుర, వరాహ, విహంగపోషకు లగు

బ్రాహ్మణులు పూర్వోక్తనరకంబునను, రంగోపజీవులు, వైద్యులు, కుండాశనులు, విషప్రయోక్తలు, సూచకులు, మాహిషకులు, పర్వసతీగమనులు, గృహదాహకులు, మిత్రఘాతుకులు, గ్రామయాజకులు, సోమవిక్రయులు నగు బ్రాహ్మణులు రుధిరాంధనరకంబునను, మధ్వాపహారకులు, గ్రామహంతకులు నగువారు వైతరణీనరకంబునను, శీతఃపానకర్తలు, మర్యాదాభేదకులు, కూహకులు నగువారు కృచ్ఛ్రనరకంబునను వృథాగ్నిసచ్ఛేదకు లసిపత్త్రవనంబునను మృగవ్యాధాదులును, అపాకహోత లగు బ్రాహ్మణులును వహ్నిజ్వాలానరకంబునను, ఆశ్రమభ్రష్టులు సందంశనరకంబునను దివాస్వప్నరేతఃపతను లగు బ్రహ్మచారులును, పుత్త్రసన్నిధి నధ్యయనంబు సేయు తండ్రులును శ్వభోజననరకంబునను నిపతితు లగుచుందురు. ఇంకను ననేకదుష్కృతంబులం గావించువా రనేకదారుణనరకంబులం బడి విపులయాతనల ననుభవించుచుందురు. పూర్వోక్తంబు లగుపాపంబులే కాక యింకను ననేకవిధంబు లగు కిల్బిషంబులు గలవు. అట్టిపాపంబులం గావించు స్త్రీపురుషులు నరకంబులం బడి తత్కర్మఫలంబుల ననుభవించుచుందురు. మనోవాక్కర్మంబులచే వర్ణాశ్రమధర్మవిరుద్ధానుష్ఠానంబులం గావించువా రందఱును నిరయనిమగ్ను లయ్యెదరు.

ఓమహాభాగులారా! స్థావర, జంగమ, కృమి, జలజ, స్థలజ, పశు, పక్షి, మనుష్యాదు లెల్లరును కర్మానుసారంబుననే ధార్మికులు గాఁగలరు. వారికి దేవత్వమును, ముక్తియుఁగూడఁ గర్మాయత్తమై యుండును. స్వర్గమున నెందఱు జీవు లుందురో నరకమునందును నందఱు గానవచ్చుచుందురు. ప్రాయశ్చిత్తకర్మానుష్ఠానపరాఙ్ముఖు లగు పాపాత్ములకు నరకభోగం బగును. మహర్షు లెంతయో చింతించి పాపంబులకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్తవిధులను విధించియున్నారు. పాపంబులన్ని

సాధిక్యంబులంబట్టి ప్రాయశ్చిత్తంబులు తపస్వులును, కర్మాత్మకులును నగుస్వాయంభువప్రభృతులచే విహితంబు లయ్యెను. కానియీప్రాయశ్చిత్తము లన్నిటియందును కృష్ణస్మరణమే ప్రధానంబై యున్నది.

పరితాపము జనించిన పాపాత్మునకునాత్రమే ప్రాయశ్చిత్తము విహితమైనది. పాపి యగువాఁడు త్రికాలములయందును రాత్రులయందును నారాయణస్మరణము సేయుచు సర్వపాపవిముక్తుండును క్లేశరహితుండునై భగవన్నామకీర్తనంబున ముక్తినిసైతము పొందఁగలఁడు. జపహోమార్చనాదులయందు వాసుదేవునియెడల నిశ్చలచిత్తుండై యుండువానికి దేవేంద్రత్వాదిఫలలాభంబులుగూడ విఘ్నస్వరూపములుగానే యుండును. పునరావృత్తిహేతువు లగు స్వర్గాదిగమనంబు లెక్కడ? ఉత్తమముక్తిబీజం బగు వాసుదేవనామజపంబెక్కడ? కావున దివారాత్రములు విష్ణునామస్మరణంబు గావింపవలయును. అట్టివాఁడు విశుద్ధుఁడును, నిష్పాపుండు నగుటయేకాక యెన్నఁటికి నరకపతితుండు గానేరఁడు. స్వర్గము మనఃప్రీతికరంబును నరకము తద్విపరీతంబు నై యుండును. కావుననే పుణ్యపాపములకు స్వర్గనరకనామంబు లన్వర్థంబు లై యున్నవి. ప్రతివస్తువును సుఖదుఃఖాత్మకమై యుండును. కేవల సుఖాత్మకముగాఁగాని, కేవల దుఃఖాత్మకముగాఁగాని యేవస్తువును లేదు. సుఖదుఃఖములు మనఃపరిణామమాత్రములు. జ్ఞానమే పరబ్రహ్మము. అజ్ఞానము బంధకారణము. ఈవిశ్వమంతయు జ్ఞానాత్మకమైనది. జ్ఞానముకంటెఁ బరమబంధు వెద్దియును లేదు. విద్యావిద్యలు రెండును జ్ఞానస్వరూపములే.

ఓ విప్రవరులారా! నే నిప్పుడు సకలపాతాళములు సమస్తభూమండలము, సకలనరకములు, సాగర, శైల, ద్వీప, వర్షములు మొదలగువానింగూర్చి సంక్షేపముగ వర్ణించితిని.

ఖగోళవర్ణనము.

ఇఁక ఖగోళంబునుగూర్చి వక్కాణించెదను వినుండు. సూర్యచంద్రుల కాంతి యెంతవఱకు వ్యాపించునో అంతవఱకును గల ప్రదేశమంతయు పృథ్వీమండల మని చెప్పంబడును. ఆకాశమండలము భూమండలముతో సమానమైన పరిమాణముగలది. పృథ్వికి లక్షయోజనములపైని సూర్యమండలంబును, దానికి లక్షయోజనములపైని చంద్రమండలంబును దానికి లక్షయోజనములదూరమున నక్షత్రమండలంబును విరాజిల్లుచుండును. నక్షత్రమండలమునకు లక్షయోజనములమీఁద బుధగ్రహమును, దాని కంటెయుదూరంబున శుక్రగ్రహంబును, దానిపై నంతదూరంబుననే మంగళగ్రహంబును, దాని కూర్ధ్వంబున నంతియదూరంబుగ బృహస్పతిగ్రహంబును దానికి ద్విలక్షయోజనదూరంబున శనిగ్రహంబును గలవు. శనైశ్చరునకు లక్షయోజనముల దూరమున సప్తర్షిమండలం బున్నది. దానికి లక్షయోజనములదూరమున జ్యోతిశ్చక్రంబున కంతకును కేంద్రీభూతం బగుధ్రువమండలంబు గలదు. ధ్రువస్థానంబున కూర్ధ్వంబున కల్పవాసులకు నివాసంబగు మహర్లోకంబు గలదు. జనలోకమున సనందనాదిబ్రహ్మనందనులు నివసించియుందురు. తపోలోకంబున దేహవిహీనులును, వైరాజనామకు లగు దేవగణంబులు విరాజిల్లుచుందురు. సత్యలోకంబున సిద్ధమునిగణంబులు నివసించియుందురు. అందు చేరువారికి మృత్యుభోగంబు లేదు. పాదగమ్య మగుస్థాన మంతయును పృథ్వీమండలం బని చెప్పఁబడును. భూమికిని, సూర్యునికిని నడుమ సిద్ధమునిసేవితం బగుస్థానము భువర్లోకము. ధ్రువసూర్యమండలంబుల కంతరాళంబున జతుర్దశనియుతయోజనపరిమిత మగు ప్రదేశము స్వర్లోకము. విజ్ఞులగువారు, ఈలోకత్రితయము కృతకం బనియును జనతపస్సత్యలోకత్రితయం

అకృతకం బనియుఁ జెప్పుదురు. ఈరెంటికిని నడుమ కృతకాకృతకం బగు మహర్లోకంబు గలదు. ఇది శూన్యతామయ మైనది. కల్పాంతంబునం దైనను దీనికి నాశంబు లేదు. సప్తమహాలోకంబులును, సప్తపాతాళలోకంబులును గల యీబ్రహ్మాండము తిర్యగధోభావంబున కపిత్థబీజంబుంబోలె నండకటాహముచే సమావృతమైనది. ఆకటాహము దశగుణాధికజలంబులచేతను, ఆజలము దశగుణాధికానలంబుచేతను, అయ్యనలంబు దశగుణాధికానిలంబుచేతను, అయ్యనిలంబు దశగుణాధికాకాశంబుచేతను, అయ్యాకాశము దశగుణాధికమహత్తత్త్వముచేతను బరివేష్టితంబులై యుండును.

అమ్మహత్తత్త్వమునంతను బ్రధానము (ప్రకృతి) నిండుకొని యుండును. ఈప్రకృతి యనంతమైనది. దీని కంతముగాని, సంఖ్యగాని లేదు. ఈప్రకృతియే సమస్తబ్రహ్మాండములకును హేతుభూతమైనది. సహస్రసహస్రబ్రహ్మాండంబు లీప్రకృతియందే అధిష్ఠితంబులై యున్నవి. చైతన్యాత్మకుండును సర్వవ్యాపియు నగుపురుషుండు ఈ ప్రకృతియందు దారువునందలియగ్నివలెను, తిలబీజమునందలి తైలమువలెను, సమ్మిళితుండై యుండును. ఈవిధముగాఁ బరస్పరాశ్రయధర్మము గల ప్రధానపురుషు లిరువురును సర్వభూతానుభూతం బగు విష్ణుశక్తిచే నావృతులై యుందురు. వీరిలోఁ బ్రకృతి పురుషునికంటె భిన్నమై సర్వకారణం బగుచున్నది. ఈప్రకృతియే సర్గకాలంబున క్షోభకారణభూతమైనది. జలకణంబులయందలి శైత్యమును వాయువు ధరించినట్లు విష్ణుశక్తి ప్రకృతిపురుషాత్మకం బగునీజగంబును ధరించుచున్నది.

బీజమునుండి మూల, స్కంధ, శాఖాసమన్వితంబైన పాదపము ముదయించుచున్నది. దానినుండి యనేకబీజంబు లుత్పన్నంబు లగు

చున్నవి. ఆబీజంబులనుండి మరల ననేకవృక్షంబులు ప్రభవించుచు న్నవి. అవి యన్నియుఁ దమకుఁ గారణంబు లగు లక్షణంబులచేతనే కానవచ్చుచున్నవి. ఈవిధముగనే అవికృతం బగు మూలప్రకృతినుం డి మహదాదివిశేషాంతపర్యంతంబును గలసకలంబును బ్రాదుర్భూతం బై, దానినుండి సురాసురాదులు జనియించిరి. వారినుండి వారిపుత్త్ర పౌత్త్రాదులు పొడమిరి. బీజమునుండి మొలక యుదయించుటవలన బీజకారణం బగు వృక్షమున కెట్లు నష్టము లేదో, అట్లే భూతముల నుండి భూతసృష్టియగుటవలనఁ దదుద్భూతంబుల కెట్టియపాయము నుం డదు. సన్నిధానవశంబున నాకాశంబును గాలంబును వృక్షంబునకుఁ గారణంబు లైనట్లే, దృశ్యప్రపంచమున కంతకును అపరిణామక్రమం బున భగవానుండు కారణుండగుచున్నాఁడు. ఏకమాత్రవ్రీహిబీజము నుండి మూలము, నాళము, పత్త్రము, అంకురము, కాండము, కోశ ము. పుష్పము, క్షీరము, తండులము, తుష, కణము మొదలగునవి జనించునట్లే ఆత్మనుండి పరిదృశ్యమానం బగు నీవిశ్వ మంతయు నా విర్భూతం బయ్యెను. ప్రరోహహేతుసామగ్రిం గాంచి యనేకకర్మం బులయం దనేకతనువులు విరాజిల్లుచున్నవి. విష్ణుశక్తి ప్రాపించినంత మాత్రంబుననే వానికిఁ బ్రరోహప్రాప్తి యగుచుండును.

ఆవిష్ణుదేవుఁడే పరబ్రహ్మము. అతనినుండియే సకలజగంబులు ను సముద్భూతంబు లైనవి. ఆతఁడు జగన్మయుఁడు. అతనియందే జగంబునకు స్థితియును లయంబును బ్రాపించుచున్నవి. ఆబ్రహ్మమే సదసత్స్వరూపం బగు పరమవస్తువు. చరాచరం బగునీవిశ్వం బంత యు దాని కభిన్నరూపంబునఁ బ్రకాశించుచుండును. అదియే మూల ప్రకృతి. ఈజగం బంతయు దాని వ్యక్తస్వరూపమే. దానియందే సమస్తంబును లయించును. దానియందే సకలంబును వసించును.

అదియే సర్వక్రియలకును కర్త. విష్ణుస్వరూపం బగు నాపరబ్రహ్మము నుండియే సకలము నావిర్భవించుచుండును. దానికి వ్యతిరిక్తంబైన దేదియును లేదు.

—◆ ధ్రువమండలనిరూపణము. ◆—

ఆకాశమండలంబున భగవానుండైన విష్ణుదేవుని తారామయం బగు శింశుమారాకారము విరాజిల్లుచుండును. దానిపుచ్ఛభాగంబున ధ్రువమండలం బొప్పారుచున్నది. ధ్రువమండలభ్రమణము ననుసరించియే సూర్యచంద్రాదిగ్రహంబులును నక్షత్రపుంజంబులును జక్రాకృతిం దిరుగుచుండును. వాతానీకమయంబు లగు పాశంబులచే బంధింపఁబడినవో యనునట్లు సూర్య, చంద్ర, గ్రహ, నక్షత్రాదు లెల్ల ధ్రువమండలంబుతోఁ బరిభ్రమించుచుండును. గగనగోళంబున శింశుమారాకృతి నున్న పరంధాముండైన నారాయణుఁడే వాని కన్నిటికి నాధారభూతుండై యున్నాఁడు. ఉత్తానపాదతనయుం డగు ధ్రువుం డావిశ్వకర్త నారాధించియే, తత్ఫలంబుగా, నాదేవదేవునితారామయ శింశుమారాకారమునం గల పుచ్ఛదేశంబున శాశ్వతస్థానమును బొందియున్నాఁడు. సూర్యునకు ధ్రువుండును, ధ్రువునకు శింశుమారచక్రంబును నాధారభూతంబులు. సర్వాధ్యక్షుం డగుజనార్దనుం డాశింశుమారచక్రంబున కాధారుండై యున్నవాఁడు.

ద్విజోత్తములారా! సురాసురనరపరివృతం బగు నీజగం బంతయు సూర్యునిచే నేవిధంబుగ విరాజమానం బగుచున్నదో వక్కాణించెద నాకర్ణింపుఁడు. వివస్వంతుం డెనిమిదిమాసము లీజగంబునుండి క్రమక్రమముగా రసాత్మకంబు లగు జలంబులం గ్రహించి పిమ్మట వర్షరూపంబున నాజలంబులనే పుడమిపై ననుగ్రహించుచున్నాఁడు.

ఆజలంబులవలన నన్నంబు గలుగుచున్నది. ఆయన్నంబువలన నిఖిల జగంబును జీవించుచున్నది. భానుదేవుండు తనతీక్ష్ణకిరణజాలంబులచే జగంబునుండి జలంబులను సంగ్రహించి వానిని జంద్రునియం దునిచి యాతనికిఁ బరిపుష్టిని గలిగించుచున్నాఁడు. ఆసోముండును వాయునాడీమయంబు లగునయ్యుదకంబులనెల్ల ధూమాగ్న్యనిలమయంబులగు నభ్రబృందంబులయందు నిక్షేపించుచుండును. ఆయభ్రంబులనుండి యుదకంబులు భ్రంశంబులు గావు గనుకనే వానియభ్రనామంబు సార్థక మగుచున్నది. పైరీతి నభ్రసమూహములయందు గలిగిన జలరాసులు వాయువశంబున భూపతితంబులై కాలసంస్కారంబుచే నిర్మలంబు లగుచున్నవి. విప్రవరులారా! జలంబులు సరిత్సంస్థితంబులు, సాముద్రికంబులు, భౌమంబులు, ప్రాణిసంభవంబులు నని నాలుగువిధంబులు గలవి. భగవంతుండైన సూర్యదేవుం డీనాలుగువిధంబులగు సలిలంబులను గ్రహించుచున్నాఁడు. ఇంతియేకాక, యాభానుదేవుండు, తనసహస్రకిరణంబులచే నాకాశగంగను దివంబునుండి యాహరించి యప్పుడప్పుడు పృథ్వీతలంబునఁ గొనసాగుచున్నాఁడు. ద్విజోత్తములారా! ఆ గంగాజలసంస్పర్శముచేతనే యాయామానవకోటి పాపఫలంబులు భస్మీభూతంబు లగుచున్నవి. దానంజేసియే యామానవు లెన్నఁడును నరకనిమగ్నులుగాక స్వర్గస్థానసంపన్నులు గాఁగలుగుచున్నారు. ఆకాశగంగాజలంబు లోకోపకారకమ్ముగను సూర్యునిచే స్పృశింపఁబడకుండఁగనే మేఘంబులనుండి పతితంబు లగుచున్నవి. ఎట్లయినను, సౌరకరసాహాయ్యంబుననే యవి భూతలనిపతితంబు లగుచుండును. కృత్తికాదివిషమనక్షత్రంబులనుండి పతితంబగు జలము దిగ్గజోత్క్షిప్తంబును, సూర్యస్పృష్టంబు నగు స్వర్గంగాజలంబని చెప్పఁబడును. యుగ్మనక్షత్రంబులనుండి సూర్యోద్ధృతంబై పతితంబగు సలిలంబు సూర్యరశ్మిస్పృష్టం

బగు నుదకం బని యెఱుంగవలయును. ఈయిరుదెఱంగులతోయంబు ను నతిపవిత్రంబును పాపహరంబును, దివ్యస్నానఫలదంబు నైనది. ఇదిగాక మేఘపతితం బగుజలంబు సకలౌషధులకుఁ బరిపుష్టికరంబును సకలజీవులకు నాధారంబును నగుటచే నమృతస్వరూపమై యుండును. ఓషధులన్నియును దానివలననే వర్ధిల్లును. ఫలపరిపాకంబును నోషధు లవ నన్నంబు లగును. ఓషధీసమూహమే ప్రజలజీవధారణంబునకుఁ బ్రధానకారణం బగుచున్నది. శాస్త్రజ్ఞు లగుమానవులు ఓషధులచేతనే యథావిధిగ యజ్ఞనిర్వహణంబు గావింతురు. మఱియు దినదినము దేవగణంబులకుఁ బరితృప్తిం గూర్చెదరు. ఇట్లే యజ్ఞంబులును, వేదంబులు, ద్విజాదివర్ణచతుష్టయంబు, దేవగణంబులు, పశువులు, సకలభూతంబులునుగూడ నోషధులమూలముననే తృప్తింగాంచుచున్నవి. కావున, సచరాచరం బగు నీజగం బంతయుఁ గేవలవృష్టిమూలముననే ధృతంబై యున్నది. ఆవృష్టి సూర్యునినుండి కలుగుచున్నది. ఆ సూర్యుఁడు ధ్రువమండల మాధారముగా నిలిచి యున్నాఁడు. ధ్రువున కాధారము శింశుమారము. దానికి నారాయణుఁ డాధారస్వరూపుఁడు. సర్వభూతవిధాతయు, ఆదిభూతుండును, సనాతనుండును నగు నద్దేవుండు శింశుమారహృదయంబున సుస్థిరుండై యుండును.

—◆ తీర్థమాహాత్మ్యవర్ణనము. ◆—

మునిశ్రేష్ఠులారా! విద్యయు, కీర్తియు, తపశ్చర్యయుఁ గలవారును, హస్తపాదమనంబులను సంయుతంబులుగఁ జేసికొన్నవారును తీర్థఫలంబును బడయఁగలరు. విశుద్ధహృదయము, సంయతవచనము, ఇంద్రియనిగ్రహము, ననునివియే పురుషశ్రేష్ఠ [illegible] యు స్వర్గమార్గమును నిర్దేశించుచున్నవి. అపరిశుద్ధంబును దుష్టంబు

నగుచిత్తంబు గలవారు జలంబులచేనూఱుసారులు కడుగం బడినను శుద్ధంబుగాని సురాభాండముంబోలెఁ దీర్థస్నానంబులచే నెన్నఁటికిని బరిశుద్ధులు గాఁజాలరు. ఇంద్రియాసక్తుండగు వాంఛితునకుఁ దీర్థ, దాన, వ్రతాశ్రమాదు లెవ్వియును శుద్ధిం గూర్పఁజాలవు. ఇంద్రియంబులను వశీభూతంబులను గావించుకొన్న పుణ్యపురుషుం డెందున్న నేమి? ఆతనికాస్థానంబులు కురుక్షేత్ర ప్రయాగ పుష్కరతీర్థస్వరూపంబులు గాఁగలవు. ఋషివరులారా! ఈపృథ్వీమండలంబునం గల సకలతీర్థంబులం గూర్చియు, పుణ్యక్షేత్రంబులంగూర్చియు సవిస్తరంబుగఁ జెప్పుట శతవర్షంబులకైనను సాధ్యంబుగాదు గావున సంక్షేపించి ప్రశంసించెదవినుండు. పుష్కరతీర్థము, నైమిశారణ్యము, ప్రయాగ, ధర్మారణ్యము, ధేనుకాతీర్థము, చంపకారణ్యము, సైంధవారణ్యము, మగధారణ్యము, దండకారణ్యము, గయ, ప్రభాసము, శ్రీతీర్థము, కనఖలము, భృగుతుంగము, హిరణ్యాక్షము, భీమారణ్యము, కుశస్థలి, లోహాకులము, కేదారము, మందరారణ్యము, మహాబిలము, సర్వపాపహరము, కోటితీర్థము, రూపతీర్థము, శూకరవము, చక్రతీర్థము, యోగతీర్థము, సోమతీర్థము, సహాటకము, కోకాముఖము, బదరీశైలము, సోమతీర్థము, తుంగకూటము, స్కందాశ్రమము, అగ్నిపదము, పంచశిఖము, ధర్మోద్భవము, బాధాప్రమోచనము, గంగాద్వారము, పంచకూటము, మధ్యకేసరము, చక్రప్రభ, మతంగతీర్థము, కుశదండము, దంష్ట్రాకుండము, సర్వకామప్రదము, విష్ణుతీర్థము, మత్స్యతిలతీర్థము, సుప్రభ, బ్రహ్మకుండము, వహ్నికుండము, సత్యపదము, చతుస్స్రోతము, చతుశ్శృంగము, ద్వాదశధారాతీర్థము, మానసము, స్థూలశృంగము, స్థూలదండము, ఉర్వశీతీర్థము, లోకపాలతీర్థము, మనువరతీర్థము, శైలతీర్థము, సదాప్రభ, మేరుకుండము, సోమాభిషేకము,

మహాస్రోతము, కోవిరకము, పంచధార, త్రిధార, సప్తధార, ఏకధార, అమరకంటకము, సాలగ్రామచక్రతీర్థము, కోటిద్రుమము, బిల్వప్రభ, దేవహ్రదము, విష్ణుహ్రదము, శంఖప్రభ, దేవకుండము, వజ్రాయుధము, అగ్నిప్రభ, పున్నాగము, దేవప్రభ, విద్యాధరము, గాంధర్వము, బ్రహ్మహ్రదము, లోకపాలతీర్థము, మణిపూరగిరి, పంచహ్రదము, పిండారకము, మాళవ్యము, గోప్రభావము, గోవరము, వటమూలకము, స్నానదండము, విష్ణుపదము, కన్యాశ్రమము, వాయుకుండము, జంబూమార్గము, గభస్తితీర్థము, యయాతిపతనము, భద్రవటము, మహాకాలవనము, నర్మదాతీర్థము, వజ్రతీర్థము, అర్బుదము, పింగుప్ప, వాసిష్ఠము, పృథుసంగమము, దౌర్వాసికము, పింజరకము, ఋషితీర్థము, బ్రహ్మతుంగము, వసుతీర్థము, కుమారికతీర్థము, శక్రతీర్థము, పంచనదము, రేణుక, పైతామహము, రుద్రపాదము, మణిమంతము, కామకృష్ణతీర్థము, కుశావిలము, యజనము, యాజనము, బ్రహ్మవాలుక, పుష్పన్యాసము, పుండరీకము, మణిపురము, దీర్ఘసత్త్రము, హయపదము, అనశనము, గంగోద్భవము, శిరోద్భేదము, నర్మదోద్భేదము, వస్త్రాపదము, దారుబలము, ఛాయారోహణము, సిద్ధేశ్వరము, మిత్రబలము, కాళికాశ్రమము, వటావటము, కౌశాంబి, దివాకరము, సారస్వతద్వీపము, విజయము, కామదము, సుమనము, సద్రావనామితము, స్యమంతపంచకము, బ్రహ్మతీర్థము, సుదర్శనము, పృథ్వీసర్గము, పారిప్లవము, పృథూదకము, దశాశ్వమేధికము, సర్పిజము, విషయాంతికము, వరాహము, యాక్షిణీహ్రదము, ముంజవటము, బదరీవనము, రత్నమూలకము, లోకద్వారము, కపిలతీర్థము, సూర్యతీర్థము, పంచతీర్థము, శంఖినీతీర్థము, గోభవనము, యమరాజతీర్థము, సతీర్థము, బ్రహ్మావర్తము, కామేశ్వరము, మాతృతీర్థము, శీతవనము, స్నానలోమాపహము,

మానసంసరకము, బ్రహ్మోదుంబరము, సప్తర్షికుండము, దేవీతీర్థము,
సుజంబుకము, ఈహాస్పదము, కోటికూటము, కిందానము, కింబుపము,
కారండవము, అవేధ్యము, త్రివిష్టపము, పాణిఖాతము, మిశ్రకము,
మధువటము, మనోజవము, కౌశికి, దేవతీర్థము, ఋణమోచనము,
మృగధూమము, అమరహ్రదము, శ్రీపుంజము, శాలితీర్థము, నైమి
షేయము, బ్రహ్మస్థానము, మనస్తీర్థము, కుటుపావనము, సౌగంధిక
వనము, మణితీర్థము, సరస్వతీతీర్థము, ఈశానతీర్థము, పాంచయజ్ఞిక
ము, త్రిశూలధార, మాహేంద్రము, దేవస్థానము, కృతాలయము,
శాకంభరి, సువర్ణతీర్థము, కాళీహ్రదము, క్షీరస్రవము, విరూపాక్షము,
భృగుతీర్థము, కుశోద్భవము, బ్రహ్మతీర్థము, బ్రహ్మయోని, నీలాచ
లము, కుంజామ్రకము, భద్రవటము, వాసిష్ఠపదము, స్వర్గద్వారము,
కాళికాశ్రమము, రుద్రావర్తము, సుగంధాశ్వము, కపిలావనము, భ
ద్రకర్ణహ్రదము, శంకుకర్ణహ్రదము, సప్తసారస్వతము, ఔశనసము,
కపాలమోచనము, అవకీర్ణము, కామ్యకము, చతుస్సాముద్రికము,
శతికము, సహస్రికము, రేణుకము, పంచవటకము, విమోచనము,
ఔజసము, స్థాణుతీర్థము, కురుతీర్థము, కుశధ్వజము, విశ్వేశ్వరము,
మానవకకూపము, నారాయణాశ్రమము, గంగాహ్రదము, వటము, బద
రీపాటనము, ఇంద్రమార్గము, ఏకరాత్రము, క్షీరకావాసము, సోమతీ
ర్థము, దధిచతీర్థము, శ్రుతతీర్థము, కోటితీర్థస్థలి, భద్రకాళీహ్రదము,
అరుంధతీవనము, బ్రహ్మావర్తము, అశ్వవేది, కుంజావనము, యమునా
ప్రభవము, వీరప్రమోక్షము, సింధూత్థము, ఋషికుల్య, కృత్తిక,
ఊర్వసంక్రమణము, మాయావిద్యోద్భవము, మహాశ్రమము, నైతసి
కారూపము, సుందరికాశ్రమము, బాహుతీర్థము, చారునది, విమలా
శోకము, పంచనదము, మార్కండేయసోమతీర్థము, అశోకవనతీర్థము,

అరుణాస్పదము, కామవనము, శుక్రతీర్థము, వాలుకము, పిశాచమోచ
నము, సుభద్రాహ్రదము, విమాలదండకుండము, చండేశ్వంతీర్థము,
జ్యేష్ఠస్థానహ్రదము, బ్రహ్మసరము, జైగీషవ్యగుహ, హరికేశవనము,
అజాముఖసరము, ఘంటాకర్ణహ్రదము, పుండరీకహ్రదము, కర్కోటక
వాపి, సువర్ణోదపానము, శ్వేతతీర్థహ్రదము, ఘర్ఘరికాకుండము, శ్యామ
కూపము, చంద్రికాతీర్థము, శ్మశానస్తంభకూపము, వినాయకహ్రద
ము, సింధూద్భవకూపము, రుద్రావాసము, నాగతీర్థము, పులోమక
ము, భక్తహ్రదము, క్షీరసరము, ప్రేతధార, కుమారకతీర్థము, బ్ర
హ్మావర్తము, కుశావర్తము, దధికర్ణోదపానకము, శృంగతీర్థము, మహా
తీర్థము, మహానది, బ్రహ్మసరము, గయాశీర్షము, అక్షయవటము,
దక్షిణగోమయము, ఉత్తరగోమయము, రూపశీతికము, కపిలాహ్రద
గృధ్రవటము, సావిత్రీహ్రదము, ప్రభాసనము, శీతవనము, యోని
ద్వారము, ధేనుకము, ధన్యకము, కోకిల, మతంగహ్రదము, పితృకూ
పము, రుద్రతీర్థము, శక్రతీర్థము, సుమాలి, బ్రహ్మస్థానము, సప్తకుండ
ము, మణిరత్నహ్రదము, కౌశిక్యము, భరతతీర్థము, జ్యేష్ఠాలిక, విశ్వే
శ్వరము, కల్పసరము, కన్యాసంవేద్యము, నిశ్చీవాప్రభవము, వాసిష్ఠా
శ్రమము, దేవకూటము, వాసిష్ఠాశ్రమకూపము, వీరాశ్రమము, బ్ర
హ్మవీరము, అవకాపిలీతీర్థము, కుమారధార, శ్రీధార, గౌరీశిఖరము,
శ్వకుండము, నందితీర్థము, కుమారవాసము, శ్రీవాసము, కుంభకర్ణ
హ్రదము, కౌశికీహ్రదము, ధర్మతీర్థము, కామతీర్థము, ఉద్దాలకతీర్థ
ము, సంధ్యాతీర్థము, కరతోయ, కపిల, లోహితార్ణవ, శోణోద్భవ,
వంశగుల్మము, ఋషభ, ఫలతీర్థము, పుణ్యవతీహ్రదము, రామతీర్థము,
పితృవనము, విరజాతీర్థము, మార్కండేయవనము, కృష్ణతీర్థము, రోహి
ణీకూపము, ప్రవరతీర్థము, ఇంద్రద్యుమ్నసరము, సానుగర్తము, మా

హేంద్రము, శ్రీనదము, ఇషుతీర్థము, కావేరీసంగమము, గోకర్ణము, గాయత్రీస్థానము, బదరీహ్రదము, మత్స్యస్థానము, విష్ణుతీర్థము, జాతిహ్రదము, దేవకూపము, కుశప్రవనము, సర్వదేవహ్రదము, కన్యాశ్రమహ్రదము, వాలఖిల్యహ్రదము, మహర్షిహ్రదము, అఖండితహ్రదము మొదలుగాఁగల యీసకలతీర్థంబులయందును మానవుఁడు పవిత్రుండై యుపవసించి, స్నానముచేసి, క్రమంబున దేవర్షిపితృతర్పణంబులఁ గావించి దేవతాదుల నర్చించి పవిత్రతీర్థంబులయందును త్రిరాత్రంబులు గడపవలయును. అట్టితీర్థసేవకులగు పుణ్యాత్ములకుఁ బ్రతితీర్థమునను బ్రత్యేకముగ నశ్వమేధఫలలాభంబు సిద్ధించును. ఈయుత్తమతీర్థమాహాత్మ్యంబును వినువారును జదువువారును వినుపించువారును సకలపాపవిముక్తు లగుదురు.

—♦ బ్రహ్మర్షిసంవాదము. ♦—

అనుటయు మునివరు లిట్లనిరి. ఓవాగ్మివరా! భూమండలంబున ధర్మార్థకామమోక్షప్రదంబును సకలతీర్థస్థానంబులలోనం దుత్తమంబును నగు పవిత్రస్థానముం గూర్చి తెలుపఁగోరెదము. అని వేఁడుటయు లోమహర్షణుం డిట్లనియెను. ద్విజశ్రేష్ఠులారా! పూర్వపురాతనకాలమున నొకప్పుడు మహర్షి యగు వేదవ్యాసుఁడు కురుక్షేత్రంబునఁ బుణ్యజనకంబును, నానాతరులతాకీర్ణంబును, నానావిధపుష్పఫలసమన్వితంబును, నానాపక్షిసంకులంబును నగునైమిశారణ్యంబున సుఖాసీనుండై యుండెను. అవ్వేదవ్యాసుం డను పరాశరనందనుండును, మతిమద్వరేణ్యుండును, మహాభారతరచయితయు, సర్వశాస్త్రవిశారదుండును, అధ్యాత్మజ్ఞానతత్పరుండును, సమస్తవిషయాభిజ్ఞుండును, సర్వభూతహితరతుండును, పురాణాగమప్రవక్తయు, వేదవేదాంగవేత్తయు నై యుం

జెను. పద్మపలాశలోచనుండును, సమగుణావలంబియు నగువప్పరా శర్యుని సందర్శించుటకై ప్రీతిపూర్వకంబుగఁ బ్రశంసితవ్రతులగు కశ్యపుఁడు, జమదగ్ని, భరద్వాజుఁడు, గౌతముఁడు, వసిష్ఠుఁడు, జైమిని, ధౌమ్యుఁడు, మార్కండేయుఁడు, వాల్మీకి, విశ్వామిత్రుఁడు, శతానందుఁడు, వాత్స్యుఁడు, గార్గ్యుఁడు, ఆసురి, సుమంతుఁడు, భార్గవుఁడు, కణ్వుఁడు, మేధాతిథి, మాండవ్యుఁడు, చ్యవనుఁడు, ధూమ్రుఁడు, (అసితుఁడు) దేవలుండు, మౌద్గల్యుఁడు, తృణయజ్ఞుఁడు, పిప్పలాదుఁడు, అకృతవ్రణుఁడు, సంవర్తుఁడు, కౌశికుఁడు, రైభ్యుఁడు, మైత్రేయుఁడు, హారీతుఁడు, శాండిల్యుఁడు, విభాండుఁడు, దుర్వాసుఁడు, లోమశుఁడు, నారదుఁడు, పర్వతుఁడు, వైశంపాయనుఁడు, గాలవుఁడు, భాస్కరి, పూరణుఁడు, సూతుఁడు, పులస్త్యుఁడు, కపిలుఁడు, ఉలూకుఁడు, పులహుఁడు, వాయువు, దేవస్థానుఁడు, చతుర్భుజుఁడు, సనత్కుమారుఁడు, పైలుఁడు, కృష్ణుఁడు మొదలగువా రందఱును వచ్చి చంద్రునిఁ బరివేష్టించిననక్షత్రములంబోలి యావ్యాసదేవునిఁ బరివేష్టించియుండిరి.

వేదజ్ఞుం డగు వ్యాసదేవుండును సమాగతులగు నమ్మునివరులకు యథాయోగ్యసత్కారంబు లాచరించి వారలచేఁ బ్రతిపూజితుండై యున్నసమయంబునఁ బ్రసంగవశంబున మునివరు లందఱును దమసంశయములం బాపఁ గృష్ణద్వైపాయను నిట్లు ప్రశ్నించిరి. పరమయోగీంద్రా! నీవు నిఖిలవేదశాస్త్రపురాణాగమజ్ఞుండవు. భూతభవిష్యద్వర్తమానవిషయాభిజ్ఞుండవు. ఈసంసారము దుఃఖమయ మైనది. ఈభవసాగరంబున సార మేమియునులేదు. ఇందు విషయసలిలంబులును, రాగగ్రాహగణంబును, ఇంద్రియావర్తసమూహంబును, ప్రపంచతరంగమాలికాపుంజమును, మోహపంకమును నిండియున్నవి. కలుషలోభగాంభీర్యవశంబున నది దురవగాహం బైనది. మేము, ఈయపారభీకర

భవసాగరంబున నిరాశ్రయం బగు జడజగం బంతయు నిమగ్నం బగు
చుండుటం గాంచి, మహాపురుషుండ వగు నిన్నుఁ బ్రశ్నించుచున్నా
ము. లోమహర్షణం బగు సిద్ధా[illegible] బ్రహ్మసంగ్రహక
రం బగున దేదియో మా కుపదేశించి లోకోద్ధరణంబుం గావింపుము.
ఈమండలంబున మోక్షప్రదంబును దుర్లభంబును నగుకర్మక్షేత్ర మే
దియో వినఁ గుతూహలపడుచున్నాము. ఓమహాప్రాజ్ఞ! మానవు
లందఱు నేక్షేత్రంబున విహితకర్మానుష్ఠానంబులం గావించి పరమసి
ద్ధిం గాంతురో అట్లు గావింపకున్న నరకప్రాప్తు లగుదురో సుఖజను లే
మోక్షక్షేత్రంబున మోక్షలాభంబును గాంచియుండిరో అట్టిదివ్యక్షే
త్రముం గూర్చి మా కెఱుంగింపవలయును. ఇదియే మా ప్రార్థనము.
అనుటయు భూతభవ్యభవిష్యద్వేదుండును, భగవానుండును నగువేద
వ్యాసుండును భావితాత్ము లగు నమ్మునివరులం గాంచి యిట్లనియెను.

తపోధనములారా! ఈవిషయంబున పూర్వము బ్రహ్మయును మహ
ర్షులకును సంవాదము జరిగినది. దానిని మీ కెఱింగించెదను వినుండు.
నానారత్నవిభూషితంబును, నానాద్రుమలతాకీర్ణంబును, నానాపుష్పో
పశోభితంబును, నానావిహంగానునాదితంబును, నానామృగసమన్వితం
బును, నానావిచిత్రక్రీడాపరిపూర్ణంబును, నానాశిలాఖండాలంకృతం
బును, నానామునిసమేతంబును, నానాశ్రమపరివృతంబును, విస్తీర్ణం
బును, రమణీయంబును నగుమేరుపృష్ఠంబున జగన్నాథుండును, జగద్యో
నియు, చతుర్వక్త్రుండు నగుబ్రహ్మదేవుం డాసీనుండై యుండ, దేవ,
దానవ, గంధర్వ, యక్ష, విద్యాధర, ఉరగ, ముని, సిద్ధ, సాధ్యప్రభృ
తులును, దేవర్షిగణంబులును, అప్సరోనివహంబులును, తదితరస్వర్గవా
సులును జగద్వంద్యుం డగు నాజగత్ప్రభుని పరివేష్టించి స్తవంబులును,
గుణకీర్తనంబులును, వివిధవాద్యవాదనంబులును, నృత్యంబులును, గా

నంబులను గావించుచు సేవించుచుండిరి. అట్టిరమణీయసుఖసమయం
బున సర్వజీవసమాగమసమయంబున వివిధకుసుమగంధంబులతో దక్షి
ణానిలంబు ప్రవహించుచున్నసమయంబున భృగుప్రభృతిమహర్షులెల్ల
రును భగవానుం డగు పితామహునకుఁ బ్రణమిల్లి ఓదేవదేవా! మ
హీతలంబున మర్త్యభవమోక్షక్షేత్రం బగు కర్మభూమి యెద్దియో మా
కెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించిరి. బ్రహ్మదేవుండును వారివిన్నపం
బును మన్నించి యిట్లనియెను.

మునివరులారా! నే నిప్పుడు భుక్తిముక్తిప్రదంబును వేదసమ్మతా
నుగతంబును శుభావహంబును పురాతనంబు నగు నొకవిషయంబును
బ్రసంగించుచున్నాను. ఈభూమండలంబున భారతవర్షం బొక్కటియే
కర్మభూమిగాఁ బ్రఖ్యాతం బైనది. అందు గర్మానుసారంబుగ స్వర్గ
నరకాదిఫలంబులు ప్రాప్తించుచుండుటచే దానికిఁ గర్మభూమి యని
కూడ నామంబు గలదు. అందుగల జనులు తమతమపుణ్యపాపంబు
లకు శుభాశుభఫలంబుల నవశ్యముగ ననుభవించుచుందురు. భారత
వర్షంబున బ్రాహ్మణులు నియతులై తమతమవిహితకర్మంబుల నాచరిం
చి పరమసిద్ధిం గాంచుచుందురు. అందు నియమవంతు లగుపురుషులు
ధర్మార్థకామమోక్షపురుషార్థఫలలాభంబులం గాంతురు. వేయేల? మ
హేంద్రప్రముఖు లగుదేవత లెల్లరును భారతవర్షంబున శుభకర్మంబు
లం గావించియే దేవత్వముం గాంచియుండిరి. మఱియు జితేంద్రియులు
ను, శాంతులును, వీతరాగులును, విమత్సరులు నై మోక్షంబుం గాం
చినవారిసంఖ్యకు నిర్దేశము లేదు. స్వర్గమున విగతజ్వరులై విమానచా
రులై విహరించువా రెల్లరును భారతవర్షంబున శుభకర్మముల నాచ
రించినవారలే. స్వర్గాపవర్గఫలదాయకం బగు భారతవర్షమును జూచు
చుచును, అందు విహరించుటకును దేవత లెల్లప్పుడును గుతూహలపడు

చుందురు. అని చెప్పుటయు, మునివరులు ఓసురశ్రేష్ఠా! నీవు వచించినట్లు భారతవర్షంబుకంటె మఱియెందును పాపపుణ్యకర్మానుష్ఠానంబు లేదు; స్వర్గమోక్షమధ్యగతిప్రాప్తియును లేదు. శుభాశుభకర్మవిధానంబును లేదు. కావున నోదేవా! మా కిప్పుడు భారతవర్షవృత్తాంతము సవిస్తరముగ నెఱింగింపు మని వేడుటయు బ్రహ్మదేవుండు వారల కిట్లనియెను.

భారతవర్షానుకీర్తనము.

మునిసత్తములారా! ఇంద్రద్వీపము, కశేరుద్వీపము, తామ్రవర్ణము, గభస్తిమంతము, నాగద్వీపము, సౌమ్యద్వీపము, గాంధర్వము, వారుణము సాగరసంవృతము అను నవద్వీపములచే భారతవర్షము తొమ్మిదిభాగములుగా విభక్తంబై యున్నది. అందు సాగరసంవృతద్వీపము దక్షిణోత్తరంబుల సహస్రయోజనవిస్తృతమై యున్నది. భారతవర్షంబునకుఁ బూర్వంబున కిరాతులును, పశ్చిమంబున యవనులును వసియింతురు. మధ్యభాగము బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రులకు నివాసంబై యుండును. ఇజ్యాయుద్ధవాణిజ్యాదికర్మంబులచేఁ బవిత్రు లగువారికిఁ బ్రత్యేకకర్మంబులు విహితంబులై యుండును. భారతవర్షము స్వర్గాపవర్గహేతువును, పుణ్యపాపఫలోత్పత్తిస్థానంబును నై యున్నది. మహేంద్రము, మలయము, సహ్యము, శుక్తిమంతము, ఋక్షము, వింధ్యము, పారియాత్రము—అను నివి యేడును కులపర్వతములు. ఇంకను వానిసమీపమున ననేకసహస్రభూధరములు గలవు. అవి యున్నతములును, విస్తృతములును, రమ్యములును, విపులములును, విచిత్రములును నగుసానువులతో విరాజిల్లుచుండును. వంశము, కోలాహలము, మందరము, దర్దురము, వాతంధయము, వైద్యుతము, మై

సోకము, సురసము, తుంగప్రస్థము; నాగగిరి, గోవర్ధనము, పాండురము, పుష్పగిరి, వైజయంతము, రైవతము, అర్బుదము, ఋశ్యమూకము, గోమంథము, కృతశైలము, కృతాచలము, శ్రీశైలము, చకోరము మొదలుగాఁగల యనేకపర్వతంబులు గలవు. వానిపార్శ్వంబులను అంతంబులను మధ్యసీమలను అసంఖ్యాజనపదంబులుగలవు. వానియందు భిన్నభిన్నమూర్తు లగు మ్లేచ్ఛాదిజాతులవారు నివసించి యుందురు. గంగ, సరస్వతి, సింధు, చంద్రభాగ, యమున, శతద్రు, విపాశ, వితస్త, ఇరావతి, కుహువు, గోమతి, ధూతపాప, బాహుద, దృషద్వతి, దేవిక, చక్షు, నిష్ఠీవ, గండకి, కౌశికి యనునదులు హిమాలయపాదమునుండి ప్రవహించుచుండును. వేదస్మృతి, వాతఘ్ని, సింధువేణ్యా, చందన, సదానీర, మహి, చర్మణ్వతి, వృషి, విదిశ, వేదవతి, శిప్ర, అవంతి మొదలగునదులు పారియాత్రపర్వతమునుండి యుత్పన్నములగుచున్నవి. శోణ, మహానది, నర్మద, సురథ, క్రియ, మందాకిని, దశార్ణ, చిత్రోపల, వేత్రవతి, కరమోద, పిశాచిక, అతిలఘుశ్రోణి, విపాప్మ, శైవల, సధేరుజ, శుక్తిమతి, శకుని, త్రిదివ, క్రమువు, వేగవాహిని మొదలగునదులు ఋక్షశైలసముద్భూతము లైనవి. శిప్ర, పయోష్ణి, నిర్వింధ్య, తాపి, వేణా, వైతరణి, సినీవాలి, కుముద్వతి, తోయ, మహాగౌరి, దుర్గ, అంతశ్శిల మొదలగునదులు వింధ్యపాదమునుండి వినిస్సృతంబు లగుచున్నవి. ఈసకలనదీజలంబులు హితంబులును, పుణ్యప్రదంబులు నైనవి. గోదావరి, భీమరథి, కృష్ణవేణా, తుంగభద్ర, సుప్రయోగ, పాపనాశిని మొదలగు శ్రేష్ఠవాహినులు సహ్యపర్వతపాదప్రదేశమునుండి బయలువెడలుచున్నవి. కృతమాల, తామ్రపర్ణి, పుష్పజ, ప్రత్యలావతి మొదలగు పవిత్రశీతలజలపూరితంబులగునదులు మలయాచలమునుండి వెలువడుచున్నవి. పితృకుల్యా, సో

మకుల్యా, ఋషికుల్యా, వంజుల, త్రిదివ, లాంగలి, వంశకల మొదలగు నదులు మహేంద్రాచలంబునుండి వినిర్గతంబు లగుచున్నవి. సువికాల, కుమారిక, మనుగ, మందగామిని, క్షయాపలాశిని మొదలగుతరంగిణులు శుక్తిమంతమునుండి పొడముచున్నవి. ఈచెప్పంబడిన సమస్తనదులును పుణ్యజనకములును గంగాసరస్వతీసమంబులు నై సముద్రాభిముఖంబుగఁ బ్రవహించుచున్నవి. ఈనదులన్నియు జగన్మాతృస్వరూపిణులును, పాపహారిణులు నై విరాజిల్లుచున్నవి. ఇవిగాక భారతవర్షమునం దింకను చిన్నచిన్ననదు లెన్నియేని గలవు. వానిలోఁ గొన్ని వర్షాకాలంబునమాత్రమే ప్రవహించుచుండును. కొన్ని నిరంతరప్రవాహములై విరాజిల్లుచుండును. మత్స్య, ముకుటకుల్య, కుంతల, కాశి, కోసల, అంధక, కళింగ, శమక, వృక ప్రభృతిజనపదంబులు భారతమధ్యస్థితంబులు. సహ్యాచలంబున కుత్తరంబున గోదావరీనదీప్రవాహితమగు ప్రదేశం బంతయును భూమండలంబున నతిమనోహర మైనది. ఆప్రదేశమునందు మహాత్ముం డగు భార్గవుని రమణీయంబగు గోవర్ధనపురము విలసిల్లుచుండును. వాహీకత, వాటధాన, సుతీర, కాలతోయద, అపరాంత, శూద్ర, బాహ్లీక, కేరళ, గాంధార, యవన, సింధు, సౌవీర, మద్రిక, శతద్రుహ, కళింగ, పారమూషిక, మాఠర, కనక, కైకేయ, దండమాలిక, క్షత్త్రియోపమదేశ, వైశ్యకుల, శూద్రకుల, కాంభోజ, బర్బర, లౌకిక, వీర, తుషార, పహ్లవ, ఆత్రేయ, భరద్వాజ, పుష్కల, దశేరక, లంపక, శునశ్శేష, కులిక, జాంగల, ఔషధ్య, చలచంద్ర, కిరాతజాతి, తోమర, హంసమార్గ, కాశ్మీర, కరూశ, శూలిక, కుహూక, మాగధ ప్రభృతిజనపదంబు లుత్తరదేశంబులు. అంధ, వామంకురక, వల్లక, మఖాంతక, అంగ, వంగ, మలద, మాళవర్తిక, భద్రతుంగ, ప్రతిజయ, భార్యాంగ, [illegible],

ప్రాగ్జ్యోతిష, మద్ర, విదేహ, తామ్రలిప్తక, మల్ల, మాగధక, నంద ప్రభృతిదేశంబులు ప్రాచ్యజనపదంబులు. పూర్ణ, కేరళ, గోలాంగూల, ఋషిక, మూషిక, కుమార, రామఠ, శక, మహారాష్ట్ర, మాహిషక, కళింగ, ఆభీర, వైసిక్య, అటవ్య, శబర, పుళింద, మాలేయ, వైదర్భ, దండక, పౌలిక, మౌలిక, అశ్మక, భోజవర్ధన, కౌలికకుండల, దంతక, నీలకాలకప్రభృతిజనపదంబులు దాక్షిణాత్యదేశంబులు. శూర్పారక, కాలిధన, లోల, తాలకటప్రభృతులు అపరాంతదేశంబులు. వింధ్యాచలంబున మలజ, కర్కశ, మేలక, చోళక, ఉత్తమార్ణ, దశార్ణ, భోజ, కిష్కింధ్య, తోషల, కోసల, త్రైపుర, వైదిశ, తుంబుర, చర, యవన, పవన, అభయ, రుండకేర, చర్చర, హోత్రధర్తిప్రభృతిజనపదంబులు గలవు. నీహార, తుషమార్గ, కురవ, తంగణ, కస, కర్ణప్రావరణ, ఊర్ణ, దర్భకుంతక, చిత్రమార్గ, మాలవ, కిరాత, తోమరప్రభృతిజనపదంబులు పర్వతాశ్రితంబులై యుండును. భారతవర్షంబున కృత, త్రేతా, ద్వాపర, కలినామంబులచే చతుర్యుగంబులు వ్యవహరింపఁబడుచుండును. దీనికిఁ బూర్వదక్షిణంబుల మహోదధియు, ఉత్తరదిగ్భాగంబున ధనుర్గుణాకారంబుతో హిమవంతంబును విరాజిల్లు. సర్వోచ్చపదంబునకు నిదానంబగు నిదియే భారతవర్షము. బ్రహ్మత్వము, ఇంద్రత్వము, దేవత్వము మొదలగునవి దీనియందే ఘటిల్లుచున్నవి. ఇందు శుభాశుభకర్మానుసారంబుగా జీవులు దేవ మానవాది జన్మంబులను పశుపక్షిసరీసృపాదిజన్మంబులను గాంచుచుందురు. దీనికంటె నితరం బగు కర్మభూమి యేదియును లేదు. స్వర్గచ్యుతి యైనంతనే భారతభూమిని మానవులై పుట్టవలయు నని దేవతలుగూడ నభిలషించుచుందురు. కర్మశృంఖలాబద్ధులును గర్మక్షయంబునఁ బతనోన్ముఖులును నగు సురాసురగణంబులకు భారతీయమానవులతో సమంబగు

సామర్థ్యంబు లేదు. ఈభూమండలంబున భారతవర్షముతో సమాన మగు వర్షం బెద్దియును లేదు. భారతవర్షమునందే బ్రాహ్మణాదివర్ణగణంబు అభీష్టఫలసిద్ధులం గాంచుచుందురు. భారతవర్షంబున జనించిన మానవశ్రేష్ఠులే ధన్యులు. వారే ధర్మార్థకామమోక్షంబుల చరమోత్కర్షలాభంబును బడయఁగలుగుదురు. భారతవర్షమునందే పరమదుర్లభం బగుతపము, సర్వదానములు, సర్వయజ్ఞములు, తీర్థయాత్రలు, గురుసేవ, దేవారాధనము, స్వాధ్యాయము మొదలగువానికి ఫలప్రాప్తి యగుచుండుటచే దేవతలుగూడ సంతుష్టులై భారతవర్షంబున జన్మింపవలయుననియే సర్వదా కోరుకొనుచుందురు. వివిధవ్రతంబులు, నానాశాస్త్రాధ్యయనములు, అహింస, బ్రహ్మచర్యము, గార్హస్థ్యసేవ, వనవాసము, సన్న్యాసము, ఇష్టాపూర్తము మొదలగువివిధశుభకర్మంబులకన్నిటికిని భారతవర్షమునందే ఫలసిద్ధి యగుచున్నది. ఇందుఁగాక మఱియేవర్షంబునందును సకలఫలప్రాప్తి లేదు. భారతవర్షగుణగణంబులను సంపూర్ణముగ వర్ణించుటకు నాకు సామర్థ్యము లేదు గావున నిట్లు సంక్షేపించి చెప్పితిని. పవిత్రం బగు నీభారతాఖ్యానము సర్వపాపహరంబును ధన్యమును బుద్ధివివర్ధనము నైనది. నియతుండై దీనిని నిత్యమును వినువాఁడు సర్వపాపవిముక్తుండును విష్ణులోకప్రాప్తుండును నగును.

కోణాదిత్యమాహాత్మ్యము.

మునివరులారా! భారతవర్షంబున దక్షిణసముద్రతీరమున స్వర్గమోక్షప్రదంబును, ప్రసిద్ధం బగు ఓఢ్రదేశంబు గలదు. సముద్రమునకుత్తరమున విరజమండలపర్యంతమును గల విస్తృతభూభాగము పుణ్యపురుషసమన్వితమై సర్వగుణాలంకృతమై యుండును. ఆదేశమున

జితేంద్రియులును తపస్స్వాధ్యాయనిరతులును నగు బ్రాహ్మణులు జన్మించుచుందురు. వారెల్లప్పుడును సకలజనులకు వంద్యులును పూజ్యులునై శ్రాద్ధదానవివాహయజ్ఞాదికర్మంబులయం దాచార్యులై యుందురు. షట్కర్మనిరతులును, వేదపురాణేతిహాసవిదులును, సర్వశాస్త్రార్థపారదర్శులును, యోగశీలురును, మాత్సర్యహీనులును నగునా బ్రాహ్మణులలో ననేకు లగ్నిహోత్రనిరతులును, అనేకులు స్మార్తాగ్నితత్పరులును నై యుందురు. ఆయుత్కలదేశమున నివసించు బ్రాహ్మణులు దాతలును, సత్యవాదులు, పుత్త్రదారధనసంపన్నులును నై యుందురు. బ్రాహ్మణులేకాక తక్కినజాతులవారును స్వధర్మనిరతులై యుండు నివసించుచుందురు. ఆదేశంబున కోణాదిత్యనామంబున నొకభాస్కరమూర్తి ప్రతిష్ఠింపఁబడియుండెను. తద్దర్శనము మానవులకు సర్వపాపవిమోచకంబైనది. లవణసముద్రతీరంబున నాభాస్కరదేవుని మనోహరక్షేత్రము గలదు. అది సకలదిశలయందును సైకతస్థానములచే సమాకీర్ణమై యుండును. సర్వర్తుసంపన్నంబు లగుచంపకాశోకపున్నాగాదివివిధకుసుమసముజ్జ్వలంబును, పనస, నారికేళ, కపిత్థసహకారాదిఫలభూరుహంబులచే నలంకృతంబును నగునాపుణ్యక్షేత్రము సకలజగత్ప్రసిద్ధమైనది. అది నలుదెసలను యోజనపరిమితంబుగలది. భోగమోక్షప్రదాయకుండును, సహస్రకిరణుండును నగుదివాకరుం డందు కోణాదిత్యనామంబున విరాజిల్లుచుండును. మాఘమాసంబున శుక్లపక్షసప్తమియం దుపవసించి యథావిధిగ సముద్రస్నానంబు చేసి శౌచాచారంబున విశుద్ధుండై యాదినం బంతయు దివాకరుని స్మరించుచు పరదినంబు ప్రభాతంబున మరల సముద్రస్నానం బొనర్చి దేవర్షిపితృతర్పణంబుల నాచరించి జలోత్థితుండై నిర్మలవస్త్రద్వయమును ధరించి కృతాచమనుండై మహోదధితీరంబునఁ సూర్యుండి నియమ

పూర్వకంబున సూర్యోదయకాలంబునఁ బ్రాఙ్ముఖుండై రక్తచందనద్రవంబుచే అష్టపత్త్రవిలసితంబును ఊర్ధ్వకర్ణికాయుతంబును కేసరసమన్వితంబును నగునొకసౌరపద్మమును లిఖింపవలయును. తదుపరిభాగంబున నొకతామ్రపాత్రమునుంచి తిలతండులజలంబులను, రక్తచందనమును, రక్తపుష్పములను, కుశలను అందు ప్రక్షేపింపవలయును. తామ్రపాత్రాభావంబున అర్కపత్త్రపుటంబునఁ దిలాదుల నునిచి పత్త్రాంతరంబుచే నాచ్ఛాదింపవలయును. అనంతరము విశేషశ్రద్ధతో అంగన్యాసకరన్యాసంబులఁ గావించి, తన్ను భాస్కరమూర్తిగా ధ్యానించుచు ధీమంతుం డగుసాధకుఁడు, ఆగ్నేయము, నైఋతి, వాయు, ఈశానకోణంబులయందును, మధ్యభాగంబునను భాస్కరునిఁ బూజింపవలయును. పరమసుఖస్వరూపుండును, పరమారాధ్యుండును, గగనస్థితుండును నగుసూర్యదేవుని పద్మోపరిభాగంబున నారాధనంబుచేసి పూజించి పిమ్మటఁ గర్ణికోపరిభాగంబున స్థాపించి ముద్రాప్రదర్శన మాచరింపవలయును. పిమ్మట స్నానాదిసకలోపచారంబులను జేసి సమాహితుండై తేజోబింబస్వరూపుండును, శుక్లపద్మస్థితుండును, పింగాక్షుండును, ద్విభుజుండును, రక్తవర్ణుండును, పద్మపత్త్రారుణాంబరుండును, సర్వలక్షణలక్షితుండును, సర్వాభరణభూషితుండును, సుస్వరూపుండును, వరదుండును, శాంతుండును, ప్రభామండలమండితుండు నగుభాస్కరుని ధ్యానింపవలయును. తరువాత, ఉదయించుచున్న సాంద్రసిందూరసదృశుం డగురవిమూర్తిం గాంచి పూర్వకల్పితంబగు నర్ఘ్యపాత్రంబును గైకొని నతజానుండై అర్ఘ్యపాత్రమును మస్తకమునం దాల్చి, యేకాగ్రచిత్తంబున మౌనము వహించి త్ర్యక్షరమంత్రముతో సూర్యదేవుని కర్ఘ్యప్రదానము చేయవలయును. అదీక్షితుండైనచో శ్రద్ధాపూర్వకంబుగ భావయుక్తుండై సూర్యనామోచ్చార

ణంబు సేయుచు అర్ఘ్యదానంబు చేయవలయును. సూర్యదేవుండు భక్తియోగలభ్యుండు గావున నంతమాత్రంబుచేతనే యాతనియర్చనం బు సంపూర్ణంబు గాఁగలదు. అనంతరము ఆగ్నే, నైఋతి, వాయు, ఈశానకోణంబులయందును మధ్యభాగంబునను పూర్వాదిదిగ్భాగంబుల ను ఆయాదిగధీశ్వరులనుగూర్చి హృదయము, శిరస్సు, శిఖ, చర్మము నేత్రాద్యంగంబులను బూజింపవలయును. తరువాత, సుగంధధూప దీపనైవేద్యంబుల నివేదించి జపస్తవనమస్కారంబులను ముద్రాప్రద ర్శనంబును గావించి యుద్వాసనంబు నొసర్పవలయును. ఈవిధముగా బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రులలో స్త్రీలైనను, పురుషులైనను సుస్థి రభక్తిభావముతో, విజితేంద్రియులై సూర్యార్ఘ్యప్రదానంబు సేయు వారికి నిహపరలోకసుఖంబు లభియింపఁగలదు. త్రైలోక్యదీపకుండు ను, నభోమణియు నగుభాస్కరు నాశ్రయించినమానవులు పరమసుఖ భాజను లగుదురు. భాస్కరున కర్ఘ్యప్రదానము సేయకుండ, విష్ణువు, శంకరుఁడు, సురేశ్వరుఁడు మొదలుగాఁగలయెవ్వరిపూజనంబును గావిం చుట విధేయంబు గాదు. కావున ప్రతిదినంబును బ్రయత్నపూర్వకం బుగ మనోహరపుష్పగంధాదులచే నాదిత్యున కర్ఘ్యమీయవలయును. సప్తమీతిథియందు సమాహితచిత్తుండై స్నానాంతంబున శుచియై ఆదిత్యున కిట్లర్ఘ్య మిచ్చువానికి సర్వాభీష్టసిద్ధి యగును. సూర్యార్ఘ్య ప్రదానమువలన రోగులకు రోగనాశనంబును విత్తార్థులకు ధనలాభం బును, విద్యార్థులకు విద్యాప్రాప్తియు, సంతానార్థులకుఁ బుత్రలాభం బును గాఁగలవు. ధీమంతుం డగువాఁడు, ఏకోర్కులతో సూర్యార్ఘ్య ప్రదానం బొనర్చిన నట్టికోర్కులెల్లను సిద్ధింపఁగలవు. స్త్రీపురుషుల లో నెవ్వరైనను సాగరస్నానంబుచేసి సూర్యార్ఘ్యప్రదాన మాచరిం చి ప్రణామంబు గావించినచో వారికి సర్వకామ ఫలప్రాప్తి యగును.

మానవుఁడు శ్రద్ధాయుక్తుఁడై మౌనియై పుష్పములం గైకొని సూర్యా
లయంబునకుం బోయి ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణ మాచరించి భానుదేవు
నర్చింపవలయును. గంధపుష్పధూపదీపంబులును, నైవేద్యంబు నర్పిం
చి దండప్రణామంబు చేసి జయశబ్దపూర్వకంబుగ నాజగత్పతిని స్తవం
బు నేసి యాసహస్రరశ్మి నర్చించువాఁడు సర్వపాపవిముక్తుండై దివ్యదే
హంబును ధరియించి దశాశ్వమేధఫలలాభంబును గాంచఁగలఁడు. కో
ణాదిత్యు నర్చించువాఁడు తనకుఁ బూర్వము సప్తపురుషులను పరము స
ప్తపురుషులనుద్ధరించుటయే కాక సూర్యప్రతిముండై కామగమనంబగు
నుజ్జ్వలవిమానంబు నధిరోహించి, గంధర్వగణస్తూయమానుండై సూ
ర్యలోకంబున ప్రళయకాలపర్యంతమును దివ్యభోగంబుల ననుభవించి
పుణ్యక్షయంబున మరల మర్త్యలోకంబున నుత్తమకులంబున జన్మించి
చతుర్వేదవిదుండును, స్వధర్మనిరతుండును, పవిత్రుండును, బ్రాహ్మ
ణుండును నై తుదకు సూర్యసమ్మిళితుండై మోక్షలాభంబును బొం
దును. చైత్రమాసంబున దమనభంజికాయాత్ర యను మహోత్సవం
బు నచ్చట సందర్శించు మహాత్మునకుఁ బూర్వోక్త సకలఫలంబులును
కరగతంబు లగును. భానుదేవుని శయనోత్థానంబులందు విషువాయ
నంబులను, రవివారంబులను, రవితిథులను, మఱియు నితరపర్వకాలం
బులను శ్రద్ధావంతులై నియమపూర్వకంబుగా నీయాత్రనుష్ఠానంబు
లను గావించువారు రవినిభవిమానారోహణంబు నొనర్చి సూర్యలోక
ప్రాప్తు లగుదురు. ఆసముద్రతీరంబుననే సర్వకామప్రదుం డగుశివుండు
రామేశ్వరనామంబున విఖ్యాతుండై యున్నవాఁడు. యథావిధిగ మ
హోదధిస్నానంబు గావించి యాకామారిని సందర్శించి గంధపుష్ప
ధూపదీపనైవేద్యప్రదక్షిణస్తోత్రగీతమనోహరవాద్యాదులచే సద్దేవు నా
రాధించువారికి హయమేధరాజసూయఫలంబులు లభించును. మోక్షం

బుగూడ వారికిఁ గరతలామలకంబు లగును. అట్టివారు దివ్యవిమానారూఢులై శివలోకంబునఁ జేరి దివ్యభోగంబుల ననుభవించి పిదప మర్త్యలోకంబున నుత్తమబ్రాహ్మణజన్మంబునంది యంతంబున శైవయోగావలంబనంబుచే మోక్షప్రాప్తు లగుదురు. ఆసూర్యక్షేత్రంబునఁ బ్రాణత్యాగంబు సేయువాఁడు సూర్యలోకప్రాప్తుండై స్వర్గంబున దేవసన్నిభుండై విహరించుచు ననంతరము మర్త్యలోకంబునఁ గర్మనిష్ఠుం డగు రాజై పుట్టి యంతంబున భాస్కరునందు విలీనుండై మోక్షలాభంబు నందఁగలఁడు.

సూర్యపూజావిధానము.

అని యిట్లు బ్రహ్మదేవుం డానతిచ్చుటయు మునివరు లానందాంతఃకరణులై దేవదేవా! భుక్తిముక్తిప్రదం బగు భాస్కరక్షేత్రంబు నుంగూర్చి మీరు ప్రశంసించితిరి. సుఖదాయకంబులును పాపనాశకంబులును భవదీయముఖనిస్సృతంబులును నగు పవిత్రకథల నెన్ని యాకర్ణించినను మాకుఁ దనివి దీఱకున్నది. మహాదేవా! ఆసూర్యదేవుని పూజాఫలము, దానఫలము, మఱియు, ప్రణిపాతము, నమస్కారము, ప్రదక్షిణము, ధూపము, దీపము, సమ్మార్జనము, ఉపవాసము, నక్తభోజము మొదలగువానివిధులును అర్ఘ్యప్రదానవిధియు భానుదేవుండు ప్రసన్నుం డగుటకుఁ దగినభక్తిపూజావిధానంబులును మా కెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించుటయు బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియె.

ద్విజోత్తములారా! మనంబుచే భగవంతుని భావించుటయే భక్తి యగుచున్నది. ఆవిషయంబున మానసికం బగు నిచ్ఛయే శ్రద్ధ యనంబడును. ధ్యానమే సమాధి. భగవత్కథలను వినువాఁడు, వినుపించువాఁడును, భగవద్భక్తులను బూజించువాఁడును అగ్నిపరిచర్యం

గావించువాఁడును భగవన్నివిష్టహృదయుండును నిరంతరదేవపూజానిరతుండును పరమభక్తుం డనంబరగును. దేవోద్దిష్టంబులగు కర్మంబుల నామోదించువాఁడును, సర్వదా భగవన్నామసంకీర్తనంబు గావించువాఁడును భక్తశ్రేష్ఠుం డనఁబడును. భక్తులయెడల నసూయలేక కులదైవతంబుల నిందింపక యాదిత్యవ్రతానుష్ఠానతత్పరుం డగువాఁడు భక్తుం డని యెన్నఁబడుచున్నాఁడు. గమనావస్థాననిద్రాఘ్రాణోన్మేషనిమేషాది సకలవ్యాపారములయందును భాస్కరస్మరణంబు గావించువాఁడు భక్తశ్రేష్ఠుండు. అభిజ్ఞుం డగువాఁడు భగవానునియెడల నీవిధముగా భక్తి గలిగియుండవలయును. భక్తిధ్యానకీర్తనంబులచే నియతులై దేవపితృప్రీతికరంబుగా బ్రాహ్మణులకు దానంబు గావించినచో దానిని దేవపితృగణంబులు ప్రతిగ్రహింతురు. భక్తిసహితంబుగ పత్రపుష్పఫలజలంబులను ఏకొలఁదినైన దేవతలకు సమర్పించినచో వానిని ప్రీతిపూర్వకంబుగ దేవతలు ప్రతిగ్రహింతురు. నాస్తికప్రదత్తంబులగు వేనినిఁగూడ దేవతలు పరిగ్రహింపరు. నియమపూర్వకంబుగా విశుద్ధభావంబుతో దానంబు సేయవలయును. అట్టిదానమే సఫలంబు గాఁగలదు. భక్తిపూర్వకంబుగ నుపవసించి జపస్తుతిపూజోపహారంబులచే భాస్కరు నారాధించినచో సర్వపాపవిముక్తుం డగును. మహీతలంబున మస్తకంబు మోపి వినతుండై సూర్యునకు నమస్కరించువాఁడు తత్క్షణమందే సర్వపాపవిముక్తుం డగును. భక్తితో సూర్యదేవునకుఁ బ్రదక్షిణంబు సేయువానికి సప్తద్వీపసహితం బగు భూమండలంబును బ్రదక్షిణంబు చేసిన ఫలంబు లభించును. నిర్మలహృదయంబున సూర్యదేవునే ధ్యానించుచు వ్యోమమండలప్రదక్షిణంబును గావించినచో సర్వదేవతాప్రదక్షిణంబుఁ జేసినఫలంబు చేకూరును. భక్తితో నేకాహారుండై షష్ఠితిథియందు సూర్యదేవు నర్చించి, నియతవ్రతానుష్ఠా

నతత్పరుండై సప్తమీతిథియం దహోరాత్రము లుపవసించి భాస్కర దేవునిం బూజించువానికి నశ్వమేధఫలంబు గలుగును. సప్తమియం దైనను, షష్ఠియందైనను సూర్యదేవార్చనము పరమగతికారణం బగుచున్నది. కృష్ణసప్తమియందు జితేంద్రియుండై యుపవసించి సర్వోపచారంబులచే నాదిత్యు నారాధించువాఁడు పద్మపత్రప్రభం బగు విమానము నధిరోహించి సూర్యలోకంబును జేరఁగలఁడు. శుక్లసప్తమియందు ఉపవాసతత్పరుండై శుక్లోపహారాదులచే సూర్యారాధనంబు సేయువాఁడు సర్వపాపముక్తుం డగును. సూర్యలోకప్రాప్తుండును నగును. అర్కపత్రసంపుటంబునఁ బ్రతిసప్తమియందును నేకైకవృద్ధిక్రమంబుగఁ జతుర్వింశతిపుటంబుల నుదకపానంబు సేయుచు నిట్లు రెండు వత్సరంబులు నియమపాలనంబు గావించుటయే యర్కసప్తమీవ్రతంబు నాఁబడును. ఇది ప్రశస్తంబును సర్వకామప్రదంబునైనది. రవివారసహితం బగుశుక్లసప్తమి విజయ యనంబడును. ఆదినంబున స్నానదానజపతపోహోమోపవాసాదివ్రతంబులు మహాఫలదాయకంబులు. రవివారంబున శ్రద్ధాయుతులై దేవార్చనంబు గావించువారు అభీష్టఫలసిద్ధు లగుదురు. తా మొనరించు సకలకర్మంబులును ఆదిత్యోద్దిష్టంబులుగా నాచరించువారివంశంబున దరిద్రులును వ్యాధితులును గలుగరు. శ్వేత, రక్త, పీతవర్ణంబుల మృత్తికతో సూర్యస్థానం బుపలేపించువారు సర్వాభీష్టసిద్ధు లగుదురు. ఉపసించి, చిత్రపుష్పగంధాదులచేఁ జిత్రభానునిఁ బూజించువారికిఁ గోరిన కోర్కులు సిద్ధించును. ఘృతముతోఁగాని, తిలతైలముతోఁగాని యాదిత్యునకు దీపదానంబు సేయువానికి నెన్నఁటికిని చక్షూరోగంబు గలుగదు. ఆతనిజ్ఞానదీపము నిరంతర ముద్భాసిత మగుచుండును.

తిలరాశి, పవిత్రతైలము, తిలధేనువు—ఈమూఁడును దానము

నకుఁ బ్రశస్తము లైనవి. అగ్నియందు దిలాహుతి సేయుటయు, దేవాలయంబులఁ దైలదీపంబుల నర్పించుటయు మహాపాతకనాశకంబులు. చతుష్పథదేవాయనాదులయందు దీపదానంబు గావించువాఁడు రూపవంతుండును, సుభగుండు నగును. ఘృతదీపము ప్రశస్త మైనది. ఓషధీతైలాదులచే నైనది ద్వితీయపక్షము. వసామేదోస్థినిర్యాసంబులచే నెన్నఁటికిని దీపదానంబు సేయఁజనదు. దీపము ఊర్ధ్వగతంబై యుండును గాని యధోగతిగా నెన్నఁడు నుండదు. అట్లేదీపదాతయు దీప్తిమంతుండై యెన్నఁటికిని దిర్యగ్గతుండు గానేరఁడు. జ్వలించుచున్నదీపమును హరించుటగాని నశింపఁజేయుటగాని తగదు. దీపహర్త యగువాఁడు బంధము, నాశము, క్రోధము, తమంబును బొందఁగలఁడు. దీపదాత స్వర్గంబున కేఁగి దీపమాలికంబోలి విరాజిల్లుచుండును. కుంకుమాగరుచందనంబులచే నతినియమంబున విలేపనంబు గావించువాఁడు పరజన్మంబున యశస్వి గాఁగలఁడు. సూర్యోదయకాలంబున రక్తచందనమిశ్రితము లగు రక్తపుష్పంబులచేఁ బ్రతిదినము నర్ఘ్యప్రదానంబు గావించువానికి సంవత్సరాంతంబున సిద్ధిలాభం బగును. సూర్యోదయంబు మొదలుగ నస్తమయంబువఱకును ఏదేనొకమంత్రజపంబుగాని స్తోత్రపాఠంబుగాని గావించుచుండుట యాదిత్యవ్రతం బనంబడును. ఈవ్రతాచరణంబున మహాపాతకనాశనం బగును. సూర్యోదయంబున శ్రద్ధతో నర్ఘ్యం బర్పించుటచే సర్వపాపవిముక్తి యగును. సూర్యార్ఘ్యప్రదాత యగువాఁడు సప్తజన్మంబులవఱకును ధనకనకవస్తువాహనసంపన్నుం డగును. అగ్ని, జలము, అంతరిక్షము, పుణ్యభూమి ప్రతిమ మొదలగువానియందు ప్రయత్నపూర్వకంబుగ సూర్యార్ఘ్యప్రదానంబు గావించుట కర్తవ్యంబు. సవ్యాపసవ్యంబులఁగాక భక్తితోఁ దిన్నగ సూర్యాభిముఖుండై ఘృతగుగ్గులాదిసహితంబుగ సూర్యార్ఘ్యం

బు సేయువాఁడు సద్యఃపాపవిముక్తుండు గాఁగలఁడు. సూర్యదేవునకు శ్రీవాస, దేవదారు, కర్పూ, రాగురుధూపాదుల నర్పించువాఁడు స్వర్గలోకప్రాప్తుం డగును. ఉత్తరదక్షిణాయనంబుల సూర్యదేవు నర్చించుట పుణ్యప్రదము. విషువంబులయందును, ఉపరాగంబులయందును, షడశీతిపుణ్యకాలాదులయందును సూర్యదేవు నర్చించుట మహాఫలదాయకము. సర్వకాలంబులయందును భక్తిపూర్వకంబుగ నాదిత్యు నారాధించువాఁ డర్కలోకప్రాప్తుం డగును. కృసర, (పులగము) పాయస, పూప, ఫల, మూల, ఘృతోదనాదులచే నాదిత్యున కుపహారప్రదానంబు గావించుట సర్వకామప్రదంబు. సూర్యునకు ఘృతతర్పణంబు గావించువాఁడు సర్వసిద్ధుం డగును. క్షీరతర్పణంబు సేయువాని కెన్నఁటికిని మనస్తాపంబు గలుగదు. దధితర్పణంబువలన నభీష్టసిద్ధి యగును. శ్రద్ధాయుక్తుండై సూర్యాభిషేకంబునకు జలంబు దెచ్చువాఁడు సర్వతీర్థశుద్ధుండై పరమగతిం గాంచును. ఛత్త్రము, ధ్వజము, వితానము, పతాక, చామరము మొదలగువస్తువులను శ్రద్ధతో సూర్యదేవున కర్పించువాని కిష్టార్థసిద్ధి యగును. భక్తితో భానుదేవునకు నైవేద్యద్రవ్యంబుల నర్పించిన నాయాద్రవ్యంబులు భాస్కరదేవానుగ్రహంబున శతసహస్రగుణాధికంబులై వర్ధిల్లఁగలవు. భానుదేవతాప్రసాదంబున మనోవాక్కాయకంబులగుసకలదుష్కృతంబులును సమూలంబుగనశింపఁగలవు. ఒక్కదినంబున భానుదేవుని భక్తితోఁ బూజించినఫలము యథావిధిదక్షిణాసంపన్నంబు లగు శతక్రతువులవలననైనను గలుగనేరదు.

ఆదిత్యమాహాత్మ్యము.

అని పితామహుం డుపదేశించుటయు మునివరు లో దేవదేవా! గృహస్థబ్రహ్మచారివానప్రస్థులలో మోక్షకాము లగువా రేదేవు నా

రాధింపవలయునో, అక్షయం బగుస్వర్గలాభం బెట్లు సిద్ధించునో, యే కర్మంబు నాచరించుటచే స్వర్గవాసులగువా రటనుండి పుణ్యక్షయంబున మరల భ్రష్టులు గాకుందురో, దేవగణంబులకు దేవతయు, పితృగణంబులకుఁ బితయుఁ, బరాత్పరుండు నగునాతఁ డెవ్వఁడో, స్థావరజంగమాత్మకం బగునీవిశ్వమంతయు నెవ్వనినుండి జనించునో, మరల నిది యంతయుఁ బ్రళయకాలంబున నెవ్వని నాశ్రయించునో సవిస్తరంబుగ నెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించుటయు బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియెను.

తపోధనులారా! ఉదయించినంతమాత్రమున స్వీయకరనికరంబుచే జగదంధకారమునంతను బటాపంచలుగాఁ జేయు భానుదేవునికంటె నితరదైవతంబు లెవ్వరును లేరు. అతఁ డాద్యంతరహితుండును, శాశ్వతుండు నగునవ్యయపురుషుండు. అతండు తనరశ్మినిచయంబుచే సకల భువనంబులను దపింపఁజేయుచుండును. సర్వదేవమయుండును, తపనశీలుండును, సర్వజగన్నాథుండును, సర్వలోకపితయు నగునాతఁడే భూతంబులసృష్టిసంహారంబులు గావించుచుండును. అతండు తనకిరణంబులను బ్రసరింపఁజేసి తాపంబును, వర్షంబునుగూడఁ గల్పించుచుండును. ధాతయు, విధాతయు, భూతాదియు, భూతభావనుండు నగునాతని కెన్నఁటికిని క్షయంబులేదు. అతఁడే ప్రసిద్ధం బగుధ్రువస్థానము. సృష్టికాలంబున జగంబంతయు నాదిత్యునుండియే జనించి ప్రళయకాలంబున నాతనియందే విలీన మగుచుండును. మహాయోగులగువారు దేహపరిత్యాగంబు సేసి వాయుమూర్తులై తేజోరాశి యగుదివాకరునందు ప్రవేశింతురు. ఆకాశప్రసారితంబులగుతరుశాఖలంబోని యాతనిసహస్రకిరణంబుల నాశ్రయించి సిద్ధగంధర్వాదిదేవమునిగణంబులు నివసించి యుందురు.

గృహస్థులును, మహాయోగులగు సనకాదిమహర్షులును, బ్రి

హ్మవాదులగు వాలఖిల్యాదిఋషులును, వానప్రస్థులగునితరమునిగణం బులును, వ్యాసప్రముఖులగు సర్వసాధుపురుషులును, యోగమార్గంబున సౌరమండలమునఁ బ్రవేశించి యుందురు. శ్రీమంతుం డగు వ్యాసనందనుఁడు శుకుండును, యోగమార్గము నవలంబించి సూర్యకిరణలాభముం గాంచి భవవిజయుండయ్యెను. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాదిసకలదేవతలును బ్రత్యక్షదేవస్వరూపుఁడును, దిమిరధ్వంసకుండు నగుభాస్కరునికంటెఁ బరులు గారు. కావున శుభాకాంక్షియగునాతని కన్యదైవతంబులయెడల భక్తి యవిధేయమైనది. బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవతలు దృష్టిగమ్యులుగారు. భాస్కరుఁ డొక్కఁడుమాత్రమే ప్రత్యక్షదైవతము. ఆతఁడే జగంబునకంతకును మాతయుఁ బితయు గురుండునై యున్నవాఁడు. రశ్మిమంతుం డగునాతఁడు జగన్మిత్రుఁడు. సాగరద్వీపసహితంబులగుచతుర్దశభువనంబుల నాతఁడే సృజించి నిలిపి యున్నాఁడు. భగవానుం డగునాతఁడే ప్రజాపతులను, బ్రజలనుగూడ సృజించి తన్ను ద్వాదశమూర్తులుగా విభజించుకొని యాదిత్యరూపంబున విరాజిల్లుచున్నవాఁడు. ఇంద్రుఁడు, ధాత, పర్జన్యుఁడు, త్వష్ట, పూషుఁడు, అర్యముఁడు, భగుఁడు, వివస్వంతుఁడు, విష్ణు, అంశుఁడు, వరుణుఁడు, మిత్రుఁడు ననునీద్వాదశమూర్తులచేఁ బరమాత్ముఁడగుసూర్యదేవుఁ డీజగంబంతటను వ్యాపించి యున్నాఁడు.

ఇంద్రనామకంబగు నాతనిప్రథమమూర్తి దేవగణంబులశత్రువులను సంహరించుచు దేవరాజత్వముం గాంచి తేజరిల్లుచుండును. ధాతృనామకంబగునాతనిద్వితీయమూర్తి ప్రజాపతిత్వముంగాంచి ప్రజాసర్గంబు సేయుచుండును. పర్జన్యనామకంబగుతృతీయమూర్తి మేఘరూపమున వర్షంబును గురియించుచుండును. త్వష్టృనామకంబగుచతుర్థమూర్తి వనస్పతులయందును, ఓషధులయందును వ్యాపించియుండు

ను. పూషాఖ్యం బగుపంచమమూర్తి యన్నాధిష్ఠితంబై యుండును. అర్యమనామకంబగుషష్ఠమూర్తి వాయురూపంబునఁ జలనశీలంబై దేవ దేవతలనాశ్రయించి యుండును. భగనామకంబగుసప్తమమూర్తి జీవదేహమధ్యగతంబై యుండును. వివస్వన్నామకం బగునష్టమమూర్తి యగ్నిప్రతిష్ఠితమై జీవులభుక్తాన్నపరిపాకంబు గావించుచుండును. విష్ణునామకంబగునవమమూర్తి యసురవైరిసంహారంబునకై యెల్లప్పుడు నవతరించుచుండును. అంశుమన్నామకదశమమూర్తి వాయుప్రతిష్ఠితమై జీవులకాహ్లాదంబు గూర్చుచుండును. వరుణనామకంబగు నేకాదశమూర్తి జలజంబులయం దుండి నిరంతరమును బ్రజాపోషణంబు సేయుచుండును. మిత్రనామకంబగుద్వాదశమూర్తి లోకహితార్థమై చంద్రసరిత్తీరంబున బ్రతిష్ఠితమై యుండును. నామంబుచేతనేగాక యూతఁడు జగంబునకంతకును బరమమిత్రుఁడై యుండును. ఆమిత్రుండు వాయుభోజియై తపంబు సేయుచు భక్తాభీష్టంబులఁ బ్రసాదించుచుండును. పరమాత్ముం డగు సవిత్రుండు ద్వాదశమూర్తులచేతను జగమంతటను వ్యాపించి యుండును గావున భక్తులగువారు నిత్యము నమ్మహాదేవుని ద్వాదశమూర్తిరూపంబున ధ్యానప్రణామాదులం గావించు చుండవలయును. ద్వాదశనామశ్రవణపఠనంబులవలన సూర్యలోకప్రాప్తి యగును.

అనిచెప్పుటయు మునులో దేవా! సూర్యుం డాదిదేవుండును సనాతనుండు నైనచో వరప్రార్థియై ప్రాకృతునిం బోలి తపంబేలగావింపవలయునని ప్రశ్నించిరి. అంత బ్రహ్మదేవుం డిట్లు చెప్పందొడంగెను. మునులారా! మిత్రనారదసంవాదం బనునితిహాసమువలన నియ్యర్థంబు సర్వంబును దేటపడఁగలదు. వినుండు. ఆదిత్యునిద్వాదశమూర్తులం గూర్చి యిదివఱకే చెప్పియుంటిని. ఆమూర్తులలో మిత్రుండును,

వరుణుండు ననునిరువురును దపోనిరతులై యుండిరి. అందు వరుణుండు జలమాత్రాహారియై పశ్చిమసాగరంబునను, మిత్రుండు వాయుమాత్ర భోజనుండై మిత్రవనంబునను విరాజిల్లుచుండురు.

ఒకప్పుడు యోగీంద్రుం డగునారదుండు మేరుగిరిశృంగము నుండి యవతీర్ణుండై భూమండలసంచారంబు సేయుచు మిత్రుండు దపంబు సేయుచున్నయాశ్రమంబున కేతెంచి తపోనిరతుం డగుమిత్రుం గాంచి యాశ్చర్యాన్వితుండై అక్షయుండును, అవ్యయుండును, వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపుండును, సనాతనుండును, త్రైలోక్యధరుండును, సర్వదేవేశ్వరుండును, ప్రభుండును నగునీతండు మరల దేవపితృగణంబుల నేల యర్చించుచున్నాఁడని వితర్కించి యద్దేవుని సమీపించి యోదేవా! వేదవేదాంగశాస్త్రపురాణాదులు నిన్నజుండనియు, శాశ్వతుండనియు, ధాత యనియు, నుత్తమనిధానుఁడనియుఁ బ్రశంసించుచున్నవి. భూతభవిష్యద్వర్తమానంబు లన్నియు నీయందు ప్రతిష్ఠితంబులై యుండును. చతురాశ్రమవాసులు నహరహంబును నిన్నర్చించుచుందురు. అట్టినీవుగూడ నింకను నేదేవునిగూర్చి యారాధించుచుంటివో నాకేమియును బోధపడకున్నది. దయయుంచి యెఱింగింపవలయునని ప్రార్థించుటయు మిత్రుండిట్లనియెను.

నారదమునీంద్రా! పరమభక్తుండవగునీయెదుట సనాతనంబును, గుహ్యంబును, బరమపదంబును నగువిషయముంగూర్చి ప్రశంసించెదను. సూక్ష్ముండును, అవిజ్ఞేయుండును, అవ్యక్తుండును, అచలుండును, ధ్రువుండును, ఇంద్రియంబులకు, నింద్రియార్థంబులకును, సర్వభూతంబులకు నగోచరుండును, క్షేత్రజ్ఞుండు నగుపురుషుండు సర్వభూతాంతరాత్మయని ప్రశంసితుండై యుండును. త్రిగుణాతీతుం డగునాభగవానుఁడే హిరణ్యగర్భుఁడు. అతఁడే బుద్ధి. మహాత్స్వరూపుఁడును, బ్ర

ధానుండునుగూడ నాతఁడే. సాంఖ్యయోగు లాతని బహునామంబుల చేఁ గీర్తించియుండిరి. ఏకాత్మకుండగునాతఁ డీత్రైలోక్యమును ధరించియుండును. త్రిమూర్త్యాత్మకుఁడు, విశ్వాత్ముఁడు, శర్వుఁడు, అక్షరుఁడు ననునామంబు లాతనికి నిర్దిష్టంబులైనవి. అశరీరి యగునాతఁడు సర్వశరీరంబులయందు నుండియుఁ గర్మలిప్తుండు గాకుండును. నీకును, నాకును, దేహధారులగునెల్లవారికినిగూడ నాతఁడు సాక్షీభూతమగు నంతరాత్మయై యుండును. ఆతని నెవ్వరు నెన్నఁటికిని గ్రహింపఁజాలరు. సగుణనిర్గుణస్వరూపుఁ డగునాతఁడు జ్ఞానైకవేద్యుఁడై యుండును. ఆతనిసర్వాంగకములును సర్వతోముఖములై యుండును. సర్వదేవతాముఖ్యుండును, సర్వేశ్వరుండు నగునాతఁడు సర్వజగంబుల నాచ్ఛాదించి యుండును. విశ్వవ్యాపి యగునాతఁడు క్షేత్రస్థితుండై యథేచ్ఛముగ విహరించుచుండును. శరీరసమూహము క్షేత్రసంజ్ఞకంబైనది. సర్వశరీరంబుల నెఱింగినవాఁడు గావున నాతఁడు క్షేత్రజ్ఞం డనఁబడును. విశ్వవ్యాపియు, బహురూపుఁడు నగుటచే నాతఁడు విశ్వరూపుఁడనియు, మహాత్వం బాతనియందు ప్రతిష్ఠితం బగుటచే నాతఁ డేకమాత్రపురుషుండనియు, సనాతనుండగుటచే మహాపురుషుం డనియు నాతఁడు ప్రశంసితుం డగుచుండును. విధిక్రియాయత్తుం డగునాతఁడు తన్నుఁదానే శతధా, సహస్రధా, శతసహస్రధా సృజించుకొనుచుండును. ఆకాశమునుండి పతితం బగుజలము మృత్తికాభేదసంబంధవశంబున రుచిభేదముం గాంచునట్లు పురుషుండును గుణభేదంబులచే విభిన్నరూపంబులతోఁ బ్రతీయమానుం డగుచుండును. ఏకంబగువాయువు దేహసమూహంబునందు పంచవిధంబుల విభక్తంబగునట్లాతనియం దేకత్వమును పృథక్త్వమును గానవచ్చుచుండును. అగ్ని నానాసంజ్ఞలం గాంచినట్లే సనాతనైకపురుషుం డగునాతఁడు హరిప్రభృతిసంజ్ఞల

చే విరాజిల్లుచుండును. ఒకదీపము సహస్రదీపములుగాఁ బ్రవర్తిల్లు నట్లే యాసనాతనపురుషుండును సహస్రవిధంబుల సృష్టిని విస్తరింపఁ జేయుచుండును. ఆతనికాత్మజ్ఞానలాభం బైనప్పుడు కైవల్యభావము సిద్ధించుచుండును. ఏకత్వము లయంబైనంతనే యాతనియందు బహుత్వము ప్రవర్తితం బగుచుండును. ఈజగంబునం దేవస్తువును నిత్యంబు గాదు. సర్వవ్యాపియు, సనాతనుండు నగునాతఁడొక్కఁడే నిత్యుఁడు. వ్యక్తావ్యక్తంబు లాతనినుండియే యుత్పన్నంబు లైనవి. వ్యక్తము, నవ్యక్తము నగునదియే ప్రకృతి. అదియే బ్రహ్మయోని. సనాతనస్వరూపుండును, దేవపితృకర్మములయందు పూజ్యుండును నగునాతనికంటె దేవపితృగణంబులలో శ్రేష్ఠు లెవ్వరును లేరు. కేవలాత్మచేతనే విజ్ఞేయుం డగునాతనింగూర్చియే నేను పూజించుచున్నాను.

ఓదేవమునీంద్రా! స్వర్గవాసులగువారిలో నెవ్వ రాతనినారాధింతురో వారు తదుద్దిష్టగతిప్రాప్తు లగుదురు. నానారూపధరులగు దేవతలు తమతమాశ్రమంబులయందే యుండి భక్తిపూర్వకంబుగ నాద్యుం డగునయ్యాదిత్యు నారాధించి తత్ప్రసాదంబుచే నభీష్టసిద్ధిం గాంచుచుందురు. ఆసూర్యదేవుఁడే సర్వగామియు, నిర్గుణుండు నని చెప్పంబడును. ఆదేవదేవుఁ డగుదివాకరుని నేనుగూడ నిట్లే భావించి జ్ఞానమూలంబున నాతని నారాధించుచున్నాను. నారదమునీంద్రా! నేనిప్పుడు నీయెదుట నీగూఢతత్త్వముంగూర్చి కీర్తించితిని. మావలెనే నీవుగూడ నాతని పరమపదంబని యెఱుంగుమవు. దేవతాగణంబులును, ప్రాచీనఋషిగణంబులునుగూడఁ బరమపురుషుండగునాతని వరప్రదునిగా నెఱింగియున్నారు. కావుననే వారందఱును బరాత్పరుం డగుదివాకరు నర్చించుచుందురని బోధించెను.

మునివరులారా! పూర్వము భానుదేవుండు స్వయముగ నార

మున కుపదేశించిన యీగూఢతత్త్వముం గూర్చి తెలిపితిని. నాచేఁ జెప్పండిన యియ్యాఖ్యానము నాదిత్యభక్తివిహీనుం డగునాతని కెన్నండును దెలుపవలదు. ఈనిర్మలాఖ్యానమును వినువాఁడును, వినిపించువాఁడును నిశ్చయముగా నాదిత్యదేవునందు విలీనులగుదురు. ఈచరిత్రము నాద్యంతము నాకర్ణించునార్తుండు రోగముక్తుండును, జ్ఞానియు, నిష్టగతిప్రాప్తుండు నగును. దీనిని బఠించువాని కచిరకాలంబుననే ముక్తిలాభం బగును. దీనిని బారముచేయువానికిఁ గోరినకోరికలు లభింపఁగలవు. కావున మీరంఱును దేవదేవుం డగుదివాకరుని నిత్యమును స్మరించుచుండుఁడు! అయ్యాదిత్యుఁడు సర్వజగద్విధాతయు, ధాతయుఁ బ్రభుండు నని యెఱుంగుఁడు.

ఆదిత్యునియేకవింశతినామములు.

అని యుపదేశించి బ్రహ్మదేవుండు మఱియు నిట్లనియెను. మునులారా! ఆదిత్యుఁడే త్రిభువనంబులకును మూలము. సురాసురనరపరివృతంబగు సమస్తజగంబును నాతనినుండియే యుత్పన్నం బైనది. అతఁడే రుద్రోపేంద్రమహేంద్రాదితేజోమూర్తులకుఁ దేజం బగుచున్నాఁడు. అతఁడే పరమదైవతము. అగ్నియందు ప్రదత్తం బగునాహుతివలన నాదిత్యుండు తృప్తుం డగును. అతనివలన వృష్టియు, దానివలన నన్నంబును గలుగుచున్నవి. ఆయన్నముచేతనే ప్రజలు జీవించుచుందురు. అతఁడు ధ్యాతలకు ధ్యానంబును, ముముక్షువులకు మోక్షంబు నై యుండును. ఆదిత్యునకు భిన్నముగా క్షణముహూర్తాహోరాత్రపక్షమాససంవత్సరాదికాలపరిణామంబులు లేవు. కాలంబు లేకున్నచో నియమనిర్దేశం బెంతమాత్రమును లేకయుండును. అగ్నికార్యములు విలుప్తములై పోవును. ఋతువిభాగంబు లేకయుండును. ఇంకఁ

పుష్పఫలోత్పత్తికిని, సస్యనిష్పత్తికిని మార్గ మేమున్నది? కాలాభావం బునఁ ద్రిలోకవ్యవహారంబు లన్నియుఁ గట్టువడిపోవును. అయ్యాభావ ము జగత్కారణుండును, జలతస్కరుండు నగుభాస్కరుని మూలముననే సంపూర్ణమగుచున్నది.

సూర్యదేవుండు వర్షింపకుండఁ దాపశోషణంబులం గూర్చుటగాని పరివేషంబు దాల్చుటగాని యెన్నటికిని జేయఁడు. జలవర్షణంబువల ననే సవితృండు దీప్తిమంతుం డగును. ఆదిత్యుఁడు వసంతంబునఁ గపి లవర్ణంబును, గ్రీష్మంబునఁ గాంచనవర్ణంబును, వర్షంబున శ్వేతవర్ణం బును, శరత్తునఁ బాండువర్ణంబును, హేమంతమునఁ దామ్రవర్ణంబు ను, శిశిరంబున లోహితవర్ణంబు నగుప్రభతో నుదయించుచుండును. ఇట్లు ఋతువుల కనురూపం బగువర్ణంబులతో నుదయించుసూర్యుఁడు లోకమంగళంబు, సుభిక్షంబును గూర్చుచుండును. ఆదిత్యుఁడు, సవి త, సూర్యుఁడు, మిహిరుఁడు, అర్కుఁడు, ప్రభాకరుఁడు, మార్తాండుఁ డు, భాస్కరుఁడు, భానుఁడు, చిత్రభానుఁడు, దివాకరుఁడు, రవి యను నీసూర్యద్వాదశనామంబులును విశిష్టము లైనవి. మఱియు సూర్యదే వుండు విష్ణుఁడు, ధాత, భగుఁడు, పూషుఁడు, మిత్రుఁడు, ఇంద్రుఁడు, వరుణుఁడు, అర్యముఁడు, వివస్వంతుఁడు, అంశుమంతుఁడు, త్వష్ట, ప ర్జన్యుఁడు నను ద్వాదశనామంబులచే ద్వాదశమూర్తుల విరాజిల్లుచుం డును. ద్వాదశమాసంబులయందును గ్రమంబుగ నీద్వాదశాదిత్యులు నుదయించుచుందురు.

అందు విష్ణుండు పండ్రెండువందలును, అర్యముండు పదుమూఁ డువందలును, వివస్వంతుండు పదునాలుగువందలును, అంశుమంతుం డు పదునేనువందలును, పర్జన్యుండు పదునాలుగువందలును, వరుణుం డు పదుమూఁడువందలును, త్వష్ట పదునొకండువందలును, ఇంద్రుం

డాతనికి ద్విగుణంబున్ను, ధాత పదునొకండువందలును, మిత్రుండు సహస్రంబును, పూషుండు తొమ్మిదివందలు నగుకిరణంబులచేఁ బ్రదీపించుచుందురు. సూర్యకిరణంబు లుత్తరాయణంబునఁ బ్రవృద్ధంబులును, దక్షిణాయనంబునఁ బ్రక్షీణములు నగుచుండును. ఈవిధముగా సూర్యలోకమునుండి సహస్రసహస్రకిరణంబులు ప్రవర్తిల్లుచుండును. సూర్యదేవునకుఁ జతుర్వింశతినామంబులే కాక యింకను సహస్రనామంబులు గలవు. అం దతిపవిత్రంబు లగు వికర్తనుఁడు, వివస్వంతుఁడు, మార్తండుఁడు, భాస్కరుఁడు, రవి, లోకప్రకాశకుఁడు, శ్రీమంతుఁడు, లోకచక్షువు, గ్రహేశ్వరుఁడు, లోకసాక్షి, త్రిలోకేశుఁడు, కర్త, హర్త, తమిస్రహుఁడు, తాపనుఁడు, తపనుఁడు, శుచి, సప్తాశ్వవాహనుఁడు, గభస్తిహస్తుఁడు, బ్రహ్మ, సర్వదేవనమస్కృతుఁడు ననునీయేకవింశతినామంబులచేతను స్తవంబుసేయుట యాదిత్యున కతిప్రియంబు. ఈస్తవరాజము లోకత్రయవిశ్రుత మైనది. ఉభయసంధ్యల నుదయాస్తమయకాలంబుల శుచియై సూర్యునిఁగూర్చి యీస్తవంబు గావించుట యారోగ్యధనయశస్కరంబును సర్వపాపహరంబును ముక్తిప్రదంబును నగును. సూర్యసమీపంబున నీస్తవము నొక్కసారి పఠించినచో మనోవాక్కర్మజన్యంబులగు సకలపాపంబులును నశింపఁగలవు. హోమము, సంధ్యోపాసనము, ధూపము, అర్ఘ్యము మొదలగువానియందు కేవల మీమంత్రజపమే ప్రశస్తమైనది. ఈమహామంత్రమును జపించుచు అన్నదానము, ధనదానము, ప్రణిపాతప్రదక్షిణాదులు గావించుట సర్వపాపహరం బగును.

—♦ మార్తాండజననాదికథనము. ♦—

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు మఱియు నిట్లనియె. మునివరులారా! దక్షప్రజాపతికి అదితి, దితి, దను, వినత మొదలుగాఁగలయఱు

పదిమందికన్యలు గలిగిరి. సుందరీమణు లగునాకన్యలలోఁ బదుమువ్వుర నాతఁడు కశ్యపున కిచ్చెను. అం దదితి కశ్యపునివలనఁ ద్రిభువనేశ్వరు లగు దేవతలను పుత్త్రులుగాఁ గాంచెను. దితి దైత్యగణంబులను, దనువు దానవగణంబులను, వినతాదిసతీగణంబు స్థావరజంగమాదివివిధసంతానంబును గాంచెను. ఆకశ్యపుని పుత్త్రదౌహిత్త్రులచే సకలజగంబులును బరివ్యాప్తంబు లయ్యెను. ఆతనిపుత్త్రులలో సాత్త్వికులగు దేవతలే ప్రధానులు. ఆతని కింకను రజస్తమోగుణప్రధాను లగునందను లనేకులు గలరు. దేవతలు యజ్ఞభాగులును త్రిభువనప్రభువులును నై యుండిరి. ప్రజాపతియు బ్రహ్మవిద్వర్యుండును సర్వభూతస్రష్టయు నగుపరమేష్ఠి దేవతలను యజ్ఞభోజనులుగను, త్రిభువనేశ్వరులుగాను గావించెను. దైత్యదానవులు శత్రుభావముచే సర్వదా దేవతలను పీడించుచుండిరి. దైత్యదానవులచే తాడితు లగుచుండుటయుఁ, ద్రిభువనంబులును దైత్యదానవులవశంబు లగుచుండుటయు దేవత లందఱును క్షుధాతురు లై యుండుటయుఁ గనుంగొని అదితి తనపుత్త్రులకై యజ్ఞభాగంబుల నాహరించి యతిప్రయత్నంబున సవితృదేవు నారాధింపఁ దొడంగెను. ఆమె నియతాహారయై యతినియమంబుతో నేకాగ్రచిత్తంబునఁ దేజోరాశియు, గగనస్థితుండును నగు దివాకరు నవలోకించి యిట్లు స్తోత్రముచేయనారంభించెను.

“మహాత్మా! నీవు సూక్ష్ముండ వయ్యును అతులపవిత్రతేజోమయుండవు. తేజస్వుల కీశ్వరుండవు. సర్వతేజోధారుండవు. నిత్యపురుషుండవు. ఓదేవా! అట్టినీకు నమస్కారము. లోకోపకారకంబునకై నేను నిన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నాను. అతితీవ్రం బగు నీమూర్తినుద్దేశించి నమస్కరించుచున్నాను. ఎనిమిదిమాసంబులపర్యంతమును, అంబుమయం బగురసంబును గ్రహించుచు నతితీవ్రం బగు నీమూర్తియెదు

టనిలిచి నమస్కరించుచున్నాను. అగ్నిషోమసమేతంబును గుణాత్మకంబు నగు నీమూర్తికి నమస్కారంబు. ఋగ్యజుస్సామసమూహంబు లేకీభూతంబులై నీయందు ప్రతిభాసిల్లుచున్నవి. ఓవిభావసూ! త్రయీసంజ్ఞికం బగు నీవిశ్వమూర్తికి నానమస్కారంబు. తత్పరం బగు నీయోంకారమూర్తికి నమస్కారంబు. ఓసనాతనా! అస్థూలంబును, స్థూలంబును అమలంబును నగునీమూర్తికి నమస్కారము.”

అని యిట్లదితిదేవి నిరాహారయై స్తుతియించుచు నిరంతరమును వివస్వంతు నారాధింపఁదొడంగెను. ఇట్లు బహుకాలంబు సనుటయు భగవానుం డగుతపనుండు దక్షదుహిత యగునదితిదృష్టిపథంబున నావిర్భూతుం డయ్యెను. అట్లు సాక్షాత్కరించి భూమండలంబున నంబరావృతం బగువిపులశైలశృంగాకారం బగు తేజోరాశిని బోలియున్న యాభానుదేవునిదివ్యమూర్తిం గాంచి యదితి యతిసంత్రస్తభావంబున వినీతస్వరం బుతో “ఓజగదాదిమూర్తీ! నేను నీదివ్యమూర్తిని సందర్శింపఁజాలకున్నాను. నీవు నాయెడలఁ బ్రసన్నుండవై సౌమ్యరూపంబున సాక్షాత్కరింపుము. ఓభక్తదయావమా! విభూ! నీభక్తురాలగు నన్ననుగ్రహించి నాపుత్త్రులను రక్షింపు” మని ప్రార్థించుటయు నాతేజోమండలమునుండి తప్తతామ్రవర్ణంబున విభావసుం డవతరించి ప్రణతయైయున్న యదితిం గాంచి ‘ఓదేవీ! నీకభీష్టం బగు వరంబు గోరుకొ’ మ్మని పలికెను.

అదితియును జానువుల వినతంబులఁ గావించి మస్తకంబును వంచి వరదాత యగువివస్వంతుం గాంచి యిట్లు ప్రార్థించెను. దేవదేవా! ప్రసన్నుండ వగుము. ప్రబలు లగు దైత్యగణంబులు నాపుత్త్రుల త్రిభువనరాజ్యంబు నాక్రమించి, వారిని యజ్ఞభాగంబులనుండి వంచితులం గావించిరి. మహాత్మా! నీవు నన్ననుగ్రహించి, అంశక్రి

యంబున నాపుత్త్రులకు భ్రాతృస్వరూపుండవై సకలశత్రువినాశంబు
గావింపుము. నానందను లందఱకు నెప్పటియట్ల యజ్ఞభాగంబులును
త్రైలోక్యాధిపత్యంబును లభించునట్లు ప్రతికల్పంబునను వారియెడలఁ
బ్రసన్నుండ వగుచుండుము.

అని యదితి ప్రార్థించుటయు వారితస్కరుం డగు భాస్కరుం
డు ప్రసాదసుముఖుండై, ఓదేవీ! నేను సహస్రాంశంబుచే నీగర్భంబున
నుద్భవించి, నిరాకులచిత్తంబున నీపుత్త్రులశత్రువుల సంహరించెదను'
అని చెప్పి యంతర్ధానంబు నొందెను. అదితియు నీవిధంబుగా సూర్య
దేవునివలన వాంఛితసిద్ధిం గాంచి తపంబు చాలించెను. పిమ్మట నొ
క్కవర్షం బతీతంబగుటయు భాస్కరునిసహస్రకిరంబులలో సుషుమ్నా
నామకం బగు నొక్కకిరణంబు దేవమాత యగు నదితిగర్భంబునఁ బ్ర
వేశించి యామె యభీష్టసిద్ధికై వర్ధిల్లుచుండెను. అప్పు డదితి నేనీగర్భ
మును శుచినై ధరించెద నని నిశ్చయించి సమాహితచిత్తంబున కృ
చ్ఛ్రచాంద్రాయణాదివ్రతంబుల నాచరింప నారంభించెను. ఇట్లుండ,
నొకప్పుడు కశ్యపుండు కించిత్క్రోధస్వరంబున నదితిం గాంచి నీవీవిధ
ముగ నిత్యోపవాసంబులచే నీగర్భాండంబు నేల వినష్టంబు గావించు
కొందు వని మందలించెను. అప్పు డదితియును గ్రోధముతోనే స్వా
మీ! బాగుగఁ బరీక్షింపుము. నే నీగర్భాండమును నాశముచేయుట
లేదు. దీనివలననే శత్రుకులం బంతయు వినాశనంబు గాఁగలదు. అని
యుత్తరం బిచ్చుచు పతివచనకుపిత యగుసురమాత తత్క్షణమే తేజః
ప్రదీప్తం బగు స్వీయగర్భంబును విమోచనంబు గావించెను. ఉదయిం
చుచున్న సూర్యునివలెనే తేజఃపుంజమయం బగు గర్భాండమును దిల
కించి సంతుష్టుండై కశ్యపుండు, శ్రద్ధాసహితంబుగ నుదారవచనంబుల
తో స్తోత్రముసేయ నారంభించెను. ఆసమయంబున నయ్యండమునుం

డై పద్మపత్త్రప్రభాసంపన్నుండును, తేజోమండలమండితుండును నగు నొకపుత్త్రుఁ డావిర్భవించెను. పరముహూర్తమునందే మునిప్రవరుం డగు కశ్యపుని సంబోధించుచు సజలజలదగంభీరంబున నశరీరవాణి “ఓమునిచంద్రా! నీవదితియెడలఁ గుపితుండవై గర్భాండంబును నాశంబు గావించుచున్న దని శంకించితివి గావున నీపుత్త్రుండు మార్తాండనామంబున విఖ్యాతుండు గాఁగలఁడు. ఈతఁడు యజ్ఞభాగాపహారులగు నసురులను సంహరింపఁగలఁడు.” అని ప్రబోధించెను. ఆవాక్యంబుల నాలకించి దేవత లందఱును బరమానందభరితు లైరి. అసురులు తేజోవిహీను లైరి. పిమ్మట దేవగణపరివృతుం డగు నింద్రుండు యుద్ధంబునకై దైత్యుల నాహ్వానించెను. అప్పుడు దేవాసురులకు ఘోర సంగ్రామం బయ్యెను. శస్త్రాస్త్రవర్షణంబున సకలభువనాభ్యంతరంబులును బ్రదీప్తంబు లయ్యెను. ఆరణరంగమునందు అప్పుడు భగవానుండగుమార్తాండుండు విపక్షదళంబుపై దృష్టిపాతంబు గావించుటయు నమ్మహాతేజముచే సకలదానవులును భస్మీభూతు లైరి. దేవతలు పరమానందముతోఁ దేజోమండలమండితుం డగు మార్తాండుని అదితిని గీర్తించుచు నెప్పటివలె స్వస్వపదప్రాప్తు లైరి. భగవానుం డగు మార్తాండుఁడును దనయధికారమును స్థాపించుకొనియెను. ఆతఁడు తనరశ్మినిచయంబుచే కదంబపుష్పాకృతిగా నూర్ధ్వాధోదేశంబుల నావహించి యగ్నిపిండసదృశం బగు నాతిస్ఫుటదేహధారణంబు గావించెను.

ప్రజాపతి యగు విశ్వకర్మ ప్రణతుండై యావివస్వంతునిఁ బ్రసన్నుం జేసికొని తనతనయ యగు సంజ్ఞాదేవి నాతనికి సంప్రదానంబు గావించెను.

* * * * *

అని చెప్పి వసబాహుండు మఱియు నిట్లనియెను. సమస్తలోకం

బులును తమఃపుంజపరివృతంబులై స్థావరజంగమంబులు వినష్టంబు లైనప్పుడు ప్రకృతినుండి ప్రప్రథమంబున గుణహేతుకం బగుబుద్ధి యుత్పన్నం బయ్యెను. దానినుండి మహాభూతప్రవర్తకం బగునహం కారంబును పిమ్మట వాయువు అగ్ని జలము ఆకాశము భూమి బ్రహ్మాండమును ఆవిర్భూతంబు లయ్యెను. ఆబ్రహ్మాండంబునందే సప్త లోకంబులును సప్తద్వీపసప్తసాగరపరివృతం బగు పృథ్వీమండలమును విరాజిల్లుచుండును. నేనును విష్ణుండును మహేశ్వరుండును ముప్పురి నుగూడ నందే యుందుము. తమఃపరివృతు లగుజీవు లెల్లరు నప్పు డీశ్వరారాధనంబు గావించుటయు మహాతేజుం డగుతిమిరనైరి యావి ర్భూతుం డయ్యెను. ఆతని ధ్యానయోగంబుచే నవితృమూర్తిగాం నెఱింగి మేమందఱమును విభిన్నంబులును దివ్యంబులు నగుస్తవంబుల చే నాతనిని స్తుతించితిమి.

* * * * *

భగవంతుం డగు సూర్యదేవుం డీవిధముగాం బ్రస్తుతుండై తైజసరూపంబున సాక్షాత్కరించి కల్యాణకరంబు లగువాక్యంబులతో నభీష్టవరప్రార్థనంబు గావింపుం డని యానతిచ్చుటయు దేవగణంబు లోప్రభూ! అత్యుజ్జ్వలం బగునీరూపము నెవ్వరమును సహింపంజాల కున్నాము. జగద్ధితంబుకొఱకు భవదీయదివ్యరూపంబు సకలజీవసహ నీయం బగున ట్లనుగ్రహింపవలయు నని ప్రార్థించిరి. భగవానుం డగునాదిత్యుం డందులకు సమ్మతించెను. సాంఖ్యమతవేదులును యోగమార్గావలంబులును ధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠులును ముముక్షువులు నగువా రందఱును దివాకరదేవుని హృదయంబున ధ్యానించుచుందురు. సర్వ లక్షణహీనుండైనను సర్వపాపాన్వితుండైనను దివాకరునిశరణంబు గాంచి సర్వపాపవిముక్తుం డగును. అగ్నిహోత్రబలంబులైనను వేదాధ్యా

సబలంబైనను బహుపక్షీణాన్వితయజ్ఞబలంబైనను భానుభక్తబలంబున షోడశాంశంబైనను గాఁజాలవు. ఇంద్రాదిసురవందితుం డగు దివాకరునిశరణంబు గాంచువారికి తీర్థసేవనఫలంబును పవిత్రతాలాభంబును వారు పాపముక్తులై సవితృలోకప్రాప్తు లగుదురు.

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు కృపాళుండై యమ్మునివరులకు భగవానుం డగు నాదిత్యునియష్టోత్తరశతనామస్తవంబును* సవిస్తరంబుగ నుపదేశించెను. ప్రాతఃకాలంబున సమాహితచిత్తులై యాస్తవరాజంబును బఠించువారికి ధనదారపుత్త్రలాభంబును, జాతిస్మరత్వంబును పరమమేధాలాభంబును గలుగును.

—దక్షాధ్వరవిధ్వంస కథనము.—

బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియెను. మునివరులారా! సర్వవ్యాపియు, దేవదేవుండును, త్రిపురారియుఁ, త్రిలోచనుండును, ఉమాపతియు, చంద్రమౌళియు, రుద్రుండును, పూర్వకాలంబున దక్షయజ్ఞసమాగతులగు సురసిద్ధవిద్యాధరాదులను పలాయితులం గావించినవాఁడును సర్వసంభారపరిపూర్ణం బగు దక్షయజ్ఞంబును ధ్వంసముచేసినవాఁడును, కైలాసశైలనివాసుండును, వరప్రదాతయు, పినాకపాణియు, త్రిశూలధారియు, భగవానుండు నగు వృషభధ్వజుండు—ఉత్కలదేశసంస్థితంబగు నేకామ్రవనంబున సర్వకామప్రదాతయై వెలసియున్నవాఁడు. అని చెప్పుటయు మునివరు లోదేవా! సర్వభూతహితార్థియగు శివుండు సర్వదేవమయంబును సంపన్నంబు నగు దక్షయజ్ఞంబు నేల విధ్వంసము గావించెను. అల్పకారణంబుచే నిట్టికార్యం బెన్నఁటికిని జరుగదని తలంచెదము. కావుననే సవిస్తరంబుగ నక్కథ నాకర్ణింప మిక్కిలి

* ఈ స్తవము గ్రంథాంతమునఁ గాననగును.

కుతూహలపడుచున్నామని ప్రార్థింపఁగా వారికి వనజగర్భుం డిట్లని యెను.

మునీంద్రులారా! దక్షప్రజాపతికి నెనమండ్రు తనయలు గల రు. వారందఱకును వివాహము లయ్యెను. ఒకప్పుడు దక్షుండు యజ్ఞార్థమై తనదుహితలఁ బుట్టినింటికిం గొనితెచ్చి విశేషాదరంబున స్నానభోజనాచ్ఛాదనాదులచే సన్మానించుచుండుటయు నాకన్యకలు పరితృప్తలై పితృగణంబున సుఖనివాసంబు గావించుచుండిరి. త్ర్యంబకపత్ని యగుసతీదేవి దక్షునిజ్యేష్ఠపుత్త్రిక. రుద్రునియందలిద్వేషముచే దక్షుం డామె నాహ్వానింపఁ డయ్యెను. స్వభావతేజస్వియు జామాతయు నగు మహేశ్వరుండును మామ యగుదక్షునియెడల నెట్టివినయంబును బ్రకటింపలేదు.

తనతోడంబుట్టువు లందఱును బుట్టినింటికి విచ్చేసి రనువృత్తాంతమును దెలిసికొని సతీదేవి అనాహూత యయ్యును పుట్టినింటికి బయలుదేఱెను. ఆమె పితృగృహంబునఁ బ్రవేశించెను గాని దక్షుం డామెను దక్కినకూఁతులకంటె హీనురాలుగను శ్రద్ధారహితముగను సత్కరించెను. అది యంతయుం గాంచి సతీదేవి కుపితయై జనకు నవలోకించి « ప్రభూ! నేను నాచెల్లెం డ్రందఱకంటె వయస్సుచేఁ బెద్దనగుటయే కాక యెల్లవిధముల శ్రేష్ఠురాలను. అట్టినన్ను యథాయోగ్యముగ నీవేల గౌరవింపవు? గర్హితభావంబున నిప్పుడు నేను నీచే నవమానితనై యసత్కృత నైతిని. తండ్రీ! మరలఁ జెప్పుచున్నాను. నేను జ్యేష్ఠురాలను; శ్రేష్ఠురాలను.నన్ను నీవు సత్కరింపవలయును.” అని సతీదేవి యుగ్గడించుటయుఁ గ్రోధావేశంబుచే దక్షునినయనంబులు రక్తవర్ణంబు లయ్యెను. అప్పు డాతఁడు తీవ్రస్వరముతోఁ దక్కినసాతనయ లందఱును నీకంటె నెల్లవిధంబుల శ్రేష్ఠురాండ్రును, వర్షలును

బూజ్యారాంఘ్రు నై యున్నారు. ఆకన్యాగణంబులఁ బాణిగ్రహణం బు గావించియున్నవా రందఱునుగూడ నాకు బహుమాననీయులై యున్నారు. వారందఱును నీపతియగు విరూపాక్షునికంటె బ్రహ్మనిష్ఠులును, వరిష్ఠులును, మహాయోగరతులును, ధర్మపరాయణులును, గుణశ్రేష్ఠులును, శ్లాఘ్యులు నై యున్నారు. వసిష్ఠుఁడు, అత్రి, పులస్త్యుఁడు, అంగిరుఁడు, పులహుఁడు, క్రతువు, భృగుఁడు, మరీచి అను వారు నాజామాతలు. నీపతి యగుశర్వుండును వారును పరస్పరము స్పర్ధాళువులై యుందురు. అందుచేతనే నేను నీవిషయంబున శ్రద్ధవహించుటలేదు. మఱియు నీపతి యగు భవుండు నాకుఁ బరమశత్రువు.

అని యిట్లు దక్షుండు మూఢచిత్తుండై ఆత్మనాశంబుకొఱకు తత్కాలంబున సతీదేవితో నిట్లు వాదించుటయుఁ దండ్రివచనంబులకు సతీదేవి క్రోధపరవశయై 'తండ్రీ! మనోవాక్కర్మంబులచే నెట్టిదుష్కృత్యంబును గావించియుండని నన్ను నీవివిధంబునఁ గటూక్తులచే నొవ్వఁజేసితివి. కావున నీవలనం గలిగినయీశరీరముం బరిత్యజించుచున్నాను.' అని సతీదేవి పితృకృతావమానదుఃఖంబును సహింపఁజాలక యమ్మ్లానయై స్వాయంభువునకు నమస్కరించి 'దేవదేవా! నేనీదేహంబును బరిత్యజించి మరల సుజ్జ్వలదేహంబు ధరియించి ధార్మికురాలను అనన్యాత్మురాలను నై జన్మించి యప్పటివలె ధీమంతుం డగు త్ర్యంబకుని ధర్మపత్నిత్వమును గాంతును.' అని పలుకుచు క్రోధోద్రేకముతో నచ్చట సమాసీనయై యాత్మను సమాధిమగ్నంబుం గావించి యాత్మయం దాత్మమూలంబున నాగ్నేయీధారణంబును గావించెను. అనంతరము వాయుసముద్దీప్తంబు లగువహ్నిజ్వాల లామెసకలాంగకములనుండియు వినిర్గతంబులై నిమేషమాత్రంబున నామెను భస్మీభూతం గావించెను.

క్రమముగా నీసతీదారుణనిధనవార్త త్రిశూలపాణికిఁ దెలియవచ్చెను. దక్షసతీసంవాదవిషయముగూడ నాతనికి యథారూపంబుగఁ గర్ణగోచరంబయ్యెను. అప్పుడు భగవానుం డగుశంకరుండు దక్షవినాశనంబునకుఁ గుపితుండై యోదక్షా! సతీదేవి నీయింటికి వచ్చి నీచే నవమానితయైనది. అచ్చటనే నీయితరపుత్త్రికలు తమభర్తలతోఁగూడ సత్కరింపఁబడిరి. కావున నీజామాతలందఱును చాక్షుషమన్వంతరంబున వైవస్వతమనువునధికారకాలంబున భవదనుష్ఠితంబగుద్వితీయయజ్ఞంబున నయోనిజులై జన్మింతురుగాక! అక్కాలంబున నీవును మానవరాజేంద్రుఁడవై ప్రాచీనబర్హిపౌత్రుం డగుప్రచేతునకు మారిషయనుపత్నిగర్భంబునఁ బుత్త్రుండవై జన్మింపఁగలవు. అప్పుడును నీకు దక్షనామమే యుండును. ఓదుర్మతీ! అప్పుడు నీవొనరించుధర్మకామార్థదాయకంబు లగుకర్మంబు లన్నియును నాచే విఘ్నసంకలితంబు లగుంగాక!

అని రుద్రుండు శపించుటయు దక్షుండును గ్రుద్ధుండై యోక్రూరా! నాయొనరించినకర్మంబునకు నీవుఋషులను శపించితివి గావున బ్రాహ్మణులు యజ్ఞంబులయందు సురగణంబులతోఁగూడ నిన్నర్చింపకుండెదరు గాక! నీకాహుతి నిచ్చునప్పుడైనను నీ(రుద్ర)నామము నుచ్చరింపునప్పుడెల్ల హోతలు జలమును స్పృశింతురుగాక! యుగాంతమున స్వర్గమును వీడి భూలోకవాసుఁడవగుచున్నావు." అని శపియింపఁగా, రుద్రుం డిట్లు పలికెను. "ఓయీ! దేవతలలోనయితము చాతుర్వర్ణ్యము గలదు. అయినను వారందఱు నొక్కచోటనే భుజింతురు. దానంజేసి వారితోఁ జేరి పూజింపఁబడుట నాకెన్నఁడును సరిపడదు. కావుననే నాకుఁ గలుగుపూజాదికము ప్రత్యేక మగుచున్నది. మఱియు, నెల్లలోకంబులకును భూలోకమే యాదిలోకము. కావు

ననే దానిని నేనొక్కఁడనే స్వేచ్ఛాపూర్వకముగ ధరించుచున్నాను గాని నీయాజ్ఞచే ధరించుచుండుట లేదు. నాచే ధరింపఁబడిన యీలోకమును బట్టి తక్కిన లోకములును శాశ్వతముగా సువ్యవస్థితంబు లగుచున్నవి. అన్నిటికంటె ప్రధానమైనది గావున నే నీలోకమునందే నివసించుచున్నాను. అంతియ కాని యిందు నీయాజ్ఞ యేమియు లేదు."

(ఇట్లు చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు మరల నిట్లనియెను.) అనంతరము రుద్రుని యభిశాపంబుచే దక్షప్రజాపతి స్వాయంభువం బగు తన దేహమును బరిత్యజించి మర్త్యలోకంబునందు మానవగర్భంబున జనియించి, గృహపతి యైనవిమ్మట సమస్త యజ్ఞానుష్ఠానంబులను సమకూర్చి దేవతలసహితముగ యజ్ఞేశ్వరారాధనమును గావించెను.

ఈసమయంబున వైవస్వతమన్వంతర ముపస్థితంబు గాఁగా పరమేశ్వరి యగుసతీదేవి పర్వతరాజగు హిమవంతునికి మేనకాగర్భంబున జననంబుం గాంచెను. ఆమె పూర్వజన్మమునందు సతీనామంబున విఖ్యాత యయ్యెను. ఇప్పు డామె యుమాదేవి యని యెఱుంగఁబడుచున్నది. సతీదేవి భగవంతుండైన భవుని నెన్నఁడును విడిచియుండలేదు. ఇట్లే భవుండును సతీదేవి నెడఁబాసి యెప్పుడు నుండలేదు. ఈ ప్రకారము వారుతమయమితప్రేమముతో ననేకమన్వంతరంబులు గడపిరి. మహాపతివ్రతయగు—అదితిదేవి కశ్యపుని, శ్రీదేవి నారాయణుని, శచీదేవి మహేంద్రుని, కీర్తిదేవి విష్ణుదేవుని, ఉషాదేవి సూర్యుని, అరుంధతీదేవి వసిష్ఠుని—నేరీతిని విడిచి యుండలేదో యారీతినే సతీదేవియు శివుని విడనాడి యెన్నఁడు నుండలేదు. రుద్రునిచే నభిశప్తుండై మహాత్ముం డగు దక్షప్రజాపతి చాక్షుషమన్వంతరంబునఁ బ్రాచీనబర్హిపౌత్రుండును ప్రాచేతసదశకంబునకు పుత్రుండు నై రెండవమారు మారిషాదేవిగర్భంబున మానవజన్మంబుం గాంచినవాఁ డయ్యెను.

రుద్రశాపంబున భృగ్వాదిమహర్షులుగూడ నట్లే జనించిరి. వైవస్వత మన్వంతరంబున నాదిత్రేతాయుగంబున యజ్ఞస్థలంబున మహాదేవుండును వారుణీమూర్తిం దాల్చి జనించెను. ఈవిధముగా దక్షుండును మహాదేవుండును వేర్వేఱువిధంబుల జనించి యనుతప్తులైరి. కావున జన్మాంతరంబుల శుభాశుభంబులంగూర్చి యెన్నఁడు ననుతపించుట తగదు. అభిజ్ఞులగువారు వానింగూర్చి యెన్నటికిని విచారింపరు.

మునిశ్రేష్ఠులారా! సర్వకామప్రదంబును, పాపనాశకంబును, పావనంబు నగు నుమాశంకరకల్యాణముంగూర్చి చెప్పెదను వినుండు. ఒకప్పుడు మునివరుం డగుకశ్యపుండు తనయాశ్రమంబు వెలువడి హిమాలయమునకుం బోయినసమయంబున హిమవంతుం డాతనింగూర్చి మునిసత్తమా! లోకహితంబును, విఖ్యాతంబును, అక్షయస్వర్గప్రాప్తికి హేతుభూతంబును, సాధుకీర్తితంబు నగుకర్మం బెయ్యదియో యానతి యవలయునని యడుగుటయుఁ గశ్యపుం డిట్లనియెను. ఓమహాబాహూ! నీవడిగినయర్థంబు లన్నియు నపత్యంబుమూలంబున సిద్ధింపఁ గలవు. బ్రహ్మదేవుండు నన్నును, మఱియు నితరర్షులను నపత్యరూపంబునఁ బడసి యెట్టివిఖ్యాతిం గాంచెనో నీవెఱుంగవా? ఎఱింగియు నిట్లు ప్రశ్నించుచున్నావు. ఈయర్థంబున నేనెఱింగినపూర్వేతిహాసంబును జెప్పెదను వినుము.

నేనొకప్పుడు వారాణసీధామంబునకుఁ బోయి యంతరిక్షంబున సుందరంబును, దివ్యంబును, ననుపమానంబును, సర్వలక్షణసంపన్నంబు నగునొక విమానమును సందర్శించితిని. దానికిఁ దిన్నగఁ గ్రింది భాగంబున భూమియం దొకగర్తంబుండెను. దానినుండి యొకయార్తనాదము వినవచ్చుచుండెను. తపోబలంబుచే నేనంతయుం గాంచుచుఁ బ్రత్యక్షుండనై యుంటిని. అప్పుడు తీర్థస్నానపవిత్రుండును, దపస్వి

యు, నియమనిష్ఠుండును నగు నొకవిప్రుండు వ్యాఘ్రభయంబున నచ్చోటికి వచ్చి యాగర్తంబునఁ బ్రవేశించి యందలివీరణస్తంబం బవలంబనంబుగా నిలిచి దుఃఖార్తులై యున్న కొందఱుమునీంద్రులం గాంచి యిట్లనియెను. అయ్యా! ఇట్లధోముఖులై వ్రేలాడుచు నిట్లు దుఃఖించుచున్న మీ రెవ్వరు? ఏకార్యమువలన నీదుఃఖము శాంతించునో యెఱింగింపుఁ డనుటయుఁ బితృగణంబు లిట్లు చెప్పందొడంగిరి.

ఓ మహాభాగా! మేమందఱమును గృతపుణ్యుండవ వగు నీకుఁ బితృపితామహప్రపితామహులమై యున్నారము. నీపుణ్యకర్మంబువలననే మాకీక్లేశంబు సంప్రాప్తించినది. అంపుచేతనే మాకిట్టి గర్తరూపం బగు నరకంబు లభించినది. నీవే యీవీరణస్తంబమువు. నిన్నాధారముగఁ జేసికొనియే మేమిట్లు వ్రేలాడుచున్నాము. కుమారా! నీవీ భూమండలమున జీవించి యున్నంతకాలమును మేమిట్లు వ్రేలాడుచుందుము. నీయనంతరమున మేమందఱమును నరకపతితులమై పోయెదము. నీవు దారపరిగ్రహంబు గావించి గుణవంతుం డగు నొక్కపుత్త్రునిం బడయఁగలిగినచో మేమందఱమును బాపవిముక్తులము గాఁగలము. ఇదిగాక నీ వెన్నితపంబులు చేసినను, ఎన్నితీర్థస్నానంబులఁ గావించినను మమ్ముల నుద్ధరింపఁజాలవు. కావున నో మహామతీ! నీవు మాచెప్పిన విధంబున నాచరించి మాకుఁ బరిత్రాణంబు గూర్పుము. అని పితృగణంబులు ప్రార్థించుటయు నాభూసురోత్తముండు వారివచనంబుల కంగీకరించి యట్లు గావించి వృషభధ్వజు నారాధించి తనపితృదేవతల నందఱను మహాదేవానుగ్రహంబున గర్తంబునుండి యుద్ధరించి గణాధిపతులం గావించి తానును సురేశనామంబున రుద్రప్రియతముం డగు గణపతి యయ్యెను.

ఓ యచలేంద్రా! నీవును ఘోరతపంబు గావించి గుణవంతుం

డగు పుత్త్రుని, వరవర్ణిని యగుపుత్త్రికను గాంచి ధన్యుండ వగుము. అని కశ్యపుం డుపదేశించుటయు శైలేంద్రుండు వల్లె యని నియమపూర్వకంబుగ నన్నుఁగూర్చి మహాతపంబుగావించుటయు నేను పరితుష్టుండనై నీయభీష్టవరప్రార్థనంబు గావింపు మని యనుగ్రహించితిని. అంత హిమాచలేంద్రుండు వినతుండై దేవదేవా! సర్వగుణాలంకృతుండగు నొకపుత్త్రుని నాకుఁ బ్రసాదింపవలయు నని ప్రార్థించెను. మునివరులారా! నేనాతనికోరికను మన్నించి యోనుపవ్రతా! నీయుగ్రతపంబునకు ఫలంబుగా నీకొకకన్యారత్నంబు గలుగఁగలదు. ఆసంతానప్రభావముచే నీవు సర్వత్ర పూజ్యుండ వయ్యెదవు. నీవు కోటికోటితీర్థంబులచేఁ బరివృతుండవై సకలగణార్చితుండవై సర్వదా సర్వపుణ్యంబులచేఁ బవిత్రుండ వయ్యెదవు. నీకు శుభవతు లగుముగ్గురు తనయలుదయింతురు. అందితపోలబ్ధ యగుకన్యయే జ్యేష్ఠురా లగును. అని వరం బిచ్చితిని.

కాలక్రమంబున నప్పర్వతాధీశ్వరునకుఁ బత్నియగుమేనగర్భము నుండి అపర్ణ, ఏకపర్ణ, ఏకపాటల యనునామంబులచే ముగ్గురుపుత్త్రికలు జనించిరి. అందేకపర్ణ యొకవటపత్త్రంబును నొకపాటలపత్త్రంబు నాహారంబుగా దేవదానవులలో నెవ్వరికెనిగూడ దుస్సాధ్యంబగు మహాతపంబును శతసహస్రవర్షంబులు గావించెను. ఏకపాటలయు నేకమాత్రపాటలపత్త్రంబును భక్షించుచు సంపూర్ణముగ సహస్రవర్షంబులపర్యంతమును ఘోరతపంబు గావించెను. అపర్ణమాత్ర మాహారమునే విసర్జించి ఘోరతపంబు సేయుచుండెను. తల్లియగుమేన వాత్సల్యముచే నీకుఁ గఠోరతపంబు వలదని యపర్ణను నిషేధించెను. అయినను నామె తపంబును విడువలేదు. అందుచేతనే యామెయు "ఉమా" నామంబు గలిగెను. అరమహిమంబుతపోవృత్తాంత మీభూమండల ము

స్వాంతవఱకును బ్రశంసితంబగుచునే యుండును. మహాభాగ్యవతు లగునాహిమాచలతనయలు మువ్వురును యోగానలంబనంబుచేఁ దపంబు గావించుచు నిత్యయౌవనశాలినులై విరాజిల్లుచుండిరి. సర్వలోకజననులును, బ్రహ్మచారిణులు నగునాముగ్గురును దపోమూలంబున సర్వదా సర్వజీవులయెడలను స్వయముగా ననుగ్రహముఁ జూపుచుండిరి.

వారిలో వరిష్ఠ యగునుమాదేవి సర్వశ్రేష్ఠయై మహాయోగప్రభావముచే నిత్యమును మహాదేవు నారాధించుచుండెను. భృగునందనుం డగునుశనసుం డామెకు దత్తపుత్త్రుం డయ్యెను. అతనివలన నేకపర్ణ దేవలుం డను నొకతనయుం గనియెను. ఏకపాటల యలర్కనందనుండగు జైగీషవ్యునియొద్ద నుండెను. ఆమెకు శంఖలిఖితు లను నయోనిజు లగునిరువురుసందనులు గలిగిరి. ఉమాదేవి ఘోరతపంబుచే నిఖిలజగంబును బరితప్తంబై పోవుచున్నసమయంబున నేనచ్చటికిం జోయి యామెను సంబోధించి ఓదేవి! నీవీజగంబు నేల పరితపింపఁజేసెదవు? ఇదియంతయు నీచేతనే సృజింపఁబడినది. తల్లీ! నిజతేజముచేత నే నీవీవిశ్వమునంతను ధరించియుంటివని నేనెఱుంగుదును. అట్టినీవిట్లు తీవ్రముగాఁ దపంబుగావించుటను నీయభీష్టమేమియో తెలుపవలయు నని యడిగితిని. అప్పుడాదేవి యోపితామహా! నేనెందుకొఱకీ తపము సేయుచుంటినో యావిషయము నీవెఱుంగనిది గాదు. అయినను నిట్లేల ప్రశ్నించెదవనుటయు నేహోదేవీ! నీవెవ్వనికొఱకుఁ దపంబాచరించుచుంటివో యాతఁడు స్వయముగనే యిచ్చటికి వచ్చి నిన్ను వరింపఁగలఁడు. జగన్మాతా! శర్వుఁడే సర్వలోకేశ్వరుఁడు. ఆతఁడే నీకుఁ దగినవాఁడు. మేమందఱము నాతనికి వశీభూతుల మగుకింకరులము. దేవదేవుండును పరమేశ్వరుండును, స్వయంభువు నగుమహాదేవుండు స్వయముగ నీ

చెంతకు రాఁగలఁడు. ఉదారుఁ డగునవ్విరూపాక్షుఁడే మహాదేవుఁడు. ఆతనితో సమాను లెవ్వరును లేరు. మహేశ్వరుం డగునాతఁడు పర్వతంబులయందు వసించి యుండును. చరాచరేశ్వరుం డగునాతఁ డప్రమేయుఁడు. ఇంద్రసమతేజుండగునిందుండు లేకయున్నచో నాతనిభీషణమూర్తి నెవ్వరును దర్శింపఁజాలరు. తల్లీ! నీయభీష్టమచిరకాలంబున సిద్ధింపఁగలదని చెప్పితిని.

—♦ పార్వతీసత్త్వదర్శనము. ♦—

బ్రహ్మదేవుండు మఱియు నిట్లనియెను. మునివరులారా! పిమ్మట దేవతలందఱు నచ్చటికి వచ్చి శోభనాంగి యగునద్దేవినుద్దేశించి యచిరకాలంబుననే నీలలోహితుం డగుధూర్జటి నీభర్త కాఁగలఁడని నివేదించి యద్దేవికిఁ బ్రదక్షిణంబుచేసి ప్రణమిల్లి యంతర్హితులైరి. దేవతలు శుభవచనంబులు పలికిరని దేవియు నప్పుడు తపంబు చాలించి తనయాశ్రమద్వారమునకడనున్న యశోకతరుతలంబున నివసించియుండెను. అనంతరము త్రిపురహారుండును, చంద్రహాసియు నగుమహాదేవుండు బ్రహ్మచారుండును, భగ్ననాసుండును, పింగళకేశభారుండును, గుజ్జుండునై వికృతరూపముతో నచ్చటకును వచ్చి వికృతస్వరముతో నోదేవీ నిన్ను నేను వరించవచ్చితి ననియెను. యోగసిద్ధురాలును, బ్రాహ్మణవిద్యయును నగుమహాదేవి యోగబలంబున నాతని శంకరునిగా నెఱింగి విశుద్ధాంతఃకరణముతో నమ్మహాదేవుని యాశ్రమగృహంబుఁ గొని యర్ఘ్యపాద్యాదివిధిపూర్వకంబుగా నక్కపటబ్రాహ్మణు నర్చితుం గావించి యోమహాభాగా! నేనస్వతంత్రురాలను. నాకు సర్వవిషయముల నర్పణచేయుటకు నాతండ్రి గృహంబునం దున్నాఁడు. ఓవిప్రవరా! నేను కన్యను. ఇట్టినన్ను సంప్రదానంబుగావించుట కా

తఁనే కర్తయై యున్నాఁడు. నీవిప్పుడు నాతండ్రియగు హిమవంతునికడ కుంబోయి యర్థింపుము. ఆతఁడు నన్ను నీకొసంగినచో నది నాకును సమ్మతమే యని చెప్పెను.

అంతభగవానుండగు శంకరుం డావికృతాకారముతోడనే హిమవంతునిచెంతకుం బోయి నాకు నీతనయనిచ్చి పెండ్లిచేయవలయు నని కోరెను. హిమవంతుండును వికృతరూపుండగునాతని రుద్రునిగా నెఱింగి శాపభయంబుచే భీతుండై వికలహృదయముతో నోదేవా! భూదేవతలగుబ్రాహ్మణుల నెన్నఁడును నేనవమానించువాఁడనుగాను. కాని పూర్వమే నేనీవిషయంబున నొకసంకల్పంబు చేసికొని యుంటిని. స్వయంవరసభయందామె యెవ్వని వరించునో యాతని కామె నర్పింపఁదలంచితినని చెప్పుటయు వృషభధ్వజుం డటనుండి కదలి మరల దేవియొద్దకు వచ్చి యోదేవీ! నీజనకుండు స్వయంవరంబున నీవు వరించినవారికి నిన్నొసంగునఁట. ఓవరాననా! నిన్నొకమాట యడుగుచున్నాను. ఎందఱో సుందరమూర్తులగువారు స్వయంవరసభకు విచ్చేయఁగలరు. అప్పుడు నీవు వారినందఱఁ గాదని యిట్టి నన్ను వరించుట యెట్లుపొసంగును? అని మహాదేవుండు పలుకుటయు, నద్దేవి రుద్రాభిప్రేతచిత్తంబున విషయపర్యాలోచనంబు సేయుచుఁ బ్రసన్నహృదయయై యోదేవదేవా! నీచిత్తం బన్యథాయత్తంబుగాకుండునేని నేను నిన్నే వరింతును. దీని కెన్నటికిని వ్యత్యయంబు లేదు. నీకీవిషయంబున సంశయంబయ్యెనేని నేను నిన్నిప్పుడే వరించెదను.

అని చెప్పి యుమాదేవి స్వయముగా నశోకపుష్పస్తబకంబు గోసి దానిచే శంకరుని స్కంధప్రదేశము నలంకరించి నేను నిన్నేవరించితి నని పలికెను. ఇట్లు మహాదేవుం డుమాదేవిచే వరింపఁబడి సంతుష్టుండై తద్వచనంబులచే నయ్యశోకకుసుమమును [illegible]

జేయుచున్నవాఁడుంబోలె యిట్లనియెను. ఓయశోకతరువరమా! పవిత్రంబగు నీకుసుమస్తబకంబుచే నేను వరింపఁబడితిని గావున నియ్యుపకారంబు కారణంబుగా నీవు జరామరణంబులులేని యమరత్వముం గాంచెదవుగాక. నీవింతటినుండి సర్వకామదంబులగు ప్రసూనంబులతోఁ గామరూపముం దాల్చియుండి నాకతిప్రియపాత్రమవయ్యెదవుగాక. నీవు సర్వాభరణపుష్పసమన్వితమై సర్వపుష్పఫలాఢ్యమై యమృతమధురం బగునీమూర్తిచే దేవతలందఱకును సంతుష్టింగూర్చుచుందువుగాక. నీ కెందు నెట్టిభయంబును లేకుండుఁగాక. ఇంతటినుండి యీయాశ్రమము చిత్రకూటనామంబున విఖ్యాతం బగుఁగాక! దీనిని దర్శించుపుణ్యాత్ములకు వాజిమేధఫలంబు లభించును. ఇందు మరణించినవారికి బ్రహ్మలోకప్రాప్తి గాఁగలదు. ఈయాశ్రమంబున నియమనిష్ఠులై మరణించువారు మహాగణపతిపదారూఢు లగుదురుగాక! అని దేవదేవుండును, భూతపతియు నగుశంకరుండు దేవదేవితో సంభాషించి యనంతర మంతర్ధానుండయ్యెను.

అంత గిరిరాజనందన దేవదేవుండు సనినదిక్కు మొగంబై యొక శిలాఖండముపై నధివసించి నిశాకరవిహీనం బగురజనింబోలి పరిమ్లానమైయుండెను. అప్పు డయ్యాశ్రమంబున కనతిదూరంబుననున్నసరోవరమధ్యంబున నుండి యొకబాలకునియార్తనాదము వినవచ్చెను. పరాత్పరుం డగుశంకరుఁడే స్వయముగ లీలాబాలకవేషముం దాల్చి యాసరోవరంబున గ్రాహగ్రస్తుండై యాక్రందనము గావించుచుండెను. యోగమాయాబలపూర్వకంబుగ నిఖిలప్రపంచసృష్టికి హేతుభూతుం డగు నాదేవుం డట్లు బాలకరూపంబుతో నుండి ,, అయ్యో! నన్నొక మొసలి పట్టిలాగుచున్నది. ఎవ్వరైనఁ బుణ్యాత్ములు వచ్చి నన్ను రక్షింపుఁడు. నేను బాలకుఁడను. ఇంకను నాకెట్టిమనోరథములును

దీరలేదు. అతిదారుణం బగుమకరముఖంబునఁ బడితుండనై యుపా యంబు గానక మరణించుచున్నాను. ఈగ్రాహము నన్ను గ్రసించి వైచుచున్నది. నేనేకాకినై దిక్కుమాలి దుఃఖించుచున్నాను. నేను నాజీవితంబునకై యింతగా వగచుట లేదు. దీనులగు నాతల్లిదండ్రు లు దిక్కుమాలినవారై పోదురుగదా యని మిగుల దుఃఖించుచున్నా ను. వారికి నేనొక్కఁడనే తనయుఁడను. వారు నన్నెంతయో ప్రేమిం చుచున్నారు. నానిధనవార్త విన్నంతనే వారు మరణింపకమానరు. అయ్యో! ఎంతకష్టము! ఏయాశ్రమచర్యయుఁ గావింపకుండఁగనే మ రణించుచున్నాను." అని రోదనము చేయఁదొడంగెను.

దేవియగు శైలేంద్రనందన యతికరుణాకరంబగు విప్రబాలకుని యార్తనాదము నాలకించి లేచి యతివేగంబున నచ్చటికిం బోయి సరో వరమధ్యంబున గ్రాహగ్రస్తుండై కంపించిపోవుచున్న సుకుమారాకా రుండగు నవ్విప్రబాలకుం గనుంగొనియెను. ఆదేవి యచ్చటికి వచ్చి నంతనే యామొసలి యాబాలకుని బట్టి సరోవరగర్భంబున కీడ్చుకొనిపో యెను. బాలకుండును దేజస్వియయ్యు నేమియుం జేయఁజాలక యా క్రందించుచుండెను. అదియంతయుం గాంచి గిరిజాదేవి దుఃఖితయై మకరంబు నుద్దేశించి యోగ్రాహరాజా! మహాసత్వా! మహాదంష్ట్రా! భీమవిక్రమా! దయయుంచి యీబాలకుని విడువుము! అతిశీఘ్రముగ విడువుము! అని ప్రార్థించెను.

అప్పుడమ్మకరంబు పార్వతి నుద్దేశించి దేవీ! దివసంబున షష్ఠ ముహూర్తంబున కేజీవి నన్ను సమీపించునో దానిని నే నాహారంబు గాఁ గైకొందును. పూర్వంబున లోకకర్తలచే నాకిట్టివిధి విహితంబై నది. శైలనందనా! ఈబాలకుండు షష్ఠముహూర్తంబున నాకు లభిం చినాఁడు. నిశ్చయముగా నాకొఱకే యని బ్రహ్మదేవుండు పంపి యుం

షను. కావున నీతని నేనెంతమాత్రమును విడువఁజాలను. అనుటయు దేవదేవి యోగాగ్రహారాజా! నీకు నమస్కరించెదను. నేను హిమాలయశృంగమునందుండి యతికఠోరం బగునుత్తమతపంబు గావించితిని. ఆతపోబలంబుచేనైన నీవీతని విముక్తుం గావింపుమని ప్రార్థించెను. ఆమాట విని మకరము దేవీ! నీవ్వారక తపోవ్యయంబు సేయకుము. నేను చెప్పినట్లు చేసినచో నీబాలకుండు ముక్తుం డగును. అనుటయు దేవి మహాత్మా! బ్రాహ్మణులు నాకతిప్రియతములు. సాధుజనసమ్మతం బగునేకార్యమైనను నీచెప్పిన ట్లీబాలకునికొఱకు నేను గావించెదననియెను. అప్పు డమ్మకర మోదేవీ! నీవు గావించినయుత్తమతపఃఫలం బంతయు నర్పించినచో నేనీబాలకుని విడుతు నని యంగీకరించుటయుఁ ద్రిలోకజననియగు నుమాదేవి సంతుష్టయై నేనీజన్మంబునఁ గావించినతపం బంతయు నీకర్పించితిని. ఈబాలకుని రక్షింపుము. అని చెప్పినంతనే యాతపఃప్రభావముచే నమ్మకరము మధ్యందినమార్తండసదృశంబగు దివ్యతేజోరూపముం దాల్చి లోకధాత్రి యగు శైలపుత్త్రిం గాంచి దేవీ! ఎంతపని చేసితివి! అతికష్టంబుచే సంచితంబైన మహాతపఃఫలం బంతయుఁ బరిత్యజించుట యుక్తిసంగతముఁగ లేదు. నీవెంతమాత్రమును సంశయింపక యింతటి ఘనకార్యముం గావించితివిగావున నేను నీబ్రాహ్మణభక్తికిఁ బరితుష్టిం గాంచితిని. కావున నీకు వరంబిచ్చెదను. ఈబాలకునితోఁగూడ నీతపఃఫలంబును మరలఁ గైకొనుము.

అని చెప్పుటయు మహావ్రతయగు నుమాదేవి యోగాగ్రహేంద్రా! దేహపాతంబు గావించియైనను బ్రాహ్మణరక్షణంబు గావించుట నాకుఁ గర్తవ్యము. ఎట్లయినఁ బ్రయత్నించి మరలఁ దపస్సంచయంబు సేయఁగలనుగాని మరణించినచో నీవిప్రకుమారు నెట్లు పడ

యఁ గలుగునను? విప్రునికంటెఁ దపంబు శ్రేష్ఠంబైనది కాదుగా వున నేనాలోచించియే యీకార్యంబు గావించితిని. నేను నాతపం బంతయును నీకు దానము చేసితిని. దానిని మరలఁ గైకొనఁజాలను. సాధుజను లెవ్వరును దత్తవస్తువును బరిగ్రహింపఁజాలరు. నేను దీనిని నీకిచ్చివైచితిని. ఇఁక నాకక్కఱలేదు. ఈబాలకుని విముక్తుం గావించుటయే నాకోరిక. ఈనాతపం బంతయు నీయందే ప్రతిభాసితం బగుఁగాక! అని యిట్లు గౌరి వచించుటయు నాదిత్యనిభతేజోవిరాజితం బగునాగ్రాహ మావిప్రబాలకుని విముక్తుం గావించి యంతర్ధానంబునొందెను. గ్రాహముక్తుం డగు నాబాలుండును సరోవరతీరంబునకు వచ్చి స్వప్నదృష్టం బగునౌషధముంబోలి యంతలోనే యదృశ్యుండై పోయెను.

అంత శైలేంద్రనందనయుఁ దనతపంబంతయును నష్టయం బయ్యెనని భావించి మరలఁ దపశ్చరణంబు గావించుటకై నియమ మవలంబించెను. అప్పుడు శంకరుం డామెకు సాక్షాత్కరించి మహాదేవీ! నీవింకను దపంబు సేయనక్కఱలేదు. నీవు నీతపంబు నంతను నాకే దానము చేసితివి. ఈదానంబునకు ఫలంబుగా నీతపంబంతయు సహస్రగుణంబుల వర్ధిల్లఁగలదు. అది నీకక్షయంబు గాఁగలదని ప్రబోధించి యమ్మహాదేవుం డంతర్హితుం డయ్యెను. పార్వతీదేవియుఁ దనతపంబక్షయం బయ్యెనని విని యానందించి తనస్వయంవరవ్యాపారముం గాంచుటకై సంతోషముతో బయలుదేఱెను. మహాదేవుని యీబాలక్రీడం గూర్చి వినువారును బఠించువారును దేహాంతంబునఁ గుమారప్రియుం బగుగణాధిపలాభముం గాంచఁగలరు.

ఉమామహేశ్వరకల్యాణము.

బ్రహ్మదేవుండు వెండియు నిట్లుచెప్పం దొడంగెను. మునిపుంగవులారా! క్రమముగా హిమవంతం బంతయు శతసహస్రవిమానంబులచే నిండిపోయెను. పర్వతేశ్వరుం డగు హిమాచలుండు తనతనయ దేవదేవుని వరించియుండె నని ధ్యానయోగముచే నెఱింగియుండియుఁ దనప్రతిజ్ఞాపాలనంబు గావించుటకై సకలలోకంబులయందును పార్వతీస్వయంవరవార్తను ఘోషింపఁజేసెను. దేవదానవసిద్ధగణసమక్షంబున నాబిడ్డ దేవదేవుం డగునీశ్వరుని వరించినచో నాసుకృతము ఫలించి నేను ధన్యుండ నగుదునని యాతఁడు భావించుకొనియెను. అచలేశ్వరుం డిట్లు నిశ్చయించుకొని హృదయంబున మహేశ్వరుని ధ్యానించుచుఁ దనరాజ్యం బంతయు నమూల్యరత్నాలంకారపరిశోభితంబు గావించి బ్రహ్మాదిసకలదేవతాసమాజంబులందును గౌరీస్వయంవరవార్తను ఘోషింపఁజేసెను. అంత సకలజగన్నివాసు లగుదేవతలందఱు నమూల్యవేషభూషణాలంకృతులై పరమానందముతో హిమాచలంబునకు విచ్చేసిరి. ఆగిరీంద్రుని యామంత్రణంబున నేనును సిద్ధయోగిగణపరివృతుండనై యచ్చటికిం బోయియుంటిని.

మదధారాకలితం బగునైరావతగజారోహణంబు గావించి సర్వాభరణాలంకృతుండై వజ్రహస్తుం డగుమహేంద్రుండును, ఆతనికంటె నధికతేజస్వియై తనకిరణసమూహంబులు దశదిశల వెలిఁగించుచుండ దివ్యపతాకాలంకృతం బగుహైమవిమానారూఢుండై [illegible]త్ముండును, తేజోబలాజ్ఞానురూపం బగురూపంబుతో [illegible] రూఢుండై దండపాణియు, మహామహీధరోన్నతం బగు[illegible] సుందరామాల్యాలంకారశోభితంబు గావించుకొని దివ్యవిమా[illegible] నధిరోహించి వాయుదేవుండును మఱియుఁ దమతమవిభవంబులు మె

అయ హుతాశనుండును, గుబేరుండును, సుందరాకారుం డగుసుధాకరుండును, గదాధరుండగువిష్ణుదేవుండును, అశ్వినీకుమారులును, మహానాగపరివృతుం డగుననంతుండును, దైత్యేంద్రుండును, గంధర్వరాజును, స్వయంవరసభారంగమున కేతెంచియుండిరి. దివ్యభూషణాలంకృతులై యక్షగంధర్వోరగకిన్నరగణంబులు హిమాచలంబునకు విచ్చేసియుండిరి. సకలదేవతామధ్యంబునఁ దనప్రాభవంబు దీపించుచుండ శచీపతియగుసురపతి యాసీనుండై యుండెను.

అప్పుడు త్రిలోకహేతుభూతయు, జగద్ధాత్రియు, సురాసురగణంబులకు మాతయు, పురుషప్రధానుండగుశంకరునకుఁ బత్నియు, పురాణకీర్తిత యగుపరాప్రకృతియు, భగవతియు నగుసతీదేవియవతారంబై జనించి దేవకార్యసాధనంబు గావింపనున్న గిరిరాజనందన మణిహేమమయుం బగువిమానము నధిరోహించి చెలికత్తియ లిరుగడల చామరంబులు వీచుచుండ సర్వర్తుసంభవంబులగుసుగంధపుష్పంబులచేఁ గూర్పంబడినవరణమాలికను గరంబునం దాల్చి స్వయంవరరంగంబునకు వచ్చెను. మహాదేవుం డగుశంభుండద్దేవిమనోభిప్రాయము నెఱుంగం దలంచి యప్పుడు పంచశిఖుండగునొకశిశుమూర్తిం దాల్చి యాకస్మికముగ నామెయుత్సంగమును జేరి నిద్రించుచున్నట్లు నటించెను.

దేవి యగుపార్వతియు నాబాలకుం గాంచి ధ్యానబలంబుచే నాతని శంకరునిగా నెఱింగి పరమానందముతో నాతని నెత్తికొని తన మనోరథంబు సిద్ధించెననుసంతోషముతో నటనుండి వెడలిపోవుచుండెను. పార్వతీదేవియొడియందలియాబాలకునిం గాంచి దేవతలందఱు నాశ్చర్యముతో నిదియేమని యాక్రోశింప నారంభించిరి. ఆబాలకుని నిహతుం గావింపవలయు నని మహేంద్రుండు క్రోధముతోఁ దన

వజ్రాయుధమును బైకెత్తెను. కాని యాతని యెత్తినబాహు వట్లే స్తంభించిపోయెను. బాలకరూపుఁడగుసీశ్వరునిప్రభావముచే నింద్రుఁడును స్తంభితుఁడై పోయెను. ఆదిత్యుంఁడుగూడ నట్లే చేయంబోవుటయు శంకరుఁడాతనిబలతేజంబులనుగూడ స్తంభితములుగాఁ జేసివైచెను. అప్పుడు విష్ణుదేవుండు శిరఃకంపంబు సేయుచు శంకరునివంక వీక్షింపఁదొడంగెను. ఈరీతగా సురసమాజం బంతయు క్రోధపరవశంబయ్యు నేమియుంజేయఁజాలకపోయెను.

అది యంతయుం గాంచి నేనప్పు డతిశీఘ్రంబుగా లేచి పరమాదరంబున బాలకమూర్తి యగుసీశ్వరునిచరణకమలంబులకు వందనంబు గావించి యతిప్రాచీనంబులగుసామగీతంబులచేతను, బరమగుహ్యంబులగుదివ్యనామంబులచేతను నమ్మహాదేవుని ననేకవిధంబుల వినుతింప నారంభించితిని. పిమ్మట నమ్మహాదేవుండు ప్రసన్నుం డగుటయు నీ దేవతలకందఱకును యథారీతిబలతేజంబులఁ బ్రసాదింపవలయు నని యద్దేవుని బ్రార్థించి దేవతలనుద్దేశించి మీరందఱును విమూఢులై పోయితిరి. ఈమహాత్ముండు సాక్షాత్సదాశివుండు. ఈతని మీ రెఱుంగఁజాలరైతిరి. కావున మీరిప్పుడు నాతోఁగూడ వచ్చి యీమహాదేవుని శరణంబు గోరుకొనుఁడు. అని ప్రబోధించితిని.

ఇంతవఱకును స్తంభితులై పోయియున్న దేవతలందఱు నప్పుడేకీభవించి విశుద్ధచిత్తంబున మనస్సంయోగంబు గావించి యమ్మహాదేవునిపాదంబులకుఁ బ్రణామంబులు గావించుటయు దేవదేవుం డగు మహేశ్వరుండు వారియెడలఁ బ్రసన్నుండై బలతేజంబుల నెప్పటియట్ల ప్రసాదించెను. ఈవిధముగా దేవతలకు శాంతి లభించుటయు దేవదేవుం డప్పుడు పరమాద్భుతం బగుత్రిలోచనరూపంబును దాల్చెను. ఆదివ్యతేజోమయరూపసందర్శనంబుచే నెల్లవారినేత్రంబులును బ్రితి

హితంబు అయ్యెను. దయాళుం డగుమహేశ్వరుం డప్పుడు వారికందఱ కును దనదివ్యరూపమును గాంచఁగలనేత్రశక్తిని బ్రసాదించుటయు సురాసురగంధర్వాదులందఱును బరమానందముతో నవ్విభునికల్యాణ మూర్తిం దర్శించి కృతార్థమ్మన్యు లగుచుండిరి.

ఆసమయంబున గిరిరాజనందన యగుభవానీదేవి సకలదేవతా సమక్షంబున దనహస్తమునందలి వరణమాలికను దేవతలందఱును సాధువాదంబులు సేయుచుండఁ బరమహర్షంబున భవునిపాదపద్మంబుల కడ సమర్పణంబు గావించి పాదతలంబుల దనమస్తకంబు నుంచి నమస్కారంబు గావించెను. అప్పుడు నేనును సకలదేవతాగణంబులును గలసి మహాద్యుతిమంతుండగు హిమాచలేంద్రు నిట్లు ప్రశంసించితిమి. ఓపర్వతరాజా! భగవానుం డగుశర్వుని జామాతగాఁ బడయుటచే నీవు మహాభ్యుదయంబు గలిగినది. నీవెల్లవారికిని బ్రశంసనీయుఁడవు, పూజ్యుఁడవును, వంద్యుఁడవు నైతివి. మహాత్ముండవగు నీవింకను గాలక్షేపము చేసెదవేల? శుభకరంబగు వివాహమహోత్సవము సంపూర్ణంబు గావింపుము.

అని యుత్సాహంబు గూర్చుటయు నయ్యచలేశ్వరుండు సగౌరవంబుగ నాకుఁ బ్రణామంబు గావించి దేవా! నాసకలాభ్యుదయంబులకును నీవే కారణుండవు. పితామహా! ఏసమయంబున నేవిధముగాఁ గల్యాణంబు సర్వసంపన్నం బగునో యట్టిప్రయత్నం బంతయును నీవే కావింపుమని ప్రార్థించెను. అనంతరము నేనును శంకరుం గాంచి యుద్వాహవిధి ననుష్ఠింపవలయు నని ప్రార్థించుటయు నమ్మహాదేవుం డంగీకరించెను. అప్పుడు మేమందఱమును గలసి నానారత్నమయం బగు నొకపురంబును నిర్మించి మణిహేమమయాలంకారములతో నలంకరించితిమి. ఆపురంబు మరకతమణిమయశోభితంబును, సువర్ణస్తంభవిరా

జితంబును నై కన్నులపండువుగా నుండెను. రమణీయం బగునాపురం బునకు ద్వారదేశంబున సూర్యచంద్రులంబోని మహామణు లలంకరిం పఁబడి ప్రకాశించుచు శైత్యతాపంబులఁ గూర్చుచుండెను. సుఖస్ప ర్శంబులగు మందపవనంబు లందు సుగంధంబులఁ బ్రవహింపఁజేయు చు నీశ్వరేశ్వరునియందలి భక్తిభావమును బ్రదర్శించుచు వీతెంచు చుండెను.

సాగరచతుష్టయంబును, శక్రాదిసురగణంబులును, సకలదేవ నదులును, మహానదులును, సిద్ధగంధర్వాప్సరోగణంబులును, నాగయ క్షరాక్షసగణంబులును, జలచరఖేచరకిన్నర దేవచారణగణంబులును, నారదతుంబురుప్రభృతినామగాయకగణంబులును నానగరంబు నలంక రించి యుండిరి. తపోధనులగు ఋషిగణంబులు వేదసమ్మతంబులగు విధుల నుపదేశించుచుండ ననేకులగు మహర్షులు వైవాహికంబు లగు మంత్రంబులను బఠించుచుండిరి. దేవకన్యకల వివిధమంగళసంగీతము లారంభమ లయ్యెను. ఆకల్యాణంబునకు ఋతువులాఱును మూర్తి మంతములై విచ్చేసెను.

వైవాహికమంత్రశ్రవణంబుచే నీలనీరదసదృశంబులగు శిఖికు లంబులు హర్షోత్కర్షంబుచేఁ గేకారవంబు సేయుచు నృత్యము సేయ నారంభించెను. ఆసమయంబున విలోలపింగళస్పష్టవిద్యుద్భ్రాంతిపంక్తులు మందహాసంబు గావించుచు వర్షర్తువే తెంచెను. కుముదకుసుమవిరచితం బులగు శిరోభూషణంబులంబోలి శుక్లవర్ణంబులగు బలాకపంక్తులు గగనతలంబునఁ బరిభ్రమింప నారంభించెను. అందందు శిలీంధ్రకదళీ ప్రభృతి వివిధతరులతాదులు నవనవోద్భిన్నపల్లవసమూహంబులచే శోభిల్లుచుండెను. మనోహరంబులగు మయూరకేకారవంబులచే నూతన పతులగు నుత్తమకామినుల మనోధైర్యములు క్షణకాలంబున విభంగంబు

లగుచుండెను. శశాంకరేఖంబోలి కుటిలంబును, వివిధవర్ణోజ్జ్వలంబును దర్శనీయంబునగు నింద్రధనువు మేఘమండలసమీపంబున నతిరమణీయంబై యుండెను. విచిత్రపుష్పాంబుసంభూతంబులును, సుగంధకలితంబులు నగుసమీరణంబులు వర్షజలసంపర్కంబున శీతలంబులై యతిసుఖంబుగ వీతెంచుచు సురాంగనలనీలాలాకంబులఁ గంపింపఁజేయుచుండెను. శబ్దాయమానంబులగు పయోదమాలికలు చంద్రమండలము నావరించుచుండెను. పథికాంగన లుత్కంఠలై నిట్టూర్పులు విడుచుచు సాదరంబుగ వర్షాగమంబును నిరీక్షించుచుండిరి. మఱియు నవ్వర్షాగమంబు హంసనినాదంబులను నూపురధ్వనులతోడను, సమున్నతపయోధరంబులను పయోధరంబులతోడను, చంచలచంచలాలతలను హారంబులతోడను, వికచకమలంబులనులోచనంబులతోడను నతిరమణీయంబై యుండెను. ఆనీలనీరదధ్వనులం గాంచి మదమరాళంబులు విత్రస్తంబు లగుచుండెను. నిరంతరవిమలధారాపతనంబువలన నుత్పలదళాగ్రంబులు వినమ్రంబు లగుచుండెను. ఇట్లు సురభికుసుమరాగంబు లంగరాగంబు చేసికొని గిరిజాదేవివివాహమునకు వర్షర్తు వేతెంచెను.

పిమ్మట ననురాగవతియు, మనోహారిణియు నగుకామినీమణింబోలి శరత్తు ననుదెంచెను. ఉన్ముక్తమేఘకంచుకయు, విస్ఫుటకమలకోశపయోధరయు, హంసధ్వనినూపురనినాదయు, విస్తీర్ణపులినశ్రోణియు, సారసమాలికామేఖలయు, ప్రఫుల్లేందీవరనీలనయనయు, పక్వబింబఫలాధరయు, కుందదంతప్రహాసినియు, నవశ్యామలతాశ్యామరోమరాజియు, చంద్రాంశుమాలికయు, సమబాళికులోద్గీతమధురభాషిణియు, చలత్కుముదకుండలశోభినియు, రక్తాశోకపల్లవాంగుళియు, అశోకపుష్పవిలసితామాల్యవసనశోభినియు, రక్తోత్పలదళచరణయు, జాతీకుసుమ

నఖావళియు, కదళీస్తంభ వామోరువిరాజితయు, శశాంకవదనయు, సర్వలక్షణసంపన్నయు, సర్వాలంకారవిలసితయు నై ప్రేమమయియు, సానురాగయు, మనోరమయు నగుకాంతరంబోలి నిర్ముక్తాసితమేఘకంచుకపటియు, పూర్ణచంద్రబింబాననయు, నీలాంభోజవిలోచనయు, రవికరోద్భిన్నపద్మకోశపయోధరయు నగుశరద్రమణి నానాకుసుమరజోగంధంబులచే హృదయాహ్లాదంబు గూర్చుచు దేవదేవియగు గౌరీదేవి కల్యాణంబునకు విచ్చేసెను.

అనంతర మతిశీతలంబులగు మంచుబిందువులచే దశదిశలను ప్లావితంబులుగాఁ జేయుచు హేమంతఋతు వేతెంచుటయు నెల్లెడల వ్యాపించినమంచుచే నాహిమాచలంబంతయు క్షీరసాగరముంబోలి విరాజిల్లుచుండెను. హిమాచ్ఛన్నంబులగుశిఖరంబులచే నాగిరీంద్రము సితచ్ఛత్రశోభితుండగు మహారాజేంద్రుంబోలి యొప్పుమీఱుచుండెను. నిర్మలజలపూర్ణంబులగు సరోవరంబులయందలి పద్మోత్పలకుసుమషండంబులపైనుండి సురనారీగణంబులకు మదనోద్దీపకంబులగు సమీరడింభకంబులు మెల్లమెల్లగ వీతెంచుచుండెను. మఱియు నాశైలేంద్రకన్యకాపరిణయంబునకు వసంతంబు వచ్చుటయు నాకస్మికముగ రమణీయాకృతులం బొల్చుసరమణీమణుల పయోధరాగ్రభాగంబులు కించిద్భిన్నములయ్యెను. నాతిశీతోష్ణంబు లగుసరోవరజలంబులు పద్మపరాగంబులచేఁ గపిలంబులై జలవిహంగదంపతులకలకలారావంబులచే ముఖరితంబు లయ్యెను. దిక్పాలకుల మదగజేంద్రంబులు పరమానందంబునఁ గ్రీడాటుచుండెను. ప్రేంకణంబులును, సహకారంబులును వసంతరాతిశయంబుఁ జూపుచు వికచమంజరులచే విలసిల్లుచుండెను. శుభ్రవర్ణంబులగు హిమశృంగంబులయందలి తిలకభూజంబులు కుసువర్షణంబు సేయుచు శుభకావ్యసమాగతులగువృద్ధులంబోలి శోభిల్లుచుండెను. సాలవృక్షశ్రేయంబులనుశోకవల్లికలు కాంతునికంఠాలింగనంబు గావించుకొనుకామినీగణంబులంబోలి మనోజ్ఞంబులై యుండె

ను. అవ్వసంతాగమంబుతోఁగూడఁ గదంబ, నీప, తాల, తమాల, సరళ, అశోక, పున్నాగ, కోవిదార, లవంగ, కర్ణికార, సప్తపర్ణ, అగురు, నారికేళాదులతోతరురాజంబులు ప్రఫుల్లకుసుమంబులతోడను, బరిణతఫలంబులతోడను రమణీయంబులై యుండెను. నిర్మలజలపూరితంబులగుజలాశయంబులు చక్రవాకకారండవాదివిహంగంబులచేతను, బద్మోత్పలాదికుసుమంబులచేతను, మీనాదిజలచరంబులచేతను తేజరిల్లుచుండెను. మలయానిలంబులు సుఖశీతలంబులై పర్వతనిచయంబులందలి ప్రసూనంబుల రాల్చుచు మందమందగమనంబుల వీతెంచుచుండెను.

ఈవిధముగా ఋతువు లన్నియును బరస్పరమిశ్రితంబులై పవిత్రభావంబునఁ బ్రవర్తిల్లుచు నతిమనోహరంబులగు సుమమంజరులచేఁ దమతమశోభను బ్రకటింపఁజేయుచుండెను. జలాశయంబులందలిజలంబులొకచో మత్తమధుకరవేష్టితంబులగుపద్మంబులచే నీలవర్ణంబులును, మృణాలదండంబులచే గౌరవర్ణంబులును, రక్తోత్పలంబులచే రక్తవర్ణంబులు నై యుండెను. హిమాలయహేమశృంగంబు లన్నియు బహుపుష్పశోభితంబులై, బహువిహంగనినాదితంబులై, బహులతాతరుపరిశోభితంబులై కన్నులపండువుగా నుండెను. అందందు జరించుకోకిలాదివిహంగముల మృదుమధురగీతంబుల నాలకించి చంచలపక్షంబులై నీలకంఠంబులు నృత్యంబులు సేయుచుఁ గేకారవంబులఁ గావించుచుండ ననంగదేవుండు బలసంచయంబు గావించుకొని కుసుమచాపధరుండై దేవాంగనలను వేధించుటకు బద్ధపరికరుండయ్యెను.

క్రమముగా సూర్యతాపంబు బ్రఖరంబగుటయు జలాశయంబులు శుష్కప్రాయంబులగుచుండ ఘోరకళ్యాణంబునకు గ్రీష్మం బేతెంచెను. ఆగ్రీష్మంబునందును హిమాలయశృంగములు వివిధకుసుమలతాతరువిలసితంబులుగనే యుండెను. పాటలకదంబార్జునాదితరుషండంబులనుండి సుగంధకలితంబులగు మందపవనంబులు వీతెంచుచునే

యుండెను. జలాశయంబులన్నియు జలజకేసరంబులచే నరుణితంబులగుటయుఁ దీరంబులఁ గలహంసాదిజలవిహంగములు మధురగీతంబులచే వీనులవిందు సేయుచుండెను. నగశృంగములు కుసుమపాంశురంబులగు కురవకంబులచే శోభిల్లుచుండెను. అమ్మహీధరవిశాలనితంబంబులయం దందందు వకుళకుసుమంబులు పరివ్యాప్తములై యుండెను. అప్పుడు సకలజాతివృక్షంబులును గుసుమవిలసితంబులై, సకలపక్షిగణంబులును మధురగానకలితంబులై యుండుటయు నెల్లయెడల నతిరమణీయంబై యుండెను.

ఈవిధముగాఁ బార్వతీవివాహమహోత్సవంబునకు ముహూర్తంబును వచ్చెను. క్రమముగా సర్వజీవగణంబులును సమాగతంబులయ్యెను. వివాహమంటపంబున వివిధవాద్యంబులు మొరయుచుండెను. ఓమునివరులారా! అప్పుడు నేను గౌరీదేవికి యథాయోగ్యం బగు నలంకారంబు సేయించి స్వయముగాఁ గళ్యాణవేదికడకుఁ దీసికొనివచ్చి దేవదేవుండగు శంకరుంగాంచి మరల నిట్లు నివేదించితిని. దేవా! నేను నీకుఁ బురోహితుండనై యగ్నిహోత్రంబు గావించెదను. దేవరయాజ్ఞ యైనచో నీకల్యాణవిధు లన్నియు యథోచితంబుగ నిర్వర్తించెదను.

అనుటయు మహాదేవుండు నన్నుంగాంచి పితామహా! నీచెప్పిన విధంబున సమస్తకార్యంబులును సంపన్నంబులుగాఁ జేయుము. నేను నీయుపదేశానుసారంబుగఁ బ్రవర్తించెదనని యానతిచ్చెను. అప్పుడు నేను ప్రహృష్టహృదయుండనై సత్వరంబుగఁ గుశానయనంబు గావించి పార్వతీపరమేశ్వరులహస్తద్వయంబును యోగబంధంబుచే నాబద్ధంబు గావించితిని. హుతాశనుం డాసమయంబున స్వయముగా నేతెంచి కృతాంజలిపుటుండై యుండెను. శ్రుతిగీతంబులును, మహామంత్రంబులునుగూడ మూర్తిమంతంబులై వచ్చి యుపాసనంబు సేయుటయు యథావిధిగ హోమకార్యనిర్వాహణంబు గావించి గౌరీశంకరులచేఁ గల్యాణవహ్నికిఁ బ్రదక్షిణంబు సేయించి పరమానందముతోఁ గంకణ

విమోచనంబు గావించితిని. ఈవిధముగాఁ గల్యాణవిధులన్నియుఁ బరిసమాప్తంబులైనవెనుక నేను భగవానుండగుస్వయంభువాజ్ఞానుసారముగఁ బ్రహ్మామం బాచరించితిని. ఇట్లు యోగబలంబుచేతనే యుమామహేశ్వరుల వివాహవ్యాపారంబంతయు సంపన్నంబయ్యెను. కాని యామాహాత్మ్యమును దేవతలుకూడ నెఱుంగఁజాలకుండిరి. మునులారా! స్వయముగఁ బౌరోహిత్యముం గావించిననేనె మీకిప్పుడు గౌరీశంకరులకల్యాణచరిత్రమును సంక్షేపముగఁ జెప్పితిని. ఆవివాహసంబంధమునం దింకను నత్యపూర్వంబగు విచిత్రవిషయంబున్నది చెప్పెదను వినుండు.

—♦ శివస్తుతినిరూపణము. ♦—

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు వెండియు నిట్లనియెను. తపోధనులారా! ఈవిధముగా నమితతేజుం డగుమహాదేవునిపరిణయమహోత్సవము సంపూర్ణం బగుటయు నింద్రాది బృందారకబృందంబులు పరమానందభరితులై యతిప్రాచీనంబులగు వాక్సముదాయంబుచే నమ్మహాదేవు నిట్లు వినుతింపం దొడంగిరి. ఓపర్వతలింగా! పర్వతేశ్వరా! పవనవేగా! విరూపా! నీకు నమస్కారము. అజితుండవు, క్లేశనాశనుండవు, శుభసంపత్తిదాతవు, నీలకంఠుండవు, అంబికానాయకుండవు నగునీకు వందనములు. ధవళరూపుండును, శతరూపుండును, సహస్రనేత్రుండును, సహస్రపాదుండును, దేవవయస్యుండును, స్థాణురూపుండును, విరూపాక్షుండును, వేదాంగుండును, ఇంద్రబాహుస్తంభనుండును, వేదాంకురుండును, చరాచరేశ్వరుండును, శమనుండును, సలిలలింగుండును, యుగాంతుండును, కపాలమాలాధరుండును, కపాలసూత్రాభరణుండును, కపాలహస్తుండును, దండధరుండును, గదాధరుండును, త్రిలోకనాథుండును, పశుపతియుఁ, ఖట్వాంగహస్తుండును, ప్రమథార్తిహరుండును, నగునీకుఁ బ్రణామంబులు. యజ్ఞశిరోహంతయు, కృష్ణకేశాపహారియు, భగనేత్రనిపాతనుండును, పూషదంతహరుండును, పినాక

పాణియు, శూలహస్తుండును, ఖడ్గముద్గరధరుండును, కాలకాలుండును, త్రినయనుండును, అంతకాంతకుండును, పర్వతనిలయుండును, సువర్ణరేతుండును, నగు నీకు నమస్కారము. దేవా! నీవు యోగిగురుండవు, చంద్రార్కనేత్రుండవు, సాధుగృహస్థుండవు, శ్మశానరతుండవు, శ్మశానవరదుండవు, దేవతానాథుండవు, త్ర్యంబకుండవు, కార్యకారణస్వరూపుండవును, అప్రమేయుండవు, నగు నీకు నమస్కారము. ఓ భూతభావనా! ప్రభూ! మాయెడల సౌమ్యుండవగుము.

అని యిట్లు భగవానుండగు జగత్పతిం గూర్చి దేవతలందఱు ననేకవిధంబుల వినుతించుటయు దేవదేవుండు ప్రసన్నుండై మీ యభిమతవరంబుల నర్థింపుఁడని యానతిచ్చెను. అప్పుడు సురలందఱును బ్రణతులై మహాత్మా! అవశ్యకంబైనప్పుడు మేము నిన్నర్థించెదము. అప్పుడు మా యీప్సితవరదానంబు గావించునట్లనుగ్రహింపు మని ప్రార్థించిరి. భగవానుండగు మహేశ్వరుండట్లే చేసెదనని కరుణించి వారికి సెలవొసంగి పంపి తానును స్వీయభవనంబునఁ బ్రవేశించెను. కల్యాణోత్సవసమయంబున దేవతలచేఁ గావింపఁబడిన యీ శివస్తోత్రరాజమును బఠించువారును, వినిపించువారును, దేహాంతంబున గణేశతుల్యుల గుదురు.

మదనదహనము.

దేవదేవుండగు మహేశ్వరుండిట్లు స్వీయభవనంబునఁ బ్రవేశించుటయు క్రూరహృదయుండగు మన్మథుం డద్దేవుని గుసుమశరాఘాతుం గావింపవలయు నని నిశ్చయించెను. దురాచారుండును, దురాత్ముండును, గులాధముండు నగు నిమ్మదనునకు సకలలోకపీడనంబు గావించుటయే స్వభావము. అతఁడు మహర్షులవ్రతనియమంబులకు విఘ్నకారియై యుండును. అప్పుడా కుసుమశరుండును, రతియును, చక్రవాకదంపతులరూపముం బాల్చి వచ్చి యట విహరించుచుండిరి.

ఆతతాయి యగునమ్మదనుం గాంచి మహాదేవుండు తిరస్కారంబు సేయుచు నాతనిపైఁ దనతృతీయనయనంబు దృష్టిపాతంబు వించెను. తోడనే యద్దేవునినయనంబునుండి సహస్రసహస్రంబులగు హుతాశనజ్వాలామాలికలు ప్రదీప్తంబులై వెలువడి సత్వరంబుగ రతిపతిని సపరిచ్ఛదంబుగ భస్మీభూతునిం గావించెను. దహ్యమానుండగు మదనుండును కరుణస్వరంబున రోదనంబుసేయుచు దేవదేవుని చరణసమీపభూతలంబునఁ బడిపోయెను. అప్పుడు రతీదేవి దుఃఖాతిరేకంబున విలపించుచుఁ బార్వతీపరమేశ్వరులంగూర్చి పతిభిక్షముం గోరుకొనియెను. అట్లు దుఃఖించుచుఁ బ్రార్థించుచున్న రతీదేవిం గాంచి దేవియు, దేవుండును దయార్ద్రహృదయులై యామె నూఱడించుచు శోభదా! నీపతి దగ్ధుండయ్యెను. ఇఁక నాతనిపునరుత్పత్తి కుపాయంబు లేదు. కావున నీనాథుఁ డింతటినుండి యనంగుఁడై యుండియు సకలకార్యంబులను నిర్వర్తించుచుండును. కొంతకాలంబునకుఁదరువాత నాతఁడు వాసుదేవునకుఁ బుత్త్రుండై జనించి నిన్నుఁ బెండ్లియాడఁగలఁడు. అని యానతిచ్చుటయు రతీదేవి వరలాభంబునందు ముదితహృదయయై యాదేవదేవులకడ సెలవు గైకొని నిజనివాసంబునకుం బోయెను.

—♦ సుమేరుప్రస్థానము. ♦—

వృషభధ్వజుండును నీరీతిగాఁ గాముదహనంబు చేసి ప్రహృష్టచిత్తుండై యుమాసహితంబుగ హిమాచలంబున యథేష్టవిహారంబులఁ గాలక్షేపము సేయుచుండెను. రమ్యకందరంబులయందును, నిర్మలజలాశయంబులయందును, రమణీయకర్ణికారవనంబులయందును, కమనీయనదీతీరంబులయందును, సుందరశైలశృంగంబులయందును, నానావిహంగకలాలాపముఖరితంబులగుపుణ్యతీర్థంబులయందును, పవిత్రాశ్రమంబులయందును, సకలపుణ్యమయప్రదేశములందును, యథుగంధ

ర్వవిద్యాధరసేవితంబులగునితరసుందరదేశంబులయందును త్రినేత్రుం డు గిరితనయాద్వితీయుండై విహరింపఁదొడంగెను.

అప్పు డింద్రాదిదేవతాగణంబులును, మునిగణంబులును సమ్మహాదేవుని బరివేష్టించియుండిరి. పరమానందముతో నప్సరోగణంబులు నృత్యంబులు సేయందొడంగిరి. గంధర్వులు వివిధవాద్యగీతంబుల గావింప నారంభించిరి. అనేకు లయ్యాదిదంపతులను స్తోత్రము సేయుచుండిరి. మహాత్ముం డగుమహేశ్వరుం డిట్లు బహువినోదంబులతోఁ గాలయాపనంబు సేయుచు దేవీప్రియంబు సేయంగోరి యాహిమాచలంబును విడువ నొల్లఁడయ్యెను. చంద్రమౌళి యగునాదేవుండా దేవికి సంతోషంబు గూర్ప నెంచి హిమాచలశృంగంబున నివసించి యుండి యనేకగణేశమూర్తులం దాల్చి యామె కానందంబుఁ గూర్చుచుండెను.

ఇట్లుండ నొకప్పుడు పరమేశ్వరి యమూల్యహేమాసనాసీనయై యున్న తల్లియగు మేనచెంత కరుదెంచెను. తల్లియుఁ దనపుత్రికి నొకయమూల్యపీఠంబునఁ గూర్చుండఁజేసి తల్లీ! నీవు చాలదినంబుల కిచ్చటికి వచ్చితివి. నీశుభసంవాదంబు నాకెఱింగింపుము. అమ్మా! నీవు దరిద్రురాలనయ్యును భర్తతోఁ గలసి గలసి క్రీడించుచుంటివిగాదా? నిరాశ్రయులును, దరిద్రులు నగువారు నీనాథునివలెనే క్రీడించుచుందురు. అనుటయు సతీదేవి యసంతుష్టయయ్యును మిగుల నోర్పుగలిగి తల్లి కెట్టియుత్తరమును జెప్పక యటనుండి కదలి మరలఁ దన పతికడకుం బోయి భర్తం గాంచి దేవదేవా! నేనింక నీభూధరంబున నివసింప నొల్లను. ఈభూమండలమున నివసించుటకు మనకనేకస్థలంబు లున్నవి. నావిన్నపమును మన్నించి మనము మఱియెచ్చటికైనఁ బోయి నివసించియుండుట కంగీకరింపవలయును. అని ప్రార్థించుటయు దేవదేవుండు ప్రియా! మనమన్యత్రనివసింపవలయు నని నీకెప్పుడును జెప్పుచునే యున్నాను. కాని నీకప్పు డట్టియభిప్రాయము లేకపోయి

నది. ఏకారణముచేతనో నీకిప్పు డట్టియుద్దేశము గలిగినది. నిప్పుడు దేవీ ! ఇంతయాకస్మికముగా నీకీభావపరివర్తన మేల గలిగినది ? అని ప్రశ్నించుటయు దేవి యిట్లనియెను.

దేవదేవా ! నేనిప్పుడు నాపితృగృహంబునకుం బోయితిని. ఎవ్వరును జెంతలేని సమయంబున నాతల్లి నన్నుం గాంచి సమాదరభావంబునఁ గూర్చుండఁజేసి తల్లీ ! నీభర్త దరిద్రుండయ్యును సుఖముగఁ గ్రీడించుచున్నాఁడు. అట్లు క్రీడించువారు దేవతలలోఁగూడ నెవ్వరును లేరని పలికినది. మహాదేవా ! నీవు గణసమూహంబుతోఁ గలసిక్రీడించుట మాయమ్మ కిష్టముగా లేదు. అనిచెప్పుటయు శివుండు చిఱునవ్వు నవ్వుచు దేవిని బరిహసించుటకై ప్రియా ! మీయమ్మచెప్పినమాట సత్యమే. అందులకు సందేహము లేదు. దానికై నీవింతదైన్యంబును, గ్రోధంబును గాంచుటేల ? నేను చిరకాలముండియుఁ గృత్తివాసుఁడను, దిగంబరుఁడను, శ్మశానవాసియు నైయుంటిని. నివసించుటకు నాకొకగృహంబును లేదు. నేను భూతగణంబులతోఁ గలసి వనంబులను, బర్వతకందరంబులను బరిభ్రమించుచుందును. నీవు నీతల్లిమీఁదఁ గోపింపకుము. ఆమె సత్యమే వచించినది. ఈభూతలంబునఁ దల్లితోఁ దుల్యులగుబంధువు లెందును లేరని యెఱుంగుము.

అనుటయు దేవదేవి యోమహాదేవా ! నాకు బంధువులతోను బాంధవముతోడను బ్రయోజనంబు లేదు. నేనుసుఖంబుగ నివసించ నట్టియేర్పాటు గావింపుమని వేఁడుకొనియెను. ఇట్లు దేవి ప్రార్థించుటయు మహాదేవుండు గౌరీదేవికిఁ బ్రియంబు సేయఁగోరి యాహిమాం శిమాలయంబును బరిత్యజించి ప్రియపరిజనంబు లగుగణబృందంబులతోఁగూడ సురసిద్ధచారణసేవితంబగు సుమేరుశైలంబునకుఁ బ్రస్థానంబు గావించెను.

శ్రీరామచంద్ర.

బ్రహ్మపురాణము

ద్వితీయసంపుటము.

రూపగుణరహితు, నజు, ని
ర్లేపుని, గూటస్థు, నచలు, నీలాకాయము, స
ర్వోపాధిముక్తు, సర్వ
వ్యాపితు, నచ్యుతుని బ్రహ్మఁ జింతుము భక్తిన్.

—దక్షయజ్ఞధ్వంసము.—

బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియెను. సుమేరుశైలంబున నానారత్నవిరాజితంబును, విచిత్రంబును, త్రిలోకపూజ్యంబును, అప్రమేయంబును, సర్వజనపూజితంబును నగు జ్యోతిష్కస్థలం బను శృంగమునందు సర్వధాతుచిత్రితంబును, పర్యంకమువంటి శిలాతలంబునగు తటంబునందు పూర్వమొకప్పుడు దేవదేవుండగు శంకరుం డేకాకియై కూర్చుండియుండెను. నిత్యానపాయినియగు గిరిరాజపుత్రియు నమ్మహాదేవునిపార్శ్వమునం దుపవిష్టయై యుండెను. మహాత్ములగునాదిత్యగణంబులును, తేజస్సులగు వసుగణంబులును, భిషగ్వరులగు నశ్వినీకుమారులును, గుహ్యకగణపరివృతుండగు యక్షరాజు వైశ్రవణుండును జగదీశ్వరుండగు నాతని నుపాసించుచుండిరి. ఉశనుండను మహామునియగు శుక్రుండును, సనత్కుమారప్రముఖమహర్షులును, అంగిర ఆది దేవర్షులును, పర్వతనా

దులును, గంధర్వాప్సరోగణంబులును నచ్చటికేతెంచిరి. వివిధకుసుమపరిమళంబులతో మందమారుతంబులు వీతెంచుచుండెను. తరులతాదులు సర్వర్తుకుసుమసమూహంబులచే విరాజిల్లుచుండెను. సిద్ధవిద్యాధరాదితపోధనులును, నానారూపధరు లగుభూతగణంబులును, మహాకాయులగురాక్షసగణంబులును, పిశాచసంఘములును, వివిధాయుధధరులై, వివిధాకారులైన దేవానుచరులును, శూలధరుండును, భగవానుండు నగునందీశ్వరుండును, సర్వతీర్థమయియై మూర్తీభవించియున్నగంగాదేవియు పశుపతి యగునమ్మహాదేవు నుపాసించుచుండిరి.

ఇట్లు సకలదేవతాసమూహంబులచేతను భగవానుండగుశంకరుండు సంపూజితుండై యున్నసమయంబునఁ బ్రజాపతి యగుదక్షుండు పూర్వోక్తవిధానంబున యజ్ఞముం గావించుట కారంభించి యుండెను. స్వర్గమునుండి యింద్రాదిదేవతలందఱును దక్షాలయంబునకుఁ జేరియుండిరి. వారందఱును దివ్యవిమానారూఢులై నానాద్రుమలతాకీర్ణంబగు గంగాద్వారమునఁ బరివేష్టించి యుండిరి. యజ్ఞభాగులగునాదిత్యవసురుద్రసాధ్యాదిదేవగణంబులందఱును విష్ణుదేవునితోఁగూడ వచ్చియుండిరి. యజ్ఞకర్తలగుఋషిగణంబులును విచ్చేసియుండిరి. అనలతేజులగుదేవతాగణంబులు కళత్రసహితముగా విమానారూఢులై వచ్చియుండిరి.

యజ్ఞదర్శనార్థులై యిట్లువచ్చియున్నవారినందఱిం గాంచి దధీచిమునీంద్రుండు దక్షప్రజాపతి నుద్దేశించి సక్రోధంబుగా నిట్లనియెను. అపూజ్యులఁ బూజించుటవలనను, పూజ్యులఁ బూజింపకుండుటవలననుగూడ మహాపాపము సంభవించు ననుటకు సందియము లేదు. పశుపతి సర్వపూజ్యుండు. నీవాతనిఁ బూజింపక యేలయుపేక్షింతువు? అనుటయు దక్షుండు నాకిచ్చటఁ ద్రిశూలధరులును, గపర్దులు నగునేకా

దళరుద్రులున్నారు. వీరికిభిన్నుం డగుమహేశ్వరు నేనెన్నండు నెఱుం
గ ననియెను. అంత దధీచిమునీంద్రుండు క్రోధముతో సకలలోకారా
ధ్యుండగుశంకరుని నీవీయజ్ఞమునకాహ్వానింపవైతివి. నేను నిశ్చయ
ముగా నమ్మహాదేవునికంటె నితరదైవతంబుల నెఱుంగనివాఁడ నైతి
నేని నాసత్యబలంబుచే నీదక్షయజ్ఞము సుస్థిరంబు గాకుండుఁగాక! అని
పలుకుటయు దక్షుండు నేను విష్ణుదేవునకు వివిధంబు లగుయాగభాగం
బుల నర్పించితిని. రుద్రాదులును, దక్కినదేవతలునుగూడఁ దమతమ
భాగములం గైకొనిరి. నేను శంకరునకుమాత్రము యజ్ఞభాగము స
ర్పింపఁదలఁచుకొనలేదు. అని చెప్పెను.

ఇట నుమాదేవి దక్షయజ్ఞమునకుఁ బోవుచున్నదేవతలం గాంచి
తనపతి యగుపశుపతినుద్దేశించి దేవా! ఈయింద్రాదిదేవతలందఱు
నెచ్చటికిఁ బోవుచున్నారో యానతీయవలయునని ప్రార్థించుటయు
మహేశ్వరుం డో దేవీ! ప్రజాపతి యగుదక్షుం డశ్వమేధయాగము సే
యుచున్నాఁడు. వీరందఱు నచ్చటికే పోవుచున్నారని చెప్పెను. అంతఁ
బార్వతీదేవి మహాదేవా! ఆయజ్ఞమునకు మీరేల పోలేదని ప్రశ్నించు
టయు మహేశ్వరుండు ప్రియా! సర్వయజ్ఞములందును నాకు భాగము
లేకుండునట్లు దేవతలచేతనే కల్పింపఁబడియెను. నేనట్టి పూర్వాగతపథ
ము నవలంబించి సంచరింపవలయును. దేవతలు నాకు యజ్ఞభాగము
ల నర్పింపరు. అనుటయు గౌరీదేవి దేవా! గుణప్రధానములచే సకల
దేవతలయందును మీరే ప్రధానులు. తేజోయశశ్శ్రీలచే మీరెల్లరకును
నజేయులు. అట్టిమీకు యజ్ఞభాగము లేకుండుట నాకు వి[illegible]
నున్నది. ఈదుఃఖముచే నాదేహమంతయుఁ గంపించిపోవుచున్నది. సీ
భూతనాథా! ఇంద్రాదిదేవగణంబులతోఁగూడ నీకును యజ్ఞభాగము
లభించుటకు నేనెట్టిదానతపోనియమాదులఁ గావింపవలయునో చెప్పు

మునింగెను. సతీమతి యగుగౌరి యిట్లు సంతుష్టహృదయముతోఁ బ్రశ్నించుటయు మహాదేవుం డించుక చింతించి యోదేవీ! నీవిట్లనుట యుక్తము గాదు. ఓవిశాలాక్షీ! ఇంద్రాదిదేవతాగణంబులు ధ్యానమూలంబున నాతత్త్వము నెఱింగియే యున్నారు. నేను కోపించినచోఁ ద్రిభువనంబులును దగ్ధములై పోవును. బ్రహ్మవేత్త లగుసాధుపురుషులు నన్ను యజ్ఞేశ్వరునిగాఁ బ్రస్తుతించుచుందురు. రథంతరసామగీతము నన్నుద్దేశించియే గానము చేయఁబడుచున్నది. యజమానులు బ్రహ్మమంత్రములతో నన్నర్చించుచుందురు. నాకొఱకు యజ్ఞభాగము కల్పింపఁబడియున్నది.

అని యుపలాలించుటయు దేవి యిట్లనియెను. ఓశర్వా! నీవు సాధారణస్త్రీజనంబునుంబోలి యాత్మస్తుతి చేసికొని గర్వపడుచున్నావని యెత్తిపొడుచుటయు, భగవానుం డోదేవీ! నేనూరక యాత్మస్తవము చేసికొనుట లేదు. ఇదిగో! నాభాగరక్షణంబునకై యొక్కని సృష్టించెదను జూడుము! అని చెప్పి మహాదేవుండు తనక్రోధానలంబుచే వక్త్రమునుండి యొకభూతమును సృజించి నీవు సత్వరంబుగఁ బోయి దక్షాధ్వరధ్వంసనముం గావించిరమ్మని యాజ్ఞాపించెను. సింహవేషముం దాల్చియున్నయాభూతము తీవ్రవేగంబున బయలుదేఱినప్పుడే దక్షమఖంబు విధ్వస్తంబైనట్లు తోఁచెను. భీమవిగ్రహయు మహేశ్వరియు నగుభద్రకాళి సాక్షీరూపంబున నాతని ననుసరించి పోయెను. శ్మశానవాసనిరతుండును, శివక్రోధమూర్తియు నగునాభూతము వీరభద్రనామంబున విఖ్యాతిం గాంచెను. ఆవీరభద్రుండును స్వయముగాఁ దన రోమకూపంబులనుండి రుద్రవీర్యులగుబహుసహస్రరుద్రానుచరులను సృజించెను. ఆగణేశ్వరు లందఱును రుద్రానుచరులును, రుద్రపరాక్రములునైరి. వారందఱును గిలకిలారావంబులచే భూనభోంతరముల

బ్రతిధ్వనింపఁజేయుచు నత్యుత్సాహముతో బయలుదేఱిరి. వారిభీషణారావంబులచే స్వర్గవాస్తవ్యులందఱును విత్రస్తు లగుచుండిరి. పర్వతములు బ్రద్దలై పోవుచుండెను. వసుంధర కంపించిపోవ భీకరప్రభంజనప్రాయ సమీరణములు చెలరేఁగిపోవుచుండెను. సాగరములు సంక్షుభితములగుచుండెను. అగ్నులు దీప్తిహీనము లగుచుండెను. భాస్కరప్రభలు పరిమ్లానము లగుచుండెను. గ్రహతారకాగణంబు లప్రకాశము లగుచుండెను. దేవదానవమానవాదిసకలజీవులును నిస్తేజులై పోయిరి. ఈవిధముగా జగంబంతయు నిబిడాంధకారబంధురముగాఁ జేయుచు నతివేగాగమనంబులచే గణేశ్వరు లందఱును విజృంభించుచుండిరి. వారు యజ్ఞశాలం బ్రవేశించినంతనే యూపంబుల నన్నిటిని పెల్లగించి పాఱవైచి యొక్కసారిగా సింహనాదములం గావించుచు భీకరాకారంబులతో నుద్ధతులై చిందులుద్రొక్కుటయు యజ్ఞపాత్రంబు లన్నియును జూర్ణీభూతములై పోయెను. యజ్ఞశాలయంతయు విధ్వస్తమై పోయెను. పర్వతోపమంబు లగుదివ్యాన్నంబులును, పానీయంబులును, భక్ష్యంబులును, మఱియు నాయజ్ఞంబునకు సంపాదింపఁబడిన పాలు, నేయి, తేనె, పాయసము, షడ్రసములు, మాంసములు, దివ్యంబులగుచోష్యలేహ్యపేయపదార్థంబులునుగూడ నారుద్రానుచరులచేఁ గబళితములై యపవిత్రములై వినష్టములై పోయెను.

రుద్రకోపసంభవులును, క్రోధమూర్తులును, కాలాగ్నిరుద్రతేజులును, పర్వతాకారులునగు ప్రమథగణంబులు భయంకరవిహారంబులఁ గావించుచు, వివిధభక్ష్యంబుల భుజియించుచు, సురసుందరీమణులం బట్టి నలుదెసలకు విసరిపాఱవైచుచు ననేకవిధంబుల యజ్ఞశాలయంతయును జిందఱవందఱగఁ జేసివైచిరి. ఈవిధముగా రుద్రకోపప్రేరితుండును, ప్రతాపవంతుఁడును నగువీరభద్రుండు దుర్ధర్షులగురుద్రాను

చరులతోఁ గలసి సర్వదేవరక్షితంబగు దక్షయజ్ఞమును భద్రకాళీసమక్షంబున దగ్ధంబు గావించివైచెను. రుద్రానుచరులందఱును విజయోల్లాసముచే సింహనాదములం గావించుచుండిరి. అప్పుడింద్రాదిదేవతలందఱును దక్షప్రజాపతిసహితులై నిటలతటంబుల నంజలిబంధంబు గావించుకొని వీరభద్రునుద్దేశించి మహాత్మా! నీ వెవ్వఁడవో యెఱింగింపు మని ప్రార్థించుటయు వీరభద్రుం డిట్లనియెను.

ఓ సురవరులారా! నేను దేవదానవులలో నెవ్వండను గాను. నేనెద్దియైన ననుభవింపఁగోరి యిచ్చటికి వచ్చియుండలేదు. నాకుఁ జూడఁదగిన దేదియును లేదు. నేనింద్రుఁడనుగాను. ఇటకు వచ్చుటకు నాకెట్టికోరికయును లేదు. దక్షమఖధ్వంసము చేయుటయే నాయుద్దేశము. అందుకొఱకే వచ్చితిని. నేను రుద్రకోపమువలస జనించితిని. నాపేరువీరభద్రుఁడు. దేవీకోపసంజనిత యగునీమె భద్రకాళి. ఈమె దేవదేవుని యాదేశముచే నిటకు వచ్చినది. కావున నో దేవతలారా! మీరుసత్వరంబుగ మహాదేవునిశరణముం గాంచుఁడు. ఏమనిన— శివానుచరులయనుగ్రహముకంటె నుమాపతికోప్రధమే యించుకప్రియమైనది. అనిప్రబోధించెను.

మునివరులారా! దక్షమఖశాలయందలి సకలవస్తువులును జెల్లాచెదరై పోయెను. శివానుచరులెల్లకడల నమంగళారావములం గావించుచుండిరి. అప్పుడు యజ్ఞము మృగరూపముం దాల్చి యాకాశమార్గమునఁ బలాయితం బగుచుండుటయు గణేశ్వరుండగువీరభద్రుండు కనుంగొని ధనుర్బాణధారియై యామృగంబు ననుసరించెను. అప్పుడు తేజోమయుండగువీరభద్రునికోప్రధమువలన నొకస్వేదబిందువుపతితంబై దానినుండి కాలానలసన్నిభంబగు నొకయగ్నిజ్వాల యుదయించెను: ఆయగ్నిమధ్యమునుండి హ్రస్వాకారుండును, రక్తాక్షుండును, హ

రితశ్మశ్రుండును, ఊర్ధ్వరోముండును, భయంకరుండు నగునొకపురు షుండుదయించెను. ఆతనిశరీరమంతయును రోమరాజిచే నిండియుండె ను. కృష్ణవర్ణుండును, రక్తకర్ణుండును, రక్తవసనధారియు మహాసత్త్వశాలి యు నగునాపురుషుఁడగ్నింబోలి పాఱిపోవుచున్నయజ్ఞమృగమును ద గ్ధముచేసివైచెను. అప్పుడు దేవతలందఱును భయభ్రాంతులై దశది శలఁ బలాయితు లగుచుండిరి. ఆపురుషునివిక్రమవిహారంబునకు స ప్తద్వీపవతి యగుపృథ్వి యంతయును గంపింపసాగెను. దేవలోకభ యంకరంబులగుమహాభూతంబులు నలుదెసలఁ బరుగులెత్తుచుండెను. అప్పుడు నేను మహాదేవుని బూజించి మహాదేవా! సకలదేవతలును నీకు యజ్ఞభాగమును సమర్పించెదరు. నీవు క్రోధము నుపసంహరింపుడు ము. ఈసకలదేవతలును, ఋషులును నీక్రోధమువలన శాంతిలాభ ముం ను బడయఁజాలకున్నారు. మహాత్మా! నీస్వేదమునుండి జనియించిన మహాపురుషుఁ డింతటినుండి జ్వరనామంబున విఖ్యాతిం గాంచఁగలఁ డు. నీతేజమునందలియీయంశమును లోకమంతయు నేకమైనను భ రింపఁజాలదు. కావున దీనిననేకరూపములుగా విభజింపుమని ప్రార్థిం చుటయుఁ బినాకపాణి నావిన్నపమును మన్నించి సంప్రీతుండై యా క్రోధజ్వరము ననేకభాగములుగా విభజించెను. అప్పుడు దేవదేవున కు యజ్ఞభాగము నిర్ధారితమయ్యెను.

అప్పుడు దక్షుండు ప్రాణము లుగ్గఁబట్టుకొనివచ్చి మహాదేవుని శరణముం గాంచెను. శత్రుదమనుండగు నద్దేవుం డుందఱ ననలోకిం చుచు మందహాసవదనముతో దక్షునుద్దేశించి నీ కేమికావలయునో కోరు కొను మనియెను. దక్షుండును బ్రాంజలియై భయముతో సబాష్ప నయనుండై మహాదేవా! నీవు నాయెడలఁ బ్రసన్నుండవైతివేని, నేను నీదయకుఁ బాత్రుండ నగుదునేని చిరకాలమునుండి యతిప్రయాసము

త్రో సంపాదింపఁబడి నీయనుచరగణంబులచే విధ్వస్తంబులై పోయిన సకలయజ్ఞపరికరంబులును, అన్నాదిదానములును, వివిధభక్ష్యభోజ్యద్రవ్యంబులునుగూడ నీయనుగ్రహంబుచే సఫలసంపన్నంబులగుంగాక! యని ప్రార్థించెను. అంత మహాదేవుండట్లేయగునని యనుగ్రహించెను.

దక్షుండిట్లు వరప్రాప్తుండై పరమేశ్వరునకు సాష్టాంగనమస్కారంబు గావించి యష్టోత్తరసహస్రనామంబుల నుచ్చరించుచు సంస్తవంబు గావించెను. అప్పుడు మహాదేవుండు సుప్రసన్నుండై యోసువ్రతా! నీసంస్తవంబునకు నేను సంతుష్టుండనైతిని. నీకు సాలోక్యము నొసంగితినని యూరాశ్వాసించి యోప్రజాపతీ! నీవు నీయజ్ఞము విధ్వస్తంబయ్యె నని విచారింపకుము. నాయనుగ్రహముచే నీకు సహస్రాశ్వమేధయజ్ఞఫలంబును, శతవాజపేయయజ్ఞఫలంబును లభింపఁగలదు. దేవదానవదుర్లభంబును, నిగూఢంబును, అనిందితంబును, వర్ణాశ్రమధర్మావిరుద్ధంబును, పశుపాశవిమోచనంబును, సర్వాశ్రమసమ్మతంబును, సర్వపాపహరంబును, శుభకరంబునగు ద్వాదశవర్షపాశుపతవ్రతఫలలాభంబు నీకు సిద్ధించుఁగాక! నీవు విచారమును విడువు మని యనుగ్రహించి గణసహితంబుగా నంతర్ధానుం డయ్యెను.

ఆసమయమునందు మహాదేవుఁడు యథోచితముగా యజ్ఞభాగమును బడసి సర్వభూతశాంతికొఱకు శైవజ్వరమును బహురూపములుగా విభజించెను. అందు నాగగణంబులకు శిఖాభితాపంబును, పర్వతంబులకుశిలాజత్తును, జలంబులకు నీలికయు, భుజగంబులకు నిర్మోకంబును, సురభిగణంబులకు ఖోరకంబును, భూతలంబున కూషరంబును, శునకంబులకు దృష్టిప్రతిరోధంబును, అశ్వంబులకు రంధ్రాగతంబును, బర్హిగణంబులకు శిఖోద్భేదంబును, కోకిలంబులకు నేత్రరోగంబును, మహాత్ములకు ద్వేషంబును, శుకంబులకు హిక్కయు, శార్దూలంబుల

ఈ శ్రీమయ జ్వరంబులమ్యెను. మానసభలలో నిది జ్వరంబనియే విఖ్యాతంబగుచున్నది. ఈజ్వరము జనించినదిమొదలుమరణించువఱ కును మానవదేహముల నధిష్ఠించి యుండును. జ్వరనామకంబగునీమ హేశ్వరతేజము సర్వజనసన్మాన్యంబును వంద్యంబు నైనది. నిశ్చల చిత్తుండై యీశ్వరచరిత్రమును నిత్యమునుబఠించువాఁడు ముక్తరోగి యై పరమానందముతో సర్వాభీష్టసిద్ధుండగును.

—♦ ఏకామ్రక్షేత్రమాహాత్మ్యము. ♦—

మహాత్ములందఱును బ్రహ్మచేఁ జెప్పంబడినయీపుణ్యచరిత్రము నాలకించి యానందపులకితులై పితామహునింగాంచి దేవా! నీవుమ హాదేవుండగుశంకరునిమాహాత్మ్యమును వర్ణించితివి. దక్షయజ్ఞధ్వంసక థను వింటిమి. మాకిఁక నేకామ్రక్షేత్రమాహాత్మ్యముంగూర్చి బోధిం పుమని ప్రార్థించిరి. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుం డిట్లుచెప్పందొడంగెను.

మునివరులారా! మహాదేవునకుఁ బ్రియంబగునేకామ్రక్షేత్ర ము సర్వపాపహరంబును, పుణ్యప్రదంబును, సర్వజనదుర్లభంబు నైన ది. దానింగూర్చిసంక్షేపముగాఁ జెప్పెద నాలకింపుఁడు. అది యష్టతీ ర్థసమన్వితమైనది. కోటివిలసితంబగువారణాసింబోలి యది యతిపవి త్రమైనది. ఆక్షేత్రమునందుఁ బూర్వమొక యామ్రవృక్షముండెడిది. ఆవృక్షమువలననే యాక్షేత్రమున కాపేరు గలిగినది. ఆదివ్యక్షేత్ర ము నిత్యసంతుష్టులగునరనారీగణంబులచేతను, విద్వజ్జనంబులచేతను, ధనధాన్యసమృద్ధులచేతను మనోహరగృహగోపురంబులచేతను, అమూ ల్యమణిగణంబులచేతను, రాజహంససన్నిభంబులగుశుభ్రప్రాసాదమా లికలచేతను, వివిధరాజమార్గంబులచేతను, విచిత్రప్రాకారంబులచేతను, విరాజిల్లుచుండును. వివిధవర్ణపతాకాభిశోభితంబగునానగర మగాధం బులగునగడ్తలచేతను, ఆయుధపాణులగుభటులచేతను సర్వదా పరిరక్షి

తమై యుండును. అందెల్లప్పుడు నానందోత్సవములు పూర్ణీభవించి యుండును. వీణావేణుమృదంగాదివివిధవాద్యంబులు దశదిశలనూఱు మ్రోగుచుండ నాక్షేత్రము దివ్యోద్యానంబులచేతను, దేవభవనంబులచేతను శోభిల్లుచుండును. అందు రత్నహారాలంకృలలును, పద్మపత్రాయతాక్షులును, పీనోన్నతవక్షోభాగలును, యువతులును, పూర్ణచంద్రాననలును, సూక్ష్మావలగ్నలును నగురమణీమణులు సర్వదా ప్రఫుల్లహృదయములతో విహరించుచుందురు. అందలిరమణీమణులందఱును విదుషీమణులే. అందఱుప్రియదర్శినులే. అందఱును సౌభాగ్యవతులును, ప్రియవాదినులు, స్థిరయౌవనగర్వితలు, సుచరిత్రలు దివ్యమాల్యాలంకృతలు నై యుండుదురు. అందుస్త్రీలేకాక పురుషులుగూడ రమణీయాకారులె. అందు చతుర్వర్ణంబులవారును స్వధర్మనిరతులై వాసము చేయుచుందురు. అందు దుర్వృత్తులుగాని, పరద్రోహకారులుగాని, నిర్ధనులుగాని, మూర్ఖులుగాని, మలినులుగాని, రోగులుగాని, మాయావులుగాని యెవ్వరునులేరు.

అచ్చటివారందఱును నిత్యసుఖులే. అచ్చటిసర్వక్షేత్రములును సస్యపరిపూర్ణములై యుండును. కుసుమఫలభరితంబు లగువివిధతరులతాదులచే నందలివనంబులు విరాజిల్లుచుండును. అందలి కమలేందీవరమండమండితంబు లగుసరోవరంబులు జలవిహంగమకలకూజితంబులచే నతిమనోహరంబులై యుండును. ఈవిధముగా నేకామ్రక్షేత్రము సర్వసంపత్సమృద్ధంబై పుణ్యజలాశయంబులచేఁ బరిశోభితంబగుచుండును. ఆక్షేత్రమునందు భుక్తిముక్తిప్రదాయకుండును, కృత్తివాసుండును, వృషధ్వజుం డగుసదాశివుండు సర్వలోకహితార్థమై స్వయముగా వేంచేసియుండును.

భూమండలమునందలిసమస్తపుణ్యతీర్థములు, నదములు, నదు

లు, సరోవరములు, పుష్కరిణులు, తటాకములు, వాపీకూపములు, సాగరములు మొదలగువానినుండి మహాదేవుండొక్కొక్క బిందువును సంగ్రహించి లోకహితంబుకొఱకు దేవతాసహితుండై యాక్షేత్రంబు ననొకతీర్థంబును నిర్మించియుండెను. ఆతీర్థము బిందుసరనామంబుచేఁ బ్రఖ్యాతం బగుచున్నది. మార్గశీర్ష బహుళాష్టమీ తిథియందును, విషువంబులయందును బిందుసరతీర్థంబునఁ జితేంద్రియుండై సందర్శించి యథావిధిగ నందు స్నానంబు గావించి దేవర్షిపితృలర్పణంబులు చేసి మౌనియై తిలోదకప్రదానంబు శ్రద్ధతోఁ గావించువాఁ డశ్వమేధఫలలాభంబు నందఁగలఁడు. చంద్రసూర్యగ్రహణంబులయందును, విషువసంక్రాంతులయందును, యుగాదులయందును, అయనసంక్రాంతులయందును, మఱియునితరపుణ్యదినంబులయందును, నచ్చట దానములం గావించుట యితరతీర్థదానంబులకంటె శతగుణాధికఫలదాయకం బగును. ఆబిందుసరస్తీరంబునఁ బితృదేవతలకుఁ బిండప్రదానంబు గావించినచో వారికక్షయసంతృప్తి గాఁగలదు.

అనంతరము జితేంద్రియుండును మౌనియునై మహాదేవమందిరంబునఁ బ్రవేశించి శంకరునకు ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణంబు చేసి ఘృతక్షీరాముల చేనభిషేకంబు చేసి చందనము, కుంకుమాదిసుగంధద్రవ్యములు, వివిధపుష్పములు, బిల్వదళములు, అర్కపత్రములు, ఆమలకఫలములు మొదలగువానిచే నాగమోక్తమంత్రవిధానంబునఁ జంద్రమౌళి యగు నుమాపతి నర్చింపవలయును. దీక్షారహితుం డగువాఁడు శివనామోచ్చారణమాత్రంబుననే పూజింపవలయును. ఈవిధముగా గంధపుష్పధూపదీపనైవేద్యాదులచే నర్చించి పిమ్మట సాష్టాంగ ప్రణామంబాచరించి నృత్తగీతవాద్యాదులతోడను, స్తోత్రపాఠములతోడను, జయధ్వనులతోడను బ్రదక్షిణంబు చేయవలయును. ఇట్లునిత్యవి

ధానంబున దేవదేవు నర్చించువారు సర్వపాపవిముక్తులును, రూపయౌవనశోభితులును, సర్వాభరణభూషితులు నై, మణిమయహేమవిమానంబు నధిరోహించి గంధర్వాప్సరోగణంబులచే గీత్యంబులచే స్తూయమానులై దిగంతంబులఁ దమతేజముచే వెలింగించుచు శివలోకప్రాప్తు లగుదురు. అట్టివారు శివలోకంబున నభీష్టసుఖభోగంబు లనుభవించుచుఁ గల్పాంతమువఱకును నివసించి యనంతరము మరల నీభూమండలంబునఁ జతుర్వేదవిదులగు యోగివరులగృహంబున జన్మించి పాశుపతయోగప్రాప్తులై తుదకు మోక్షలాభముం గాంతురు.

శయనైకాదశి, సంక్రాంతి, అయనములు, అశోకాష్టమిమొదలగు పవిత్రదివసములందు కృత్తివాసుం డగునమ్మహాదేవుని సందర్శించువారుసూర్యసన్నిభంబగువిమానము నధిరోహించి శివలోకముం జేరఁగలరు. ఆదేవదేవుని నిత్యమును సందర్శించుధీమంతు లెల్లరును శివలోకప్రాప్తు లగుదురు. ఆదేవునకు నలువంకలను సార్ధయోజనద్వయపరిమితంబగు ప్రదేశంబంతయును భుక్తిముక్తిప్రదాయకం బైనది. ఆక్షేత్రంబున భాస్కరేశ్వరలింగంబు గలదు. పూర్వకాలంబున నాదిత్యుండు దాని నర్చించి యుండెను. అందు గల కుండంబునందు స్నానంబుచేసి యాశివలింగమును దర్శించువారు సర్వపాపవిముక్తులై దివ్యవిమానారూఢులై గంధర్వాప్సరస్సంస్తుత్యులై శివలోకంబుఁ జేరి, యందు నిఖిలభోగంబుల ననుభవించుచుఁ గల్పాంతమువఱకు నుండి యనంతర మిహలోకంబున యోగికులంబున వేదవేదాంగవిదులును, సర్వభూతహితులును, మోక్షపర్వులును, సత్వసములును, ద్విజశ్రేష్ఠులునై జన్మించి శాంభవయోగసిద్ధులై మోక్షప్రాప్తు లగుదురు. ఆక్షేత్రమునందలి సకలవనంబులయందును రథ్యలయందును చతుష్పథంబులయందును, శ్మశానాదులయందును, మఱియు నెల్లప్రదేశంబులయం

నును గల పూజ్యంబులు, నపూజ్యంబులు నగు లింగంబు లన్నియును మానవులకు బ్రహ్మలోకంబు లైనవి. అవ్యగ్రచిత్తుండును, సమాహితుండును, శ్రద్ధాసహితుండును నై తల్లింగంబుల నభిషేకించి గంధపుష్పధూపదీపనైవేద్యనమస్కారస్తవప్రణామాదులచేతను, నృత్తగీతాదులచేతను యథావిధిగ నర్చించువాఁడు శివలోకప్రాప్తుం డగును. స్త్రీజనంబులకైనను శ్రద్ధాసహితంబుగ శివపూజం గావించినచోఁ బూర్వోక్తఫలలాభంబు గలుగు ననుటకు సందియం బేమాత్రంబును లేదు. ఆదివ్యక్షేత్రంబునందలి సకలగుణంబులను వర్ణించుటకు పరమేశ్వరుండు గాక మఱియెవ్వండు సమర్థుం డగును? వైశాఖాదిమాసంబులయం దేతిథియం దైనను శ్రద్ధతో నైన నశ్రద్ధతో నైన స్త్రీయైనఁ బురుషుం డైన నయ్యుత్తమక్షేత్రంబునకుం బోయి బిందుసరోవరంబున స్నానంబు సేసి యందున్న దేవదేవుండగు విరూపాక్షుని దేవి యగు వరదాభవానిని చండాఖ్యుండగు గణముఖ్యుని, కార్తికేయుని, గణేశ్వరుని, నందీశ్వరుని, కల్పవృక్షంబును, సావిత్రిని సందర్శించినచో నట్టివారికి శివలోకప్రాప్తి యగును. అట్లే పాపహారం బగు కపాలతీర్థంబున విధిపూర్వకంబుగ స్నానంబు సేయువానికి శుభమగు ఫలలాభంబు చేకూరుటయే కాక శివలోకావాసంబుకూడ సిద్ధించును. జితేంద్రియుండై యాదివ్యక్షేత్రంబున స్తంభారోపణంబు గావించువాఁడు తనకులంబున నేకవింశతిపురుషుల నుద్ధరించి శివలోకసాయుజ్యంబు సేకూర్పంగలండు. శివప్రియంబగు నీయేకామ్రక్షేత్రంబు వారాణసీతుల్యపవిత్రంబు. అందు స్నానపూజనంబులఁ గావించువానికి మోక్షలాభంబు ధ్రువంబు.

—♦ ఉత్కలక్షేత్రవర్ణనము. ♦—

బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియెను. మహర్షిశేఖరులారా! బ్రహ్మణో

యు, జగన్మాతయు నగువిరజాదేవిచేఁ బ్రతిష్ఠితంబగువిరజాక్షేత్రమును దర్శించినమాత్రమునఁనే సప్తపురుషాంతరంబులనఱకును గులంబు పవిత్రం బగును. ఒక్కసారి యాక్షేత్రమును సందర్శించి భక్తిపూర్వకంబుగ పూజాప్రణామాదులు గావించువారు కులోద్ధారకులై బ్రహ్మలోకప్రాప్తు లగుదురు. ఆక్షేత్రమునం దనేకదేవీమూర్తులు ప్రతిష్ఠింపఁబడి యున్నవి. వానినారాధించుటచే సర్వపాపహరంబును, నభీష్టఫలలాభంబును నగును. అందు సర్వపాపహారిణి యగునైతరణీనది కలదు. ఆనదియందు స్నానముచేయువారు సర్వపాపవిముక్తు లగుదురు. ఆక్షేత్రంబున విష్ణుదేవుండు స్వయంభువంబగువరాహమూర్తితో విరాజిల్లుచుండును. ఆదేవుని దర్శించుటవలనను, బూజించుటవలనను విష్ణులోకప్రాప్తి యగును. ఆవిరజాక్షేత్రంబున కాపిలంబును, గోగ్రహంబును, సోమతీర్థంబును, అలాబుతీర్థంబును, మృత్యుంజయంబును, క్రోడతీర్థంబును, వాసుకంబును, సిద్ధేశ్వరంబును, ననునష్టతీర్థంబులు గలవు. ఆతీర్థంబులయందు విధిపూర్వకంబుగా స్నానంబుచేసి యందలిదేవతాగణంబుల నర్చించువారికి సర్వపాపవిముక్తియు నంతంబున బ్రహ్మలోకప్రాప్తియునగును.

మదీయం బగువిరజాక్షేత్రంబునఁ బిండప్రదానంబుగావించినచోఁ బితృదేవతలు పరితృప్తు లగుదురు. ఆదివ్యక్షేత్రంబున మరణించువారికి మోక్షలాభంబు సిద్ధించును. సాగరతీర్థంబున స్నానముచేసి కపిలదేవుని సందర్శించి వరాహమూర్తి నారాధించువానికి స్వర్గలోకప్రాప్తియగును. ఆవిరజాతీర్థంబున నింకను ననేకపుణ్యతీర్థంబులును, బుణ్యాయతనంబులునుగలవు. సముద్రంబున కుత్తరతీరంబునఁ బరమగుహ్యంబును, పాపహరంబును, ముక్తిప్రదంబు నగునొకక్షేత్రముగలదు. అచ్చటిప్రదేశంబు లన్నియును వాలుకామయంబులై

యుండును. ఆక్షేత్రము సర్వకామప్రదంబైనది. దశయోజనపరిమితంబగునది మానవులకు దుర్లభంబైనది.

ఆక్షేత్రమునకు నలువంకలను ఫలపుష్పభరితంబులగునానాతరులతాభిశోభితంబులగుమనోహరవనంబులు విరాజిల్లుచుండును. ఆవకలపాదపంబులయందును గిరశారికాకోకిలాదివిహంగములు కలకలధ్వనులచే వీనులవిందు చేయుచు విహరించుచుండును. కమలేందీవరశోభితంబు లగుజలాశయంబును, పుష్కరిణులును, దీర్ఘికలును, తటాకములును నందందు విలసిల్లుచుండును. అవియన్నియును నిర్మలజలపూరితంబులై యుండును. కాదంబ, చక్రవాక, జలకుక్కుట, కారండవ, ప్లవ, మరాళాదిజలవిహంగములును, మత్స్యకూర్మాదిజలచరంబులును వానియందు విహరించుచుండును. ఆక్షేత్రమునందుఁ జతుర్వేదశాస్త్రమనిష్ఠులును, స్వధర్మనిరతులునగు చతుర్వర్ణములవారు నందు నివసించియుందురు. అందలిస్త్రీపురుషు లెల్లరును నిత్యసంతుష్టులై యుందురు. సకలవిద్యలకు నాకరమై సకలధర్మములకు నాకరమై సకలగుణంబులకు నిధానమై జగంబునఁ బరమదుర్లభం బగు నాక్షేత్రముశోభిల్లుచుండును.

మునివరులారా! ఆదివ్యక్షేత్రమునందు విఖ్యాతుండగుపురుషోత్తమదేవుఁడు విరాజిల్లుచుండును. భగవానుం డగుపురుషోత్తమదేవుని సంస్థానంబగునుత్కలదేశమంతయును శ్రీకృష్ణదేవు ననుగ్రహంబుచే నతిపవిత్రంబైనది. జగద్వ్యాపకుండగుజగన్నాథుం డందే సుప్రతిష్ఠుండై యుండును. నేనును, రుద్రేంద్రాగ్నిప్రముఖదేవగణంబులును సర్వదా యందు నివసించి యుందుము. గంధర్వులు, అప్సరలు, పితృదేవతలు, దేవమానవగణంబులు, యక్షులు, విద్యాధరులు, సిద్ధులు, నియమవంతులగుమునిగణంబులు, వాలఖిల్యాదిఋషిగణంబులు,

కశ్యపాదిప్రజాపతులు, సువర్ణులు, కిన్నరులు మొదలగువారందఱును, సాంగకంబులగుచతుర్వేదంబులును, వివిధశాస్త్రంబులును, సకలేతిహాసంబులును, పుణ్యపురాణసమూహంబులును, బహుదక్షిణాసహితయజ్ఞంబులును, వివిధపుణ్యనదీగణంబులును, నానాతీర్థంబులును, నానాయతనంబులును, సాగరసమూహంబులును, శైలబృందంబులును సర్వంబు నందు విలసిల్లుచుండును. దేవర్షి పితృసేవితంబును, సర్వోపభోగమయంబును పావనంబు నగునాదేశమునందు వసించుట కెవ్వరభిలషింపకుందురు ? ఆదేశముకంటె శ్రేష్ఠతమం బగుదేశ మింకెచ్చట నున్నది ?

ఆపుణ్యదేశంబున ముక్తిప్రదాత యగుపురుషోత్తముండు స్వయముగా నివసించి యుండును. ఉత్కలదేశంబున నివసించుభాగ్యము గాంచిన విబుధసదృశులగుమానవులే జగంబున ధన్యులు. అచ్చటఁ దీర్థస్నానంబు చేసి పురుషోత్తముని దర్శించువారికి యమాలయసందర్శనంబు లేదు. వారు స్వర్గమునే చేరఁగలరు. పవిత్రమగునుత్కలదేశమునందలి పవిత్రపురుషోత్తమక్షేత్రంబునందు వసించువారిజీవితము సఫలమైనది. సుప్రసన్నాయతలోచనాన్వితంబును, మనోహరభ్రూలతావిలసితంబును, వినీలకుంతలవిరాజితంబును, సువర్ణమణిమకుటశోభితంబును, మందహాససుందరంబును, కర్ణకుండలాలంకృతంబును, సుకపోలలలాటనాసాభిశోభితంబును, సులక్షణాన్వితంబును, త్రిలోకానందజనకంబు నగుశ్రీకృష్ణదేవునిప్రసన్నవదనమండలమును సందర్శించుమహాత్ములే ధన్యులు.

—♦ అవంతికావర్ణనము. ♦—

అని చెప్పి లోకపితామహుండు మఱియునిట్లనియెను. మునివరులారా ! కృతయుగంబున శ్రీమంతుండును, మహేంద్రపరాక్రమశాలి

యు, సత్యవాదియు, సర్వశాస్త్రవేదియు, యజ్వయు, శుచియు, స
త్త్వుండును, బ్రహ్మనిష్ఠుండును, దృఢవ్రతిష్ఠుండును, సాహసవంతుండును,
సౌభాగ్యవంతుండును, శూరుండును, దాతయు, భోగియు, ప్రియంవ
దుండును, పూర్ణచంద్రునివలె సకలలోకమనోహరుండును, సూర్యదే
వునివలెఁ దేజోమయుండును, శత్రుభీకరుండును, విష్ణుభక్తుండును, స
త్యసంపన్నుండును, జితక్రోధుండును, జితేంద్రియుండును, సర్వశాస్త్ర
రుండును సుప్రసిద్ధుండు నగు నింద్రద్యుమ్నుం డను మహారాజు భూమం
డలమును ధర్మపద్ధతిని బరిపాలించుచుండెను. సకలగుణాకరుం డగు
నారాజేంద్రుండు భూపాలననిరతుండై సంతత మేయుపాయమున విష్ణుదే
వు నారాధింపవలయు నను బుద్ధివృత్తి వికసితం బయ్యెను. అప్పుడా రాజేం
డు నేనేవిధముగా నేక్షేత్రమునం దేతీర్థమునందు జనార్దను నారాధింపవ
లయు నని యాలోచించి సకలమహీమండలమును దిరిగి సకలతీర్థ
క్షేత్రంబులను, సకలనగరంబులను సందర్శించి క్రమముగా సము[illegible]
దంబును, సువిఖ్యాతంబు నగు పురుషోత్తమక్షేత్రమునకుం జనియెను.

నరనాథుం డగు నింద్రద్యుమ్నుండు తనసకలపరివారంబులతోడను
నా పుణ్యక్షేత్రమునందుఁ బ్రవేశించి యచ్చటి [illegible] స్నానం బొన
[illegible] యథావిధిగ ననుష్ఠించెను. క్రమముగా నారాజు
[illegible] యచ్చటి మహోన్నతం బగు దివ్యప్రాసాదమును దర్శించి యం
[illegible] సంకర్షణుని, శ్రీకృష్ణభగవానుని, సుభద్రాదేవిని బ్రస్తుతిం
చి యథావిధిగఁ బంచతీర్థంబుల సేవించి నిత్యంబును స్నానజపత
పోహోమదేవదర్శనాదికంబులఁ గావించుచు [illegible] యుండి
పురుషోత్తము నారాధించి తదీయానుగ్రహంబున మహైశ్వర్యంబును
జూరఁగొనియెను. అందుఁ బ్రతిష్ఠితుండై యున్న [illegible]మూ
ర్తిని, శ్రీకృష్ణభగవానుని, బలరామస్వామిని సందర్శించి యింద్రద్యు

ప్పసాగరంబున స్నానంబు సేయువారికి మోక్షలాభం బగును.

అని చెప్పుటయు మునివరులో దేవా యింద్రద్యుమ్నుం డెందు కొఱకు ముక్తిప్రదం బగుపురుషోత్తమదివ్యక్షేత్రంబునకుఁ బోయెనో, యాతఁ డచ్చట నశ్వమేధంబు నెట్లు నిర్వర్తించెనో, యథావిధిగఁ బురుషోత్తమదేవు నెట్లర్చించెనో, సర్వకామప్రదంబగు నాక్షేత్రమునఁ ద్రైలోక్యవిశ్రుతం బగుప్రాసాదము నెట్లు నిర్మించెనో, కృష్ణబలరామసుభద్రామూర్తుల నెట్లు నిర్మింపఁజేసి యాప్రాసాదమధ్యంబునం దెట్లు ప్రతిష్ఠించెనో సవిస్తరంబుగ నెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించుటయు బ్రహ్మదేవుండిట్లనియెను.

మునివరులారా ! సర్వపాపహరంబును, భోగమోక్షప్రదంబును, పౌరాణికంబునగునీపుణ్యచరిత్రముంగూర్చి తెలిసికొననిచ్ఛగించి[illegible] కనేకసాధువాదములు. మీరునిశ్చలచిత్తములతో నీపవిత్ర[illegible]ము నాలకింపుఁడు. మాళవదేశమునందు [illegible] నగరము గలదు. అది యింద్రద్యుమ్నునకు రాజ[illegible] నగరము నిత్యతృప్తులగుజనంబులతోడను, దృఢంబులగు [illegible], [illegible]రణ, యంత్రార్గళద్వారపరిఖాసమూహంబులతోడను, సుశోభితమై సురక్షితమై యుండెను. అచ్చట వివిధదేశములనుండి యేతెంచినవర్తకులవివిధవస్తుసంభరితంబులగునంగడులచే వీథులన్ని యును [illegible]చుండును. రాజహంసంబులంబోలి శుభ్రవర్ణంబులై విచిత్రంబులును, మనోహరంబులు నగుప్రాసాదములం దనేకములు గలవు. అందలి రథగజతురగపదాతిసేనలకును, వివిధవర్ణంబులగుపతాకలకును, నానాదేశసమాగతవీరయోధులకును [illegible] శేదు. ఆనగరంబు నిరంతరమును యజ్ఞోత్సవంబులచే నామోదితమై, మనోహరగీతవాద్యంబులచే ముఖరితంబగుచుండును. బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రాదినానావర్ణంబుల

వారు నందు నివసించియుందురు. ఆపట్టణంబున విద్వాంసులెందఱో కలరు. మలినులును, మూర్ఖులును, నిర్ధనులును, రోగులును, హీనాంగులును, ద్యూతాదివ్యసనలంపటులును నందు లేరు. అందలి స్త్రీపురుషులు నిత్యానందులై సర్వదా విహరించుచుందురు. పురుషులందఱును సుందరవేషభూషణాలంకృతులును, కందర్పకాంతిసంపన్నులును, సులక్షణులును, రూపవంతులును, సర్వశాస్త్రజ్ఞులును, శత్రుమర్దనులును, దాతలును, భోగులునై యుందురు. రమణీమణులు మదమాతంగగమరాళగమనలును, వికచారవిందనయనలును, సుందరకటిజఘనలును, చారువదనలును, సుకపోలలును, శిరాలకలును, హావభావవిలాసవిభ్రమవతులును, తాంబూలరాగరంజితాధరలును, అమూల్యమణిసువస్త్రాలంకారవిభూషితలును, దివ్యమాల్యాలంకృతలును, దివ్యాంబరధారిణులును, దివ్యగంధానులేపితలును, చతురలును, సౌభాగ్యవతులును, కాంతలును, ప్రియదర్శినులును, రూపలావణ్యవతులును, మందహాసవిలసితలును, విలాసనిరతలును, మదాలసలు నై యుందురు. వారందఱును సభలయందును, ప్రాంగణములయందును, క్షేత్రంబులయందును గీతవాద్యమధురాలాపంబులచే హృదయాకర్షణంబు గావించుచుందురు. అటనున్న నానావిధదివ్యకుసుమశోభితంబులగు దేవాలయంబులకును, బవిత్రంబులగు మనోజ్ఞనవోపవనంబులకును లెక్కయే లేదు. అవియన్నియును బహువిధకుసుమఫలభరితంబులగు లతాతరుసంతతులచే గన్నులపండువుగా నుండును.

ఈరీతిగా బహువిధప్రియదర్శనీయంబు లగు లతాపాదపసమాజంబులచేతను, నానాపుష్పమయజలాశయంబులచేతను, నసేకోద్యానంబులచేతను, స్థలజలవిహంగకలకలాలాపంబులచేతను, దివ్యదేవాయతనంబులచేతను నమ్మహానగరము శోభిల్లుచుండును. అందు దిక్పురా

శియుం, త్రిలోచనుండును, సర్వకామప్రదుండును, భగవానుండు నగు శివుండు మహాకాలనామంబున విరాజిల్లుచుండును. ధర్మవిదుం డగు నరుం డాశివకుండంబున స్నానంబు చేసి దేవర్షిపితృతర్పణంబులం దీర్చి శివాలయంబునం బ్రవేశించి ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణంబు చేసి ధౌతవసనుండును, జితేంద్రియుండు నై శివమందిరంబుం జేరి పుష్పగంధధూపదీపనైవేద్యోపహారగీతవాద్యప్రదక్షిణప్రణామంబులచే మహాదేవు నర్చించి యభిషేకంబు గావించినచో సహస్రాశ్వమేధఫలలాభంబు నందంగలఁడు. అతనిసకలపాపంబులును విదూరితంబు లగును. అట్టివానికి దివ్యవిమానలాభంబును శివలోకప్రాప్తియు నగును. మునివరులారా! శివలోకంబు చేరిన మానవులని [illegible] చెప్ప. పుణ్యక్షయం బైనంతనే వారు మరల మర్త్యలోకంబున విద్యాఢ్యబ్రాహ్మణకులంబున జన్మించి చతుర్వేదవిదులును, సకలశాస్త్రజ్ఞులు నై పాశుపతవ్రతావలంబనముచేఁ బరమ మోక్షముం గాంచఁగలరు.

మునిశ్రేష్ఠులారా! ఆనగరసమీపంబున [illegible] ప్రసనది ప్రవహించుచుండును. అందు స్నానమాచరించి [illegible] ర్పణంబులఁ గావించువారు సర్వపాపవిముక్తులై [illegible] హించి స్వర్గలోకముం జేరి యందు బహువిధదివ్యభోగంబుల ననుభవించుచుందురు. ఆక్షేత్రంబున [illegible], దేవదేవుండు నగుజనార్దనుండు గోవిందస్వామినామంబున విరాజిల్లుచుండును. ఆదేవునిదర్శించినంతమాత్రముననే మానవులు [illegible] దిగునదివ్రు రుపాంతరములను [illegible]. [illegible] వారు దివ్యవిమానారూఢులై విష్ణులోకంబు నధిగమించి యందు [illegible]లును, [illegible]లును, సౌభాగ్యవంతులును, రూపవంతులును, సుఖులు నై ప్రళయకాలపర్యంతమును వివిధాభీష్టఫలభోగముల ననుభవించుచుండ్రు [illegible] యుం

దురు. మఱియునా క్షేత్రమునందు విష్ణుదేవుండు విక్రమస్వామినామం బున సుప్రతిష్ఠుండై యుండును. ఆదేవుని సందర్శించు మానవులకుం గూడం బూర్వోక్త ఫలలాభం బగును. ఆదివ్యక్షేత్రమునం దింద్రాదిసక లదేవతలును, మాతృగణంబులును నివసించియుందురు. వేడుకతోడ వారిని దర్శించి పూజాప్రణిపాతాదిసకలారాధనంబులం గావించువారు సర్వపాపవిముక్తులై స్వర్గప్రాప్తు లగుదురు.

ఈరీతిగా వివిధోత్సవంబులచేఁ బ్రముదితులై యుష్టానకో పురసరి వృతమై విలసిల్లు నారమణీయనగరరాజము రాజశ్రేష్ఠుండగు నింద్రద్యు మ్నునిచేఁ బరిపాలితం బగుచు దేవేంద్రునియమరావతింబోలి శోభిల్లు చుండును. అందలివిశాలంబులును, దీర్ఘంబులు నగుచతుష్పథంబు లన్నియును ధనుర్గుణనినాదంబులచే మాఱుమ్రోఁగుచుండును. బహువి ధవమాని ... విభూషితంబును, నిరంతరసే వ... ...లాపసంకీర్ణంబును నగునప్పురవ ... ...లి తేజరిల్లుచుండును.

—♦ ఇంద్రద్యుమ్నునిక్షేత్రనివాసము. ♦—

మఱియంతట నింద్రద్యుమ్నుం డానగరంబునందుండి యుత్తమపద్ధతిని రాజ్యశాసనంబుగావించుచుఁ బ్రజలను దనబిడ్డలుగా భావించి పాలించుచుండెను. సత్యవాదియు, మహాప్రాజ్ఞుండును, శూరుండును, సర్వగుణాకరుండును, ధార్మికుండును, బ్రహ్మణ్యుండును, శస్త్రధారులయందు శ్రేష్ఠుండును, సత్వశీలుండును, దానశీలుండును, శ్రీమంతుండునగు నారాజేంద్రుండు పరమపురంజయుండై విఖ్యాతిం గాంచె ను. అతఁడు తేజమునం దాదిత్యునివలెను, రూపమునం దశ్వినీకుమారులపోల్కిని, ప్రజ్ఞయందు సురాచార్యునివలెను, పరాక్రమంబునం ద

క్రమనివిధంబునను, సులక్షణంబున శరత్సుధాకరునికైవడిని విరాజిల్లు చుండెను. ఆభూపాలచంద్రుఁ డశ్వమేధాదివివిధయజ్ఞాచరణ[illegible]యుండెను. దానమునందును, యజ్ఞానుష్ఠానమునందును, తపంబునందును, మఱి యేవిషయంబునను గూడ నాతనింబోలిన మహీపాలుఁ డింకొకఁ డెవ్వఁడును లేఁడు. ఆప్రభుండు యజ్ఞంబులయందు దక్షిణలుగా బ్రాహ్మణులకు బహువిధమణిమౌక్తికమహాధనవాహనాదులను దానము చేయుచుండెను. అతనికిఁగల యేనుఁగులు, గుఱ్ఱములు, రథములు, కంబళములు, అజినములు, వస్త్రములు, రత్నరాసులు, ధనధాన్యములు మొదలగువానికి బరిమితిలేదు. ఈవిధముగా నానరనాథుండు సర్వసంపన్నుండై నిష్కళంకభావంబున మహీపాలనంబు గావించుచుండెను.

ఇట్లుండఁగా నొకప్పు డమ్మహారాజునకు భుక్తిముక్తిప్రదాయకుండును, సర్వయోగీశ్వరుండును నగుశ్రీహరి నారాధింపవలయు ననునుద్దేశము గలుగుటయు, నాతఁడు సకలశాస్త్రములను, తంత్రములను, ఆగమంబులను, పురాణములను, ఇతిహాసములను, వేదాంగములను సమగ్రంబులగు ధర్మశాస్త్రములను బాగుగ శోధించి యతిప్రయత్నంబున వేదపారగులగు బ్రాహ్మణుల నుపాసించి కృతకృత్యుండయ్యెను. మఱియుఁ బరమంబును నవ్యయంబు నగుబ్రహ్మమును [illegible]ను, భ్రాంతిజ్ఞానరాహిత్యమునకును, జితేంద్రియత్వమునకును, [illegible] ప్రాప్తికిని పీతవాసుండును, చతుర్బాహుండును, శంఖచక్రగదాధరుండును, వనమాలాలంకృతుండును, బర్హపలాశ[illegible]ను, శ్రీవత్సలాంఛనుండును, ముకుటాంగదభూషితుండును, [illegible] దేవు నర్చింపవలయు నని చింతించుచు నాతఁడు [illegible] సభృత్యపురోహితపరివృతుండై తనరాజధానినుండి బయలుదేఱెను.

ఆయుధపాణులగుమహారథులనేకులుచిత్రధ్వజవిలసితంబులును, విమానప్రతిమానంబులు నగుమహారథంబుల నధిరోహించియమ్మహీపాలు ననుసరించి వెడలిరి. ప్రాసతోమరహస్తు లగుపాదిగణంబులు గూడఁ బవనజవంబులగు నశ్వంబుల నధిరోహించి యానరనాథుని వెంబడించిరి. హిమగిరిసంజనితంబులును, బ్రమత్తంబులును, బ్రచండంబులును, షష్టివర్షవయస్సంపన్నంబులును, హేమకక్షంబులును, పతాకాభిశోభితంబులు నగుగజంబులనధిరోహించి యనేకులగుగజయుద్ధనిపుణులును, శరశరాసనకృపాణధారులై దివ్యమాల్యాలంకృతులై దివ్యగంధానులేపితులై మహావీరులగు నసంఖ్యపదాతిసైనికులును, సర్వశస్త్రాస్త్రవిదులును, నిత్యరణోత్సాహులును, శౌర్యధనులు నగుయువకదళంబులును, బింబాధరలు, చారుదర్శనలు, సర్వాభరణభూషితలు, దివ్యవసనలు, దివ్యగంధానులిప్తలు, శరచ్చంద్రనిభాననలు, తనుమధ్యలు, మనోజ్ఞవేషలు, తాంబూలరాగాధరలు, రక్షకభటసురక్షితలు, మణికాంచనాలంకారశోభితలు, ఉత్తమమధ్యమ యానాధిరూఢలు, గాయకస్తుతిపాఠకోపగీయమానలు, పద్మపత్రలోచనలు, నగునంతఃపురరమణీమణులును, బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యగణంబులును నారాజేంద్రుననుసరించిరి. ఇంతియకాక నగరవాస్తవ్యులగు సువర్ణరత్నవర్తకులును, అస్త్రవిక్రయులును, దాంబూలవిక్రయులును, తృణకాష్ఠవస్త్రతైలమాంసాదిబహుపదార్థవిక్రయులును, సస్త్రీకులై యాభూపాలునితో బయలుదేఱిరి. మఱియు గాయకులు, నర్తకులు, మంగళపాఠకులు, శైలూషులు, పురాణపండితులు, కథకులు, కవులు, కావ్యకర్తలు, నానాకళాకోవిదులు, గారుడవిషఘ్నులు, రత్నపరీక్షకులు, లోహకారకులు, చిత్రకారకులు, కుంభకారకులు, దండకారకులు, మల్లయుద్ధనిపుణులు, కాయస్థులు, తంతువాయులు, రూపకారులు, వార్తికులు, తైలకారులు,

తైత్తిరికులు, మృగవిహంగోరగాదులు, గోగజాశ్వఖరవృషభాదిపశ్వాదులు, ఖేచరములు, దాహకులు, మొదలగువారందఱు మహారాజు ననుసరించి తండ్రితో బిడ్డలవలె పరమానందముతో బయలు దేఱిరి.

ఈరీతిగా నింద్రద్యుమ్న మహీపాలుండు మహావైభవముతో సపరివారముగఁ బ్రయాణము సాగించి చాలదినంబులకు దక్షిణసాగర తీరముం జేరి బహుసహస్రతరంగమాలికలతో నృత్యము చేయుచున్నట్లున్న సముద్రమును సందర్శించెను. మఱియు నప్పుడాహారాజు వివిధ రత్నాకరంబును, అగాధజలపూర్ణంబును, వివిధజీవసమాకులంబును, మహాశ్చర్యమయంబును, తీర్థప్రధానంబును, గభీరావర్తసంకలితంబును, అపారంబును, భయంకరంబును, బహువిధజలచరసంసర్గితంబును నై యుండెను. ఆమహాసాగరము శ్రీమన్నారాయణునకు శయనస్థానము. సర్వపాపహారమైనది. పవిత్రమైనది. సర్వకామప్రదమైనది. అనేకావర్తములచే గంభీరమైనది. దానవులకు నివాసము. అమృతంబున కరణి. దేవయోని. జలపతి. నిఖిలజంతువులకును జీవనాధారము. పవిత్రంబులకెల్లఁ బవిత్రమైనది. మంగళంబులకెల్ల మంగళమైనది. తీర్థంబులకెల్ల నుత్తమతీర్థము. సకలభూతంబులకు సంభవస్థానము, దేవగణంబులకమృతాలయంబును, సకలజీవోత్పత్తిస్థానంబును, [illegible] సంహారహేతుభూతంబును, సనాతనంబును, సక[illegible]రంబును నగు లవణసముద్రమును సందర్శించి మహా[illegible]మాద్భుతప్రమోదకలితుండై యాతీరంబున [illegible] నివసించియుండెను.

అనంతర మారాజేంద్రుండా సమీపంబున సముద్రముం జేరి విశాలమై సారవంతమై పవిత్రమై మనోహరమై యనుపమంబును దివ్య లోకవందితంబు నగు నాక్షేత్రమును గాంచెను. అదికదంబపున్నాగనారి

కేశ, పనస, నారంగ, వకుళకపిత్థనాగకేసరబిల్వఖర్జూరబదరీసపనింబా
మ్రాతకకోవిదారభల్లాతకామలకవటదేవదారుచందనజంబీరాది వివిధఫ
లభూరుహంబులచే విరాజిల్లుచుండెను. అందు బ్రతివృక్షశాఖయం
దును శుకశారికాహారీతభృంగరాజచాతకబహుపుత్రిక జీవంజీవక కల
కంఠకలవంకకపోతాదివిహంగములు శ్రుతిమనోహరంబుగ గానము చే
యుచుండెను. మఱియు నందు నిరంతరపుష్పశోభితంబులగు కేతకీమల్లి
కాదిలతావనఖండంబులు వేర్వేఱుగ విరాజిల్లుచుండెను. ఆలతలన్ని
యును సురభికుసుమగుచ్ఛంబులచే ఘ్రాణతర్పణంబు గావించుచు
నాలోకరమణీయములై యుండెను. ఇట్లు సుందరతరుషండంబులచేతను, కుసుమలతానికుంజములచేతను, సర్వకాలసరోవరంబులచేతను, స్థల
చరంబులును, జలచరంబులును, ఆకాశసంచరులు నగు ననేకజీవసంఘము
లచేతను నతిరమణీయమై యున్న యాదివ్యక్షేత్రము దశయోజనవిస్తీ
ర్ణంబును, బంచయోజనాయతంబునై యాశ్చర్యమయంబును, బర
మదుర్లభంబునై యుండెను.

పురుషోత్తమక్షేత్రపూర్వవృత్తాంతము.

అని బ్రహ్మదేవుండు చెప్పుటయు మునివరులో ప్రభూ! ఇంద్ర
ద్యుమ్నభూపాలుం డచ్చటికి సపరివారంబుగ వచ్చి యందు బలరామ
కృష్ణమూర్తులను, సుభద్రామూర్తిని బ్రతిష్ఠించు వఱకును బవిత్రంబును
బుణ్యక్షేత్రంబునగు నా పురుషోత్తమస్థానంబునం దెట్టి విష్ణుప్రతిమయుం
బ్రతిష్ఠింపఁబడనేలేదా? యని ప్రశ్నించుటయు లోకపితామహుం డి
ట్లని చెప్పం దొడంగెను. మునివరులారా! పాపనాశనం బగు నీ ప్రాచీ
నచరిత్రము నాకర్ణింపుఁడు. పూర్వకాలంబున లక్ష్మీదేవి భగవానుం
డగు శ్రీహరిని బ్రశ్నించిన యావిషయమును సంక్షేపంబుగఁ జెప్పెదను.
సుమేరుశైలంబున సర్వైశ్వర్యమయం బగు కాంచనశృంగమునందు

లోకవిఖ్యాతు లగు సిద్ధవిద్యాధరయక్షకిన్నరదేవదానవగంధర్వాప్సర స్సానర్ణమునిగుహ్యకమరుద్గణంబులును, గశ్యపాదిప్రజాపతులును, వాలఖిల్యాదిమహర్షులును జేరియుండి యాకాంచనభూధరంబునకు శోభాసంపాదనంబు చేయుచుండిరి. సర్వర్తుకుసుమవిలసితంబులును, వివిధవర్ణవిరాజితంబులు నగులతాతరువనంబులాగిరిశృంగము నలంకరించుచుండెను. వివిధకుసుమపరిమళంబులచేతను, విహంగకలకూజితంబులచేతను విలసిల్లుచున్నయాపర్వతశృంగంబున నొకప్పుడు జగద్విఖ్యాతయు, జగన్నాథుండు నగువాసుదేవుండు నివసించి యుండఁగా భగవతి యగు కమలవాసిని యమ్మహాదేవునకు సాష్టాంగప్రణామంబు గావించి సర్వలోకహితంబు గోరి యోసర్వలోకేశ్వరా! నాహృదయంబున నొక సంశయంబు గలదు. దానిని నీవు నివారింపవలయును. మహాశ్చర్యమయంబును, సుదుర్లభంబును, గర్మభూమియు నగుమర్త్యలో[illegible] కామక్రోధలోభమోహాదులచే జలజంతుపూర్ణ[illegible] ముంబోలి విరాజిల్లుచున్నది. ఈసంసారసాగరమున[illegible] ముక్తిలాభం బెట్లు గలుగునో నాయందు దయయుంచి యెఱింగింపవలయునని ప్రార్థించెను.

అంతజనార్దనుండు శ్రీదేవివచనంబుల నాకర్ణించి ప్రీతచేతస్కుండై యమృతోపమంబులును, బరమంబులును, సారవంతంబులు నగు వచనంబులతో నిట్లనియెను. దేవీ! ప్రధానంబులగుతీర్థము లన్నిటియందును 'బురుషోత్తమక్షేత్రమే ముఖ్యోపాస్యమైనది. అది సుసాధ్యంబును, మనోరమంబును, సత్ఫలదాయకంబునై జగద్విఖ్యాతంబైనది. పురుషోత్తమంబునకుఁ దుల్యంబగుతీర్థము త్రిభువనంబులయం దెందును లేదు. ఆతీర్థనామకీర్తనంబుననే సకలపాపహరం బగును. సమస్తదేవదైత్యదానవులకును, మరీచ్యాదిమహర్షులకును గూడ నాతీర్థమహిమం

బు సువిదితంబు గాదు. ఓవరాననా! అదియే గుహ్యంబగుమదీయ క్షేత్రము. ఆక్షేత్రమహిమంగూర్చివర్ణించెద నాకర్ణింపుము.

పూర్వము ప్రళయకాలమునందు చరాచరంబు లగుసకలపదార్థములును వినష్టంబు లయ్యెను. దేవదైత్యవిద్యాధరోరగాదు లందఱును విలీనులై పోయిరి. విశ్వమంతయును దమోమయంబై యుండెను. జ్ఞానగమ్యంబగువస్తు వేదియును లేకుండఁబోయెను. అప్పు డేకమాత్రభూతాత్మకుండును, బరమాత్ముండును, జగద్గురుండును, సత్కీర్తియుఁ, ద్విమూర్తిధరుండును, మహేశ్వరుండును, వాసుదేవుండు నగుశ్రీహరియొక్కఁడే సాక్షీభూతుండై యుండెను. ఆతఁడు యోగనిద్రావసానంబునఁ దననాభికమలమునుండి పద్మకేసరసంకాశుండును, అవ్యయుండు నగుబ్రహ్మదేవుని సృష్టించెను. సర్వలోకేశ్వరుం డగు విరించి యుద్భవించి క్రమక్రమముగాఁ బంచభూతాత్మకం బగుసమస్తచరాచరసృష్టిని గావించుటకుఁ బ్రవృత్తుండై స్థూలసూక్ష్మస్థావరజంగమంబులనుచతుర్విధభూతబృందంబులను దన్మాత్రలనుండి సృష్టించెను. అనంతరము ప్రజాసృష్టి కారంభించి మరీచి ప్రభృతి మునిబృందములను, సమస్తదేవతలను, అసురులను, పితృదేవతలను, యక్షవిద్యాధరాదులను, గంగాదినదులను, నరవానరసింహాదులను, విహంగమంబులను, జరాయుజములను, అండజములను, స్వేదజములను, భూజములను వరుసగాఁ బుట్టించెను. ఈవిధముగాఁ దృణగుల్మలతాదులను, పిపీలికాపర్యంతసకలజీవబృందంబులను, సృష్టించి మహాత్ముండగువిధాత మఱియు నాత్మచింతనంబు చేసి తనదక్షిణాంగంబునుండి పురుషుని వామాంగమునుండి స్త్రీని సృష్టించెను. అంతటినుండి యమ్మిథునసంబంధమువలన నుత్తమమధ్యమాధమ శ్రేణులుగాఁ బ్రజాగణంబు సముద్భూతం బయ్యెను.

పూర్వకాలంబునఁ బద్మసంభవుం డీరీతిగా సృష్టిసంకల్పంబు చేసి ధ్యానావలంబనంబున వాసుదేవమూర్తినే చింతింపఁదొడంగెను. ఆతఁ డట్లు ధ్యానంబు సేయుటయు సహస్రాక్షుండును, సహస్రపాదుండును, సహస్రశీర్షుండును, పుండరీకాక్షుండును, నీలనీరదసంకాశుండును, శ్రీవత్సలాంఛనుండును, శ్రీమంతుండు నగు జనార్దనుండు స్వయముగ నావిర్భూతుండయ్యెను. అట్లు సాక్షాత్కరించిన దేవదేవుం గాంచి విరించి యథోక్తపాద్యాసనాదిప్రదానంబులచే నాతని నర్చించి సమాహితచిత్తుండై స్తోత్రము చేయ నారంభించెను. ఓ దేవీ! అప్పుడు నేను ప్రీతుండనై కమలసంభవా! నీవు నన్ను ధ్యానించుటకు నిమిత్తం బేమని ప్రశ్నించుటయు లోకపితామహుం డో దేవా! స్వర్గద్వారంబునకు సాధనంబు లగు సకలయజ్ఞంబులను, దానంబులను, వ్రతంబులను, యోగంబులను, సత్యమును, తపంబును, శ్రాద్ధను, వివిధతీర్థసేవనంబును, బరిత్యజించియైనను దేనినాశ్రయించినచో ననాయాసంబుగ సకలఫలలాభంబును సిద్ధించునో, జగంబునం దెద్దానిమున నో శ్రేష్ఠంబని భువనవిఖ్యాతిం గాంచెనో, మర్త్యలోకమునకు సారభూతంబగునట్టి పవిత్రక్షేత్రంబేదియో, లోకహితంబుకొఱకు నాకెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించెను.

దేవీ! అప్పుడు నేను బ్రహ్మదేవుని కిట్లు ప్రబోధించితిని. ఓవిధాతా! సర్వక్షేత్రంబులయం దుత్తమంబును, సంసారతారకంబును, ధన్యంబును, బుణ్యదాయకంబును, గోబ్రాహ్మణహితకరంబును, చతుర్వర్గఫలప్రదంబును, నానావస్తులకు సంభవంబును, భోగమోక్షప్రదంబును, సర్వసిద్ధిప్రదంబును నగు క్షేత్రంబునొక్క దెప్పెదను వినుము. పూర్వకాలమునందే సర్వలోకవిఖ్యాతంబును, ఋషిముఖ్యనిషేవితంబును, సనాతనంబును, సకలతీర్థప్రధానంబు నగు నొకదివ్యక్షేత్ర

మాహాత్మ్యాతఁబై యున్నది. ఆక్షేత్రము దేవదానవగంధర్వాదులయందును, సకలచరాచరవస్తుసముదాయమునందును నుత్తమపురుషునివలె విరాజిల్లుచుండుటంజేసి పురుషోత్తమనామంబునఁ బ్రఖ్యాతంబైనది. దక్షిణసాగరతీరంబునం దెచ్చట వటమహీరుహంబు గలదో యటనుండి దశయోజనవిస్తీర్ణంబగు పురుషోత్తమక్షేత్రము తేజరిల్లుచుండును. ఆవటభూజము ప్రళయకాలమునందలి మహోల్కాపాతంబులచే నైనను వినష్టంబు గాదు. స్వయముగా నేనచ్చట నివసించియుందును. ఆఘనతరుసందర్శనంబునను, దానిచాయసోఁకుటవలనను సకలపాపములును నశింపఁగలవు. దానికిఁ బ్రదక్షిణంబు సేయుమానవులు పాపవిముక్తులగుదురు. ఆవృక్షంబునకుత్తరంబునఁ గలకేశవాలయమునకుఁ గొంచెముదక్షిణముగాఁ బురుషోత్తమప్రాసాదము విరాజిల్లుచుండును. అదియే ధర్మమయంబగుస్థానము. అందు దేవతలచేఁ బ్రతిష్ఠితమై యున్న దివ్యప్రతిమను సందర్శించువారనాయాసముగా మదీయంబగుస్థానమును బొందఁగలుగుదురు.

ప్రియా! మానవులందఱును నాలోకమును జేరుచుండుటం గాంచి యొకప్పుడు ధర్మరాజగుయముండు నాసన్నిధికి వచ్చి ప్రణామము గావించి యోలోకనాథా! జగత్పతీ! క్షీరసాగరనిలయా! శేషభోగిశాయీ! వరా! వరేణ్యా! నీకునమస్కారము. వరదుండవు, కర్తవు, అకారణుండవు, ప్రభుండవు, విశ్వేశ్వరుండవు, అజుండవు, సర్వజ్ఞుండవు, అపరాజితుండవు, నీలోత్పలనిభుండవు, పుండరీకాక్షుండవు, విష్ణుండవు, నిర్గుణుండవు, శాంతుండవు, జగద్విధాతవు, అవ్యయుండవు, సర్వలోకమయుండవు, పురాణపురుషుండవు, వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపుండవు, సనాతనుండవు, పరాపరుండవు, లోకనాథుండవు, జగద్గురుండవు, శ్రీవత్సాంకితవక్షుండవు, వనమాలాధరుండవు, పీతాంబరుండవు, చతు

ర్బాహుండవు, శంకచక్రగదాధరుండవు, హారకేయూరభూషితుండవు, ముకుటాంగదమండనుండవు, సర్వలక్షణసంపన్నుండవు, సర్వేంద్రియవిరహితుండవు, భావాభావవినిర్ముక్తుండవు, సర్వవ్యాపివి, ప్రకృతిపరుండవు, సుఖదుండవు, ఈశ్వరుండవు జగన్నాథుండవు, ప్రభుండవు, దేవదేవుండవు, కూటస్థుండవు, అచలుండవు నగు నీకు నమస్కారము.

అని స్తోత్రము చేయుచు సంజలిబద్ధుండై నిలిచియున్న యమధర్మరాజుం గాంచి దేవోత్తముండై వత్సా! మహాభాగా! నీరాకకుఁ గతంబేమి యని నేనడుగుటయు యముం డిట్లనియెను. ఓపుండరీకాక్షా! విఖ్యాతంబును, పవిత్రంబు నగుపురుషోత్తమక్షేత్రంబున సర్వకామప్రదంబును, ఇంద్రనీలమయంబు నగునుత్తమప్రతిమ విరాజిల్లుచున్నది. ఏకాగ్రచిత్తముతో దానిని దర్శించి యారాధించుమానవులు నిశ్చయముగా విష్ణులోకప్రాప్తు లగుచున్నారు. అందువలన నాయధికారమున కుచితంబులగుకార్యముల నాచరించుటకు నాకవకాశము లేకుండఁబోవుచున్నది. కావున నో మధుసూదనా! నీవు నాయెడలఁ బ్రసన్నుండవై యాప్రతిమ నటనుండి యపసారితంబు గావింపవలయు ననిప్రార్థించుటయు నేను కరుణించి యప్పు డాప్రతిమను వాలుకాచ్ఛన్నంబుగాఁ జేసినైచితిని.

ఓదేవీ! స్వర్ణవాలుకారాశిచే నాప్రతిమ లోకదృష్టిభంగంబుగాఁ జేసినైచినంతనే యముండును సంతోషముతోఁ దనునగరంబునకుంబోయి విధాయకకృత్యముల నిరాతంకముగ దీర్చికొనుచుండెను.

—♦ పురుషోత్తమక్షేత్రప్రశంసనము. ♦—

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండిట్లనియెను. ఓమునివరులారా! అట్టి దివ్యక్షేత్రంబును జేరి మహీపాలుం డగునింద్రద్యుమ్నుం డంటలిరమణీయప్రదేశములను, నదీనమూహంబులను సందర్శింప నారంభించెను.

అచ్చట వింధ్యపాదమునుండి వినిర్గతంబైన సర్వపాపహారం బగుమహా నది శివజటాజూటనిర్గతంబగుగంగానదింబోలి దక్షిణసాగరాభిముఖం బుగాఁ బ్రవహించుచుండెను. ఆనదీమతల్లి చిత్రోత్పలానామంబునం గూడఁ గీర్తింపఁబడుచుండును. అది దక్షిణాబ్ధిమధ్యంబునం బ్రవేశించి మిగుల శోభిల్లుచుండును. ఆమహానది యుభయతీరంబులయందును నెన్నియోనగరంబులును గ్రామంబులును గానవచ్చుచుండును. ఆగ్రామము లన్నియును సస్యపరిపూర్ణములై మనోహరములై, నిత్యోత్సవలగుజనులచే నాకర్షకములై యుండును. అందు స్వధర్మనిరతులును, శాంతులును, సుందరవేషభూషణాలంకృతులు నగుచతుర్వర్ణములప్రజలును వాసము చేయుచుందురు. అచ్చటివారివదనములు తాంబూలరాగరంజితములును, గ్రీవములు, సురభికుసుమమాలికాలంకృతములునై యుండును. అగ్నిహోత్రనిరతులును, వేదశాస్త్రనిపుణులును, యాగశీలురును, భూరిదాతలు నగునందలిబ్రాహ్మణులవాణి వేదమయంబై యుండును. ఆనగరంబులయందలిచత్వరంబులును, రాజమార్గములును, వనోపవనంబులును, సభామండపములును, ప్రాసాదమాలికలును, దేవాలయములును బహుజనసమాకీర్ణములై యుండును. ఎచ్చట నాలకించినను బురాణేతిహాసప్రశంసలును, వేదశాస్త్రపాఠంబులును, వినవచ్చుచుండును. అందలిరమణీమణులు సర్వాంగసుందరులును, సర్వాలంకారభూషితలునై సకలజనహృదయనయనానందకారిణులై విలసిల్లుచుందురు. అంతటను వేణువీణామృదంగపణవగోముఖశంఖాదిమధురనాదంబులు శ్రవణమనోహరంబుగ వినవచ్చుచుండును. ప్రజలందఱును నిత్యానందులై విలాసవిహారములం గావించుచుందురు. ఆ గ్రామంబులయందనేకులు భిక్షులు, వైఖానసులు, సిద్ధులు, స్నాతకులు, మంత్రసిద్ధులు, తపస్వులు, సోమయాజులు, మొదలగుసాధుపురు

షులు గానవచ్చుచుందురు.

ఈవిధముగాఁ బరమమంగళమయం బగునాదివ్యక్షేత్రమున సందర్శించి యింద్రద్యుమ్నభూపాలుండు తానచ్చటనేయుండి భగవానుండును, సనాతనుండును, జగద్గురుండును, పరాత్పరుండును, పరమపదుండును, సర్వేశ్వరుండును, అపరాజితుండు, అనంతుఁడు నగువిష్ణుదేవు నారాధింపవలయునని సుస్థిరసంకల్పుండయ్యెను. అతఁడు పరమోత్సాహముతో నీనాఁ సతీర్థం బగుపురుషోత్తమక్షేత్రమును నేను దర్శింపఁగలిగితిని. ఇదియే యాదివ్యతీర్థము. విశాలంబును, సాంద్రంబు నగునివ్వటభూజముచెంగటనే దేవదేవుని యింద్రనీలమయం బగుదివ్యప్రతిమ శ్రీమన్నారాయణునిచే నతిగోప్యముగ దాఁచఁబడినది. ఇచ్చట నిఁక నేవిధమగువైష్ణవప్రతిమయుఁ గానవచ్చుట లేదు. కావున నేనిచ్చట సత్యపరాక్రముండును, దేవదేవుండును, జగన్నాథుండు నగు విష్ణుండు నాకుఁ బ్రత్యక్షంబగునట్లు సాధ్యమైనంతవఱకుఁ బ్రయత్నించి చూచెదను. నేనిఁక నిశ్చలచిత్తుండనై యింతటినుండి యీదివ్యక్షేత్రంబున, యజ్ఞదానతపోహోమాధ్యయనార్చనోపవాసాదులను విధిపూర్వకంబుగ నాచరించుచు దేవదేవసాక్షాత్కారంబునకు వేచియుండెద నని నిశ్చయించుకొనియెను.

—— పురుషోత్తమప్రాసాదనిర్మాణము. ——

మునివరులారా! పృథ్వీపాలుం డగునింద్రద్యుమ్నుం డిట్లు దృఢసంకల్పుఁడై ముందుగఁ బురుషోత్తమమందిరమును నిర్మింపఁదలంచి బహుశాస్త్రజ్ఞులగుగణకులను, ఆచార్యులను రప్పించి భూశోధనంబు చేయించి జ్ఞానసంపన్నులగుబ్రాహ్మణులు, అమాత్యులు, మంత్రులు, వాస్తువిద్యావిశారదులు మొదలగువారితో నాలోచించి చంద్రతారాగ్రహబలసంపన్నం బగుశుభదినంబున శుభముహూర్తం

బున జయమంగళధ్వనులతోడను, వివిధమనోజ్ఞవాద్యంబులతోడను, మధురసంగీతంబులతోడను బూర్ణకుంభదీపస్థాపనంబు సేయించి పుష్పములు, లాజలు, అక్షతలు, చందనము మొదలగువానితో శ్రద్ధాసహితుండై యర్ఘ్యం బొసంగి యుత్కళకళింగకోసలాధిపతులను బిలిపించి వారితో నిట్లనియెను.

ఓ ప్రభువరులారా! మీరు స్వామికార్యతత్పరులై మీయనుచరులతోఁగూడి యతిశీఘ్రముగ శిలాసంగ్రహంబు గావింపుఁడు. శిలాకర్మనిపుణులగుశిల్పిశ్రేష్ఠులను బిల్పించి బహుకందరవిలసితంబును, సువిస్తీర్ణంబును నగువింధ్యాచలమునకుం బంపి సానుదేశంబులం గల యుత్తమశిలాఫలకంబులఁ దీయించి శకటంబులందును, నౌకలమీఁదను వేయించి తీసికొని రండు! ఆలస్యము చేయవలదు. అని యాజ్ఞాపించి వారిని బంపి పిదప నమాత్యులను, బురోహితులను బిలిపించి మహాభాగులారా! ఈభూమండలంబునం గలరాజులకుఁ బత్రికలను దూతలను బంపి యెల్లవారును సమస్తరథగజతురగపదాతిసైన్యంబులతో నిచ్చటికి వచ్చునట్లు చేయుఁడనియాదేశించెను. ఆమహారాజాజ్ఞానతిం దలఁదాల్చి దూతలందఱును రాజులకడకుం బోయి యింద్రద్యుమ్నమహీపతియాదేశము నెల్లవారికిని దెలియఁజేయుటయుఁ బూర్వపశ్చిమోత్తరదక్షిణభాగంబులం గలరాజన్యులందఱును, పర్వతద్వీపభూపాలురందఱును సపరివారంబుగ బహుధనరత్నరాసులంగొని పురుషోత్తమక్షేత్రమునకు వచ్చిచేరిరి.

వారినందఱిం గాంచి యింద్రద్యుమ్నుండు సంప్రీతుండై యాదరపూర్వకముగా నృపవరులారా! నేనీ భోగమోక్షప్రదంబగు దివ్యక్షేత్రంబున నశ్వమేధమహాయజ్ఞంబును, వైష్ణవప్రాసాద నిర్మాణంబును గావింపఁదలంచితిని. ఇక్కార్యంబెల్లసంపన్నంబగునని చింతి

చుచున్నాఁడను. మీరందఱును నాకు సాహాయ్యంబు గావించినచో నిరంతరాయంబుగ సకలకార్యంబులును సఫలంబులగునని యాశపడు చున్నాను. అని చెప్పుటయు వచ్చినరాజులెల్లరును సంతుష్టులై ధనక నకరత్నవర్షంబులు గురియింప నారంభించిరి. ఉత్తమోత్తమంబులగు కంబళాజినంబులు, రత్నరాంకవాస్తరణంబులు, వజ్రవైడూర్యాదినవర త్నములు, గజములు, అశ్వములు, ధనధాన్యాదులు, వివిధద్రవ్యము లు, నవధాన్యములు, దధిక్షీరఘృతాదులు మొదలగు సమస్తవస్తువుల తోఁడను యజ్ఞస్థలం బంతయును నిండిపోయెను.

అప్పుడు శ్రీమంతుం డగునింద్రద్యుమ్నుండు సకలసంభారంబు లను, యజ్ఞధర్మజ్ఞులును, శాస్త్రజ్ఞులును, సర్వకర్మజ్ఞులు నగుభూ సురులను, ఋషులను, మహర్షులను, తపస్వులను, బ్రహ్మచారులను, గృహస్థులను, వానప్రస్థులను, యతులను, స్నాతకులను, ద్విజులను, మఱియు నితరాగ్నిహోత్రులను, తపస్స్వాధ్యాయసంపన్నులగు నాచా ర్యులను, ఉపాధ్యాయులనుగాంచి పరమానందముతోఁ దనపురోహి తునింబిలిచి వేదపారీణులగు నీబ్రాహ్మణగణంబులతోఁగూడ నశ్వమేధ యాగక్రియానిర్వహణంబునకై యజ్ఞస్థలంబును సంశోభితంబుగఁ జేయుమని చెప్పుటయుఁ బురోహితుండు ప్రముదితుండై మంత్రు లతోఁగూడ నాతని యాదేశములను బరిపాలించెను.

అప్పుడు ప్రాజ్ఞుం డగుపురోహితుండు యజ్ఞక్రియాదక్షులగు భూసురోత్తముల నగ్రవర్తులం జేసికొని వచ్చినమహారాజులతోఁగూడ యజ్ఞస్థానమునఁ బ్రవేశించి యచ్చట యథావిధిగ యజ్ఞవాటమును ని ర్మాణంబు సేయించెను. అచ్చట మహేంద్రప్రాసాదసన్నిభంబులగు ననేకమణియసౌధంబులును, గనకచిత్రితస్తంభంబులును, నతివిశాలో న్నతంబులగుతోరణంబులును, నిర్మితంబు లయ్యెను. ధర్మాత్ముండగుప్ర

రోహితుండు కనకమయం బగుయజ్ఞాయతనంబు నట్లు నిర్మింపఁజేసి నానాదేశాగతులగురాజన్యగణంబుల కంతఃపురంబులును, వివిధదేశ వాసులగు బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యాదులకు నికేతనంబులును నందు యథోచితంబుగ నేర్పఱించెను.

నరనాథుం డగునింద్రద్యుమ్నుని సంప్రీతుం గావించుటకై దేశదేశంబులనుండి ప్రధానులగుమహారాజులును, రమణీగణంబులును బహురత్నంబులం గైకొని యయ్యుత్సవంబునకు విచ్చేసి యుండిరి. వారందఱును సపరివారంబుగఁ దమతమశిబిరంబులఁ బ్రవేశము గావించునప్పుడు సాగరఘోషముంబోలినయొకమహాగభీరారావము భూనభోంతరముల వ్యాపించిపోయెను. మహారాజగునింద్రద్యుమ్నుఁడు స్వయముగా వారి కందఱకును యథోచితస్థానంబుల నేర్పఱచి యథాయోగ్యాసనశయ్యాదులనొసంగి, యుత్తమంబులగుపానభోజనాదులనందించునట్టియేర్పాటులను గావించెను. ఆమహాయజ్ఞంబునకు బ్రహ్మవాదులగుననేకభూసురశ్రేష్ఠులు తమతమశిష్యులతోఁగూడ వచ్చియుండిరి. మహామతియగునమ్మహీపతి వారికందఱకును దగినవసతుల నొసంగి సన్మానసత్కారాదులం గావించెను. ఆమహీపాలుండు గర్వంబించుకంతయును లేక వినీతభావంబున నెల్లవారిని దానేయెదుర్కొని యజ్ఞసందర్శనాగతులగువారినందఱను సన్మానించుచుండెను.

అనంతరము శిల్పిగణంబులు తమతమకార్యములను బూర్తిచేసి యజ్ఞవిధులంగూర్చి విజ్ఞాపనంబు సేయుటయు మహారాజు మంత్రిగణంబులతోఁగూడఁ బ్రహృష్టహృదయుండై యజ్ఞారంభంబు గావించెను. నానాదేశాగతులగునరపతులందఱును మహేంద్రవిభవుండగు నింద్రద్యుమ్నునిందర్శించి యజ్ఞశాలయందలికనకతోరణశయ్యాసనాదులను, రత్నకంబళములను, రత్నకుంభంబులను, రత్నపాత్రలను, రత్నక

టాహంబులను, ననేకంబులగు మంగళకలశంబులను దిలకించి యూపసం
ఓంపఁదొడంగిరి. ఆయజ్ఞపరికరంబులలో సువర్ణమయంబుగాని వస్తు
వొక్కటియును లేకుండెను. హేమమయంబులగుయజ్ఞయూపంబులన్ని
యును, మంత్రపాఠపూర్వకంబుగా స్థాపింపఁబడియెను. స్థలజంబులును,
జలజంబులునగుపశువు లన్నియును సమానీతంబు లయ్యెను. ధనధా
న్యాదులతోడను, సమస్తయజ్ఞపరికరంబులతోడను నిండియున్నయజ్ఞ
శాలం గాంచి రాజులందఱును మహాశ్చర్యభరితులైరి. బ్రాహ్మణా
దిజనంబులు బహువిధంబులగుమృష్టాన్నంబుల నారగించుచుండిరి. ల
క్షబ్రాహ్మణభోజనానంతరంబున మాటిమాటికిని మేఘగంభీరంబగు
దుందుభిధ్వానము వినవచ్చుచుండెను. అట్టిదుందుభి, దినమున కెన్ని
యోసారులు మ్రోగుచుండెను. సహస్రసహస్రంబులగునన్నపర్వతం
బులను, దధికుల్యలను, దుగ్ధకుల్యలను, ఆజ్యనదులను దిలకించినవా
రందఱును బరమాశ్చర్యభరితు లగుచుండిరి.

నానాజనపదపరివృతంబగుజంబూద్వీపమునందలిబ్రాహ్మణు లె
ల్లరు నాయజ్ఞంబునకు విచ్చేసి యుండిరి. ఎచ్చటఁజూచినను వేలకొలఁ
దిప్రజలు గానవచ్చుచుండిరి. అందఱును రాజభోగ్యంబు లగునన్న
పానాదులచేఁ బరితృప్తు లగుచుండిరి. భూపాలచంద్రుం డగుసుంద్రి
ద్యుమ్నుఁడు బ్రహ్మవిదులగుబ్రాహ్మణులను భూరిదక్షిణలచేతను, నా
నాదేశాగతులగురాజన్యులను యథాయోగ్యసత్కారంబులచేతను బరి
తుష్టులం గావించుచుండెను. ఆరాజేంద్రునకు సర్వాంగసుందరులును,
సర్వాలంకారవిభూషితలునగుపదునొకండువందలమంది భార్యలు గల
రు. వారెల్లరును బ్రత్యేకమణిమందిరములయం దుచితపరివారములతో
నివసించియుండిరి. పర్వతోపమానంబులగుమదగజంబులును, బవన
జవనంబులగుసుందరాశ్వంబులును, దేవకుమారప్రతిము లగుపదాతిసై

నికులును, నంద నివసించియుండ నాయజ్ఞశాల కన్నులపండువుగా నుండెను.

అప్పుడు మహారాజు తనకర్మచారులం బిలిచి సర్వలక్షణసంపన్నం బగుమఖాశ్వము నతిశీఘ్రముగ భూపర్యటనంబు సేయింపవలయును. ఆయశ్వరక్షణంబునకై జితేంద్రియులగురాజపుత్రులను బంపవలయును. విద్వాంసులగుధర్మజ్ఞులు హోమకార్యములందుం బ్రవృత్తులు గావలయును. ద్విజగణంబులు, కృష్ణచార్మకృష్ణసారాదియజ్ఞపశువుల నన్నింటిని సంసిద్ధములుగఁ జేయవలయును. విష్ణుప్రాసాదనిర్మాణంబునకుఁ ద్వరపడవలయును. స్త్రీ. [illegible], సగర, ధనాదులను బ్రాహ్మణుల కభీష్టానుసారంబుగ [illegible] సేయింపవలయును. ఎవ్వరికి నేదియు లేదనుమాట చెప్పఁగూడదు. మహాదేవుండగు పురుషోత్తముండు సాక్షాత్కరించునంతకు నేనిచ్చటనేయుండి నిరంతరయజ్ఞకార్యాచరణంబున నిమగ్నుఁడనై యుండెదను. అని యాజ్ఞాపించి యాభూవరుండప్పుడు కోటికోటిసువర్ణంబులను దానముచేయనారంభించెను. అతఁడు వేదవిదు లగుబ్రాహ్మణులకు వేలకొలఁది యేనుంగులను, నియుతసంఖ్యాకంబులగునశ్వములను, అర్బుదంబులకొలఁదివృషభంబులను, రూపవంతములును, పయస్విసులును, స్వర్ణశృంగసమంచితంబులు నగుననేకధేనువులను దానము గావించెను. మఱియు నమూల్యవస్త్రంబులను, రత్నకంబళంబులను, నవరత్నంబులను, సర్వాలంకారశోభితలై [illegible]సుందరీమణులగుకన్యలనుగూడ బ్రాహ్మణులకు దానంబు గావించెను. సర్వజనులకును నిరంతరమృష్టాన్నసంతర్పణంలఁ గావించుచుండెను. ఆమహీపాలుఁడు దానముచేసినధనమునకుఁ బరిమితిలేదు.

ఇదియంతయుం గాంచి, దేవగంధర్వాప్సరోగణంబులును, సి

ద్ధచారణదైత్యదానవాదులును, ఋషులును, ప్రజాపతులునుగూడ బరమాశ్చర్యనిమగ్నులై పోయిరి. ఆయజ్ఞంబిట్లు నిరంతరాయముగఁ గొనసాగుచుండుటంగాంచి పురోహితులును, మంత్రులును, మహారాజునుగూడఁ బరమానందభరితులైరి. ఆస్థలంబున మలినులును, దీనులును, క్షుధార్తులు నగువారొక్కరును లేకయుండిరి. ఆధివ్యాధిభయము లందుఁ జేరవచ్చుటలేదు. ఆయజ్ఞంబునకు వచ్చినమహాత్ములందఱును బరమానందనిమగ్నులై యుండిరి. అంతటిమహావైభవముతో నట్టి యజ్ఞము మఱి యేకాలమునందును జరుగలేదు. ఈవిధముగా నమ్మహారాజు హయమేధయాగంబును, బురుషోత్తమప్రాసాదనిర్మాణంబును నిర్విఘ్నపరిసమాప్తిం గావించెను.

ప్రతిమానిర్మాణచింతనము.

ఇట్లు మహారాజచంద్రుం డగుఇంద్రద్యుమ్నుండు యజ్ఞంబును, ప్రాసాదంబును బూర్తి గావించి ప్రతిమావిషయంబున చేయింపవలాలోచింపనారంభించెను. సర్వదేవతాధీశ్వరుండును, సర్వలోకపాలనుండును, సృష్టిస్థితిసంహారకారణుండును నగుపురుషోత్తము నేవిధముగా సందర్శింపవలయు నని యారాజేంద్రుండు దివారాత్రంబులు నిద్రాహారంబులులేక విచారించుచుండెను. అతఁ డాహారమును బరిత్యజించెను; ఎట్టిభోగ్యవస్తువును గైకొనుట లేదు. తుద కానృపాలుండు స్నానభూషణాదులనుగూడఁ బరిత్యజించివైచెను. వాద్యములు, గానములు, గంధద్రవ్యములు, వర్ణకములు, మదమాతంగములు, ఉత్తమాశ్వములు, పద్మరాగములు, ఇంద్రనీలములు, సువర్ణములు, వజ్రములు, మౌక్తికములు మొదలగునేపదార్థములైనను, అంతరిక్షచరంబులును, వనచరంబులు నగు నెట్టివిహంగమాదులైనను నాతనిమనంబునకు సంతుష్టిం గూర్పఁజాలకుండెను. శిలామయంబును, మృత్తికామయంబును

జ్ఞానమయంబు నగుప్రతిమలయం దేమూర్తి సర్వలక్షణసంపన్నంబై నగు విష్ణుదేవు నారాధించుటకు యోగ్యమైనదిగా నుండునో, ఈత్రివిధమూర్తులయందును దేనిని బ్రతిష్ఠించి యర్చించుటచే సర్వదేవార్చితుండును, సకలలోకప్రియుండును నగువిష్ణుదేవునకుఁ బ్రీతిలాభం బగునో యని యాలోచించుకొనుచు దివారాత్రము లాభూపాలుండు పరితపించిపోవుచుండెను.

—♦ కారుణ్యాస్తవము. ♦—

ఇట్లుండి యొకనాఁ డమ్మహీపాలుండు పాంచరాత్రవిధానంబున విష్ణుదేవార్చనంబు గావించి యించుకసేపు ధ్యాననిమగ్నుండై యనంతర మీరీతిగా జగన్నాథు నుద్దేశించి స్తోత్రము సేయ నారంభించెను. ఓవాసుదేవా! మోక్షకారణా! నీకు నమస్కారము. సర్వలోకేశ్వరుండవగు నీవు దయామయుండవై నన్ను భవసాగరమునుండి తరింపఁజేయుము. పురుషోత్తమా! నిర్మలాంబరసన్నిభుండవు, సంకర్షణుండవు, ధరణీశ్వరుండవు నగునీకు నమస్కరించెదను. నన్ను రక్షింపుము. ఓమకరధ్వజా! హేమగర్భాభా! రతికాంతుండవు, శంబరాంతకుండవు నగు నీకు మాటిమాటికిని నమస్కరించెదను. నాకుఁ బరిత్రాణంబు గూర్పుము. భక్తవత్సలా! అంజనసంకాశుఁడవు, అనిరుద్ధుఁడవు నగునీకు వందనములు. నన్నుఁ గరుణించి నాకు వరప్రదానంబు సేయుము. విబుధప్రియా! నారాయణా! నీ కనేక సాష్టాంగప్రణామములు. నీకు శరణాగతుండ నగునన్ను రక్షింపుము. బలిశ్రేష్ఠా! లాంగలాయుధుఁడవు, చతుర్ముఖుండవు, జగద్ధాముండవు, ప్రపితామహుండవు నగునీకు నమస్కారము. నన్నుఁ గరుణింపుము. నీలమేఘశ్యామా! త్రిదశార్చితా! జగన్నాథా! విష్ణుదేవా! భవసాగరనిమగ్నుండ నగునన్నుద్ధరింపుము. ప్రళయానలసంకాశుఁడవు, దితిజాంతకుండవు, మహావీర్యుండవు, దీప్త

లోచనుండవు, నరసింహుండవు నగునీకు నమస్కారము. నాయెడలఁ బ్రసన్నుండ వగుము. పూర్వకాలంబున రసాతలమునుండి యీభూతలమును వరాహరూపధారివై నీవే యుద్ధరించితివి. అట్టినీవు నన్నీదుఃఖసాగరమునుండి దరిఁజేర్పుము. కృష్ణా! సకలాభీష్టప్రదంబగు నీదివ్యమూర్తి నిగీర్తించెదను. [illegible] నీవే. నీవే యీసకలరూపంబులతోడను [illegible]

అచ్యుతా! [illegible] ప్రసన్నుండవు నగు నీకు [illegible] మూర్తులఁ నన్నిటిని భావించి యర్చనాస్తవప్రణామంబులఁ గావించుచుంటిని. నీవా సకలదివ్యమూర్తులతోడను సాక్షాత్కరించి నాకు ధర్మార్థకామమోక్షంబులఁ బ్రసాదింపుము. శ్రీహరీ! నిన్నర్చించుకొఱకు భిన్నరీతులఁ గల్పింపంబడిన భవదీయంబులగు సంకర్షణాదిదివ్యమంగళమూర్తు లన్నియును నీయందే ప్రతిష్ఠితములై యున్నవి. కాని దేవేశా! పరమార్థదృష్టిచే నీకెట్టిభేదభావంబును లేదు. నీకుపచారంబులఁ గావించుటకే నీవిషయంబున వివిధమూర్తులు కల్పితంబు లయ్యెను. నీవు కేవలమద్వితీయుండవు. నిన్ను ద్వైతమూర్తిగా మానవు లెట్లు నిర్దేశింపఁగలుగుదురు? శ్రీహరీ! నీవేకమూర్తివి. అద్వయుండవు. సర్వవ్యాప్తుండవు, చిత్స్వభావుండవు, నిరంజనుండవు, పరమంబగు నీదివ్యమూర్తి భావాభావవిరహితంబును, నిర్లేపంబును, నిర్గుణంబును, శ్రేష్ఠంబును, కూటస్థంబును, అచలంబును, ధ్రువంబును సర్వోపాధివినిర్ముక్తంబును సత్తామాత్రంబునై విరాజిల్లుచుండును. అట్టి నీరూపతత్త్వమును దేవతలైనను గ్రహింపఁజాలరు.

ప్రభూ! నేను మానవుఁడను. అట్టి నీదివ్యమంగళస్వరూపము నెట్లు భాషింపఁగలుఁగుదును? మహాదేవా! పీతాంబరవిలసితంబును,

చతుర్బాహుసమన్వితంబును, శంఖచక్రగదాఖడ్గసంకలితంబును, ముకుటాంగదాద్యలంకారవిభూషితంబును, శ్రీవత్సాంకితంబును, వనమాలాలంకృతంబు నగు దివ్యమూర్తి నీసహస్రమూర్తులలో నేకతమంబైనది. విబుధగణంబులును నిన్నాశ్రయించిన మానవగణంబులునుగూడ నట్టి నీమూర్తినే యారాధించుచుందురు. దేవదేవా! సురజ్యేష్ఠా! భక్తజనాభయప్రదా! పద్మపత్రాక్షా! విషయార్ణవనిమగ్నుండ నగు నన్నుఁ గటాక్షింపుము.

లోకేశ్వరా! శరణాగతుండ నగు నేను నీకంటె నితరదైవతంబుల నెఱింగినవాఁడను గాను. కావున నో కమలాకాంతా! మధుసూదనా! కృపాళుండవై నాయెడలఁ బ్రసన్నుండవగుము. మహాత్మా! నేననేకంబులగు నాధివ్యాధిజరాజాలంబులచే జడితుండనై నానాదుఃఖంబులచే నిపీడితుండనై, హర్షవిషాదంబులచే విమూఢుండనై, అసంఖ్యంబులగు కర్మపాశంబులచే బంధితుండనై డస్సియున్నాఁడను. మఱియు నతిభీషణంబగు సంసారసాగరంబునఁ బతితుండనై కొట్టుకొనుచున్నాఁడను. ఈ సంసారపారావార మతివిషమంబులగు దుఃఖతరంగములచే నపారమైనది. రాగద్వేషాదిజలచరంబులచే నాకులమైనది. ఇంద్రియావర్తములచే గంభీరమైనది. తృష్ణాశోకవీచికలచే సంక్షుభితంబైనది. ఇందెట్టి యాశ్రయమును లేదు. ఎట్టియవలంబనమును లేదు. ఎట్టిసారమును లేదు. ఇది నిరంతరమును జంచలమైనది. ప్రభూ! నేను నీమాయచే మోహితుండనై చిరకాలమునుండి యీసంసారజలధియందుఁ బడి భ్రమించుచుంటిని. అనేకపర్యాయము లనేకగర్భంబులందు నవతరించుచుంటిని. ఈసంసారమునందు నే నెన్నివేల లక్షలకోట్ల జన్మముల నెత్తితినో దానికి లెక్కయే లేదు.

ఓ జనార్దనా! నేను సాంగములగు సమస్తవేదములను, వివి

స్త్రములను, అనేకేతిహాసములను, పురాణములను, బహువిధశాస్త్రము లను గూడ నధ్యయనంబు చేసితిని. జగన్నాథా! ఎన్నియోక్షయం బులును, వృద్ధులును, క్షీణులును, శీలంబులును, సంతోషములును, దుఃఖములును, సంచయంబులును, అపచయంబులును, వ్యయంబులు ను నాకుఁ బ్రాప్తించినవి. ఎందఱో భార్యలును, మిత్రులును, శత్రు లును, పుత్రులును, బంధువులు మొదలగువారితో సంయోగవియో గములు నాకనుభవంబు లైనవి. ఎన్నియోపర్యాయము లెందఱో తల్లిదండ్రులు నాదృష్టిపథంబున సంచరించిరి. నేననేకదుఃఖంబులను, సు ఖములనుగూడ ననుభవించితిని. భార్యలు, పుత్రులు, బాంధవులు, జ్ఞాతులు మొదలగువా రనేకులు నాకు లభించిరి. నే ననేకపర్యాయము లనేకయువతుల విణ్మూత్రపిచ్ఛిలంబులగు గర్భకుహరంబులయందు వాసము చేసితిని. ఆగర్భవాససమయంబులం దనేకదుఃఖంబుల ననుభ వించితిని.

ప్రభూ! నేను బాల్యయౌవనకౌమారములయం దేయేదుఃఖ ముల ననుభవించితినో యవియన్నియును వార్ధకంబునఁగూడఁ దట స్థించినవి. హృషీకేశా! మరణానంతరంబునఁగూడ యమాలయమా ర్గంబునం గలదుఃఖముల నన్నిటిననుభవించితిని. మఱియు నరకలోకం బునం దెంతటిభీషణయాతనలుగలవో యవియన్నియు నేనెఱుంగనివి లేవు. క్రిమికీటాదులు, మృగములు, పక్షులు, గోమహిషాదిజంతువు లు, మొదలగువానిగర్భంబులయందును, బ్రాహ్మణులు, శూద్రులు, ధనాఢ్యులు, దరిద్రులు, క్షత్రియులు, దీనులు, గృహస్థులు,నృపాలురు, రాజసేవకులు, మొదలుగాఁగల యనేకులగృహస్థులయిండ్లయందు నేను మాటిమాటికిని జన్మించుచునే యుంటిని.

దేవా! నేననేకపర్యాయములు దాసజాతులకు దాసత్వముం

గావించితిని. ఒకప్పుడు దరిద్రపదంబునను మఱియొకప్పుడు ధనాఢ్యపదంబునను, వేఱొకప్పుడు ప్రభుపదంబునను నేను బ్రతిష్ఠితుండనైతిని. ఒక్కొకప్పుడు నేనొక్కని, బలువురనుగూడ నిహతులం గావించితిని. మఱియు ననేకులచే ననేకులను నిహతులగునట్లు సేయించితిని. అనేకులు నాకు దానంబులం గావించి యుండిరి. నేనుగూడ ననేకులకు భూరి దానములం గావించితిని.

జనార్దనా! నేను కేవలమును సిగ్గువిడిచి తండ్రులు, తల్లులు, మిత్రులు, భ్రాతలు, భార్యలు మొదలగువారికొఱకు కొన్నిమాఱులు ధనికులు మొదలు దరిద్రులవఱకును గలయెందఱోపురుషులయొద్ద ననేకవిధంబులగు దైన్యోక్తులను బచరించితిని. ప్రభూ! సచరాచరంబగు నీప్రపంచమునందుఁ గలతిర్యఙ్మానవ జాతులలో నేను జన్మింపనిస్థాన మేదియును లేదు. జగన్నాథా! ఈరీతిగా నేనొకప్పుడు నరకమునందును, మఱియొకప్పుడు స్వర్గమునందును నివసించుచుంటిని. ఒకప్పుడు మానవలోకమునందును, మఱియొకప్పుడు తిర్యక్సంఘమునందును సంభ్రమించుచుంటిని. జలయంత్రమునందు రజ్జునిబద్ధంబగు ఘటంబు క్రమముగా నూర్ధ్వమధ్యమనిమ్నాభిముఖంబుగాఁ బరిభ్రమించునట్లే నేనును గర్మపాశబద్ధుండనై యూర్ధ్వాధోమధ్యభాగంబులకు యాతాయాతంబులఁ గావించుచుంటిని. ఇట్లే నేనీభయంకరసంసారచక్రంబునఁ బడి చిరకాలమునుండి సంచరించిపోవుచుంటిని. దీనికంతం బెచ్చుటను గనుఁగొనఁజాలకుంటిని.

మహాప్రభూ! నేనిప్పుడు వ్యాకులితేంద్రియుండనై పడియుంటిని. కర్తవ్యం బేమియు నాకు బోధపడుట లేదు. శోకతృష్ణాదులచే నభిభూతుండనై యున్న నాకుఁ జైతన్యము లేకుండఁబోవుచున్నది. ఇప్పుడు నేను కింకర్తవ్యతావిమూఢుండనై యున్నాఁడను. దుఃఖవిహ్వ

అనాథుండనగు నేనిప్పుడు నీశరణంబు గోరి యున్నవాఁడను. ఓ శ్రీకృష్ణా! దుఃఖితుండను, సంసారసాగరనిమగ్నుండను నగు నన్ను నీవు నీభక్తునిగా నంగీకరించెదవేని జగన్నాథా! అట్లయినచో నీకృపాకటాక్షములను నావంకకు మరలింపుము. దేవా! నాకు నీకంటెఁ బ్రాణబంధువు లెవ్వరును లేరు. నాకొఱకుఁ జింతించువా రెందును లేరు.

వాసుదేవా! నీవంటిపరిత్రాణకర్తను బడయఁ గలిగిననాకు జీవితమరణములంగూర్చి గాని, యోగక్షేమములంగూర్చి గాని యెట్టిభయంబును లేదు. ప్రభూ! నిన్ను యథావిధిగ నర్చింపఁజాలనినరాధములకు సంసారబంధమునుండి విముక్తిలాభం బెట్లు సంఘటిల్లును? జగద్ధారణకర్తయగు కేశవునియందు భక్తిభావంబు గలుగనివిమూఢులకుఁ గులశీలవిద్యాధనజీవనంబులవలనఁ బ్రయోజన మేమున్నది? అసురప్రకృతులై విమూఢభావంబున జగన్నాథుండ వగునిన్ను నిందించువారు మాటిమాటికిని జననమరణంబులం గాంచుచు ఘోరనరకంబునఁ బతితు లగుచుందురు. నిర్గుణుండవగునీయందు దోషారోపణముం గావించునరాధముల కెన్నటికిని నరకార్ణవమునుండి నిష్కృతిలాభంబు చేకూరదు.

శ్రీహరీ! నేను నిన్ననేకవిధంబులఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను. కర్మానుసారంబుగ నేనెచ్చట నేరూపంబున జన్మించినను, నాకు నిరంతరమును నీయందు సుదృఢంబగు భక్తిభావంబు గలుగునట్లనుగ్రహింపుము. దేవదానవమానవాదు లెల్లరును సంయతచిత్తంబులతో నిన్నారాధించుటవలన బరమసిద్ధిలాభముం గాంచఁ గలుగుచుందురు. కావున నోస్వామీ! అట్టిని న్నెవ్వ రారాధింపకుందురు? బ్రహ్మాదిదేవగణంబులైనను నిన్ను సంపూర్ణముగ సన్నుతింపఁజాలరు. ప్రభూ! అట్టిచో నజ్ఞానుండ నగునేను నిన్నుస్తోత్రము చేయుచున్నాను. ఈభక్తునిసంస్తు

త్రివచనంబులచేతం జే[illegible]
పుము.

గోవిందా ! సాష్టాంగప్రణామంబు[illegible]
మించుచునే యుందును. [illegible]
బ్రసన్నుండవ వగుము. భ[illegible]
యానాస్తోత్రము భవత్ప్రియంబు చే [illegible] ! [illegible]
సుదేవా ! నీకిదే నమస్కారము.

అనిరుద్ధు మహారాజేంద్రుం డనునింద్రద్యుమ్నుండు స్తోత్రము
చేయుటయు సర్వాత్మకుం డగు గరుడధ్వజుండు సంతుష్టుండై యామహా
రాజునకు సకలాభీష్టంబులను బ్రసాదించెను. పవిత్రంబగు నీ స్తవరా
జమును శ్రీజగన్నాథస్వామి సన్నిధియందు పఠించువారు నిశ్చయముగ
గా మోక్షలాభంబు నొందుదురు. అభీష్టులగువారు శ్రీమన్నారాయణు
దును శ్రేష్ఠంబగు నీస్తవంబును బఠించి ధర్మార్థకామమోక్షంబులను
గాంచఁగలరు. ఈస్తోత్రపాఠమువలన సర్వపాపనాశనంబు, వైష్ణవలోకం
బున స్థిరనివాసభాగ్యంబు సిద్ధించును. ధన్యంబును, పాపఘ్నంబును,
భుక్తిముక్తిప్రదంబును, మంగళమయంబును, గోపనీయంబును, దుర్ల
భంబునగు నీపుణ్యస్తవంబును నాస్తికులు, మూర్ఖులు, కృతఘ్నులు,
అభిమానులు, దుష్టబుద్ధులు, భక్తిరహితులు నగువారికెన్నఁడును బో
ధింపరాదు. భక్తియుక్తులును, సత్యశీలురును, శాంతులును, శ్రీహరి
సమంచితులును, ఆస్తికులు నగువారిచే నీస్తోత్రము సదా యధ్యయనంబు సే
యింపవలయును. ఇది సర్వపాపహరంబగు పురుషోత్తమస్తోత్రము. అ
శేషాభీష్టఫలదంబును, సుఖమోక్షప్రదంబును, పవిత్రంబు నగునిది కా
రుణ్యస్తవనామంబున విఖ్యాతంబై యది.

ఈస్తోత్రరాజమును నిత్యంబు [illegible] సుముహూర్తం

డును, నిత్యుండును, పురాణపురుషుండును, నగుమురారిని ధ్యానము చేయు మహాభాగులు ముక్తిభాగులై యజ్ఞాగ్నియందు మంత్రాహుతం బగునాజ్యముంబోలి విష్ణుదేవుని దివ్యమంగళతేజమునందు విలీనులగుదురు. పరాత్పరుండగు శ్రీహరియొక్కఁడే భవదుఃఖములను హరించువాఁడు. ఆతనికంటె సర్వకర్త యగువాఁ డెవ్వఁడును లేఁడు. ఆతఁడే స్రష్టయు, పాతయు, వినాశకుండును, నిఖిలసంసారమునందును సారభూతుండు నగువిష్ణుదేవుఁడు. మోక్షప్రదుండును జగద్గురుండు నగు శ్రీకృష్ణదేవునందు భక్తిలేనివారికి విద్యాగుణయజ్ఞదానతపంబులు నిష్ఫలంబులై పోవును. పురుషోత్తముం డగునాపరమపురుషునియందు భక్తిగలవారే ధన్యులు. వారే శుచిమంతులును, విద్వాంసులును, యజ్ఞతపోదానాదిగుణగణంబులచే నర్చితులును, జ్ఞాతలును, దాతలును, సత్యవంతులు నగుచున్నారు.

ప్రతిమోత్పత్తి.

మహీపతి యగు నింద్రద్యుమ్నుం డీవిధముగా సనాతనుండును, జగన్నాథుండును, వాసుదేవుండు నగు పురుషోత్తముని స్తుతించి ప్రణామంబు చేసి ధ్యానమగ్నుండై భూతలంబునఁ గుశాసనంబున శయనించి జనార్దనుండు తనకు సాక్షాత్కరింపవలయునను సంకల్పముతోఁ దదేకచిత్తంబున భావించుచుండెను. ఆసమయంబున జగద్గురుండును, శంఖచక్రగదాధరుండును, నగు వాసుదేవుం డాతనికి స్వప్నంబున సాక్షాత్కరించెను. గరుడారూఢుండును, శ్రీవత్సకౌస్తుభాదిభూషణప్రకాశుండును, అష్టభుజుండును, నీలమేఘశ్యామకాంతివిలసితుండును, ప్రకృతిస్వామియు నగు దేవదేవుం డిట్లు సాక్షాత్కరించి ఓమహారాజేంద్రా! నీవు ధన్యుఁడవు. నీవు గావించిన యశ్వమేధయజ్ఞానుష్ఠానంబులకును, నీనిశ్చలభక్తికిని నేను సంతుష్టుండనైతిని. రాజచంద్రా! యూరక నీవి

ట్లేల పరితపించెదవు? ఈ స్థానంబున జగత్పూజ్యంబగు సనాతనదివ్య ప్రతిమ నీకు లభించు నుపాయంబు చెప్పెదను వినుము. మహాభాగా! నేటినిశావసానంబున వినిర్మలమార్తాండమండలం బుదయించునప్పుడు లవణజలధితీరంబున నానాద్రుమవిభూషితం బగు జలప్రాంతంబున నేకతరంగపరిప్లుతంబగు మహాజలరాశి సందృష్టంబు గాఁగలదు. ఆజల కూలసమీపంబున నించుకజలంబును స్థలంబును గలసియున్నచోట మ హాభూరుహంబు నిలిచియుండును. ఆపాదపరాజంబు సాగరతరంగముల చే నాహతంబగుచుండియు నిష్కంపితంబై యుండును. నీవు కుఠారహ స్తుండవై యొక్కండవు నాతరంగమధ్యంబునకుం బోయినచో నావృక్ష ము నీకు దృగ్గోచరంబు గాఁగలదు. [illegible]బట్టి నీవా భూరు హంబును గనిపెట్టి నిశ్శంకచిత్తముతో దానిని ఛేదింపుము. అట్లు చేసి నచోఁ దెల్లవాఱునప్పటికి భిన్నంబగు నావృక్షము పరమాద్భుతంబగు నాకరూపముం దాల్పఁగలదు. దానివలన నీవుఁ బ్రతిమానిర్మాణంబు సిద్ధింపఁగలదు. విమోహనంబగు నీహృదయవిచారము నిప్పుడే పరిత్య జింపుము.

అని యిట్లు శ్రీమన్నారాయణుం డాభూపాలుని కుపదేశించి యంతర్హితుం డగుటయు రాజేంద్రుండు మేల్కాంచి తాను గాంచిన శుభస్వప్నంబునకుఁ బరమవిస్మయాక్రాంతచిత్తుండై నిశావసానంబు న కెదురుచూచుచు, విష్ణుమంత్రంబులను, విష్ణుసూక్తంబులను బఠిం చుచు నారాత్రిని వేగించి ప్రాతఃకాలంబున లేచి య[illegible]ం బుతో సాగరజలంబున నవగాహనంబు చేసి బ్రాహ్మణులకు బ్రా హ్మణుల కభీష్టదానంబు లాచరించి పూర్వాహ్ణికకృత్యంబులం దీర్చు కొని యేకాకియై సాగరతీరంబునఁ బ్రవేశించి యన్వేషించుచుండఁ దే జోమయంబగు నమ్మహావృక్షమాతనికి దృగ్గోచరం బయ్యెను. అ[illegible]

మహోన్నతంబును మహాకాయంబును, విశాలంబును, నానాజాతివిర హితంబును, గాఢాంజనసన్నిభంబునై జలమధ్యంబున నిదురించుచు న్నదియుంబోలె విరాజిల్లుచుండెను.

నరనాథుండును బరమానందంబున నమ్మహీరుహరాజమును సం దర్శించి సమీపించి నిశితకుఠారంబుతో దానిని ఖండించెను. అనంతర మావృక్షఖండమును రెండుభాగములుగాఁ జేయవలయు నని యాభూ పాలుం డాతరుఖండమువంకఁ జూచుచుండఁగాఁ దేజోమయమూర్తులు ను, దివ్యపుష్పమాలికాలంకృతులును, దివ్యగంధానులిప్తులు విష్ణుదేవ విశ్వకర్మలు బ్రాహ్మణరూపధారులై యాకస్మికముగా మహేంద్రనీల ఖండగు నమ్మహీపాలుని యెట్టయెదుటఁ బ్రత్యక్షంబై మహారాజా! ఏమిచేయుచున్నావు? ఈవనస్పతి నిట్లు ఛేదించుటకు నిమిత్తమేమి? ఈమహాసింధుతటంబున దుర్గమంబును, నిబిడంబును, నిర్జనంబునగు నీ కాననమునందిట్టి వనస్పతి యిది యొక్కటియే యున్నది. దీని నూరక యేల ఖండించెదవు? అని ప్రశ్నించుటయు మహారాజు ప్రముదితహృద యుండై చంద్రసూర్యసదృశులై యున్న యవ్విప్రవరుల నీక్షించి నత మస్తకుండై వారికి నమస్కరించి మృదుమధురస్వరంబున నిట్లనియెను.

మహాత్ములారా! దేవదేవుండును, అనాదియు, అనంతుండును, జగన్నాథుండును నగుపురుషోత్తము నారాధించుటకై నేనీస్థానమునం దుఁ బ్రతిమానిర్మాణమును జేయవలయు నని యభిలషించుచున్నాను. మఱియు నేనివ్విషయంబున దేవదేవుండగుపరమాత్మునిచే నిట్లాజ్ఞాపిం పఁబడితిని. అని చెప్పుటయు విశ్వవిభావియగు విష్ణుదేవుండు మందహా సవిలసితవదనుండై యారాజ [illegible] మహీపాలా! నీకిట్టిస త్సంకల్ప [illegible] నిన్ననేకవిధంబుల నభినందించుచున్నా ను. కదళీదళచంచలం బగునీసంసారసాగర మతిభయానకమైనది.

దీనియం దెట్టిసారంబును లేదు. కామక్రోధదుఃఖపరంపరలచే సమాకు లంబై యుండును. మఱియు నిది యింద్రియంబులను నావర్తంబుల నిండి దుస్తరమై, జలబుద్బుదంబులంబోలి యస్థిరమై, వివిధవ్యాధి పూర్ణంబై యుండును. ఇట్టిసంసారమునందుండియు విష్ణుదేవు నారాధింపవలయు ననునుత్సాహము గలవాఁడవగుటచే నీవు సంస్తవనీయుఁడవు. సర్వగుణాలంకృతుండవగు నిన్నుఁ బ్రజాపాలకునిగాఁ బడసిన పురనగరప్రజాసమన్వితంబగునీభూమండలము ధన్యమైనది. మహాభాగా! లెమ్ము! మాతోఁగలసి మధురసంభాషణంబు సేయుచు సుఖశీతలంబగునీతరుచ్ఛాయ నుపవసింపుము. నావెంటవచ్చినయీబ్రాహ్మణుఁడు విశ్వకర్మంబోలి సకలకార్యకరణదక్షుండైనవాఁడు. నాయాజ్ఞచే నీతఁడు ప్రతిమానిర్మాణంబు చేయఁగలఁడు.

అని చెప్పుటయు నింద్రద్యుమ్నుండు సాగరతీరమును వదలి యాసమీపమునందున్న శీతలవృక్షచ్ఛాయను గూర్చుండియుండెను. అప్పుడు బ్రాహ్మణవేషధారి యగువిశ్వాత్ముండు విశ్వకర్మం బిలిచి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ఓవిప్రశ్రేష్ఠా! నీవీదారుఖండంబులతోఁ బ్రతిమానిర్మాణంబు సేయవలయును. అందు ముందుగాఁ బరమశాంతుండును, పద్మపత్త్రాయతలోచనుండును, శ్రీవత్సకౌస్తుభశంఖచక్రగదాధరుండును నగుశ్రీకృష్ణదేవునిప్రతిమను నిర్మింపవలయును. తరువాత గౌరాంగుండును, క్షీరవర్ణుండును, స్వస్తికాంకితుండును, లాంగలధరుండును దేవదానవగంధర్వాదుల కవిదితుండు నగునసంతుని ప్రతిమను గావింపవలయును. పిమ్మట శుభలక్షణసంపన్నయు, శోభనాంగియు, సువర్ణవర్ణయు వాసుదేవభగినియు నగుసుభద్రాదేవిప్రతిమను నిర్మింపవలయును. అని యాజ్ఞాపించెను.

సకలకర్మదక్షుం డగువిశ్వకర్మ దేవదేవునియాజ్ఞమైనంతనే ప్రతి

మానిర్మాణంబున కారంభించి ముందుగా శుక్లవర్ణుండును, శరచ్చంద్ర సమతేజుండును, ఆరక్తనేత్రుండును, మహాకాయుండును, ఫణిఫణాకుల మస్తకుండును, గదాముసలపాణియు నగు బలదేవమూర్తిని, పిమ్మటనీలజీమూతశ్యాముండును, పుండరీకనయనుండును, అతసీపుష్పసంకాశుండును, పీతాంబరుండును, శ్రీవత్సవక్షుండును, సౌమ్యవిగ్రహుండును, చక్రధరుండును, సర్వపాపహరుండును, నగు శ్రీహరిదివ్యమూర్తిని, తదనంతరము శుద్ధజాంబూనదవర్ణయు, పద్మపలాశనయనయు, విచిత్రవసనాలంకృతయు, హారకేయూరభూషితయు, విచిత్రాలంకారిణియు, రత్నమాలాధారిణియు, సమున్నతవక్షోభాగయు, మనోహారిణియు నగు సుభద్రామూర్తిని యథావిధిగ నిర్మాణంబు గావించెను.

అట్లు విశ్వకర్మచే నిర్మింపఁబడిన దివ్యవసనాలంకృతంబులును, నానారత్నాలంకారశోభితంబులును, సర్వలక్షణసంపన్నంబులును, మనోరమంబులు నగుమూఁడుప్రతిమలను గాంచి మహీపాలశేఖరుం డగునింద్రద్యుమ్నుండు పరమాశ్చర్యనిమగ్నుండై మహాత్ములారా! మీరు బ్రాహ్మణరూపులై వచ్చినదేవతలో, పరమాద్భుతదేవచరిత్రులగుమానవులో యెఱుంగఁజాలకున్నాఁడను. దేవమానవయక్షగంధర్వవిద్యాధరసంఘంబులలో మీ రెవ్వరైననగుదురుగాక! మాయారూపులై వచ్చియున్న మీతత్త్వము నాకు సుబోధంబు గాకున్నది. పరమపురుషులారా! శరణాగతుండ నగు నాయెడలఁ బ్రసన్నులై నిజస్వరూపంబులతో సాక్షాత్కరింపుఁడు.

—♦ పురుషోత్తమవర్ణనము. ♦—

అని యమ్మహారాజశేఖరుండు ప్రార్థించుటయు దేవదేవుం డిట్లనియెను. రాజేంద్రా! దేవదానవయక్షగంధర్వాదులు, మహేంద్రుఁడు, బ్రహ్మ, రుద్రుఁడు మొదలగు వారిలో నేనెవ్వండను గాను. నన్ను

సకలార్తిహరుం డగు పురుషోత్తమునిగా నెఱుంగుము. నేను సర్వభూతంబులకు నారాధనీయుండను. అనంతుండను. సర్వశాస్త్రసంకీర్తితుండను. నిగమాంతప్రతిపాద్యుండను. యోగిగణంబులు నాకు జ్ఞానగమ్యుం డనియు, వాసుదేవుం డనియు నామనిర్దేశంబు గావించి యున్నారు. స్వయముగా బ్రహ్మయు, విష్ణుండును, శివుండును, దేవరాజగు నింద్రుండును, జగత్సంయమనుం డగు యముండును నేనే. పృథివ్యాది సకలభూతంబులును, దేవతాగ్నులును, జలపతియగు వరుణుండును, ధరిత్రియు, మహీంధరాదిసమస్తంబును నాకంటె నన్యంబులు గావు. ఈ త్రిభువనంబులయందును వాఙ్మయంబులగునవి యన్నియును, స్థావరజంగమాత్మకంబగు విశ్వంబంతయును, నేనే. నాకు భిన్నంబుగ దేనికినిగూడ నస్తిత్వంబు లేదు. ఓనృపాలా! నేను నీయెడల బ్రసన్నుండ నైతిని. నీయభీష్టవరప్రదానంబు గావించెదను. అకృతపుణ్యులగువారికి స్వప్నంబులయందైనను నాదర్శనలాభంబు గలుగదు. నీవు దృఢభక్తిసంపన్నుండవు. కావుననే నీకు నేను సాక్షాత్కరించితిని.

అని మహాదేవుం డనుగ్రహించుటయు మహీపాలుండానందపులకాంచితసర్వావయవుండై యో శ్రీకాంతా! శ్రీపతీ! పీతాంబరధరుండవు, శ్రీదుండవు, శ్రీశుండవు, శ్రీనివాసుండవు, శ్రీనికేతనుండవు నగు నీకు నమస్కారము. ఆద్యుండును, ఈశానుండును, సర్వేశ్వరుండును, సర్వతోముఖుండును, నిష్కలుండును, సనాతనుండును, పరమేశ్వరుండు నగునీకుఁ బ్రణామంబులు. దేవా! నీవు శబ్దాతీతుండవు, గుణాతీతుండవు, భావాభావవిరహితుండవు, నిర్లేపుండును, నిర్గుణుండును, సూక్ష్ముండును, సర్వజ్ఞుండును, సర్వభావనుండును, నీలజలదసంకాశుండును, గోబ్రాహ్మణహితరతుండును, సర్వరక్షకుండును, సర్వవ్యాపియు, శంఖచక్రధరుండును, గదాముసలధారియు, నీలోత్పలదళసన్నిభుండును, వర

పుండును, దేవదేవుండును, నగు నీకు శతసహస్రవందనములు. క్షీర సాగరమధ్యంబున భుజగపర్యంకశయనుండ వగు నోహృషీకేశా! నీకు నమస్కారము. సర్వపాపహరుండవగు శ్రీహరీ నీకుఁ బ్రణామము! దేవా! నీవు విభుండవును, వరదుండవును, సర్వలోకేశ్వరుండవును, మోక్షకారణుండవును, అవ్యయుండవు నగు విష్ణుదేవుఁడవు. నీకు నమస్కారము.

అని యనేకవిధంబుల వినుతించుచు సాష్టాంగప్రణామంబు గావించి యంజలిబద్ధుండై యింద్రద్యుమ్నుండు వినయమధురవచనంబులతో జగన్నాథా! నీవు నాయెడలఁ బ్రీతుండవై తివేని దేవతలు, అసురులు, గంధర్వులు, యక్షులు, రాక్షసులు, సిద్ధసాధ్యవిద్యాధరాదులు, పరివ్రాజకులు, యోగులు, తత్త్వచింతకులు, మోక్షదర్శనులు, నగు మనీషివరులు నిరంతరమునేపరమపదముంగూర్చి ధ్యానించుచుందురో యట్టి యనితరదుర్లభంబగు పరమపదంబు నీయనుగ్రహముచే నాకు లభించుఁగాక! అని మహారాజు ప్రార్థించుటయు మహాదేవుండు మహాభాగా! నీకు సర్వశుభంబులును బ్రాప్తించుఁగాక! నాప్రసాదంబుచే నీసకలాభీష్టంబులును సిద్ధించుఁగాక! నీవు పదివేలతొమ్మిదివందలవత్సరంబులవఱకును మహామహీరాజ్యభోగంబుల ననుభవించి యనంతరము దుర్లభంబగు దివ్యపదప్రాప్తుండ వయ్యెదవు. పూర్ణంబును, శాంతంబును, గుహ్యంబును, వ్యక్తావ్యక్తంబును, పరాత్పరంబును, సూక్ష్మంబును, నిర్లేపంబును, నిష్కలంబును, ధ్రువంబును, చింతాశోకవిరహితంబును, క్రియాకారణవర్జితంబును, పరమానందమయంబును, క్షేమయాఖ్యంబు నగు పరమపదంబును, నీవు సందర్శింపఁగలవు. మఱియు నాకాశంబును, మేఘంబులును, రవిచంద్రతారాగణంబులును, సప్తసముద్రంబులును, మేరుమందరాదిపర్వతంబులును, నెంతకాలంబుండు

నో, స్వర్గలోకంబున దేవత లెంతకాలంబు నివసించి యుందురో యం తకాలంబువఱకు నీమహీమండలమునందు సర్వస్థానములందును కత్ష యంబగు నీకీర్తి ఘోషితంబగుచుండుఁగాక! నీచేఁగావింపంబడినయజ్ఞ మునుండి సంభూతంబై యింద్రద్యుమ్నసరోవరనామంబున నొక దివ్య తీర్థము విఖ్యాతంబు గాఁగలదు. అతీర్థజలంబుల నవగాహనంబు సే యుమానవులు స్వర్గలోకంబునఁ బదునలువురిండ్రులు పరిపాలించుసం తకాలంబువఱకును సుఖోపభోగంబుల ననుభవింపఁగలరు.

ఆసరోవరంబునకు దక్షిణభాగంబున నైఋతికోణంబునందొక వటవృక్షంబు గలదు. దాని సమీపమునందున్న మండపము కేతకీవ నాచ్ఛన్నంబై బహువిధఫలభూరుహలతావేష్టితంబై యున్నది. ఆషా ఢంబున శుక్లపక్షంబున మఘానక్షత్రసంకలితం బగు పంచమీ తిథి యందు నామూర్తి నామండపమునందు స్థాపించి శుభాకాంక్షులగు మానవులు అమూల్యంబులును, సుందరంబులు నగు వేషభూషణాదు లచే నన్నలంకరించి మనోహరనృత్యగీతవాద్యంబులచేతను, రత్నభూ షణ స్వర్ణదండ చామరాదిప్రదానంబులచేతను సప్తదివసంబులవఱకు ను నన్నారాధించి మహోత్సవంబులు గావింపవలయును. అందుఁ జతు రాశ్రమనిరతు లగుబ్రాహ్మణులు నానావిధస్తోత్రంబులను, వేదపాఠం బులను గావింపవలయును. అనంతరము బలరామకేశవమూర్తులను సందర్శించి ప్రణామంబులు చేసి భక్తిపూర్వకంబుగ స్తోత్రంబు గా వించినచో నట్టివారు దివ్యాయుతవర్షంబులు విష్ణుమందిరనివాసులై నారాయణానుచరరూపంబులతో గంధర్వాప్సరోగణంబులచే సంకీర్తితు లగుచు శ్రీమన్నారాయణసహితులై విహరింపఁగలరు. త్రివారాది త్యభువనంబున నాదిత్యసన్నిభవిమానారూఢులై సంచరించుచు సకలా భీష్టభోగంబుల ననుభవించుచుందురు.

అని చెప్పి భగవంతుండగు పురుషోత్తముం డింద్రద్యుమ్న మహీపాలునకు వరప్రదానంబు గావించి విశ్వకర్మసహితుండై యంతర్హితుం డయ్యెను. అప్పు డింద్రద్యుమ్నుండు భగవద్దర్శనంబున సంప్రీతుండై తన్నుం గృతార్థునిగాం దలంచుకొని యుప్పొంగుచు సమాత్యపురోహితసహితుండై సుభద్రాకృష్ణబలరామమూర్తులను మణికాంచనవిచిత్రవిమానప్రతిమంబులగు రథంబులపై నధిష్ఠింపంజేసి మహాసమారోహముతో, మంగళగీతవాద్యములతోం దీసికొని వచ్చి వేదఘోషంబులతోం బవిత్రం బగు శుభస్థానమునందు నిలిపి ద్విజసహితుండై యథావిధిగ శుభతిథియందు, శుభనక్షత్రమున, శుభముహూర్తమునం దా దివ్యప్రతిమలను బ్రతిష్ఠించెను. ఈవిధముగా నమ్మహీపతి యాచార్యమతానుసారంబుగా సకలకార్యంబులను నిర్వర్తించి విధిపూర్వకంబుగా నాచార్యులకు బహుదక్షిణల నొసంగి యమ్మహోత్సవసందర్శనార్థులై వచ్చిన యతిథిసంఘంబులకందఱకును యథేష్టధనదానంబులం గావించెను. ఇట్లు విధిదృష్టవిధానంబున నుత్తమప్రాసాదమునం దాప్రతిమలను బ్రతిష్ఠించి నానాసుగంధపుష్పంబులను, స్వర్ణరత్నాదులను, శోభనవస్త్రములను సమర్పించి యథావిధిగ నర్చించుచు నమ్మహారాజు నిరంతరవివిధదానక్రియలతోడను, వివిధయజ్ఞానుష్ఠానంబులతోడను గాలక్షేపంబు సేయుచు ధర్మరాజ్యపాలనంబునం గృతకృత్యుండై సకలపరిగ్రహపరిహారపూర్వకంబుగం దుదకు విష్ణుదేవుని పరమపదలాభంబుగాంచి కృతార్థుండయ్యెను.

మునివరులారా! నృపశ్రేష్ఠుండగు నింద్రద్యుమ్ని పుణ్యచరిత్రమును, పవిత్రపురుషోత్తమక్షేత్రమాహాత్మ్యంబును సంక్షేపముగం గీర్తించితిని. ఇంకను నేమివినంగోరెదరో చెప్పుండు! అని బ్రహ్మదేవుం డానతిచ్చుటయుం బరమాశ్చర్యనిమగ్నులగు మునులు పరమానందము

తో నిట్లనిరి. ఓసురశ్రేష్ఠా! పురుషోత్తమయాత్రనెప్పుడు చేయవల యునో, యేవిధినుసరించి పంచతీర్థకృత్యంబుల నిర్వహింపవలయునో, అందొక్కొక్కతీర్థస్నానంబువలనను, దానములవలనను, దేవతాసందర్శనంబువలనను నేయేఫలలాభంబగునో వేఱువేఱుగ వక్కాణింపవల యును. అని ప్రార్థించుటయు బ్రహ్మదేవుండు మహర్షిశేఖరులారా! ఒక్కసారి జ్యేష్ఠశుక్లద్వాదశీదినంబున నుపవాసియై భక్తిపూర్వకంబుగఁ బురుషోత్తముని దర్శించువానికిఁ గురుక్షేత్రంబున సప్తాయుతవత్సరంబులు జితేంద్రియుండై జితక్రోధుండై తపంబు గావించినఫలము సిద్ధించును.

కావున స్వర్గాపవర్గకాంక్షితులగుమానవులు ప్రయత్నపూర్వకంబుగా జ్యేష్ఠశుక్లద్వాదశీదినంబునఁ బురుషోత్తమసందర్శనంబు గావింపవలయును. తీర్థసేవనులగుపుణ్యాత్ములు పంచతీర్థంబులను సేవించి పురుషోత్తము నర్చించినచో శాశ్వతవిష్ణులోకనివాసంబు లభించును. మహాజ్యేష్ఠసమయంబునఁ బురుషోత్తమంబునకుం బోయి పంచతీర్థకృత్యంబులనిర్వహించి పురుషోత్తమదర్శనంబు గావించుట శుభాకాంక్షులగువారి కవశ్యకర్తవ్యము. దూరమునందుండియైనను, నిర్మలచిత్తముతో భక్తిభావంబునఁ బురుషోత్తనామసంకీర్తనంబు సేయువానికి యాత్రాఫలంబును, విష్ణులోకనివాసంబును లభించును. పురుషోత్తమప్రాసాదముపై నున్నచక్రమును దూరమునుండియైనను భక్తియుక్తులై సందర్శించి ప్రణామంబు గావించుమానవులు సర్వపాపవిముక్తు లగుదురు.

మార్కండేయవటదర్శనము.

మునులారా! పూర్వకాలంబున మహాప్రళయము తటస్థించిన ప్పుడు కాల మతిభయంకరమయ్యెను. చంద్రసూర్యాదిగ్రహంబులును, స్థావరజంగమాదివస్తువులు నేవియు లేకయుండెను. బ్రహ్మాది

త్యుండు వెలుంగుచుండెను. ప్రచండఘనగర్జనంబులు వినవచ్చుచుండె ను. ఉల్కాపాతంబులచేఁ దరుపర్వతాదులన్నియును జూర్ణీభూతము లై పోయెను. సకలజీవగణంబులును, వినష్టంబులై పోయెను. మహాత్తరంబులగునుల్కాపాతము లగుచుండెను. సమస్తజలాశయములును శుష్కీభూతము లయ్యెను. అట్టిసమయంబునఁ బవనప్రభాకరసాహాయ్యముచే నతిభీషణంబగుసంవర్తకానలం బుద్భూతంబై పృథ్వీతలంబును భేదించుకొని రసాతలంబునఁ బ్రవేశించి దేవదానవయక్షగంధర్వాదుల కు మహాభయోత్పాదనంబు గావించుచుండెను. ఆయగ్నిజ్వాలాపరంపరలచే నాగలోకమంతయును దగ్ధమైపోయెను. క్షితిమండలంబునం గలసమస్తపదార్థములును భస్మీభూతము లయ్యెను. ఊర్ధ్వాధోభాగంబులంగలయెల్లవస్తువులును నిమిషమాత్రమున వహ్నిజ్వాలలకాహుతులైపోయెను.

అప్పుడు ప్రబలవేగవంతం బగుప్రభంజనంబును, సంవర్తకానలంబును శతసహస్రసహస్రయోజనంబులప్రదేశమంతయు నల్పకాలములోనే దగ్ధీభూతంబుగాఁ జేసివైచెను. దేవాసురగంధర్వాదులును, సకలజీవులును నమ్మహానలంబున దగ్ధులైపోయిరి. ఆకల్పానలజ్వాలలు ప్రదీప్తములై, ఘోరారావంబు సేయుచుఁ గోటిసూర్యసంకాశములై సురాసురనరగంధర్వాదిపరివృతంబులగుత్రిలోకములను నిమిషములో దహించివైచెను. అంతటిమహాఘోరంబును, భీభత్సంబునగుప్రళయకాలమునందుఁ బరమధార్మికుం డగుమార్కండేయమునివరుం డొక్కరుఁడుమాత్రమే ధ్యాననిష్ఠుండై యుండెను. కాని మోహపాశనిబద్ధుండగునాతఁడు క్షుత్పిపాసాకులితేంద్రియుండై పరితపించిపోవుచుండె ను. దారుణవహ్నిజ్వాలాదర్శనంబున నాతని కంఠోష్ఠతాలువులు శుష్కీభూతము లై పోయెను. భయవిహ్వలుం డగునాతఁ డప్పుడు తృష్ణా

త్తుండై తపంబు సాలించి యచేతనప్రాయుండై యేమియుం దోఁచక సమస్తభూమండలమును బరిభ్రమింపనారంభించెను. కాని యాతని కెందును రక్షకుండు కానఁబడకుండుటచే నిటునటుఁ బరుగులెత్తుచుండెను.

ఆతని కెందును విశ్రమస్థానము కానంబడదయ్యెను. అప్పుడాతఁడు విభ్రాంతుండై యేమిచేయుదును? ఎక్కడకుఁ బోవుదును? ఎవ్వరి నాశ్రయింతును? నాకేమియుం దోఁచుట లేదు. సనాతనుండును బురుషోత్తముండును నగు దేవదేవుని దివ్యదర్శనంబు నాకెట్లు సిద్ధించును? అని యనేకవిధంబులఁ దలపోయుచు మార్కండేయుం డేకాగ్రచిత్తంబున మహాప్రళయకారణుండును, సనాతనుండును, బరమపదస్వరూపుండునగు జగన్నాథునిం గూర్చి చింతించుచు ననతిదూరంబునఁ బురుషేశనామంబుచే విఖ్యాతంబగు వటవృక్షమును దర్శించి యతిత్వరితంబుగ దానిసమీపమునకుం బోయి యాచెట్టుమొదటఁ గూర్చుండెను. ఆస్థానంబునఁ గాలానలజ్వాలాభయంబుగాని, యంగారవర్షణంబుగాని, ఉల్కాశనిపాతంబుగాని యేమియు లేకయుండెను.

—♦ ప్రళయసందర్శనము. ♦—

అనంతరము తటిన్మాలాభీలంబులును, అద్భుతాకారంబులు నగుమేఘంబు లన్నియు నాకాశమునం దలముకొనియెను. నీలోత్పలశ్యామలంబులును, కుముదప్రతిమంబులును, కింజల్కవర్ణంబులును, పీతహరిద్వర్ణంబులును, పద్మపలాశసంకాశంబులును, కాకాండసన్నిభంబులు నగుజలదబృందంబులు పురపర్వతాకారంబులతో నలముకొని గభీరగర్జనంబులుగావించుచుఁ గుంభవృష్టితో సకలదిశలను ముంచివైచుచుండెను. బ్రహ్మాండమంతయును గ్రమముగా జలప్లావితమై పో

మెను. ఈవిధముగా బ్రళయానలంబును జల్లార్చి యేకధారగా ద్వా దశవర్షంబులు మహావర్షపాతం బగుచుండెను. అప్పుడు సముద్రంబు లన్నియు వేలాతిక్రమణంబు గావించి భూమండలమునంతను ముంచి వైచెను. తుదకాసాగరంబులన్నియును, ప్రబలఝంఝామారుతాహ తులచే సంక్షుభితంబులై చెదరిపోవుచుండ నాదిపద్మాలయుండగువిష్ణు దేవుండు భయంకరప్రభంజనమునంతను బానము చేసి యేకార్ణవమ ధ్యంబున శయనించియుండెను. దేవాసురయక్షరాక్షసాదులన్వైన లే కుండం బోయెను. స్థావరజంగమంబులగుసకలవస్తువులును వినష్టంబు లయ్యెను.

అప్పుడు మార్కండేయుండు తానాశ్రయించియున్నవటవృక్ష మును, భూమిని, దిక్కులను, చంద్రసూర్యులను, వాయువును, మహా నలమును, మఱియేవస్తువునుగూడం జూడంజాలకపోయెను. ఘోరంబ గునయ్యేకార్ణవంబున నేయాశ్రయంబును లేకుండెను. అంతటను ద మోరాశి యాక్రమించుకొని యుండెను. ఆసమయంబున జలార్ణవ మగ్నుం డగునాతం డెట్లో యుత్తీర్ణుం డగుటకుం బ్రయత్నించెను. కా ని లాభము లేకపోయెను. ఆర్తుం డగునాతండు జలంబులం దేలి యిందందుం గొట్టుకొనుచుం బరిభ్రమించుచుండెను. ఆతని దరిం జేర్చు టకు దిక్కెవ్వరును గానవచ్చుట లేదు. అట్లు శరణ్యంబులేక యతివి హ్వలుండై యున్నమార్కండేయుం గాంచి దయాళుం డగుపురుషోత్త ముండు మధురగంభీరస్వరంబున వత్సా ! సువ్రతా ! బాలుండవగు నీవు చాలడస్సితివి. నీవు నాభక్తుండవు. మార్కండేయా ! లెమ్ము ! నీకేమియును భయము లేదు. నాసమీపమునకు రమ్ము ! అని యాన తిచ్చెను.

ఆవాక్యంబుల నాలించి మార్కండేయుండు కుపితుండై యతి

విస్మయంబుతో దెసల నవలోకించి వివ్వంగా నాతపోబలంబున కీవిధముగా ననన్యజ్ఞాతం బూర్చి నాపేరుపెట్టి నన్నుఁ బిలుచుచున్నవారెవ్వరు? నన్ను బాలుండని నిర్దేశించి బహుసహస్రవర్షంబులు గడపిననా జీవితకాలమును గూడఁ దృణీకరించుచున్నవా రెవ్వరు? దేవతలయందిట్టివ్యవహారమెన్నఁడును గానంబడుట లేదు. దేవదేవుండగు బ్రహ్మదేవుండు నన్ను దీర్ఘాయుష్మంతునిగా నేర్పఱిచియున్నాఁడు. నన్నిప్పుడిట్లు పిలిచి స్వయముగా మృత్యువును గోరి తెచ్చుకొనుచున్నవిగతజీవుం డెవ్వఁడు? అని యిట్లు మార్కండేయుండు, చింతావిష్టుండై యిది యేమిస్వప్నమా? కాక నాకజ్ఞానము గలిగినదా? అని యనేకవిధంబుల వితర్కించుకొని నిశ్చలచిత్తంబున ధ్యానించుటయునాతనికి సకల దుఃఖవిధ్వంసిని యగుమహాశక్తి యావిర్భావం బయ్యెను.

అప్పు డాతఁడు భక్తిపూర్వకంబుగఁ బురుషోత్తమదేవునిశరణంబు నాశ్రయింపవలయు నని నిశ్చయించుకొని యమ్మహాదేవునిధ్యానంబునఁ దన్మయుం డగుటయు నవ్వటభూరుహంబు మరలఁ సలిలోపరిభాగంబున నెప్పటియట్ల తేలుచున్నట్లాతనికి గోచరించెను. ఆభూరుహావిశాలశాఖోపరిభాగంబున విశ్వకర్మనిర్మితంబును, నవరత్నఖచితంబును, నానారత్నాలంకారభూషితంబును నానాస్తరణాచ్ఛన్నంబును, ఆలోకరమణీయంబును, ప్రభామయంబు నగుసౌవర్ణపర్యంకము పరమాద్భుతంబుగ సమున్నమింపఁబడినదిగఁ గానవచ్చెను. ఆపర్యంకోపరిభాగంబునఁ గోటిసూర్యప్రభాభాసమానుండును, చతుర్భుజుండును, సుందరాంగుండును, పద్మపత్రాయతలోచనుండును, శంఖచక్రగదాధరుండును, శ్రీవత్సవనమాలాలంకృతుండును, దివ్యసుందరదేహుండును నగు శ్రీకృష్ణుండు బాలకాకారంబునఁ బవళించి యుండెను.

మునివరుం డగుమార్కండేయుండు, దేవదేవుం డగుశ్రీకృష్ణుం

గాంచి విస్మయోత్ఫుల్లనయనుండును, ఆనందపులకితసర్వాంగుండును నై సాష్టాంగప్రణామంబు గావించి ఆహా! ఘోరంబగునీయేకార్ణవంబున సర్వంబును నిమగ్నంబై పోయిన యీసమయమునం దీబాలుం డొంటిగా నిర్భయంబుగ నిండొల్లున్నాఁడు? అని భావించుకొనుచు భూతభవిద్వర్తమానవిదుండయ్యును మార్కండేయుండు మాయామోహంబుచే నేమియు నెఱుంగనివాఁడయ్యెను. అతఁ డట్లజ్ఞానుండై తనతపోబలంబును, జ్ఞానంబును, గర్మంబులును, దీర్ఘజీవనంబును, మానత్వంబునుగూడ నిరర్థకంబు లయ్యె ననియు, నీమణిపర్యంకశాయియగుబాలకుం డెవ్వఁడో తెలియంగఁజాలకుంటి ననియు నచేతప్రాయుండై చింతించుచు నేకార్ణవంబునఁ దేలిపోవుచుండెను. ఎందును శరణ్యంబు లేకుండుటచే నాతనికి నిర్వేదంబు గలిగెను. స్వమహిమాధిష్ఠితుండును, బాలార్కసదృశుండును, దివ్యతేజోమయుండు నగునామాయాబాలకుని మార్కండేయుండు దర్శింపఁజాలకపోయెను.

జలంబుల నట్లీఁదుకొనివచ్చుచున్నమార్కండేయునిం గాంచి యాబాలకుండు మందహాసవదనుండై మేఘగంభీరస్వరంబున వత్సా! నీవు చాలఁ బరిశ్రాంతుండవైన ట్లగపడుచున్నావు. సంరక్షణంబుకొఱకు నన్నాశ్రయింపఁజూచుచుంటివి. రమ్ము! శీఘ్రముగ వచ్చి నాశరీరంబునఁ బ్రవేశింపుము. అందువలన నీకు విశ్రాంతి గలుగును. అని ప్రబోధించుటయు మార్కండేయుండు మాఱుమాట చెప్పక మోహావేశవివశుండై వివృతంబగునాబాలకునివదనంబునఁ బ్రవేశించెను.

—♦ భగవద్గర్భపరివర్తనము ♦—

అట్లు మార్కండేయుం డాబాలకునియుదరంబునఁ బ్రవేశించి యందు నానాజనపదపరివృతంబగు సమస్తభూమండలమును, సప్తసము

ద్రింబులను, సప్తద్వీపంబులను, భారతాదివర్షంబులను వర్ణించెను. మఱియు సర్వరత్నమయంబును, బహుకందరయుతంబును, నానాముని జనాకీర్ణంబును, నానాతరులతాశోభితంబును, నానాసత్త్వసంపన్నంబును, నానాశ్చర్యమయంబును, వ్యాఘ్రసింహాదినానాజంతుపరివృతంబును, శక్రాదిబృందారకసేవితంబును, సిద్ధచారణయక్షాప్సరోగణాధిష్ఠితంబును, బహువిధదేవతాయతనసమలంకృతంబును, మనోహరంబునగు మేరుపర్వతమును దర్శించెను. ఈవిధముగా మార్కండేయుం డాబాలునియుదరంబున సంచరించుచు మేరుశీతశైలహేమకూటాది సకలపర్వతంబులును, కురుక్షేత్రంబును, పాంచాలమద్రకేకయాదిసకలదేశంబులను, భూమండలమునందలి సకలతీర్థములను, గ్రామనగరకృషిగోరక్షావాణిజ్యక్రయవిక్రయాదిస్థానంబులను, ఇంద్రాదిదేవతలను, మహర్షులను, రాక్షసులను సకలజీవులనుగూడ సత్యాశ్చర్యముతోఁ గనుంగొనుచుండెను. బ్రహ్మాదితృణపర్యంతముంగల చరాచరప్రపంచమంతయు నయ్యుదరంబునం దమ్మునీంద్రునకు దృగ్గోచరం బయ్యెను.

అప్పు డాతని కవ్యాహతంబగుమనశ్శక్తియు, నద్భుతంబగుస్మృతిశక్తియుఁ బరమేశ్వరానుగ్రహంబున లభించుటయు నమ్మునివరుండు భగవద్గర్భస్థంబగుబ్రహ్మాండమునం దంతటను బరిభ్రమింపఁదొడంగెను. కాని యావిష్ణుదేవునిదివ్యోదరంబున కంతం బెచ్చటను నాతఁడు గనుంగొనఁ జాలఁడయ్యెను. అతఁ డెంతతిరిగినను నంతంబు గానలేక వరదుండగు నాదేవదేవునకు శరణాగతుం డయ్యెను. ఇట్లు పరమేశ్వరు శరణంబు గోరినంతనే యావిష్ణుదేవుని వివృతవదనగహ్వరమునుండి యమ్మునీంద్రుండు బహిర్గతుం డయ్యెను.

—— పరమేశ్వరస్తవము ——

మార్కండేయమునీంద్రుం డాబాలకునిగర్భంబునుండి బహిర్గతుండై మరల నేకార్ణవీకృతం బై యున్న భూమండలమును, మఱియు నచ్చటిశాఖాంతరంబునఁ బర్యంకముపై మునుపటివలెనే శిశురూపిమై శయనించియున్న దేవదేవుని గనుంగొనియెను. ఆపుండరీకాక్షుండును, శ్రీవత్సవక్షుండును, పీతాంబరధరుండును, చతుర్భుజుండు నగు దేవుఁడే సకలజగత్కబళనంబు గావించియుండెను. అప్పు డాబాలకాకారుండగు దేవదేవుండు జలార్ణవంబునం దేలియాడుచున్న మార్కండేయునిం గాంచి మందహాసము చేయుచు వత్సా! నాయుదరంబున నివసించుటవలన నీకించుక యాయాసము తీఱినదా? అందు సంచరించుచు నీ వెట్టివింతలను గనుంగొంటివి? మునిశ్రేష్ఠా! నీవు నాభక్తుఁడవు. ఆయాసపడి నీవు నన్నాశ్రయించితివి. కావున నొకసారి నన్నవలోకింపుము! అని ప్రబోధించుటయు మార్కండేయుండు హర్షపులకితాంగుండై రత్నాలంకారభూషితుండును, దుర్నిరీక్ష్యుండు నగునాపురుషోత్తమునివంక దృష్టిపాతంబు గావించెను.

అంతలోనే యమ్మునిశ్రేష్ఠునిదృష్టి విమలంబును బ్రసన్నంబు నయ్యెను. దేవదేవానుగ్రహముచే నాతనికభినవచక్షుశ్శక్తి లభించిన ట్లయ్యెను. అప్పుడు మార్కండేయుండు సురసేవితంబులగునామహాదేవునిపాదపంకజంబులకుఁ బ్రణమిల్లి యంజలిబద్ధుండై పరమాశ్చర్యనిమగ్నచిత్తంబుతో, హర్షగద్గదస్వరంబుతో నిట్లుస్తుతింప నారంభించెను. ఓజగన్నాథా! మాయాబాలకరూపా! పద్మాక్షా! దేవదేవా! దుఃఖితుండనై శరణాగతుండ నగునన్ను రక్షింపుము. స్వామీ! నేను సంవర్తానలజ్వాలలో సంతప్తుండనై, యంగారవర్షణంబునకు భీతుండనై తిని. మఱియు నతిప్రచండవాయువేగముచే శోషితుండను, విహ్వ

లుండను, శాంతుండను నై తిని. ప్రళయాదిత్యప్రతాపంబునకును, పుష్కలావర్తమేఘవర్షంబునకును గమునుడివడిపోయితిని. పురుషోత్తమా! నాకుఁ బరిత్రాణంబు గావింపుము. జగత్ప్రభూ! తృషితుండను, క్షుధితుండను, దుఃఖితుండనునై యనన్యశరణ్యుండనై పరితపించుచున్నాను. దేవా! నీయుదరంబున సమస్తప్రపంచమును గాంచి విస్మితుండనై విషణ్ణుండనై తిని. పురుషోత్తమా! నన్ను రక్షింపుము. ఆశ్రయరహితంబగునీసంసారమునందు నాకుఁ బ్రసన్నుండవగుము.

విబుధశ్రేష్ఠుండవు, విబుధప్రియుండవు, విబుధనాథుండవు, విబుధాలయుండవు, సర్వలోకేశ్వరుండవు, జగ[illegible] నగునీవు నాకుఁ బ్రసన్నుండవగుము. సర్వజగత్కర్తవు, భూధరుండవు, సలిలావాసుండవు, మధుసూదనుండవు, కమలాకాంతుండవు, త్రిదశేశ్వరుండవు, కంసకేశిఘ్నుండవు, అరిష్టనాశకుండవు, దైత్యహంతవు, దనుజాంతకుండవు, కృష్ణుండవు నగునీవు ప్రసన్నుండవగుము. మధురావాసా! యదునందనా! ఇంద్రావరజా! వరదా! అవ్యయా! ప్రసన్నుండవగుము. దేవా! పంచభూతంబులును, మనంబును, అహంకారంబును, బుద్ధియు, ప్రకృతియు, సత్త్వాదిగుణంబులును, జగద్వ్యాపియగుపురుషుండును, పురుషోత్తముండును, సకలేంద్రియంబులును, శబ్దాదివిషయంబులును, దిక్కులును, కాలంబును, ధర్మంబును, వేదంబులును, సదక్షిణంబు లగుయజ్ఞంబులును, ఇంద్రుండును, శివుండును, హరియు, హుతాశనుండును, యముండును, రాక్షసేశ్వరుండును, జలపతి యగు వరుణుండును, వాయువును, ధనేశ్వరుండును, ఈశానుండును, అనంతుండును, గణేశ్వరషణ్ముఖవసురుద్రాదిత్యులును, ఖేచరులగు యక్షగంధర్వాదులును, మరుద్గణంబులును, ఋషిగణంబులును, వాలఖిల్యగణంబులును, అశ్వినీకుమారులును మఱియు జీరసంజ్ఞకంబులగుసకలం

బును నీస్వరూపంబులు. బ్రహ్మాదితృణపర్యంతంబునుగలసమస్తమును నీకంటె భిన్నంబగువస్తు వేదియును లేదు. భూతభవిష్యద్వర్తమానాదిసకలకాలంబులును, కాలికవ్యవహారంబులును నీకంటె నన్యంబులు గావు. కూటస్థుఁడవు, అచలుఁడవు, ధ్రువుండవు నగు నీపరమవస్వరూపమును బ్రహ్మాదిదేవతలుగూడ నెఱుంగఁజాలరు. అల్పబుద్ధి నగునాకెట్లు విదితం బగును ? దేవా ! నీవు శుద్ధస్వభావుఁడవు. నిత్యుండవు. ప్రకృతికతీతుండవు. అవ్యక్తుండవు, శాశ్వతుండవు, అనంతుఁడవు, సర్వవ్యాపివి, ఆకాశమూర్తివి, అజుండవు, అవ్యయుండవు, విభుండవు, నిర్గుణుండవు, నిరంజనుండవు నిన్నుస్తవంబు సేయుటకు సమర్థుం డగువాఁ డెవ్వఁడు ? అల్పచేతస్కుండ నగునేను గావించినయీస్తవంబునందుగలలోపంబుల నన్నిటిని క్షమింపుము.

భగవద్దర్శనము.

మార్కండేయమునీంద్రునిచే నిట్లు సంస్తుతుండై పరమేశ్వరుం డగువిష్ణుదేవుండు మేఘగంభీరస్వరంబుతో వత్సా ! నీయభీష్టంబు దెలుపుము. నీసకలమనోవాంఛితంబులను సఫలంబు గావించెదను. అని బాలకుండగునా దేవదేవునిమందహాసవదనమునుండి యనుగ్రహపూర్వకముగా వెలువడినయమ్మధురవచనంబుల నాకర్ణించి మార్కండేయమునీంద్రుండు, పరమప్రీతుండై తన్మయచిత్తంబున నిట్లనియెను. దేవా ! సర్వోత్తమంబగు నీమాయాశక్తి నెఱుంగఁగోరుచున్నాను. నీప్రసాదంబుచే నాస్మృతిశక్తికి లోపంబు లేకుండున ట్లనుగ్రహింపుము. నేను నీశిశూలోదరంబున నతివేగపరిభ్రమణంబు గావించితిని. పుండరీకాక్షా! నీ వెవ్వండవో యెఱింగింపుము. సకలజగంబును గబళితంబు గావించి యిచ్చట నిట్లుబాలకరూపంబున శయనించియుండుటకుఁ గారణమేమో తెల్పుము.

అనియిట్లు మునిముఖ్యం డగుమార్కండేయుండు ప్రార్థించుట యు మహాతేజస్వియు, మహాద్యుతిమంతుండును నగుదేవదేవుం డాతని నాదరించి వత్సా ! దేవతలుగూడ నాతత్త్వమును సంపూర్ణముగా నెఱుంగఁజాలరు. నేను నీయెడలఁ బ్రీతుండనైతినిగావున సకలజగత్క ర్త నగునాతత్త్వమును బోధించెదను వినుము. విప్రర్షీ ! పితృభక్తుండ వును, శరణాగతుండవు నగు నీయెడలఁ బరితుష్టుండనైతిని. నీయసా ధారణబ్రహ్మచర్యంబు నేనెఱుంగుదును. పూర్వకాలంబున నేను జ లంబునకు నారసంజ్ఞను నిర్దేశించితిని. అందుచేతనే నాకు నారాయణ నామంబు గలిగెను. నేనవ్యయుండను, శాశ్వతుండను, సర్వభూతవి ధాతను, సృష్టికర్తను. విష్ణుదేవుండను, బ్రహ్మేంద్రయమవైశ్రవణులు ను, శివసోమప్రజాపతులును, కశ్యపుండును, ధాతయు, విధాతయు నేనే. నాకగ్నిదేవుండు ముఖంబును, భూమి పాదంబులును, చంద్రార్కు లు లోచనంబులును, గగనంబు మస్తకంబును, దిక్కులు శ్రోత్రంబు లును, సముద్రంబులు స్వేదసంచయంబును, దిఙ్నభంబులు కాయం బును, వాయువు చిత్తంబును నైయుండును. అనేకదక్షిణాన్వితంబు లగుక్రతుసమూహంబులచే నేనర్చింపఁబడుచుందును. వేదవిదులగువా రు నన్నే యారాధించుచుందురు. స్వర్గాపవర్గకాంక్షితులగుక్షత్రియు లును, వైశ్యులు నన్నుఁ బూజించుచుందురు. చతురుదధివలయితం బగునీధరామండలమును శేషమూర్తినై నేనే ధరించియుందును. పూ ర్వకాలంబున నేనే వరాహరూపముతో వసుంధర నుద్ధరించితిని. బా డబస్వరూపంబున నేనే జలరాశియందలిజలంబులను బానము చేయు చుందును. మరల జలంబులను గల్పించుచుందును. బ్రాహ్మణులు నాముఖంబును, క్షత్రియులు భుజంబులును, వైశ్యులూరువులును, శూద్రులు పాదంబులు నైయుందురు. ఋగ్యజుస్సామాథర్వవేదంబు

లునాయందే ప్రాదుర్భూతంబులై నాయందే ప్రవేశించుచున్నవి. సమ గుణావలంబనులును, నియతాత్ములును, తత్త్వచింతకులును, కామక్రోధద్వేషవిరహితులును, సంగహీనులును, పాపరహితులును, సాత్త్వికులును, నిరహంకారులును, నియతాధ్యాత్మకోవిదులు నగు బ్రాహ్మణులు సర్వదా తన్మయచిత్తంబులతో నన్నుపాసించుచుందురు. సంవర్తకజ్యోతిని, సంవర్తకానలంబును నేనే.

నభోమండలంబున జ్యోతిర్మయంబు లగునక్షత్రంబులన్నియు నారోమకూపంబు లని యెఱుంగుము. రత్నాకరంబు లగుసముద్రంబులును, దిక్చతుష్టయంబును, వసనశయననిలయాదులును, కామక్రోధహర్షమోహాదులును నాస్వరూపంబులు. మానవులచేఁ గావింపఁబడుసత్యదానతపంబులకును,అహింస మొదలగుసత్కర్మంబులకును నేనే మూలకారణుండను. దేహధారులగు వారందఱును నావిధానంబుననే విహితు లగుచుందురు. నామాయచే వారితత్త్వజ్ఞానము తిరోహితం బగుచుండును. నాయిచ్ఛానుసారంబుగనే వారు మెలంగుచుందురు. వేదజ్ఞానసంపన్నులై వివిధయజ్ఞానుష్ఠానంబులఁ గావించుచుఋత్విక్షులును, శాంతచిత్తులునగుబ్రహ్మవిదులు నన్నే యనుగమించుచుందురు. లోభాభిభూతులును, కృపణులును, అనార్యులును, అకృతాత్ములును, నగువారు నన్నుఁ జేరఁజాలరు. ధర్మగ్లానియు, అధర్మాభ్యుత్థానంబు నగుకాలములయందు లోకహితంబునకై నేనవతరించుచుందును. దైత్యులు హింసాపరాయణులై, దేవతల కవధ్యులై దారుణప్రకృతులై విజృంభించుచున్నకాలములందు నేను పుణ్యాత్ములగృహంబున మానవమూర్తినై యవతరించి సర్వబాధానివారణంబు గావించుచుందును. నేను దేవమానవగంధర్వాదులను, చరాచరవస్తుప్రపంచమును సృజించి మరలమాయచే సంహారంబు చేయుచుందును. కర్మకాలంబున మరల

సృష్టి చేయుచుందును. ధర్మసంస్థాపనంబునకై నేను మానవావతారంబు నెత్తుచుందును.

మునికులతిలకా! మదీయం బగుధర్మమూర్తి సత్యయుగంబున శ్వేతవర్ణంబును, త్రేతాయుగంబున శ్యామవర్ణంబును, ద్వాపరంబున రక్తవర్ణంబును, కలియుగంబునఁ గృష్ణవర్ణంబునై యుండును. కలియుగంబున సధర్మము మూఁడుభాగము లుండును. ప్రళయకాలంబున నేనతిదారుణకాలరూపుండనై యొక్కండనే త్రిభువనంబులను సంహరించుచుందును. త్రిధర్ముండను, విశ్వాత్ముండను, సర్వలోకసుఖావహుండను, అభిన్నుండను, సర్వగుండను, అనంతుండను, హృషీకేశుండను, ఉరుక్రముండను నగునేను కాలచక్రంబును నడపించుచుందును. సర్వభూతహితుండ నగు బ్రహ్మస్వరూపుఁడను నేనే—నన్నెవ్వరు నెఱుంగఁజాలరు. భక్తులు నిరంతరమును నన్నుఁ బూజించుచుందురు. ఓమునిందా్ర! నీవు నాయుదరముఁ బ్రవేశించి యనుభవించినక్లేశం బంతయును నీశుభోదయంబుకొఱకే యైనది. స్థావరజంగమాత్మకంబగు ప్రపంచమునందు నీవుగాంచినయెల్లవస్తువులందును భూతభావనుండ నగునాతేజము విరాజిల్లుచునే యున్నది.

ఓవిప్రర్షీ! శంఖచక్రగదాధరుండనగు నారాయణుండను నేనే. యుగసహస్రపరివర్తనం బగునంతవఱకును విశ్వాత్ముండ నగునేను విశ్వంబును మోహితంబుగాఁ జేసి శయనించి యుందును. మునిసత్తమా! బ్రహ్మదేవుండు బోధితుం డగునంతవఱకును శిశుత్వము నెఱుంగని నేను బాలకరూపంబున నిరంతరమును విరాజిల్లుచుందును. అట్టిబ్రహ్మస్వరూపుఁడ నగునేను నీయెడలఁ బరితుష్టుండనై నీకు వరప్రదానంబు గావించుచుంటిని. ఈయేకార్ణవజలంబున సముద్రంబులు నిస్తేజంబైనను నాయనుగ్రహంబుచే నీవు సర్వజ్ఞుండవై యఖిలంబును గాం

చఁగలిగితివి. నీవు నాయుదరంబునఁ బ్రవేశించి యందును స్థావరజంగమాత్మకంబగు సమస్తప్రపంచమును దర్శించితివి. కాని యందువలనఁగూడ నీకు నాతత్త్వము సువిదితంబు గాలేదు. కావుననే నిన్నతిశీఘ్రముగ నాముఖవివరమునుండి బహిర్గతునిం గావించితిని. మదీయం బగునాత్మతత్త్వము సురాసురాదులకుఁగూడ నజ్ఞేయం బైనను ప్రసన్నుండనై సర్వంబును నీకెఱింగించితిని. బ్రహ్మదేవుండు ప్రబోధితుం డగునంతవఱకును నీవిచ్చటనే సుఖవిహారంబు గావించుచుండుము. బ్రహ్మదేవుండు ప్రబుద్ధుం డైనంతనే యేకాత్ముండనగు నేను సమస్తప్రపంచమును యథారూపమున మరల సృష్టింపఁజేయుదును.

అని భగవానుండగు మాధవుండు మార్కండేయు ననుగ్రహించి వత్సా! నీవెందుకొఱకు నన్ను స్తుతించితివో నీయభీష్టంబు దెల్పుము. నీకు వరప్రదానంబు గావించెదను. ఆయుష్మంతుండ వగునీవు నాభక్తుఁడవు. ఇంకను దీర్ఘాయుష్మంతుఁడ వయ్యెదవుగాక! అని శుభవచనంబులచే నాశ్వాసించుటయు మార్కండేయుం డద్దేవునకు సాష్టాంగప్రణామంబు గావించి మహాత్మా! నేను నీదివ్యమంగళస్వరూపంబును దర్శింపఁగలిగితిని. నీదివ్యదర్శనంబుచే నామాయామోహంబు విగతమైపోయినది. లోకహితార్థమై నీయనుగ్రహంబుచేఁ బుణ్యంబును, నిర్మలంబు నగునీపురుషోత్తమక్షేత్రమునందు శైవభాగవతాదులకు వివాదప్రతిషేధకంబునకై యొకశివాయతనంబును గల్పింపఁదలంచితిని. భవదీయం బగునీయుత్తమక్షేత్రమునందు శంకరమూర్తి కూడఁ బ్రతిష్ఠితుండైనచో హరిహరులకభేదంబనియు, నిరువురు నేకమూర్తులే యనియు లోకులకందఱకును సంపూర్ణవిశ్వాసము గలుగఁగలదు.

అనివిన్నవించుటయు జగన్నాథుండు ప్రీతుండై మునినాథుం గాంచి వత్సా! నాయాజ్ఞానుసారంబుగా భిన్నభావప్రశమనంబుకొఱ

నును, సకలలోకారాధనీయంబుకొలకును బరమకారుణికుండగు భువనేశ్వర దేవునిదివ్యలింగమును బ్రతిష్ఠించి సత్వరంబుగ నొకశివాలయంబును నిర్మాణంబు గావింపుము. అందు శివలింగంబును, మదీయంబగుమూర్తినిగూడఁ బ్రతిష్ఠింపుము. హరిహరుల కెట్టిభేదంబును లేదు. నాయేకమూర్తియే ద్విరూపంబైనది. రుద్రుండే విష్ణుండు; విష్ణుండే మహేశ్వరుఁడు. పవనాకాశంబులవలెంబోలి వీరికెట్టిభేదంబును లేదు. గరుడధ్వజుఁడే వృషభధ్వజుఁ డనియుఁ,ద్రిపురాంతకుఁడే మురాంతకుఁడనియు మూఢమానవు లెఱుంగరు. నీవు నీనామంబుతో నొకశివాలయంబు నిర్మించి యాదేవదేవున కుత్తరదిగ్భాగంబున మార్కండేయహ్రదంబును గల్పింపుము. ఆదివ్యతీర్థము మానవలోకంబున సుప్రసిద్ధము గాఁగలదు. అది సర్వపాపనివారకం బగును. అని ప్రబోధించి భగవానుండును, సర్వవ్యాపియు నగుజనార్దనుండంతర్హితుం డయ్యెను.

—• శ్రీకృష్ణదర్శనమాహాత్మ్యము. •—

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు వెండియు నిట్లనియెను. మునివరులారా! తీర్థసేవాతత్పరుండగువాఁడు ముందుగ మార్కండేయహ్రదంబునకుఁ బోయి యందుఁ బ్రవేశించి యుదఙ్ముఖుండై —

"సంసారసాగరే మగ్నం, పాపగ్రస్త మచేతనం
త్రాహి మాం భగనేత్రఘ్న, త్రిపురారే నమోస్తు తే.
నమః శివాయ శాంతాయ, సర్వపాపహరాయ చ
స్నానం కరోమి దేవేశ, మమ నశ్యతు పాతకమ్."

అనుమంత్రమును బఠించుచు స్నానము చేసి విధిపూర్వకంబుగా దేవర్షిపితృతర్పణంబులు గావించి మరల స్నానము చేసి యాచమనపూర్వకంబుగ నటనుండి శివాలయంబునఁ బ్రవేశించి ముమ్మాఱు

ప్రదక్షిణం బాచరించి మూలమంత్రముతో మార్కండేయేశ్వరునకుఁ బూజాప్రణామంబులు గావించి—

"త్రిలోచన నమస్తేస్తు, నమస్తే శశిభూషణ
త్రాహి మాం త్వం విరూపాక్ష, మహాదేవ నమోస్తుతే."

అను మంత్రమును బఠించుచు నమ్మహాదేవుని బ్రసన్నుం గావించుకొనవలయును. ఇట్లు స్నానసందర్శనార్చనంబులఁ గావించువాఁడు దశాశ్వమేధఫలలాభంబు గాంచి సర్వపాపవిముక్తుండై శివలోకంబునఁ బ్రవేశించి యందు దివ్యంబులగుసకలోపభోగంబుల ననుభవించుచుఁ బ్రళయకాలంబువఱకును సుస్థిరుండై యుండఁగలఁడు.

అనంతరము కల్పతరుసన్నిధికిం బోయి ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణం బాచరించి—

"ఓంనమోవ్యక్తరూపాయ, మహాప్రళయకారిణే
అమరత్వం సదాకల్పే హారేశ్చాయతనం వట."

అనుమంత్రముతోఁ బూజింపవలయును. అట్లు యథావిధిగ నవ్వటంబునకుఁ బూజాప్రణామప్రదక్షిణంబులఁ గావించువాఁడు జీర్ణనిర్మోకం బగునజగరంబునుం బోలి సర్వపాపవిముక్తుండై విరాజిల్లును. ఆవృక్షచ్ఛాయ నాశ్రయించినవానికి బ్రహ్మహత్యాపాతకమునుండి నిష్కృతిలాభంబు గలుగును. కృష్ణాంగప్రభూతంబును, బ్రహ్మతేజోమయంబును, న్యగ్రోధరూపంబు నగువిష్ణుమూర్తి నారాధించుమానవులు రాజసూయాశ్వమేధంబులకంటె నుత్తమఫలలాభంబు నందుదురు. అట్టివారు స్వకులోద్ధారకులై విష్ణులోకప్రాప్తు లగుదురు. మఱియు శ్రీకృష్ణసమీపవర్తి యగువైనతేయునకు భక్తిపూర్వకంబుగఁ బ్రణమిల్లువారు సర్వపాపవిముక్తు లగుదురు. వటవృక్షంబును, వైనతే

యుని దర్శించిన వెనుకఁ బురుషోత్తముని, బలరాముని, సుభద్రను దర్శించు వారికిఁ బరమగతిలాభంబు గలుగును.

విష్ణుమందిరంబునఁ బ్రవేశించి మువ్మారులు ప్రదక్షిణంబు చేసి భక్తిపూర్వకంబుగా——

"నమస్తే హాలధృగ్రామ నమస్తే ముసలాయుధ
నమస్తే రేవతీకాంత, నమస్తే భక్తవత్సల.
నమస్తే బలినాం శ్రేష్ఠ, నమస్తే ధరణీధర
ప్రలంబారే నమస్తేస్తు, త్రాహి మాం కృష్ణపూర్వజ."

అను మంత్రపాఠముతో నద్దేవునిఁ బ్రసన్నుం గావించుకొని, యనంతుండును, అజేయుండును, సురార్చితుండును, కైలాసశిఖరాకారుండును, చంద్రాధికమనోజ్ఞవదనుండును, నీలవసనధరుండును, ఫణాచ్ఛన్నమస్తకుండును, కుండలాలంకృతుండు నగుహాలధరుని భక్తిపూర్వకంబుగ ధ్యానించువాఁ డభిమతఫలలాభంబు నందఁగలఁడు. అట్టి వాఁడు సర్వపాపవిముక్తుండై ప్రళయకాలపర్యంతమును విష్ణులోకంబున సకలోపభోగంబుల ననుభవించుచుండును.

ఈవిధముగా హాలధరుం డగుబలరాము నర్చించి నపిమ్మట విచక్షణుండును, సమాహితచిత్తుండు నై ద్వాదశాక్షరమంత్రంబుతోఁ బురుషోత్తము నర్చించువాఁడు మోక్షప్రాప్తుం డగును. దేవతలకును, యోగులకును, సోమయాజులకునుగూడ లభింపని యుత్తమగతి యాతనికి లభించును. కావున ద్వాదశాక్షరమంత్రముతో భక్తిపూర్వకంబుగా శ్రీకృష్ణదేవునకుఁ బూజాప్రణామంబు లాచరించి——

"జయ కృష్ణ జగన్నాథ, జయ సర్వాఘనాశన,
జయ చాణూరకేశిఘ్న, జయ కంసనిషూదన.

జయ పద్మపలాశాక్ష, జయ చక్రగదాధర,
జయ నీలాంబుదశ్యామ, జయ సర్వసుఖప్రద.
జయ దేవ జగత్పూజ్య, జయ సంసారనాశన,
జయ లోకపతే నాథ, జయ వాంఛాఫలప్రద."

అని సంస్తుతించుచు, దేవేశుండును, వరదుండును, భక్తవత్సలుండును, సర్వపాపహరుండును, సర్వకామప్రదుండును, శ్రీవత్సుండును, ద్విభుజుండును, పద్మాక్షుండును, మహాబాహుండును, పీతాంబరుండును, శుభాననుండును, శంఖచక్రగదాధరుండును, ముకుటాంగదభూషితుండును, సర్వలక్షణసంపన్నుండును, వనమాలియు నగు శ్రీకృష్ణదేవుని బ్రసన్నుం జేసికొని ప్రణామంబు చేసి యంజలిబద్ధుండై దర్శించువాఁడు సహస్రాశ్వమేధ ఫలలాభంబు నందును. సర్వతీర్థస్నానంబును, సర్వద్రవ్యదానంబును గావించినమహాఫల మొక్కసారి శ్రీకృష్ణసందర్శనంబువలన లభింపఁగలదు. బహుసువర్ణదక్షిణలతో సకలయజ్ఞంబుల ననుష్ఠించువారును, సర్వవేదాధ్యయనంబు సేయువారును, సకలదానంబుల నాచరించువారును, సకలవ్రతంబుల నిర్వర్తించువారును, నియమాచరణంబున వివిధకఠోరతపంబులఁ గావించువారును, బ్రహ్మచర్యవ్రతనిష్ఠులగువారును, శాస్త్రనిర్దిష్టాచారు లగుగృహస్థులును, వానప్రస్థధర్మప్రతిపాలకులును, సన్న్యాసులును బొందఁగలుగుసమస్తఫలంబులును శ్రీకృష్ణసందర్శనపరిణామంబులవలన లభింపఁగలవు. భక్తిభావంబున నద్దేవుని దర్శించుమానవులు మోక్షప్రాప్తులగుదురు. శ్రీకృష్ణదర్శనమాత్రంబునఁ గల్పకోటిసంభూతంబులగుసమస్తపాపంబులును నశించును.

అనంతరము విధివిహితంబుగా సుభద్రాదేవిని బూజించి ప్రణిపాతపురస్సరంబుగాఁ గృతాంజలినై,

అజితుండును, అప్రమేయుండును, భుక్తిముక్తిప్రదుండును, నగు నా దేవదేవుని సర్వగుణంబులను వర్ణించి చెప్పుట కెవ్వరును సమర్థులు గాఁజాలరు. అయినను నరసింహ దేవుని మాహాత్మ్యమును సంక్షేపముగ నెఱింగించెదను. దివ్యంబులును, మానుషంబులు నగుసిద్ధులన్నియు నా దేవుని ప్రసాదములనఁ బోలుచుండును. స్వర్గమర్త్యపాతాళంబులందును, దిక్కులను, జలంబునను, బురపర్వతంబుల యందును నవ్యాహతగతి యా దేవుని యనుగ్రహంబుచేతనే సిద్ధించును. ఈ చరాచరప్రపంచమున భక్తవత్సలుండగు నరసింహ దేవుని కెట్టి యసాధ్యంబును లేదు. ఆ దేవదేవుండు మానవులకుఁ బ్రసన్నుండగు విధానము నెఱింగించెదను. ఈ విషయంబు దేవతలకుఁగూడ నవ్యక్తంబైనది.

మునివరులారా! సాధకుం డగువాఁడు కౌపీనధారియై ధ్యాననిష్ఠుండును, జితేంద్రియుండును, నై యరణ్యంబునఁగాని, విజనస్థలంబునఁగాని, పర్వతప్రదేశంబునఁగాని, సింధుసంగమస్థానంబునఁగాని, నదీతీరంబునఁగాని శాకయావకమూలఫలపిణ్యాకాదు లాహారంబుగా నివసించి పవిత్రస్థానంబున నరసింహమూర్తిని బ్రతిష్ఠించి యథావిధిగఁ బూజించి శుక్లపక్షంబున ద్వాదశీతిథియం దుపవాసంబు చేయుచు నియతచిత్తంబుతో నృసింహమంత్రంబును లక్షజపంబు గావించినచో భగవదనుగ్రహంబుచే నట్టివానియుపపాతకంబులును, మహాపాపంబులునుగూడ నిశ్చయముగా నశింపఁగలవు.

అమ్మహాదేవునకుఁ బ్రదక్షిణంబు చేసి సుగంధదీపధూపాదులచేఁ బూజించి ప్రణామంబు చేసి యా దేవునిశిరోభాగంబునఁ గర్పూరంబును, జందనకలితంబగు జాతీపుష్పంబును సమర్పించి సాధకుండు సిద్ధుండు గాఁగలఁడు. నరసింహ దేవుండు సర్వక్రియాసాధనదక్షుఁడును,

యము ము సేవింపఁజేయుటచే సాధకుఁడు దివ్యశరీరధారియు, మహా
లసంపన్నుండునై ప్రళయకాలపర్యంతమును రమణీమణులతోఁగలసి
హరించుచు నంతంబున వాసుదేవునియందు విలీనుండగును.

సాధకునకందు నివసించుట కిష్టము లేకున్నచో నాతఁడట
నుండి బహిర్గతుండై పట్ట, శూల, ఖడ్గ, రోచనా, మణి, రస, రసా
యన, పాదుకాంజన, కృష్ణాజిన, కమండలధారియై సంజీవనీయష్టిందా
ల్చి యథేచ్ఛావిహారియై యుండవచ్చును. ఆతనికి సర్వసిద్ధులును గ
గతంబు లగును. సకలశాస్త్రంబులును వచోవిధేయంబు లగును. అ
గ్నిస్ఫులింగవేష్టితం బగుత్రిశూలముం బోలినన్నృసింహామంత్రము నొ
క్కసారి హృదయంబున న్యస్తంబు గావించినచో శతకోటిజన్మార్జితం
బు లగుసకలపాపంబులును నశించును. ఆమంత్రంబును విషంబున
బ్రయోగించినవిషంబును, దేహంబున న్యస్తంబు చేసినచోఁ గుష్ఠరో
గంబును నివృత్తం బగును. స్వశరీరంబున నమ్మంత్రమును న్యస్తంబు
గావించినచో భ్రూణహత్యాదిమహాపాతకంబు లాచరించినవాఁడైనను
విశుద్ధుం డగును. అమ్మంత్రంబును హృదయాంతరంబున నుజ్జ్వలాకా
రంబుగఁ జింతించినచో మహాగ్రహబాధలు వదలిపోవును.

ఈమంత్రంబుచే బాలకులకంఠములందు రక్ష గట్టినచో గండ
పిండకాదిసకలశిశురోగంబులును శమించును. త్రిసంధ్యలయందును
ఘృతక్షీరంబుల నిమ్మంత్రరాజంబుచే హోమంబు గావించినచో సర్వ
రోగంబులును నశించును. ఈమంత్రంబున కసాధ్యం బగునది యీ
త్రిభువనంబులయం దేదియును లేదు. ఇది సర్వాభీష్టదాయకంబైన
ది. ఎవ్వరేదికోరి జపించిన వారికాకోరికలు సిద్ధించును. సాధకుం డ
గువాఁడు, వల్మీకమునందుఁగాని, శ్మశానమునందుఁగాని, చతుష్పథ
మునందుఁగాని సప్తముష్టిపరిమితం బగుమృత్తికను దీసి దానిని జంద

మిశ్రితంబు చేసి నోటికరములతో నూఱించి పదంగుళప్రమాణం బగున రసింహప్రతిమను నిర్మింపవలయును. మఱియు భూర్జపత్రంబున గోరోచనముచే నరసింహమంత్రమును లిఖించి సువర్ణాధారంబునఁ గంటమున ధరించి మాంత్రికుం డగువాఁడు బాలాదులమస్తకంబున నృసింహపూజనంబు గావించి సప్తాహపర్యంతము లేదా ... యుక్త సంఖ్యానుసారగణనంబు చేయుచుండ మంత్రము జపింపవలయును. ఇట్లు చేసినచో ముపబాధితమస్తకంబులు భూమండలమందు దంతులను వర్షోదయంబు కాఁగలదు. మఱియు శుష్కవృక్షాగ్రంబునఁ గూర్చుండి నృసింహదేవు నర్చ పూజించి యష్టోత్తరశతపర్యాయములు మంత్రజపంబును గావించినచో సాధకుఁడు వారివర్షణమును నివారింపఁగలుగును. మఱియు సాధకుం డీదివ్యమంత్రప్రభావముచే నానావిధాధ్యాపనంబు సేయుటకును, వంశప్రతిష్ఠచేయుటకును, శత్రునిగ్రహణంబు గావించుటకును సమర్థుండగును.

కావున నో మునిసత్తములారా! మహాప్రభావసంపన్నుండును, మహావీర్యవంతుండును, సర్వసామర్థ్యపరిపూర్ణుండు నగు నృసింహదేవుని భక్తిభావములతో సర్వదా పూజించుట యవశ్యకర్తవ్యము. నృసింహపూజనము సర్వపాపహరంబును, ముక్తిదాయకంబు నైనది. బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యులుగాని, స్త్రీలైనను, పురుషులైనను, శూద్రులైనను, అంత్యజులైనను భక్తిపూర్వకంబుగా నృసింహదేవుని బూజించినచో, కోటిజన్మార్జితంబులగు మహాపాపములనుండి విముక్తులగుదురు. సర్వాభీష్టఫలప్రదుండగు నృసింహదేవు నర్చించువారికి ఇంద్రత్వమును, దేవత్వమును, గంధర్వత్వమును గూడ సులభంబులు గాను. నృసింహదేవుని సందర్శన, సంపూజన, సంస్తవనంబులవలన మానవులు సకలాభీష్టంబులను బడయఁగలరు. అట్టివాఁడు రాజ్యంబును, స్వర్గంబును, వైకుంఠంబునుగూడ బడయును.

శ్వేతగంగయందు స్నానముచేసి, శ్వేత, మత్స్యమాధవులను దర్శించువారు శ్వేతద్వీపగతు లగుదురు. శ్వేతమాధవవృత్తాంతమును సంక్షేపముగఁ దెలిపెద నాకర్ణింపుఁడు.

పూర్వము కృతయుగంబున మహాబలసంపన్నుం డగు శ్వేతుం డనురాజేంద్రుండు భూమండలమును బరిపాలించుచుండెను. అతఁడు బుద్ధిమంతుండును, ధర్మజ్ఞుండును, శూరుండును, సత్యప్రతిజ్ఞుండును, దృఢవ్రతుండు నై యుండెను. అతనిపరిపాలనకాలంబున మానవులకు దశసహస్రవర్షంబులు పరమాయు వై యుండెను. బాల్యకాలంబున మృత్యుముఖపతితు లగువా రెవ్వరును లేకుండిరి. ఇట్లాతనిపరిపాలనము సకలజీవానందదాయకమై విలసిల్లుచుండెను. ఈవిధముగాఁ గొంతకాలంబు గడచుటయు నొకప్పుడు పరమధార్మికుండును, బ్రహ్మర్షియు నగుకపాలగౌతముని కుమారుండు దంతోద్గమం బైనను గానివయసునందే మృత్యుముఖపతితుం డయ్యెను.

అప్పుడమ్మునివరుండు తనపుత్రుని శవమును జేతఁ గొనిపోయి చూపించెను. మహీపాలుం డగు శ్వేతుండును దైన్యనిహీనుండై సుప్తవింబోలి పడియున్నఋషినందనుం గాంచి "యీశవమునసదపగతుం డగు బాలకుని సప్తరాత్రమధ్యంబున మరలఁ జీవితునిగాఁ గొనిరాఁజాలనైతినేని నేనప్పుడే నిశ్చయముగాఁ బ్రజ్వలితచితారోహణంబు సేయంగలవాఁడ" నని ప్రతిజ్ఞపట్టి పదునొకండువందలనీలపద్మములతో మంత్రపాఠపూర్వకంబుగ మహాదేవు నర్చింప నారంభించెను. జగదీశ్వరుం డగుమహేశ్వరుం డప్పుడమ్మహారాజునిశ్చలభక్తిభావంబునకుఁ బ్రహృష్టహృదయుండై యుమాసహితంబుగ నాతనిచెంత కేతెంచి "వత్సా! నీయారాధనంబునకు సంతుష్టుండ నైతిని" అని వచించెను.

ఆశ్వాసనపూర్వకంబు లగునమ్మధురవచనంబుల నాకర్ణించి యంత

నే మహీపాలుం డాకస్మికముగఁ గన్నులఁ దెఱచి యెట్టయెదుట త్రిభూతిరుద్రాక్షమాలికాలంకృతుండును, విరూపాక్షుండును, శారదాభ్రపుండేందుసన్నిభాకారుండును, వ్యాఘ్రచర్మాంబరుండును, బాలశశాంకభూషణుండును, భగవానుండునగు మహేశ్వరుండు సాక్షాత్కరించి యుండుటం గాంచి భయభక్తివినయసంభ్రమంబులతో నద్దేవదేవునకుఁ బ్రణామం బాచరించి ప్రభూ! నీవు నాయెడల ననుగ్రహించి ప్రసన్నుండవై తివేని, నీకు నాయందుఁ బరిపూర్ణంబగు కరుణ గలదేని నాప్రార్థనము నంగీకరించి కాలగ్రస్తుండగు నీవిప్రకుమారుని బునరుజ్జీవితునిగాఁ జేసి యనుగ్రహింపుము. మహాత్మా! ఆకస్మికముగా మరణించిన యీబాలకుని బ్రతికించి దీర్ఘాయుష్మంతునిం జేయుము.

అని మహారాజశ్వేతుండు ప్రార్థించుటయు మహేశ్వరుండు హర్షావిష్టుండై యంతనే సర్వభూతభయంకరులగుయమకింకరులు మృత్యుముఖపతితుం డగు నవ్విప్రబాలకుని బునర్జీవితుం గావించి యమ్మహారాజున కర్పించి చనిరి. ఆసమయంబున మహేశ్వరానుగ్రహమునుచే సకలజగంబును మంగళమయం బయ్యెను. బ్రాహ్మణకుమారుండు సంజీవితుం డయ్యెను. అనంతర మాదేవదేవుం డుమాదేవీసహితుండై యంతర్హితుం డయ్యెను. శ్వేతుండును భూపాలచంద్రుం డీరీతిగా మునికుమారుని సంజీవితునిం గావించెను.

మహారాజగు శ్వేతుం డిట్లు సమస్తవైదిక లౌకికధర్మంబులను గ్రమంబుగఁ బరిపాలించుచు సహస్రవర్షంబులు రాజ్యంబు గావించి కేశవారాధనతత్పరుండై పురుషోత్తమక్షేత్రంబున కేతెంచి యందు నుత్తమంబును, రమణీయంబు నగుప్రదేశంబున శ్రీకృష్ణదేవునిసమీపంబున శ్వేతగిరియందు, శతధనుర్విస్తృతం బగుప్రాసాదమును నిర్మింపఁ జేసి

తీర్థమధ్యంబునఁ జంద్రప్రతిమం బగుమాధవమూర్తి యథావిధిగఁ బ్రతిష్ఠించెను. ఆసమయంబున వేదపారగులగుభూసురులకును, దీనులకును, దపస్వులకును బహుధనదానంబులం గావించెను. అనంతర మమ్మహీనాథుండు శ్వేతమాధవసన్నిధానంబునఁ బ్రణిపాతపూర్వకంబుగ ద్వాదశాక్షరమంత్రమును జపించుచు, సమాధియోగంబున మౌనియై, మాసపర్యంతము ననాహారిమై విష్ణుపదధ్యాన నిమగ్నుండై యుండెను.

ఏమ్మెటు నాతఁడు నిర్మలభక్తిభావవిలసితుండై దేవదేవుండగు మాధవునుద్దేశించి యిట్లు స్తుతింప నారంభించెను. వాసుదేవా! సంకర్షణా! ప్రద్యుమ్నా! అనిరుద్ధా! నారాయణా! నీకు నమస్కారము. బహురూపుండును, విశ్వరూపుండును, వేధయు, నిర్గుణుండును, అప్రతర్క్యుండును, శుచియు, శుక్లకర్ముండును నగుదేవునకు వందనము లు. పద్మనాభుండును, పద్మగర్భోద్భవుండును, పద్మవర్ణుండును, పద్మహస్తుండును, పుష్కరాక్షుండును, సహస్రాక్షుండును, సహస్రపాదుండును, సహస్రభుజుండును, వరాహుండును, వరదుండును, సుమేధయు, వరిష్ఠుండును, వరేణ్యుండును, శరణ్యుండును, అచ్యుతుండును, బాలరూపుండును, బాలపద్మప్రభుండును, బాలార్కసోమనేత్రుండును, ధీమంతుండును, కేశవుండును, నారాయణుండును, మాధవుండును, గోవిందుండు నగునీకుఁ బ్రణామసహస్రంబులు. ఓదేవా! నీవు విష్ణుండవు. వసురేతుండవు. మధుసూదనుండవు, శుద్ధతేజుండవు. అంశుమాలివి. అనంతుఁడవు. సూక్ష్మస్వరూపుఁడవు. శ్రీవత్సధారివి. త్రివిక్రముండవు. దివ్యపీతాంబరధరుండవు. సృష్టికర్తవు. గోప్తవు. ఘాతవు. గుణభృతుండవు. నిర్గుణుండవు. ప్రభూ! నాయెడలఁ బ్రసన్నుండ వగుము. వామనరూపుఁడవు, వామనకర్ముఁడవు, వామననేత్రుఁడవు, వా

మనవాహిని, రమణీయుండవు, పూజ్యుండవు, అవ్యక్తరూపుఁడవు, భీయహారుండవు నగునీవు నన్నుఁ బరిత్రాణంబు సేయుము. సంసారసాగరపోతంబవు, ప్రశాంతస్వరూపుఁడవు, శివుఁడవు, సౌమ్యుఁడవు, రుద్రుండవు, ఉత్తారకుండవు, భవభంగకర్తవు, భవభోగప్రదుండవు, భవసంఘాతస్వరూపుఁడవు, భవసృష్టికర్తవు, దివ్యరూపుఁడవు, సోమాగ్నిశ్వసితుండవు, సోమసూర్యాంశుకేశుండవు, గోబ్రాహ్మణహితుండవు, ఋక్స్వరూపుండవు, పదక్రమమూర్తివి, ఋక్సునేతుండవు, ఋక్సాధనుండవు, యజుర్ధారణకర్తవు, యజుర్మూర్తివి, యజుర్వ్యాజ్యుండవు, జుష్టుండవు, యజుర్నాథుండవు, శ్రీపతివి, శ్రీధరుండవు, శ్రీకాంతుండవు, దాంతుండవు, యోగిజనచింత్యుండవు, యోగివి, సామస్వరూపుఁడవు, సామధ్వనివరుండవు, సామసౌమ్యుండవు, సామయోగవిదుండవు, సామగానవిలసితుండవు, సామధారివి, సామయజ్ఞవిదుండవు, సామకరుండవు, అథర్వశిరుండవు, అథర్వపాదుండవు, అథర్వక్షరుండవు, వజ్రశీర్షుండవు, మధుకైటభనిషూదనుండవు, మహోదధిజలశయనుండవు, వేదాహరణకారివి, హృషీకేశుండవు నగునీకు మాటిమాటికిని నమస్కరించుచున్నాను. ఓనారాయణా! నీవువాసుదేవుఁడవు. లోకహితుండవు. మోహహరుండవు, భవభంగకరుఁడవు, గతిప్రదుఁడవు. త్రైలోక్యతేజఃకర్త వగునీవు నన్ను రక్షింపుము. ఓయోగీశ్వరా! శుద్ధుండును, కాముండును, తారకుండును, సుఖరూపుండును, సుఖనేత్రుండును, సుకృతధరుండును, వంద్యుండును, వామదేవుండును, దేహకర్తయు, భేదరహితుండును నగునీకు నమస్కారము. నిన్ను దేవతలు సన్నుతించుచుందురు. నీవు దేవపాలివి. వాసనివాసుండును, వాసవ్యవహారుండవు, వసుకర్తయు, వసువాసప్రదుండును, యజ్ఞస్వరూపుఁడును, యజ్ఞేశ్వరుండును, యతియు, యోగేశ్వరుండును, యజ్ఞధారియు, సంకర్ష

ఖండమును, ప్రలంబాసురసంహారమును, ధేనుకాసురసంహారమును, లాంగలధరుండవును, [illegible] నగు నీవు [illegible]. స్వామీ! నాకు నీకంటె [illegible] యెవ్వరును లేరు కావున నో భక్తవత్సలా! [illegible] ధ్యానించుచుంటిని. కేశవా! అచ్యుతా! [illegible]! మనోవాక్కాయకంబు లగు [illegible], [illegible] నీకంటె నెవ్వరును లేరు జనార్దనా! [illegible] బనియు, విపత్సంకలితంబనియు, భావించుచుంటిని. నేనీసంసారమునం బడి తాపత్రయంబుచే [illegible] నగుచున్నాఁడను. అవశ్యకరణ్యుండనై నీయాశ్రయమును నపేక్షించి యున్నాను. ఈవిశ్వంబంతయును భవన్మాయచే [illegible]. ఈప్రపంచమునందు నేను సర్వదా లోభాదులచే [illegible] నగుచు [illegible] చుంటిని. [illegible]! సంసారము [illegible] లేదు. భవదీయ [illegible], ఫలవిహీనం బగు [illegible] చున్నాఁడను. గోవిందా! నా [illegible] వినష్టంబై పోయినది. ఆర్తుండ నగు నాకు జగం బంతయు [illegible] బగుచున్నట్లు గోచరించుచున్నది. మహాదేవా! మాధవా! నన్ను సంసారసాగరమునుండి సముద్ధరింపుము. నేనీయపారం బగు భవార్ణవంబున మోహాబ్ధిమగ్నుండనై యున్నాఁడను. పుండరీకాక్షా! నన్నుద్ధరించుకర్తలు నీకంటె నితరులెవ్వరును లేరు. ప్రభూ! నన్ను రక్షింపుము.

అని యివ్విధంబుగా శ్వేతమహీనాథుండు సంస్తవంబు గావించుటయు జగ[illegible] భావంబునకు సంప్రీతు [illegible]

వి[illegible]ంబున నీలజీమూతసంకాశుండును, పద్మపత్త్రాయతాక్షుండును, సువర్ణవర్ణుండును, క్షీరసాగరసన్నిభుండును, పాంచజన్యధరుండును, మహాద్యుతిమంతుండును, గరుడధ్వజుండును, శ్రీమంతుండును, శార్ఙ్గగదాసిధరుండును, నై సాక్షాత్కరించి మహారాజా ! నీయుత్తమభక్తిభావంబునకు మెచ్చి నీయెడలఁ బ్రసన్నుండ నైతిని. నీయభీష్టవరప్రార్థనంబు గావింపుము. అని యనుగ్రహించుటయు శ్వేతభూనాథుండు దేవదేవుని యమృతోపమానంబులగు నాతరవచనంబుల నాకర్ణించి యానందపులకితసర్వాంగుండై సాష్టాంగప్రణామంబు గావించి తద్గతంబగు నిశ్చలహృదయంబుతో స్వామీ ! నన్ను నీభక్తగణంబులలో నొక్కనిగాఁ బరిగణించియనుగ్రహించితివేని, మదభీష్టప్రధానంబు గావింప నిచ్చగించితివేని, బ్రహ్మభవనంబున కూర్ధ్వంబును, అవ్యయంబును, విరజంబును, విశుద్ధంబును, సంసారసంగవివర్జితంబును, ఉత్తమంబు నగు వైష్ణవపదంబును నాకుఁ బ్రసాదింపుమని ప్రార్థించెను.

అప్పుడు భక్తవత్సలుం డగు జగన్నాథుండు సంప్రీతుండై మహీపాలశేఖరా ! విబుధమునిగణంబులకును, సిద్ధయోగిజనంబులకునుగూడ నగమ్యంబును, అనామయంబును, పరమంబును, మనోరమంబును న గుమత్పదంబు నీకనాయాసంబుగ లభింపఁగలదు. నీవింకను గొంతకాలము రాజ్యసుఖోపభోగంబుల ననుభవించి యనంతరము సర్వలోకంబుల నతిక్రమించి మదీయంబగుదివ్యలోకమును జేరఁగలవు. త్రిలోకంబులయందును నీకీర్తి విస్తృతంబు గాఁగలదు. నీయెడల నాదరంబునం జేసి నేనీప్రదేశంబున నిత్యసన్నిహితుండనై యుందును. దేవదానవగణంబు లందఱును నిరంతరమును శ్వేతగంగానామమును గీర్తించుచుండఁగల్లరు. రాజేంద్రా ! ఈ శ్వేతగంగయందలి కుశాగ్రమాత్రం బగుజలకణంబునైనను స్పృశించుమానవులు నాభక్తశ్రేష్ఠులై స్వర్గలో

యహ్రదంబునందు భక్తిభావనతో నవగాహనంబు సేయుట యవశ్యకర్తవ్యము. విశేషించి చతుర్దశీతిథియం దాహ్రదంబున స్నానము సేయువారి సమస్తపాపంబులును నశింపఁగలవు. విశేషించి చతుర్దశీతిథియం దీహ్రదంబున నవగాహనంబు సేయుట సర్వశ్రేష్ఠంబు. సముద్రస్నానము సర్వకాలములయందును బ్రశస్తమైనదియే కాని ఫాల్గుణమాసియందు సముద్రస్నానంబు చేసినచో నశ్వమేధఫలలాభం బగును. మార్కండేయహ్రదంబును, అక్షయవటంబును, కృష్ణబలరాములును, మహోదధియు, ఇంద్రద్యుమ్నంబును బంచతీర్థములుగాఁ బ్రకీర్తితములైనవి. జ్యేష్ఠమాసంబున, జ్యేష్ఠానక్షత్రయుక్తం బగుపూర్ణిమకుఁ బురుషోత్తమక్షేత్రయాత్ర గావింపవలయును. అప్పుడు మనోవాక్కాయశుద్ధుండును, ఏకాగ్రచిత్తుండును, సర్వద్వంద్వవినిర్ముక్తుండును, విమత్సరుండును, వీతరాగుండునై కల్పవృక్షసమీపమునకుం బోయి స్నానంబుచేసి, వటరూపి యగుజనార్దనునకు ముమ్మాఱు బ్రదక్షిణము గావించినచో సప్తజన్మార్జితమహాపాపంబులు నశించుటయే కాక మహాపుణ్యగతిలాభంబు కరతలామలకం బగును.

అమ్మహీరుహంబు చతుర్యుగంబులందును గ్రమముగా వటంబును, వటేశ్వరంబును, కృష్ణంబును, పురాణపురుషంబు ననునామంబులచే విరాజిల్లుచుండును. మఱియు దానిప్రమాణము యుగంబులనుబట్టి క్రమముగా నేకయోజనంబును, పాదోనయోజనంబును, అర్ధయోజనంబును, పాదయోజనంబు నై యుండును. యథావిధిగ మంత్రపాఠంబు సేయుచు నాకల్పవటంబునకుఁ బ్రణామంబు చేసి దక్షిణాభిముఖంబుగాఁ ద్విశతధనుష్పరిమితదూరంబు పోయినచో నటనున్నభగవానుం డగువిష్ణుదేవుని స్వర్గద్వారమును, సాగరజలసమాకృష్టంబగు కాష్ఠంబును దృగ్గోచరం బగును. అచ్చట విష్ణుపూజాప్రదక్షిణంబు

లను గావించినచో సర్వపాపనిర్ముక్తుండై విష్ణులోకం బగును.

అనంతర మగ్నిసంధుని సంవర్గించి యాసనస్థుండై పద్మాసనంబున సముద్రముఖుండై పూర్వాభిముఖుండై, పరమపురుషుం డగుశ్రీమన్నారాయణుని ధ్యానించి తదీయంబగు అష్టాక్షర మంత్రముచే నంగన్యాసకరన్యాసంబులు గావింపవలయును. మహర్షులు "ఓంనమోనారాయణాయ" అనునీయష్టాక్షర మంత్రమే మంత్రరాజం బనియు, నితరమంత్రంబు లన్నియు మనోభ్రాంతులనియుఁ జెప్పెదరు. ఈదివ్యమంత్రమే సర్వార్థ సాధకమైనది. ఉదకంబు నరునిసంతతి యగుటచే దానికి నారంబను నాఖ్య గలిగెను. ఆయుదకమే యయనముగా గలవాఁడగుటచే నరునకు నారాయణనామంబు గలిగెను. వేదంబులును, ద్విజులును, యజ్ఞంబులును, క్రియాసమూహంబులును, పంచభూతంబులును, మనంబు నంగూడ నారాయణపరాయణంబులైనవి. అహంకారమును, బుద్ధియు, నారాయణాత్మకములైనవి. భూతభవిష్యద్వర్తమానంబులును, జీవసంజ్ఞకంబులగు స్థావరజంగమాత్మకములగుసకలపదార్థములునుగూడ నారాయణాత్మకములే. జలస్థలపాతాళంబులయందును, స్వర్గమునందును, గగనమునందును, పర్వతములయందును ఎల్లయెడలను వ్యాపించి నారాయణుఁడు విరాజిల్లుచున్నాఁడు. వేయుమాట లేల? బ్రహ్మాదితృణపర్యంతమును గలయీసమస్తప్రపంచమును నారాయణాత్మకమైనది. ఈజగంబున నారాయణునికంటె శ్రేష్ఠుఁడు వేఱొకఁడును లేడు. దృశ్యాదృశ్యంబును, జరాచరంబు నగునీసమస్తమునందును నాతఁడే వ్యాపించి యున్నాఁడు. జలంబును, జలపతియుఁగూడ నారాయణాయత్తంబులు. కావునఁ బాపహరుం డగునారాయణుని జలమధ్యంబున నియతుండై స్మరింపవలయును.

విశేషించి విశుద్ధుం డగుమానవుండు స్నానకాలంబున నారా యణునిఁ బూజించి ధ్యానపూర్వకంబుగ నంగన్యాసకరన్యాసంబులఁ గావింపవలయును. అంగుష్ఠహస్తద్వయంబుల నోంకారమును, దక్షి ణతర్జన్యాద్యంగుళిదళంబులయం దితరవర్ణంబులను విశ్వసింపవలయు ను. వామపాదంబున " ఓం " కారమును, దక్షిణపాదమున " న " కారమును, వామకటియందు " మో " కారంబును, దక్షిణకటియం దు " నా " కారంబును, నాభిదేశంబున " రా " కారమును, వామ బాహువున " య " కారమును, దక్షిణబాహువున " ణా " కారము ను మస్తకంబున " య " కారమును విన్యాసంబు చేసి, యూర్ధ్వాధో భాగంబులను, హృదయంబునను, బార్శ్వంబులను, పృష్ఠంబునను, అ గ్రభాగమునను నారాయణుని ధ్యానించుచు నభిజ్ఞుం డగువాఁడు " గోవిందుండు నాపూర్వదిక్కునను, మధుసూదనుండు దక్షిణంబున ను, శ్రీధరుండు పశ్చిమంబునను, కేశవుం డుత్తరంబునను, విష్ణుదేవుం డగ్నికోణంబునను, మాధవుండు నైఋతకోణంబునను, హృషీకేశుఁడు వాయవ్యకోణమునను, వామనుం డీశానకోణమునను, వరాహుండు భూతలంబునను, త్రివిక్రముం డూర్ధ్వంబునను నిల్చి నన్ను రక్షించుఁ గాక " అను కవచమును బఠించుచు నేనే శంఖచక్రగదాధరుం డగు నారాయణదేవుండ నని భావించుకొని ధ్యానించుచు:—

" త్వమగ్ని ద్విపదాం నాథ, రేతోధాః కామదీపనః,
ప్రధానః సర్వభూతానాం జీవానాం ప్రభు రవ్యయః.
అమృతస్యారణి త్వం హి, దేవయోని రపాంపతే,
వృజినం హర మే సర్వం, తీర్థరాజ నమోస్తు తే. "

అనుమంత్రము నుచ్చరించుచు విధ్యుక్తముగ స్నాన మాచరింపవలయు ను. అన్యప్రకారంబున సాగరస్నానంబుసేయుట ప్రశస్తంబుగాదు.

వైదికమంత్రంబులచే నభిషేకంబును, పూజనంబును గావించి యఘమర్షణమంత్రమును జపింపవలయును. అఘమర్షణసూక్త మశ్వమేధయాగమువలెనే యఖిలపాపహారకమైనది. అనంతరము తీరమునకు జేరి విశుద్ధవసనధారియై ప్రాణాయామాచమనసంధ్యోపాసనంబునం దీర్చి భాస్కరారాధనంబు గావించి భాస్కరునుద్దేశించియూర్ధ్వంబుగాఁ బుష్పాంజలి నిక్షేపించి యూర్ధ్వబాహుండై యాదిత్యప్రీతికొఱ కష్టోత్తరగాయత్రీమంత్రజపంబును, సౌరమంత్రజపంబును, సమాహితచిత్తంబుతో గావించి ప్రదక్షిణనమస్కారంబు లాచరించి ప్రాఙ్ముఖుండై యుపవసించి స్వాధ్యాయపఠనంబును, దేవమానవపితృతర్పణంబులను, నామగోత్రోచ్చారపూర్వకంబుగాఁ దిలమిశ్రితంబులగునుదకములచే యథావిధిగఁ బితృతర్పణంబులను గావింపవలయును. దేవతర్పణానంతరముననే పితృతర్పణంబున కధికారి యగును.

శ్రాద్ధహోమాదికంబులకుక్రియ లన్నియు నేకహస్తంబుచేతనే నిర్వహింపవచ్చును గాని సర్వకాలంబులయందును దర్పణముమాత్ర ముభయహస్తములతోడను గావింపవలయును. నామగోత్రోచ్చారణంబు చేసి వామదక్షిణకరంబులతో "తృప్యతాం" అను మంత్రమున జలసేచనంబు గావింపవలయును. అజ్ఞానియై తనశరీరమునం దెచ్చటనైన నంటియున్నతిలలచేఁ దర్పణంబు చేయువానికిపితృదేవతలు త్వఙ్మాంసరుధిరాస్థిమూలంబున తర్పితులైనట్లుగా నసంతుష్టు లగుదురు. కావున స్వీయాంగస్థితంబు లగుతిలలతో నెన్నండును దర్పణంబు గావింపంజనదు. అందువలనఁ గర్తకుఁగూడ మహాపాపంబు సంభవించును. భూతలంబుననుండి జలంబులయందుగాని, జలంబులయందుండి భూతలంబునఁ గాని పితృతర్పణంబు గావించుట నిషిద్ధము. అందువలనఁ బితృదేవతలకుఁ దృప్తి గలుగఁజాలదు. జలంబులయందు గాని,

పాత్రంబులయందు గాని తర్పణంబు సేయంజనదు. క్రుద్ధుండై కాని, యేకహస్తంబుతోఁ గాని చేయఁగూడదు. శ్రద్ధాయుక్తుం డగువాఁడు తీరంబున నుపవసించి భూతలంబుననే తర్పణంబు విడువవలయును.

ద్విజవరులారా! నేను పితృగణంబుల కీభూమండలము నక్షయ స్థానముగా దానము చేసి యున్నాను. కావునఁ బితృప్రీతికొఱకు భూతలంబుననే తర్పణంబు సేయవలయును. భూతలమందే జనించి యందే నివసించి, యందే లయంబు గాంచుచుందురు గావున భూమియందే జలదానంబు చేయవలయును. తర్పణకాలంబున సాగ్రంబు లగు కుశలను బఱచి మంత్రంబులతో నావాహనపూర్వకంబుగా దేవపితృతర్పణంబుల గావింపవలయును. ప్రాచీనాగ్రంబులగుకుశలయందు దేవతలకును, దక్షిణాగ్రంబులగుకుశలయందుఁ బితృదేవతలకును దర్పణంబులు విడువవలయును.

— పూజావిధి. —

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు వెండియు నిట్లనియెను. ఓవిప్రవరులారా! ఇట్లు దేవర్షిపితృతర్పణాదుల నిర్వర్తించి యాచమనంబుచేసి వాఙ్నియతుండై మహోదధితీరంబున హస్తమాత్రంబును, చతుష్కోణంబును, చతుర్ద్వారమయంబును సుశోభనంబు నగునొకమండలమును జిత్రించి యందుఁ గర్ణికాయుతంబుగ నష్టదళపద్మంబును లిఖించి యష్టాక్షరమంత్రంబుచే విభుండగునారాయణు నందుఁ బూజింపవలయును. ఇఁకఁ గాయశుద్ధివిధానంబు దెలిపెదను. ఉపాసకుండగువాఁడు హృదయంబునఁ జక్రరేఖాన్వితంబగునోంకారమును ధ్యానించుచు, ఉజ్జ్వలంబును, త్రిశిఖాన్వితంబును, పాపహారంబును, చంద్రమండలమధ్యస్థితంబును నగురాకారమును మస్తకంబున, శుక్లవర్ణంబును, సు

గా నర్చింపవలయును. మఱియుఁ బూర్వదళంబున వాసుదేవుని, దక్షిణదళంబున సంకర్షణుని, పశ్చిమదళంబునఁ బ్రద్యుమ్నుని, ఉత్తరదళంబున ననిరుద్ధుని, అగ్నికోణంబున వరాహుని, నైఋతికోణంబున నరసింహుని, వాయవ్యకోణంబున మాధవుని, ఈశానకోణంబునఁ ద్రివిక్రముని విన్యాసంబుచేసి వాసుదేవసమ్ముఖంబున గరుడుని, వామపార్శ్వంబునఁ జక్రమును, దక్షిణభాగమునఁ జక్రమును, గదను అట్లే వామభాగంబునశార్ఙ్గధనువును, దక్షిణభాగంబునఁ దూణీరద్వయమును, వామంబున ఖడ్గమును, దక్షిణమున శ్రీదేవిని, ఉత్తరభాగంబునఁ బుష్టిని విన్యసింపవలయును. మఱియు సమ్ముఖంబున వనమాలికను, శ్రీవత్సమును, కౌస్తుభమును, చతుర్దిశలను, చతుష్కోణంబులను దేవదేవునిదివ్యాస్త్రంబులను విన్యాసంబు చేయవలయును. అనంతర పూర్వాదిదిశలయం దష్టదిక్పాలకులను, అనంతుని విన్యాసంబు చేసి పూజింపవలయును.

ఈరీతిగా మండలంబునందు దేవదేవుం డగుజనార్దనుని బూజించువాఁడు నిశ్చయముగా నభిమతార్థసిద్ధుం డగును. ఇట్లు విధివిధానంబునఁ బూజింపఁబడుచున్నజనార్దనదేవుని దర్శించువాఁడు గూడ నవ్యయుం డగువిష్ణుదేవుని యందు విలీనుఁడు గాఁగలఁడు. ఇట్లొక్కసారి కేశవు నర్చించువాఁడు జన్మజరామృత్యువిజయుండై విష్ణుపదోపస్థితుం డగును. అశ్రద్ధ సేయక నిరంతరమును నారాయణస్మరణంబు గావించువాఁడు శ్వేతద్వీపనివాసుం డగును. ప్రణవాదినమోంతంబును, సర్వతత్త్వమయంబు నగువాసుదేవనామమే యూతనిదివ్యమంత్రంబుగా నిర్దిష్టం బయ్యెను. ఆమంత్రముచేతనే యథాక్రమంబుగ గంధపుష్పాదుల నర్పింపవలయును. అనంతరము యథావిహితక్రమంబున ముద్రాప్రదర్శనంబు గావించి మంత్రజ్ఞుం డగువాఁ డష్టసంఖ్యగా

సౌభాగ్యశాలియు, సత్యవాదియు, జితేంద్రియుండును, వేదశాస్త్రవిదుండును, యోగశీలుండు నగు వైష్ణవబ్రాహ్మణుండై జనించి యంతమ్మున వైష్ణవయోగంబుచే మోక్షప్రాప్తుం డగును.

గ్రహణములు, సంక్రాంతులు, అయనపుణ్యకాలములు, వత్సరాదులు మొదలగు పర్వదినంబులయందును, ఆషాఢకార్తికమాఘమాసంబులయందలిశుభదినంబులను బురుషోత్తమక్షేత్రంబునందు దానంబులు గావించినచో సర్వతీర్థంబులం గావించినవానికంటె సహస్రగుణఫలప్రాప్తియగును. అచ్చటం బితృదేవతలకుం బిండప్రదానంబు చేసినచోం బితృదేవత లక్షయతృప్తిం గాంతురు. ఈమాహాత్మ్యప్రస్తావము పురుషార్థప్రదంబును, ఆయుఃకీర్తికరంబును, భుక్తిముక్తిప్రదంబును, ధన్యంబును, పుణ్యంబును, సర్వకామప్రదంబును, సర్వపాపహరంబును, దుస్స్వప్ననాశకంబు నైనది. ఈపుణ్యవృత్తాంతమును నాస్తికుల కెన్నండు నెఱింగింపందగదు. ఈపవిత్రక్షేత్రమాహాత్మ్యము లోకంబునం బ్రచారితంబు గాసంతతనటికే సకలతీర్థంబులును సన్మానితంబు లగుచుండును. పుష్కరాదిసర్వతీర్థంబులును దమశమకనుమాపంబు లగుఫలంబులం బ్రసాదించుచుండును గాని యీపురుషోత్తమక్షేత్రము సకలతీర్థఫలంబులను బ్రసాదింపంగలదు.

భూతలమునందలి సకలనదీజలంబులును సాగరంబునం బ్రవేశించుటచే సరిత్పతి యగుసముద్రుండు సర్వతీర్థశ్రేష్ఠుం డగుచున్నాండు. కావున సర్వకామప్రదంబగుసాగరమే తీర్థరాజము. భాస్కరాభ్యుదయంబునం దమఃపటలముంబోలె సముద్రస్నానంబునం బాపసమూహంబంతయు వినష్టం బగును. ఈతీర్థరాజంబుతో సమంబగుతీర్థం బెందును లేదు. ప్రభుం డగునారాయణుండు సర్వదా సంస్థితుండై యుండు నీతీర్థరాజమునందలి గుణగణంబులను వర్ణించుటకు సమర్థు లె

వ్వరున్నారు ? ఈతీర్థరాజంబునందు దొంబదితొమ్మిదికోట్ల తీర్థంబులు విరాజిల్లుచుండును. ఇందు గావించు స్నాన, దాన, జప, హోమ, దేవార్చనాదు లక్షయఫలదాయకంబులైనవి.

—♦ పంచతీర్థమాహాత్మ్యము. ♦—

మునివరులారా ! సముద్రస్నానానంతరంబున యజ్ఞాంగసంభవంబగుతీర్థంబును సేవింపవలయును. అందు బరమపావనం బగునింద్రద్యుమ్నసరోవరము గలదు. ధీమంతుం డగువాఁడు శుచియై, యాచమనంబుచేసి మనంబున హరిధ్యానంబును, జలస్పర్శంబును గావించుచు—

" అశ్వమేధాంగసంభూత, తీర్థ సర్వాఘనాశన,
స్నానం త్వయి కరో మ్యద్య, పాపం హర నమోస్తు తే. "

అను మంత్రము నుచ్చరించుచు విధిపూర్వకముగ స్నానంబును, దేవర్షిపితృగణంబులకుఁ దిలతర్పణంబును, పితృదేవతలకుఁ బిండప్రదానంబును, బురుషోత్తమునకుఁ బూజనంబును గావించినచో శతాశ్వమేధఫలలాభంబు నందుటయే కాక, లినకులమునందు సప్తపురుషాంతరములపూర్వులను, సప్తపురుషాంతరములవఱకును దనతరువాతివారిని విష్ణులోకప్రాప్తులం గావించును.

ఈవిధముగా నేకాదశీదినంబున నుపవసించి పంచతీర్థకృత్యంబులను నిర్వర్తించి జ్యేష్ఠపూర్ణిమయందు పురుషోత్తమసందర్శనంబు గావించుటవలనఁగూడఁ బూర్వోక్తఫలలాభం బగును. మాఘాదిపుణ్యమాసంబులకంటె నిందు జ్యేష్ఠమాసమును విశేషించి చెప్పుటకుఁ గారణమేమనిన — ఈభూతలమునందలి సరిత్తులు, సరోవరములు, పుష్కరిణులు, తటాకములు, వాపీకూపహ్రదులు, నదులు, సముద్రములు మొ

దలగు సకలతీర్థంబులను జ్యేష్ఠశుక్లదశమిని ముఖ్యముగ స్నానసంకల్పాదం బులఁజేసిన, బహుజన్మార్జితంబులగు సర్వపాపములు నశించును. కావున స్నాన, దాన, దేవతారాధనాదులు జ్యేష్ఠమాసము లందు నాఁ కాలమునందే యాచరింపవలయు నని యీశ్వరాజ్ఞాపనము. జ్యేష్ఠ శుక్లదశమి పదిపాపములను హరించునది గావున దశహర యనునామ ముచే విఖ్యాతిం బొందినది.

సర్వోత్కృష్టంబగు జ్యేష్ఠశుక్లదశమియందు నియమితచిత్తంబు తో బలరామకృష్ణులను, సుభద్రాదేవిని, సేవించువాఁడు సర్వపాపవి ముక్తుండును, విష్ణులోకప్రాప్తుండు నగును. ఉత్తరాయణంబునను, ద క్షిణాయనంబునను నారాయణదర్శనము మహత్ఫలదాయక మగునది. ఫా ల్గునమాసంబున బలరామకృష్ణుల సేవించిన డోలాయాత్రోత్సవ మును దర్శించువాఁడు గోవిందలోకగతుం డగును. విషువంబుల యందు యథావిధిగ నిర్మలభక్తియుక్తుండై బలరామకృష్ణులను, సుభ ద్రాదేవిని సందర్శించువాఁడు సమస్తయజ్ఞంబులకును సమగ్రంబగు ను త్తమఫలలాభంబు గలుగును. శ్రీరామకృష్ణప్రతిమాప్రతిష్ఠయందుఁ జం ధనచర్చితుండగు శ్రీకృష్ణదేవు నవలోకించువాఁడు వైకుంఠలోకప్రాప్తుం డగును. జ్యేష్ఠమాసంబున, జ్యేష్ఠానక్షత్రయుక్తంబగు దినంబునఁ బురు షోత్తముని సేవించువాఁడు తనకులంబున నేకవింశతిపురుషాంతరముల వారి కూర్ధ్వగతిని గల్పించి తాను విష్ణులోకప్రాప్తుం డగును.

మహాజ్యేష్ఠాప్రశంస.

మునివరులారా! రాశినక్షత్రాదియోగానుసారంబుగా మహా జ్యేష్ఠాపుణ్యకాలము తటస్థించినప్పుడు ప్రయత్నపూర్వకముగాఁ బురు షోత్తమక్షేత్రయాత్ర నిర్వర్తించుట మానవుల కందఱకు నవశ్యకర్త

వ్యము. ఆదినఅఱుపకు౯ బురుషోత్తమయాత్ర చేసి రామకృష్ణులను సుభద్రాదేవిని దర్శించువాఁడు ద్వాదశయాత్రాఫలము కంటె నధికఫలలాభంబు నందఁగలఁడు. ప్రయాగయు, కురుక్షేత్రము, నైమిశారణ్యము, పుష్కరము, గయ, గంగాద్వారము, కుశావర్తము, గంగాసాగరసంగమము, కోకాముఖము, సూకరము, మథుర, మరుస్థానము, సాలగ్రామము, వాయుతీర్థము, మందరము, సింధుసాగరము, పిండారకము, చిత్రకూటము, ప్రభాసము, కనఖలము, శంఖోద్ధారము, ద్వారక, బదరికాశ్రమము, లోహకుండము, అశ్వతీర్థము, సర్వపాపప్రమోచనము, కమలాలయము, కోటితీర్థము, అమరకంటకము, లోహార్గళము, జంబుమార్గము సోమతీర్థము, పృథూదకము, ఉత్పలావర్తకము, పృథుతుంగము, కుంజకము, ఏకామ్రకము, కేదారము, కాశి, విరజ, కాలంజరము, గోకర్ణము, శ్రీశైలము, గంధమాదనము, మహేంద్రము, మలయము, వింధ్యము, పారియాత్రము, హిమాలయము, సహ్యము, శుక్తిమంతము, గోమంతము, అర్బుదము, గంగ, యమున, సరస్వతి, గోమతి, బ్రహ్మపుత్ర, గోదావరి, భీమరథి, తుంగభద్ర, నర్మద, తాపి, పయోష్ణి, కావేరి, శిప్ర, చర్మణ్వతి, వితస్త, చంద్రభాగ, శతద్రు, బాహుద, ఋషికుల్య, కుమారి, విపాశ, దృషద్వతి, సరయు, నాకగంగ, గండకి, మహానది, కౌశిక, కరతోయ, త్రిస్రోత, మధువాహిని, వైతరణి మొదలగుగా గల భూతలమునందలి యెల్లతీర్థంబులును, సర్వక్షేత్రములును, సర్వసాగరంబులును, సర్వశైలంబులును, సర్వనదీనదంబులును సందర్శించి సేవించినఫలంబును, సూర్యగ్రహణాదులయందుఁగావించిన మహాదానాదులవలనఁ గలుగుపుణ్యఫలంబునుగూడ నొక్కసారి మహాజ్యేష్ఠాపుణ్యకాలంబున శ్రీకృష్ణసందర్శనము గావించినంతనే సిద్ధింపఁగలదు.

కావున నీ యాషాఢమాసోత్సవకాలంబున శ్రేయోభిలాషుల నమానవు లెల్లరును బురుషోత్తమయాత్ర గావింపవలయును. ఆదినంబున శ్రీసుభద్రారామకృష్ణులను సేవించినవారికి విష్ణుసాయుజ్యంబు గలుగును. అట్టిపుణ్యాత్ముండు ప్రళయకాలంబునందును విష్ణులోకంబున సకలభోగంబుల ననుభవించుచునుండి యనంతరము మర్త్యలోకంబునం జతుర్వేదపారగుండును, స్వధర్మనిరతుండు నగు బ్రాహ్మణుండై పుట్టి శాంతుండును, శ్రీకృష్ణభక్తుండునై యంతంబున జ్ఞానయోగావలంబనంబుచే ముక్తుం డగును.

కృష్ణస్నానమాహాత్మ్యము.

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు మఱియు నిట్లనియెను. మునిశ్రేష్ఠులారా! సర్వపాపహరంబును, బుణ్యప్రదంబు నగు శ్రీకృష్ణబలరాములయు,సుభద్రయొక్కయు స్నానవృత్తాంతమును జెప్పెదనాకర్ణింపుండు. జ్యేష్ఠమాసంబునం బూర్ణిమాతిథియందుం జంద్రదైవతం బగునక్షత్రమున హరిస్నానము ప్రశస్తమైనది. తత్కాలంబున నందున్నకూపము సర్వతీర్థమయంబును, నిర్మలంబు నై యుండును. అప్పు డచ్చట భోగవతి సాక్షాత్కరించి యుండును. కావున శ్రీరామకృష్ణులను సుభద్రాదేవిని నభిషేకించుటకై యాకూపమునుండి హేమకలశంబులచే జలంబులను గొని తెచ్చి పిమ్మట దేవతామూర్తులకు స్నానార్థమై పతాకాభిశోభితంబును, సుదృఢంబును, సుఖసంచారంబును, వస్త్రపుష్పాలంకృతంబును, విస్తీర్ణంబును, ధూపధూపితంబును, శ్వేతవస్త్రావృతంబును, మౌక్తికహారాలంకృతంబు నగు మంచెపై, శ్రీరామకృష్ణులను, వారి నడుమ సుభద్రాదేవిని సంస్థాపించి వివిధజయమంగళధ్వనులతోడను, బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రాది శతసహస్రసహస్ర స్త్రీపురుషజనంబులు

అప్పుడు దేవగంధర్వులు గానము చేయుచుండిరి. అప్సరోగణంబులు నృత్యము చేయుచుండిరి. దేవదుందుభులు శబ్దాయమానము లగుచుండెను. సురభిశీతలానిలంబులు వీచుచుండెను. మేఘములు గగనమునుండి పుష్పంబుల వర్షించుచుండెను. మునులును సిద్ధచారణాదులును, జయధ్వనులు గావించుచుండిరి. ఇంద్రాదిదేవతలును, సకలర్షులును, పితృగణంబులును, ప్రజాపతులును, మఱియు స్వర్గవాసులగు సకలదేవతలును మంగళమయంబు లగు నభిషేకద్రవ్యములతోఁ గూడ నచ్చటికి వచ్చి యుండిరి.

ఇంద్రుఁడు, విష్ణుదేవుఁడు, సూర్యచంద్రులు, ధాతయు, విధాతయు, అనలుఁడు, అనిలుఁడు, పూషుండును, భగుండును, అర్యముండును, త్వష్టయు, అంశుండును, వివస్వంతుండును, పత్నీసహితులగు మిత్రావరుణులును, రుద్రులును, వసువులును, ఆదిత్యులును, అశ్వినీకుమారులును, విశ్వేదేవతలును, మరుత్తులును, సాధ్యులును, పితృగణంబులును, గంధర్వులును, ఉరగరాక్షసపన్నగులును, అప్సరోగణంబులును, దేవర్షులును, బ్రహ్మర్షులును, ప్రజాపతులును, వాలఖిల్యులును, భృగ్వంగిరాది సర్వతపస్వినులగు మహర్షులును, విద్యాధరులును, యోగసిద్ధులును, మొదలగువారితోఁ గలసి బ్రహ్మదేవుండును, సప్తర్షులును, ప్రజాపతులును, గ్రహగణంబులును, ఋతువులును, మూర్తిమంతంబు లగు సకలవనంబులును, సర్వతీర్థంబులును, సముద్రంబులును, హ్రదంబులును, పృథివియు, దిక్కులును, వనస్పతులును దేవమాతయగు నదితియు, శ్రీ హ్రీ స్వాహా స్వధా సరస్వతీదేవులును, ఉమా శచీదేవులును, సినీవాలి, అనుమతి, కుహూ, రాక, ధిషణ మొదలగు దేవపత్నీగణంబులును, హిమవంతంబును, వింధ్యంబును, మేరువును, సానుచరం బగు నైరావతంబును, కళాకాష్ఠామాసపక్షంబులును, ఋతు

వులును, దివారాత్రింబులును, సంవత్సరంబులును, ఉచ్చైశ్శ్రవంబును, నాగేంద్రుండును, వాసుకుండును, అరుణుండును, గరుడుండును, సకలంబులగు నోషధులును, భగవానుం డగు ధర్మదేవుండును, కాలుండును, యముండును, మృత్యువును, యమానుచరులును దత్కాలంబునఁ బురుషోత్తమదేవుని యభిషేకదర్శనార్థము విచ్చేసి యుందురు.

వారందఱును మంగళకరంబులగు నభిషేచనద్రవ్యములం గైకొని భూతలగతులై వచ్చి సపుష్పంబులగు కాంచనకలశంబులతోఁ బవిత్రసరస్వతీజలంబులచేతను, దివ్యంబులగునాకాశగంగాజలంబులచేతను, రామకృష్ణుల కభిషేకంబు గావింతురు. అప్పుడు వివిధంబులగు ననేకదివ్యవిమానములు వరుసలుతీరి యంబరభాగంబున సంచారము సేయుచుండును. అవియన్నియును దివ్యపతాకాభిశోభితంబులును, నృత్యగీతవాద్యాదులచే విలసితంబులునై శోభిల్లుచుండును. ఈవిధముగా నప్పుడు శ్రీరామకృష్ణులకును, సుభద్రాదేవికిని గూడ నభిషేకంబు గావించి హర్షోత్ఫుల్లహృదయములతో నింద్రాదిదేవతలందఱును పురుషోత్తమదేవునిం గూర్చి

"జయ జయ లోకపాల భక్తరక్షక, జయజయ ప్రణతవత్సల,
జయజయ భూతచరణ జయజయాదిదేవ బహుకారణ,
జయజయ వాసుదేవ, జయజయాసురసంహారణ,
జయజయ దివ్యమీన, జయజయత్రిదశవర,
జయజయ జలధిశయన, జయజయ యోగివర,
జయజయ సూర్యనేత్ర, జయజయ దేవరాజ,
జయజయ కైటభారే, జయజయ వేదధర,
జయజయ కర్మరూప, జయజయ యజ్ఞవర,
జయజయ కమలనాభ, జయజయ శైలచర,

జయజయ యోగశాయిన్, జయజయ యోగధర,
జయజయ విశ్వమూర్తే, జయజయ చక్రధర,
జయజయ భూతనాథ, జయజయ ధరణీధర.
జయజయ శేషశాయిన్, జయజయ పీతవాసో,
జయజయ సోమకాంత, జయజయ యోగవాస,
జయజయ దహనవక్త్రి, జయజయ ధర్మవాస,
జయజయ గుణనిధాన, జయజయ శ్రీనివాస,
జయజయ గరుడగమన, జయజయ సుఖనివాస,
జయజయ ధర్మకేతో, జయజయ మహీనివాస,
జయజయ గహనచరిత, జయజయ యోగిగమ్య,
జయజయ మఖనివాస, జయజయ వేదవేద్య,
జయజయ శాంతికర, జయజయ యోగిచింత్య,
జయజయ పుష్టికర, జయజయ జ్ఞానమూర్తే,
జయజయ కమలాకర, జయజయ భవవైద్య,
జయజయ ముక్తికర, జయజయ విమలదేహ,
జయజయ సత్త్వనిలయ, జయజయ గుణసమృద్ధ,
జయజయ యజ్ఞకర, జయజయ గుణవిహీన,
జయజయ మోక్షకర, జయజయ భూశరణ్య,
జయజయ కాంతియుత, జయజయ లోకశరణ,
జయజయ లక్ష్మీయుత, జయజయ పంకజాక్ష,
జయజయ సృష్టికర, జయజయ యోగయుత,
జయజయ యతసీకుసుమశ్యామదేహ,
జయజయ సముద్రవిస్తృతదేహ,
జయజయ లక్ష్మీపంకజ షట్చరణ,

జయజయ భక్తవశ, జయజయ శ్రీకాంత,
జయజయ పరమశాంత, జయజయ పరమపార,
జయజయ చక్రధర, జయజయ భోగియుత,
జయజయ నీలాంబర, జయజయ శాంతికర,
జయజయ మోక్షకర, జయజయ కలుషహర.
జయ కృష్ణ జగన్నాథ, జయసంకర్షణానుజ
జయ పద్మపలాశాక్ష, జయ వాంఛాఫలప్రద.
జయ మాలావృతోరస్క, జయ చక్రగదాధర,
జయ పద్మాలయాకాంత, జయ విష్ణో నమోస్తుతే."

అని యనేకవిధంబుల స్తోత్రపాఠంబు గావించుచు సంబరతలంబునందుండి శ్రీకృష్ణబలరాములకును, సుభద్రాదేవికిని బ్రణామంబులం గావించి తమతమనివాసములకుం బోవుదురు. అప్పుడు గగనభాగంబంతయుఁదివ్యపతాకాభిశోభితంబులును, రత్నకాంత్యుజ్జ్వలంబులు నగు సువర్ణవిమానములచే నిండి యుండును. ఆసమయంబున భూలోకవాసులందఱును, పురుషోత్తమబలరామసుభద్రలను దర్శించి యవ్యయపదప్రాప్తు లగుదురు. మంచముపై బలరామసుభద్రాసహితుండై యున్న పురుషోత్తముని దర్శించువారికి నిరామయపదంబు లభించు ననుట కెట్టిసంశయమును లేదు.

మునివరులారా! సుభద్రాబలరామసహితుండగు శ్రీకృష్ణుని దర్శించినచోఁ బుష్కరక్షేత్రంబున శతసహస్రగోదానములు గావించినఫలంబు సిద్ధించును. మంచస్థుండగు శ్రీకృష్ణదేవుని దర్శ్య మా [illegible] శతకన్యాదానఫలంబు లభించును. శతనిష్కపరిమితంబగు సువర్ణదానంబును, సహస్రగోదానంబును, విధివిహితం బగుభూదానమును, అతిథుల కన్నదానంబును, వృషోత్సర్జనంబును, గ్రీష్మకాలంబున జలదా

నంబును, తిలాధేనుదానంబును, గజాశ్వరథదానంబులును, చాంద్రాయణవ్రతానుష్ఠానంబును, జలధేనుదానంబును, ఏకమాసోపవాసంబును గూడ శ్రీకృష్ణసందర్శనంబుతో సమానములు గావు.

వేయిమాట లేల ? సమస్తతీర్థంబులును, సమస్తవ్రతంబులును, సమస్తదానంబులును గావించుటకంటె నొక్కసారి మంచస్థులగు శ్రీకృష్ణబలరాములను సుభద్రాదేవిని దర్శించుటయే యధికఫలప్రదం బగుచున్నది. స్త్రీపురుషు లెల్లరును బురుషోత్తమసందర్శనంబు సేయవలయును. అట్టివారికి సర్వతీర్థసంసేవనఫలంబు సిద్ధించును. కృష్ణాభిషేకానంతరమున నాజలంబును శిరములం దాల్చినచో, వంధ్యలును, మృతాపత్యలును, దుర్భగలును, గ్రహపీడితలును, భూతావిష్టలును, [illegible]ంతలును నగుగమణీమణు లభీష్టఫలలాభంబు నొందుదురు. ఆజలంబుల నభిషిక్తులగువారి కోరినకోరిక లన్నియును సిద్ధించును. భూతలమునం గలయెల్లతీర్థజలంబులును గలసి యాస్నానశేషజలంబున షోడశాంశఫలంబునైనను గల్పింపఁజాలవు. కావున శ్రీకృష్ణస్నానావశిష్టజలంబులచే నెల్లప్పుడు నభిషేచనంబు చేసికొనుట శ్రేయోదాయకము.

స్నానాంతరంబున దక్షిణాభిముఖుండై వేంచేయుచున్న శ్రీకృష్ణదేవుని దర్శించువారు బ్రహ్మహత్యాదిసర్వపాపంబులనుండియు ముక్తులగుదురు. అట్టివారికి ముమ్మాఱు భూప్రదక్షిణంబు గావించినఫలంబు లభించును. భూతలమునందలి సకలతీర్థములను సేవించుట, బదరికాశ్రమంబు పోయి నారాయణుని దర్శించుట, కురుక్షేత్రంబునను, గంగాద్వారమునందును, స్నానదానాదులంగావించుట, మాసమాసంబునఁ బ్రయాగయాత్ర గావించుట, మహాభిధానం బగుకార్తికంబునఁ బుష్కరగమనంబు సేయుట, గంగాసాగరసంగమంబున స్నానదానం

బు లాచరించుట, గంగాయమునాసరస్వత్యాది పుణ్యనదులయందును, పుణ్యసరోవరంబులయందును నవగాహనం బొనరించుట సూర్యచంద్రాదిగ్రహణంబులయందు విధివిధానంబులు సేయుట మొదలగువాని వలన లభించుపుణ్యఫలంబంతియును, శ్రీకృష్ణదేవునిదక్షిణాభిముఖయాత్రాదర్శనమువలన లభింపఁగలదు. వేయేల? వేదశాస్త్రపురాణాదులయందు మహర్షులచేఁ బ్రకాశితంబులగు సకలపుణ్యకర్మంబులకును లభించుఫలంబంతయును బలరామసుభద్రాసహితంబుగా దక్షిణాభిముఖయాత్రం గావించు శ్రీకృష్ణుని దర్శించినంతమాత్రమునఁ గరతలామలకంబు గాఁగలదు.

గుండిచాయాత్రామాహాత్మ్యము.

శ్రీకృష్ణబలరాములును, సుభద్రాదేవియు రథారోహణంబు గావించి గుండిచాయాత్ర చేయుచుండఁగా దర్శించువారు విష్ణులోకప్రాప్తు లగుదురు. ఆగుండిచామండపంబున సప్తాహపర్యంతమును వేంచేసియున్నయాదివ్యమూర్తులను సేవించువారికి సర్వాభీష్టసిద్ధి యగును.

మునివరులారా! పూర్వకాలంబున నింద్రద్యుమ్నమహీపాలుండు తనచేఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడియున్న పురుషోత్తమదేవుం గాంచి దేవదేవా! మదీయంబగుసరోవరతీరంబునఁ బ్రతివత్సరంబును సప్తాహపర్యంతమును భవదీయం బగుయాత్రోత్సవంబు గుండిచాయాత్రాభిధానంబున సువిఖ్యాతం బగుంగాక! అని ప్రార్థించుటయుఁ బ్రసన్నుం డగుపురుషోత్తమదేవుండు మహారాజా! నీసరోవరతీరంబున సప్తాహంబువఱకును మదీయంబగుగుండిచాయాత్రోత్సవంబు గాఁగలదు. అప్పుడు మండపస్థితుండ నగునన్నును, బలరామదేవుని, సుభద్రాదేవిని సమాహితచిత్తులై గంధపుష్పధూపదీపనైవేద్యాదులతోడను ప్రణామప్రదక్షిణజయ

శ్రవణంబు లాలోచనము, గీతవాద్యాదులును యథావిధిగఁ బూజిం చువారు బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రాదులం దెవ్వరైనను, స్త్రీలైనను, పురుషులైనను సర్వాభీష్టసిద్ధు లగుదురు. అట్టివారికి దుర్లభంబగు వాంఛిత మెద్దియు నుండదు.

అని దేవదేవుండగు పురుషోత్తముం డనుగ్రహించుటయు, రాజశేఖరుండును, శ్రీమంతుండు నగు నింద్రద్యుమ్నుండును కృతార్థుండయ్యెను. కావున సర్వవిధంబులను బ్రయత్నించి శ్రేయస్కాముం డగువాఁడు గుండిచామండపంబున సర్వకామప్రదాత యగు పురుషోత్తమదేవుని సేవింపవలయును. ఆసమయంబున పురుషోత్తమసందర్శనంబువలన నపుత్రునకు సంతానంబును, నిర్ధనునకు ధనంబును, రోగి కారోగ్యంబును, కన్యకు ననుకూలపతిప్రాప్తియు నగుటయే కాక, ఆయువును, కీర్తియు, యశంబును, మేధయు, బలంబును, విద్యయు, ధృతియు, రూపయౌవనసంపత్తులును సర్వోత్తమాభీష్టభోగంబులును గూడ లభించును. ఆషాఢంబున, శుక్లపక్షంబున గుండిచాయాత్రాసమయంబునఁ బురుషోత్తముని సేవించువారి కశ్వమేధాదికఫలలాభంబు సిద్ధించును. అట్టివారు తమకులంబునఁ దమపూర్వుల నేడుతరంబులవారిని, వెనుకనేడుతరంబులవారిని దరింపఁజేయుటయే కాక దివ్యవిమానారూఢులై దివ్యాప్సరస్సేవ్యమానులై విష్ణులోకంబునఁ బ్రవేశించి యందు నానాభోగంబుల ననుభవించుచుఁ బ్రళయకాలంబువఱకు నుండి యనంతరము మర్త్యలోకంబునఁ జతుర్వేదులగు బ్రాహ్మణులై మరల జనించి వైష్ణవయోగంబుచే మోక్షముం గాంచఁగలరు.

ద్వాదశయాత్రామాహాత్మ్యము.

మునిశేఖరులారా! ఉత్థానంబునందును, శయనంబునందును, విషువంబునందును, గుండిచాయాత్రాసమయమునందును పురుషోత్తముని

ని సేవించువారు సర్వాభీష్టసిద్ధులై పదునల్వురింద్రులు పరిపాలించునంతకాలమువఱకును విష్ణులోకంబున సమస్తభోగంబుల ననుభవింపఁగలరు. జ్యేష్ఠమాసంబునఁ బురుషోత్తమయాత్రగావించువారు కల్పాంతంబువఱకును విష్ణులోకంబున సుఖనివాసులై యుందురు.

మానవులు విధ్యుక్తముగా ద్వాదశయాత్రలను గావించి యనంతరము యథావిధిగఁ బాపనాశినీప్రతిష్ఠం గావింపవలయును. జ్యేష్ఠమాసంబున, శుక్లపక్షంబున నేకాదశియందు నిర్మలచిత్తంబుతో శుచియై పవిత్రంబగుజలాశయంబునకుం బోయి శుద్ధుండై యాచమనంబు చేసి సర్వతీర్థావాహనం బాచరించి నారాయణుని ధ్యానించుచు విధివిహితముగా స్నానము చేసి [illegible] ధౌతవసనధారియై సూర్యాభిముఖుండుగ [illegible] నిఖిలపాపహారిణియు, పావనియు, [illegible] గూర్చి యష్టోత్తరశతపర్యాయములు మం[illegible] హితుండై పుణ్యమయంబు లగుసౌరమంత్రములను [illegible] త్యనకు ముమ్మారు ప్రదక్షిణంబును, బ్రణామంబును గావింపవలయును.

బ్రాహ్మణాదివర్ణత్రయంబునకును స్నానజపవిధానంబులు వేదమునందు నిర్దేశింపఁబడి యుండెను. కాని స్త్రీశూద్రాదులకుమాత్రము మట్టివేదోక్తవిధులు లేవు. ఏమైననేమి. మానభావముతోఁ బురుషోత్తమస్థానమునఁ బ్రవేశించి కరపాదప్రక్షాళనంబును, ఆచమనంబును ఘృతక్షీరమధుగంధోదకంబులచేతను, జందనజలంబులచేతను భక్తిపూర్వకంబుగాఁ బురుషోత్తమదేవు నభిషేకించి, వస్త్రసమర్పణంబు చేసి చందనాగురుకర్పూరకుంకుమాదులచే విలేపనంబును, కమలమల్లికాది సుమంబులచేఁ బూజనంబును, ధూపసేవనంబును, ఘృతతైలాదులచే

ద్వాదశదీపదానంబును, పాయసాపూపమోదకాది శ్రేష్ఠపదార్థంబుల చే నైవేద్యంబును, ఫలదానంబును గావింపవలయును. ఈవిధముగాఁ బంచోపచారంబులచేతను దేవదేవు నర్చించి "నమఃపురుషోత్తమాయ" అనుమంత్రమును, అష్టోత్తరశతపర్యాయములు జపంబు చేయవలయును.

అనంతరము భక్తిపూర్వకంబుగా

"నమస్తే సర్వలోకేశ, భక్తానా మభయప్రద
సంసారసాగరే మగ్నం, త్రాహి మాం పురుషోత్తమ.
యాస్తే మయా కృతా యాత్రా, ద్వాదశ్యేవ జగత్పతే,
ప్రసాదా త్తవ గోవింద, సంపూర్ణా స్తు భవంతు మే."

అని ప్రార్థించుచుఁ బురుషోత్తముదేవుని బ్రసన్నుం గావించుకొని దండప్రణామంబు గావించి దేవగురుదేవుల కభేదంబును విదుగావున గురుదేవునిగూడఁ బుష్పవస్త్రానులేపనాదులచే భక్తిభావంబున నర్చింపవలయును.

పిమ్మట బ్రాహ్మణపరివృత్తుఁడై దేవదేవపరిభాగంబున వివిధపుష్పంబులచే నొకవిచిత్రమండపంబును గల్పించి గానదేవసంకీర్తనంబులచేతను, ధ్యానస్తోత్రపాఠంబులచేతను రాత్రియంతయును జాగరణంబుచేసి ను, నిర్మలబ్రాహ్మణంబున ద్వాదశియందు వేదపారగులును, వ్రతస్నాతులును, [illegible] లును, [illegible] ములును, శ్రోత్రియులు నగు ను, [illegible] మాదిప్రాప్తరసంబునవతనే పురుషోత్త [illegible] ములు నిర్వర్తించి యనంతరము బ్రాహ్మణులు [illegible] వారికి గోసువర్ణచ్ఛత్రపాదుకానవస్త్రధనాదులను దానము చేయవలయును. బ్రాహ్మణులు లిట్లు సంతుష్టులైనచో గోవిందుండును సంతుష్టుం డగును. పిమ్మట నాచార్యునిగూడ

నిష్ఠ యర్చించి కాంస్యపాత్రంబున సంతర్పితునిం గావింపవలయును, అనంతరము నిమంత్రితు లగుబ్రాహ్మణులకు పాయసాన్నములు, పక్వాన్నములు, గుడఘృతమిశ్రితంబు లగువివిధభక్ష్యభోజ్యపదార్థంబులును సమర్పించి వారిని సంతర్పితులం గావించి యథాశక్తి దక్షిణలతో వారికి జలపూర్ణకుంభదానంబులు చేయవలయును. ఇట్లు విప్రవర్గంబును బూజించినపిమ్మట విష్ణుతుల్యుండును, జ్ఞానప్రదుండును నగుగురుని గూడ నట్లే పూజించి—

“ సర్వవ్యాపీ జగన్నాథః. శంఖచక్రగదాధరః
అనాదినిధనో దేవః, ప్రీయతాం పురుషోత్తమః. ”

అను మంత్రమును బఠించుచు గురుబ్రాహ్మణులకు ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణంబును, ప్రణామంబులను గావించి భక్తిభావంబుతో వారిని వీడుకొలుపుచు సీమాంతంబువఱకును వారి ననుగమించి మరల నమస్కారంబు చేసి సెలవుగైకొని వచ్చి దీనులును, భిక్షుకులు, నన్నార్థులు నగువారిం దనిపి, బంధువులు, స్వజనులు, సహోపాసకులు నగు వారితోఁ గలసి తానును భుజింపవలయును.

ఇట్లు నిశ్చలభక్తిభావముతోఁ బురుషోత్తము నారాధించు స్త్రీలైనను, బురుషులైనను సహస్రాశ్వమేధఫలంబును, శతరాజసూయ ఫలంబును గాంచుటయే కాక తమవంశమునం దతీతానాగతశతపురుషాంతరంబుల నుద్ధరించి స్వర్గప్రాప్తులై సర్వలక్షణసంపన్నులును, సర్వకామసంసిద్ధులును, దివ్యమూర్తులును, నిత్యయౌవనసమంచితులును, సద్గుణాలంకృతులును, గంధర్వాప్సరోగణస్తూయమానులునై యాదిత్యసన్నిభంబగు దివ్యవిమానము నధిరోహించి యనాయాసంబుగ నఖిలలోకసంచారంబు గావించుచు శతకల్పంబులవఱకును, విష్ణులోకంబున సకలోపభోగంబుల ననుభవించుచుందురు. అట్టివారు విష్ణుతే

పూర్ణింబోలి శంఖచక్రగదాధరులును, చతుర్భుజులునై పరమానందం
బున దేవతాసమూహంబుచే యుపగీయమానవిభవులు గావించుచుం జిరకా
లంబుండి యనంతరము సృష్టివిధ్వంసనమునకున్నదనంత [illegible] బు బ్రహ్మ
పదంబుం జేరి యచ్చట నవకల్పంబులందును వివిధభోగంబుల ననుభ
వించుచు ననంతరము పద్మకాలపర్యంతంబును, మహాకల్పాయుతంబు
ను, బహుదివ్యవిమానసమూహంబులును, సృష్టివిధ్వంసనాంతరమున దేవతాస
హ్యంబును సత్యలోకంబునం బ్రవేశించి యనేకకల్పంబులయందు
ననేకభోగంబుల ననుభవించి క్రమముగా గోలోకంబున సప్తకాల
పర్యంతమును, బ్రహ్మలోకమున సప్తకాలపర్యంతమును, ఇంద్ర
లోకంబునం బంచాశత్కల్పకాలపర్యంతమును, సురలోకంబునం జత్వా
రింశత్కల్పపర్యంతమును, నక్షత్రలోకంబునం ద్రింశత్కల్పకాలంబు
ను, చంద్రలోకంబున నిరువదికల్పంబులును, ఆదిత్యలోకంబునం బది
కల్పంబులును, గంధర్వలోకంబున నొకకల్పంబును నుండి త్రిలోకదు
ర్లభంబులగు ననేకభోగంబుల ననుభవించి యనంతరము భూలోకంబు
న ధార్మికుండును, శ్రీమంతుండును, మహాకీర్తియుతుండును, సద్గుణాలంకృతుం
డు నగు రాజై పుట్టి [illegible] [illegible], భూమండలంబు
లగు బహుయజ్ఞంబుల [illegible] [illegible] లోకంబుం జేరి
యట్టి భోగంబుల ననుభవించి [illegible] లోకంబున [illegible] యగు
ణసంపన్నుండగు బ్రాహ్మణ [illegible] [illegible] నాశ్రయించి
చి ముక్తుండగును. [illegible] ! [illegible] బ్రహ్మ బడయు
క్షేత్రఫలప్రాప్తి [illegible].

—— [illegible] ——

[illegible] ! [illegible], [illegible]
స్థంబును, [illegible], [illegible]

ముంగూర్చి చెప్పెదను. సర్వైశ్వర్యమయంబును, త్రైలోక్యపూజి తంబును, బుణ్యస్థానంబు నగువిష్ణులోకము సర్వలోకంబులయందును శ్రేష్ఠమైనది. అందుఁ బారిజాతాశోకపనసనారికేళపున్నాగచందనవకుళసహకారచందనాదివృక్షంబులును, మాలతీమల్లికాద్రాక్షాదిలతలును సర్వర్తుఫలపుష్పసమంచితంబులై శోభిల్లుచుండును. మఱియు ననేకవిధంబులగుపుష్పపరిమళంబులచేతను, కలవిహంగకలాలాపంబులచేతను మందమారుతానిలంబులచేతను నందలియుపవనంబులు విలసిల్లుచుండును. కమలేందీవరమండితంబులగుజలాశయములయందు హంసకారండవచక్రవాకాదిజలవిహంగములు మధురాలాపంబులు సేయుచు విహరించుచుండును. అందలి కాంచనమయంబు లగుదివ్యవిమానశ్రేణులకు లెక్కయే లేదు. అవియన్నియు నానారత్నభూషితంబులును, అప్సరోగణాలంకృతంబులును, గంధర్వగీతవిలసితంబులునై, హేమమయశయ్యాసనంబులతోడను, నానాభోగ్యపరికరంబులతోడను దరుణాదిత్యప్రభల దెసల వెల్లివిరియఁజేయుచు శోభిల్లుచుండును. అవి సమస్తచిత్రపతాకాలంకృతంబులును, ముక్తాహారభూషితంబులును, వివిధకుసుమగంధామోదితంబులును, చందనాగురుధూపితంబులును, మంగళవాద్యముఖరితంబులును, కింకిణీజాలశోభితంబులును, మనోజవంబులు నాలోకరమణీయములు నై యుండును.

అట్టివిమానములనధిరోహించి లోకపూజ్యంబగునవ్విష్ణులోకంబున సుందరీసహితు లగుసురగణంబులు సర్వదా సుఖవిహారంబులు గావించుచుందురు. పీనోన్నతవక్షోభాగలును, సూక్ష్మావలగ్నలును, చంద్రవదనలును, మదమాతంగగమనలు నగుగంధర్వకామినులును, అప్సరోయువతులును బురుషోత్తముని బరివేష్టించి రత్నఖచితంబు లగుస్వర్ణదండములు గలచామరంబులచే వీచుచుందురు. యక్షవిద్యాధరసి

ద్ధగంధర్వాప్సరసలమనోజ్ఞగీతములచే నాట్యనర్తనములచే సర్వదా ప్రతి
ధ్వనితం బగుచుండును. పుణ్యాత్ములకు సుఖావాసం బగుచుండు నది
నిత్యనివాసంబై యది.

దక్షిణోదధితీరంబునం గలదటమునీంద్రులకు వింత భాగవాసము
డును, బుండరీకాక్షుండును, విష్ణుభక్తులును విష్ణుసాయుజ్యమొంది సంతోషిం
చి సేవించువారు సూర్యసంకాశులును సకలగుణవిశిష్టు
తులై యావిష్ణులోకంబున సుఖవిహారంబు గావించుచుండురు. వా
కాంచనసన్నిభదివ్యమూర్తులగు నామహాత్ములు జరామరణవివర్జితు
సకలదుఃఖదూరులై, చతుర్భుజులును, మహాకిరీటధారులును, వన
మాలికాధారులును, శ్రీవత్సాంకితులును, శంఖచక్రగదాధరులును నై
సాక్షాద్విష్ణుస్వరూపంబున విరాజిల్లుచుందురు. శ్రీమహావిష్ణునిల
యం బగువిష్ణులోకంబులో నవరత్నంబగు సోపానములు గలవు.

అందుం జేరంగలిగినమహాత్ములు జరామరణవర్జితులై యుండి పర
మపదంబును జేరినవారు దేవదేవునిమందిరంబున నివసించుచు
ర్వతులై యందు సుఖవిహారంబు సేయుచుండురు. ఆభవనమధ్యంబు
న దత్తకాంచనమయంబును, సూర్యప్రకాశసమానతేజంబును, రత్నమం
డితంబును, శతసహస్రయోజనవిస్తారంబును, ఆయతమై విశాలవిస్తీర్ణం
బును, హైమప్రాకారపరివేష్టితంబును మణిస్తంభశోభితంబును విరాజిల్లుచుండు
ను. అది వివిధవర్ణంబులగు పతాకధ్వజంబులచే నలంకృతంబై నాగ
కాగణపరివృతంబగు పుష్పోద్యానవనంబులచే ప్రకాశింపుచుం
డును.

అందలి చతుర్ద్వారములును సువర్ణమయంబులును, దివ్యనిర్మాణ
క్షితంబులును, సప్తప్రాకారమండితంబులును, మహాతోరణంబులును, మ
నోహరంబులు నై యుండును. అందు బ్రహ్మరుద్రాదులు కాంచనమయం

బును, రెండవది మరకతమయంబును, మూడవది యింద్రనీలమయం బును, నాల్గవది మహానీలమయంబును, ఐదవది ప్రదీప్తపద్మరాగమయం బును, ఆఱవది హిరణ్మయంబును, ఏడవది వైడూర్యమయంబు నై యుండును. ఆమహాభవనము రత్నమయంబులును, హేమప్రవాళాం కురభూషితంబులును, అద్భుతంబులును నగు సమున్నతస్తంభంబులచే శోభిల్లు చుండును. ఆమందిరమునం దెల్లెడల సిద్ధగణంబులు విహరించుచుం డ దారకాగణపరివృతుం డగుపూర్ణచంద్రాకారునింబోలి పీతాంబరుం డును, శ్యామసుందరుండును, శ్రీవత్సలాంఛితుండును, సుదర్శనచక్రధ రుండు నగువిష్ణుదేవుండు విభాసిల్లుచుండును.

ఆతఁడు కుందేందుసజలసంకాశంబును, హారగోక్షీరసదృశంబును సముజ్జ్వలంబు నగుసహస్రారము దక్షిణకరంబునం దాల్చి యుండును. ఆతనిసవ్యహస్తంబున మహాశబ్దసమన్వితంబును, సహస్రపత్త్రమయం బును, విఖ్యాతంబు నగుపాంచజన్యము శోభిల్లుచుండును. దుష్కృత వినాశకంబును, దైత్యదానవనిర్ఘనామోఘప్రభావసంపన్నంబును, జ్వ లదగ్నిశిఖాసంకాశంబు నగుకౌమోదకియు, సూర్యసన్నిభంబగు శార్ఙ్గం బును నాతనిదక్షిణవామకరంబుల విరాజిల్లుచుండును.

సూర్యసదృశంబులును, జ్వాలామాలాకులంబులు నగుశరనికరం బులచేఁ ద్రిభువనసంహారంబు గావింపఁగలవాఁడును, సర్వానందకరుం డును, శ్రీమంతుండును, సర్వశాస్త్రజ్ఞుండును, సర్వజగత్పరుండును, సర్వదేవతావంద్యుండును, సహస్రశీర్షుండును, సహస్రాక్షుండును, సహ స్రచరణుండును, సహస్రాభిధానుండును, సహస్రాంగుండును, సహస్ర బాహుండును, సింహాసనగతుండును, పద్మపత్త్రాయతనయనుండును, విద్యుత్కాంతిమంతుండును, సురసిద్ధసేవితచరణారవిందుండును, చరా చరగురుండును, జగన్నాథుండు నగునాతఁడు యక్షవిద్యాధరగంధర్వాది

సకలదేవతాసంస్థానములు [illegible].

ఆదివ్యమందిరంబున [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], సిద్ధి, శాంతి, మూర్తి, స్మృతి, గాయత్రి, సావిత్రి, [illegible], సర్వమంగళ, ప్రభ, కాంతి, నారాయణి, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] మని, నిద్ర, రాత్రి, మాయ, [illegible] [illegible] చ్ఛావిహారంబులం గావించుచుందురు. మరియు [illegible], మేనక, రంభ, సహజన్య, తిలోత్తమ, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], విశ్వాచి, విద్యుల్లాసన, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], మునిమనోమోహిని, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], మన్మథోద్దీపిని, అలంబుస, మిశ్రకేశి, [illegible], [illegible], [illegible] గి, పూర్వచిత్తి, [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] గమనలును, [illegible] [illegible] [illegible] సర్వాలంకార విభూషితలై [illegible] [illegible] గావించుచుందురు.

ఆపురుషోత్తమమందిరంబున [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], అశ్వా [illegible] [illegible] గానరాదు. [illegible] [illegible] [illegible] మానవజనకంబును, సర్వకామప్రదంబును [illegible]. [illegible] శ్రేష్ఠంబగులోకం బేదియును [illegible] [illegible] [illegible] స్వర్గాదిలోకంబులన్నియును, [illegible] [illegible] లజాలవు. సర్వగుణాస్పదంబును, [illegible], [illegible] ను, సర్వైశ్వర్యమయంబు [illegible] [illegible] లంపటులును, [illegible] [illegible] సక్తులు నగువారు [illegible]. [illegible]

రుం డగువాసుదేవు నారాధించుచుండు వైష్ణవశిఖామణులకుమాత్రమే విష్ణులోకము సుగమంబై యుండును.

మునివరులారా! దక్షిణసముద్రతీరంబునఁ బరమదుర్లభంబగు పురుషోత్తమక్షేత్రంబున శ్రీకృష్ణబలరాములను, సుభద్రాదేవిని, సందర్శించి సేవించుచుఁ గల్పవృక్షనికటంబునఁ గళేబరమును త్యజించువారు విష్ణులోకగతు లగుదురు. వటవృక్షాంతరాళంబునను, సముద్రమధ్యంబునను నిలిచి పురుషోత్తముని స్మరించుచుఁ బురుషోత్తమక్షేత్రంబున మరణించువారును విష్ణులోకంబుఁ జేరఁగలుగుదురు.

—♦ పురుషోత్తమమాహాత్మ్యము. ♦—

మునివరులారా! ఈభూమండలంబునం గలపుణ్యాయతనంబు లన్నియును, బురుషోత్తమక్షేత్రమున షోడశాంశమునైనను బోలఁజాలవు. సర్వలోకంబులయందును, సర్వేశ్వరుం డగువిష్ణుదేవునివలెనే సమస్తతీర్థములయందును బురుషోత్తమక్షేత్రము శ్రేష్ఠంబైనది. ఆదిత్యగణంబులలో విష్ణుండును, నక్షత్రంబులలోఁ జంద్రుండును, జలాశయంబులలో సాగరంబును, వసువులలోఁ బావకుండును, రుద్రులలో శంకరుండును, వర్ణంబులలో బ్రాహ్మణుండును, విహంగంబులలో వైనతేయుండును, శిఖరంబులలో సుమేరువును, పర్వతంబులలో హిమవంతంబును, రమణీమణులలో లక్ష్మియు, సరిత్సమూహంబులలో జాహ్నవియు, గజేంద్రంబులలో నైరావతంబును, మహర్షులలో భృగుండును, సేనానులలోఁ గుమారుండును, సిద్ధులలోఁ గపిలుండును, అశ్వంబులలో నుచ్చైశ్రవంబును, కవులలో నుశనుండును, మునులలో వ్యాసుండును, యక్షరాక్షసాదులలోఁ గుబేరుండును, ఇంద్రియంబులలో మనంబును, భూతంబులలో భూమియు, వృక్షంబులలో నశ్వత్థంబును,

ప్లవమానంబులగువానిలోఁ బవనంబును, సర్వాలంకారములలోఁ జూడామణియు, గంధర్వులలోఁ జిత్రరథుండును, శస్త్రంబులలో వజ్రాయుధంబును, సర్వవర్ణంబులలో " అ " కారంబును, ఛందంబులలో గాయత్రియు, అంగంబులలో నుత్తమాంగంబును, స్త్రీగణంబులలో సతీశిరోమణియగు నరుంధతియు, సమస్తవిద్యలలో నాత్మవిద్యయు, మానవులలో మహీపాలుండును, ధేనువులలోఁ గామధేనువును, లోహంబులలో సువర్ణంబును, సర్పంబులలో వాసుకియు, దైత్యగణంబులలోఁ బ్రహ్లాదుండును, ధనుర్ధరులలో శ్రీరామచంద్రుండును, యాదులలో మకరంబును, మృగంబులలో సింహంబును, సముద్రంబులలో క్షీరాంబుధియు, యాదోగణంబులలో వరుణుండును, సంయములలో యముండును, దేవర్షులలో నారదుండును, ధాతునిచయంబులలోఁ గాంచనంబును, పవిత్రసమూహంబులలో దక్షిణయు, ప్రజాపతులలో దక్షుండును, ఋషిగణంబులలోఁ గశ్యపుండును, గ్రహంబులలో భాస్కరుండును, మంత్రంబులలోఁ బ్రణవంబును, యజ్ఞంబులలో నశ్వమేధంబును, ఓషధులలో ధాన్యంబును, తృణంబులలోఁ దృణరాజంబును శ్రేష్ఠంబు క్షేత్రతీర్థంబు లన్నిటియందును, సంసారతారకంబగు పురుషోత్తమక్షేత్రము సర్వశ్రేష్ఠమైనది.

—♦ తీర్థప్రశంసనము. ♦—

విప్రవరులారా! పుణ్యదాయకంబు భుక్తిముక్తిప్రదంబగు పురుషోత్తమక్షేత్రము తోఁ దుల్యంబగు క్షేత్రము [illegible] గాంచి యుండలేదు. [illegible] పురుషోత్తమమాహాత్మ్యము [illegible]. [illegible] తం బగు పురుషోత్తమక్షేత్రము [illegible],

బ్రహ్మజ్ఞాన మొక్కసారి లభించినట్లే మానవులకుఁ బునర్జన్మంబు లేకుం డంబోవును. శ్రీహరిసన్నిధానం బగుపురుషోత్తమస్థానంబునం దొక్క వత్సరంబుగాని, యొక్కమాసంబు గాని నివసించి యద్దేవు నుపాసించు వానికి క్షేత్రమాహాత్మ్యంబువలన జపహోమతపోదానాదులవలనం గలుగు సంపూర్ణఫలంబు సంప్రాప్తంబు గాఁగలుగును. అట్టివానికి సర్వ యోగేశ్వరుం డగుశ్రీహరిపరమపదంబు లభించును.

కల్పవృక్షంబును, బలరాముని, శ్రీకృష్ణుని, సుభద్రాదేవిని, మార్కండేయుని, ఇంద్రద్యుమ్నుని, మాధవుని, స్వర్గద్వారంబును గూర్చి సవిస్తరంబుగఁ బ్రశంసించి తన్మాహాత్మ్యంబును, సాగరస్నానమార్జనాదివిధులను, యథాకాలంబున భాగీరథీసమాగమసంకీర్తనంబును మీహృదయంబులకు సువిదితం బగునట్లుగావించితిని. సుప్రసిద్ధం బగు పురుషోత్తమక్షేత్రమునందలి సరహస్యంబులగువిషయంబుల నన్నిటిని మీకెఱింగించితిని.

మునివరులారా! పూర్వకాలంబునం దొక్కప్పుడు నారదుండు నన్ను సందర్శించి ఓలోకపితామహా! జగత్పతీ! తపోయజ్ఞదానతీర్థసమూహంబులలోఁ బవిత్రంబగు నుత్తమతీర్థముంగూర్చి నాకెఱిగింపవలయునని ప్రార్థించుటయు నేనిట్లు వర్ణించి చెప్పితిని. వత్సా! నారదా! స్వర్గమర్త్యరసాతలంబులయందు దైవంబును, ఆసురంబును, ఆర్షంబును, మానుషంబు నని చతుర్విధంబులగుతీర్థంబులు విరాజిల్లుచుండును. అందు మానుషతీర్థంబులకంటె నార్షంబులును, వానికంటె నాసురంబులును, వానికంటె దైవతీర్థంబులును శ్రేష్ఠఫలదాయకము లైనవి. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులచే దైవతీర్థములు నిర్మితంబులయ్యెను. ఇతరదైవతంబులచేఁ బ్రకల్పితంబులగు నన్యతీర్థంబులు వానికంటెఁ బ్రధానంబులు గావు. దేవత్రయనిర్మితంబులగు నాతీర్థంబులే త్రిభువనపావనం

బుద్ధి యుండును. అగ్నితీర్థంబు లన్నియుం గూడ సహస్రసంఖ్యాకంబుగా ద్వీపము శ్రేష్ఠంబైనది. అందుపయి గర్మభూమియగు భారతవర్షము సర్వతీర్థప్రధానం బైనది.

అట్టిభారతవర్షంబునందలి సకలతీర్థంబులం గూర్చియుఁ బ్రశంసించియుంటిని. అందు హిమవంతంబునందును, వింధ్యాచలంబునందును నడుమఁ బ్రవహించుచున్న దేవనదులును, మఱియు హిమవద్వింధ్యాచలమధ్యస్థంబులును, దేవసంభవంబు లగునానానదులును, సర్వాభీష్టప్రదానంబులుగాఁ బ్రశంసింపఁబడుచున్నవి. దేవతలచేతనుఁ గర్మభూమిగాఁ బరిగణింపఁబడుచున్న భారతవర్షమునందుఁ బ్రవహించుచుండుటచే నీపంచాశన్నదులును దేవతీర్థములుగాఁ బ్రఖ్యాతంబు లయ్యెను. మఱియు నందందుగల యార్షతీర్థంబు లాసురతీర్థంబులచే నావృతంబు లగుటం జేసి యన్నియు నాసురతీర్థంబు లైపోయెను.

మహాత్ములగువారనేకదివ్యాయతనంబులయందు మహాతపంబుఁ గావించి దైవబలంబునను, తపస్సాహాయ్యంబునను ననేకంబులగు నార్షతీర్థములను గల్పించి యుండిరి. ఆత్మమార్గంబును, మోక్షంబును, ఐశ్వర్యమును, దేవతార్చనమును, ఫలమును, మహాయశంబును గాంక్షించి మానవులుగూడ నందందుఁ దీర్థప్రతిష్ఠలం గావించి యున్నారు. అవి యన్నియు మానుషతీర్థంబులు. ఇది చతుర్విధతీర్థప్రశంసనంబు. ఈభేదంబు నితరు లెవ్వరు నెఱుంగఁజాలరు. దీనిని గ్రహించుటకు నీవర్హుండవు. అనాయాసంబుగా నభీష్టఫలసిద్ధిం గాంచఁగోరు మానవులకు తీర్థసేవనంబుకంటె సద్యోపాయంబు లేదు.

గోదావరి, భీమరథి, తుంగభద్ర, వేణిక, తాపి, పయోష్ణి యను నదులు వింధ్యాచలదక్షిణభాగమునుండియు, భాగీరథి, నర్మద, యమున, సరస్వతి, విశోక, వితస్త, యనునదులు హిమాలయమునుం

యు వినిర్గతంబు లగుచుండును. పుణ్యాత్మములగు సింధువులు దేవతీర్థంబులుగాఁ బ్రఖ్యాతము లగుచున్నవి. గయుఁడు, కోల్లాసురుఁడు, వృత్రుఁడు, త్రిపురాసురుఁడు, అంధకుఁడు, హయగ్రీవుఁడు, లవణుఁడు, నముచి, శృంగకుఁడు, యముఁడు, పాతాళకేతుఁడు, మయుఁడు, పుష్కరుఁడు మొదలుగాఁ గల యసురగణంబులచేఁ గల్పింపఁబడిన శుభకరంబులగు తీర్థంబు లాసురతీర్థంబులు. ప్రభాస, భార్గవ, అగస్త్య, నర, నారాయణ, వసిష్ఠ, భరద్వాజ, గౌతమ, కశ్యప, మను ప్రభృతిమునిగణంబులచే సేవితంబులగు స్థానంబు లార్షతీర్థములు. అంబరీషుఁడు, హరిశ్చంద్రుఁడు, మాంధాత, మనువు, పురువు, కనఖలుఁడు, భద్రాశ్వుఁడు, సగరుఁడు, అశ్వయూపుఁడు, నాచికేతుఁడు, వృషాకపి మొదలగుమహారాజులచే నిర్మితంబు లగునవి మానుషతీర్థంబులు. మానవులు యశోలాభంబుకొఱకుఁ దీర్థనిర్మాణంబు గావించిరి. కాని, త్రిజగంబులయందును దైవతీర్థంబులు తమంతటనే సముత్పన్నంబు లయ్యెను. ఈసకలతీర్థంబులును పుణ్యజనకంబులుగ నిర్దిష్టంబు లయ్యెను. ఇది తీర్థభేదప్రకారంబు.

—◆ శంభువివాహసంభవము. ◆—

అని బ్రహ్మదేవుండు సెప్పుటయు, నారదుం డిట్లనియె. లోకపితామహా! దేవత్రయనిర్మితంబు లగుతీర్థంబులు సర్వశ్రేష్ఠతీర్థంబు లని వచించితివి. వానిస్వరూపభేదంబు సవిస్తరంబుగా నెఱింగింపు మని వేఁడుటయు సురజ్యేష్ఠుం డిట్లనియె. దేవత్రయనిర్మితంబు లగుతీర్థంబులు దృష్టిగోచరంబులు గానంతవఱకును అన్యతీర్థంబులును, అన్యక్షేత్రంబులును, అన్యంబు లగు యజ్ఞాములును ప్రశస్తంబులై యుండును. నిఖిలాభీష్టప్రదాయినియు, సరిద్వరయు నగు గంగాదేవి త్రైవర్ణ్యనామంబున విఖ్యాత యైనది. ఇప్పుడు తదుత్పత్తిచారిత్రంబు వ

ర్జించెద వాక్[illegible]ము. అయుత[illegible]ంబులను బార్వము దేవతాకా ర్యంబుల కంతరాయంబులుగాc దాని[illegible] [illegible]సురనాయకుండు మదీ యపరిభావంబుచే [illegible] దేవగణంబుల [illegible]ంబుల నపహరించుచుండ [illegible] [illegible] జగత్ప్రితాను[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]త్రాంత లులై యనన్య [illegible] [illegible] [illegible].

దేవదేవా ! [illegible] ! [illegible] ! [illegible] ! దేవా ! జగంబులకు [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] ! [illegible] ష్టవు, అనుసరాం[illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] నీకంటె [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] రు. పురాణ[illegible] ! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] బుకంటె [illegible] [illegible]. [illegible] ! [illegible] జగంబులను దండ్రివి; [illegible]. [illegible] [illegible] అభిం చుదు. [illegible] ! [illegible] [illegible] [illegible] రింపుము. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నీ వాదిక[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] తారంబుల [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] భుత్వముతో [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] లగు దేవత [illegible] [illegible] [illegible]. శ్రీహరీ ! అనన్యశరణ్య [illegible] [illegible]?

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] జగ త్పతియు నగు భగ[illegible] ! [illegible] [illegible] మీ కెవ్వరివలన [illegible] [illegible] [illegible] దేవ తాగణంబులు [illegible] [illegible] ! [illegible] [illegible] మా

కంటెను నతిభీషణంబును లోకమహాభీషణంబును నగు భయోత్పాదకం బైనది. యుద్ధంబునఁ గాని తపోబలమ్మునఁగాని శాపమ్మునఁ గాని యాతనికి వినాశంబును గూర్చుట మాకు నెట్టిసామర్థ్యంబును లేదు. పదిదినంబులకంటెఁ దక్కువవయస్సు గలబాలునివలననే యాతండు మృతుండగును. ఇఁక నెట్టియుపాయంబుచేతనుగూడ నాతనికి మరణంబు గలుగనేరదు. ఎట్టినీతి నుపయోగించుట కర్తవ్యమో యట్లు గావింపుము. అని దేవతలు ప్రార్థించుటయు నారాయణదేవుండు విబుధవరులారా! నేను బలోత్కటుండను గాను. నావలనఁగాని నాసంతానమువలనఁగాని మఱియే దేవతలవలనఁగాని యయ్యసురవధంబు గానేరదు. ఈశ్వరుండు ప్రసన్నుండై శక్తియుక్తం బగు నపత్యంబు నుద్భవింపఁజేసినచో నయ్యపత్యంబువలన లోకభయంకరుఁ డగు తారకుండు నిధనప్రాప్తుండు గాఁగలండు. కావున నోసురవరులారా! రండు. మనము ఋషిగణసమేతులమై పోయి యీశ్వరుండు దారపరిగ్రహణంబు గావించునట్లొనరింతము. అని విష్ణుదేవుం డాశ్వాసించుటయు సురగణంబులు వల్లె యని రత్నమయం బగుహిమాలయంబునకుం జని హిమాలయప్రియ యగు మేనను, హిమవంతుని సందర్శించి యేకవాక్యంబుగా దక్షనందినియు జగజ్జననియు శంభుప్రణయినియు బుద్ధి, ప్రజ్ఞ, ధృతి, మేధ, లజ్జ, పుష్టి, సరస్వతి మొదలుగాఁ గల బహురూపంబులచే జగంబులఁ బవిత్రంబుసేయుచు జగద్ధాత్రియై విరాజిల్లు నమ్మహాదేవి దేవకార్యార్థంబుగా మీయపత్యంబై యవతరించి జగన్మాత యగునామె పురలనీశ్వరుని వరించి మీకును మాకును రక్షకురాలు గాఁగలదు. అని బోధించుటయు హిమవంతుండును, మేనయుఁ బరమానందంబున మహాప్రసాదం బని వక్కాణించిరి.

పిమ్మట జగజ్జనని యగు గౌరీదేవి హిమాలయగృహంబున

శంభుం డవేధ్యుం డైనను నేనాతని నిశ్చయముగా వేధింపవలయును. త్రిలోకవిజయంబు లగునాబాణము లాతనిమేనఁ దమపరిభావమును జూపఁజాలకుండునా యని దృఢముగ భావించుకొనియెను. ఈవిచిత్ర సంఘటనమును దిలకించుటకై దేవతలందఱును గుమిగూడి వచ్చి యుండిరి. కాని త్రిలోచనుని యేకమాత్రదృష్టిపాతంబు చేతనే రతికాంతుండు నిలువున భస్మీభూతుం డయ్యెను. ఆదుస్సహదుర్ఘటనముం గాంచి యచ్చటిదేవతలును భయాతురులై చేతులు జోడించుకొని యమ్మహాదేవునిం గూర్చి దేవా! తారకాసురపీడనంబున మేమందఱము నిరంతరము బెగ్గడుచున్నారము. భక్తవత్సలుండ వగునీవు లోకానుగ్రహంబుకొఱకుఁ బార్వతీపాణిగ్రహణంబు గావింపు మని ప్రార్థించిరి.

మదనశరవినిర్భిన్నహృదయుం డగుహరుండును సురగణంబుల ప్రార్థనంబునకుఁ దక్షణమందే తనయంగీకారమును సూచించెను. అప్పుడు దేవతాగణంబులును, అరుంధతీవశిష్ఠులును, చక్రపాణియగువిష్ణుదేవుండును, నేనును శివునిచే నాజ్ఞాపింపఁబడి హిమవంతంబునకుం బోయి ప్రబోధించి పర్వతేశ్వరునకును బరమేశ్వరునకును వియ్యమును గల్పించితిమి.

—♦ గంగోత్పత్తి. ♦—

మునివరులారా! నానారత్నచిత్రితంబును, నానాతరులతాకీర్ణంబును, నానాద్విజగణనిషేవితంబును, నదీనదసరోవరకూపతటాకాది నానాజలాశయపరివృతంబును, దేవగంధర్వసిద్ధచారణాది సకలసుమనోవిహారస్థానంబు నగుహిమాలయము పరమానందనిమగ్నంబై యుండెను. హర్షోత్కర్షంబునకుఁ బ్రధానకారణంబులగు సుఖసమీరణంబులు వీచుచుండెను. మేరుమందరకైలాసమైనాకాదినగనిచయంబు లాహిమ

వంతుని బరివేష్టించి యుండెను. వశిష్ఠాగస్త్యపౌలస్త్యలోమశాదిమహర్షులందఱును నచ్చట నేంచేసి యుండిరి. పార్వతీపరమేశ్వరులకల్యాణ మహోత్సవంబు లారంభములయ్యెను. వజ్రస్తంభసమంచితంబును, ముక్తాహారాలంకృతంబును, నానారత్నఖచితంబు నగువివాహవేదిక నిర్మింపఁబడియెను. జయ, లక్ష్మి, శుభ, కాంతి, కీర్తి, తుష్టి మొదలుగాఁగలశోభనదేవతలు వివాహమండపము నలంకరించి యుండిరి. మేరుమందరకైలాసాదిశైలంబులచేతను, స్వయముగ విష్ణుదేవునిచేతను సన్మానింపఁబడి హేమమయుం డగుమైనాకభూధరేశ్వరుండు శోభిల్లుచుండెను.

మహర్షులును, లోకపాలకులును, ఆదిత్యులును, మరుద్గణంబులును శూలపాణి యగుమహాదేవుని వివాహమండపమును నిర్మించిరి. విశ్వకర్మ స్వయముగాఁ గనకమణిశోభితంబగు కల్యాణవేదికను నిర్మాణంబు గావించెను. అయ్యాశ్వరేశ్వరుని కల్యాణమహోత్సవసందర్శనార్థమై సురభి, నందిని, నంద, సునంద, కామదోహిని, సముద్రములు, నదులు, నగరాజములు, ఓషధులు, లోకమాతృగణంబులును, వనస్పతులును సకలదేవతలునుగూడ వచ్చియుండిరి. భూదేవి భూసంబంధక్రియలను, ఓషధు లన్నక్రియలను, వరుణుండు పానక్రియలను, ధనదుండు దానక్రియలను నిర్వహించుభారమును వహించి యుండిరి. అగ్నిదేవుండు స్వయముగా నభీష్టాన్నంబులఁ బచనము సేయుచుండెను. విష్ణుదేవుండు పూజాకార్యంబుల నిర్వర్తించుచుండెను. సరహస్యంబులగు వేదంబులు గానముచేయ నారంభించెను. గంధర్వపురోగణంబులును, కిన్నరగణంబులును నృత్యగీతహాస్యాలాపంబులఁ గావించుచుండిరి. మైనాకుండు లాజహోమంబునకు నియుక్తుం డయ్యెను.

కల్యాణమండపంబునఁ బుణ్యాహవాచనము లారంభ మయ్యె

సు. మునిసంఘములు వివాహవేదిక నలంకరించి యుండిరి. అప్పుడు యథావిధిగ నగ్నిప్రతిష్ఠాపనంబును, లాజహోమంబును, నగ్నిప్రదక్షిణంబును సంపన్నంబు లయ్యెను. అనంతరము విష్ణుదేవుని ప్రేరణంబున శంభుండు ప్రస్తరస్పర్శనంబు సేయుచు దేవిపాదాంగుష్ఠమును స్పృశించెను.

మునివరులారా! అప్పుడు హోమకార్యంబుల నిర్వర్తించుచున్ననేను దేవదేవుని సమీపంబున నున్నజగన్మాతయగుపార్వతిం గాంచినంతనే దుష్టబుద్ధివశంబున మదీయం బగువీర్యంబు నిపతితం బయ్యెను. ఆకారణంబుచే లజ్జాకలుషితుండ నగునేనప్పుడు మద్వీర్యంబు నొక్కచో నిక్షేపించితిని. అమోఘంబగునా తేజమునుండి వాలఖిల్యమునిగణంబు లుద్భూతు లగుటయు దేవతాసంఘంబున హాహాకారంబు పుట్టెను. నేనును లజ్జాక్రాంతహృదయుండనై చటాలునఁ బీఠమునుండి లేచిపోవుటయు దేవతలు మహాశ్చర్యనిమగ్నులై నావంకనే చూడఁదొడంగిరి.

అప్పుడు భగవానుం డగుమహాదేవుం డట్లు పోవుచున్ననన్నుం గాంచి నందీశ్వరునిం బిలిచి నీవుపోయి యవ్విరించి నిటకుఁ దీసికొని రమ్ము! నేనాతని పాపవిముక్తునిం గావించెద నని యాజ్ఞాపించెను. సాధుసత్తము లపరాధులయెడలఁ గృపార్ద్రహృదయు లయ్యెదరు. విషయంబులు విద్వాంసులకైనను మోహోత్పాదనంబు గావించును— పరమేశ్వరుం డగునుమాపతి నాయెడల నిట్లు ప్రసన్నుండై భూమియును జలంబును పాపమోచనంబునకుఁ బ్రధానోపాయములు. నేనిప్పుడు వానియందలిసారంబును సంగ్రహించెద ననిచెప్పి మహాదేవుండు లోకమంగళంబుకొఱకు భూజలంబులయందలిసారమును దీసి భూసారంబునఁ గమండలునిర్మాణంబు చేసి యందు జలసారమును నిక్షేపించి

పావమాన్యాదిసూక్తంబులచే నభిమంత్రించి యందుఁ ద్రిలోకపావని యగుశక్తిని ధ్యానంబు చేసి నన్నుఁగాంచి యోవిరించీ! నీవీకమండ లువును బరిగ్రహింపుము. భూజలదేవతలు జగన్మాతలు. ఉత్పత్తిస్థితినాశహేతువులు వారియం దేప్రతిష్ఠితములై యున్నవి. జలభూసార మయంబగునీకమండలుమధ్యంబున సనాతనధర్మంబులును, యజ్ఞంబులును, భుక్తిముక్తులును, స్థావరజంగమంబులును నిలిచి యున్నవి.

ఈజలస్మరణంబున మానసికపాపంబులును, వర్ణనంబున వాచికపాతకంబులును, స్నానపానాభిషేచనంబులవలనఁ గాయికకలుషంబులును వినష్టంబు లగును. ఈజగంబునందు జలమే పరమపావనం బగు నమృతస్వరూపము. ఓవిధాతా! నేను దీని నభిమంత్రింబు గావించితిని. నీవీకమండలువును బరిగ్రహింపుము. ఈకమండలుజలంబుల స్మరించుటవలనను, గీర్తించుటవలనను మానవులు సర్వాభీష్టసిద్ధు లగుదురు. కావున నీవు దీనిం గైకొనుము. పంచభూతంబులలో జలమే శ్రేష్ఠంబైనది. అట్టిజలరాశిమధ్యంబున నీకమండలుజలము సర్వోత్కృష్టంబైనది. కావున నీవీకమండలువును గ్రహింపుము. శుభకరంబును, బుణ్యదంబు నగునింతలిజలమును స్పృశించుటయు, స్మరించుటయు, సందర్శించుటయుఁ బాపమోచనంబునకుఁ బ్రధానసాధనములు. అని బోధించి మహాదేవుండు పరమానుగ్రహంబున నాకాకమండలుప్రదానంబు గావించెను. అప్పుడు సకలదేవతలును బరమాహ్లాదంబున జయజయశబ్దంబుల నుచ్చరించుచు దేవదేవేశ్వరుండగు నమ్మహాదేవునుద్దేశించి ‹‹ సర్వలోకనాథా! మీవివాహోత్సవసమయంబున నీపంకజాసనుండు జగన్మాత యగు దేవిపాందాంగుష్ఠముం గాంచి పాపభావనం బుచేసి పతితుండైనను జగజ్జనకుండ వగునీవాతనియెడలఁగరుణించి యాతనిఁ బవిత్రుంజేయుటకై స్మరణమాత్రంబున సకలపుణ్యప్రదాయిని

యుఁ బుణ్యమయకమండలునివాసినియు నగుగంగాదేవిని బ్రసాదించి యనుగ్రహించితి వని యనేకవిధంబుల వినుతింప నారంభించిరి.

వామనావతారము.

అని యిట్లు బ్రహ్మదేవుండు చెప్పుటయు నారదుండు దేవా! గంగాదేవి నీకమండలుమధ్యంబున నిల్చి నీపుణ్యవర్ధనంబునకుఁ గారణమైనది. ఆదేవి మర్త్యభూమంబున కెట్లు లభించినదో యానతీయవలయు నని ప్రార్థించెను. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుం డిట్లు చెప్పందొడంగెను. వత్సా! పూర్వకాలంబున దేవతలకుఁ బరమశత్రుండై బలినామంబుచే నొకమహాదైత్యుండు చక్రవర్తియై యుండెను. అతని కెందును బరాజయంబు లేదు. ఆతనిమహోన్నతిం గాంచి దేవతలు చింతితులై యందఱు నేకీభవించి యాతని నెట్లయిన జయింపవలయు నని మంత్రాలోచనంబులు సేయ నారంభించిరి.

ఆబలిదైత్యుని రాజ్యశాసనసమయంబునఁ ద్రైలోక్యంబును నిష్కంటకమై యుండెను. ఆతనిపరిపాలనంబునం దాధివ్యాధులు గాని, శత్రుభయంబులుగాని, ఈతిబాధలుగాని, అధర్మముగాని, అభావములుగాని, ఆర్తనాదములుగాని, దుర్జనోపద్రవములుగాని యెవ్వరికిని స్వప్నంబులందైనను ననుభూతంబులు గాక యుండెను. అప్పుడు దేవత లాతనిమహోన్నతి యనుశరంబుచే భగ్నచిత్తులును, కీర్తి యనుఖడ్గంబుచే ద్విధాకృతులును, శాసనశక్తిచే భిన్నాంగులునై యెందును శాంతి యనుమాటలేక పరితపించుచు నాతని యశఃపావకజ్వాలలచేఁ బ్రతప్తగాత్రులును, భయవిహ్వలులునై మాత్సర్యవశంబున విష్ణుదేవుని శరణంబు గోరి వచ్చి ప్రార్థనాపూర్వకంబులగుదీనస్వరములతో దేవదేవా! శంఖచక్రగదాధరా! ఆర్తులమును, గతసత్త్వులము నగుమమ్ముఁ

కటాక్షింపుము. జనార్దనా! నీవు మా రక్షణంబుకొఱకే యాయుధధారివైతివి. జగన్నాథా! నీవంటి రక్షకుని ప్రాపు గాంచియుండియు మేమిట్టికష్టముల ననుభవింపవలసివచ్చినది. దేవా! నీప్రణామస్తవంబులకు వినియోగింపఁదగిన మా వాక్కుల నిప్పుడా దైత్యుని నమస్కారస్తవంబులకై యెట్లుపయోగింపఁగలుగుదుము? మేము మనోవాక్కర్మంబులచే భవదేకశరణ్యులమై యున్నాము. మీచరణకమలంబుల నాశ్రయించియున్నమే మా దనుజున కెట్లు నమస్కరింపఁగలము? అచ్యుతా! మేమనేకయజ్ఞంబులయందు నిన్నే యర్చించుచు నుదారవచనంబులతో నిన్నే కీర్తించుచుందుము. నీవంటి దేవదేవుని యాశ్రితుల మగు మేమాతని నెట్లాశ్రయింతుము. ఇంద్రప్రముఖులగు దేవతలందఱును నీబలమే రక్షణంబుగా నీచే నున్నతపదాభిషిక్తులై యున్నారు. అట్టివారొక్క దైత్యునకుఁ లోబడియుండుట యవమానకరము గాదా? నీవు బ్రహ్మరూపివై సృష్టియు, విష్ణురూపివై పాలనంబును, రుద్రరూపివై లయంబును గావించుచుందువు. మేము నీకు భిన్నుండగు దైత్యునకు నమస్కరించుట యెట్లు? దేవా! ఈజగంబునం దైశ్వర్యమే ప్రధానమైనది. అది లేకున్నచో లాభ మేమున్నది? హృతైశ్వర్యులమగు మేమిప్పుడాతని కెట్లు నమస్కరింపఁగలము? ఆదిమధ్యాంతరహితుండవును, జరాచరగురుండవు నగు నీవుండఁగా వినశ్వరుండును, శత్రుండు నగు దైత్యునకు మేము నమస్కరించుటయా? దేవా! మేమందఱమును నీయైశ్వర్యబలంబుచేఁ బరిపుష్టులమై యెప్పటికైనఁ ద్రిభువనవిజయంబు గావించి స్వాస్థ్యలాభంబు నందుదుముగాని యా దైత్యునకు వినతులమై యుండఁగలమా?

అని యిట్లనేకవిధంబుల దేవతలు ప్రార్థించుటయు గదాధరుండు కరుణాళుండై సురవరులారా! దైత్యేశ్వరుండగు బలి మద్భక్తుండు.

ఆతఁడు సురాసురగణంబులకవధ్యుఁడు. ఆబలీంద్రుఁడు నాచే నేఁడు పాలింపఁదగినవాఁడో యట్లే మీరును బరిపోషింపఁదగినవారై యున్నారు. నేనెట్టియుద్ధమును గావింపకుండఁగనే యుక్తమోపాయంబున నాతనిరాజ్యంబును గైకొని బంధించి యారాజ్యమును మీకొసంగెదను. అని యనుగ్రహించుటయు దేవతలు పరమానందహృదయములతో నమ్మహాదేవునికడ సెలవుగైకొని నిజనివాసంబులకుం బోయిరి.

అనంతరము భగవానుం డగుదేవేశ్వరుం డదితిగర్భంబునఁ బ్రవేశించి యజ్ఞేశ్వరుండును, యజ్ఞపురుషుండు నగునాతఁడు వామనుండై యవతరించెను. దేవతలందఱును మహోత్సవములఁ గావించుచు నుత్సాహముతో భావిఫలోదయంబున కెదురు సూచుచుండిరి. అంతఁ గొంతకాలమునకు బలిశ్రేష్ఠుం డగుబలి యశ్వమేధదీక్షితుం డయ్యెను. అనేకులగుమహర్షులు యజ్ఞార్థమై వచ్చియుండిరి. వేదవేదాంగవేది యగుశుక్రాచార్యుండు పురోహితుం డయ్యెను. ఆతఁడు ఋత్విక్కర్మనిరతుం డైనంతనే హవిర్భాగహరణార్థమై దేవగంధర్వాదు లేతెంచిరి. "దీయతామ్, భుజ్యతామ్" అనుధ్వనులు చెలరేఁగెను. ఈవిధముగా సకలయజ్ఞక్రియలును సంపూర్ణప్రాయము లగుచున్నసమయంబునఁ జిత్రకుండలమండితుం డగువామనమూర్తి సామగానంబు సేయుచు యజ్ఞశాలం బ్రవేశించి యయ్యజ్ఞంబునుగూర్చి యనేకవిధములఁ బ్రశంసించెను.

అప్పుడు భృగునందనుం డగుశుక్రాచార్యుండు దైత్యనిషూదనుండును, బ్రహ్మరూపధరుండు నగునవ్వామనమూర్తిం గాంచి యాతఁడే సకలయజ్ఞంబులకును, దపంబులకును ఫలదాత యనియు, రాక్షసకులంబునకు నిహంత యనియు స్పష్టముగా గ్రహించెను. తోడనే యాతఁడు సంభ్రమముతో విజయుండును, బలిశ్రేష్ఠుండును, దానశీ

లుండును, సస్త్రీకుండును, యజ్ఞదీక్షితుండు నగుబలిచక్రవర్తిం గాంచి యోరాజా! వామనాకృతి యగువిప్రపుత్రుండు నీయజ్ఞశాలం బ్రవేశించియున్నాఁడు. అతఁడు నిజముగా బ్రాహ్మణుండు గాఁడు. యజ్ఞవాహనుండును, యజ్ఞేశ్వరుండు నగువాసుదేవుఁడే దేవహితార్థమై యదితిగర్భంబున శిశురూపంబున నుదయించి యీవిధముగా నిప్పుడు నిన్ను యాచించుటకై వచ్చియున్నాఁడు. కావున నోప్రభూ! నాతో నాలోచింపకుండ నీవితని కిట్టిదానంబును గావింపవలదని బోధించెను.

అరిందముం డగుబలిచక్రవర్తి యాచార్యునివచనంబులాకర్ణించి గురువరా! యజ్ఞేశ్వరుఁడే యీరీతిగా నవతరించి మద్గృహంబునఁ బ్రవేశించుటచే నేను ధన్యుండనైతిని. అతఁ డేమివాంఛించునో దాని నొసంగుట కింకను నాలోచన లేల? అని చెప్పి సతీపురోహితసహితుండై వామనమూర్తి కూర్చుండియున్నతావునకుం బోయి ప్రణామంబు చేసి చేతులు జోడించుకొని నిలిచి మహాత్మా! నీకేమికావలయునో యర్థింపుమని కోరుటయు వామనుండు పదత్రయపరిమితంబగుభూదానముకంటె నాకన్యవాంఛితం బేదియును లేదని చెప్పెను. బలిచక్రవర్తియుఁ దక్షిణహస్తమణికలశంబునందలిజలంబులచే ధారాపూర్వకంబుగ నవ్వామదేవునకు మూఁడడుగులభూమిని దానము చేసెను.

సమస్తమహర్షిగణంబులును, స్వయముగఁ బురోహితుండగు శుక్రాచార్యుండును, ప్రధానులగుదైత్యగణంబులును జూచుచుండఁగనే వామనమూర్తి కావిధముగా భూదానము గావింపఁబడియెను. అప్పుడు వామనమూర్తి మృదుమధురస్వరంబుతో స్వస్తివచనంబుల నుచ్చరించుచు రాజా! నీవు సుఖివయ్యెదవుగాక! నాభూమిని నాకు సంప్రదానంబు సేయుము. నేను పోవలయుననుటయు బలీంద్రుం డట్లే

యని చెప్పి యాతనినంకఁ దిలకించుచు నిలువఁబడియెను. అట్లు చూ
చుచుండఁగనే వామనుండు విరాణ్మూర్తి ధారణముం గావించి చంద్ర
సూర్యులు స్తనాంతరాళంబునను, గగనంబు మస్తకంబునను నిలుచు
నంతటిదూరంబుగాఁ బెరిఁగి నిలిచెను. యజ్ఞపురుషుండును, అచ్యు
తుండు నగునాతనివిక్రమాకృతి కంతంబు లేకుండెను.

అప్పుడు దైత్యేంద్రుండగు బలి పత్నీసహితుండై యమ్మహా
దేవునకుఁ బ్రణామంబు చేసి వినయమధురభాషణంబులతో శ్రీహరీ!
జగన్నాథా! విష్ణుదేవా! నీవు నీశక్త్యనుసారంబుగా నీయిచ్ఛవచ్చినం
తదూరమువఱకును నీపదంబులచే నాక్రమింపుము. దేవా! ఆకార
ణంబుచే నేనుగూడ నెల్లవిధంబుల మహోన్నతపదలాభంబు నందఁగ
లుగుదును. అని విజ్ఞాపనంబు చేయుటయు మహాక్రతుమూర్తియగు
విష్ణుమూర్తి యట్లే యని చెప్పి కూర్మపృష్ఠంబువఱకును గలయధోలో
కంబు లన్నియు నేకపాదంబుచేతను, బ్రహ్మలోకపర్యంతముం గల
యూర్ధ్వలోకములన్నియు నేకపాదంబుచేతను నాక్రమించి యసురేశ్వ
రా! నాతృతీయపాదంబు నుంచుటకు స్థానం బెచ్చట నున్నది? ఈస
మస్తప్రపంచమును నారెండడుగులకొలతకు సరిపోయినది. నీవన్నయ
ట్లుగా మూఁడవయడుగునకుఁ దగినతావు నొసంగుమని యడిగెను.

అంత బలిదానవేంద్రుండు మందహాసంబు సేయుచు దేవాది
దేవా! నేను సృష్టికర్తను గానుగదా! ఈవిశ్వంబంతయును నీచేతనే
కల్పింపంబడినది. జగన్మయా! నీదోషంబుచేతనే యిది యంతయు
నల్పంబై పోయినది. ఇట్టిచో నేనేమి చేయుదును? కేశవా! అయిన
ను నేనెన్నటికి నసత్యమాడువాఁడను గాను. కావున నీమూఁడవపదం
బును నాపృష్ఠమ్మునం దుంచి నన్ను సత్యప్రతిజ్ఞునిగా ననుగ్రహింపుమ
ని ప్రార్థించుటయు వేదమూర్తి యగుభగవానుండు ప్రసన్నుండై దై

త్యరాజా! నీనిర్మలభక్తిభావంబునకు నేను ప్రీతుండనైతిని. నీయభీష్టవరప్రదానంబు గావించెద నర్థింపు మని గ్రహించెను.

కాని బలిచక్రవర్తి యేమియు వరంబును గోరుకొనఁడయ్యెను. అప్పుడు జగన్నాథుండును, త్రివిక్రముండు నగువిష్ణుదేవుండు సంతోషించి యమ్మహాదానశీలుండగు నసురేశ్వరునకు రసాతలాధిపత్యంబును, ఆత్మాధిపత్యంబును భావికాలంబున నింద్రపదంబును, అవినశ్వరం బగు మహాయశంబును బ్రసాదించి సత్కీర్తికరం బగుబలిదానవేంద్రుని రసాతలరాజ్యసింహాసనంబునఁ బ్రతిష్ఠించి యథాపూర్వంబుగా స్వర్గరాజ్యమును దేవేంద్రునకుఁ గరగతంబు గావించెను.

గంగాదేవికి హరజటాజూటప్రాప్తి.

అని చెప్పి జలజసంభవుండు మరల నిట్లు చెప్పం దొడంగెను. నారదా! ఆసమయంబున మజ్జనంబునకుఁ గారణం బగువిష్ణుదేవుని సకలదేవతార్చితం బగుద్వితీయపాదము మదీయంబగు మందిరంబు నలంకరించుటయుఁ ద్రిభువనప్రశస్తం బగునవ్విష్ణుపాదము నేవిధముగా నర్చింపవలయునని భావించుచు నేనీవిశ్వంబంతయును బరికించితిని. అప్పుడు నాకు సకలవస్తునిచయంబులకంటెను నాకమండలువే పవిత్రం బైనదనియుఁ, ద్రిపురాసురారి యగుదేవదేవునిచే నిక్షేపింపఁబడినయందలి జలమే పవిత్రతమం బనియు నిశ్చయంబుగాఁ దోఁచుటయు వరంబును, వరణీయంబును, వరదంబును, శాంతికరంబును, పరమంబును, శుభంబును, శుభదంబును, నిత్యంబును, భుక్తిముక్తిప్రదంబును, మాతృస్వరూపంబును, భవరోగామృతౌషధంబును, పవిత్రంబును, పావనంబును, పూజ్యంబును, జ్యేష్ఠంబును, శ్రేష్ఠంబును, గుణాన్వితంబును నగు మదీయకమండలుజ్జలంబుచే ముందుగ నేనుపవిత్రుండనై మజ్జనకుండగు

విష్ణుదేవున కర్ఘ్యకల్పనంబు గావించితిని.

నేనట్లు కమండలుజలంబు నతిపవిత్రంబుగా భావించి యర్ఘ్య సంకల్పంబు గావించినంతనే కమండలుగర్భమునుండి సుమంత్రింబగు నర్ఘ్యజలంబు వెలువడి యావిశ్వమూర్తిచరణకమలంబు నభిషేకించుటయు నవ్వారిధార క్రమముగా మేరుశైలశిఖరంబునఁ బతితంబై నాల్గుభాగములుగా విభక్తంబై భూతలంబునఁ బూర్వదక్షిణపశ్చిమోత్తరదిశల ననుసరించి ప్రవహింపఁదొడంగెను. అప్పుడు దక్షిణముగాఁ బ్రవహించుచున్నజలధారను మహేశ్వరుండు తనజటాజూటంబున ధరియించెను. పశ్చిమవాహిని మరల మత్కమండలుమధ్యంబుననే ప్రవేశించెను. ఉత్తరవాహినిని విష్ణుదేవుండు పరిగ్రహించెను. సుఖప్రదంబగు పూర్వవాహినిని మహర్షులును, పితృగణంబులును, లోకపాలకులును బరమాదరంబున స్వీకరించిరి. అందుచేతనే యాజలంబునకు శ్రేష్ఠత్వంబు గలిగెను.

విష్ణుపాదంబునుండి విగళితంబై దక్షిణాభిముఖంబుగఁ బ్రవహించి మహాప్రభావసంపన్నుం డగుమహేశ్వరునిజటాజూటంబు నలంకరించియున్న జగత్పవిత్రంబగువారిధారయే సకలలోకంబులకును మాతృస్వరూపంబైనది. ఆదివ్యగంగాప్రభావమును స్మరించినంతమాత్రముననే సర్వాభీష్టంబులును సిద్ధింపఁగలవు.

—♦ గౌతమచరిత్రము. ♦—

వత్సా! నారదా! మహేశ్వరజటాజూటంబు నలంకరించి విరాజిల్లుచున్న త్రిలోకపావనియగు గంగాదేవి యిరువురు మహాపురుషుల వలన రెండుభాగములుగా భూతలంబునకుఁ దీసికొనిరాఁబడియెను. అందొకభాగమును గౌతముఁ డనునొకబ్రాహ్మణుండు వ్రతదానజపతపం

బులచే మహేశ్వరు నారాధించి తత్ప్రసాదంబుచే భూమండలమునకుఁ గొనితెచ్చెను. రెండవభాగంబును మహాబలవంతుండగు భగీరథుం డనుష్ఠించిన తపోనియమంబులచే శంకరునిమెప్పించి తదనుగ్రహంబున నవనీతలంబునకుఁ గొనితెచ్చెను. ఈరీతిగా గంగాదేవికి ద్వైరూప్యంబు సంకల్పితం బయ్యెను. ఆచరిత్రంబు సవిస్తరంబుగాఁ జెప్పెద నాకర్ణింపుము.

ఉమాదేవి మహేశ్వరున కర్ధాంగియై యాతని కనంతప్రణయినియై యున్నసమయంబునందే గంగాదేవికూడ నాదేవదేవుని యమూల్యప్రేమలాభము గాంచెను. పూర్వము గౌరీకల్యాణసమయంబున నామెడలం గలిగినమనఃకాలుష్యంబు కారణంబుగా సంభవించిన నామహాదోషమును నివారణంబు గావించుటకై దీనదయాపరుండును, శ్రీమంతుండు నగుశివుండు చింతాన్వితుండై పార్వతీదేవివంక దృష్టిప్రసరణంబు గావించుచు విశేషరూపంబున రసవృత్తి నవలంబించుటయు నమ్మహాదేవునియం దత్యుత్తమంబగురసోదయం బయ్యెను. అస్థిరసస్వరూపిణి యగుగంగాదేవియందు రసికత్వమును, ప్రియత్వమును, స్త్రీత్వమును, పావనత్వమును విశేషించి యుండుటం జేసి యాపరమేశ్వరున కన్నిటికంటెను గంగాదేవియే యధికప్రియపాత్రురాలై యుండెను. కావుననే యద్దేవదేవుం డాదేవిని నిరంతరమును బ్రేమతో భావించుచుండును. మఱియుఁ గొండొకకారణంబున గంగాదేవి యాశంకరుని జటాజూటంబునఁగూడ నుత్పన్నం బయ్యెను. ఈశ్వరేశ్వరుం డగుశివుం డాగంగాదేవి నతిగోపనంబుగా జటాజూటమధ్యంబున ధరించి యుండెను.

అట్లు శివజటాజూటంబున నిత్యానపాయినియై విరాజిల్లుచున్న గంగాభవానిం గాంచి భవానీదేవి యంతమాత్రమును సహింపఁజాల

క నిరంతరమును జింతించుచుండెను. మఱియు నయ్యుమాదేవి యీమ
హేశ్వరుని సన్నిధినుండి గంగను బరిత్యజింపవలయు నని గంగాధరు
నింబార్చి యనేకవిధముల బలవంతపఱుచుచుండెను. కాని రసికశేఖ
రుండగు శంభుండుమాత్రి మేవిధముచేనైనను రసపరిత్యాగంబు సేయఁ
జాలక గంగాదేవి నట్లే జటాజూటమధ్యమునందు రహస్యముగాఁ దా
ల్చి యుండెను.

భవానీదేవి యిదియంతయుం గాంచి విచారించి యొకప్పు డే
కాంతముగా నుండి గజాననస్కందులను, జయను బిలిపించి వారితో
నిట్లనెను. చూచితిరా! కాముకుండగు కైలాసనాథుం డెంత చెప్పినను
గంగను విడువఁజాలకున్నాఁడు. ఆగంగ చంద్రశేఖరున కేకాంతప్రి
యురాలై యుండుట నామనశ్శల్యంబుగా నున్నది. ఇఁక నయ్యిరువు
రి సంబంధముఁ దకును శాశ్వతవిభేదముం గల్పించుట కుపాయ మేమి
యుం దోఁచకున్నది. అనియనేకవిధంబుల వారితో మంత్రాలోచనం
బు సేయుచు వినాయకు నుద్దేశించి వత్సా! నాప్రాణేశ్వరుం డగుశం
కరుండు గంగను నెత్తిపైఁబెట్టుకొని నిరంతరము నాదరించుచుండుట
నాకు విచారకరముగా నున్నది. దేవాసురయక్షగంధర్వాదులును, మ
ఱియే యితరరాజన్యులును, మీరును, నేనునుగూడ నెంతప్రయత్నిం
చినను మహేశ్వరుం డాగంగను బరిత్యజించునని తోఁచుట లేదు. కా
వున నేను మరల హిమాలయంబునకుం బోయి నాయుద్దేశముసిద్ధించుటకై
కై ఘోరతపంబు గావింపవలసియున్నది. అట్లు గాదేని మహాపుణ్యా
త్ముఁడగుబ్రాహ్మణుం డెవ్వఁడైన దారుణతపంబు చేసి శంకరజ
టాజూటంబు నలంకరించి యున్న యాగంగనర్థించి భూతలంబున కవ
తరింపఁజేయుటకై సఁ బ్రయత్నింపవలయును.

అని చెప్పుటయు విఘ్ననాయకుండు తల్లివచనంబుల నాలకించి

అమ్మ! ఈవిషయంబున నన్నయు, నేనును, జయయును బాగుగ నా లోచించి కర్తవ్యంబు నిశ్చయించి మజ్జనసమయ గంగాదేవిని బరిత్యజిం చునట్టివిధానంబు గావించెదము. నీవీవిషయంబు నిఁక విచారింపవల దని నివేదించుటయుఁ బార్వతీదేవి యుల్లాసించి యకార్యభారమును వినాయకునియందుంచి నిశ్చింతురాలై యుండెను.

ఇట్లుండ మర్త్యలోకంబునఁ బన్నెండు సంవత్సరంబులపర్యంత ము నతిఘోరం బగుననావృష్టిసంభవించుటయు, స్థావరజంగమాత్మ కంబగుజగంబంతయును దల్లడిల్లిపోవుచుండెను. అట్టివిపత్సమయంబు నందుఁగూడ ధర్మనిష్ఠుం డగుగౌతమమునీంద్రుని సర్వకామప్రదంబగు పుణ్యాశ్రమంబున నెట్టికష్టంబును గానరాకుండెను. పూర్వకాలంబున నేను సమస్తప్రపంచమును మరలసృష్టింప సంకల్పించి దేవగిరియందొక మహాయజ్ఞమును గావించితిని. అందుచే నాపర్వతేంద్రమునకు బ్రహ్మ గిరి యనునామంబు విఖ్యాతం బయ్యెను. గౌతమమునీంద్రుం డాపర్వ తరాజము నాశ్రయించి సర్వదా నివసించుచుండెను.

ఆబ్రహ్మగిరియందలి మంగళమయంబును, బుణ్యమయంబు నగునమ్మునీంద్రుని పానసాశ్రమంబున నాదివ్యాధులును, దుర్భిక్షంబు ను, అనావృష్టియు, శోకభయంబులును, దారిద్ర్యదుఃఖంబులును నా నరాకుండెను. అయ్యనావృష్టిసమయంబున నాతనిపుణ్యాశ్రమమునం దు దక్క మఱియెందును హవ్యకవ్యాదులు లేకుండెను. ఆగౌతమము నీంద్రునివంటిదాతలును, హోతలును, యజ్వలును, మఱియెందును లేరు. ఆకాలంబున గౌతముని సత్కార్యంబులచే స్వర్గస్థు లగుసకలదే వతలును సంప్రీతు లగుచుండిరి. అందుచే దేవమానవలోకంబులయం దంతటను గౌతమునిపవిత్రనామము సంకీర్తితం బగుచుండెను. అప్పు డీమానవసంఘమునం దాళఁజాలక నిరంతరాయముగ స్వధర

రతుండై విరాజిల్లుచుండెను.

క్రమముగా సకలాశ్రమవాసులగు మునీంద్రులకందఱకును గౌతమునిమహాప్రభావముంగూర్చి తెలియవచ్చుటయు వారందఱును గలసి వెదకికొనుచు నయ్యాశ్రమంబునకు వచ్చి యమ్మునీంద్రునియాశ్రమముం గాంచి సుఖోపవిష్టులై యుండిరి. గౌతముండును వారినందఱ నాదరించి కొందఱిని శిష్యులవలెను, గొందఱిని పుత్రులవలెను, గొందఱిని దండ్రులవలెను భావించి యుచితరీతిని బరిపోషించుచుండెను. ఎవ్వరు దేనిని వాంఛింతురో, దేనిని గైకొందురో, దేనిననురూపముగ భావింతురో యట్టిభోజ్యపదార్థములనెల్ల వారికి సమర్పించుచు గౌతముండు తనయాశ్రమసమాగతులగు మునీంద్రులందఱకు ననేకవిధంబులఁ బరిచర్యలం గావించుచు సర్వదా సంతృప్తులఁ గావించుచుండెను. ఆగౌతమమునీంద్రునియాదేశముచే నోషధులన్నియును దల్లులం బోలి యాశ్రమవాసులనందఱను నిత్యమును దనియించుచుండెను.

ఆసంయమీంద్రుండు త్రిమూర్తులను నిరంతరము నారాధించుచుండెను. ఆతనితపఃప్రభావముచే నోషధులన్నియు నేకకాలమునందే మొలకలెత్తి ఫలించి భావిఫలంబులకై మరల నంకురితంబు లగుచుండెను. అందుచే నాతనికి సకలాభీష్టపదార్థములును సర్వదా సంసిద్ధము లగుచుండెను. గౌతముండును బ్రతిదినంబును దనయాశ్రమవాసులక్షేమమును బరిశీలించుచుఁ బ్రియపూర్వకంబుగ వారి నాదరించుచుఁ జాలకాలమువఱకు నందఱను స్వకుటుంబములోనివారిగా భావించి పోషించెను. సకలమునిజనంబు లీవిధముగా నాతనియాశ్రమంబున సంతర్పితులగుటం జేసి మునిసార్వభౌముం డగుగౌతమునికీర్తి క్రమముగాఁ ద్రిభువనవిఖ్యాతం బయ్యెను.

అప్పుడు వినాయకుండు తల్లిని గుమారుని జయను నొక్కచోఁ

జేర్చి యాలోచించి తల్లీ! దేవభవనంబున నిరంతరమును గౌతమము నీంద్రునిదివ్యప్రభావము సంకీర్తింపఁబడుచున్నది. దేవతల కసాధ్యంబు లగుకార్యములనుగూడ సాధించుట కాతపోధనుండు సమర్థుం డని నేను విని యుంటిని. మహాతపోబలసంపన్నుం డగునాగౌతముం డెట్లైయినను బరమేశ్వరు నారాధించి సంప్రీతుం గావించి యద్దేవదేవుని జటాజూటవిహారిణి యగుగంగాదేవిని భూతలంబున కవతరింపఁజేయఁ గలఁడని నాకు సంపూర్ణ మగు విశ్వాసమున్నది. కావున నాతం డెట్లైన గంగకొఱకు గంగాధరుని బ్రార్థించునట్టియుపాయము నాలోచించి యట్టిప్రయత్నముం గావించుట మనకిప్పు డవశ్యకర్తవ్యము. ఆతని మూలముననే గంగాదేవి భూతలంబున కవతరింపఁగలదు.

అని విన్నవించి వినాయకుండు జననియనుగ్రహంబు వడసి యప్పుడే బ్రహ్మసూత్రధరుండును, కృశశరీరుండు నగు గౌతమమునీంద్రుని యాశ్రమంబునుగూర్చి ప్రయాణంబు సాగించి యథాకాలంబున నయ్యాశ్రమంబును జేరి యచ్చటిమునిగణంబులతోఁ గలసి తానును గొంతకాలం బందుండి యొకనాఁ డమ్మునివరుల నందఱం బిలిచి విప్రశేఖరులారా! చిరకాలమునుండి మనమీయాశ్రమంబున గౌతమమునియనుగ్రహంబుచే నెట్టికొఱంతయును లేకుండఁ గాలక్షేపము గావించి యున్నాము. ఇఁక మనము స్వస్థానంబులకుం బోవుట యుచితవిధానంబై యున్నది. కావున మనల నింతకాలంబువఱకు నాదరించి పోషించిన గౌతమమునీంద్రునకు మనయుద్దేశముల నెఱింగించి యాతనికడ సెలవు గైకొని పోవుదము. అని ప్రబోధించెను.

ప్రజ్ఞానిధియును, సకలసమ్మతుండు నగునవ్వినాయకునివచనంబుల కమ్మునివరులందఱు నంగీకరించి తమప్రయాణముంగూర్చి గౌతమున కెఱింగించుటయుఁ బ్రేమమయుం డగునమ్మునీంద్రుండు వారి

పోకకు సమ్మతింపక మునిశ్రేష్ఠులారా! నేను కృతాంజలినై వినయభావంబున మీయందఱకును జరణశుశ్రూషలం గావించెదను. పుత్రతుల్యుం డగు నావంటిపరిచారకుం డింతుండఁగా మీవంటిభూసురాగ్రేసరు లన్యాశ్రమంబునకుం బోవుట యుచితంబు గాదు. మీనివాసంబుచేతనే పుణ్యమయంబై యున్నయీయాశ్రమము మీదేయని భావింపుఁడు. ఎల్లవిధంబుల స్వకీయంబై యెందును గొఱంతలేకయున్నయీయాశ్రమంబును విడిచి మీ రన్యస్థలమునకుం బోవలసినయావశ్యకత యేమున్నది? కావున నాయెడల ననుగ్రహించి మీరందఱు నిందే సుఖంబుగ నివసించి యుండుఁడని ప్రార్థించెను.

ఇట్లు చెప్పుచున్నగౌతముని ప్రశాంతవినయమధురవచనంబుల నాలకించి గణేశ్వరుండు తనప్రధానకార్యంబున కంతరాయంబు తటస్థింపనున్నదని విచారించి మరల నాబ్రాహ్మణుల నందఱ నొక్కచోఁ జేర్చి మునివరులారా! మనమందఱమును గూడ నీగౌతమున కన్నదాసుల మైపోయితిమి. ఇట్టిమనలను స్వార్థపరుం డగుగౌతముం డూరక విడిచిపుచ్చునా? మన మెట్లు సామవచనంబులచే నాతనియనుమతిం బడసి స్వస్థానంబులకుఁ బోవఁజాలము. ఇంతకాలంబువఱకును మనల నెల్లవిధంబులఁ బోషించిన ద్విజశ్రేష్ఠుండగు గౌతముండు దండార్హుఁడు గాఁడుగదా! అందుచేతనే యీతని నెట్లయినఁ దప్పించుకొనిపోవుటకు నాకొకయుపాయంబు దోఁచుచున్నది. మీరందఱు నంగీకరించినచో నేనట్టికార్యంబు నిర్వహించుటకుఁ బ్రయత్నించెద నని చెప్పెను.

అప్పుడమ్మునివరులందఱును వినాయకుని యాలోచనంబున కంగీకరించి మహాత్మా! సాధుసత్తముండగు నీగౌతమమునీంద్రునకును, సకలలోకంబులకును, సమస్తబ్రాహ్మణసంఘంబులకును శ్రేయోలాభం

బు సిద్ధించునట్టి పరమోపాయంబును గావింతుము. అని ప్రార్థించుట యు గణేశ్వరుండు భూసురేంద్రులారా! పుణ్యచరితుఁడగు నీగౌతమ మునీంద్రునకు మహోపకారంబగునట్టిమార్గమునే యనుసరించెద నని చెప్పి వారినందఱును ముమ్మాటికిని సమ్మతింపఁజేసి యీబ్రాహ్మణప్ర వరులకందఱకును బ్రణామంబు చేసి జగజ్జననియగు నిజజననికార్యం బును నిర్విఘ్నంబుగా నిర్వహింప నిశ్చయించి జయం బిలిచి యోశు భాననా! నీవితరు లెవ్వరికి నెఱుంగరానివిధంబున నొకముఖ్యకార్యం బును దీర్పవలయును. నీవు గోరూపధారిణివై గౌతమాశ్రమంబునఁ బ్రవేశించి వికృతరూపంబున సందలినసస్యక్షేత్రమును విధ్వస్తంబు గావిం చుచుండుము. ఆసమయంబున నెవ్వఁడువచ్చి నిన్నొకచిన్నదెబ్బకొట్టిన ను దోడనే యంబా యని యఱచుచు జీవితావస్థయును, మృతావస్థ యును గాని భావముతో నీవు నిలిచినచోటనే కూలఁబడిపోవలయును.

అని బోధించుటయుఁ బార్వతీప్రియపరిచారిక యగుజయాదేవి వినాయకునిమతంబు ననుసరించి గోరూపము దాల్చి గౌతమమునీంద్రు నిశాలిక్షేత్రంబునఁ బ్రవేశించి యందలిసకలసస్యంబులను భక్షించుచు యథేచ్ఛావిహారంబు సేయుచుండెను. విప్రవరుం డగుగౌతముండు వికృ తాకారంబుననున్న యాధేనువుం గాంచి యదలించి యొకజీర్ణతృణం బుతోఁ బ్రహరించుటయుఁ దత్క్షణమందే చీత్కారంబు సేయుచు నా యావుభూపతితంబై పోయెను. ఇట్లాగోవు కూలఁబడిపోయినంతనే బ్రా హ్మణసంఘంబునం దొక్కపెట్టున హాహాకారంబుపుట్టెను. అప్పుడు బ్రాహ్మణులందఱును వినాయకపురస్సరంబుగా గౌతమునిచెంత కరుదెం చి ఓమునిపుంగవా! మేమింక నీయాశ్రమంబున నిలువఁజాలము. మే మన్యస్థానంబులకుం బోయి నివసించి యుండెదము. ఇంతకాలంబువఱ కును నీవు మమ్మందఱను బుత్త్రులంబోలి పరమాదరంబునఁ బరిపాలిం

చితివి. కావున మేమిప్పు డేకగ్రీవముగా నీయనుమతికొఱకుఁ బ్రార్థించుచున్నాము.

అని మునివరులందఱు నేకవాక్యంబుగాఁ బలుకుటయు గౌతమమునీంద్రుండు వజ్రాహతంబగుభూరుహరాజముంబోలి నిశ్చేష్టుండై గమనోన్ముఖులై యున్నయాబ్రాహ్మణులయెదుట నిలువునఁ గూలఁబడిపోయెను. అప్పుడు బ్రాహ్మణులందఱును సాంత్వనవచనంబులతో మునీంద్రా! చూచితివా! రుద్రజననియు, జగత్పావనియు నగుగోదేవి నీపవిత్రాశ్రమంబునఁ బడిపోయినది. తీర్థదేవతాస్వరూపిణి యగు గోమాత యిందుఁ బతితయైపోవుట కారణంబుగా మేమిటనుండి వెడలిపోవుటయే యావశ్యకర్తవ్యం బైనది. ఇంకను మేమియాశ్రమమునందే నివసించి యుంటిమేని మాయొనరించుసత్కర్మానుష్ఠానంబు లన్నియును నిష్ఫలంబులై పోవును. కేవలతపోధనంబుకంటె మాకిక నన్యంబగుధనం బేమున్నది? అదియే మాకుఁ బ్రధానంబైనది.

అని మునివరులందఱు నేకవాక్యంబుగాఁ బలుకుటయు మునివరుండగుగౌతముండు వారియెదుట వినయవినమితుండై నిలిచి మహాత్ములారా! మీరందఱు నిప్పుడు నాకు సహాయులై నిలిచియుండి నన్నెట్లో పవిత్రునిం గావింపుఁడు. అని ప్రార్థించుటయు బ్రాహ్మణపరివృతుండును, భగవానుండు నగువిఘ్నేశ్వరుం డప్పుడు గౌతముం గాంచి సంయమీంద్రా! ఈధేనువిప్పుడు మరణించునో, జీవించునో యెట్లు నిశ్చయించుటకు నవకాశము గానవచ్చుట లేదు. ఇట్టిస్థితిలో నీపాపకార్యంబునకు నిష్కృతినిగాని, గతిని గాని నిర్ణయించి చెప్పుట కుపాయ మేమున్నది? అని ప్రశ్నించుటయు గౌతముండు మహాత్మా! నేనేమిచేసినచో నీధేనువు జీవించి మరల లేచునో, ఎట్టిప్రాయశ్చిత్తంబువలన నాపాపంబునకు నిష్కృతిలాభం బగునో దయయుంచి నిర్ణయిం

చుటకు మీకంటెను సమర్థులెవరున్నారు? నాయెడల నను గ్రహించి యిట్టి వాక్ప్రసాదనంబునన్ మీరువిధించిన కార్యమును మనఃపూర్వకంబుగా నిర్వహించుటకు నేను సంసిద్ధుండనై యున్నాఁడను.

అని యీవిధముగాఁ దపఃప్రభావసంపన్నుండును, శాంతమూర్తియు, సచ్చరిత్రుండును నగుగౌతముండు ప్రార్థించుటయు బ్రాహ్మణరూపధరుండగు వినాయకుం డాతనిం గాంచి గౌతమమునీంద్రా! నే నిమ్మునివరులమతంబుల ననుసరించి యొకయుపాయమును జెప్పుచున్నాను. దీనిని నీవును వీరునుగూడ సంగీకరించి తీర్పవలయును. అవ్యక్తుండగు బ్రహ్మదేవునికమండలుమధ్యగతంబగుజలంబు మహేశ్వరజటాజూటము నలంకరించియున్నవిషయము మనమందఱము నెఱింగియే యున్నాము. మునివరుండ వగునీవు మహాతపంబు గావించి నియమపూర్వకంబుగ నాజలము నిచ్చటికిం దెచ్చి భూపతితమైయున్న యీగోమాత నభిషేకింపఁగలిగినచో నెల్లవిధంబులఁ బరిశుద్ధుండవు గాఁగలవు. అప్పు డిట్టిసంకోచంబును లేక మేమందఱమును నీయాశ్రమంబున నివసించి యుందుము. అని వినాయకుండు చెప్పినంతనే స్వర్గమునుండి విజయధ్వనులు చెలరేఁగెను. పుష్పవర్షంబు గురిసెను.

అంత గౌతముండు కృతాంజలియై భూసురవరులారా! మదీయం బగుతపోబలంబుచేతను వైశ్వానరుని యనుగ్రహంబుచేతను, బ్రాహ్మణ్యులకృపారసంబుచేతను, మీయందఱప్రసాదంబుచేతను నా యుత్తమసంకల్పం బవశ్యంబుగ సంసిద్ధం బగుఁగాక! యనుటయు బ్రాహ్మణులందఱు నట్లే యగుఁగాక యని యేకవాక్యంబుగాఁ బలికి గౌతముని యనుమతివడసి యన్నజలసమృద్ధంబు లగుతమతమయాశ్రమంబులకుం బోయిరి. గణనాథుండును గృతకృత్యుండై జయాసహితంబుగ వెడలిపోయెను. మునిప్రవరుం డగుగౌతముండు నిజతపోబలంబుచే

నిష్పాపుండై యావిచిత్రసంఘటనముం గూర్చి యనేకవిధంబుల భావించి ముహూర్తమాత్రంబున జ్ఞానదృష్టిచే సర్వంబును గ్రహించి యాత్మపాపనోదనమిషంబున దేవకార్యసాధనంబును, గౌరీదేవి కభీష్టసంపాదనంబును, సకలలోకోపకారకంబు నగునని నిశ్చయించి గంగానయనం బెల్లవిధంబుల శ్రేయస్కరంబని భావించి తన కెట్టిపాపంబును నిజంబుగ సంభవింపలేదని యెఱింగి ప్రీతుండై త్రిలోచనుండగు వృషభవాహనుండును, జగత్పతియు నగు దేవదేవు నారాధించుటకై యాబ్రహ్మగిరి నుండి సకలసురాసురసంపూజితంబును, ఉమామహేశ్వరసంశోభితంబు నగు కైలాసశైలంబునకుఁ బ్రయాణ మయ్యెను.

గౌతమస్తుతి వర్ణనము

వత్సా! నారదా! ప్రకృష్టజ్ఞానసంపన్నుం డగు గౌతమమునిచంద్రుం డట్లు కైలాసంబుఁ జేరి మౌనియై కుశాస్తరణంబున శుచియై యుపవసించి యీవిధంబున స్తోత్రము సేయ నారంభించెను. ఈశ్వరా! నీవు భోగార్థులగు జీవుల కభీష్టభోగప్రదానంబు సేయుటకై గుణవంతంబులును, మహాత్మంబులు నగు అష్టమూర్తులను ధరించి యుంటివి. సోమమూర్తివగు నిన్నెల్లరును సర్వదా మహాదేవనామంబున సంకీర్తనంబు సేయుచుందురు. సకలలోకసుఖసంపాదనంబుకొఱకును, సమస్తచరాచరభరణంబుకొఱకును, సంపదభివృద్ధిసంపాదనంబుకొఱకును మహేశ్వరుండ వగు నీవు మహీమయరూపంబుల విరాజిల్లుచుందువు. దేవా! నీవు జలస్వరూపుండవై సృష్టిస్థితిలయంబులను గల్పించుచు భూమండలంబున కాధారుండవై యుందువు. శివుండవు, శాంతస్వరూపుండవును నగు నీవు లోకంబులకు శర్మధర్మంబులను బ్రసాదించుచుందువు. దేవా! ఈజగంబంతయును నీచేతనే ప్రతిష్ఠితం బైనది. చంద్రార్క

మయం బగు నిరూపము కాలవిభాగంబును, అమృతవర్షణంబును, సృష్టిస్థితివినాశంబులను, గావించుచు జీవులకు హర్షసౌఖ్యసంతతులను గల్పించుచుందువు. త్రిలోచనా! నీవు వ్యాప్తి, గతి, శక్తి, జీవవ్యవస్థప్రమోదంబులను, బ్రసాదించుచున్నట్టి వాఁడవు మూర్తివై యుందువు. కాని వస్తుతః నీ వాత్మస్వరూపుఁడవు. నీ దివ్యస్వరూపము నెఱింగినవా రెవ్వరును లేరు. దేవా! నీవు సర్వవ్యాపకుఁడవై విరాజిల్లుచుందువు. కార్యంబులును, ధర్మంబులును, విద్యలును, సంపదలును, వ్యావహారికములును, భుక్తిముక్తులును మొదలగునవి నీకంటె నన్యంబులు గావు. ధర్మవ్యవస్థకొఱకై బుద్ధ్యాదులచేత నొనరింపఁబడు లగు వివిధవేదశాఖలను, వివిధధర్మశాస్త్రంబులను, ప్రవృత్తినివృత్తిరూపాదులను, వివిధశాస్త్రములను విభాగించి, యుండు నీవు విశ్వస్వరూపధారివై యుందువు. శంభో! యష్టయు, యజ్ఞంబులును, యజమానులును, ఋత్విక్కులును, యజ్ఞస్థానంబులును, ద్రవ్యంబులును, యజ్ఞాంగంబులగు దేశకాలపాత్రాదులును నీస్వరూపంబులు. నీయందే సమస్తము పరమార్థతత్త్వంబుగా నిర్దేశింపఁబడియున్నది. నీవు జగత్కర్తవు, ప్రతిభూతుండవు, ప్రదాతవు, ప్రదానంబవు, సర్వజ్ఞుండవు, సర్వసాక్షివి, పరమపురుషుండవు, ప్రత్యగాత్మవు, పరమాత్మవు నై యుందువు. వేయేల? సమస్తంబును నీవే. పరమేశ్వరా! వేదశాస్త్రంబులకును, గుణాదిదోషంబులకును మఱియు బుద్ధిప్రముఖంబులగు సంసారకారణంబులకును నగోచరుండవు. అజుండవు, అప్రమేయుండవు, నిత్యుండవు, సర్వస్వరూపుండవు, భగవానుండవు నగు నీకు నమస్కారము.

దేవా! ప్రకృతి యంతయు ప్రకటీభూతంబై యున్నసమయంబున విశ్వాత్ముండవగు నీవు ప్రకృతినంతను స్వకీయంబగు సంశక్తిగా భావించి యనన్యభావంబుచే భిన్నరూపంబులఁ బ్రతిభాసి

ర్ణించుచుంటివి. బహువిశ్వమూర్తి నగు నీ ప్రభావం బచింత్యంబై నది. ప్రభవంబున కాదికారణంబును, నిత్యంబును, సర్వలక్షణసంపన్నంబును, విలక్షణంబును, శివంబును నగు నీ దివ్యశక్తి వలన ననాదినుండియు ననవరతంబును సృష్టిస్థితి వృద్ధిలయంబులు సంభవించుచున్నవి. ఆదివ్యశక్తి నీ కభిన్నంబై నది. దాని కసాధ్యం బగునది యేదియును లేదు. హారుండ వగు నీ కాశక్తియే ప్రియురాలు. నిఖిలజగజ్జనయిత్రియు, మహాయశస్వినియు, సోమప్రియయు నగు నయ్యంబాదేవి ప్రీతికొఱకు జీవులు నిరంతరమును పరమాన్నఘనాదిదానంబులును, ధర్మాచరణంబులును తపోనుష్ఠానంబులును గావించుచుందురు. ఏదేవికృపాపాంగమును దేవేంద్రుఁడుకూడ నపేక్షించుచుండునో, ఏతల్లినామోచ్చారణంబుచే సకలమంగళంబులును సంప్రాప్తంబు లగునో, ఏజనని సమస్తజగంబులయందును వ్యాపించి విభ్రాజిల్లుచుండునో అట్టిచంద్రికావిమలకాంతిస్వరూపిణి యగు నమ్మహాదేవి నిరంతరమును విశ్వమండలమును విమలీకృతమును జేయుచున్నది. బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతమునుగల చరాచరప్రపంచమునందలి జీవుల బుద్ధినయనచైతన్యంబులును, మనఃప్రముఖాంతఃకరణంబులును స్వప్రసాదంబున సఫలంబులుగాఁ జేయు జగద్గురుస్వరూపిణి యగు నాసుందరీమూర్తియే నిశ్చయముగా నావాగీశ్వరి. ఇతరులమాటయేల? చతుర్ముఖునకుఁగూడ మనోమాలిన్యమును గల్పింపఁజాలిన జగన్మాత యగు నవ్విశ్వేశ్వరియే అనేకవిధంబుల నాలోచించి పరమోపాయంబు నిశ్చయించి సమస్తప్రపంచంబును బవిత్రంబుగాఁ జేయుటకై గంగావతారంబు నంగీకరించియున్నది.

దేవా! విశ్వావాసు లగు సకలజీవులును శ్రుతివాక్యంబులచేఁ బరమేశ్వరుని ప్రభుత్వముంగూర్చి యాలోచించి వివిధప్రమాణపూర్వకంబుగా సకలధర్మంబుల ననుష్ఠించి నానాభోగంబుల ననుభవింపఁగ

లగుచున్నారు. పరమేశ్వరా! అవి యన్నియును నీవిభూతికళలకు న న్యంబులు గావు. సమస్తాదిలౌకికకార్యంబులును క్రియలును కారణంబులును గూడ ననాదికర్తవగు నీనిష్ఠ లనియే నిర్దిష్టంబు లైనవి. సారభూతంబును, ఏకమాత్రోపాసనీయంబును, పరమంబును బ్రహ్మపదంబు నగునిన్ను భావించి నిన్ను నుపాసించి యోగిగణంబులు ముక్తలగుచుందురు. అట్టివారి కింకఁ బునరావృత్తి లేదు. సాక్షాన్మూర్తి యయి నిన నుమాపతి వగు నీవే. భగవానుండ వగు నీవు మాయావశంబున నేయేరూపంబుల ధరించుచుందువో జగన్మాతయగు నీశ్వరిగూడఁ దదనురూపంబు లగునవతారంబుల నెత్తుచుండును. తల్లి యగునామెయందే పతివ్రతాధర్మము ప్రతిష్ఠితంబై యున్నది. జగత్పితరులగు నో పార్వతీపరమేశ్వరులారా! మీకు నమస్కారము.

అని యిట్లు గౌతముండు ప్రార్థించుటయు, వృషభధ్వజుం డగు మహేశ్వరుండు భవానీ సహితుండునుఁ బ్రమథగణపరివృతుండై యాగౌతమునియెదుట సాక్షాత్కరించి ప్రసన్నచిత్తంబున వత్సా! గౌతమా! నీ యుత్తమభక్తిని స్తోత్రంబునను వ్రతాచరణంబునను నేను బరితుష్టుండ నైతిని. దేవగణంబులకు దుర్లభం బైనదైనను నీయభీష్టంబును దీర్చుటకు సంసిద్ధుండ నైతిని. వరప్రార్థనంబు గావింపు మనుటయు వాక్యవిశారదుం డగు గౌతముండు విశ్వవిధాత యగునీశ్వరుని వాక్యశ్రవణంబునఁ బ్రహర్షితపులకాంకితవిగ్రహుండై యానందబాష్పంబుల విడుచుచు ఆహా! ఏమి! నాభాగ్యంబు! నాధర్మము సార్థకం బైనది. నావిప్రపూజనము ఫలించినది. లోకగతి యెంతవిచిత్ర మైనది! అని భావించి మహాదేవా! నీవు నాయెడలఁ బరితుష్టుండ వైతివేని భవదీయం బగు జటాజూటంబున నివసించి యున్న సుఖసంపాదని యగు గంగాదేవిని నాకుఁ బ్రసాదింపుము. సర్వదేవేశా! త్రినయనా! నీకు నమస్కారము.

అని గౌతముండు ప్రార్థింపఁగాఁద్రిలోచనుండు ప్రీతుండై మునికులతిలకా! నీయుపకారంబుకొఱకును త్రిలోకప్రియంబుకొఱకును నిస్సంశయముగా నీవు గంగాదేవి సర్థింపఁగలిగితివి. ఇంకను నీ కేమి గావలయును? అని యనుగ్రహించినంతనే గౌతముండు మదీయంబగు నీస్తోత్రరాజముచే నేభక్తుండైనను నిన్ను సంకీర్తనంబు గావించినంతనే యతనిసకలాభీష్టంబులును సంపన్నంబులగునట్లు చేయుము. జగన్నాథా! నీజటాజూటనివాసినియు, లోకపావనియు, ప్రేయసియు నగుగంగాదేవిని బ్రహ్మగిరినుండి యనతరింపఁజేసితివి. ఆదేవి సమస్తనదులయందు నుత్తమతీర్థంబై సాగరాభిముఖంబుగఁ బ్రవహించుఁగాక! అందలిజలంబులయందు స్నానమాత్రంబుననే మనోవాక్కాయికంబులగు బ్రహ్మహత్యాదిమహాపాతకంబు లన్నియును నశించుగాక!

శంకరా! చంద్రసూర్యగ్రహణములు, అయనములు, విషువద్వ్యతీపాతాదిముఖంబులగుపుణ్యసమయములను పటస్థించినప్పుడు సర్వతీర్థస్నానంబు గావించినఫల మీతీర్థంబును స్మరించినంతనే లభింపవలయును. సత్యయుగంబునఁ దపంబును, త్రేతాయుగంబున యజ్ఞానుష్ఠానంబును, ద్వాపరంబున యజ్ఞదానిర్వహణంబును, గలియుగంబునఁ గేవలదానంబును శ్లాఘ్యంబు లని నిర్దేశింపఁ బడినవి. ఇట్టి సమస్తదేశధర్మంబులును, దేశకాలయోగంబుచేఁ బ్రసిద్ధంబులగు స్వాశ్రమధర్మంబులును, సకలతీర్థస్నానంబులును, దానంబులును, వ్రతంబులును సంపూర్ణముగా నిర్వహించినచో నెట్టిపుణ్యంబు లభించునో యట్టిపుణ్యం బంతయు నీగంగాదేవిని స్మరించువారికి లభింపవలయును. సాగరగామిని యగునీసురతరంగిణి ప్రవహించుచు [illegible] దన్నిటియందును మీరధిష్ఠించి యుండవలయును. మఱియు నసదీతర

మునుండి దశయోజనపరిమితంబగు భూభాగమధ్యంబున నివసించువా రెల్లరును ముక్తులు గావలయును. ఈతీర్థస్నానంబు గావింపకున్నను వారిపితృగణంబులకు మోక్షలాభంబగుంగాక! స్వర్గమర్త్యపాతాళంబు లంగలసకలతీర్థంబు లొకవంకనున్నను, ఈదివ్యతీర్థం బొక్కటియు నొకతుల్య నగుంగాక! దేవా! ఇదియే నాయభీష్టము. దీనికి సాటింపదగిన దేదియును లేదు.

అని గౌతమమునీంద్రుం డభ్యర్థించుటయు దేవదేవుండు సకలతీర్థంబులకంటె నీతీర్థమే ప్రధానంబగు గాక యనియెను. దీనిసమాన తీర్థము లెందు నెన్నటికిని లేకుండుంగాక! సకలజనపదంబులకంటె నీగౌతమీతీర్థము యుత్తమంబైనదని మునులెల్లరు నుతించుచున్నారు. అని యనుగ్రహించి యంతర్హితుం డయ్యెను. అవ్యక్తరూపుండగు గౌతముండును సకలసురగణపరివృతుండై మహోత్సవంబుతో గంగాదేవిని వెంటబెట్టుకొని యప్పటినుండి బ్రహ్మగిరి కేతెంచుచుండె సకలజీవకోటి సమ్మహామునీంద్రుని గొనియాడిరి. దేవగణంబులును, మహాభాగులగు బ్రహ్మర్షిగణంబులును, మునిగణంబులును జయజయారావములతో దిక్కులెల్ల బ్రతిధ్వనులుగాం జేయుచు విప్రవరుండగు నాగౌతము నభినందనంబుల సల్పందొడంగిరి.

—◆ గౌతమీమాహాత్మ్యము. ◆—

వత్సా! నారదా! గౌతముం డిట్లు తపస్సు చేసి, నియతచిత్తంబున గంగను గొనితెచ్చి దేవగణసహితుండై బ్రహ్మగిరివాసులగు ఋషులచేతను బూజితుం డయ్యెను. అంతట నమ్మహామునీంద్రుండు లింగమును బ్రహ్మగిరిశిఖరంబున స్థాపించి త్రిలోచనుండగు దేవదేవుని స్మరించుచుం గృతాంజలియై గంగాదేవి నుద్దేశించి, మహానుభావసంభూతా! సర్వకామప్రదా

యినీ! జననీ! నీవు నన్ను క్షమింపుము. శాంతురాలవు గమ్ము. సకలహితసాధనంబునకై సుఖగమనంబు సేయుము. అని ప్రార్థించుచుండు, గంగాదేవి దివ్యమాలికాలంకృతయు, దివ్యసుగంధానులేపితయు, దివ్యాలంకారవిభూషితయు నగు దివ్యాకృతిం దాల్చి, వత్సా! గౌతమా! నీవు సత్యవచనుండవైతివి. నేనిప్పుడు దేవభవనంబునకైనను, బ్రహ్మకమండలుమధ్యంబునకైనను, రసాతలంబునకైనను బ్రయాణంబు గావించెద ననుటయు, గౌతముండు 'ఓతల్లి! త్రిలోకోపకారార్థమై నేను నీకొఱకుఁ ద్రిలోచను నర్చించితిని. దేవీ! దయామయుం డగు శంకరుండు నాకు నిన్ననుగ్రహించెను. ఇవ్విషయంబున నీవు నాప్రార్థనంబు నన్యథా గావింపకుము' అని వేడుకొనుచున్న గౌతమునివచనంబు లాలకించి గంగాదేవి యించుక యాలోచించి తన్ను బదునేను భాగంబులుగా విభజించుకొని స్వర్గమర్త్యపాతాళంబులకుఁ బ్రచారంబు గావించెను. త్రిలోకగామిని యగు నాగంగాధార స్వర్గంబునఁ జతుర్భాగంబులుగను మర్త్యలోకంబున సప్తభాగంబులుగను, రసాతలంబునఁ జతుర్భాగంబులుగ విభక్తయయ్యెను. ఈవిధముగాఁ బంచదశభాగములై గంగాదేవి త్రిభువనంబులయందును బ్రవహించుచుండెను.

సర్వభూతస్వరూపిణియు, సర్వపాపవినాశినియు, సర్వాభీష్టప్రదాయినియు నగుగంగాదేవి నిత్యపావని యని వేదంబులును గీర్తించుచున్నవి. మర్త్యులు భూమండలంబునఁ బ్రవహించుచున్న యాదేవీమూర్తినే కాని స్వర్గరసాతలంబుననున్న యామెదివ్యమూర్తుల సందర్శింపఁజాలరు. గౌతమునిచే నిట్లవతారితంబైన గంగాదేవి సర్వదేవతాస్వరూపిణియై పూర్వార్ణవాభిముఖంబుగఁ బ్రవహించుచుండెను.

అనంతరము మునిశార్దూలుం డగుగౌతముండు సకలదేవర్షిగణ

పవిత్రయుఁ, త్రిలోకపావనియు, జగన్మాతయు నగు గంగాదేవికిఁ బ్రదక్షిణంబుసేసి సురేశ్వరుం డగుత్రిలోచను నర్చించి తదుభయతీరంబులను స్నానముసేయవలయు నని భావించినంతనే కరుణాసాగరుం డగుశివుం డచ్చట సాక్షాత్కరించుటయు, గౌతముండును కృతాంజలియై భక్తిపూర ప్రభావంబున నాదేవదేవుని నుతించి, మహేశ్వరా! జగద్ధితంబునకై యీతీర్థస్నానవిధానంబును నది స్థానంబుగా నుపదేశింపవలయు నని ప్రార్థించెను.

అంతట సదాశివుండు సంప్రీతుండై మహామునిశ్రేష్ఠుఁడా! తపోధనా వరీస్నానవిషయంబును సమస్తవిధానంబులు నీ కెఱింగించెద నాకర్ణింపుము. తీర్థసేవాతత్పరుం డగువాఁడు ప్రాతఃకాలంబున సాంధ్యవిధులం బు నిర్వర్తించి దేహశుద్ధిఁ గావించుకొని యథావిధిగా బ్రాహ్మణసంతర్పణంబు చేసి వారియాశీర్వాదంబును బ్రాహ్మణసన్నిధిని పొందినపుణ్యాత్ములతోడి వార్తాలాపంబుల విస్మరించి తీర్థస్నానంబునకుఁ జనవలయును. హస్తపాదంబులను శిరస్సును ముఖంబును పవిత్రము గావించుకొని సంకల్పపూర్వకముగా స్నానసంధ్యలును, దేవతార్చనలును, గీర్తిసంపన్నులు నగువారికి యథావిధిగాఁ దానంబులును గావింపవలయు. సత్కర్మనిష్ఠులను దుష్టభావనలులేనివారిని నగుతీర్థసేవకులు, ఆనందము లగుసాధుపురుషుల సన్నిధానంబులఁ గావించి గంగాస్నానవిధులయందంబులగు దివ్యచరిత్రంబులు నాలకింపవలయును. ప్రాతఃస్నానవిధానంబునఁ దీర్థసేవనంబు గావించువారికి పుణ్యఫలంబు కలుగును.

గౌతమమునీంద్రా! యీగంగయందు ప్రత్యక్షముగ నుండెడు స్థానంబున సమస్తతీర్థంబులును నివసించుచుండును. సర్వలోకపవిత్రుం డనగు నేనును తుంగంగయం దెల్లప్పుడును సన్నిహితుండనై యుందును. గంగాద్వారంబునను, ప్రయాగయందును, గంగాసాగరసంగమంబునను

నీస్థానత్రియమునందు భాగీరథీదేవి మానవులకు భుక్తిముక్తిప్రదాయిని యై యుండును. అమరకంటక శైలంబున సర్వోత్తమం బగు నర్మదానది ప్రవహించుచున్నది. ఈమహానది దానితో సమ్మిళితం బగుచున్నది. ప్రభాసతీర్థంబున సరస్వతీనది ప్రవహించుచున్నది. కృష్ణా, భీమరథీ, తుంగభద్రల సంగమస్థానమును, పయోష్ణీసంగమస్థానంబును ముక్తిప్రదంబులు. వత్సా! నాచేతనే నీశంబుచే నీగోదావరీనది ప్రవహించుచున్నస్థానంబులయం దంతటను మానవులకు స్నానమాత్రంబున సకలాభీష్టంబులును సిద్ధించును. కొన్నితీర్థంబులు కాలవిశేషవశంబునను, మఱికొన్ని దేవసమాగమవశంబునను బుణ్యమయంబులై యుండును గాని యీగౌతమీనదిమాత్రము సర్వకాలంబులయందును సర్వస్థానంబులయందును బుణ్యతమంబై యుండుననుటకు సందియంబులేదు. మునిశ్రేష్ఠా! ఈదివ్యవాహిని ప్రవహించుచున్న ద్విశతయోజనమధ్యంబునను సార్ధత్రికోటితీర్థంబులు విరాజిల్లుచుండును.

ఈనదీమతల్లి గంగా, మాహేశ్వరి, వైష్ణవి, బ్రాహ్మి, గోదావరి, నంద, సునంద అను నామంబులచేఁ గీర్తింపఁబడుచుండును. బ్రహ్మతేజంబుచే సమానీతయైన యీగోదానదీనది కామదాయినియు, పాపనాశినియు నైనది. నాకు నిరంతరము నతిప్రియం బగు నీగోదావరి స్మరణమాత్రంబుననే సకలపాపంబులను నశింపఁజేయును. పంచభూతంబులయందును జలమే శ్రేష్ఠమైనది. దానివలననే సర్వభూతము లన్నియు నుద్భూతము లగుచున్నవి. ఈజలంబులలో భాగీరథి శ్రేష్ఠమైనది. దానికంటెను గోదావరీనది శ్రేష్ఠమైనది. హరజటాసహితంబుగ నానీతంబయిన దీనికంటె శుభావహంబు లగుతీర్థంబు లెవ్వియును లేవు. స్వర్గమర్త్యాదిలోకంబులయం దంతటను గౌతమీతీర్థమే సర్వార్థసాధక మైనది. అని గౌతమునకుఁ జెప్పి దేవదేవుం డగుమహేశ్వరుం డంతర్హితుం డయ్యెను.

— భాగీరథీ దివ్యావతరణము —

వత్సా! నారదా! పూర్వకాలంబున సూర్యవంశమునందు ఇక్ష్వాకుకులంబున [illegible], [illegible], దానశీలుండును సగరుఁడను మహారాజు భూమండలమును బరిపాలించు చుండెను. అతనికి ఇద్దఱు [illegible] భార్యలు, గలరు. అయినను [illegible] సంతానము [illegible] నొకనాఁడు నిజపురోహితుఁడగు వసిష్ఠుని [illegible] పించి విధివిధానంబుల [illegible] నుపాయంబు నిర్దేశింపవలయు [illegible] రాజా! నీవు [illegible] ము మని నిజ[illegible] గావించెను. సగరుండును వసిష్ఠానుమతంబున [illegible] నిధి యగు [illegible] రునిచే యజ్ఞ [illegible] లయునో [illegible] సగరుండు సంతానము ను వాంఛించెను. [illegible] రాజా! నీ భార్యలవల వంశధరుండగు [illegible] వేల మంది తనయులను గలుగుదురని [illegible]. కొంత కాలంబునకు [illegible] సంతానం బుద్భవించెను.

రాజ్యమును సగరుండు [illegible] ధంబులను గావించెను. [illegible] పుత్త్రుల [illegible] నియోగించియుండ, [illegible]

తెలియంగ రాకుండ నమ్మహాశ్వము నపహరించి కొనిపోయి యొకచో నుంచెను. [illegible] లగు సగరసుతు లయ్యశ్వంబునకై భూమండల మంతయు నన్వేషించుచుండఁ గొందఱు రాక్షసు లాయశ్వమును రసాతలంబునకుఁ గొనిపోయిరి. మాయావు లగు రాత్రించరులను సగరసుతులు గనుం గొనఁజాలకపోయిరి. వారు క్రమంబునఁ బర్వతములు సరోవరములు వనములు మొదలగు ప్రదేశములయం దెల్ల వెదకి యయ్యశ్వంబు నెందును గానక దేవలోకంబునకుఁ బోయి యం దెల్లయెడల నన్వేషించిరి గాని ఆయాగహయం బెందును గోచరింపకుండెను.

ఇట మహారాజగు సగరుండు పుత్త్రులచేఁ గ్రతుసమాప్తి యగుననుచు, కృతసంకల్పుండయ్యును యజ్ఞాశ్వంబు గానంబడకుండుటకై చింతించుచుండెను. సర్వసత్త్వపరాయణు లగుసగరసుతు లెల్ల యజ్ఞహయాన్వేషణంబు గావించుచు నెందునుం గానక పరితపించుచున్న సమయంబున నీయజ్ఞాశ్వంబు రసాతలంబున బంధింపంబడియె దని యాకాశవాణి పలికెను. సగరనందనులు నామాట నాలకించి తత్క్షణమందే రసాతలగమనంబున కుద్యమించి భూతలంబును ద్రవ్వ నారంభించిరి. ఆసమయంబున వారు క్షుత్పిపాసార్తులై మృత్తికాభక్షణంబుననే శాంతు లగుచు రాత్రిందివంబులు భూఖననంబు గావించి రసాతలంబునఁ బ్రవేశించిరి. బలవంతులును గృతకృత్యులును నగు సగరనందను లీరీతిగా రసాతలంబునకు వచ్చి రను వార్త నాలకించి రాక్షసు లందఱును భయభ్రాంతులై మహానిద్రాముద్రితుండై యున్న కపిలమహాముని సమీపంబున నమ్మహాశ్వమును గొనిపోయి యాతనిశిరోదేశంబున దానిని బంధించిరి.

పూర్వకాలంబునఁ గపిలమునీంద్రుండు నిద్రయనుమాట నెఱుంగకుండ, బహుకాలంబు శ్రమపడి ప్రధానం బగు నొకదేవకార్యంబు

సాధించి శాంతుఁడై, యాతండు సురగణంబుల నవలోకించి నాకు ను
ఖనిద్రాస్థానంబును బ్రసాదింపుఁ డని కోరుటయు, దేవత లాతనికి రసా
తలంబును బ్రసాదించిరి. అప్పుడు కపిలుండు దేవతలం గాంచి నాని
ద్రాభంగంబు గావించువాఁ డెవ్వండైనను చక్షుణంబు భస్మీభూతుండు
గావలయును. అట్లగుటకంగీకరించినచో నేను నిరంతరాయముగ సుఖ
నిద్రం గాంచెదను. కానియెడల నాకీనిద్రవలనఁ బ్రయోజనంబు లేదు.
అని యర్థించి దేవతలసమ్మతిం బడసి కాని యాతండు రసాతలంబునఁ బవ
శయనించి యుండెను. మాంధాతృ లనురాజులు కపిలమునీంద్రుని
మహాప్రభావం బెఱింగినవారగుటచే నతని నిద్రాభంగంబు సేయకుండిరి గాని సగరసుత
దను లందఱును నొక్కసారిగ సమసిపోవుట కిదియే యుపాయము మని
నిశ్చయించి యయ్యశ్వమును కపిలునిసమీపంబునఁ గట్టిపెట్టి యేమి
జరుగునో చూతమని యువ్వేలుపులు సూక్ష్మభావమున నాకసంబున
నిల్చి యుండిరి.

సగరసుతులు రసాతలంబునఁ బ్రవేశించినంతనే తమయశ్వము
ను, దానిసమీపమున శయనించియున్నపురుషునిఁ గాంచి యీతండే
యజ్ఞహారియై యశ్వము నపహరించె ననియు, నీతని వధించి తమ
యశ్వమును గొనిపోవలయు ననియు నిశ్చయించిరి. అందుఁ గొందఱు
మనము యజ్ఞాశ్వమునే కొనిపోవలయునుగాని యాతనిజోలిఁ బనిలేదు
యనిరి. మఱికొందఱు, ఇదేమి మాట? మనము శూరులమును, శా
సనకర్తలమును, రాజులము నై యుంటిమి. దేశములమును దుర్వృత్తుల
ను విడిచిపెట్టుట క్షత్త్రియోచితస్వభావము గాదు. మనబలప్రభావం
బుచే నీతనివినాశవిధానంబు గావించితీరవలెను. అని యుద్దేశించి యుం
డఱు నేకమతంబుగ నంగీకరించి పరుషవాక్యంబులచే నతనిని గద్దింపుచుఁ
దిట్టుచుఁ బదతాడనంబులఁ గావింప నారంభించిరి. అప్పుడు కపిలుఁడు

నీంద్రుండును కోపభరంబున మేల్కాంచి యాసగరనందనులవంక దృష్టి ప్రసారణంబు గావించినంతనే వారందఱును భస్మీభూతులై పోయిరి.

యజ్ఞదీక్షితుం డగుసగరుఁ డీవృత్తాంతం బేమియును దెలియనే లేదు. అప్పుడు మహాత్ముం డగునారదుండు సగరునిచెంతకుం బోయి కపిలసంస్థానంబును, యజ్ఞాశ్వస్థితియు, రాజసకృత్యంబును, సగరనందనులవినాశంబును స్పష్టంబుగా నెఱింగించెను. అప్పుడు సగరుండు చింతాక్రాంతచిత్తుండై కర్తవ్యంబు నిశ్చయింపఁజాలక విచారించుచుండెను. అతని కసమంజసుం డనునింకొక పుత్రుండుండెడివాఁడు. మూర్ఖుం డగునాతఁడు పురజనులబిడ్డల నెత్తికొనిపోయి జలంబులం దకారణముగఁ బాఱవైచుచుండెను. నగరజనులందఱు నీయత్యాచారమును సగరునకు విన్నవించుటయు నాతఁడు క్రుద్ధుండై యమాత్యులం బిలిచి దురాత్ముండగు నీయసమంజసుని రాజ్యమునుండి వెడలనడపవలయునని యాజ్ఞాపించెను. రాజశాసనంబున నమాత్యు లారాజకుమారుని బలవంతముగఁ ద్రోసివైచుటయు నాతఁడు వనవాసి యైపోయెను. ఇఁక మిగిలిన యఱువదివేలపుత్రులు నీవిధముగాఁ గపిలకోపానలంబున దగ్ధీభూతులై పోయిరి. ఇట్టిస్థితిలో నసహాయుం డగుసగరుం డేమిచేయఁగలఁడు ?

అతఁ డనేకవిధముల విచారించి యయ్యసమంజసునితనయుం డగునంశుమంతునిం దెచ్చి సకలరాజకార్యభారంబు నాతనిపై నుంచెను. అంశుమంతుం డప్పటికి బాలుండయ్యును ప్రౌఢునివలెఁ బోయి కపిలమునీంద్రు నారాధించి మరల యజ్ఞాశ్వంబును గొనితెచ్చి పితామహునికర్పించి యాతనిచే నశ్వమేధయాగమును బూర్తిసేయించెను. ఆయంశుమంతునకుఁ దేజస్వియు, బలవంతుండు నగుదిలీపుండను తనయుఁ డుదయించెను. ఆతనికి మతిమంతుం డగుభగీరథుండు పుట్టెను.

ఆభగీరథుండు నయ్యుదాత్తచరిత్రుండై తనపితామహగణంబులకు సద్గ
తింగూర్చి యాలోచించి చింతాకులితస్వాంతుండై వినయభావంబున
వృద్ధమహారాజగు సగరునిసన్నిధికిం బోయి తనపితామహులకు సద్గతిగలు
గునుపాయమును దెలుపవలయు నని ప్రార్థించుటయు సగరుం డాతనిం
గాంచి వత్సా! ఈవిషయంబున నేమిచేయవలయునో నాకుం దెలియకుండె
ను నాకపిలమునీంద్రునకే తెలియగలదు. నీవాతనిసన్నిధికిం జని
మ్మనుటయు నాబాలుండు నమ్మహర్షి నివాసంబునకుం బోయి యమ్మునిం
దర్శించి ప్రణామపూర్వకంబుగఁ గృతాంజలియై వినయమధురభాషణం
బులతోఁ దనయుద్దేశము నాతనికి నివేదించెను. అంతఁ గపిలుం డిం
చుక యాలోచించి యోవత్సా! నీవు మహాతపంబు గావించి శం
కరు నారాధించి యాతనిజటాజూటనివాసిని యగుగంగ మీపితామ
హులభస్మంబులపైఁ బ్రవహించునట్లు వరంబు వడయుము. అట్లగు
చో నీవు నీపితృదేవతల నుద్ధరించినవాఁడ వగుదువు.

ఆమునివాక్యంబు విన్నసంతసించి భగీరథుం డమ్మునీంద్రునకును
నమస్కరించి నేనిప్పటికిఁ బోయి యేమి చేయవలయునో యుపదేశింప
వలయునని ప్రార్థించుటయుఁ గపిలుండు ప్రీతుండై వత్సా! నీవు కై
లాసంబునకుం బోయి యచ్చటఁ బరమేశ్వరనామకీర్తనంబు సేయుచు
యథాశక్తిని దపంబు గావించితివేని నీయభీష్టసిద్ధి గాఁగలదని చెప్పె
ను. భగీరథుం డయ్యుపదేశవాక్యంబులు దలఁదాల్చి నమస్కారపూర్వకం
బుగా నమ్మునిచంద్రుని సెలవు గైకొని కైలాసంబునకుఁ బ్రయా
ణంబై పోయి యచ్చట బాల్యమునందె మహాతపంబు గావించుటకు
సంకల్పించి యోబాలచంద్రశేఖరా! ప్రభూ! నేను బాలకుండ
ను. నాబుద్ధికూడ నట్టిదియే. నేను నీదివ్యతత్త్వము నించుకంతయు
నెఱింగినవాఁడను గాను. నాకు వాక్చాతుర్యంబుచే నిన్నుఁ గీర్తింప నాకున్

కారంబు గావించినవా రున్నచో నాహితంబును గోరుచుండువా రెవ్వరైన నున్నచో నేను వారిహితంబునుగోరి యమరేశ్వరుండవు, సురాసురపూజ్యుండవు, సోమశేఖరుండవు నగునీకు నమస్కరించుచున్నాను.

మఱియును భగవంతుండ వైనయోశంకరా! నాయుత్పత్తికిని నాయభివృద్ధికిని హేతుభూతు లైనవారును సమానగోత్రులును, సమానధర్ములును నైన నావారింగూర్చిన యభీష్టవరప్రదానంబును గావింపుమని బాలేంద్రుశేఖరుండ వైన నీచరణకమలములకు హృదయపూర్వకముగా నమస్కరించుచున్నాను.

భగీరథుం డీరీతిని స్తోత్రము చేయుటయుఁ గరుణాసముద్రుండగు శివుం డాతనియెట్టయెదుట సాక్షాత్కరించి, అతిశయప్రేమముతో మహాభక్తుఁడవైన యోభగీరథా! సురగణంబుల కసాధ్యమైనవరమునైనను నీకిప్పుడు ప్రసాదించుటకు సంసిద్ధుండనై యున్నాఁడను. శంకరహితచిత్తుండవై నీయభీష్టమును వేఁడుకొనుము. అని వక్కాణించినంతట భగీరథుండు సంతుష్టమానసుండై దేవా! శంకరా! అధోలోకంబున బడి గతులు గానక యున్న నాపితృదేవతలనెల్ల నుద్ధరించి పరిత్రాణంబు గావించుటకై నీజటాజూటంబున సన్నివసించియున్న గంగాదేవిని నాకుఁ బ్రసాదింపుము. ఈవరమును నాకుఁ బ్రసాదించెదవేని నాకు సమస్తవరంబుల ననుగ్రహించినట్లు భావించెదను.

ఇట్లు ప్రార్థించుచున్న భగీరథుం గాంచి శంకరుండు సహాస్యవదనుండై వత్సా! నీకోరికననుసరించి సురతరంగిణి యైన గంగాదేవిని నీకు దానముచేసెదను. ఆమె నొక్కసారి ప్రార్థించెదవేని యామె నీకు లభించును. అనిపలుకుటయు భగీరథుం డాదేవదేవునివచనంబుల నాలకించి సంప్రీతచిత్తుండై భక్తిభావంబుతో గంగాదేవిప్రీతికొఱకుఁ గఠోరతపంబును సంస్తవంబును గావించెను. ఆతఁడు బాలకుండయ్యును

అపోలకోచితం బగు నధ్యవసాయంబున గంగామహాదేవి ప్రసన్నతను గాంచినవాఁ డయ్యెను.

ఇవ్విధంబున మహేశ్వరునిచేఁ బ్రసాదింపఁబడిన నిర్ఝరతరంగిణి ని దీసికొని మహాత్ముం డగు భగీరథుండు రసాతలంబునకుం జని కపిల మునీంద్రుని సందర్శించి యాతనికి సకలవృత్తాంతమును నివేదించి య థావిధిగ గంగను సంస్థాపించి ప్రదక్షిణనమస్కారంబులు గావించి కృ తాంజలియై దేవీ! కపిలశాపంబుచే మత్పితృగణంబులు దుర్గతులై యున్నారు. తల్లీ! నీవు వారినందఱ నుద్ధరింపవలయు నని ప్రార్థించు టయు సకలలోకహితైషిణి యగుసురనదీమతల్లి సుప్రసన్నయై యనుగ్ర హించి సగరనందనుల నుద్ధరించుటకును, అగస్త్యునిచేఁ బానముచేయఁ బడిన సాగరమును మరలఁ బూరించుటకును, సకలజీవపాపాపనోదనం బుకొఱకును స్వర్గమునుండి భూలోకమున కవతరించి భగీరథప్రార్థనా నుసారంబుగా సగరసుతులను బవిత్రులుగాఁ జేసి సాగరఖాతమును నిం డించి యనంతరము సుమేరుశైలమును బ్లావితంబుఁజేసి హిమాలయం బును జేరి యటనుండి భారతవర్షంబున కవతరించి తన్మధ్యభాగమునుం డి మరలఁ బూర్వసాగరాభిముఖంబుగాఁ బ్రవహించెను. ఇది గంగా వతరణవృత్తాంతము.

ఈగంగాదేవి మాహేశ్వరి, వైష్ణవి, బ్రాహ్మి, పావని, హి మాలయశిఖరాశ్రిత, భాగీరథి యను నామంబులచేఁ గీర్తింపఁబడుచుం డును. ఈవిధముగా మహేశ్వరజటాజూటమునందలి దివ్యజలము ద్వి భాగములుగాఁ జేయఁబడి వింధ్యశైలంబునకు దక్షిణముగాఁ బ్రవహిం చున్నభాగము గౌతమీగంగానామముచేతను, ఉత్తరదిశనుండి ప్రవ హించుచున్నభాగము భాగీరథీగంగానామముచేతను వ్యవహరింపఁబడు చుండెను.

వరాహతీర్థవృత్తాంతము

అని యిట్లు బ్రహ్మదేవుండు చెప్పుటయు నారదుండు దేవా! నీవదనకమలంబులనుండి వెలువడుచున్న పుణ్యకథల నాకర్ణించుచున్న కొలఁదియుఁ దనివితీరుట లేదు. ఇంకను విభిన్నంబులగు తీర్థమాహాత్మ్యములంగూర్చి నీవలన వినవలయు నని నేనెంతయుఁ గుతూహలపడుచున్నాను. లోకవిధాతా! నీవు ముందుగా బ్రాహ్మణాసితం బగు గోదావరీగంగయందలి విభిన్నతీర్థంబులంగూర్చిన యితిహాసంబులను సవిస్తరంబుగఁ దెలుపవలయు నని ప్రార్థించెను.

బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియెను. కుమారా! సకలతీర్థభేదంబులును, వానిమాహాత్మ్యంబులును సవిస్తరముగా వర్ణించుటకు నాకుఁ గాని, యాకర్ణించుటకు నీకుఁగాని సామర్థ్యము లేదు. అయినను నేనిప్పుడు వానింగూర్చి సంక్షేపముగాఁ జెప్పెద నాలకింపుము. నేను త్రిలోచనుండగు దేవదేవునకు నమస్కారంబు గావించి శ్రుతికీర్తితంబులగు తీర్థమాహాత్మ్యంబులఁ బ్రశంసించెదను. ఎవ్వాని భగవానుండగు శంకరుండు సాక్షాత్కరించి యుండునో యవి యన్నియును భుక్తిముక్తిప్రదాయకంబు లగుతీర్థంబకతీర్థములు. విష్ణునామంబుచే విఖ్యాతంబై త్రిలోకపూజ్యంబై యున్నవరాహతీర్థంబునుంగూర్చి ముందు ప్రశంసించుచున్నాను వినుము.

పూర్వకాలంబున సింధుసేనుం డనునొకరాక్షసుండు సకలదేవతలను బరాజితులం గావించి యజ్ఞమూర్తి నపహరించి రసాతలంబునకుం గొనిపోయెను. అందుచే మహీమండలమంతయును నిర్యజ్ఞంబై పోయెను. యజ్ఞం బిట్లు వినష్టం బగుటచేఁ బరలోకగతి వినాశంబు గాఁగల దని భావించి దేవతలందఱును గలసి శత్రువిజయంబునకై రసాతలంబునఁ బ్రవేశించి యారక్కసునితో నతిభీకరంబగుమహారణంబు గావిం

చిరి గాని తమ శక్తిని జయింపఁజాలక పోయిరి. అప్పుడు నిరుపాయు లగు నింద్రాది దేవత లందఱును బురాణపురుషుండగు విష్ణుదేవుని సన్నిధికిం బోయి రాక్షసన్నాహంబగు యజ్ఞధ్వంసవృత్తాంతమును సవిస్తరంబుగా నెఱింగించుటయు శంఖచక్రగదాధరుం డగు నారాయణుండును బ్రసన్నుండై నేను వరాహాకారధరుండనై రసాతలంబునఁ బ్రవేశించి యారాక్షసుని సంహరించి పుణ్యమయం బగు యజ్ఞంబును మరలఁ గొని తెచ్చెదను. మీరు విచారంబు విడిచి స్వర్గంబునకుం బోయి సుఖంబుగా నుండుఁడని యాశ్వాసించి వారిని బంపివైచెను.

అనంతరము చక్రధరుండగు విష్ణుదేవుండు గంగాదేవి రసాతలంబునఁ బ్రవేశించినమార్గమును భేదించుకొని వరాహరూపముతోఁ బాతాళంబునకుం బోయి మహారణంబు చేసి యటనున్న దుష్టరాక్షసుల నందఱను సంహరించి యజ్ఞమూర్తి నుద్ధరించి తనముఖంబునందు నిలిపికొని [illegible] బహిర్గతుం డయ్యెను. దేవతలందఱును నాదేవదేవుని రాకకై బ్రహ్మగిరియందు నిలిచి ప్రతీక్షించుచుండిరి. వరాహమూర్తియును గదాధరుం డీవిధముగా మరలివచ్చి గోదావరీతీరంబున రుధిరమయంబులగు సర్వాంగములను బ్రక్షాళితంబులుగాఁ జేసికొనియెను. అప్పటినుండియు నచ్చటితీర్థమునకు వరాహకుండం బను నామము విఖ్యాతం బయ్యెను.

శ్రీహరి యీవిధంబుగా నాగంగాజలంబులయందుఁ గృతావగాహుండై వచ్చి యాత్మముఖస్థం బగు నమ్మహాయజ్ఞంబును సురల దేవగణంబుల కర్పించెను. ఆవరాహమూర్తిముఖంబునుండి యజ్ఞం బప్పు డుత్పన్నం బయ్యెనుగావున నప్పటినుండియు యజ్ఞాంగంబులలోఁ బ్రధానం బగు స్రువంబునకు వరాహరూపంబు ప్రకల్పితం బయ్యెను. ఆవరాహతీర్థం బతిపవిత్రంబును, బుణ్యమయంబును, సర్వకామప్రదం

బున్నది. అందవగాహనంబు సేయువారికి సకలయజ్ఞఫలంబులును సమకూరఁగలవు. ఆతీర్థంబునకుఁ బోయి యేపుణ్యాత్ముఁడు పితృదేవతలను స్మరించునో యాతని పితృగణంబులు సకలపాపవిముక్తులై శాశ్వతస్వర్గావాసు లగుదురు.

కపోతతీర్థమాహాత్మ్యము.

నారదా! కుశావర్తతీర్థంబును గూర్చి సంపూర్ణముగఁ గీర్తించుట కెవ్వరికిని సాధ్యంబుగాదు. ఆతీర్థస్మరణమాత్రంబుననే మానవులు కృతకృత్యు లగుదురు. అది సకలాభీష్టప్రదాయకం బగుపుణ్యతీర్థము. మహాత్ముం డగుగౌతముండు గంగాదేవిని కుశలచే నావర్తంబు గావించి యచ్చటికిఁ గొనితెచ్చుటచేతనే యాతీర్థమునకుఁ గుశావర్తంబను నామము గలిగెను. అందు స్నానదానంబులవలనఁ బితృదేవతలు తరింపఁగలరు. సరిల్లామ మగునీలగంగ నీలాచలమునుండి ప్రవహించుచున్నస్థానమునందు నియమితచిత్తంబుతో స్నానము చేసి యేకొలఁదిసత్కర్మంబు నిర్వర్తించినను మహాఫలంబు లభించుటయే కాక యట్టివానిపితృదేవతలందఱు నుద్ధరింపఁబడుదురు.

ఉత్తమంబగుకపోతతీర్థము త్రిలోకవిఖ్యాతంబైనది. మహాఫలదాయకం బగునాతీర్థముంగూర్చినయితిహాసమును వర్ణించెద నాకర్ణింపుము. పూర్వకాలంబున బ్రహ్మగిరితటంబున దారుణప్రకృతియగు నొకవ్యాధుండు నివసించియుండి నిరంతరమును విప్రులను, సాధువులను, పక్షులను, మృగంబులను సకలజీవులనుగూడ ననేకవిధంబుల హింసించుచుండెను. పాపాత్ముండగునవ్వ్యాధుఁడు మిగులఁ గోపశీలుండును; అసత్యవాదియు, భీషణాకారుండును, అత్యుగ్రుండును, వికృతదేహుండును, హింస్రస్వభావుండును, నీలనేత్రుండును, ఉన్నతదంతుండును,

హ్రస్వచరణుండును, హ్రస్వోదరుండును, గార్దభస్వరుండును, పాశహస్తుండును, క్రూరచిత్తుండును, దారుణచరిత్రుండునై యెల్లప్పుడును ధనుర్బాణములను ధరించి జీవహింసాపరతంత్రుండై సంచరించుచుండును. ఆతనిభార్యయుఁ బుత్రులునుగూడ నాతనికనురూపచరిత్రులే యై యుండిరి.

ఒకనాఁ డక్కిరాతుండు భార్యచేఁ బ్రేరేపింపఁబడి వేటకై సాంద్రారణ్యమధ్యంబునఁ బ్రవేశించి వెదకి వెదకి యనేకమృగంబులను, పక్షులను సంహరించి మఱికొన్నిటిని బ్రాణములతోనే పట్టుకొని జాలమధ్యంబున బంధించి మహానందముతో నమ్మహారణ్యంబునఁ బరిభ్రమించుచుండెను. ఇట్లుండ వేళయతిక్రమించుటయు క్షుత్పిపాసలవలన నాతనికి దేహవైకల్యంబు తటస్థించెను.

అది వైశాఖము. అపరాహ్ణము తిరిగిపోవుచుండెను. వ్యాధుండు మహారణ్యంబునఁ జాలదూరమువఱకును దిరిగితిరిగి పరిశ్రాంతుండై యిఁకవేఁటయందలియుత్సాహంబు విడిచి గృహాభిముఖుండై బయలుదేఱెను. చనుచుండఁగనే యంతలో నీలమేఘములు బయలుదేఱి యాకాశమంతయు నావరించుకొనియెను. తోడనే విద్యుల్లతలును, భీకరగర్జారావంబులును వెలువడియెను. ఝంఝామారుతములు చెలరేఁగి దెసలఁ బ్రకంపితములుగాఁ జేయఁదొడంగెను. ఆవెంటనే భీకరకరకాపాతంబులతో వర్షధారాపాతం బారంభమయ్యెను. అతిదుస్సహం బగువానసమయంబునఁగూడ నాలుబ్ధకుండు జలధారలందోఁగుచు నింటిమొగంబై పోవుచునే యుండెను. కాని కొంతసేపటి కాతఁడు త్రోవతప్పిపోయెను. మేఘములు కుంభవృష్టిగా వర్షించుచుండెను. వనప్రదేశం బంతయు జలమయమై యుండెను. అందుచే నాతనికి మిట్టపల్లములును, గోతులును, ముండ్లపొదలునుగూడ గోచరింపకుండె

ను. ఆపాపాత్మున కచ్చటఁ దలదాఁచుకొనుట కొట్టియాశ్రయము నగ పడదయ్యెను.

ఇట్టిస్థితిలో నాతఁడు తనలోఁ దానే ‹‹ నేనేమిచేయుదును ? ఎచ్చటికిఁ బోవుదును? అంతకునిం బోలిన సకలజీవహంతకుండనగు నాకుఁ గూడ నీశిలావర్షము భయంకరముగా నున్నది! ఇచ్చట నాకాశ్రయం బిచ్చువా రెవ్వరు నగపడుటలేదు. ఒక్కచెట్టయినను, మొట్టయైనను గూడఁ గానరాకున్నది. ఏమిచేయుదును? అతివేగముగ నేచెట్టుక్రిందికైన ను బోయి యీవర్షావేగము శాంతించువఱకును దలదాఁచుకొనియెదఁ గాక ! ” అని భావించుకొనుచు దుర్గతగమనంబుతో ముందటికిం బోయి కొలఁదిదూరంబునం దొకమహావృక్షముం గాంచి పన్నిదింగన్న పేదవలె దానిక్రిందికిం బోయి నిలువఁబడియెను. విశాలశాఖావిలసితంబును, బల్లవకుసుమఫలభరితంబు నగునవ్వృక్షరాజము నక్షత్రములలోఁ జంద్రునివలె, మృగంబులలో సింహమువలె, నాశ్రమంబులలో గృహస్థాశ్రమమువలె, ఇంద్రియంబులలో మనంబువలె శ్రేష్ఠంబై సకలభూతంబులకాశ్రయస్థానం బగుపర్వతరాజముంబోలి విరాజిల్లుచుండెను.

ఆతరువరము నాశ్రయించి యున్నయక్కాలమునివసనంబులన్నియును వర్షధారలచేఁ దడిసి ముద్దలై యుండెను. ఆయాసముచే దేహమంతయు నవసన్నంబై యుండెను. ఆయవస్థలో నాతఁడు తనదారపుత్రులక్షేమముంగూర్చి భావించుకొనుచు వికలహృదయుండై యెప్పుడు వర్షము శాంతించునా, యెప్పుడింటికిఁ బోవుదునా యని యానేగపడుచుండెను. క్రమముగా నాదిత్యుం డస్తంగతుండయ్యెను.

ఆవృక్షరాజమునం దొకకపోతము భార్యతోడను, పుత్త్రపౌత్త్రులతోడను గలసి మహానందంబున సకలభోగంబుల ననుభవించుచు ని

శ్శంకచిత్తముతోఁ జాలకాలమునుండి యెంతోసుఖముగాఁ గాపురము సేయుచుండెను. పతివ్రతయైన యాతనియిల్లాలు జలానిలవహ్నిభయ వివర్జితం బగు నాతరుకోటరమునందు పతిసహితయై యతిప్రియంబుగఁ గాలక్షేపమొనర్చుచుండెను. కపోతము సర్వదా బిడ్డలతోఁ గూడి యచ్చటనే ప్రొద్దుపుచ్చుచుండెను. దైవవశంబున నొకనాఁడు కపోతీకపోతంబులు రెండునుగూడ నాహారసంగ్రహంబునకై యావాసంబు విడిచిపోయెను. అందు కపోతముమాత్రము యథాసమయంబునఁ గూఁటికి వచ్చి చేరెను గాని దౌర్భాగ్యముచేఁ గపోతి యక్కిరాతునిజాలంబునఁ దగిలికొనియెను. దాని నాలుబ్ధకుండు ప్రాణములతోనే పట్టుకొని వలలో బంధించి తెచ్చియుండెను.

అప్పు డక్కపోతము గృహిణీశూన్యం బగు గృహంబును మాతృహీనం బగు సంతానమును భయంకర మగు వర్షాపాతమును, నాక్రాంతంబగు నంధకారంబును దిలకించి యట్టిదుస్సహసమయంబున భార్యావియోగంబును భావించుకొనుచు ననేకవిధంబులఁ బలవింపఁ దొడంగెను. పాపము తననెచ్చెలి యగుకపోతి యాచెట్టుక్రింద నున్న కిరాతునివలలోఁ దగులుకొనియున్న దన్నసంగతి యెఱుంగఁజాలక, ముక్తకంఠముతోఁ బ్రియురాలిగుణముల నీగీతిగాఁదలపోయుచు విలపింపంగడంగెను.

నాహృష్టవదనయు, కల్యాణియు నగునిల్లా లింకను నింటికి రాలేదు. ఆదేవి నాధర్మంబునకు జనని. నాప్రాణంబుల కధీశ్వరి. ధర్మార్థకామమోక్షంబులను పురుషార్థంబులకు నిత్యసహచరి. ప్రియురాలగు నామె నేను సంతోషముగో నున్నపుడు నగుమొగముతో నలరారుచుండును. కష్టముతో నున్నపుడు నాదుఃఖమును దూరముసేయుచుండును. నాయిల్లాలగు నామె నాయాలోచనములయందు సఖియై సర్వదా

నావచనానుసారంబుగఁ బ్రవర్తించుచుండును. అయ్యో! ఆదిత్యుండస్తం గతుండయ్యె చాలసేపయినది. కల్యాణి యగునామె యింకను రాలేదు. నాప్రేయసి, నాకంటె నతిరిక్తంబు లగు వ్రతంబులనుగాని మంత్రంబులనుగాని దైవక్రియలనుగాని ధర్మములనుగాని యజ్ఞములనుగాని యెఱింగినది గాదు. ఆమె నిరంతరంబును పతిప్రాణయు, పతివ్రతయు, పతిమంత్రయు పతిప్రియయు నై యుండును. ఏకారణముననో శుభానన యగునామె యింకను నిల్లు చేరలేదు. నే నేమి సేయుదును? ఎచ్చటికిఁ బోవుదును? గృహిణీవిహీనంబగు నీగృహము భయంకరారణ్యము వలెఁ గానంబడుచున్నది. లక్ష్మీస్వరూపిణి యగు నామె యున్నప్పుడు భయంకరసమయములయందుగూడ నీగృహము శోభాయుక్తమై విరాజిల్లుచుండెడిది. గృహిణియే గృహ మని చెప్పఁబడుచున్నది. ఆమె యింకను నిలు సేరకుండుటకు హేతు వేమై యుండునో! భార్యావియుక్తుండనై నే నొకనిముసమైనను ప్రాణములను భరింపఁజాలకున్నాను. ప్రియకరంబు లగు నీప్రాణములను బరిత్యజించెదనుగాక! అయ్యో! నోరెఱుంగని యీపసిబిడ్డల కేగతి గల్పించి ప్రాణములను విడువగలను? అని యనేకవిధంబుల వాపోవుచుఁ గపోతము దుఃఖింపందొడంగెను.

అప్పు డక్కిరాతునివలలోఁ దగులుకొని నిరుపాయయై పడియున్న కపోతి భర్తృవిలాపంబుల నాలకించి శోకగద్గదస్వరముతోఁ దనభర్తం గూర్చి ఖగరాజా! నే నీవ్యాధునిజాలమధ్యంబునఁ జిక్కుకొని వివశనై పడియున్నదానను. మహామతీ! హింసాపరుం డగు నీలుబ్ధకుండు నన్నుఁ బాశములచే బంధించి తెచ్చియున్నాఁడు. ఏమైన నేమి? నేను ధన్యురాలను. నీచే ననుగ్రహింపఁబడి నాజీవితము సఫలమైనది. ఏమనిన, నాపరోక్షమునందు మద్గుణకీర్తనంబు గావించుచున్న ప్రాణేశ్వరుని ప్రియమధురవచనంబులను వినఁగలిగితిని. నాయం దట్టిగు

ణంబు లున్నను లేకున్నను నేను గృహస్థాశ్రమాల నైతి ననుట కెట్టిసంశ యంబును లేదు. ప్రాణనాథుండు పరితుష్టుం డగుటకంటెం బతివ్రతల కు భాగ్య మేమున్నది? పతి సంతుష్టుం డగునేని సతులయెడ సకలదే వతలును సంతుష్టు లగుదురు. స్వామి యసంతుష్టియే సతులకు నిశ్చ యముగా సర్వనాశనకారణమైనది. నీవే నాస్వామివి. నీవే నాదేవత వు. నాప్రభుండవును మిత్రుండవును పరమాశ్రయస్థానంబును నీవే. వ్రతంబును, పరబ్రహ్మంబును, స్వర్గంబును, మోక్షంబును నాకు నీ కంటె నన్యంబులు గావు. కల్యాణమూర్తి! నీవు నాకొఱ కెంతమాత్రంబును దుఃఖింపవలదు. నీమనంబును, నీధర్మమునందే సుస్థిరంబు గాం జేసికొనుము. నేను నీయనుగ్రహంబుచే నఖిలసుఖభోగంబులును ననుభవించితిని. ఇంక నాకొఱకు విచారించుటవలనం బ్రయోజనం బే మియును లేదు. స్వధర్మనిర్వహణంబునకై సర్వేశ్వరుని ధ్యానించుచుం గాపాడుకొనుచుండుము.

అని యివ్విధంబున నాశ్వాసించుచున్నప్రియురాలి యుపదేశ వాక్యంబుల నాలించి చటాలునం గొమ్మపై నుండి యక్కపోతము క్రిం దికి వ్రాలి సంబంధసుధ్యవర్తిని యగు తనహృదయేశ్వరిచెంత కరుదెంచి మృతప్రాయురాలై పడియున్న యమ్మొఱకుటెఱుకును, బంధింపంబడియు న్నభార్యను వీక్షించి ప్రేయసీ! ఇప్పు డిక్కిరాతుం డచేతనప్రాయుం డై యున్నవాడు. కావున నిదియే మంచిసమయము. నీకు బంధ మోక్షణంబు గావించెదను. అని వక్కాణించుటయుం గపోతి తనప్రా ణనాథునిం గాంచి మహాభాగా! నీవు నాబంధమోచనంబునకై ప్రి యాసపడవలదు. ప్రాణిగణంబుల యన్యోన్యసంబంధము చిరస్థాయి గాదుగదా! ఖేచరంబు లగు విహంగగణంబులు వ్యాధులకు నాహార స్వరూపంబులుగా నిర్దేశింపంబడినవి. జీవులకు జీవులే యాహారంబులు.

వచ్చి యాజ్వాలతోఁ గాష్ఠంబును గిరాతునిసన్నిధినుంచి శుష్కతృణపర్ణం
బుల దానిపైఁ బైచి పక్షంబులచే విసరుచు నగ్నిని బ్రజ్వలింపఁజేసెను.
అప్పు డయ్యనలజ్వాలలవలన శీతపీడితంబులై యవశంబులై యున్న
యాలుబ్ధకుని యంగకంబు లన్నియును చేవుకొనియెను.

అట్లు సచేతనుం డయ్యును నాఁకలిబాధచేఁ దూలిపోవుచున్న
యావ్యాధుం గాంచి కృపారసతరంగితాంతరంగ యగుకపోతి జాలిపడి
పావనచరిత్రుం డగుతనప్రాణేశ్వరుం గాంచి మహాభాగా! కర్తవ్యకుశ
లుండ వగునీవిప్పుడు నేర్పుతో నాబంధవిమోచనంబు గావింపుము.
నేను నాదేహముచే క్షుధార్తుం డగునీయభ్యాగతునకుఁ దృప్తివిధానం
బు నాచరించెదను. ఓసువ్రతా! ఇట్లు చేసితివేని లోకంబునం దతిథి
పూజనంబు గావించుపుణ్యాత్ములకుఁ గరతలామలకంబు లగుపుణ్యఫ
లంబు లన్నియు నీవు లభింపఁగలవు.

అని కపోతి విన్నవించుటయుఁ గపోతంబు, శుభాననా! మది
యసహధర్మిణి వగునీవు, నేను జీవించియుండఁగనే స్వతంత్రముగ ధర్మా
చరణంబు సేయుట యుచితము గాదు. ఇయ్యతిథికిఁ బ్రియానుష్ఠానం
బు గావించుటకు నేనే యర్హుండను. సకలధర్మవేదిని వగునీవింతులకను
మతింపవలయును. అని చెప్పి పరిస్ఫురితాంగం బగుచుండఁగనే కపో
తం బయ్యనలంబునకు ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణంబు చేసి చతుర్భుజుండు
ను, విశ్వాత్మకుండును, శరణ్యుండును, భక్తవత్సలుండు నగుమహావిష్ణు
వును సంస్మరించుచు, సాక్షాద్విష్ణుస్వరూపుండవగునోయభ్యాగతా! న
న్నాహారంబుగాఁ బరిగ్రహింపు మని ప్రార్థించి యగ్నిప్రవేశం బొన
ర్చెను. అగ్నిజ్వాలామధ్యంబున నాక్షణంబునందే నిర్జీవమై పడియున్న
యక్కపోతముం గాంచి నిరంతరహింసాపరాయణుండును, వజ్రకఠోరహృ
దయుండును నగునక్కిరాతుండు, ఛీ! ఛీ! మానవదేహధారణము

గాంచియున్న నాజీవితము నిరర్థకమైనది. కలుషదూషితం బగు నాకా యపోషణంబుకొఱకు నీపక్షిరాజము తనపవిత్రిజీవితము నిప్పుడు ప్రాణ ప్రియముగా విసర్జించివైచినది. అహా! మానవుండ నయ్యును నేనెం తటిక్రూరకర్ముండ నైపోయితిని! అని యనేకవిధంబులఁ బశ్చాత్తాప దుఃఖితుండై లుబ్ధకుండు పరితపించుచున్నసమయంబునఁ గపోతి యా తనిం గాంచి ఓమహాభాగా! సత్వరముగ నాబంధవిమోచనంబుఁ గా వింపుము. అదిగో! స్వర్గాభిముఖంబుగఁ జనుచున్న నాస్వామి య ప్పుడే చాల దూరమైపోవున్నాఁడు. అని హృదయావేగముతో నెలుం గెత్తి ప్రార్థించుటయుఁ, గిరాతుండు భీతుండునుంబోలెఁ దర్ణణంబ పక్షిరమణిబంధవిమోచనంబుం గావించెను.

తోడనే యక్కపోతి విదగ్ధంబైన విభునిదేహమునకుఁ బ్రిదక్షి ణంబునేసి యగ్నిసన్నిధానంబు గావించుకొని పతితోడియనుగమనమే పతివ్రితలకుఁ బరమధర్మము. సతుల కిదియే ప్రిశస్తమార్గం బని వే దంబులు కీర్తించుచున్నవి. ఈసద్ధర్మము జగమంతటను సమాదృతం బై యున్నది. పాములవాఁడు పుట్టలోనుండి పామును బలముగొలఁది బైకిఁ దీయునట్లు భర్త తనతేజముచే సహధర్మిణిని స్వర్గమున కాకర్షించు కొనును. పతి ననుగమించిన పతివ్రిత సార్ధకోటివత్సరంబులపర్యంత ము స్వామితోఁ గలసి స్వర్గంబున సకలోపభోగంబుల ననుభవించు చుండును. అని ప్రశంసించుచుఁ గపోతి భూదేవికిని గంగాదేవికిని తన నివాసం బగు వనస్పతిరాజంబునకును బ్రిణామంబుల నాచరించి, తన సంతానంబునకు సమాశ్వాసపూర్వకంబుగా మహాభాగా! నీప్రసాదం బుచే నాకిప్పుడు సతీధర్మనిర్వహణసౌభాగ్యము లభించినది. నీవిఁక నా సంతానమును క్షమింపుము. నేను నాభర్తతోఁ గలిసి స్వర్గధామంబు నకుఁ బోవుచున్నాను. అని పతివ్రత యగు నాకపోతసతీమణి పలుకు

చు పావకజ్వాలాపరివేశంబుం గావించెను.

ఆసమయంబున వ్యోమమండలమునుండి జయజయధ్వానంబులు దశదిశలఁ బ్రతిధ్వనితంబు లయ్యెను. తత్క్షణమే యావిహంగదంపతులు విబుధదంపతులం బోలి సూర్యసన్నిభం బగు సుందరవిమానారూఢులై యాకాశంబున వెలుంగుచు హృష్టావిష్టుండును, విస్మయవిహ్వలుండును నగు నావ్యాధు నవలోకించి మహామతీ! మే మిప్పుడు దివ్యధామంబునకుఁ బోవుచున్నారము. సెలవొసంగుము. నీవు మా కతిథివి. మాస్వర్గగమనంబునకు సోపానస్వరూపుఁడవు. నీకు నమస్కారము. అని పలుకుచున్న విమానారూఢు లగునవ్విహంగదివ్యదంపతుల నవలోకించి ప్రాణిహింసాపరాయణుం డగు నావ్యాధుండు తత్క్షణంబ ధనుశ్శరాదిమృగయాపరికరంబుల నన్నిటిని దూరంబుగ విసరి పాఱవైచి కృతాంజలియై ఓదివ్యదంపతులారా! మీరు నన్నిచ్చటఁ బరిత్యజించి పోవలదు. అజ్ఞానుండగు నిస్సూమ్రపవాధమునియెడల నించుకసత్కృపాప్రదానంబు గావించుట సాధువు లగు మీకవశ్యకర్తవ్యము. నేనిప్పుడు మీకు మాననీయుండ నగునతిథిని. నాపాపనిష్కృతి కుపాయం బుపదేశించి మఱిపోవలయును.

అని పశ్చాత్తప్తహృదయుండగు లుబ్ధకుండు ప్రార్థించుటయుఁ బక్షిదంపతులు పరమాదరంబున నీవుగౌతమీతీరంబునకుం బొమ్ము. నీ కచ్చట శుభం బగుఁగాక. నీచేసినపాపంబు లన్నియును పరమపావనియగు గోదావరినదిసన్నిధిని నివేదింపుము. అచ్చట నీవొకపక్షంబు వఱకు నిలిచి ప్రతిదినంబు నందలి పవిత్రజలంబులలో నవగాహనంబు సేయంజాలితివేని నీసర్వపాపంబులును భస్మీభూతంబు లగును. అనంతరము మరల నొకసారి యాగంగావగాహనముం గావించితివేని ముక్తపాపుండవై పవిత్రుండవగు నీ కశ్వమేధఫలంబు లభించుటయేకాక

నీవు పుణ్యాత్మురాల వయ్యెదవు. సరిద్వరయగు గౌతమీదేవి బ్రహ్మ విష్ణుమహేశ్వరులనుండి సముత్పన్నయైనది. కావున నందు మఱియు నొకసారి స్నానము చేసితివేని కలుషితంబగు నీదేహమును బరిత్యజించి శ్రేష్ఠంబగు విమానంబు నధిరోహించి నిశ్చయముగా స్వర్గధామము ను జేరఁగలవు.

అని యానతిచ్చుటయు లుబ్ధకుండు సంప్రీతుండై పక్షిదంపతు లవచనానుసారంబుగ సకలకర్మంబులను నిర్వర్తించి దివ్యవిమానారూ ఢుండును దివ్యరూపధరుండును దివ్యమాల్యాంబరభూషితుండును ది వ్యాప్సరోగణసమేతుండును నై పూర్వగతులగుకపోతదంపతులంబోలి యాతండును గౌతమీప్రభావంబున స్వర్గగతుం డయ్యెను. అప్పటినుం డియు నచ్చోటి పావనతీర్థము కపోతనామంబునఁ బ్రసిద్ధంబయ్యెను. ఆ తీర్థరాజమునందు, స్నానదానపితృపూజనజపయజ్ఞాదిసకలకర్మంబులును గూడ నక్షయఫలదాయకంబులు కాఁగలవు.

కుమారతీర్థప్రశంస

కుమారా! కార్త్తికేయంబు, కౌమారంబు నను నామంబులచేఁ బ్రసిద్ధం బగు నొకతీర్థము విరాజిల్లుచుండును. ఆతీర్థనామశ్రవణమా త్రంబుననే మానవులు కులవంతులు, పుత్త్రవంతులు నగుదురు. పూ ర్వకాలంబున తారకాసురుండు నిహతుండై దేవతలు స్వస్థచిత్తులై యున్నసమయంబునఁ బార్వతీదేవి సంప్రీతచిత్తముతో జ్యేష్ఠపుత్త్రుం డగు కార్త్తికేయుం గాంచి కుమారా! ఈత్రిభువనమధ్యంబున నీకు మ నఃప్రియంబు లగుభోగ్యపదార్థంబుల నన్నిటిని నాయాజ్ఞచేతను నీజన కుం డగుమహాదేవుని యనుగ్రహంబువలనను యథాసుఖంబుగ నను భవింపు మని యానతిచ్చుటయు మాతృవచనానుసారంబుగఁ గార్త్తికే

యుండు, మహోత్సాహంబుతో బలవంతముగా మనస్సుఖంబుకొఱకు దేవపత్నీగణంబుల ననుభవింపఁదొడంగెను. అమరరమణీమణులుగూడఁ దల్లి యక్కుమారునియెడల సమాసక్తహృదయులై సంచరింపం దొడంగిరి.

ఓనారదా! అప్పుడు సమస్తదేవతాపత్నులును కార్తికేయునిచే నుపభుక్తలగుటం గాంచి సురగణంబు లాతనియకార్యంబును సహింపఁజాలక త్రిలోకమాత యగు పార్వతీదేవిచెంతకుం బోయి కుమారుని దుండగంబులను సవిస్తరంబుగా నివేదించుటయు, నద్దేవి మిగుల విచారించి కుమారునిం బిలిపించి యెన్నియో విధంబుల మందలించెనుగాని మహాసనుండుమాత్రి మెంతకును సన్మార్గంబునకు రాఁడయ్యెను. అప్పుడు కుమారవత్సల యగు భవానీదేవి సాభుభావవశంబున నాత్మనందనున కెట్టి యనర్థంబు వాటిల్లునో యని పుత్రస్నేహంబునఁ జింతాకులితహృదయయై దేవకార్యంబు నిర్వర్తించుటకును దేవపత్నీగణంబుల రక్షించుటకును బహుప్రకారంబుల నాలోచించి యొక్కయుపాయంబు నిశ్చయించి జగన్మయి యగు నాదేవి మహాసనుండు కామించు నమరకాంతలయం దావహించియుండెను. అంతఁ గుమారుండు తాను కామించియున్న యేదేవతరుణీమణిచెంతకుం బోయి తిలకించినను ఆదివ్యకాంతయందు మాతృదేవత యగు నంబికామూర్తియే దృగ్గోచరంబగుచుండుటయు నాతఁడు లజ్జితుండై యామెకు నమస్కారంబు సేయుచు వెడలిపోవలసినవాఁ డగుచువచ్చెను. ఇట్లాతనికి సకలదేవాంగనామూర్తులయందును నిజమాతృమూర్తియే కానవచ్చుచుండుటం జేసి జగం బంతయు మాతృదేవతామయం బయియున్నట్లు లాతనికిఁ దోఁచినంతనే వైరాగ్యోదయం బయ్యెను. అప్పు డాతనికి భోగప్రవృత్తినుండి నివృత్తి గలిగించుటయే తల్లియుద్దేశ మని యాతనికిఁ దోఁచెను.

త్రిల్లిమ్పదేశ మదియే నైయున్నయెడలఁ దొలుదొల్తఁ దనకు భోగప్ర వృత్తి గలిగించుటకుఁ గారణ మేమైయుండు నను సంశయముకూడ నాతనికిఁ గలిగెను. తల్లి తనయెడలఁ గావించిన యీసమస్తవిషయంబులు ను హాస్యాస్పదంబుగా నుండె నని యాతఁడు భావించుకొనెను.

కుమారుం డివ్విధంబుగ ననేకాలోచనంబులు గావించుకొని లజ్జితుండై గౌతమీతీరంబునకుం బోయి నదీగర్భంబునఁ బ్రవేశించి, తల్లీ! నాప్రార్థనము నాకర్ణింపుము. ఈక్షణమునుండి స్త్రీరూపధారిణు లగు సకలజీవులును నాకు మాతృసమాన లగుదురుగాక! అని వచించునంతలో సర్వజ్ఞుం డగు శంకరుండు పార్వతీసహితుండై సాక్షాత్కరించి, అఁగు మాఁగు మని నివారించుచుఁ బుత్త్రుని కెట్టివరప్రదానంబు గావింపవలయు నని యాలోచించుచుండఁ గృతాంజలిపుటుం డగు స్కందుండు తండ్రిం జూచి యిట్లనియెను. దేవదేవా! నేను దేవసేనానాయకుండనై దేవేంద్రునివలె విరాజిల్లుచున్నాను. నీతన యుండగు నట్టిభాగ్యమే నాకుఁ జాలును. అన్యవరంబులతో నా కిఁకఁ బ్రయోజనం బేమి యున్నది? కాని, నీవు నా కొకవరంబును బ్రసాదింపవలయు నని భావించుచున్నాను. కావున నోదేవా! నే నిప్పుడు నాకొఱకుఁ గాదు—జగద్ధితంబును గోరి ప్రార్థించుచున్నాను. ప్రసన్నుండవై నీ వామోదింపవలయును. గురుపత్నీగమనంబు గావించిన మహాపాతకు లీగౌతమీజలంబుల నవగాహనంబు గావించినంతనే ధౌతపాతకు లయ్యెదరుగాక! ఈనదియం దోలలాడిన తిర్యగ్జాతులు గూడ నుత్తమజన్మంబులం గాంచి రూపగుణసంపన్నంబు లగుంగాక! ఇదియే నాప్రార్థనము.

అని కుమారస్వామి గోరుటయు నంబికానాథుం డట్లే యగుంగాక యని యనుగ్రహించెను. అప్పటినుండియు నాపుణ్యతీర్థము కా

ర్తికేయతీర్థంబు నాఁ బ్రఖ్యాతం బయ్యెను. అందు గావించిన స్నాన దానాదులు సకలయజ్ఞఫలదాయకంబులు.

కృత్తికాతీర్థవృత్తాంతము.

కార్తికేయతీర్థంబునకుఁ దరువాత కృత్తికాతీర్థము ప్రసిద్ధమైనది. అందు మజ్జనం బాచరించినంతమాత్రమున సోమపానఫలంబు లభించును. పూర్వకాలంబునఁ దారకాసురసంహారణార్థము హుతాశనుండు భగవానుం డగుమహేశ్వరుని యమోఘవీర్యమును బానము గావించెను. అమ్మహాతేజము నాస్వాదించుటవలన దివ్యతేజుం డగునై శ్వానరు నవలోకించి యరుంధతి తక్కఁ దక్కినఋషిపత్నులందఱును గామసంచలితహృదయ లైరి. అప్పు డయ్యగ్నిదేవునివలన నయ్యార్యులను గర్భవతులై తపోనిష్ఠలును, వరిష్ఠలు నగుటం జేసి తముకావించిన యసత్కార్యంబునకుఁ బశ్చాత్తాపహృదయలై యేమియు నుపాయంబు గానక విచారించుచుఁ బోయి గంగాజలంబులఁ బ్రవేశించిరి. తోడనే వారిగర్భంబులు నిస్సృతంబులై గంగాజలోపరిభాగంబున విలక్షణాకృతితోఁ దేలియాడుచు వాయువశంబున ఘనాకృతితోనున్న యవి యన్నియుఁ గలిసికొనుటం జేసి వానినుండి యేకమూర్తియు, మడానను డగుకుమారుం డుదయించెను.

ఋషిభార్య లీవిధంబుగా గర్భపాతంబులు గావించుకొని తమతమమందిరంబులఁ బ్రవేశించినంతనే వికృతరూపములతోఁ గానంబడుచున్నవారిం గాంచి ఋషులు సంశయించి "మోహచంచలహృదయలారా! సతీజనంబున కెన్నటికిని స్వేచ్ఛాచరణంబు సమంజసంబు గానేరదు. కలుషమతులగు మీకీయాశ్రమంబుల నిలుచుట కొంతమాత్రము నర్హత లేదు. శీఘ్రముగ మీరాయిచ్ఛవచ్చినచోటికిఁ బొండు"

అని గర్హించి పరిత్యజించుటయు ఋషిపత్నులు చేయునది లేక తమ యకృత్యంబును నిందించుకొనుచు నతికరుణంబుగా దుఃఖించుచుండ నారదుండు వారిచెంత కరుదెంచి రమణీమణులారా! మీరూరక యేల దుఃఖించెదరు? మహేశ్వరాత్మజుండును, దారకాంతకుండు నగు పావకాత్మజుండు గాంగేయుండును, ఆగ్నేయుండును నై విరాజిల్లుచున్నవాఁడు. మీరందఱు నేకమై పోయి యాతని నాశ్రయించినచో మహాత్ముండగు నాతఁడు మీయభీష్టఫలదానంబు గావింపఁగలఁ డని యుపదేశించెను.

దేవర్షి యగు నారదుం డిట్లు నిష్కృతిమార్గంబు నిరూపించుటయు నారమణీమణులించుక యూఱడిల్లి తత్క్షణమే యందఱుం గలసి బయలుదేఱి యక్కుమారుని చెంతకుం బోయి తమవృత్తాంతం బంతయు సవిస్తరంబుగా నాతనికి నివేదించిరి. అప్పుడు కుమారుండు వారియెడలఁ గరుణించి యోతల్లులారా! మీరందఱును గలసి గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యందలి పవిత్రజలంబులలో స్నానంబు సేయుచు మహేశ్వరుని నిరంతరము నారాధించుచుండుఁడు. నేనచ్చటికి వచ్చి మిమ్మందఱను స్వర్గంబునకుఁ బంపించెదను.

అని చెప్పుటయుఁ గృత్తికాగణంబులు కార్తికేయుని వచనానుసారంబుగా గౌతమీగంగం జేరి యందు మజ్జనంబులు గావించుచు మహేశ్వరు నర్చించి పరమేశ్వరప్రసాదంబునఁ బవిత్రలై సురమందిరగమనంబు గావించిరి. అప్పటినుండియు నాతీర్థమునకు కృత్తికాతీర్థంబను నామంబు గలిగెను. కార్తికమాసంబునఁ గృత్తికానక్షత్రసంకలితంబగు శుభదినంబున నందవగాహనంబు సేయువారికి సకలయజ్ఞఫలంబులును సిద్ధింపఁగలవు. ఆతీర్థమును స్మరించుచుండువారును, దన్మాహాత్మ్యంబు

నాకర్ణించుచుండువారును సర్వపాపవిముక్తులై దీర్ఘాయుష్మంతు లగుదురు.

—♦ దశాశ్వమేధతీర్థసంకీర్తనము. ♦—

బ్రహ్మదేవుం డిట్లు చెప్పందొడంగెను. మునివరులారా! దశాశ్వమేధతీర్థస్మరణంబున నశ్వమేధఫలలాభం బగును. విశ్వకర్మకు శ్రీమంతుం డగు విశ్వరూపుం డనుతనయుండు గలండు. అతనికిఁ బ్రథముం డనుపుత్త్రుండు గలిగెను. ఆపుత్త్రునకు భౌవనుం డనునందనుం డుదయించి సర్వశాస్త్రజ్ఞుండును సార్వభౌముండు నగుచుండెను. ఆమహాత్ముం డొకప్పుడు తనపురోహితుం డగుకశ్యపు నవలోకించి యోమునిచంద్రా! ఒక్కసారిగా దశాశ్వమేధంబులు నిర్వర్తింపవలయు నని నాకు మిగులఁ గుతూహలముగా నున్నది. కాని యీయజ్ఞంబులనన్నిటిని గావించుటకుఁ దగినపుణ్యస్థలం బేదియో యాలోచించి నిశ్చయింపవలయు నని వేఁడుకొనియెను.

అప్పుడు కశ్యపుండు బాగుగ నాలోచించి మహీపాలశేఖరా! పూర్వకాలమునుండియు నేస్థలంబున మహాక్రతువులన్నియును నిర్వర్తింపఁబడుచుండెనో యాపవిత్త్రస్థానమే మనయజ్ఞానుష్ఠానంబునకును గూడ ననుకూలంబైనది. అని బోధించుటయు భౌవనుండు సమ్మతించి కశ్యపుండు నిర్దేశించినపావనస్థలమునందే యజ్ఞారంభంబు గావించెను. అనేకులగుమహర్షులు ఋత్విక్కర్మంబులయందు నియుక్తులై పని చేయుచుండిరి. పురోహితోపదేశానుసారంబుగా దశాశ్వమేధంబులు ను బ్రవృత్తంబు లయ్యెను కాని యెంతప్రయత్నించినను నయ్యజ్ఞంబులు సంపూర్ణంబులు గాక యుండెను.

అందుచే భౌవనుండు చింతాక్రాంతుండై [illegible] బది

త్యజించి మఱియొకప్రదేశమున మఖారంభంబు గావించెను గాని యచ్చటఁగూడ ననేకము లగునంతరాయంబులు తటస్థించెను. ఎంతయుత్సాహముతోఁ గార్యనిర్వహణంబు సేయుచున్నను యజ్ఞంబు లపరిపూర్ణంబులగుటం జేసి భౌవనుండు మిగులవిచారించి పురోహితుం డగు కశ్యపుంగాంచి మహాత్మా! మదీయంబులగునీయజ్ఞంబులు దేశకాలదోషంబుననో, నీదోషంబుననో, నాదోషంబుననో గాని సంపన్నంబులు గాక యున్నవి. ఇఁక నుపాయాంతర మేమున్నది! అని విచారముతోఁ బలుకుటయుఁ గశ్యపుండును జాలచింతించి భౌవనసహితుండై బృహస్పతికి జ్యేష్ఠభ్రాత యగుసంవర్తునిపాలికిం బోయి మహాత్మా! మేమొక్కసారిగా దశాశ్వమేధంబులు గావింప సంకల్పించి యుంటిమి. అట్టిసత్కార్యనిర్వహణంబున కనురూపం బగునుత్తమప్రదేశం బెయ్యదియో, యట్టిసత్కర్మంబును సామర్థ్యముతోఁ దీర్పంగలగురుం డెవ్వరో యానతీయవలయు నని ప్రార్థించెను.

ఋషిశ్రేష్ఠుం డగుసంవర్తకుం డప్పుడించుకసేపు ధ్యాననిష్ఠుండై యాలోచించి పూజ్యులారా! మీరు త్రిలోకగురుం డగుబ్రహ్మదేవుని చెంతకుం బోయి యీవిషయంబును నివేదింపుఁడు. అద్దేవుండు మీ యుత్తమ కర్మానుష్ఠానంబునకుఁ దగిన పుణ్యస్థలంబును నిర్దేశించి మీ కెఱింగింపఁగలఁడు. అని యుపాయంబు నిరూపించుటయు నప్పు డారాజపురోహితులిరువురును నాచెంతకు వచ్చి ప్రణామప్రార్థనంబులు గావించి సమస్తవృత్తాంతంబును సవిస్తరంబుగా నివేదించుటయు నేను బాగుగ నాలోచించి భౌవను నుద్దేశించి, రాజేంద్రా! మీ రిప్పుడు గౌతమీతీరంబునకుం బొండు. పుణ్యంబు లగు యజ్ఞకర్మంబు లాపవిత్రదేశంబునఁ బరిపూర్ణంబులు గాఁగలవు. మీ కిఁక వేఱొకగురునితో నావశ్యకంబు లేదు. వేదపారగుం డగుసీకశ్యపుఁడే గురుశ్రేష్ఠుండై మీ

యజ్ఞకర్మంబుల సంపన్నంబులుగాఁ జేయఁగలఁడు. ఈగురుని యను గ్రహంబునను, గౌతమీప్రసాదంబునను నీ వచ్చటఁ గావించు నేకా శ్వమేధంబువలననే దశాశ్వమేధఫలంబు లభింపఁగలదు.

అని యుపదేశించుటయు, భౌవనుండు సంప్రీతుండై ప్రణామ పూర్వకంబుగా నాకడ సెలవు గైకొని కశ్యపసహితుండై గౌతమీతీ రంబునకుం బోయి యచ్చట నశ్వమేధయాగదీక్షితుం డయ్యెను. అ ప్పు డయ్యజ్ఞరాజం బగు హయమేధము సముచితారబ్ధంబై యథాకా లంబునఁ బరిపూర్ణం బయ్యెను. అప్పుడు రాజగు భౌవనుండు భూదా నంబు గావించుట కుద్యుక్తుండు కాఁగా, ఋత్విగ్గణంబులును, బ్రాహ్మ ణులును, సభాసదులును గూడ నత్యాశ్చర్యముతో నాకర్ణించుచుండ నాకాశవాణి, ‹ ఓరాజా ! నీవు మీపురోహితుఁ డగుకశ్యపునకు సమ స్తభూమండలంబును సంప్రదానంబు గావించుటకై సంకల్పించితివి. నీసత్సంకల్పమాత్రంబుననే సమస్తంబును సంపన్నంబైనది. కావున నీ విఁక భూదానసంకల్పమును బరిత్యజించి మహాఫలజనకం బగు నన్న దానంబును గావింపుము. ఈగంగాపులినతలంబునఁ గావించిన యన్న దానఫలము త్రిలోకమధ్యంబున మఱియొందును లభింపఁబోదు. శ్ర ద్ధాసహితంబుగ నన్నప్రదానమును గావించినచో నెట్టిపుణ్యంబు లభిం చునో ప్రశంసించు సామర్థ్య మెవ్వరికున్నది ? బహుదక్షిణాన్వితం బగునీయశ్వమేధముం గావించి నీవు కృతకృత్యుండ వైతివి. నీకు భద్రం బగుఁగాక.

అని యాకాశవాణి బోధించినను, మహారాజగు భౌవనుండు మహీదానసంకల్పంబును విడువకుండుటచే భూదేవి స్వయముగా నాతని నుద్దేశించి సార్వభౌమా ! మాటిమాటికి నన్ను దానముసేయవలదు. నేను జలమధ్యంబున నిమగ్ననై యుందును. కావున నీవు నన్నెట్లును

డానముచేయఁజాలవు. నీసంకల్పమును విడువు మని పల్కుటయు, భావనుండు భీతుండై, దేవీ! నే నెట్టిదానమును గావింపవలయు నని యడుగుటయు, భూదేవి మరల సకలబ్రాహ్మణసమక్షంబున నోరాజా! ఈగౌతమీతటంబునఁ దిలలు, గోవులు, ధనము, ధాన్యములు మొద లగు మఱియే యితరవస్తువులు దానముచేసినను అక్షయఫలప్రాప్తిగాఁగ లదు. ఇట్టిచో నీవు న న్నేల దానముచేయవలయును? ఈగౌతమీతీ రంబునకు వచ్చి యేకగ్రాసమాత్రంబైన నన్నదానంబును గావించిన వాఁడు సమస్తదానంబులును గావించినవాఁ డగును. ఇఁక భూదాన ముతోఁ బ్రయోజన మేమున్నది? అని చెప్పుటయు సార్వభౌముం డగు భావనుండు, పృథ్వీదేవివచనంబులు పుణ్యసంగతంబు లని భావిం చి బ్రాహ్మణులకుఁ బ్రచురాన్నదానంబులను గావించెను. అప్పటి నుండియు నాతీర్థము దశాశ్వమేధిక మని ప్రసిద్ధం బయ్యెను. అం దవ గాహనంబు గావించువారికి దశాశ్వమేధఫలంబు లభియించును.

పైశాచికతీర్థప్రస్తావనము.

బ్రహ్మదేవుం డు మరల నిట్లనియెను. పైశాచికతీర్థము బ్రహ్మ వాదులగు మునిగణంబులచే నిత్యపూజితం బైనది. గౌతమీదక్షిణ తటంబునం గల యీతీర్థస్వరూపమును వర్ణించెదను. బ్రహ్మగిరిపా ర్శ్వంబున నంజననామకం బగు నొకశైలంబు గలదు. ఆపర్వతంబు న నంజన యనునొక యప్సరస శాపభ్రష్టయై నివసించుచుండెను. ఉ త్తమాంగముంబట్టి యామె వానరివలెఁ గానవచ్చుచుండెను. ఆమెభర్త కేసరి. ఆతని కద్రిక యను నింకొకభార్య గలదు. ఆమెయును శాపభ్ర ష్టయగు నచ్చరయే. ఆమె యుత్తమాంగము మార్జాలముం బోలియుం డును. అయ్యద్రికకూడ నంజనశైలమందే నివసించుచుండెను. ఒక

ప్పుడు ప్రభాస్యాగనామునుండగు కేసరి దక్షిణసముద్రస్నానమునకుం బోయి యుండెను.

ఆసమయంబున నగస్త్యమునీంద్రుం డయ్యంజనశైలంబున కేతెంచుటయుఁ బ్రణామపూర్వకంబుగ నయ్యంజనయు, నద్రికయు నమ్మునిసత్తముని యథావిధిగఁ బూజించిరి. అప్పు డగస్త్యమునీంద్రుం డు వారియెడలఁ బ్రసన్నుండై వరప్రార్థనంబు గావింపుఁ డని వక్కాణించుటయు, నారమణీమణులలో నొక్కతె సర్వోత్కృష్టబలుం డగునొకకుమారుని, రెండవయామె సర్వలోకహితుం డగునొక్కపుత్త్రునిఁ గోరుకొనిరి. అగస్త్యుండును నట్లే యగు నని యనుగ్రహించి దక్షిణాభిముఖుండై వెడలిపోయెను.

అనంతరము గొంతకాలమున కొకనాఁడు, పర్వతోపరిభాగంబున నంజనయు, నద్రికయు సవిలాసంబుగ నృత్యగీతవినోదంబులును, హాస్యాలాపంబులును గావించుచు సంచరించుచుండ వాయుదేవుండును, నిర్‌ఋతియు వారిం గాంచి కామావిష్టహృదయులై మందహాసవదనంబులతో సత్వరంబుగ వారిచెంత కరుదెంచి, ఓకాంతామణులారా! మేము వరప్రదుల మగుదేవతలము. మీ యిరువురును మాయిద్దఱకును భార్యలు గావలయును. అని కోరుటయు, నక్కాంతామణు లిరువురును సమ్మతించిరి. అనంతర మంజనాదేవిగర్భంబున వాయుదేవుని వలన హనుమంతుండును, అద్రికాగర్భంబున నిఋతివలన నద్రినామకుం డగు నొకపిశాచప్రవరుండును జనియించిరి. అప్పుడా మునిమణులు వారిం గాంచి జితాత్మప్రవరులారా! మునివరప్రసాదంబున మీయనుగ్రహంబుచే మా కియిరువురుతనయులును లభియించినారు. కాని, దేవేంద్రునిశాపంబుచే మాయుత్తమాంగంబులు వికృతంబులును దూషితంబులు నైయున్నవి. కావున మీరిప్పుడు మాదోషక్షాళనంబున

ఉపాయంబు నిర్దేశించి యుద్ధరింపవలయును.

అని ప్రార్థించుటయు వాయుదేవుండును, నిఋతియు సతీమణులారా! మీరు గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యందు స్నానదానంబులం గావించినచో శాపవిముక్త లయ్యెదరు. అని యుపదేశించి వారిని సంప్రీతచిత్తలం గావించి యంతర్హితు లైరి.

అప్పుడు పైశాచమూర్తియు, అద్రికకుమారుండును నగుఅద్రి, భ్రాతయగు హనుమంతునిప్రీతికొఱకు విమాతయగు నంజనాదేవిని దీసికొనిపోయి పావనగౌతమీజలంబులయం దవగాహనము చేయించెను. ఇట్లే హనుమంతుండును, మార్జాలరూపిణియు, సవతితల్లియు నగు నద్రికను గోదావరీజలంబులలో స్నానముసేయించెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థము పైశాచం బనియు, ఆంజనం బనియు నుభయనామంబులచేఁ బ్రఖ్యాతం బయ్యెను. సర్వకామప్రదం బగుబ్రహ్మగిరినుండి తూర్పుగాఁ ద్రిపంచాశత్ యోజనపర్యంతముం గల ప్రదేశము మార్జాలం బనియు, తత్పరస్థానంబు హనూమంతం బనియుఁ బ్రథితంబు లయ్యెను. గౌతమీనదియందలి యీఫేనాసంగమస్థానము సర్వకామప్రదంబును శుభకరంబు నై యుండును. ఆప్రదేశంబున కప్పటినుండియు శుభనామము గలిగెను.

—◆ క్షుధాతీర్థోత్పత్తికథనము. ◆—

ఓ నారదా! భూలోకవిఖ్యాతం బగుక్షుధాతీర్థము మహాపుణ్యఫలదాయకంబును మనోభీష్టదాయకంబు నైనది. పూర్వకాలంబున వేదవిద్వరుండును, తపోధనుండును, మహర్షియు నగుకణ్వుండు క్షుధాతురుండై యనేకాశ్రమంబులఁ దిరిగి తిరిగి క్రమంబుగా నన్నపానసమృద్ధంబును నతిపవిత్రంబును నగుగౌతమాశ్రమంబుం జేరికొనియెను. ఆ

గంగాదేవీ! నీకు మరల మరల నమస్కరించుచున్నాను.

అని యిట్లు కణ్వమునీంద్రుండు స్తోత్రంబుచేయుచుండ మనోహారిణి యగుగంగాదేవియు, భీషణాకారిణి యగుక్షుధాదేవియు నాతని యెదుట సాక్షాత్కరించుటయు ద్విజశ్రేష్ఠుం డగుమునివరుండు కృతాంజలియై నమస్కరించి ఓసర్వమంగళమాంగళ్యా! బ్రాహ్మీ! మాహేశ్వరీ! వైష్ణవీ! త్రిలోచనీ! దేవీ! గోదావరీ! నీకు నమస్కారము. నీవుశివునిజటాజూటమునుండి బయలువెడలి గౌతమపాపహరణంబు గావించి సప్తవాహినులుగా విభక్తవై సాగరాభిముఖంబుగఁ బ్రవహించుచున్నావు. తల్లీ! గౌతమీ! నీకు నమస్కారము. సమస్తపాపాత్మలకును బాపస్వరూపిణీ! ధర్మకామార్థవిధ్వంసినీ! దుఃఖలోభమయీ! క్షుధాదేవీ! నీకును నమస్కరించుచున్నాను. అని ప్రార్థించెను. అప్పు డాదేవు లిరువురుఁ బ్రసన్నలై యేకవాక్యంబుగా నోసువ్రతా! కల్యాణమూర్తీ! నీయభీష్టంబు దెలుపు మని యనుగ్రహించినంతనే కణ్వుండు ప్రణతుండై వారిం గాంచి యథాక్రమంబుగా, ఓదేవీ గంగా! నీవు నాకు మనోజ్ఞంబు లగు కామ్యపదార్థంబులను, అపారవైభవంబును, ఆయుర్వృత్తంబులను, భుక్తిముక్తులను బ్రసాదింపుము. పాపతరమూర్తీ! రూక్షస్వరూపిణీ! దారిద్ర్యదాయినీ! తృష్ణాజననీ! క్షుధా! నీవు నాయందుగాని, నావంశములో నెవ్వరియందుగాని యెన్నండు నావేశింపవలదు. క్షుధాతురులైనవా రెవ్వరైన మత్కృతంబగు నీస్తవంబుచే నిన్నుఁ గీర్తించినంతనే వారిదారిద్ర్యదుఃఖంబులు వదలిపోవుఁగాక! మఱియు, మహాపుణ్యమయం బగునీతీర్థరాజమునందు భక్తిభావముతో స్నానదానజపాదులం గావించువారు లక్ష్మీసంపన్నులగుదురుగాక! ఈతీర్థంబునం దైనను స్వగృహంబునం దైనను

ఈస్తోత్రమును బఠించువారు దారిద్ర్యదుఃఖదూరులై భయవిముక్తులయ్యెదరుగాక !

అని వేడుకొన్నంతనే గంగాక్షుధాదేవు లిద్దఱును గణ్వునికి వఱ్ఱీ వరప్రదానంబు గావించి నిజస్థానంబులకుఁ బ్రస్థానంబుసేసిరి. అప్పటినుండియుఁ గణ్వగంగ యనియు, క్షుధాతీర్థం బనియు నీతీర్థము పేరందెను. సర్వపాపహరం బగునీతీర్థము పితృగణంబుల కతిప్రియ మైనది.

చక్రతీర్థచరిత్రము.

చక్రతీర్థనామంబున నింకొకమహాతీర్థము విఖ్యాతంబై యున్నది. అందు భక్తిపూర్వకంబుగ మజ్జనంబు సేయువారు విష్ణులోకప్రాప్తు లగుదురు. శుక్లైకాదశీదినంబున నుపవసించి యాగణికాసంగమతీర్థంబున స్నానంబు చేసినచో నక్షయపదలాభం బగును. పూర్వకాలంబున బహుధనసంపన్నుండగు విశ్వధరుండను నొక వైశ్యుఁ డుండెడివాఁడు. ఆతనికి ముసలితనమునందుఁ బుత్రసంతానమునకలిగెను. అక్కుమారుఁడు రూపవంతుఁడును గుణవంతుఁడును వినయసంపన్నుఁడును బ్రియదర్శనుఁడునై యుండెను. విశ్వధరుం డాతనిఁ బ్రాణములకంటె నధికునిగ భావించి పెంచుకొనుచుండఁ గొంతకాలంబున నక్కుమారుండు మృత్యుముఖపతితుం డయ్యెను. ఆకారణముచే దుఃఖపీడితులై యున్న వైశ్య దంపతులు జీవములను భరింపఁజాలక పుత్త్రునితోఁగూడ మరణించుటకుఁ గృతనిశ్చయులై యార్తనాదంబు సేయుచుఁ గుమారా! గుణసాగరా! నీవు మాప్రాణములకంటెను దుర్లభుండవై యుంటివి. దురాత్ముండును, పాపచిత్తుండునగు కాలుఁడు యౌవనమునందే నిన్నపహరించియున్నాఁడు. దయావిహీనుం డగునాతని నేమనినిందింపఁగల

ము. అని యనేకవిధంబులఁగరుణరసంబు దొలుకాడఁ బలవించుచున్న యాదంపతులశోకంబు నాకర్ణించి యమధర్మరాజు కృపాకలితహృద యుండై యామృతపుత్రు నచ్చటనే పరిత్యజించి రమణీయంబగు గోదావరీతీరంబునకుం బోయి యందొకపులినతలంబున నుపవసించి జనార్దనధ్యానంబుఁ గావించుచుఁ గాలక్షేపంబు సేయుచుండెను.

అత్యల్పకాలంబుననే భూమండల మంతయును బ్రిజాసంఘము చేఁ బ్రవ్యాప్తం బైపోయెను. అప్పుడు భూదేవి ఏమిది? ఇంతమందిప్రిజలను నాయందు నింపించినవా రెవరు? ఇప్పు డొక్కజీవినైనను మృత్యుగ్రిస్తం బగుటలేదు. ఈభార మెంతకాలము నేను మోయఁగలను? అనివిచారించుచు సురగణసహితుండై యున్న దేవేంద్రునొద్దకుం బోవుటయు భారాక్రాంతయగుభూదేవింగాంచి దేవేంద్రుండు ప్రణిపాత పూర్వకంబుగ, తల్లీ! నీయాగమనంబునకుం గారణంబేమనిప్రిశ్నించెను. అప్పుడు వసుభాదేవి విబుధేశ్వరా! ప్రిజ లెవ్వరును మరణించుట లేదు. నేనతిభారముచే నిరంతరమును బీడితనగుచున్నాను. దీనికిఁ గారణం బేమో తెలుంగవలయునని నీచెంత కరుదెంచితిని. అని చెప్పుటయు నింద్రుండు, దేవి! దీనికిఁ గారణం బొండుగలదు. దానిని నే నిదివఱకే గ్రిహించియుంటిని. సురేంద్రుండ నగునే నెఱుంగనివిషయంబు లెవ్వియునులేవు. అని చెప్పినంతనే భూదేవి యింద్రుంగాంచి అట్లయినచో నీవిప్పుడే యముని నాహ్వానించి ప్రిజాసంహారమునకై యాతని నియోగింపుము. అని ప్రార్థించుటయు నమరనాథుండు సత్వరంబుగ శమనుం దోడ్కొనిరావలయు నని సిద్ధకిన్నరాదుల కాజ్ఞాపించెను.

దేవేంద్రునానతిని దలందాల్చి వా రతిత్వరితంబుగ యమపురంబునకుంబోయి యన్వేషించిరిగాని యముం డచ్చటఁ గానరామియొ

ను. తోడనే వారు మరలి వచ్చి దేవేంద్రునకు సమస్తవృత్తాంతమును నివేదించిరి. అప్పుడు శతమఖుండు శమనజనకుం డగుసవితృనింగాంచి కాలుం డెచ్చటనున్నాఁడనిప్రశ్నించెను. అప్పుడు సూర్యభగవానుండు సురేంద్రా! కృతాంతుం డిప్పుడు గోదావరీతీరంబునందీవ్రతపంబుఁ గావించుచున్నాఁడు. దానికిఁ గారణం బేమియో నేనెఱుంగను. అని చెప్పినంతనే నిర్జరేశ్వరుండు శంకితుండై, ఎంతకష్టమెంతకష్టము. ఇంక నాయమరాధిపత్య మంతరించు నని తోఁచుచున్నది. అక్కాలుండు నిశ్చయంబుగా మత్పదంబును గాంక్షించియే గౌతమీతీరంబున మహాతపంబు సేయుచున్నాఁడు. దేవతలారా! ఈవిషయంబున నాకిట్లు తోఁచుచున్నది. అనివచించి యింద్రుండు తక్షణమే అప్సరోగణంబుల నాహ్వానించి ఓసురసుందరీమణులారా! నాశత్రుండగు కృతాంతుం డిప్పుడు తపోనిరతుండై యున్నాఁడు. ఆతనితపోభంగంబుఁ గావించుటయందు సామర్థ్యముకలవారెవ్వరైన మీలో నున్నయెడల నాకుఁ బ్రత్యుత్తరంబిండు. అని సురేంద్రుండు వక్కాణించుటయు అప్సరస్సుందరులలో నొక్కతెయును మాఱుమాటఁ జెప్పఁజాలకపోయెను. అందుచే శక్రుండు క్రుద్ధుండై మీలో నెవ్వరును నామాటకు బదులు చెప్పరా? మంచిది. మీరు మీయిండ్లకుం బొండు. దేవతలారా! మీరందఱును ససైన్యముగ నిప్పుడే సన్నద్ధులు కండు. మనమే స్వయముగా నచ్చటికిఁ బోయి తపోబలంబుచే స్వర్గపదంబును బడయఁగోరుచున్న యాశత్రువును వినాశంబుసేయుదము.

అని యింద్రుం డాజ్ఞాపించినంతనే దేవసేన లన్నియును సన్నద్ధంబు లయ్యెను. లోకరక్షకుండగు శ్రీహరి యాదేవేంద్రుని యభిప్రాయంబు నెఱింగి శమనరక్షణంబునకై స్వకీయంబగుచక్రమును బ్రేరణం

బుఁ గావించెను. ఆచక్రంబుపోయి నివసించినస్థానమే చక్రతీర్థనామం బున విఖ్యాతం బయ్యెను.

అనంతరము మేనక శంకితయై శతముఖుంగాంచి సురేశ్వరా! కాలునివంకఁ గటాక్షపాతంబుఁ గావించుట కేకామిని సాహసింపఁగల దు? దేవా! నీచేతులలోనైన మరణింపఁగలము గాని, కాలయముని కన్నులఁబడి నిలువఁజాలము. ప్రభూ! రూపయౌవనగర్వితయగు నీగణి కయొక్కతె యున్నది. ఈమెకూడ నీయధికారమునకు లోఁబడినది యే. ఈమె యమసమీపమునకుఁ బోవుటకై నిన్నుఁ బ్రార్థించుచు న్నది. కావున నీ వంగీకరింపవలయును. అనుటయు సర్వదేవతా ప్ర భుండగు శక్రుండు మేనకావాక్యంబుల నంగీకరించి లతాంగియు నబ లయు నగు గణికను సత్కరించి ఓసుందరీ! గణికా! నీవు శీఘ్రముగఁ బోయి మత్కార్యసాధనంబుఁ గావింపుము. కృతకృత్యవై మరలి వచ్చినంతనే నీవు శచీదేవివలె మదేకప్రణయిని వయ్యెదవు.

అని యుత్సాహపఱిచి సెలవిచ్చినంతనే ఆగణిక యాకాశగమ నంబున నచిరకాలంబుననే యమసన్నిధానంబునకుం బోయెను. అ చ్చట నామె మెల్లమెల్లఁగఁ దనదేహకాంతులచే దశదిశలును వెలుం గుచుండ విలాసవిహారంబులు సేయుచుఁ దపంబు సల్పుచున్న కాలుని చెంత సంచరింపఁదొడంగెను. అప్పు డామెహావభావ విలాసచేష్టితము లం గాంచినంతనే కాలుని మనంబును గలఁగిపోయెను. కాలుం డప్పు డు కామాగ్నిపూరిత నేత్రద్వయంబు నున్మీలితంబుగఁజేసి గణికాభిము ఖంబుగఁ గటాక్షపాతంబుఁ గావించెను. తోడనే యాగణికారత్నము నిలువున నీరై సరిదాకారంబున గౌతమీజలంబుల సంగమించి యాతీ ర్థమాహాత్మ్యంబున మరల గణికారూపముం దాల్చి యప్సరగణికాకిన్న

నిజనివాసంబునకుం బోయెను. యముం డిట్లు పోవుచుండుటం గాంచి విష్ణుచక్రింబు భగవానుండును వనమాలియు నగుగోవిందుండు నివసించియున్న దివ్యస్థానంబునకుఁ బ్రస్థానంబు గావించెను.

—— అహల్యాసంగమతీర్థమాహాత్మ్యము. ——

కుమారా! పూర్వకాలంబున నేను కుతూహలాక్రాంతహృదయుండనై రూపగుణవతు లగు ననేకసుందరీమణులను సృష్టించియుంటిని. వారిలో నొకరమణీమణి సర్వోత్కృష్ట సౌందర్యశాలినియై యుండెను. రూపగుణవిలాసినియు, మనోహారిణియు నగుకన్యం గాంచి నామనంబునందు దీనిని భరించుటకును, వరించుటకును దగిన సమర్థుం డెవ్వం డున్నాఁడు? దేవదానవులలోఁగాని మునిమానవగణంబులలోఁగాని యీమెకుఁ దగిన వరుం డెచ్చటను నాకు గోచరించుటలేదు. అని యనేకప్రకారంబుల నూహించి యతి లోకరూపవతి యగు నక్కన్యకను దపోనిష్ఠుండును సర్వలక్షణసంపన్నుండును, వేదవేదాంగవేదియు, గుణజ్యేష్ఠుండును, ధీమంతుండును నగు గౌతమమునీంద్రునకు సమర్పించి ఓమునిశ్రేష్ఠా! యౌవనాగమం బగునంతవఱకును నీవీమెను బరిపాలించుచుండుము. ఎప్పు డీమె యువతి యగునో యప్పు డీసాధ్వీమణిని నాచెంతకుఁ దీసికొనిరమ్ము. అని చెప్పి యాబాలిక నాతని కొప్పగించితిని.

మహాతపోనిష్ఠచే నిర్మలహృదయుండును, మునిశ్రేష్ఠుండును నగుగౌతముండు, యథోచితంబుగ నాబాలికను బోషించుచు నిర్దిష్టకాలంబున సాలంకృత యగు నయ్యువతీమణిని నిర్వికారచిత్తముతో నా చెంతకుఁ గొనితెచ్చెను. ఆకన్యకామణినామ మహల్య. ఆయహల్యం గాంచి యింద్రాగ్నివరుణప్రముఖు లగుదేవగణంబులు మత్సన్నిధానంబున కేతెంచి యీసుందరీమణిని మాకుఁ బ్రసాదింపవలయు

నని యనేకవిధంబుల వేఱువేఱుగాఁ బ్రార్థించిరి. ఇట్లే మునిగణంబు లును సిద్ధసాధ్యగణంబులును యక్షరక్షోగణంబులును గూడ నామె కొఱకు నన్ను బ్రార్థించుచుండిరి. గంధర్వులు దేవతలకన్న నెక్కువ యీ కామణిని బ్రార్థించు చుండుటయు, విశేషించి యింద్రుండు దామోదరుల సత్ప్రధికానురా గంబును బ్రకటించుటయు నా కిష్టదారమణీమణి నెవ్వరి కొసంగుట కును నిష్టము లేకపోయెను. ఇంతమంది యిట్లడుగుచున్నను గౌతముం డు నన్నడుగనే లేదు. అప్పుడు నేను మహాత్ముండగు గౌతముని ధై ర్యగాంభీర్యాదులను జూచి విస్మితుండనై శుభానన యగు నీసుందరీ మణి కన్య లెవ్వరును ననురూపవరులు గాఁజాలరు. దీనిని గౌతమున కే యర్పించెదను.

అని నిశ్చయించియు సకలసురాసురగణంబులును ఋషిగణంబులు ను గూడ నీమెను వాంఛించియున్నారు. అందఱిహృదయంబుల నీమె కలఁచివైచినది. ఇందఱును గాఁ దని గౌతమునకీమె నర్పించుట యెట్లు? ఇట్టి స్థితియందు వీరిని సమాధానపఱుచుట యెట్లు? అని యనేకవిధం బుల నాలోచించి, యీ దేవర్షిసంఘంబుల నొక్కసారి విలోకించి యో మహాపురుషులారా! ఎవ్వఁ డీభూమండలము నంతయును బ్రదక్షిణం బు గావించి యందఱకంటె ముందుగ నాచెంత కరుదెంచునో యాత నికి నానందన యగు నీసుందరీమణి నహల్యను సంప్రదానము సేయు చున్నాను. ఇక్కార్యంబున నసమర్థులయిన వారి కెన్నఁడు నీరమణీమ ణి లభియింపఁబోదు.

అని నేను నిర్దేశించినంతనే సకలదేవతలును గూడ నహల్యాలా భలాలసులై భూప్రదక్షిణంబుసేయఁ బహిర్గతులైరి. సకలదేవతలు నిట్లు ప్రస్థానంబు గావించుటయు నహల్యాలాభముసకై మునివరుం డగుగౌతముండును బ్రయత్నంబు గావింపఁదలంచెను. ఆసమయంబు

న సర్వకామప్రదాయినియు, అర్థప్రసూతయు నగునొకదివ్యసురభి య
చ్చట గోచరించుటయు గౌతముండు దానింగాంచి యాగోవునే భూదేవి
గా భావించి యాధేనువునకును నచ్చటనున్న దేవదేవుని దివ్యలింగము
నకును బ్రదక్షిణంబు గావించి తనలో సమస్తదేవతాగణంబులునుగూ
డ నొక్కసారి సమస్తభూమండలమునకును బ్రదక్షిణంబుసేసి వచ్చుట
కుముందుగనే నేను రెండుసారులు సకలభూమండలప్రదక్షిణంబు నొన
ర్చితి నని నిశ్చయించుకొని తోడనే నాచెంత కరుదెంచి నమస్కారం
బు సేసి కమలాసనా! విశ్వాత్మా! నీకు నమస్కారము. ఓపరబ్రహ్మ
మూర్తీ! నే నీసమస్తవసుధామండలమును ప్రదక్షిణంబు గావించి వ
చ్చితిని. దేవేశ్వరా! ఈవిషయంబున నేది యోగ్యమో యది యం
తయును నీవే స్వయముగా నెఱుంగుదువు. అని విన్నవించుటయు దివ్య
దృష్టిచే నే నది యంతయు నెఱింగి గౌతమునిం గాంచి మునీంద్రా!
నీవు నిశ్చయంబుగా భూప్రదక్షిణంబు సేసితివి. కావున మత్కుమా
రిక యగు సిద్ధిమహాలక్ష్మిని నీకర్పించుచున్నాను. ఓవిప్రర్షీ! పవిత్రమైనధ
ర్మము నిగమంబులకుంగూడ నవేద్యం బైనదో యట్టిదాని నీవొక్కరుఁడ
వే యెఱుంగఁగలిగితివి. అర్థప్రసూత యగు సురభి సప్తద్వీపవతి య
గు సాక్షాత్పృథ్వీస్వరూపిణి. నీవు దానిని ప్రదక్షిణంబుసేసి పృథ్వీప్ర
దక్షిణంబు నొనర్చినవాఁడ వైతివి. అంతియకాక దేవదేవుని దివ్య
లింగమునకుఁ బ్రదక్షిణంబు గావించి ద్విగుణీకృతఫలసిద్ధుండ వైతివి.
కావున సుప్రీతుండ నగు నో గౌతమమునీంద్రా! నీధైర్యంబునకును
విజ్ఞానంబునకును దపఃప్రభావంబునకును నేను సర్వాంతఃకరణంబులచే
సంప్రీతుండ నైతిని. ఋషిశ్రేష్ఠా! త్రిలోకరమణీలలామ యగు మదీ
యకన్యకారత్నమును నీకే యర్పించుచున్నాఁడను. అని చెప్పి యమ్మహా
లక్ష్మిని గౌతమునికరంబుల యం దర్పించితిని.

అహల్యాగౌతముల కల్యాణమహోత్సవములు జరుగుచున్న సమయంబున భూప్రదక్షిణంబు గావించి దేవత లొక్కరొక్కరే యక్కడకు వచ్చి వివాహశుభక్రియలను బ్రత్యక్షముగాఁ గాంచి ప్రీతిదాయక మగు వారిదాంపత్యమునుగూర్చి వినుతించుచుఁ, దమతమ నివాసంబులకుం బోయిరి. శచీపతి యగు దేవేంద్రుండుమాత్ర మహల్యం గాంచి మాత్సర్యంబు వహించి యేమియుఁ జేయఁజాలక నిజస్థానంబునకుం బోయెను. అహల్యాగౌతముల వివాహము జరిగినతరువాతఁ బ్రీతచిత్తుండ నగు నేను సర్వకామసుఖావహంబును పవిత్రంబును నదీయంబు నగు బ్రహ్మగిరిని మహాత్ముం డగు గౌతమున కొసంగితిని. మునివరుం డగు గౌతముండును భార్యాసహితుండై రమణీయం బగు నగ్గిరిరాజంబునకుం బోయి యచ్చట నివాసంబును గల్పించుకొని సుఖోపభోగంబుల ననుభవించుచుండెను.

ఇట్లుండ నొకప్పుడు స్వర్గనాయకుం డగు శచీనాథుండు గౌతమమునీంద్రుని పవిత్రకీర్తిచరిత్రంబు నాకర్ణించి యాతనిపుణ్యాశ్రమంబును, అమ్మునిచంద్రుని, ననిందితచరిత్ర యగు నాతనిభార్యను దర్శింపవలయు ననుకుతూహలముతో భూలోకంబున కేతెంచి గౌతమాశ్రమంబును రూపలావణ్యవతి యగు నాతనిప్రియసిని, వారివైభవంబును గనుంగొని విస్మయవిహ్వలుండై పాపాక్రాంతహృదయుం డయ్యెను. వీక్షామాత్రంబుచేతనే శతక్రతుం డహల్యయెడలఁ గామాకృష్టచేతస్కుం డయ్యెను. అప్పు డాతనికి స్వపరతారతమ్యంబును, దేశకాలభేదంబును ఋషిశాపభయంబునుగూడ నించుకంతయు గోచరింపదయ్యెను. సురాధిపత్యగర్వితుం డగు నాతండు నిత్యము నహల్యను ధ్యానించుచుండెను. దానంజేసి యాతనిసర్వాంగంబులు కామసంతప్తంబు లగుచునే యుండెను. అప్పు డయ్యమరేశ్వరుండు తానాబు

ప్యాశ్రమంబునఁ బ్రవేశించియుండుట కుపాయం బేమి యని యాలో చించి బ్రాహ్మణవేషముతో వచ్చి యమ్మునీంద్రునకు శిష్యత్వముం గాంచి యయ్యాశ్రమంబున నివసించియుండెను. అట్లున్నను, అతని యభీష్టసాధనంబున కవకాశంబు లభింపదయ్యెను.

ఒకప్పుడు మహాప్రాజ్ఞుం డగు గౌతముండు పూర్వాహ్ణికక్రియలను నిర్వర్తించుటకై శిష్యసహితంబుగా నాశ్రమంబును వదలి చనియెను. అనాఁ డమ్మునీంద్రుం డాశ్రమప్రాంతంబులను గౌతమీతరంగిణిని అందుండు నితరవిప్రవర్గంబులను వివిధాశ్రమసస్యక్షేత్రంబులను బరీక్షించుటకై నిశ్చయించుకొనియెను. దేవేంద్రుం డిదియే సమయం బని భావించుకొని తనమనోభీష్టసాధనంబున కుద్యుక్తుండై యాక్షణమునందే గౌతమరూపంబును ధరియించి రమణీమణి యగు నహల్యం గాంచి ప్రియా! నీసుగుణంబులచే నే నాకృష్టుండ నైతిని. నీరూపస్మరణంబుచే నాయుడుగడుగునందును వైకల్యము ఘటిల్లుచుండును. అని మందహాసంబుసేయుచు నహల్యాకరగ్రహణంబు గావించి శతక్రతుండు గృహాంతరంబునఁ బ్రవేశించెను.

కాని, అమాయికయగు నాయహల్య యీకుతంత్రమును గ్రహింపఁజాలక జారుండగు నింద్రుండు నిజముగ గౌతముండే యని భావించి యాతనితో విహరించుచుండెను. ఆసమయంబున మహర్షియగుగౌతముండు శిష్యసహితుండై యాశ్రమంబునఁ బ్రవేశించెను. గౌతమమునీంద్రుండు పర్ణశాలను గృహంబున కేతెంచునప్పటికిఁ బ్రియభాషిణియగు నహల్య యెదురేఁగి కాళ్లుగడుగ నీళ్లిచ్చి యుపచారంబులచే నాతని సంతుష్టుంగావించి ప్రియవచనంబులతోఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచుండుట వాడుకయై యుండెను. నేఁ డట్లు జరుగకుండుటంగాంచి మహాప్రజ్ఞుండగుగౌతముండు విస్మయాక్రాంతచిత్తుం డయ్యెను. ఆక్రమ

వాను లందఱును జూచుచుండిరి. మునిశ్రేష్ఠుండగు గౌతముండును ద్వారదే
శంబున నిల్చియుండెను. అప్పు డచ్చటి బ్రహ్మర్షిగణంబులు
భీతులును విస్మితులు నై యున్నవారలై మునిం గాంచి మహాత్మా ! ఇదియే
మివిచిత్రవ్యాపారము ! నీవీమాత్రమునఁ దీనంబుగను లోకులను వెలుప
లనుగూడఁ గానంబడకున్నావు ! లోకులఁ బ్రోచెదవు. సమయానుసారముగా తుం
డ వైయున్నావు. మఱియును వేలుపుల నిస్సహాయులను జేసి నిలిచియున్నా
వు. ఆహా ! ఏమి ! నీదివ్యానుప్రభావము ! నీవేలకో నానారూపములం
దాల్చియుంటివి ?

అని ప్రశ్నించుటయు, గౌతమమునివరుండును స్వస్థానముఖ్యంబున
నేదియో విశేష మున్న దని భావించి సస్యగ్దనుకున్నది లోపలఁ బ్రవే
శించి ' ప్రియా ! అహల్యా ! నాతో మాటలాడవేమి ? ' అని పలికినం
తనే యహల్య, యున్నచోటనే స్వస్థానమునకు వచ్చి పాదాచరణం
బు గావించె నని తలంచి భయకంపితుఁడై సింహాసనమున నున్నమండి
చటాలున లేచి నిలువఁబడియెను. పాపాత్ముఁడగు నింద్రుండును ము
నిభయంబునఁ దక్షణమే మార్జాలరూపంబు ధరించెను. అప్పుడు ము
నీంద్రుండు భయవిహ్వలయు, విస్మితయు, దుఃఖితయు నై యున్న ప్రి
యం గాంచి క్రోధభరంబున, ఓసీ ! ఏమిపాపకార్యమును చేసితివి ! అని గ
ర్జించి పలికినంతనే లజ్జితయగు నమ్మునిసతి మాటలాడఁజాలకపో
యెను. అప్పు డమ్మునీంద్రుండు తన మనోదృష్టిచేఁ బరికించు గావించుచు
సమ్ముఖంబున బిడాలరూపంబున నున్న యింద్రుం గాంచి, " ఎవరు
నీవు ? సత్యమును జెప్పుము. అసత్యము చెప్పితివో భస్మీభూతునిం
గావించెదను." అని ధిక్కరించుటయు, సురేంద్రుండు నమ్రుండై ప్రాంజలియై స
వినయంబున నోతపోధనా ! నేను శచీపతిని, సురపతిని, పురుహూతుఁ
డను. సత్యము చెప్పుచున్నాను. ఈపాపకార్యమును నేనే చేసితిని. ని

శ్చయముగా నా కావించిన దుష్కార్య మతిగర్హితమైనది. స్వరశరనిభి స్నహ్మాదయులు చేయని యకార్యము లేమున్నవి? బ్రహ్మతేజోమయా! కరుణానిధీ! మహాపాపాత్ముండ నగు నన్ను క్షమింపుము. సాధుగణంబులు కృతాపరాధులయెడలనైనను రూక్షభావం బెన్నటికిని జూపంజాలరు. అని యీవిధంబుగా కారుణ్యభిక్షంబు నర్థించుచున్న యింద్రునియెడల నమ్మునీంద్రునికోపము ప్రశమితంబు గాదయ్యెను. గౌతముం డప్పుడు రోషావేశంబున నింద్రునిం గాంచి దురాత్మా! భగానురక్తిచే నింతటినీచకృత్యముం గావించిన నీవు సహస్రయోనివై సర్వదా గర్హితుండ వయ్యెదవుగాక! అని శపించి యింకను గోపంబు దీఱక యహల్యం గాంచి నీవు శుష్కనదివై యుండుమని శపియించెను. అప్పు డహల్య మునివరునిం బ్రసన్నుం గావించుకొనుటకై మహాత్మా! మనంబునైనను పరపురుషస్మరణంబు గావించుకామిను లక్షయనరకప్రాప్తు లగుటయే కాక తమపూర్వపురుషులకుం గూడ దుర్గతులం గూర్తురు. నీవు నాయెడలఁ బ్రసన్నుండవై నావాక్యంబుల మన్నింపుము. ఈతఁడు నీరూపంబున వచ్చి నన్నుఁ గలసియున్నాఁడు. ఈయగ్నిశాలారక్షిగణంబు లెల్లరును దీనికి సాక్షులు. అని చెప్పినంతనే వారందఱును సత్యము! సత్యము! అని యుద్ఘోషించిరి.

అప్పు డమ్మునివరుండు సత్యవృత్తాంతంబు సమస్తంబు నెఱింగి శాంతుండై పతివ్రత యగు నహల్యం గాంచి భద్రా! నీవు నావచనానుసారంబుగ నదివై భగవతియగు గౌతమితోఁ గలిసికొన్నప్పుడు మరల నీకు మత్ప్రియం బగురూపంబు ప్రాప్తం బగుఁగాక! అని యనుగ్రహించినంతనే యహల్య నదీరూపధారిణియై ప్రవహించిపోయి గౌతమితోఁ గలసికొని మరలఁ బూర్వరూపంబును ధరించెను.

అప్పుడు దేవేంద్రుండు కృతాంజలియై మునివరా! నేను భవద్ద్రోహాగతుండను. పాపాత్ముండను. నన్నుఁ బరిత్రాణంబు సేయుము

అని ప్రార్థించుచు మహర్షిపదకమలంబులకడఁ బతితుం డయ్యెను. అప్పుడు గౌతముండు కృపాన్వితుండై, పురందరా! నీవు పోయి గౌతమీజలంబుల నవగాహనంబు గావింపుము. తత్క్షణమందే పాపవిముక్తుండవై సహస్రాక్షుండ వయ్యెదవు. అని యనుగ్రహించెను.

అప్పటినుండియు నీయహల్యాసంగమతీర్థంబు పవిత్రతీర్థంబులలోఁ బ్రధానం బయ్యెను. దీని కింద్రతీర్థం బనునామంబుగూడఁ గలదు. తీర్థసేవనుల కిది సర్వకామప్రదం బైనది.

—♦ జనస్థానతీర్థవర్ణనము ♦—

అహల్యాసంగమతీర్థమునకుఁ బశ్చిమంబున జనస్థానతీర్థము గలదు. చతుర్యోజనవిస్తీర్ణం బగునాతీర్థము స్మరణమాత్రంబుననే ముక్తిప్రద మైనది. పూర్వకాలంబున వైవస్వతాన్వయభూషణుం డగు జనకుం డనునొకమహారా జుండెను. వరుణనందన యగునాతనిసతీమణి ధర్మార్థకామమోక్షపురుషార్థంబుల కాధారస్వరూపిణియై గుణార్ణవనామంబునఁ బతిభక్తిపరాయణయై విరాజిల్లుచుండెను. ఆమహారాజునకు యాజ్ఞవల్క్యుండు పురోహితుండై యుండెను.

ఒకనాఁ డమ్మహీపాలుండు పురోహితునిం గాంచి మహాత్మా! మునిసత్తములు బాగుగఁ బరీక్షించి భుక్తిముక్తులు రెండును శ్రేష్ఠములైనవే యని నిర్ణయించి యున్నారు. అందు దాసదాసీజనంబులతోడను, రథగజతురగాదివాహనంబులతోడను, ధనధాన్యాదులతోడను మహావైభవసంపన్నులై యిష్టోపభోగంబుల ననుభవించుటయే యత్యుత్తమం బగుభుక్తిగదా! కాని యట్టిభుక్తి పరిణామవిరసం బైనది. ఇఁక రెండవది యగుముక్తియో—కేవలము నిరత్యయమైనది. కావుననే యది భుక్తికంటె నెల్లవిధంబుల శ్రేష్ఠతమం బైనది. ఇఁక నిప్పుడు మనము విమర్శింపవలసినవిషయ మేమనిన—భుక్తిమూలమున ముక్తిలాభముం బడయఁ గలుగుట యెట్లనువిషయమే. ముక్తి యెప్పు

మను సర్వసంగపరిత్యాగంబువలనను, గతోరదుఃఖభోగంబులవలనను మాత్రమే లభించుచుండును. విజ్ఞాననిధులగు మీరిప్పుడు బాగుగ నాలోచించి సుఖమార్గమున ముక్తి లభించునట్టియుపాయమును నిర్దేశింపవలయును.

అని జనకుండు వేడుకొనుటయుఁ బురోహితుండగుయాజ్ఞవల్క్యుం డించుక యాలోచించి రాజా! జలపతి యగువరుణదేవుండు నిత్యంబును నీప్రియంబు గోరు శ్వశురుండై యున్నాఁడు. నీవిప్పు డాతనిచెంతకుఁ బోయి ప్రార్థించినచో నిశ్చయముగా నమ్మహాత్ముఁడు నీకు హితోపదేశము సేయఁగలఁడు. అని బోధించుటయు జనకుండు పురోహితసహితుండై వరుణునిపాలికిం బోయి యథాక్రమంబుగా ముక్తిమార్గంబును గూర్చి యుపదేశింపవలయు ననిప్రార్థించెను.

అప్పుడు వరుణదేవుండు వత్సా! శ్రద్ధాసహితముగ నాకర్ణింపుము. కర్మపథము, అకర్మపథమునని ముక్తికి రెండుమార్గంబులు గలవు. అకర్మమార్గముకంటెఁ గర్మమార్గమే యుత్తమం బైన దని వేదంబులు చెప్పుచున్నవి. పురుషార్థచతుష్టయము సంపూర్ణముగాఁ గర్మబద్ధమై యుండును. కేవల మకర్మప్రయోగంబుననే ముక్తిప్రాప్తి యగుననుట వట్టి కల్ల. కర్మమువలననే సర్వధర్మంబులునుసిద్ధింపఁగలవు. కావున మానవులు సర్వప్రయత్నంబులచేతను వేదోక్తంబులగుకర్మంబుల నిత్యము నాచరించుచుండవలయును. సత్కర్మానుష్ఠానమువలననే జీవులకు భుక్తిముక్తులు ప్రాపించుచుండును. కావున నకర్మంబుకంటెఁ గర్మమే శుభావహమైనది. కర్మము జాతిభేదములను, ఆశ్రమభేదములను ననుసరించి యుండును. చతురాశ్రమంబులును గర్మంబునకు ద్వారరూపములై యున్నవి. ఆయాశ్రమంబులలో గృహస్థాశ్రమము పుణ్యమయంబైనది. దానివలననే భుక్తిముక్తులు సులభములగుచుండును.

అని వరుణుం డుపదేశించుటయు బుద్ధిమంతుం డగుజనకుండును, బురోహితుం డగు యాజ్ఞవల్క్యుండును సంప్రీతచిత్తులై జలపతి యగువరుణునకుం బ్రణామార్చనంబులు గావించి మహాత్మా! సర్వజ్ఞుం డవగు నీవు మాయెడలఁ బ్రసన్నుండవై యేదేశంబున నేతీర్థము భుక్తిముక్తిప్రదం బైనదియో యెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించుటయుఁ బశ్చిమేశ్వరుం డగువరుణుండు మహాభాగులారా! భూభాగ్యంబున భారతవర్షము పుణ్యప్రదమైనది. అందును దండ[illegible] సర్వోత్తమం బైనది. ఆక్షేత్రంబునం గావించిన [illegible] భుక్తిముక్తిప్రదాయకమై యుండును. [illegible] గౌతమీగంగయే మానవులకు సర్వప్రధానమై [illegible] యునికిమై విరాజిల్లుచున్నది. అందు గావించు స్నానదానాదు[illegible] భుక్తిముక్తిప్రదంబులు.

అని బోధించుటయు జనకుండును, యాజ్ఞవల్క్యుండును బరమానందభరితాంతఃకరణులైరి. కొంతకాలంబునకు జనకుండు గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యచ్చట నశ్వమేధయాగానుష్ఠానంబు గావించెను. విప్రవరుం డగు యాజ్ఞవల్క్యుఁడే యందలి సకలకర్మంబులను సక్రమంబుగా నిర్వర్తించెను. ఆయజ్ఞఫలంబువలన నారాజేంద్రుండు ముక్తుం డయ్యెను. జనకమహారాజు గావించిన యాయజ్ఞప్రభావమువలన గౌతమీప్రసాదముచే నింకను జాలమంది మహాపురుషులు ముక్తిలాభంబు నందఁగలిగిరి.

అప్పటినుండియు నాదివ్యతీర్థము జనస్థాననామంబున విఖ్యాతం బయ్యెను. అది జనకవంశస్థులకంతఱకును యజ్ఞక్షేత్రం బయ్యెను. చతుర్యోజనవిస్తీర్ణం బగునాక్షేత్రము స్మరణమాత్రంబున సర్వపాపహరం బైనది. అందలి స్నానదానాదులును, పితృతర్పణంబులును, ఆతీర్థస్మరణసేవనంబులును మానవులకు సర్వకామప్రదంబు లైనవి.

బ్రహ్మపురాణము

(మూఁడవసంపుటము.)

మూర్తిత్రయప్రణీతము.

విమర్శాదర్శకుఁడు
వీరరాజు పంతులు

విషయసూచిక.

		పుట.
౧	భానుతీర్థాభివర్ణనము.	౧
౨	గరుడతీర్థాభివర్ణనము.	౭
౩	గోవర్ధనతీర్థాభివర్ణనము.	౧౨
౪	ఘోరపాపతీర్థమాహాత్మ్యము.	౧౪
౫	విశ్వామిత్రతీర్థవర్ణనము.	౨౦
౬	శ్వేతతీర్థవర్ణనము.	౨౩
౭	మృతసంజీవనీతీర్థము.	౨౮
౮	ఇంద్రతీర్థప్రశంస.	౩౨
౯	పౌలస్త్యతీర్థము.	౩౪
౧౦	అగ్నితీర్థము.	౩౭
౧౧	ఋణమోచనతీర్థము.	౩౯
౧౨	కుమారీసుపద్మాసంగమతీర్థము.	౪౦
౧౩	సరస్వతీసంగమతీర్థము.	౪౩
౧౪	పంచతీర్థవర్ణనము.	
౧౫	శమ్యాదితీర్థవర్ణనము.	

౨౧	చక్రతీర్థము.	౮౪
౨౨	పిప్పలతీర్థము.	౮౯
౨౩	నాగతీర్థము.	౧౧౪
౨౪	మాతృతీర్థము.	౧౨౩
౨౫	బ్రహ్మతీర్థము.	౧౨౬
౨౬	అవిఘ్నతీర్థము.	౧౨౯
౨౭	శేషతీర్థము.	౧౩౧
౨౮	బడబాసలతీర్థము.	౧౩౨
౨౯	ఆత్మతీర్థము.	౧౩౫
౩౦	అశ్వత్థతీర్థము.	౧౩౭
౩౧	సోమతీర్థము.	౧౩౯
౩౨	ధాన్యతీర్థము.	౧౪౧
౩౩	విదర్భారేవతీసంగమతీర్థములు.	౧౪౨
౩౪	పుణ్యతీర్థాదివర్ణనము.	౧౪౫
౩౫	రామతీర్థము.	౧౫౦
౩౬	పుత్రతీర్థాదివర్ణనము.	౧౭౧
౩౭	యామ్యాదితీర్థవర్ణనము.	౧౮౬
౩౮	ఉపస్తీర్థాదివర్ణనము.	౧౮౮
		౧౯౩

శ్రీరామచంద్ర

బ్రహ్మపురాణము

తృతీయసంపుటము.

క. అవ్యయు, నజు, నఖిలజగ
త్సేవ్యు, నజరు, నపరిమితు, న(చింత్యు, ననంతు(
భవ్యు, ననుభావ్యు, ననుగం
తవ్యు, ననంభావ్యు, దివ్యు(దలంతుము భక్తిన్.

— భానుతీర్థాభివర్ణనము —

అనంతరము బ్రహ్మదేవుండు, “మునిసత్తమా! నారదా! అరుణా వరుణానామంబులం బ్రఖ్యాతరంబులును, శుభకరంబులు నై యొప్పు రెండు నదిశ్రేష్ఠంబులు గలవు. అమ్మహానదులు గంగానదితో సంగమించుస్థానంబు సకలపుణ్యప్రదంబును, సర్వోత్కృష్టంబును నై విలసిల్లుచున్నది. సమస్తపాపహారం బగు దానియుత్పత్తిని గూర్చి చెప్పెదను వినుము.” అని యీరీతిని వచియింపందొడంగెను.

తొలుతగా కశ్యపప్రజాపతి జ్యేష్ఠపుత్త్రుండును, లోకవిశ్రుతుండును నగు నాదిత్యుండు? అతండు త్రైలోక్యచక్షువు; తీక్ష్ణకరణుండు; సహస్రాంశుండు; లోకపూజ్యుండు. త్వష్టృప్రజాపతితనయయు, త్రైలోక్యసుందరియు నగు ఉషాదేవి యాతని యర్ధాంగలక్ష్మి. ఆమె తన ప్రియభర్తయొక్క ప్రచండప్రతాపంబును సహింపలేనిదై తనలో నిట్లు

దలంపసాఁగెను. "ఓర్చుకొనశక్యముగాని సహస్రకిరణంబులవేఁడిమితో నిరంతరము వెలుంగుచుండు నాహృదయనాథునిసన్నిధిని ననవరతంబును నివసించుట నాకు మిక్కిలి కష్టముగా నున్నదే! ఏమి చేయుదును."

నారదా! వింతమైన యీసంఘటనమును వింటివా? విశ్వకర్మనందని యగు సయ్యూషాదేవికి సమితప్రజ్ఞావంతు లగువైవస్వతమనువు, యముఁడు నను నిద్దరు పుత్త్రులును, పుణ్యనదీమతల్లి యగు యమున యనునొకకన్యయుఁ గలరు. సంతానవతియైనయాదేవి యానాఁ డట్లు తలపోసి తుదకుఁ బ్రయత్నపూర్వకముగాఁ దననీడను దనపోలిక గలయాఁడుదానినిగా సృష్టించి యామెతో నిట్లు పలికెను. "నీవును, నేనును సమానరూపవయోవిలాసంబుల నొప్పుచుంటిమి. కావున నీవు నాస్థానంబున నిల్చి, నాజీవితేశ్వరుని భక్తిశ్రద్ధలతో నారాధించుటయందును, అయనకుఁ బ్రియమును జేకూర్చుటయందును, మఱియు నాబిడ్డలను నితాంతప్రేమతో సంరక్షించుటయందును నెంతమాత్రమును వెలితిగానరాకుండ సంచరించుచుండుము. మఱియు నీయుత్పత్తివృత్తాంతముగాని, నాప్రయాణోదంతముగాని నా భర్తకును, నాబిడ్డలకును నెన్నఁడును, ఏవిధమునను దెలియనీయకుము. నే నిప్పుడే యిల్లు వెడలి పోవుచున్నదానను. ఈనిముసము మొదలుకొని నేను చెప్పినట్లు వర్తింపుము. ఇదె నాయాజ్ఞ. భద్రము సుమా!"

ఈమాటలకు ఛాయాదేవి సమ్మతించెను. అంతట నుషాదేవి గృహమునుండి వెడలి తనప్రాణేశ్వరుని తీక్ష్ణతేజమును శాంతింపఁ జేయుభావముతోఁ బితృసన్నిధికిఁ బోయి తనవృత్తాంతమంతయు నాతనికి విన్నవించెను. త్వష్టప్రజాపతియు, నామె వాక్యములను

విని చకితుండై " భద్రా! పతివ్రతలగు నారీమణుల కిట్టి స్వేచ్ఛాప్రవృత్తి దగినపని కాదు. నీభర్తను, బిడ్డలను నేమి గతి కల్పించి వచ్చితివి ? ఈనీసాహసమునకు మిక్కిలి భీతిల్లుచున్నాను. నామాట విని తిరిగి భర్తృగృహమునకుం బొమ్ము." అని మందలించెను. ఆమాటల కయ్యుషాదేవి "తండ్రీ! ఆవేఁడిమి నేను సహింపఁజాలను, అక్కడకు వెడలఁజాలను." అని మాటిమాటికిం బలుకుచు శీఘ్రముగా నక్కడనుండి కదలి యుత్తరకురుభూములకుం దపస్సు చేయుటకై వెడలి పోయెను. అచ్చోట బడబా (ఆఁడు గుఱ్ఱము) రూపమును ధరియించి దుర్నిరీక్ష్యప్రతాపవంతుండగు తనప్రాణకాంతుని నిశ్చలభావములో మనంబున నిడుకొని తీవ్రమైన తపంబు నొనరింపం దొడంగెను.

ఇక్కడ యిట్లుండ, నచ్చట నుషాస్వరూపిణి యగు ఛాయాదేవి భర్తృపరిచర్య గావించుచుఁ గొలందికాలములో 'సావర్ణి, శనైశ్చరుఁడు' అను నిరువురుపుత్రులను, 'విష్టి' అను నొకపుత్రికను సంతానముగాఁ బడసెను. మొదట నోజ్ఞను సంతతి గలిగినతరువాత ఛాయాదేవి యుషాదేవిబిడ్డలకంటెఁ దనబిడ్డలనెక్కువగాఁ బ్రేమింపఁజొచ్చెను. తల్లియైనయీభేదభావమును గనిపట్టి యముండు క్రుద్ధుండై తనకాలితో ఛాయాదేవి నొక్కతన్ను తన్నెను. పుత్రుని యీయాగడమునకు సంక్షోభించి ఛాయాదేవి కుపితురాలై, "ఓరి పాపీ! నాయాజ్ఞచే నీరెండుపాదంబులును విశీర్ణంబు లగుఁగాక!" అని వైవస్వతుండైన యముని శపియించెను. యముండును విశీర్ణచరణుండై దుఃఖించుచుఁ దనతండ్రియైన సూర్యదేవునిసన్నిధి కేఁగి యావద్వృత్తాంతము నాతనికి విన్నవించెను. మఱియు నిట్లనియెను. "తండ్రీ! సురశ్రేష్ఠా! ఈమె నాతల్లి గాదు. ఏమన, చిన్నతనపు చేష్టలచే సంతానమైనఁదప్పు చేసినను తల్లి యించుక మందలించును

గాని యిట్టి తీవ్రశాపము నెన్నఁడు నీఁజాలదు. ఏయాఁడుది యైనను గడుపారఁ గన్నబిడ్డల నీరీతి దుర్భరమైన యంగవైకల్యమునకుఁ బాల్ప డుచునా? ఇంతబాల్యవయస్సున నే నీదుష్టాంగంబుల నెట్లు ధరించి యుండఁగలను? బిడ్డలు మంచివారైనను, చెడ్డవారైనను, వారేనే రము చేసినను తల్లి యైనది సహించుకొనును గాని యిట్టి కుష్టకోప మును వహియింపదు. కావున, తండ్రీ! ఈమె నిశ్చయముగా నా జ నని గాదు."

తనయుని యీవాక్యములను భానుదేవుం డాకర్ణించి మిక్కిలి విచారము నొంది యిట్లనుకొనియెను. "వాస్తవముగ నీమె యుమా దేవిఛాయ గాని యమాదుల జనని యైన త్వాష్ట్రి గాదు. తల్లి బిడ్డల యెడ నిట్టిదుష్కార్యమును గావించియుండదు. దానిస్వభావము వేఱు గను దీనిస్వభావము వేఱుగను గానంబడుచున్నది." ఇట్లనుకొని పిమ్మటఁ దనదివ్యజ్ఞానముచే సర్వము నెఱింగి యిట్లు తలపోసెను. "విశ్వకర్మనందన యగు నుష నాప్రచండతరతాపమును శమింపఁ జేయఁగోరి యుత్తరకురుభూములయందు బడబారూపమునఁ దపంబు సేయుచుఁ గాలము గడపుచున్నది." అదిత్యుం డీవిధముగాఁ దలంచి తనప్రాణప్రియను జూచు నభిలాషముతోఁ దానునయిత మశ్వరూప మును ధరించి యామెయున్నస్థలంబునకుఁ బోయి, యచ్చట నున్న ఛాయాఁదుగుఱ్ఱమును గాంచి కామభావంబు విశద మగునట్లు గట్టిగా సకిలించుచు దానిని సమీపించెను. మోహాతుర మగు నయ్యశ్వము ను గనియు, అట్టిదే యైనదాని హేషారవమును వినియు పతివ్రతపరా యణయు, పతిధ్యాననిష్ఠితయు నశ్వరూపధారిణియు నగు నయ్యుష మిక్కిలి భీతిల్లినదై 'ఈయశ్వ మెక్కడిది?' అని యనుకొనుచు నయ్య శ్వమును ధర్షించుచుఁ దనప్రాణేశ్వరునికడకుఁ బోవుతలంపుతో దక్షి

శాభిముఖ యై పరుగు వాఱఁదొడంగెను. పరువెత్తునప్పు డామె "యీ యాపదనుండి నన్ను రక్షించువా రెవ్వరు? దేవతలా? ఋషులారా !" అని భావించుకొనెను. అశ్వరూపధరుఁడైన సూర్యదేవుండును, అయ్యాఁడుగుఱ్ఱము వెంట నంటి పరువెత్తఁదొడంగెను. కామగ్రహావేశపరవశు లగువా రెవ్వరు దుశ్చేష్టలను గావింపరు? ఈవిధముగా నారెండుగుఱ్ఱములును గంగానర్మదాదినదులును, వింధ్యాచలాదిపర్వతములును, వనములు, నుపవనములును దాఁటికొనుచు దక్షిణాభిముఖముగా ధావనము సేయసాగెను.

అట్లు పరుగువాఱుచుఁ దుదకుఁ ద్వష్టపుత్రి యగు నాయాఁడు గుఱ్ఱను భయోద్విగ్నయై గౌతమీనదీజలంబులయం దుఱికెను. గౌతమీనదీతీరంబునందలి జనస్థానాశ్రమమున నుండు ఋషు లార్తత్రాణపరాయణు లను ప్రతీతి నామె యింతకుమున్ను వినియుండెను. దానం జేసి యిప్పు డామునీంద్రు లెవ్వరైన వచ్చి తన్ను రక్షింతు రను భావముతో నామె యానదియందు పడెను. అశ్వరూపధారి యగు భానుదేవుండును ఆనదియం దుఱుకుటకై పరువెత్తుచుండెను. అప్పు డాజనస్థాననివాసులగు మునిబాలకు లామగుఱ్ఱమును గట్టిగాఁ బట్టుకొని దానిపరువు నాఁపివైచిరి. మోహావేశముతో నున్న యాభాస్కరదేవుండు ఋషికుమారులను తీవ్రక్రోధముతోఁ జూచుచు "మీ రేకారణమున న న్నిట్లు నిరోధించినారు? ఈయపచారమునకు మీరు వటవృక్షమై పుట్టుదురుగాక!" అని శపియించెను.

అంతట నాజనస్థానమునీంద్రులు తమదివ్యదృష్టిచే నాయశ్వమును దేవముఖ్యుం డైనభానుదేవునిఁగా నెఱింగి యత్యంతభయభక్తిసంభ్రమాశ్చర్యమనస్కులై యాతని నెంతయు స్తుతించిరి. మునిగణస్తుతుం డైన యాసూర్యదేవుండు పిమ్మటఁ దనప్రియురాలైన యయ్యాఁ

ముఖముత్తమును జేరి దానిమోమునఁ దనమోమును గదియించెను. బడబారూపిణియైన యుషాదేవియు నయ్యశ్వరూపునిఁ దన ప్రాణేశ్వరునిఁగా కౌఁగిలించి యానందముతోఁ దనయునయమును జూపెను. వారియప్పటిసంయోగము చేతనే యాతీరమున నశ్వనీకుమారు లుదయించిరి. అప్పు డచ్చటికి సుర, సిద్ధ, సాధ్యగణంబులును, నదీగోగణంబులును, ఓషధీజ్యోతిర్గణంబులును వచ్చెను. అనంతరము సప్తాశ్వనామకంబగు సూర్యదేవుని పుణ్యరథంబును సారథియగు ననూరుఁడును, యమ, వరుణ, శని, వైవస్వతులును, నిజరూపములతో పుణ్యనదులగుయమునా తపతీమహానదీప్రభృతులును ఆవిచిత్రసంఘటనమును జూచుటకు వచ్చిరి. సూర్యునిమామ యగువిశ్వకర్మయు నచ్చటికి విచ్చేసెను. అప్పుడు భానుదేవుండు తన మామరాకను, ఆతనియభిప్రాయంబును గ్రహించి ''ఆర్యా! మీపుత్రిక యానందించునట్లు ప్రచండమైన నా తేజంబును గొంతవఱకు సానపట్టి యుపశమింపఁజేయ వేఁడెదను. కావున నట్లుచేయుఁడు. నాప్రియురాలింతటినుండి సుఖపడునుగాక!'' అని విశ్వకర్మతోఁ బల్కెను.

బ్రహ్మదేవుం డీప్రకారము చెప్పి మరల నారదునితో నిట్లనియెను. సూర్యుఁ డట్లు పల్కఁగానే త్వష్టప్రజాపతియు భానుదేవుని తేజోరాశిని సముచితరీతిని సానపట్టి తగ్గునట్లొనరించెను. నారదా! నాటినుండియు నాస్థానము ప్రభాసతీర్థ మనునామముతోఁ బ్రఖ్యాతిం గాంచెను. మఱియు నానాభోగదంబైన యచ్చట నశ్వినీరూపధారిణి యగు నుషాదేవి భర్తృసమాగమముఁ గాంచెనో, యచ్చట నశ్వినీదేవత లావిర్భావముం గాంచిరో యాస్థానంబునకు నశ్వత్థం బనుప్రథానము గల్గెను. పైరెండుతీర్థములే భానుతీర్థ మనియుఁ బంచవటాగ్రిమ మనియు వరుసగాఁ బ్రఖ్యాతంబు లయ్యెను. పితృదర్శనార్థమై

వచ్చిన యమునా తపతీ నదులు రెండును గంగాసంగమప్రభావము గలిగి అగుటా, ఎరుణానామంబులతోఁ బుణ్యతీర్థములుగా విశ్రుతంబు లయ్యెను.

నారదా! ఈతీర్థం [illegible] బ్రహ్మాదిసకలతీర్థంబులును బహుపుణ్యప్రదంబులు. భారతవర్షంబునఁ గలసకలతీర్థంబులును సర్వదేవతా[illegible] [illegible] సమాగతంబులైయుండును గావున [illegible] సర్వంబులును నక్షయంబులగును. ఈతీర్థంబులకథను స్మరించినను, పఠించినను, ఆకర్ణించినను సమస్తపాపక్షయ మగుటయే కాక మానవులు ధార్మికులును, సుఖసంపన్నులును నగుదురు.

గరుడతీర్థాభివర్ణనము

అనంతరము బ్రహ్మదేవుం డిట్లని చెప్పందొడంగెను. నారదా! సర్వవిఘ్నోపశాంతికరమైన గారుడం బనుతీర్థరాజం బొండు గలదు. దానిప్రభావంబు నుడివెదను. సావధానమనస్కుండవై యాకర్ణింపుము. ఆదిశేషుని పుత్త్రుండును, మహాబలుండును నగు మణినాగుఁ డను సర్పశ్రేష్ఠుఁ డొకండు గలఁడు. ఆతండు నాగులకు వైరి యగు గరుత్మంతునివలని భయముచే భక్తిపూర్వకముగ శంకరు నారాధించుచుండెను. కొంతకాలమునకు మహాదేవుండు ప్రసన్నుండై "పన్నగేంద్రా! నీభక్తికి మెచ్చితిని. వలయువరంబు వేఁడుము." అని పలికెను. అప్పు డానాగేంద్రుండు 'ప్రభో! మత్కులశత్రు వగుగరుడనివలని భయంబు నాకుఁ గలుగకుండునట్లు వరంబుం బ్రసాదింపుము.' అని యాశంభుదేవుని వేఁడుకొనియెను. పరమేష్ఠియు నాతని కవ్వరంబుం బ్రసాదించి పిమ్మట నంతర్హితుం డయ్యెను. నాగాంతకుండైన

గరుత్మంతుఁడు నిర్భయుండై మణినాగుండును స్వస్థానంబున కరిగెను. పిమ్మట నానాగరాజపుత్త్రుండు విష్ణుదేవుని శయనస్థానం బగు క్షీరసముద్రతీరంబున నిర్భయముగాఁ జల్లగాలికి నిటునటు సంచారము చేయఁదొడంగెను. మఱియు గరుత్మంతుం డెక్కడ నివసించునో యా స్థానంబునకును బోయి సవిలాసంబుగఁ దిరుగాడఁజొచ్చెను. కొంతసేపటికి నాగాంతకుండు వినిర్భయుఁడై చెఱలాడుచున్న యాభుజంగకుమారునిం జూచి యాతనిం గాళ్లతోఁ దన్నికొని తననివాసంబునకుఁ గొని పోయెను.

ఈసమయంబున మహానుభావుండైన నందికేశ్వరుండు జగత్ప్రభుండైన మహేశ్వరునితో "దేవా! మనమణినాగుఁడు ప్రతిదినమును వచ్చుచున్నట్లు నేఁ డేకారణముననో రాలేదు. బహుశః వానిని వైనతేయుండు భక్షించెనో, లేక బంధించెనో యుండును!' అని విన్నవించెను. నందికేశ్వరునియీవాక్యములను విని శివుండు తాను నాగున కిచ్చినవరముసంగతి జ్ఞప్తికి రాఁగా, నందిం జూచి యిట్లనియెను. "ఓయీ! నందికేశా! మణినాగుఁడు సుపర్ణునిచే బంధితుఁడై యున్నాఁడు. తత్క్షణమే క్షీరసముద్రమునకు నీవు పోయి శ్రీమహావిష్ణువును స్తుతించి యానాగుని విడిపించికొని శీఘ్రముగ నాకడకుం గొనితెమ్ము" అని యానతిచ్చెను. నందియు నక్షణంబ విష్ణుసన్నిధికి నేఁగి యాదేవుని స్తుతియించి మహానాగునకు మహేశ్వరుండు వరం బిచ్చుటయు, నాతఁ డిప్పుడు గరుడునిచే బంధింపఁబడుటయు, శివునిసందేశమును సమగ్రముగ విన్నవించెను. నారాయణుండును నందివచనంబులకు సంప్రీతచిత్తుండై పన్నగాశనునిఁ బిలిపించి యాతని కిట్లనియెను. 'వినతానందన! మణినాగుని విడిచిపుచ్చి నందికేశున కొప్పింపుము. లోకశంకరుం డగుశంకరుం డాతనిని గాంచి

యానందింపఁగలఁడు. నామాట వినుము.' అని యానతిచ్చెను. నారాయణునివచనములను విని నందియు నానందించెను. కాని గరుత్మంతుఁడు మిక్కిలికోపముతో "స్వామీ! వలదు. వలదు. నేనాపామునీయఁజాలను. దేవా! ప్రభుభృత్యులకుఁ గలయన్యోన్యతచే భృత్యునకుఁ బ్రియతమమైన పదార్థమును ప్రభు వొసగుచుండుటయు, భృత్యుఁ డానందించుటయు లోకమునఁ గలదు. ఇట్టిచో నాకెన్నఁడును నీ వేవస్తువును నిచ్చియుండ లేదు సరిగదా, నేను సంపాదించుకొన్నవస్తువునయిన నిప్పు డిచ్చివేయు మనుచున్నావు! చిత్తగింపుము! త్రిలోచనుం డగు శంకరుండు భక్తప్రియుం డగుటచేతనే కాదా, యీనాగుని రక్షించుటకై యీనందీశ్వరుని నీసన్నిధానమున కనిచియున్నాఁడు? ఇట్టిదయ నాపైని నీకేమైన నున్నదా? ప్రభూ! నీభృత్యుఁడనైన నే నెంతో ప్రయాసతో నీపామును దెచ్చుకొనియున్నాను. దీనిని నందిపరముగా నిచ్చివేయుమనుచున్నావు! ఇదేటి న్యాయము! నేను నిత్యమును నీకు వాహనమనై నిన్ను వహించుచున్నాను. ఇట్టినాకు నీ వేమైన నిచ్చుచుండుట యుక్తము. అట్లీయకుండుటయే కాక నేను సంపాదించుకొన్నదానినిగూడ నితరుల కిమ్మని యాజ్ఞాపించుచున్నావు. ఇట్టియాజ్ఞ మిక్కిలి యధర్మయుక్తము. సచ్చారిత్రముగల నీయట్టిప్రభువు లిట్టివ్యవహారముల నెన్నఁడును గలుగఁజేసికొనరు. భృత్యులకు దయతో నిత్తురుగాని వారియొద్ద నుండి సత్ప్రభువులు లాగికొనరు. కేశవస్వామి! నావిన్నపము నాలింపుము! రాక్షసులయుద్ధములందు జయమునుగాంచి నాయాహారమును నేనే సంపాదించుకొనుచున్నాను గాని యొక్కనాఁడును నిన్నడుగలేదు. నీవీయనులేదు. స్వతస్సిద్ధముగా నేను బలవంతుఁడను. కావున నాగకుమారుని నే నీయఁజాలను."

ఇట్లు చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు మరల వచియింపం గడంగెను. నారదా! చక్రియు, గదాధరుండునునగు నవ్విష్ణుదేవుండు గరుడుని యవ్వాక్యంబుల నాకర్ణించి, లోకపాలకనందికేశ్వరులయెదుట నింతుకనవ్వి "ఖగోత్తమా! నిరంతరము నన్ను మోయుటచేత నేసుమా నీవీరీతిని గృశించిపోవుట! రాక్షసయుద్ధంబులయందు నాకుఁ గలుగుచున్నజయములు సయితము బలవంతుఁడ వగు నీసాయముచేతనే!" అని జితక్రోధుండైన యాశ్రీపతి పలికి మరల నిట్లనియెను. "ఓమహాబలశాలీ! నీశక్తి నుపయోగించి నాచేతిచిటికెనవ్రేలిని మోయుము." అని తనకనిష్ఠాంగుళి నానందికేశ్వరునిముందర గరుడునిశిరముపై నునిచి మఱియు నిట్లనియెను:—"విహంగమపుంగవ! నిజముగా నీవు నన్ను నిత్యమును మోచుచున్నావు. ఇప్పుడు ధర్మబలమును బరీక్షింపుము!"

నారాయణుం డీరీతిని బలుకుచుండఁగానే యాతనిచిటికెనవ్రేలిని ధరించియున్నగరుత్మంతునిశిరం బాతనికుక్షిలోనికిఁ గూరుకొనిపోవుచుండెను. మఱియుఁ దక్షణమే యాతనికుక్షియు నాతనిపాదముగ్రిఁగి చూర్ణమైపోయెను. అంతట వైనతేయుఁడు గృతాంజలియై లజ్జాభయంబులు మనంబునం బెనఁగొన దీనత్వముతో "దేవా! జగన్నాథ! నాయీయపరాధమును క్షమించి నీభృత్యుండ నైననన్ను రక్షింపుము! రక్షింపుము! నీమహామహిమఁ దెలిసికొన నేనెంతవాఁడను? నీవు సర్వలోకంబులకును బ్రభుండవు. సర్వలోకంబులను నీకుక్షిని ధరించియున్నవాఁడవు. ప్రభువులు భృత్యవర్గము చేయు నపరాధసహస్రంబుల మన్నింతురు. లోకంబున నెవ్వరేయపరాధంబుల నొనర్చినను నీవు వారిని రక్షించుకరుణాస్వభావుండ వని మునీంద్రులు వచియింతురు. కావున దేవా! రక్షింపుము! రక్షింపుము!" అనియిట్లు గరుడుండు వైకుంఠదేవునిం బ్రార్థించి, మఱియు జగదంబిక యగు రమా

దేవి నిట్లు స్తుతియించెను. "జననీ! పుత్త్రివత్సలా! పద్మాలయా! దీనుండైన నీబిడ్డని నార్తుని నన్ను రక్షింపుము తల్లీ!"

అంత శ్రీదేవి కరుణాకులచిత్తయై తనభర్తయైన జనార్దనునిం గాంచి "నాథా! ఏపన్నుండైనయీభృత్యుని రక్షింపుము!" అని పలికెను. అప్పుడు జనార్దనదేవుఁడు శివానుచరుండైన నందికేశ్వరునిం గాంచి యిట్లనియెను. "ఓయీ! నందీ! ఈనాగకుమారునితో గరుడునిం దీసికొని మహేశ్వరసన్నిధానమునకుం బొమ్ము. ప్రసన్నచిత్తుఁడైనయాదేవునికటాక్షదృష్టిచే సితనిదేహము యథారూపమును బడయును." విష్ణుదేవునియీవాక్యములను విని నందికేశ్వరుండు వల్లెయని పలికి పన్నగపన్నగాశనులం దోడ్కొని శంభుసమ్ముఖమ్మునకుఁ బోయి సమస్తవృత్తాంతము నాదేవదేవునకు విన్నవించెను. చంద్రశేఖరుండును గరుత్మంతునిపైఁ గారుణ్యవీక్షణముం బఱపి యాతని కిట్లనియెను. "ఓమహాబాహుఁడా! లోకపావనియు, సర్వకామప్రదాయినియు, శాంతిస్వరూపిణియు, గంగయు నగు గౌతమీమహానదియందు స్నానమొనరింతువేని నీపూర్వశరీరమును నీవు పొందఁగలవు. మఱియు నా స్నానమహిమవలన ప్రాణికోటుల సమస్తపాపములును పరితప్తము లగుటయేకాక దైవదుర్విపాకమువలన వినష్టములైన సమస్తకార్యములును జక్కఁబడి యెల్లకోర్కులును సఫలంబులు గాఁగలవు. భూత సముదాయంబునకు గౌతమియే యుత్తమశరణము."

శంకరునియీవాక్యములను విని ఖగేశ్వరుండైన గరుడుఁడు ప్రణతుఁడై తక్షణమే మహాగంగ యగు గోదావరీనదియందు స్నానం బొనర్చి శివకేశవులను నమస్కారపూర్వకముగా మనసార స్మరియించెను. నారదా! అప్పు డావినతానందనుండు స్వర్ణచ్ఛాయమును, మహాబలసంయుతంబును, వజ్రసంకాశంబును, వేగవంతంబును నగుశరీరము

గలవాఁడయ్యెను. అనంతరమాతఁడు విష్ణుసన్నిధి కేఁగి యాతనికి సాష్టాంగనమస్కారం బొనర్చి యావద్వృత్తాంతమును విన్నవించి సుఖంబుండెను.

వత్సా! నారదా! గరుత్మంతుండు స్నానం బొనర్చిన యానాఁటినుండియు నాతీర్థంబు గరుడతీర్థం బనునామంబునఁ బ్రసిద్ధికెక్కెను. ఆతీర్థంబు సర్వకామప్రదంబు. మానవుండు పరిశుద్ధచిత్తముతో నాతీర్థంబున నొకపరి స్నానం బొనర్చినను సకలాభీష్టంబులను బొందఁగలఁడు. అచ్చటఁగావించు నల్పమాత్రదానాదికర్మంబు లైనను నక్షయంబులై హరిహరప్రీతిపాత్రంబులై మానవునకు సకలపుణ్యప్రదంబులు గాఁగలవు.

గోవర్ధనతీర్థాభివర్ణనము

అనంతరము పరమేష్ఠి నారదున కిట్లనియెను. వత్సా! స్మరణమాత్రసర్వపాపహారంబును, పితృపుణ్యజనకంబును నగుగోవర్ధనతీర్థం బొండు గలదు. దానిప్రభావమును నేను స్పష్టముగాఁ జూచియుంటిని. చెప్పెదను వినుము. జాబాలియను బ్రాహ్మణకర్షకుఁ డొకానొకండు సుప్రసిద్ధుండు గలఁడు. అతండు తనవ్యవసాయమునందు దనయెద్దును నానిపాటునుండి విడువఁడు సరికదా, మాటిమాటికి మునికోలతో వానిపృష్ఠభాగంబులను, పార్శ్వభాగంబులను బొడుచుచుఁ గొట్టుచు బాధించుచుండెను. పాపము! నోరులేనియాజంతువులు లోలోన దుఃఖించుచు కన్నులనిండ నీరుగుక్కుకొనుచు చేయునది లేక యట్టి యాకర్షకుఁడు పెట్టుబాధల ననుభవించుచు నుండెను. ఇట్టినిర్వ్యథలఁ గాంచి గోమాత యగుకామధేనువు, నందికేశ్వరునితో నా యెద్దు పడెడుపాట్లు జెప్పి దుఃఖించెను. నందీశ్వరుఁడును

మిక్కిలి జాలింబడి తనయధిపతియగు శంకరునితో నీవృత్తాంతమును విన్నవించెను. ఈశ్వరుండు నందిచెప్పిన యక్కథను విని " నందీ! చింతింపకుము. ఈవిషయమున నీ వేమితలంచిన నది యగునట్లు వరంబిచ్చితి. నీకోరికి సిద్ధించుఁబొమ్ము. ' అని పలికెను.

నందియు, స్వర్గ, మర్త్య, పాతాళలోకంబులయందున్న గో జాతి నెల్ల శంభుదేవుని వరప్రసాదబలంబునఁ దక్షణమే యొకచోట సమావేశపఱిచి " మీరెవ్వరును నెచ్చటికిని బోవలదు. ఎవ్వరికిని గానుపింపవలదు. " అని యాజ్ఞాపించెను. అంతట దేవతలందఱును, నారదా! నాసన్నిధికివచ్చి యిట్లు మొఱపెట్టుకొనిరి. " దేవా! ఏకా రణమునన్ గోజాతి యంతయు నొక్కమాఱుగ మాయమయ్యెను. గోవులు లేకుండ ముల్లోకములవారును జీవించుటయెట్లు ? " అమరు లిట్లు ప్రార్థింపఁగా నేను వారితో ' సురలారా! పశుపతియైన మహా దేవుని సన్నిధానమునకుఁ బోయి యాతనిం బ్రార్థింపుఁడు. ' అని చెప్పి తిని. అప్పుడు నిర్జరసమూహం బెల్ల కైలాసగిరి కేఁగి శంకరునితో గోగణాభావంబుంగూర్చి విజ్ఞాపించిరి. ఈశానుం డిట్లనియెను. ' ఈవి షయము నావాహనం బగునందీశ్వరుఁడేకాని నే నిసుమంతయు నెఱుం గను. ఆతనికడకుఁబొండు. "

అప్పుడు దేవతావర్గం బంతయు నందిచెంతకుఁ బోయి, ' ఓప రోపకారీ! మాకెల్లరకు గోప్రదానం బొనరింపుము. ' నందికేశుం డును వారిపలుకులను విని ' ఓవిబుధులారా! మీరందఱును గౌత మీపుణ్యతీరంబున గోసవననామకంబగు యాగంబు నొనర్పుఁడు. అక్కడకు స్వర్గమర్త్యాదిలోకంబులం గల సమస్తగోజాతియు వచ్చి మి మ్మానందపఱుచును. ' అని పలికెను. అంతట గోసవననామకం బగు యజ్ఞం బాగోదావరీమహానదీతటంబున దేవతలచే నారంభింపఁబడెను.

ఆపుణ్యస్థలంబునకు సకలగోసమూహంబులును నేలయీనినట్లు వచ్చి యాపుణ్యతీరం బంతయు నిండించెను. దేవతలును, మనుష్యులును మిక్కిలి యానందముం బొందిరి. నాటంగోలె గోవులకుఁ బూజ్యత హెచ్చెను.

నారదా! నాటినుండియు నాపుణ్యస్థానంబునకు గోవర్ధనతీర్థం బను నామంబు విఖ్యాతం బయ్యెను. ఆతీర్థంబున స్నాన మాచరించినంతమాత్రంబుననే సహస్రగోవులకు దానం బొనర్చినఫలంబు గలుగును. అచ్చట నించుకంత దానకర్మం బాచరించువా నెట్టియపూర్వఫలంబు గలుగునో వర్ణింపఁజాలను.

— ధౌతపాపతీర్థమాహాత్మ్యము. —

పుత్త్రా! నారదా! సమస్తపాపభయాపహమును, పాపప్రణాశననామకంబును నగు తీర్థరాజం బొండు గలదు. దానినామనిరూపణమును, తన్మాహాత్మ్యంబును జెప్పెదను. అనన్యచిత్తుండవై యాకర్ణింపుము. తొల్లి ధృతవ్రతుం డను లోకవిశ్రుతుండైన బ్రాహ్మణుం డొకం డుండెడివాఁడు. ఆతని భార్య మహి. ఆమె తరుణియు, జగదేకసుందరియు నై యుండెను. ఆదంపతులకు సనాజ్జాతుఁ డను సూర్యసన్నిభుం డగు నొకపుత్త్రుఁ డుదయించెను. ఆపుత్త్రుఁడు జనియించినతరువాత, పాపము! ధృతవ్రతుండు పరలోకగామి యయ్యెను. అనంతరము బాలవిధవ యగు నాయువతి దనకును దనపుత్త్రునకును దగినపోషణము గలయాశ్రయ మేదియు లేకపోవుటచే తననందనుని వెంటఁగొని గాలవమహామునియాశ్రమమునకుఁ బోయెను. కొలఁది దినము లయినపిమ్మట నామె పురుషకాంక్షిణియు, స్వేచ్ఛాచారాభిరతియు నై తనపుత్త్రు నయ్యాశ్రమమునులకడ విడిచిపెట్టి పాపమోహవృత్తితో బహుదేశంబులఁ బరిభ్రమింపఁజాగెను. ఇచ్చట నామెపు

త్రుండును గాలవాశ్రమమున వేదవేదాంగపారగుఁ డయ్యె, మాతృదోషంబునం జేసి దేశాభిరతుండై నానాదేశపరిభ్రమణవశంబున మహాజనసంకులం బగు జనస్థానం బనునొకపట్టణంబుం జేరెను. అంతకుమున్న యాతనితల్లి మహియు బహువిషయపర్యటనంబొనర్చి క్రమముగా నాపురమునకే వచ్చి స్వైరిణీవృత్తితో నివసించియుండెను. బ్రాహ్మణకుమారుండును నానగరంబునం గలవేశ్యాంగనలతోడి పొత్తునకు మఱఁగి తిరుగుచుండెను. ఇట్టిసమయంబున నాతనితల్లియు సుందరీమణియు నగు మహి, వేశ్యావృత్తితో ధనికులును, రూపవంతులును నగు పురుషుల నాకర్షించుచుండెను. ఆద్విజబాలకుండు మహిని దనతల్లి యనియు, నామె యాతనిఁ దనకుమారుఁడనియు నెఱుఁగకయే దైవయోగంబునఁ బరస్పరవిమోహితులై సంగమక్రీడకు లోనైరి. ఈరీతి మోహపారవశ్యంబున నొకరివృత్తాంత మొకరు తెలిసికొనకయే యాతల్లీకొడుకులు చాలదినములు కామవ్యాపారంబునఁ గడపివైచిరి. ఆవిప్రకుమారుం డట్లు నిరంతరవిమోహవ్యాపారనిమగ్నుఁడై యుండియుఁ బితృతపోబలంబునం జేసి ధర్మకర్మములయందు మాత్ర మప్రమత్తుఁడై యుండెను. అనుదినము ప్రాతఃకాలంబున మేల్కాంచి గౌతమీనదీతీరంబునకేఁగి తద్గంగయందు స్నానం బొనర్చి సంధ్యాద్యనుష్ఠానంబులను, బ్రహ్మయజ్ఞపితృతర్పణంబులను నెఱవేర్చుకొని, యచ్చటిపెద్దలకు నమస్కరించి, మరల నింటికి వచ్చుచునుండెను.

వింటివా, నారదా! అత్యాశ్చర్యకరమైన యీవిషయమును ? మాతృగమనంబున నాబ్రాహ్మణపుత్త్రుని శరీరాంగకములెల్ల వేకువజామువేళకు కుష్ఠవ్యాధినిపీడితములై శిథిలములై చీము, రక్తములను స్రవించుచున్న వయ్యును పవిత్రములైన గోదావరీజలంబులందు స్నాన

ము చేసిన వెంటనే పరిశుద్ధములై పుటము వెట్టిన బంగారువలె నత్యంత
శోభాన్వితములై ప్రకాశింపుచు వచ్చుచుండెను. నిత్యమును దానిట్లు
విరూపియు, సురూపియు నగుచుండుట యాద్విజనందనుం డెఱుంగనే
యెఱుంగఁడు. ఏమన, రాత్రులయందు గలిగిన యాదోషంబుచేనైన
యంగవైరూప్యము గోదావరీపవిత్రగంగాసంస్పర్శంబున నపగతమగు
చుండఁగా నా బ్రాహ్మణపుత్రుఁడు, పుడమికి నవతెంచిన భాస్కరదే
వునిమూర్తి వలెఁ బ్రత్యహమును వెలుంగుచుండెను. దానం జేసి యా
వికృతాకార మాతని కెఱుంగరాకయే యుండెను.

ఇక్కథ యిట్లుండఁగా, పూర్వ మీబ్రాహ్మణకుమారునిఁ
బెంచి పెద్దవానిని జేసిన తపోధ్యానపరాయణుండును మహాత్ముండు
నగు గాలవమహాముని మునుపు దానున్నయాశ్రమమును వదలి పవి
త్రమైన యాగౌతమీగంగాతీరంబునకు మునిశిష్యసంఘంబులతోఁ
గదలివచ్చి యచ్చట నాశ్రమమును నిర్మించుకొని యచ్చటనే నివసించు
చుండెను.

ఆవిప్రకుమారుండు గోదావరీగంగాస్నానానంతరంబున నిత్య
మును తత్తీరంబునం గలవయోజ్యేష్ఠులగు బ్రాహ్మణవరులతోపాటు
గాలవమహామునీంద్రునకును నమస్కరించి, యింటికిఁ బోవుచువచ్చెను.
గంగాస్నానంబునకుఁ బూర్వమును, స్నానమునకుఁ దరువాతను నతం
డు పొందుచువచ్చిన రూపపరివర్తనమును గాంచి యాగాలవమహా
ముని యత్యాశ్చర్యనిమగ్నుఁడై "ఏమి! ఈయువకుఁడు ప్రతిదినమును
రెండురూపములను దాల్చుచున్నాఁడు! దీని కేదో గూఢమైనకారణ
ముండవలయును." అని తలపోయుచువచ్చెను. ఒకనాఁ డావిప్రకుమా
రుఁడు యథాప్రకారము తనకుఁ బ్రణామ మొనర్ప వచ్చినప్పుడు
విస్మయకౌతుకాచిత్తుఁడై యాతనిఁ జేరరాఁ బిలిచి యాగాలవమహా

ముని, "వత్సా! నీ వెవ్వరు? ఎచ్చటికిఁ బోయెదవు? ఏమిచేయు చుందువు? నీభోజనం బెక్కడ? నీపేరేమి? నీ వెచ్చట శయనిం తువు? నీభార్య యెవ్వరు? ఈవిషయము లెల్ల నాకుఁ దెలుపుము!" అని యడిగెను. ఆయన ప్రశ్నములను విని యాద్విజనందనుండు, 'స్వామీ! మీ యడిగిన ప్రశ్నంబులకుఁ దగు నుత్తరంబులం దెలిసికొని రేపటి యుదయంబున మనవిచేసెదను' అని చెప్పి యాయనకు నమస్క రించి యింటికిం బోయెను.

అట్లు బ్రాహ్మణకుమారుం డింటికివచ్చి రాత్రి భోజనానంతరము నిజశయ్యం జేరి యంతకుఁ గాలవుని సంప్రశ్నంబు లెల్ల జ్ఞప్తికి రాఁగా, ప్రొద్దుపడి తన్ను జూచి యున్న యాస్వైరిణిం గాంచి యిట్లు పలికెను. "నీవు వేశ్య వయ్యును సర్వసద్గుణసంపన్నురాలవును విశే షించి పవిత్రవును నై యున్నావు. మనయిరువురిప్రేమంబు నఖం డంబై మనప్రాణమ్ము లున్నంతకాలము నిల్చి యుండునుగాక! నిన్ను నేను గొన్నిసంగతుల నడుగుచున్నాను. వానికిఁ దగుప్రత్యుత్తర ముల నిమ్ము—నీపేరెవ్వరు? నీకుల మెయ్యది? నీపూర్వనివాస మెక్కడ? నీబంధువు లెచ్చట నున్నారు? ఈవిషయంబు లెల్ల నాకు సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము." అని యక్కుమారుం డడుగఁగా, నాబం ధకి యిట్లనియెను.

"ఆర్యా! ధృతవ్రతుం డను విఖ్యాతబ్రాహ్మణుం డొకం డుండెడివాఁడు. నేనాతని భార్యను. నన్ను మహీ యని యందురు మా కిరువురకు నొకపుత్త్రుండు గలిగిన పిమ్మట నాభర్త మరణిం చెను. దిక్కు గానక యక్కుమారుని గాలవాశ్రమంబున విడిచి పురాకృతదోషవశంబునఁ గులక్రమాగతంబైన ధర్మంబును విడనాడి స్వైరిణినై యిప్పు డిచ్చట నిట్లుంటిని. ఓ విప్రవర్య! నన్ను బ్రాహ్మణ

స్త్రీగా నెఱుంగుము. నాపుత్త్రుఁడు గాలవాశ్రమమున రక్షింపఁబడు చున్నాఁడు. అతఁ డీపాటికిఁ బెద్దవాఁడై సమస్తవిద్యాపారంగతుండై యుండియుండును."

బ్రాహ్మణి చెప్పిన యీవృత్తాంతంబు విని యాద్విజకుమారుండు నిర్విణ్ణుండై, అవయవపటుత్వము సడలిపోవ, శయ్యనుండి తత్క్షణమే భూతలంబుపైఁ బడిపోయెను. ఆతనియాపాటుం గాంచి యక్కలట, "ఓవిప్రశ్రేష్ఠా! ఏమి వచ్చినది నీ విట్లగుటకు? నీకు నాపైఁ గల ప్రేమ యెక్కడకుఁ బోయెను? నావృత్తాంతమున నీకు మనోవ్యథను గలిగించిన వాక్య మేది?" అని ససంభ్రమయై పలికెను. అంతట విప్రసుతుండు తనకుఁ దానే యూఱడించుకొని వేశ్యారూపమున నున్న యాబ్రాహ్మణికి నిట్లనియెను.

"అక్కటా! మహానుభావుండును తపోనియమవంతుండును నగు ధృతవ్రతుండు నాతండ్రి! నే నాయనపుత్త్రుండను! ఈనీవు నాతల్లివైన మహీసతివి. దైవయోగంబున మన కిట్టిసంగమంబు ఘటిల్లినది."

ఈవచనంబుల నాలకించి యావిప్రకాంత విధినియోగంబున నైన తనదురవస్థకు మిక్కిలి దూరపిల్లెను. తల్లియుఁ, బుత్త్రుండును నిట్లు దుఃఖనిమగ్నులై యారాత్రి గడపిరి. అంతట లోకంబు నెల్ల వెలిఁగించుచు సూర్యోదయవేళ సంప్రాప్తం బయ్యెను. అప్పు డాబ్రాహ్మణతనయుఁడు తనగురు వైన గాలవమహామునిసన్నిధికిం బోయి యాతనికిఁ దనవృత్తాంతము నిట్లు నివేదించెను.

ఓబ్రహ్మజ్ఞశ్రేష్ఠా! మహామునీంద్రా! నేను సుప్రసిద్ధుఁ డైన ధృతవ్రతుని పుత్త్రుఁడను. ఇంతకుమున్ను మీచేఁ బోషింపఁబడినవాఁడను, ఉపనయనాదిసంస్కారంబులను గాంచినవాఁడను నేనే. ఓప్రభో!

ఆనాఁడు మీయాశ్రమంబున నన్ను నర్పించి చనిన మహీ యనునది మాతల్లి. అనంతరవృత్తాంతము నేమని విన్నవింతును? ఇఁక నేమి చేయుదును. ఈనాపాపంబునకుఁ బ్రాయశ్చిత్త మేది?" అని శోకింపఁ బూఁనెను. గాలవుండును ద్విజసుతుని చెప్పినవృత్తాంతమువలన విష య మంతయును గ్రహించి యిట్లనియెను. ౹౹ వత్సా! శోకంబు మా నుము. నిత్యమును నపూర్వమైన నీరూపద్వయమును గాంచియే విష యవైశద్యముకొఱకు నిన్నిట్లు ప్రశ్నించితిని. ఇప్పుడు నీసంగతి యంతయును నాకు విశదమైనది. చింతిల్లకుము. నీపాపపుంజ మెల్ల నీగంగాస్నానంబువలన నిసుమంతయేని మిగులకుండ నేదినంబున కా దినంబే ప్రక్షాళితంబై క్షయంబుం గాంచియున్నది. దీనికి నీతీర్థమా హాత్మ్యంబును నీగౌతమీమహాగంగాప్రసాదంబును గారణంబులు. ఇదియుఁగాక నాయనా! నీవు పవిత్రుఁడ వైతివి. దీనికి నంతమా త్రంబును సందేహింప నక్కఱలేదు. ఏమన, నేను నిత్యమును నీ వీ తీరంబున కరుగుదెంచునప్పుడు కలుషావృతంబైన విరూపంబును, స్నా నానంతరంబు సూర్యాగ్నిసన్నిభంబైన గుణోత్కరరూపంబును నీయెడఁ గాంచుచున్నవాఁడను. మఱియు స్నానమునకు నీవు వచ్చునప్పుడు సమస్తపాపంబులును నీమొగంబున వ్రేలుచున్నట్లును స్నానం బానర్చి నీవు పోవునప్పు డాపాపంబు లన్నియు దుల్లిపోయి నీవు పరిశుద్ధస్వరూ పుఁడవై పావనుఁడ వగుచున్నట్లును నేను నిత్యమును గనుఁగొనుచునే యున్నాను. కావునఁ బాపభయముగాని నీవుచేసికొనవలసిన ప్రాయ శ్చిత్తముగాని యీగౌతమీగంగాదేవియనుగ్రహంబున నీకు లే దని దృఢముగా నమ్ముము. వేశ్యారూపిణి యైన యీకాంత నీతల్లి యని నే నెఱుఁగుదును. ఈమె యత్యంతపశ్చాత్తప్త యైనది గావున నీమె యుఁ బాపములనుండి నివృత్త యైనది. పశ్చాత్తాపమువంటి ప్రాయ

శ్చిత్తము లేదనగా వా? వత్సా! ప్రాణికోటికి విషయలోలత్వము స్వాభావికమే. అయినను, పురాకృతపుణ్యవిశేషంబున సత్సాంగత్యము లభించి, యాయాజీవు లాయాపాపంబులనుండి నివృత్తంబు లగుచుండును. నీజనని పూర్వపుణ్యబలంబున నిప్పుడు మిక్కిలి పశ్చాత్తప్తురాలైనది. ఈపవిత్రతీర్థంబున నవగాహనం బొనరించునేని పరమపవిత్రురా లగునుజుమా!''

నారదా! గాలవమునీంద్రుని యీయుపదేశవాక్యంబులను విని యామాతాపుత్రు లిరువురును నితాంతభక్తిసంతోషంబొప్ప నాగౌతమీగంగయందు భక్తిపూర్వకంబుగ స్నానం బొనర్చి యిరువురు నొక్కమాటుగఁ బాపవిముక్తులైరి. ఆదినంబునుండియు నమ్మహాతీర్థంబునకు ధౌతపాపనామంబు సుప్రసిద్ధం బయ్యెను. మఱియు దానికి పాపప్రణాశనం బనియు, గానతీర్థం బనియు నితరనామంబులు గలవు. ఈతీర్థరాజంబు సకలమహాపాతకంబులను, ఉపపాతకంబులను నశింపఁజేయుటయే కాక యగణ్యమగుపుణ్యతీర్థంబై యొప్పుచున్నది.

—• విశ్వామిత్రతీర్థవర్ణనము •—

అనంతరము బ్రహ్మదేవుఁ డిట్లనియెను. నారదా! దశరథనందనుం డగుశ్రీరామచంద్రుండు సీతాసహితుండై పితృదేవతలకుఁ దర్పణం బొనరించినతీర్థంబు పితృతీర్థం బని చెప్పంబడుచున్నది. అచ్చటఁ గావించు స్నానదానపితృతర్పణాదికకర్మంబు లెల్ల నక్షయంబు లగును. అచ్చోట రఘువంశతిలకుండును, రాజేంద్రుండును నగు శ్రీరాముఁడు తత్త్వవిదు లగుమహాత్ములతోఁ గూడియున్న విశ్వామిత్రసంయమీంద్రుని భక్తిమెయిఁ బూజించెను. పరమపవిత్రంబును, పుణ్యదాయకంబును నగు నాస్థలంబు విశ్వామిత్రతీర్థం బనం బరగుచున్నది. ఆతీ

స్థరాజంబున కానామము వేదవాదులగు మునీంద్రులచే నిర్దిష్టంబు గాఁబడినది. ఆనామమెట్లు గలిగెనో వివరించెద నాకర్ణింపుము.

పూర్వకాలమున నొకప్పుడు లోకభయంకరం బగు ననావృష్టి దోషము సంభవించెను. ఆఘోరసమయంబున విశ్వామిత్రమహాముని భార్యను, శిష్యులను వెంటఁబెట్టుకొని సుక్షేత్రం బగు గౌతమీనదీతీరంబునకు వచ్చెను. ఆఁకటిచే మలమలమాడుచుఁ గృశాంగులై యున్న తనయాలుబిడ్డలను శిష్యులను గాంచి వ్యథాకులితచిత్తుండై పూజ్యుండైన యవ్విశ్వామిత్రమునిచంద్రుఁడు తనశిష్యులం జేరఁబిలిచి యిట్లనియెను. "వత్సలారా! ఎచ్చటికిఁ బోయి యైననుసరే, ఏవిధముగా నైననుసరే, ఏమాత్రమైననుసరే, ఎట్లున్ననుసరే భక్ష్యభోజ్యాదులైన యాహారపదార్థములను గొనిరండు! ఆలస్యము వలదు. ఇదిగో! ఈదారిని పొండు. క్షణకాలములోఁ దెండు." గురువర్యుఁ డిట్లాజ్ఞాపింపఁగానే క్షుధాతురులైయున్న యాశిష్యులు భోజనపదార్థసంగ్రహణార్థము బయలువెడలి పోయి, పలుచోట్లం దిరిగితిరిగి తుదకుఁ జచ్చిపడియున్న యొకశునకమును గాంచి దానిం గొని శీఘ్రముగ గురువుచెంతకు వచ్చి చచ్చినయాకుక్క నాయన కిచ్చిరి. విశ్వామిత్రుండును "భద్రమగు!" అనుచు సంప్రీతితో దానిం గ్రహించెను. పిమ్మట నమ్మునీంద్రుండు శిష్యులం గనుంగొని "దీనిమాంసమును ఖండించి, జలంబులం బ్రక్షాళనంబు చేసి పచనం బొనర్పుఁడు; యథావిధిగ దాని నగ్నియందు వేల్చి, దేవ, ఋషి, పితృ, గుర్వతిథులకు సంప్రీతిం గావించినపిమ్మట తచ్ఛేషమును మన మందఱమును భుజింతము." అని చెప్పెను. తదాజ్ఞానుసారముగ నాతనిఛాత్రులాప్రకారము దానిని పచనము గావింపసాగిరి.

కుక్కమాంసమును వండుచున్నప్పుడే దానినుడికించుచున్న

యగ్నిదేవుండు దేవదూతరూపమున నమరసభకుం బోయి దేవగణంబులతో "అయ్యా! దేవతలెల్లరును క్షుధాతురులైన కౌశికఋషీంద్రునిచేఁ గల్పితమైన కుక్కురమాంసమును భక్షింపనై యున్నారు." అని పలికెను. వీతిహోత్రుని యావచనంబుల నాలించి నిర్జరనాథుండగు నింద్రుండు డేగరూపము ధరించి యాకాశమార్గంబున వచ్చి విశ్వామిత్రశిష్యులు వండుచున్న యామాంసపూర్ణపాత్రము నెత్తికొని గగనవీథి కెగసిపోయెను! అది గాంచి యాశిష్యులు గురుసన్నిధికిం బోయి శ్యేనమొకటి వచ్చిన యపకారమును గురువునకు విన్నవించిరి. ఆకటిచేఁ గడు పంటుకొనిపోవుచున్న యామునీంద్రుండా మాటలు విని క్రుద్ధుండై, దేవేంద్రుని శపియించుటకు సంసిద్ధుండయ్యెను. ఈసంగతిని సునాసీరుండెఱింగి శరవేగమునఁ గ్రిందికి వచ్చి యామాంసస్థాలిని మధుపూర్ణపాత్రము (తేనెకుండ) గా మార్చి యాపంటపాత్రియపై నుంచెను. దానిం జూచి యాఋషిసత్తముండు, క్రోధఘూర్ణితస్వరంబున 'ఇంద్రా! నీ వమృతమును దెచ్చి యున్నను మాకక్కఱలేదు. దాని నీవే తీసికొనిపొమ్ము. మాకుక్కురమాంసమునే మాకిమ్ము. అట్లియ్యవేని నిన్ను భస్మీభూతునిం గావించెదను' అని వక్కాణించెను. అప్పు డింద్రుండు కడుంగడు భీతుండై "మహామునీంద్రా! అసహ్యకరమైన కుక్కురమాంసముతో నేమిపని? జిహ్వాకింపయిన తేనెను హోమముచేసి, యనంతరము సకుటుంబముగ నారగింపుము." అని పలికెను.

దేవనాయకుని యావాక్యమ్ములనాకర్ణించి ఋషిప్రవరుండు "దివస్పతీ! వలదు! ఆమధువు వలదు! ఈమధుసేవనమువలన నయ్యెడిలాభమేమి? జీవలోకమెల్ల క్షుధాతురమై కృశించి యుండఁగా, నేను మాత్రి మామధు వెట్లు భక్షింపఁగలను? ఆందఱకును

నమృతము లభించునేని నేనును నమృతమును భక్షించెదను. లేదేని దేవపితృదేవతల కీకుక్కురమాంసమును నివేదించి తచ్ఛేషమే నేనును భుజించెదను. దీనివలన నా కేవిధమైనపాపమును లేదు. " అని పలికెను.

అప్పుడు భీతచేతస్కుండైయున్న సహస్రాక్షుండు చేయునది లేక తత్క్షణమే మేఘబృందమును రప్పించి యమృతవర్షముం గురియించెను. అయ్యమృతముచేఁ బ్రజలెల్ల సంతృప్తులైరి. ఈరీతిని విశ్వామిత్రుఁ డమృతవర్షమును దెప్పించి దానిచే దేవపిత్రాదిలోకత్రయమును సంతృప్తంబు గావించి మించి యనంతరము దానును దనకుటుంబమును, శిష్యగణంబుతోఁ గడుపార నారగించి ప్రహృష్టహృదయుం డయ్యెను.

నారదా! సురనాథుండు స్వయముగ వచ్చి యమృతవర్షమును గురియించి విశ్వామిత్రుండు మాంసవిసర్జనముఁ గావించిననాఁట నుండియు బహు పుణ్యప్రదం బైనయాతీర్థంబునకు విశ్వామిత్రతీర్థం బను నామం బాఖ్యాతం బయ్యెను. అచ్చటఁ గావించుస్నానదానాది కర్మంబు లెల్ల బహుక్రతుఫలంబుల నొసగును. అందును మానవలోకమున కీతీర్థంబు సమస్తపుణ్యప్రదంబు—మఱియు నీసుప్రసిద్ధతీర్థంబునకు విశ్వామిత్రి యనునామంబె కాక మధుతీర్థం బనియు, ఇంద్రతీర్థం బనియు, శ్యేనతీర్థం బనియుఁ బర్జన్యతీర్థం బనియు నితరనామంబులును గలవు.

—॥ శ్వేతతీర్థవర్ణనము. ॥—

ఇట్లు చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు మరల నారదునితో నిట్లనియెను. కుమారా! త్రైలోక్యవిశ్రుతంబును, శుభప్రదంబును నగు శ్వేతతీర్థం బనుతీర్థరాజం బొకండు గలదు. ఈతీర్థనామంబు శ్రవణముల సోఁకి

యగ్నిదేవుండు దేవదూతరూపమున నమరసభకుం బోయి దేవగణంబులతో "అమ్మో! దేవతలెల్లరును క్షుధాతురులైన కౌశికఋషీంద్రునిచేఁ గల్పితంబైన కుక్కురమాంసమును భక్షింపనై యున్నారు." అని పలికెను. ఏతీహోత్రుని యావచనంబుల నాలించి నిర్జరనాథుం డగునింద్రుండు డేగరూపము ధరించి యాకాశమార్గంబున వచ్చి విశ్వామిత్రశిష్యులు వండుచున్న యామాంసపూర్ణపాత్రము నెత్తికొని గగనవీథి కెగసిపోయెను! అది గాంచి యాశిష్యులు గురుసన్నిధికిం బోయి శ్యేన మొనర్చిన యపకారమును గురువునకు విన్నవించిరి. ఆకటిచేఁ గడు పంటుకొనిపోవుచున్న యామునీంద్రుం డామాటలు విని క్రుద్ధుండై, దేవేంద్రుని శపియించుటకు సంసిద్ధుం డయ్యెను. ఈసంగతిని సునాసీరుం డెఱింగి శరవేగమునఁ గ్రిందికి వచ్చి యామాంసస్థాలిని మధుపూర్ణపాత్రము (తేనెకుండ) గా మార్చి యాపంటపొయ్యిపై నునిచెను. దానిం జూచి యాఋషిసత్తముండు, క్రోధఘూర్ణితస్వరంబున 'ఇంద్రా! నీ వమృతము దెచ్చి యున్నను మా కక్కఱ లేదు. దాని నీవే తీసికొనిపొమ్ము. మాకుక్కురమాంసమునే మాకిమ్ము. అట్లియ్యవేని నిన్ను భస్మీభూతునిం గావించెదను' అని వక్కాణించెను. అప్పు డింద్రుండు కడుంగడు భీతుండై "మహామునీంద్రా! అసహ్యకరమైన కుక్కురమాంసముతో నేమిపని? జిహ్వాకింపయిన తేనెను హోమము చేసి, యనంతరము సకుటుంబముగ నారగింపుము." అని పలికెను.

దేవనాయకుని యావాక్యమ్ముల నాకర్ణించి ఋషిప్రవరుండు "దివస్పతీ! వలదు! ఆమధువు వలదు! ఈమధుసేవనమువలన నయ్యెడి లాభ మేమి? జీవలోక మెల్ల క్షుధాతురమై కృశించి యుండఁగా, నేను మాత్రము మామధు వెట్లు భక్షింపఁగలను? ఈ దఱికును

నమృతము లభించనేని నేను నమృతమును భక్షించెదను. లేదేని దేవపితృదేవతల కీకుక్కురమాంసమును నివేదించి తచ్ఛేషమే నేను భుజించెదను. దీనివలన నా కేవిధమైనపాపమును లేదు." అని పలికెను.

అప్పుడు భీతచేతసుండైయున్న సహస్రాక్షుండు చేయునది లేక తక్షణమే మేఘబృందమును రప్పించి యమృతవర్షముఁ గురియించెను. అయ్యమృతముచేఁ బ్రజలెల్ల సంతృప్తులైరి. ఈరీతిని విశ్వామిత్రుఁడమృతవర్షమును దెప్పించి దానిచే దేవపిత్రాదిలోకత్రయమును సంతృప్తంబు గావించి మించి యనంతరము దానును దనకుటుంబమును, శిష్యగణంబులతోఁ గడుపార నారగించి ప్రహృష్టహృదయుం డయ్యెను.

నారదా! సురనాథుండు స్వయముగ వచ్చి యమృతవర్షమును గురియించి విశ్వామిత్రుండు మాంసవిసర్జనముఁ గావించిననాఁట నుండియు బహు పుణ్యప్రదం బైనయాతీర్థంబునకు విశ్వామిత్రతీర్థం బను నామం బాఖ్యాతం బయ్యెను. అచ్చటఁ గావించుస్నానదానాది కర్మంబు లెల్ల బహుక్రతుఫలంబుల నొసగును. అందును మానవలోకమున కీతీర్థంబు సమస్తపుణ్యప్రదంబు—మఱియు నీసుప్రసిద్ధతీర్థంబునకు విశ్వామిత్ర మనునామంబె కాక మధుతీర్థం బనియు, ఇంద్రతీర్థం బనియు, శ్యేనతీర్థం బనియుఁ బర్జన్యతీర్థం బనియు నితరనామంబులును గలవు.

శ్వేతతీర్థవర్ణనము.

ఇట్లు చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు మరల నారదునితో నిట్లనియెను. కుమారా! త్రైలోక్యవిశ్రుతంబును, శుభప్రదంబును నగు శ్వేతతీర్థం బనుతీర్థరాజం బొకండు గలదు. ఈతీర్థనామంబు శ్రవణముల సోఁకి

నంతమాత్రంబున సమస్తపాపంబులును నశించిపోవుచున్నవి. పూర్వకాలమున గౌతమమహర్షికిఁ బ్రాణసఖుఁడును, అతిథిపూజానిరతుండును, గౌతమీనదీతీరనివాసియు, మనోవాక్కాయకర్మంబుల నెప్పుడును శివుని ధ్యానించుచుఁ బూజించుచు నుండువాఁడును నగు శ్వేతుఁడను బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుం డొకండు గలఁడు. శివభక్తుఁడగు నాద్విజవర్యుఁడారీతిని అతిథిసంతర్పణములతోడను, శివధ్యానముతోడను, తద్భక్తిపరాయణత్వముతోడను దనయాయువునంతయుఁ గడపివైచెను. అనంతర మొకనాఁటితో నాతనియాయువు చెల్లఁగా యమధర్మరాజు నాజ్ఞచే యమకింకరు లాశివభక్తుని ప్రాణములను దీసికొనిపోవలయునని వచ్చిరి కాని వారాతనిగృహంబునఁ బ్రవేశింపఁజాలక పోయిరి.

ఆలస్యం బగుటయు నప్పుడు చిత్రికుండు మృత్యుదేవతం బిలిచి ఓమృత్యువా! గతాయువగు శ్వేతుం డింకను రాలేదు. ఆతనిఁ గొనితెచ్చుటకై పోయిన యమదూతలును రాలేదు. దీనికిఁ గారణమేమో తెలియకున్నది. వాస్తవముగా నీవు మృత్యువు గదా! నీవిట్లు నియమము నుల్లఘించుట యుచితము గాదు. అని పలుకుటయు మృత్యువు కోపించి యాక్షణంబుననే తాను స్వయముగా శ్వేతగృహంబునకుం బోయి చూచెను. యమదూత లాయింటివెలుపల భయవిహ్వలురై నిలిచియుండిరి. వారిం గాంచి యిదియేమని మృత్యువు ప్రశ్నించుటయు యమదూతలు జంకుచు " అదిగో! చూడుము ఈశ్వేతుని శివుండు స్వయముగా సంరక్షించుచున్నాఁడు. అందుచే మేమాతని వంకఁ దేఁచూచుటకైనను శక్తులము గాఁజాలకున్నాము. మహాదేవుండెవ్వరియెడఁ బ్రసన్నుఁడై యుండునో వారి కితరభయంబు లెట్లుండును! " అని చెప్పిరి. అప్పుడు పాశపాణి యగుమృత్యువు శ్వేతుని సమీపమునకుం బోయెను. ఆమృత్యువునుగాని కింకరులనుగాని

యా బ్రాహ్మణుఁడు చూడనే లేదు. అతఁడు నిశ్చలభక్తిపూర్వకంబుగాఁ శివారాధనముం గావించుచుండెను. అప్పుడు పాశమును చేతఁబట్టుకొనివచ్చిన మృత్యువుం గాంచి శివానుచరుండగు దండి "ఓ మృత్యువా! నీవిచ్చటికి కేల వచ్చితి"వని ప్రశ్నించెను. "నేనిప్పుడీ శ్వేతుఁడను విప్రునిఁ దీసికొనిపోవుటకై వచ్చితి" నని మృత్యువు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

అప్పుడు దండి నీవిటనుండి వెడలిపోవలయు నని చెప్పుచున్నను వినక మృత్యువు శ్వేతునిపైఁ బాశమును వైచుటయు దండి కుపితుండై శివదత్తం బగు దండముచే మృత్యువును బ్రహరించెను. అమ్మహాఘాతముతో మృత్యువు క్రిందఁబడిపోయెను. ఆమృత్యునిహతింగాంచి యమకింకరులు బెదరి యతిత్వరితంబుగ యమసన్నిధికిం బోయి యెల్లవృత్తాంతము నాతనికి విన్నవించిరి. అది విని మహిషవాహనుం డగు యముండు కుపితుండై చిత్రగుప్తుని, యమదండమును, మహిషమును, భూతబేతాళములను, ఆధివ్యాధులను, అక్షిరోగము, కర్ణరోగము. కుక్షిరోగము, కర్ణమూలము, త్రివిధజ్వరములు మొదలగు రోగములను, సమస్తనరకములను త్వరపడవలయు నని యాదేశించి స్వయంబుగఁ దానే యతిత్వరితగమనముతో నచ్చటికిం బోయెను. ఇట్లు బలపరివృతుండై మహిషవాహనారూఢుండై వచ్చియున్న ప్రేతనాథునిం గాంచి నందీశ్వరుండు వినాయకునకును, స్కందునకును, భూతపతికిని, దండికిని దదాగమనంబు నెఱింగించెను.

ఆసమయంబున నచ్చట సర్వలోకభయంకరంబగు మహారణంబు జరిగెను. కార్తికేయుండు తనయాయుధం బగుశక్తిచే యమకింకరుల దేహములను భిన్నభిన్నములుగాఁ జేసి యమునికూడఁ బ్రబలాహతునిం గావించెను. అప్పుడు హతశేషులగువారు సత్వరంబుగ

నాదిత్యునిచెంతకుం బోయి సర్వవృత్తాంతము నాతని కెఱింగించిరి. ఆయుక్ష్మితవ్యాపారము నాలించి యాదిత్యుండు బ్రహ్మ, విష్ణుదేవుఁడు, ఇంద్రుఁడు, అగ్ని, వరుణుఁడు, చంద్రుఁడు, ఆదిత్యగణము, మరుద్గణము, లోకపాలగణము మొదలగువారితోఁ గలసి యాస్థానమునకుం బోయి గంగాతీరంబున మృతావస్థయందున్న దక్షిణేశ్వరుం గాంచి మిగులవిచారించెను. అప్పుడు సముద్రనదీనదంబులును, నగంబులును, వివిధజీవులును వైవస్వతునిం గాంచుటకై వచ్చియుండిరి. అట్లు హీనబలుండై పడియున్న యమునింగాంచి యెల్లవారును భయప్రకంపితులై పోయిరి.

అప్పుడు దేవత లందఱును మహాదేవుం డగుశివునకుఁ బునఃపునరభివందనంబులు గావించుచు కరకమలంబులు జోడించుకొని «ఓ యాదికర్తా! నీలకంఠా! భక్తజనానురాగంబును, దుష్టదమనసామర్థ్యంబును నీకు నిత్యంబులు" అట్టినీకు మానమస్కారము. ఓబ్రహ్మప్రియా! దేవప్రియా! నీకుఁ బ్రణామశతంబులు. ఈశ్వేతుండనుద్విజుండు నీకుఁ బరమభక్తుఁడు. ఈతని కింక నాయువు లేదు. అయినను నిప్పుడు సమస్తదేవతలును గూడి యీతని గొనిపోఁజాలకున్నారు. ఓజగన్నాథా! ఇట్టినీభక్తప్రియత్వముం గాంచి మేమందఱమును బరమహర్షంబు నందుచున్నారము. కృపాళుండవగునీశరణంబు గన్నవారిని గృతాంతుండైనను దేరిచూడఁజాలఁడు. ఇందువలననే శివస్వరూపుండవగునిన్ను సకలజీవులు నాశ్రయించుచుందురు. ఓశంకరా! నీవే యీ విశ్వంబున కంతకును బ్రభుండవు. ఈవిశ్వపాలనంబునకు నీకంటెసమర్థుం డగువాఁ డెవ్వఁడున్నాఁడు?" అని యిట్లు సన్నుతించుటయు శివుండు ప్రసన్నుండై వారియెట్టయెదుట సాక్షాత్కరించి «మీ కేమి కావలయునో కోరుకొనుఁడు" అని యనుగ్రహించెను.

అంత దేవతలందఱును సంతుష్టులై "మహాదేవా! వైవస్వతుండగు యముఁడు సర్వజీవనియామకుండై యున్నవాఁడు. ఈతఁడీలోకంబున ధర్మాధర్మవ్యవస్థాపనంబుకొఱకుఁ బ్రతిష్ఠితుం డయ్యెను. ఈతఁ డెట్టియపరాధమును గావించినవాఁడు గాఁడు; ఎట్టిపాపమును జేసి యెఱుంగఁడు. ఈతఁడు లేకున్నచో జగద్విధాతయుద్దేశమేదియును సిద్ధింపఁజాలదు. ఈతఁ డెంతమాత్రమును వధార్హుండు గాఁడు. కావున నోదేవా! ఈతనిసపరివారంబుగఁ బునర్జీవితునిం గావింపుము. మహాత్ములం గూర్చి కావించినప్రార్థనము సఫలము గావలసినదే కాని యెన్నటికిని విఫలముగానేరదుగదా!'' అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించిరి.

అప్పుడు భగవంతుండగుశివుండు దేవతలందఱును నామాట కంగీకరించినచో నేనీతని బ్రదికించెద నని చెప్పెను. ఆమాట విని దేవతలు "దేవరయిష్టానుసారము మేమందఱమును బ్రవర్తించెదము. హరివిరించిప్రభృతులగుసకలదేవతలును సకలజగంబులును నీయధీనములు గదా!'' అనుటయు భగవానుండగుశంకరుండు "అట్లయినచో మద్భక్తులగువా రెన్నటికిని మృత్యుముఖపతితులు గాకుందురుగాక!'' అనియెను. అంతదేవత లందఱును కృతాంజలిపుటులై "దేవా! మీ రిట్లు తలంచుట యుక్తము గాదు. అట్లయినచో నీచరాచరప్రపంచం బంతయు నమరత్వముం గాంచఁగలదు. ఓజగన్మయా! ఇఁక మర్త్యులకు నమర్త్యులకును భేదమేముండును? కావున మీరిట్లాదేశించుట న్యాయముగాదు" అని విన్నవించిరి.

భగవానుండగుశివుండు మరల నిట్లనియెను. ఓదేవతలారా! మీరు నామాటల నాలకింపుఁడు. నాభక్తులును, విష్ణుభక్తులును, గౌతమీసేవానిరతులును కేవలము మాయధీనులే యైయుందురుగాక! వారియెడల నీయమునకెట్టియధికారమును లేకుండుఁగాక! ఆతఁడు

వారిమాటలైన నెత్తకుండవలయును. ఆధివ్యాధులు వారినెన్నఁడు సేవిధముగను బాధింపకుండవలయును. శివశరణ్యులగువారి కవిలంబముగ ముక్తి లభించుఁగాక! సానుచరుండగుయముండు వారి కైంకర్యంబును వినతుండై యుండవలయును. అని యాదేశించుటయు దేవతలందఱును మహాదేవునివాక్యములను శిరసావహించిరి.

అప్పుడు భగవానుఁడు నందికేశ్వరుంగాంచి నీవు గౌతమీ జలంబులచే మృతులగుయమాదులనభిషేకింపు మనియాజ్ఞాపించెను. అనంతరము నందిచే నభిషిక్తులై యమాదులెల్లరును బునర్జీవితులై దక్షిణాభిముఖులుగఁ బ్రస్థానంబు గావించిరి. గౌతమీనది యుత్తరతీరంబున విష్ణుప్రభృతులగుసకలదేవతలును దేవదేవుం డగుమహేశ్వరునిఁ బూజించిరి. అచ్చట నష్టాయుతంబులును, జతుస్త్రిశసహస్రంబులు నగుతీర్థంబు లుత్పన్నంబు లయ్యెను. అట్లె దక్షిణతీరంబునను మఱి దియాఱువేలతీర్థములు వెలసెను. ఇది శ్వేతతీర్థపుణ్యచరిత్రము. ఇచ్చట మృత్యుపతనం బగుటచే దీనికి మృత్యుతీర్థంబను నామంబు గూడఁ గలిగెను. ఈతీర్థశ్రవణమాత్రంబునఁ బరమాయువును, తీర్థస్నానంబున సర్వపాపక్షయంబు నగును. భుక్తిముక్తిదాయకంబగునీ తీర్థచరిత్రశ్రవణపఠనాదులును, స్మరణంబునుగూడ బాపనాశకంబులు.

—। మృతసంజీవనీతీర్థము ।—

మానవులకు సర్వసిద్ధిప్రదంబును, సర్వపాపప్రశమనంబును, సర్వవ్యాధినివారణంబు నగు శుక్రతీర్థము లోకవిఖ్యాతమైనది. అంగిరుఁడు, భృగుఁడు ననుపరమధార్మికులగు నిరువురుఋషులు గలరు. వారికి రూపగుణసంపన్నులును, మహాప్రాజ్ఞులు నగుజీవుఁడు, కవి యను నిరువురు పుత్త్రులు జనించిరి. ఆకుమారులిరువురను నిరంతర

మును తల్లిదండ్రులకు విధేయులై వర్తిల్లుచుండిరి. కొంతకాలమునకుఁ దండ్రు లయ్యిరువురుకుమారుల నుపనీతులం గావించి తమలో నొకరాపుత్రద్వయమును విద్యాధ్యయనంబు సేయించుటకును దక్కినవారు నిర్విచారముగ నుండుటకును నాలోచించుకొనిరి. అప్పు డంగిరసుఁడు భార్గవునిం గాంచి "నే నీతనయుల కిరువురకును విద్యాభ్యాసంబు గావించెదను. నీవు సుఖంబుగ నుండుము" అనియెను. భృగువుం డాతనివచనంబు లాలించి యదియే యుక్తం బనియంగీకరించి తనతనయుం డగుశుక్రునిశిక్షాభారమంతయు నంగిరునిపైఁ బెట్టి తాను వెడలిపోయెను. అంగిరుఁడే యయ్యుభయబాలకులకును విద్యాభ్యాసము సేయుచుండెను.

కాని యంగిరునివిద్యాశిక్షణముమాత్రము సమభావముతో నుండక తనపుత్రునియందుఁ బక్షపాతము గలిగి యుండెను. అది యెఱింగి బాలుం డగుశుక్రుం డొకనాఁడు గురునిం గాంచి "గురుదేవా! నీవు ప్రతిదినంబును విషమభావంబున నన్నుఁ జదివించుచున్నావు. వాస్తవముగా నీవంటిగురునకుఁ బుత్రుఁడనియును, శిష్యుఁడనియును భేదభావ ముండుట యుచితము గాదు. కేవలము మూఢులగు దేశికులుమాత్రమే శిష్యకోటియందు వైషమ్యమును గలిగి యుందురు. విషమబుద్ధులగుగురులపాపమునకుఁ బరిమితి యనునది లేదు. ఓ మహాచార్యవర్యా! నీవు సర్వజ్ఞుఁడవు. నేనునీకుఁ బునఃపునరభివాదనంబు లాచరించుచున్నాను. మఱియొకగురునియొద్ద విద్యాభ్యాసంబు గావించుకొనుటకు నన్ను [illegible]ప్రుము. మహాత్మా! నేనిప్పుడు నాతండ్రిచెంతకుఁ బోయి యాచించెదను. ఆతఁడును విషమబుద్ధియే యగునేని మఱియొకచోటి కెక్కడకైనను బోయెదను. స్వామీ! నీకంతయును విన్నవించితిని. ఇఁక నాకు సెలవి మ్మవలయును" అని

ప్రార్థించి, యాతఁడు గురునిచే ననుమతుండై యటనుండి వెడలిపోయెను.

అట్లు పోవుచు నాతఁడు తనలో "నేను సకలవిద్యాపారంగతుండ నైనతరువాతనే జనకునిచెంతకుం జనియెదను. నాకట్టిగురుండెచ్చట లభించును? ఈవిషయమై నేనెవ్వరి నడుగుదును?" అని భావించుకొనుచు మహాప్రాజ్ఞుండును, వృద్ధుండు నగు గౌతమునిసన్నిధికిం బోయి యోమునిశ్రేష్ఠా! నాకెవ్వఁడు గురుండు కాఁగలుగునో యానతీయవలయును. నీవు నిర్దేశించిన యాగురునిచెంతకుఁ బోయి నేనాశ్రయించెద నని ప్రార్థించెను. గౌతముండును బాగుగ నాలోచించి జగద్గురుండును, జగదీశ్వరుండు నగుశంభుండు నీకుఁ దగినగురుండని తెలిపెను. ఆతనినాశ్రయించుటకు నేనెచ్చటికిఁ బోవలయు నని శుక్రుండు ప్రశ్నించుటయు నీవు గౌతమీతీరంబునకుం బోయి శుచివై స్తోత్రపాఠంబులచే శంకరునిఁ బరితుష్టుం గావింపుము. అతఁడు ప్రసన్నుండై నీకు విద్యాదానంబు గావించు నని గౌతముండు బోధించెను.

ఇట్లు గౌతమునిచేఁ బ్రబోధితుండై భార్గవుండు గోదావరీతటంబునకుం జని యందు స్నానంబు చేసి శుచియై యథావిధిగ మహాదేవు నీవిధముగా సన్నుతింప నారంభించెను. "ఓబాలచంద్రధరా! ప్రభూ! శంకరా! నేను కేవలమును బాలకుఁడను. నాబుద్ధిగూడ బాలజనోచితమైనదియే. నీస్తోత్రగీతముల నేనేమియు నెఱుంగను. నీకు నానమస్కారము. నాగురుండు నన్నుఁ బరిత్యజించి యున్నాఁడు. నాకిఁక సఖు లెవ్వరును లేరు. ఇప్పుడు నాకు నీవే సర్వవిధములను బ్రభుండవు. మహాత్ములకు మహాత్ముడవు, గురులకు గురుండవు నగునీకు వందన సహస్రంబు లాచరించుచున్నాను. నేనల్పబాలకుఁడను. ఓజగన్మయా!

నమస్కారము. ఓసురేశ్వరా! నేను విద్యార్థినై యున్నాను. నాకు నీతత్త్వ మించుకంతయును దెలియదు. నీకృపావలోకముల నాపైఁ బరగింపుము. ఓలోకసాక్షీ! నీకు నమస్కారము." అని యిట్లు శుక్రుఁడు స్తోత్రము చేయుటయు మహేశ్వరుండు ప్రసన్నుండై కుమారా! దేవదుర్లభం బగువరం బెద్దియైనను గోరుకొమ్మని యనుగ్రహించెను.

అప్పు డుదారబుద్ధి యగుశుక్రుండు కృతాంజలియై "దేవదేవా! బ్రహ్మాదిదేవతలును, సమస్తఋషిగణంబులునుగూడ నెఱుంగని మహావిద్యను నాకుఁ బ్రసాదింపఁగోరెదను. నీవే నాకుఁ బరమగురుండవు" అని వేడుకొనియెను. అంత శంకరుండు విబుధగణంబుల కపరిజ్ఞాతం బగుమృతసంజీవనీవిద్య నాతని కుపదేశించుటయే కాక సకలలౌకికవిద్యలనుగూడ నాతనికిఁ బ్రసాదించెను. శంకరుండు ప్రసన్నుండైనచో నిఁక వరప్రదానమున కభావ మేమున్నది? శుక్రుం డిట్లు మహాదేవునివలన విద్యాలాభంబు నంది తనజనకునిసన్నిధికిం బోయెను. ఆభార్గవుం డావిద్యాప్రభావముచే దైత్యగణంబులకుఁ బూజనీయుండగుగురుఁడయ్యెను.

ఒకప్పుడు బృహస్పతిపుత్రుం డగుకచుండనువాఁడు శారదాంతరముచే నాతనికడనుండి యమ్మహావిద్యను గ్రహించెను. క్రమముగా నాతనిమూలమున బృహస్పతియును సకలదేవతలునుగూడ నమ్మహావిద్యను బడయఁగలిగిరి. ఆశుక్రుం డేస్థానమునందుండి యామహేశ్వరు నారాధించి మృతసంజీవనీవిద్యను సాధింపఁగలిగెనో యాస్థానము గౌతమీనదియుత్తరతీరము. అదియే శుక్రతీర్థం బను నామంబునఁ బ్రసిద్ధం బయ్యెను. దానికి మృతసంజీవనీతీర్థం బనుగూడ నామాంతరము గలదు. ఈదివ్యతీర్థ మాయురారోగ్యవర్ధక ... చ్చటిస్నానదానాదులు స్వల్పంబులైనను నక్షయఫలప

— । ఇంద్రతీర్థప్రశంస । —

బ్రహ్మహత్యాపాపవినాశకంబును జగద్విఖ్యాతంబు నగు నింద్ర తీర్థమును స్మరించినమాత్రముననే యఖిలపాపక్లేశంబులును వినష్టంబు లగును. పూర్వకాలంబున నింద్రుండు వృత్రసంహారంబు చేసిన వెనుక నయ్యింద్రునకు బ్రహ్మహత్య తటస్థించెను. ఎచ్చటికేఁగిన నచ్చటనే ప్రత్యక్షంబగుచున్న యాభయంకరబ్రహ్మహత్యం గాంచి యింద్రుండు భీతుండై యొకమహాసరోవరంబుఁ జేరి యందలిపద్మనాళమధ్యంబున మృణాలతంతురూపంబు దాల్చి దాఁగియుండెను. కాని బ్రహ్మహత్య మాత్ర మాతనికొఱకా సరస్తీరంబున దివ్యవర్షసహస్రపర్యంతమును గాచుకొనియుండెను. ఆసమయంబున దేవత లింద్రవిహీనులై యెట్లు యినఁ దమప్రభుని దీసికొనిరావలయు ననునుద్దేశముతో ననేకవిధ ముల నాలోచించుచుండిరి. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుండు దేవతల గాంచి గౌతమీజలంబులచే నింద్రు నభిషిక్తుం గావించినచో నాతఁడు పవిత్రుండుఁ గాఁగలఁడని బోధించెను. దేవతలట్లు నిశ్చయించుకొని సత్వరంబుగ గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యచ్చట సురపతిని గోదావరీ జలంబులచే నభిషిక్తుం గావించిరి. దేవర్షిగణంబు లిట్లయ్యింద్రు నభిషేకించుచుండుటం గాంచి గౌతముండు కోపించి "గురుతల్పగుండగు నిమ్మహేంద్రు నిట్లభిషేకించుట తగదు. ఓదేవతలారా! సత్వరంబుగ మీరిటనుండి వెడలిపొండు. పోనిచో మిమ్ములందఱ నిట భస్మీభూతులం గావించెదను" అని యదలించెను. అమ్మహర్షివచనంబులకు భయపడి దేవతలందఱును దేవేంద్రుని వెంటఁబెట్టుకొని యటనుండి కదలి నర్మదానదికిం బోయి దానియుత్తరతటంబున నింద్రునభిషేకింపనుద్యుక్తులైరి. అ[illegible]గవానుం డగు మాండవ్యమునిశేఖరుండు "మీ రిం[illegible]దినచో మిమ్ము భస్మీభూతులం గావింతు నని

వారించెను. ఆమాటవిని యమునులామునిచంద్రుననేకవిధముల నారాధించి "మహామునీంద్రా! ఈమహేంద్రు నెచ్చట నభిషేకింపఁజూచిన నచ్చటనే విఘ్నము తటస్థించుచున్నది. ఓకల్యాణమూర్తీ! వరదుండవై నీవు మాకట్టివిఘ్నములను శాంతింపఁజేయవలయును. ఈశతమఖు నిఁక నెచ్చట నభిషేకింపవలయునో యానతీయవలయును. మహేంద్రునిపాపప్రక్షాళనంబగు స్థానము సర్వసస్యఫలప్రదంబును, బుణ్యమయంబు నగునట్లనుగ్రహింపవలయును. అచ్చట ననావృష్టి దుర్భిక్షాదిభయంబులు లేక యాస్థానము సర్వకామప్రదంబు గావలయును." అని దేవతలర్థించుటయుఁ ద్రిలోకపూజ్యుం డగుమాండవ్యుండు ప్రసన్నుఁడయ్యెను. కావున నాస్థలంబున నింద్రాభిషేకంబును బాపమలక్షాలనంబు నయ్యెను. అప్పటినుండి దేవమునిగణంబు లాస్థలంబును మాళవనామంబునఁ గీర్తించుచుండిరి. సురపతియభిషేకంబువలన నది నిర్మలంబయ్యెను.

అప్పు డచ్చటికి గౌతమీగంగను గొనితెచ్చి మఱియును బవిత్రంబు గావించుకొని యయ్యింద్రు నభిషేకించిరి. ఆసమయంబున బ్రహ్మయు సురగణంబులును, ఋషులును, విష్ణుదేవుండును, వసిష్ఠుఁడు, గౌతముఁడు, అగస్త్యుఁడు, అత్రి, కశ్యపుఁడు మఱియు నితరదేవర్షిగణంబులును, యక్షపన్నగాదులును గలసి యాగౌతమీజలంబులచే నింద్రు నభిషేకించిరి. బ్రహ్మయుఁ దనకమండలుజలంబులచే నింద్రునభిషేకించెను. ఆజలంబువలన నప్పుడు సిత యనుపుణ్యనది ప్రాదుర్భవించి గౌతమీసంగతంబయ్యెను. ఆనదీసంగమస్థానము సర్వదా దేవమునిజనసేవితంబై యప్పటినుండియు పుణ్యసంగమం బనునామంబునఁ బ్రఖ్యాతంబయ్యెను. సితానదీసంగమస్థానము పవిత్రంబగు నింద్రతీర్థంబయ్యెను. అందు సప్తసహస్రపుణ్యతీర్థంబులు ప్రతిష్ఠితంబు లయ్యె

ను. ఆసకలతీర్థంబులయందును, విశేషించి యాసిక్తాసంగమస్థానంబు నను గావించు నేసత్కర్మంబులైనను నక్షయపుణ్యఫలప్రదంబు లగు ననుట కెట్టిసంశయమును లేదు. ఈపుణ్యచరిత్రమును వినువారును బఠించువారును మనోవాక్కాయకృతంబు లగు సకలపాపంబులనుండియు విడివడి ముక్తిలాభంబు నందఁగలరు.

—॥ పౌలస్త్యతీర్థము ॥—

పౌలస్త్యతీర్థము మానవగణంబులకు సర్వకామప్రదమైనది. ఆతీర్థసేవనంబుచే భ్రష్టరాజ్యులకు రాజ్యప్రాప్తి యగును. పూర్వకాలంబున నుత్తరదిగధీశ్వరుం డగుకుబేరుండు మహాసమృద్ధిశాలియు, సర్వార్థసిద్ధుండు నైయుండెను. ఆతఁడు విశ్రవబ్రహ్మకు జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. మొట్టమొదట నతఁడు లంకారాజ్యమునఁ బ్రతిష్ఠితుం డయ్యెను. ఆతనికి వైమాత్రేయులగు రావణుఁడు, కుంభకర్ణుఁడు, విభీషణుఁడు నను బలశాలురు ముగ్గురు భ్రాతలుండిరి. ధనదుండు నాసోదరులతోఁ గూడ బ్రహ్మదత్తం బగువిమానము నధిరోహించి ప్రతిదినమును భక్తిభావముతో బ్రహ్మదేవునిసందర్శింపఁ బోవుచుండెను. రావణునితల్లి యాకుబేరునిసంపత్తిం గాంచి యసూయాపరవశయై యొకనాఁడు తన పుత్రులం జేరి ‘‘ఓకుమారులారా! నాబ్రతుకువలన నేమిప్రయోజనము? నేను చచ్చుటయే మంచిది. సవతిబిడ్డ లగు దేవదానవులు పరస్పరజయాభిలాషులై యొకరియైశ్వర్యము నొకరు వాంఛించుచుఁ బ్రవర్తించుచుందురు. కాని మీయందట్టిపురుషత్వము లేదు. జయేచ్ఛగాని, శక్తిగాని యించుకంతయును లేదు. శత్రువునకు లొంగి యాతని ననుసరించి జీవించువానిబ్రతుకు నిరర్థకముగదా!’’ అని యుగ్గడించి మిగుల విచారించెను.

అట్లు చెప్పినతల్లిమాటల నాలించి రావణకుంభకర్ణవిభీషణులు వెంటనే వనంబునకుం బోయి మహాతపంబు గావింప నారంభించిరి. తరువాత వారు బ్రహ్మదేవునిచే వరంబులను బడసి వచ్చి తల్లివచనానుసారముగా మాతులమాతామహులమూలమున లంకారాజ్యమును మాకొసంగవలయు నని కుబేరునకు రాయబార మంపించిరి. మాతృదోషముచేతను, రాక్షసభావమువలనను వారికి ధనపతితో గర్భశత్రుత్వము వర్ధిల్లెను. అప్పు డయ్యిరుతెగలవారికిని దేవాసురులకుం బోలె ఘోరయుద్ధంబు సంప్రాప్తంబయ్యెను. ఆరణంబున వారు తమయగ్రజుం డగుకుబేరుని నిర్జించి యాతనిపుష్పకంబును, లంకారాజ్యమును దమవశంబుగఁ జేసికొనిరి. అనంతరము రావణుఁడు "ఈత్రిలోకమధ్యంబున నాయన్నయగుధనదున కెవ్వరాశ్రయ మిచ్చెదరో వారిని నేను వధింపకవిడువను." అని యెల్లయెడలఁ జాటించెను. కుబేరుం డీరీతిగా రావణునిచే విదూరితుండై యెందు నాశ్రయవిరహితుం డయ్యెను. అతఁడు తనపితామహుం డగుపులస్త్యునిసన్నిధికిం బోయి యాతనికి సమస్కరించి "మహాత్మా! దురాత్ముం డగురావణునిచే నేనిట్లు వితాడితుండ నైతిని. ఇఁక నే నేమిచేయవలయునో సెలవీయవలయును. ఏదైవము నాశ్రయించి యెచ్చట నిలువవలయునో నాకేమియును దోఁచుట లేదు." అని విన్నవించెను.

పులస్త్యుండు పౌత్రునివచనంబు లాకర్ణించి "కుమారా! నీ విప్పుడు గౌతమీతీరమునకుంబోయి యచ్చట మహాదేవు నారాధనంబు గావింపుము. ఆనదీజలాభ్యంతరంబునను రావణాదు లెవ్వరును రాఁజాలరు. నీకచ్చట నిర్విఘ్నముగాఁ గార్యసిద్ధి యగును." అని బోధించుటయు యక్షేశ్వరుండు మాతాపితరులను, ధర్మపత్నిని, వృద్ధుఁడగు పులస్త్యునిఁ దనవెంటఁబెట్టుకొని గౌతమీతటంబునకుంబోయి

యా పావనసలిలంబులందు సుస్నాతుండై యతినియమంబున భక్తిము క్తియుక్తుం డగుశివునింగూర్చి స్తోత్రము చేయ నారంభించెను. ''ఓశంకరా! నీవీచరాచరవిశ్వంబునకుఁ బ్రభుండవు. నీకంటెఁ బ్రధానుం డెవ్వండును లేఁడు. అజ్ఞానవశంబున నీయెడలనపచారంబు గావించువాఁడు శోచనీయావస్థం గాంచును. నీ వష్టమూర్తివై యీవిశ్వంబు నంతను వహించి యున్నాఁడవు. నీయాజ్ఞచే సర్వంబును నిష్పన్నం బగుచున్నది. వేదజ్ఞుం డగువానికిమాత్రమే నీతత్త్వంబు విదితంబగును. కాని యజ్ఞుండగువాఁడు నీమాహాత్మ్యము నెఱుంగఁజాలఁడు. ఓదేవా! అంబ యగుగౌరీదేవి తనగాత్రమలంబుచే నొకబొమ్మంగావించి పరిహాసంబుగా " ఈతఁడు పుత్రుఁడు " అని చెప్పినంతమాత్రముననే నీ కృపాదృష్టిచే నాప్రతిమ బలపరాక్రమశాలి యగువిఘ్నేశ్వరుండై విరాజిల్లెను. ఆహా! నీకటాక్షమహిమ యనిర్వాచ్యము గదా! దేవి యగు గిరిజ పూర్వము కామదేవుండు నిహతుండగుటచే దాంపత్య ధర్మం బభావం బగుటం గాంచి యశ్రుప్లావితనయనంబులతో నీవిషయంబునుగూర్చి నివేదించుటయు సోమమూర్తి వగునీదేహమునుండి మరల మనోభవుండును, రతియును, మదకారియగువసంతుండును జనియించిరి. దేవా! నీప్రభావ మెవ్వరు వర్ణింపఁగలరు?" అని యిట్లు యక్షనాయకుండు స్తవంబు చేయుటయుఁ ద్రిలోచనుం డాతని యెదుట సాక్షాత్కరించి వరప్రార్థనంబు గావింపుమని యాతని హెచ్చరించెను. కాని పరమానందముచేఁ గుబేరుం డేమియును మాటాడఁజాలక పోయెను. అతం డిట్లు మౌనమువహించి యుండుటయు శివుండు మరల మరల వరంబుఁగోరుకొనుమని హెచ్చరించుచుండెను.

అప్పు డాకాశవాణి పులస్త్యునియొక్కయు, విశ్రవునియొక్కయు, ధనదునియొక్కయు నభిప్రాయమును గ్రహించి ''ఓమహాదేవా!

ఈకుబేరునకు ధనపాలకత్వము లభించుఁగాక! మఱియు నీతనికి భవితవ్యము భూతంబుగను, దాతవ్యము దత్తముగను, ప్రాప్తవ్యము ప్రాప్తంబుగను నగుఁగాక!'' అనియెను. ఆవాక్యము లాక్షణంబుననే కార్యరూపంబునఁ బరిణతంబులయ్యెను. అప్పుడు కుబేరుండు సోమేశ్వరలింగార్చనంబు గావించి దిక్పాలకత్వమును, ధనాధిపత్యమును దానశీలత్వమును బడయఁగలిగెను. ధనదుం డాకాశవాణీవచనంబు లాలించి శూలపాణినుద్దేశించి ''మహాదేవా! ఈదైవవాక్యము సఫలంబగుఁగాక! ఇదియే నామనోరథము'' అనియెను. దేవదేవుండును ''తథాస్తు'' అని యంగీకరించెను. ఇట్లు ధనదుండు పుణ్యావరప్రాప్తుండగుటయు పులస్త్యుండును, విశ్రవుండును నాతని నభినందించుచు స్వస్థానంబునకుఁ బ్రస్థానంబు గావించిరి. అప్పటినుండియు నీతీర్థంబునకుఁ పౌలస్త్యం బనియు, వైశ్రవసంబనియు, ధనదతీర్థంబనియు నామంబులు గలిగెను. ఈతీర్థము సర్వకామప్రదంబును, పవిత్రంబును, శుభావహంబు నైనది. ఇందు స్నానదానాదులు బహుపుణ్యజనకంబు లగును.

— అగ్నితీర్థము —

సర్వక్రతుఫలప్రదం బగు నగ్నితీర్థము సర్వవిఘ్నవినాశకమైనది. పూర్వము జాతవేదుం డనునామంబున నగ్నిదేవునకు భ్రాతయొకఁడు విఖ్యాతుండై యుండెను. ఆతఁడు దేవతలకు హవ్యమును మోచికొనిపోవుచుండెను. ఒకప్పుడు గౌతమీతీరంబున ఋషులయజ్ఞశాలనుండి జాతవేదుండు హవ్యమును గైకొనిపోవుచుండఁగా బలవంతుండగుమధుదైత్యుండు దేవర్షిసమక్షంబున నయ్యగ్నిసోదరుని వధించివైచెను. అతఁడు మరణించుటచే దేవతలకు హవ్యప్రాప్తి లేకుండెను. తనప్రియసోదరుని మరణవార్త విని వీతిహోత్రుండు క్రోధావేశవివ

శుండై గంగాజలంబులం బ్రవేశించెను. అనలుం డిట్లు జలనిమగ్నుం డగుటవలన నగ్నిజీవు లగుదేవతలును, మానవులును బ్రాణపరిత్యాగంబు గావించుకొనుచుండిరి. అగ్నిదేవుండు జలప్రవిష్టుండై యున్న చోటికి సమస్తదేవతలును, పితృదేవతలును, మహర్షులును విచ్చేసి యయ్యనలుం గూర్చి యందఱు నేకవాక్యంబుగా మహాత్మా! నీవు లేక మేము జీవింపఁజాలము. ఓయగ్నిదేవా! నీవు హవ్యకవ్యంబులచే దేవపితృగణంబులను, అన్నపాకంబుచే మనుష్యాదులను, క్లేదనంబుచే బీజాదులను సంజీవింపఁజేయుదువు. నీవు మ మ్ముద్ధరింపవలయు." అని సన్నుతించుటయు నగ్నిదేవుండు "ఓ దేవతలారా! మీరు చెప్పినయి కార్యంబులన్నియును గావించుటకు మరణించిన నాభ్రాతయొక్కఁడే సమర్థుఁడు. మీకార్యసాధనవిషయంబున నిత్యప్రయత్నుం డగు జాతవేదున కిట్టిగతి కలిగినదో నాకును నట్టిగతియే కలుగఁగలదు. కావున మీకార్యంబుల నిర్వర్తించుటకు నా కుత్సాహంబు లేదు. సర్వసమర్థుం డగుజాతవేదునికే యిట్టియవస్థ వచ్చినప్పుడు నే నెంతవాఁడను! ఐహికాముష్మికకర్మసాధనంబునకు నా కట్టిశక్తియును లేదు. ఉన్నను నాకునట్టియవస్థ తటస్థించునేమో యని మానుకొనియున్నాను." అని చెప్పుటయు దేవతలు "ఓ హవ్యవాహనా! నీకుఁ బరమాయువును, గర్మప్రీతియును, సర్వాధికారశక్తియును బ్రసాదించుచున్నాము. మఱియుఁ బ్రయాజలను, అనుయాజలను సమర్పించెదము. నీవు దేవతలకు ముఖస్వరూపుఁడవు. ప్రథమాహుతి నీకే నివేదింపఁబడుచున్నది. నీచే నొసంగఁబడినసామగ్రియే మాకు భోజనము" అని యనేకవిధంబుల దేవతలందఱును బ్రార్థించుటయు నగ్నిదేవుఁడు పరితుష్టుండై వారియాజ్ఞలను మన్నించి యైహికంబులును పారలౌకికంబులు నగు సర్వకర్మంబులను గావించుట కెల్లయెడల నిర్భయుఁడును సమర్థుం

డను నయ్యెను. అతఁడు జాతవేదుఁడు, బృహద్భానుఁడు, సప్తార్చి, నీలలోహితుఁడు, జలగర్భుఁడు, శమీగర్భుఁడు, యజ్ఞగర్భుఁడు మొదలుగాఁగలనామంబులచే నభిహితుం డయ్యెను. అప్పుడు దేవత లాతని జలంబులనుండి వెడలించి యభిషేచనంబు గావించిరి. ఉభయపదవాసవశంబున నాతఁడు సర్వగుం డయ్యెను. అగ్నిదేవుండు జలంబుల నుండి మొట్టమొదట యావిర్భవించినస్థాన మగ్నితీర్థనామంబున విఖ్యాతం బయ్యెను. దేవతలందఱు నాతీర్థంబునకు విచ్చేసియుండిరి. అచ్చట నింకను బహుగుణయుతంబు లగుసప్తశతతీర్థంబులు గలవు. నియమవ్రతులై యాతీర్థంబులయందు స్నానదానాదులం గావించువారు హయమేధఫలలాభంబు నందఁగలరు. అందు దేవతీర్థం బనుమతిరొకతీర్థంబు గలదు. ఆతీర్థంబున కాగ్నేయంబున జాతవేదసనామకంబును, అగ్నిప్రతిష్ఠితంబును, బహువర్ణవిశిష్టంబును నగునొకలింగంబు గలదు. తద్దర్శనమాత్రంబుననే సకలయజ్ఞఫలలాభం బగును.

—— ఋణమోచనతీర్థము. ——

పూర్వకాలంబునఁ గాక్షీవానునకుఁ బృథుశ్రవుం డనునొకపుత్రుండు జనించెను. ఆతఁడు వైరాగ్యవశంబున దారపరిగ్రహంబు సేయక యగ్నిదేవు నుపాసింపకయుండెను. ఆతనితమ్ముఁడు సమర్థుం డయ్యును బరివిత్తి నగుదునన్నభయంబునఁ బెండ్లియాడకయుండెను. అప్పుడు వారిపితృదేవత లాయన్నదమ్ముల నిరువురను జేరి “కుమారులారా! మీరు ఋణత్రయవిమోచనంబుకొఱకు దారపరిగ్రహంబు చేయవలయునని యర్థించుటయు జ్యేష్ఠుం డగుపృథుశ్రవుండు “నేను బెండ్లియాడను. ఋణ మన నేమి? విమోచన మన నేమి?” యనియెను. అప్పుడు కనిష్ఠుఁడు పితృగణంబులను గాంచి “అన్న యుండఁ

గాఁ దమ్ముఁడ నగునేను బరిణయమాడుట యుక్తము గాదుగదా!" యనియెను. ఆసహోదరులవచనంబు లాలించి పితృదేవతలు "కుమారులారా! మీరు పుణ్యదాయినియు, లోకపావనియు నగుగౌతమిచెంతకుం బోయి యందు శ్రద్ధాభక్తులతో స్నానతర్పణాదులం గావింపుఁడు. అందువలన మీసకలాభీష్టంబులును సిద్ధింపఁగలవు. గౌతమీనదికి వినతి గావించుటయును, దానిని దర్శించుటయును, ధ్యానించుటయును సర్వకామఫలసిద్ధికిఁ గారణంబు లగును. గౌతమీస్నానంబునకు జాత్యాదివిచారంబును, దేశకాలంబులును లేవు. అందువలన జ్యేష్ఠుఁడు ఋణవిముక్తుండు గాఁగలఁడు. కనిష్ఠుండును బరివిత్తిదోషంబు పొరయఁడు." అనిబోధించిరి. అనంతరము పృథుశ్రవుండు గౌతమీనదికిం బోయి స్నానతర్పణాదులనిర్వర్తించి త్రైలోక్యంబునందును ఋణవిముక్తుం డయ్యెను. అదిమొదలుగా నాతీర్థము ఋణమోచననామంబునఁ బ్రసిద్ధంబయ్యెను. ఋణియగువాఁడు గౌతమీసలిలంబుల స్నానదానంబులఁ గావించి శ్రౌతస్మార్తఋణంబులనుండి విముక్తుండై సుఖలాభంబు నందఁగలఁడు.

—♦ కద్రూసుపర్ణాసంగమతీర్థము. ♦—

సుపర్ణాసంగమంబును, కాద్రవాసంగమంబునునను రెండుతీర్థములు గలవు. ఆతీర్థపులినంబులయందు మహాదేవుం డగుమహేశ్వరుండు నిత్యశ్రీయుండై విరాజిల్లుచుండును. అచ్చట నగ్నికుండము, రౌద్రము, వైష్ణవము, సౌరము, సౌమ్యము, బ్రాహ్మము, కౌమారము, వారుణము నను నామములచే నింకను ననేకతీర్థంబులు గలవు. ఆస్థానంబున నప్సరానది గౌతమీగంగతో సంగమించియుండును. ఈసకలతీర్థస్మరణమాత్రంబున నరుండు కృతకృత్యుం డగును. పూర్వకాలం

బున వాలఖిల్యమహర్షిగణంబులు మహేంద్రునిచే హింసితులై పోయి తమతపంబునం దర్ధభాగంబు సమర్పించి మహామునియగుకశ్యపుం గాంచి యిట్లనిరి. "ఓమహాభాగా! యింద్రదర్పంబును భంజింపఁగల యొకకుమారుని మాకు దయసేయుము. మేము మాతపంబులయం దర్ధాంశంబును నీకు సమర్పించుచున్నాము." అని ప్రార్థించుటయుఁ గశ్యపుండు తథాస్తుఅని యంగీకరించి యాతఁడు సుపర్ణకును సర్పమాతయగుకద్రువునకును గర్భాధానంబు గావించి పోవుచు గర్భిణులగు నయ్యువతులం గాంచి "ఓరమణీమణులారా! మీ రెన్నఁడు నెట్టి యపచారంబు గావింపవలదు. మఱియు సంతతి లభించువఱకు నెచ్చటికిని బోవలదు. పోయినచో మిమ్ము శపించెదను." అని బోధించి వెడలిపోయెను. అనంతర మాకాంతలిరువురును స్వాభావికం బగు వయోధర్మముచే గర్వితలై గంగాతీరంబున సప్తర్షిగణంబులును గావించుచున్న బ్రాహ్మబృందసమాకీర్ణంబగు మహాసత్రంబును గాంచఁబోయిరి. తత్త్వదర్శు లగుమునివరు లెన్నియోపాయములు నివారించినను వినక వా రాయజ్ఞశాలయందే యుండి మునివరులసామదానంబులను హవిర్దానంబులను నపహసించుచుండిరి. స్త్రీజనంబులదుర్వినయంబు నెవ్వరు సహింపఁగలరు? బ్రాహ్మణులు వారివికృతవర్తనములం గాంచి కోపించి "మీ రిరువురును రెండునదులై పోవుదురు గాక!" యని శపించిరి. వెంటనే యయ్యిరువురును సుపర్ణాకద్రూనామకంబు లగునదులై పోయిరి. అనంతర మొకప్పుడు కశ్యపప్రజాపతి యింటికి వచ్చి తనయిరువురుభార్యలవృత్తాంతమును ఋషులవలన సవిస్తరముగ నెఱింగి విస్మయాక్రాంతుండై యిప్పుడు నే నేమిచేయవలయునని మునుల విచారించెను. తుద కాతఁడు వాలఖిల్యమునిగణంబుల కీవృత్తాంత మంతయును దెల్పుటయు వారును విషణ్ణులై "యో

మహాత్మా ! నీవు గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యచ్చట మహేశ్వ
రుని స్తోత్రంబు చేయుము. అందువలన మీకు మరల భార్యాద్వ
యంబు లభింపఁగలదు. మహాదేవుం డగుమహేశ్వరుండు బ్రహ్మహ
త్యాభయంబున భీతుండై గౌతమీజలమధ్యంబున మధ్యమేశ్వరనా
మంబున విఖ్యాతుండై నిత్యవాసంబుచేయుచున్నాఁడు. " అని చెప్పు
టయు జితవ్రతుం డగుకశ్యపుండు గోదావరికిం బోయి యందు సుస్నా
తుండై పవిత్రంబులును, మనోహరంబులు నగు వాక్యంబులతోఁ దేవ
దేవుండగుమహేశ్వరు నిట్లు వినుతింపందొడంగెను. " లోకత్రయంబున
కధీశ్వరుండును నెందునేవస్తువునందు నెట్టియభిమానలేశంబు లేనివాఁ
డును అగు నిఖిలవిశ్వవిధాత శివుండు సిద్ధనాథుండు నాకుఁ బ్రస
న్నుం డగుఁగాక ! మహాదేవా ! చరాచరప్రపంచమంతయును దాప
త్రయరూపం బగు దివాకరతాపముచేఁ దపించి తల్లడిల్లుచుండును.
ప్రాణిదుఃఖనివారణంబునకు నీవొక్కఁడవే సమర్థుఁడవు. నీగుణత్రయసం
యోగవిశేషంబును గూర్చి దేవతలుగూడ గ్రహింపఁజాలరు. అట్టి
విచిత్రమూర్తివగు నిన్నుఁ జింతించుచుండువారు సర్వదా సుఖులును,
దానశీలురును, వరేణ్యులును గాఁగలరు."

అని యిట్లు కశ్యపుండు ప్రార్థించుటయు శంకరుండు ప్రసన్నుం
డై " ఓమునీంద్రా ! నీయిరువురుభార్యలును మరలఁ బ్రాదుర్భూత
లగుదురుగాక ! నదీరూపములం దాల్చియున్నవారు సరిద్వరయగు
గంగతోఁ గలిసికొన్నంతనే స్వస్వరూపములం దాల్చి గంగాప్రసాద
ముచే నెప్పటివలె గర్భిణు లయ్యెదరు " అని యనుగ్రహించెను. మహా
మునీంద్రుఁడగు కశ్యపుండును బ్రీతుండై శివానుగ్రహంబున భార్యా
ద్వయముం బడసి యాగౌతమీతీరమునందు బ్రాహ్మణుల నాహ్వ
నించి యక్కాంతలకు విధివిధానంబున సీమంతోన్నయనంబు నిర్వ

క్షించి బ్రాహ్మణగణంబులకెల్ల వివిధసత్కారములం గావించెను. ఆ కశ్యపునియింటఁ బ్రాహ్మణులు భోజనము చేయుచుండఁగా భర్తృపార్శ్వవర్తిని యైయున్న కద్రూకాంత యావిప్రులవంక వక్రదృష్టిం బరగించి పరిహసించెను. అది చూచి బ్రాహ్మణులు సంక్షుభితులై ‹‹ ఓ పాపాత్మురాలా ! నీవేకన్నులతో మమ్ముపహసించితివో యాకన్నులు భగ్నంబులగుఁగాక ” యని శపించిరి. తోడనే యాసర్పమాత గ్రుడ్డిదియైపోయెను. అప్పుడు కశ్యపుం డమ్మహాత్ముల నందఱను బహువిధముల వేఁడుకొనుటయు వారనుగ్రహించి ‹‹ సరిల్లలామంబగు గౌతమిని సేవించినచో సమస్తకోటిపాపంబులైనను సంక్షయంబులు గాఁగలవు” అని సూచించిరి. అనంతరము కశ్యపమునీంద్రుండు భార్యాసహితుండై గౌతమీతీరంబునకుం బోయి సేవించి కృతకృత్యుండయ్యెను. అప్పటి నుండియు నాతీర్థము సంగమతీర్థం బను నామంబున విఖ్యాతం బయ్యెను. ఆతీర్థము సర్వపాపవినాశకంబును సర్వయజ్ఞఫలప్రదంబునై విరాజిల్లుచున్నది.

—♦ సరస్వతీసంగమతీర్థము ♦—

సువిఖ్యాతం బగుపురూరవతీర్థము వేదవిదులచే నిర్దిష్టంబైనది. ఆతీర్థస్మరణంబునఁ బాపక్షయం బగును. తద్దర్శనంబువలనం గలుగు ఫలం బింతయని వచింపఁజాలము. ఒకప్పుడు పురూరవుండు బ్రహ్మ సభకుం బోయి యచ్చట విరించిసమీపంబున సవిలాసంబుగ వసించుచున్న సరస్వతీనదిం గాంచి విస్మితుండై రూపవతియగు నూర్వశినుద్దేశించి ‹‹ ఓ రమణీమణీ ! విలాసవతియు, సాధ్వియు నగు నీసుందరి యెవ్వరు ? ఈమె సరసిజాసనుచెంత నుండి సభనంతను బ్రకాశింపఁ జేయుచున్నది. ఈయువతి రమణీసంఘంబునకు శిరోమణి యని తోఁ

చుచున్నది." అని ప్రశ్నించుటయు నూర్వశి రాజేంద్రా! ఈకన్య కమలగర్భుని తనయ. పుణ్యనిలయ యగు దేవనది సరస్వతి. ఈమె దినదినము నిచ్చటికి వచ్చుచుఁ బోవుచుండును." అని చెప్పెను. ఆ మాట విని పురూరవుం డాశ్చర్యంబు నంది యాసరస్వతి నెట్టులైన నాచెంతకుఁ గొనిరావలయు నని యూర్వశి నర్థించెను. ఊర్వశియు నట్లే యని పోయి సరస్వతికి రాజాభిప్రాయము నెఱింగించెను. సరస్వతియు నట్లే యని యంగీకరించి పురూరవుని సన్నిధికిం బోయెను. పురూరవుండును సరస్వతీతీరంబున బహువర్షంబులవఱకును విలాసవిహారంబు గావించుచుండెను. కొంతకాలంబున కాతనివలన నామె గర్భంబున సరస్వంతుం డను కుమారునిం గాంచెను. ఆసరస్వంతునకు బృహద్రథుండు జనించెను.

సరస్వతి యిట్లు ప్రతిదినంబును పురూరవుని చెంతకుం బోవుచుండుట తనయనుచరులవలన వినియు, నామెకు సరస్వంతుండను తనయుండు గలిగెనని తెలిసికొనియు బ్రహ్మదేవుండు మిగులఁ గోపించి యాసరస్వతిని మహానదివి గమ్మని శపించెను. ఆసరస్వతియు బ్రహ్మశాపంబునకు భీతయై గౌతమిచెంతకుం బోయి బ్రహ్మకమండలు సంజాతయు, నిఖలజగత్పావనియు, లోకమాతృస్వరూపిణియు, ఐహికాముష్మికశుభఫలప్రదాయినియు, తాపత్రయ వినాశినియుఁ, బుణ్యసలిలయు నగునానదీమతల్లిని గాంచి తనశాపవృత్తాంతమంతయు నామెకు సామూలాగ్రముగా నివేదించెను. అప్పుడు గౌతమి హిరణ్యగర్భు నుద్దేశించి "ఓ దేవా! నీవు కృపాళుండవై యీసరస్వతికి శాపముక్తిం గావింపుము. ఈదేవిని శపించుట నీకు నుచితముగాదు. స్త్రీజనము పురుషులఁ గామించుటయే సహజస్వభావము గలదిగా! దేవా! సకలకాంతలును స్వభావచంచలలే యైయుందురు. సకలజగంబును సృజించిననీకు స్త్రీ

స్వభావ మేల తెలియలేవు ? ఓయంబుజాసనా ! ఈజగంబునఁ గాము వశీకృతులు గానివా రెవ్వరున్నారు ! " అని విన్నవించుటయు బ్రహ్మదేవుండు సరస్వతికి శాపమోక్షణంబు గావించి యిఁక సరస్వతి యెల్లరకును దృశ్యయగుఁగాక యనియెను. బ్రహ్మశాపవశంబున నప్పటి నుండియు సరస్వతి భూమండలంబున దృశ్యాదృశ్యరూపంబున విరాజిల్లుచుండెను. సరస్వతి శాపాకులయై గంగానదితో సంగమించిన స్థానమునకు ధార్మికుం డగుపురూరవుండు పోయి యచ్చట మహాతపంబు గావించి సిద్ధేశ్వరుండగు మహాదేవు ననుగ్రహంబునను, గంగాప్రసాదంబునను సర్వకామఫలసిద్ధుం డయ్యెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థము పురూరవతీర్థం బని ప్రసిద్ధం బయ్యెను. ఆసరస్వతీసంగమతీర్థము బ్రహ్మతీర్థనామంబునఁ గీర్తితంబయ్యెను. ఆస్థానంబున సిద్ధేశ్వరుండు విరాజిల్లుచుండెను. ఆతీర్థము సర్వాభీష్టదాయకమైనది.

పంచతీర్థవర్ణనము.

సావిత్రి, గాయత్రి, శ్రద్ధ, మేధ, సరస్వతి యనుతీర్థంబు లతిపవిత్రంబులని మునులు చెప్పుదురు. ఆతీర్థజలస్నానపానంబులవలన సకలపాపంబులను నశించి ముక్తి లభించును. సావిత్రియు, గాయత్రియు, శ్రద్ధయు, మేధయు, సరస్వతియును గూడ బ్రహ్మతనూజలు. వారు ధర్మసంస్థాపనంబునకు హేతువులు. వారిలో జ్యేష్ఠురాలగు సావిత్రిని జలజాసనుండు సర్వలోకసుందరిగను, సర్వశ్రేష్ఠగను సృజించెను. ఆసుందరిం గాంచినంతనే పద్మగర్భునిహృదయము చలించుటయు నాతఁ డామెను గ్రహింపఁ బ్రయత్నించెను. కాని యాబాలిక యాతనియుద్దేశమును గ్రహించి భయపడి మృగరూపముం దాల్చి పలాయిత యయ్యెను. విరించియు మృగరూపధరుండై యామెను

వెన్నంటి బయలుదేఱెను. ఆసమయంబున ధర్మరక్షణంబుకొఱకు శంక రుండు మృగవ్యాధరూపముం దాల్చి మృగరూపియగు బ్రహ్మయొద్ద కుం బోయి నిన్ను నేను వధించెద నని శరాసనంబున బాణంబును సంధించెను. అప్పుడు విధాత మిగులభయపడి యాదుష్కర్మమునుండి నివృత్తుండయ్యెను. అనంతరమాకన్యయిద్దఱును నదులైపోయిరి. అయినను బ్రహ్మసన్నిధికి యథారూపములతో వచ్చుచుఁ బోవుచుం డిరి. ఆమె యిద్దఱును నదులై సంగమించినస్థానము పంచతీర్థం బనం బ రందెను. ఆపుణ్యసంగమస్థానమునఁ గావించిన స్నానదానాదికంబులు స్వల్పంబులైనను నధికఫలప్రదంబు లగును. శంకరుండు మృగవ్యా ధుండై ధర్మరక్షణంబు చేసినచోటు సర్వకామప్రదం బగుపుణ్యతీర్థం బయ్యెను. అచ్చటి బ్రహ్మతీర్థము స్వర్గమోక్షప్రద మైనది.

—— శమ్యాదితీర్థవర్ణనము. ——

సర్వపాపప్రశమనం బగుశమీతీర్థము సుప్రసిద్ధమైనది. విజ యుండును, క్షత్రకులాభరణుండు నగుప్రియవ్రతుండను నొకరాజు గలఁడు. ఆతఁడు గౌతమీదక్షిణతీరంబున నశ్వమేధదీక్షితుం డయ్యె ను. ఆతనికి వసిష్ఠుండు పురోహితుండై యుండెను. ఇట్లు ఋత్విక్కు లు, పురోహితులు, మహర్షులును బరివేష్టించి యుండ నారాజు యజ్ఞా రంభంబు గావించెను. అప్పుడు హిరణ్యకుండను నొకదానవుండు యజ్ఞక్షేత్రంబున కేతెంచుటయు నాతనిం గాంచి యింద్రాదిదేవతలు చాలవఱకు స్వర్గమునకుం బలాయితులై పోయిరి. అగ్ని శమీవృక్షం బునందును, విష్ణుదేవుఁ డశ్వత్థవృక్షంబునందును, భానుం డర్కవృక్షం బునందును, శివుండు వటవృక్షంబునందును దాగి యుండిరి. హవ్యవా హనుండు గంగాజలమధ్యంబునఁ బ్రవేశించెను. అశ్వినీకుమా రుల

యజ్ఞాశ్వంబున విలీనులైరి. యముండు వాయసాకృతిం దాల్చెను. ఆసమయంబున భగవానుం డగువసిష్ఠుండుమాత్ర మించుకంతయును జలింపక తనబ్రహ్మదండముచే నాదైత్యుని ససైన్యముగ వితాడితుసం గావించి యాతఁడు పలాయితుం డైనంతనే మరల యజ్ఞారంభంబు సేయించి నిర్విఘ్నంబుగ సంపన్నంబు గావించెను. కావున నచ్చటి పూర్వోక్తతీర్థంబు లన్నియును దశాశ్వమేధఫలజనకంబులై విరాజిల్లెను. అందు మొదటిది శమితాతీర్థము, రెండవది వైష్ణవతీర్థము, మూఁడవది అర్కతీర్థము, నాల్గవది సౌమ్యతీర్థము, అయిదవది వసిష్ఠతీర్థము. ఈ సకలతీర్థంబులును సర్వకామప్రదంబులు. ఆయజ్ఞంబు సంపూర్ణం బైనంతనే సకలదేవతలును, ఋషులును సంతుష్టులై పురోహితుం డగు వసిష్ఠునకును, యజమానుం డగుప్రియవ్రతునకును ఆతీర్థమాహాత్మ్యమును, ఆవృక్షమాహాత్మ్యమును సవిస్తరంబుగ వినిపించి పరమానందముతో స్వస్థానంబులకుం బోయిరి. ఆతీర్థంబులన్నియు నశ్వమేధఫలప్రదంబు లని దేవతలు చెప్పియుండిరి. అందు స్నానదానంబులం గావించు నరులు పవిత్రులగుదురు. మఱియు నశ్వమేధయజ్ఞఫలంబును గాంతు రనుటకు సంశయము లేదు.

సహస్రతీర్థవర్ణనము.

ఇక్ష్వాకువంశంబున సుప్రసిద్ధుం డగుహరిశ్చంద్రుం డనునొక మహారాజు గలఁడు. ఒకనాఁ డాతనిమందిరంబునకుఁ బర్వతనారదులు విచ్చేయుటయు నమ్మహీపాలుండు వారికి విధివిధానంబున నతిథిసత్కారంబు లాచరించి "మునివరులారా! లోకమునందు సకలమానవులును బుత్రార్థమై యెట్టికష్టములనైన ననుభవించుచుందురు. పుత్రునివలన నేమిప్రయోజన మున్నది? జ్ఞానులును, అజ్ఞానులును, ఉత్తములును,

మధ్యమునను గూడ నిట్టి పుత్రార్థులై శ్రమపడుచుందురు. ఈవిషయమే నాకు సంశయముగానున్నది. మహాత్ములగుమీరు నాకు బోధింపవలయును.'' అని ప్రార్థించుటయు నద్దేవమునులు ''మహారాజా! ఈ ప్రశ్నంబునకుఁ బదులును, నూఱులును, వేలును సహస్రంబులు గలవు. ఏమైననేమి—వానిలోఁ బ్రధానం బగునొక్కయుత్తరమును జెప్పెదను వినుము. అపుత్రకుఁడగువానికిఁ బరలోకగతి లేదు. పుత్రముఖదర్శనంబు గావించి సుస్నాతుం డగుపురుషుఁడు దశాశ్వమేధంబులు నిర్వర్తించి యవభృథస్నానంబు లాచరించినఫలంబు నందఁగలుగును. పుత్రునివలననే యాత్మప్రతిష్ఠయు, నమరత్వంబును సిద్ధించుచున్నది. దేవత లమృతమువలనను, బ్రాహ్మణాదివర్ణంబులవారు పుత్రులవలనను నమరత్వంబు గాంతురు. పుత్రుండు పితృపితామహాదులను ఋణత్రయవిముక్తులంగావించును. పుత్రవ్యతీతంబు లగు మూలజలాశనంబులును, సన్యాసాదులును, తపంబులును గూడ నెట్టిఫలంబును జేకూర్పఁజాలవు. పుత్రునివలననే స్వర్గమును మోక్షమును లభించును. పుత్రుఁడే మానవులకుఁ బరమార్థము. మఱియుఁ బుత్రుఁడే ధర్మమును, గామమును, అర్థము నగుచున్నాఁడు. పుత్రుఁడే మోక్షము. ఆతఁడే పరమజ్యోతి. సర్వజీవులను దరింపఁజేయుట కాతఁడే కర్త. ధర్మకామార్థసిద్ధికిఁ బుత్రుఁడొక్కఁడే పరమసాధనమగుచున్నాఁడు. అపుత్రకుం డగువాఁడు చేయుదానంబులును, వ్రతహోమాదికంబులును నిరర్థకంబు లగును. కావునఁ ద్రిజగంబులయందును బుత్రతుల్యంబగు వస్తు వేదియును లేదు'' అని చెప్పిరి.

ఆమాటలు విని హరిశ్చంద్రుండు విస్మయాక్రాంతుండై ''మహాత్ములారా! ఎప్పటికిఁ బోయి యేమి గావించిన నాకుఁ బుత్రలాభంబు గలుగును? ఏపుణ్యకార్యమువలన, నేయుపాయమువలన,

నేమంత్రజపంబువలన, నేయజ్ఞారంభంబువలనఁ బుత్రోత్పాదనంబగు నో యానతీయవలయును.'' అని ప్రార్థించుటయుఁ బర్వతనారదు లించుకసేపు ధ్యానంబు గావించి పుత్రార్థి యగుహరిశ్చంద్రుం గాంచి "ఓసార్వభౌమా! నీవు గౌతమీనదికిం బొమ్ము. అచ్చట జలపతి యగువరుణుండు నీమనోభీష్టముం దీర్పఁగలఁడు. ఆజలపతి సర్వకామ ప్రదుం డని మునులు వచింతురు. కావున నాతండు ప్రీతుండైనచో యథాసమయంబున నీకుఁ బుత్రలాభంబు సమకూర్పఁగలఁడు.'' అని బోధించుటయు నృపవరుం డగుహరిశ్చంద్రుండు సంతుష్టుండై గౌతమీతీరంబునకుం బోయి వరుణారాధనంబు గావించెను. అంత వరుణుం డాతనికి సాక్షాత్కరించి "ఓరాజా! త్రిలోకాలంకారమూర్తి యగునొకపుత్రుని నీకుఁ బ్రసాదించెదను. ఆపుత్రమూలంబున నీవొకయజ్ఞంబు గావించినచో మరల నీకొకపుత్రుండు లభింపఁగలఁడు'' అని యనుగ్రహించెను.

హరిశ్చంద్రుం డట్లే యని యంగీకరించి వారుణచరునిర్మాణంబు గావించి దానిని భార్యకొసంగెను. ఆమె దానిం గైకొని సేవించుటయు యథాకాలంబున నామెకొకసుపుత్రుం డుదయించెను. తరువాత వాగ్మియగుజలపతి హరిశ్చంద్రునికడకుం బోయి "రాజా! ఈ తనయునిమూలమున యజ్ఞాచరణంబు గావింపవలయు ననువిషయము నీకు జ్ఞప్తియందున్నదా?'' అని ప్రశ్నించుటయు హరిశ్చంద్రుండు మహాత్మా! దశదినంబులతిక్రమించువఱకు నితఁడు పవిత్రుండు గానేరఁడు. యజ్ఞపశువుగా నెట్లుపయోగించును? ఈదశాహానంతరంబున యజ్ఞంబు గావించెద'' నని చెప్పెను. ఆమాటకు వరుణుం డంగీకరించి స్వస్థానంబునకుం బోయి దశదినంబులు గడచినంతనే మరల వచ్చి యజ్ఞంబు గావింపుమని కోరెను. అప్పుడు హరిశ్చంద్రుండు పుత్రస్నే

ము చే ॥ దేవా! యీబిడ్డ కింకను బండ్లు రాలేదు. యజ్ఞపశువుగా నుపయోగించు టెట్లు? పండ్లు వచ్చినవెనుక యజ్ఞము చేయుదును.'' అని చెప్పఁబడియు వరుణుండు వెడలిపోయి రాజపుత్రునకు దంతోద్గమంబై సప్తవర్షంబులయిన పిదప వచ్చినప్పుడు మరల వచ్చి యజ్ఞంబు సేయుమని హరిశ్చంద్రునిఁ గోరెను. అప్పు డాతఁ ॥ డో జలపతీ! యీపసిపాపనికిఁ బాలపండ్లు పడిపోయి నూఁడి నూత్న దంతము లుదయించిన వెనుక యజ్ఞము చేసెద'' నని చెప్పెను. వరుణుం డట్లేయని పోయి యథాసమయమునకు మరల వచ్చెను. ఆతనిం గాంచి హరిశ్చంద్రుండు ॥ మహాత్మా! ధనుర్వేదాభ్యాసంబు గానిక్షత్రియకుమారుండు యజ్ఞపశుత్వమున కర్హుండు గాఁడు గదా'' యని చెప్పెను. వరుణుం డింకేమి చేయఁగలఁడు? సరేయని వెడలిపోయెను. తరువాత రాజపుత్రుం డగు రోహితుండు సమస్తశస్త్రాస్త్రవిద్యాపారగుండై సర్వవేదంబులను సర్వశాస్త్రంబులను జదివి ధరించినవాఁడును షోడశవర్షవయస్కుండును నై యువరాజ్యంబున కభిషిక్తుం డయ్యెను. అంత నొకనాఁడు వరుణుండు ప్రీతచిత్తంబుతోఁ బుత్రసహితుం డగుహరిశ్చంద్రునొద్దకు వచ్చి నిప్పుడైన నీయజ్ఞానుష్ఠానంబు గావింపుమని కోరెను. అప్పుడు హరిశ్చంద్రుండు తనయు నంగీకారమున సూచించి వరుణసమక్షంబునఁ బుత్రు నుద్దేశించి ॥ ఓకుమారా! మహావీరా! నిన్నుఁ బశువుగఁ జేసి వరుణు నుద్దేశించి యజ్ఞంబు గావింపవలయును. లెమ్ము'' అనియెను. ఆమాట విని రోహితుం డిది యేమని యడుగుటయు హరిశ్చంద్రుండు సర్వవృత్తాంతము నాతని కెఱిఁగించెను. ఆమాట విని రోహితుండు ॥ మహారాజా! ఋత్విక్పురోహితసహితంబుగ శుచినై లోకనాథుఁ డగువిష్ణుదేవు నుద్దేశించి యొకయజ్ఞంబు గావింపవలయు నని నే నిదివఱకే సంకల్పించియుంటిని. నీవును వరుణుండును ముందుగ నాకార్యం

బున కామోదింపవలయును'' అని విన్నవించుటయు వరుణుండు రో
హితవచనంబులకుఁ గోపావిష్టుండై వెడలిపోయెను. అకారణంబు
న హరిశ్చంద్రుండు జలోదరపీడితుం డయ్యెను. రోహితుండు దివ్య
ధనుర్బాణంబులఁ దాల్చి నిరుద్వేగంబుతో వనంబునకుం బోయెను.
పిమ్మట హరిశ్చంద్రుండు వరుణదేవు నుపాసించి పుత్రలాభంబు గాం
చినగంగాతీరంబునకుం బోయి తపస్సు నాచరించి యుండెను. ఇట్లు
దాలుసంవత్సరములు గడచినతరువాత రోహితుండు తనతండ్రిరోగ
వార్త నాకర్ణించి తనలో "నేను పుత్రుండనై పుట్టి తండ్రికిఁ గ్లేశకారి
నైతిని. ఇట్టి నాజననమువలన నేమి ప్రయోజనము?" అని విచారించి
వెంటనే గంగాతీరంబునకుం బోయి మహారణ్యమున సంచరించెను.
అందు నజీగర్తుం డను నొకఋషి ముగ్గురుపుత్రులతో దారిద్ర్యబా
ధను బరివేష్టితుండై జీవనము నతికష్టముగ నిర్వహించుచుండెను.
రోహితుం డాతనిం గాంచి నమస్కరించి "ఓమునీంద్రా! నీవు సర్వ
స్వరహితుండవై క్షుధాపీడితుండవై చింతాకులితహృదయుండవై యుం
డుచున్నావు. దీనికిఁ గారణమేమో వచింపుము" అని యడు
గుటయు నజీగర్తుండు "రాజకుమారా! నా కష్టమున కంతులేదు.
నేను పోషింపఁదగినవా రనేకు లున్నారు. అన్నములేక మే మందఱ
మును జచ్చుటకు సిద్ధముగ నున్నారము. ఇంతకంటె మాకు జీవనో
పాయ మేమున్నది?'' అనిచెప్పుటయు రాజకుమారుండు "ఓమునీం
ద్రా! నీయభిప్రాయ మేమో చెప్పుము'' అనియెను.

అప్పు డజీగర్తుండు "నాకు స్వర్ణము గాని, రజతము గాని,
గోధనము గాని, ధాన్యము గాని, వస్త్రములు గాని యేమియును
లేవు. జీవితమున కొక్కవృత్తియును లేదు. భార్యాపుత్రసహితముగా
మే మైదుగుర మున్నారము. మాలో నెవ్వనినైనఁ గ్రయంబునకుఁ

గైకొని మా కింత యన్నము పెట్టఁగలవాఁడును దైవంబును లేఁడు." అనుటయు రోహితుండు మీలో నెవ్వరినైన విక్రయించుటకు సత్యముగా నుద్దేశ మున్నదా? బ్రాహ్మణుల సత్యవాక్కు లగుటచే నీ వన్యథా వచింపలేదని నేను భావించుచున్నాను" అనుటయు నజీగర్త్యుండు "నాకు ముగ్గురు పుత్రు లున్నారు; నేనున్నాను; నాభార్యయున్నది. కోరినధన మిచ్చి మాలో నెవ్వరినైనఁ గ్రయమునకుఁ దీసికొనవచ్చును. దానివలనఁ దక్కినవార మెల్లరు జీవింతుము" అని యెను. రోహితుం డామాట విని "ఓమహాబుద్ధీ! మీరు వృద్ధులు. మీవలనఁగాని మీభార్యవలనఁగాని మా కెట్టిప్రయోజనమును లేదు. ముగ్గురు పుత్రులలో నొక్కయువకుని నాకు విక్రయింపవలయు" నని కోరెను. అప్పు డజీగర్త్యుండు నేను నాజ్యేష్ఠపుత్రుం డగు శునఃపుచ్ఛుని విక్రయింపఁజాలను. అట్లే కనిష్ఠపుత్రుని విక్రయించుట కాతని తల్లి యంగీకరింపదు. కావున నామధ్యమపుత్రుం డగు శునశ్శేఫుని నేను విక్రయించెదను. ఎంతమూల్య మిచ్చెదవో చెప్పుము." అని యెను. రోహితుం డామాట విని వరుణయాగంబునకు గుణశ్రేష్ఠుం డగు నొకపురుషునిఁ బశువుగాఁ గల్పింపవలసి యున్నది. కావున నందులకు నీ వంగీకరించి నీసుతుని విక్రయింపఁదలఁచితి వేని యెంతమూల్యము వాంఛింతువో తెల్పు మనియెను. అజీగర్త్యుండు దట్లు విక్రయించుట కంగీకరించి వేయిగోవులను, విశేషముగు ధాన్యమును, సహస్రసువర్ణముద్రలను, సహస్రవస్త్రములను మూల్యముగ నిచ్చినచో నాకుమారుని విక్రయించెద ననియెను. రోహితుం డట్లే యని యజీగర్త్యున కాతఁ డడిగినధనంబును, వస్త్రాదులను సమర్పించి ఋషికుమారునిఁ గైకొని తండ్రిచెంతకుం బోయి తా నాఋషిపుత్రుని మూల్య మిచ్చి కొన్నవృత్తాంతమును దండ్రి కెఱింగించి "యోతండ్రీ! నీ పిత్రుతరు

శుమూలంబున వరుణయాగంబు నిర్వర్తించి రోగవిముక్తుండ వగు"మని విన్నవించెను. హరిశ్చంద్రుండును పుత్రవచనంబు లాలించి ॥ రోహిత కుమారా! బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులునను నీమూఁడు వర్ణము లవారును మహారాజుచేఁ బ్రతిపాలింపఁబడఁదగినవారు. అందు విశేషించి ద్విజశ్రేష్ఠులు సర్వవర్ణంబులకును గురువులు. భగవానుం డగు విష్ణుదేవునకుఁగూడఁ బూజనీయు లగుబ్రాహ్మణులు మనవంటివారి కెల్లవిధముల సన్మాననార్హులని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు. నాయనా! యిటు వినుము. ఎవ్వరిని బరాభవించుటవలన నృపగణంబులకుఁ గులక్షయం బగునో యట్టిబ్రాహ్మణుని బశువుగఁ జేసి యజ్ఞంబును గావించి నే నెట్లు దీనజనరక్షణంబునకు సమర్థుండను గాఁగలను? ఎట్లయిన నీబ్రాహ్మణు నెన్నఁటికిని యజ్ఞపశువుగాఁ జేయఁజాలను. ఇది కేవల మసంగతము. నాకు మరణ మైన నగుఁగాక! ఈద్విజపుత్రుని బశువుగాఁ జేయఁజాలను. కుమారా! నీ పితనింగైకొని నీయిచ్ఛ వచ్చినచోటికిం బొమ్ము." అని చెప్పుచుండఁగా నాకాశవాణి ॥ ఓ హరిశ్చంద్రసార్వభౌమా! నీవు ఋత్విక్కులను బురోహితులను బుత్రుండగు రోహితుని విప్రరూపియగు నీపశువును గూడ వెంటఁ బెట్టుకొని గౌతమీతీర్థంబునకుం బోయి యజ్ఞానుష్ఠానంబు గావింపుము. అచ్చట నీశునశ్శేఫుని బశువుగ వధింపకుండఁగనే నీచేననుష్ఠితమగుయజ్ఞంబు సంపన్నంబు కాఁగలదు. కావున నీ విప్పుడే గౌతమికిం బొమ్మని ప్రబోధించెను. హరిశ్చంద్రుఁ డావచనంబు లాలించి సత్వరంబుగ గౌతమీతీరంబునకుం బోయి విశ్వామిత్రుఁడు, వశిష్ఠుఁడు, వామదేవుఁడు మొదలగుమహర్షిగణంబులతోఁగూడ నాగంగాతీరంబున నరమేధయజ్ఞంబున దీక్షితుం డయ్యెను. వేది మండప యూప కుండాదు లగుసమస్తయజ్ఞోపకరణంబులను యథావిధిగ సంకల్పితంబు

లయ్యెను. యజ్ఞారంభం బగుటయు శునశ్శేఫుని పశుయూపంబున బం
ధించి సమంత్రకంబులగు జలంబులచేఁ బ్రోక్షితునిఁ గావించిరి. అది
యంతయుఁ గాంచి విశ్వామిత్రుండు సకలదేవతలను, మహాత్ములను,
మహారాజగు హరిశ్చంద్రుని, అతనిపుత్రుండగు రోహితుని నిర్దేశించి
" మహాత్ములారా! మీరందఱు నీద్విజపుత్రుం డగు శునశ్శేఫు
ననుగ్రహింపవలయును. ఈయజ్ఞంబునందు వేఱువేఱుగ హవిర్భాగం
బుల నభిలషించు దేవతలందఱు నీశునశ్శేఫు ననుగ్రహింపవలయును.
ఈయజ్ఞంబున మంత్రోచ్చారణపూర్వకంబుగ నీతని వపాలోమత్వ
క్సారసంబులు హోమము చేయవలసి యున్నది. ఓసదస్యులగు
బ్రాహ్మణవరులారా! మీరెల్లరును నాప్రార్థనమును మన్నించి గౌత
మియందు స్నానముచేసి వేఱువేఱువిధంబుల దేవతలనందఱను మంత్ర
స్తోత్రంబులచేఁ బ్రసన్నులఁ జేసెదరు గాక! హవిర్భాజులగు దేవతలం
దఱును, మహాత్ములగు మునివరులెల్లరును బశుస్వరూపియగు నీవిప్ర
కుమారుని సంరక్షించెదరుగాక!" అని ప్రార్థించుటయు హరిశ్చం
ద్రుండును మునిగణంబులు నాతనివచనంబుల నంగీకరించిరి. అనంత
రము శునశ్శేఫుండు త్రిలోకపావని యగుగౌతమీగంగయందు స్నా
తుండై హవిర్భాగహారులగు దేవతలందఱను స్తోత్రము చేయనారం
భించెను. ఆస్తవంబునకు సమస్తదేవతలును సంతుష్టులై విశ్వామి
త్రుండు వినుచుండ శునశ్శేఫునుద్దేశించి " ఈయజ్ఞంబు శునశ్శేఫ
వధవ్యతీతంబుగనే సర్వసంపన్నం బగుఁగాక" యని యనుగ్రహిం
చిరి. యజ్ఞకర్త యగువరుణుఁడే స్వయముగ వచ్చి హరిశ్చంద్రున
కీవరంబు నెఱింగించెను. హరిశ్చంద్రుని లోకవిశ్రుతం బగునరమే
ధయాగ మప్పుడే నిర్విఘ్నముగా సంపూర్ణం బయ్యెను. దేవగణంబులును,
మునిగణంబులును, తీర్థరాజంబును బ్రసన్నంబు లగుటవలననే యమ్మ

హారాజు మహాధ్వరం బిట్లు ఫలసిద్ధిం గాంచెను.

అప్పుడు విశ్వామిత్రుం డయ్యధ్వరపరిషన్మండలంబున శునశ్శేఫుని బరమాదరంబునం గౌగిలించుకొని యాత్మపుత్త్రునిగా భావించి యాదరించెను. విశ్వామిత్రుండు శునశ్శేఫుని దనజ్యేష్ఠపుత్రునిగాఁ జేసికొనియెను. కాని యాతనిపుత్రులు శునశ్శేఫునిఁ దమకు జ్యేష్ఠునిగ నంగీకరింపఁజాలరైరి. అందువలన విశ్వామిత్రుండు కోపించి తన కుమారులను శపించెను. అందు శునశ్శేఫుని జ్యేష్ఠునిగా నంగీకరించిన వారే విశ్వామిత్రున కాదరపాత్రులైరి. ఈసంఘటనంబులన్నియును గౌతమీదక్షిణతీరంబునఁ దటస్థించెను. ఆతీరదేశంబున విఖ్యాతంబు లగుపుణ్యతీర్థంబు లనేకంబులు గలవు. అందు హారిశ్చంద్ర శునశ్శేఫ విశ్వామిత్ర రోహితాదినామంబులచే నష్టసహస్రచతుర్వింశతులు విరాజిల్లుచున్నవి. ఆసకలతీర్థంబులందును స్నానదానంబులం గావించు వారు నరమేధయాగఫలంబు నందఁగలరు. ఈయాఖ్యానమును భక్తితోఁ బఠించువారును, బఠింపఁజేయువారును, వినువారును నపుత్రకులైనను బుత్రవంతు లగుదురు. వారి యభీష్టంబు లన్నియును సిద్ధింపఁ గలవు.

—— నదీసంగమతీర్థవర్ణనము. ——

ఓనారదా! సువిఖ్యాతం బగుసోమతీర్థము పితృగణంబులకుఁ బ్రీతిదాయకమైనది. పూర్వకాలంబున నమృతమయుం డగుసోముఁడు గంధర్వులకు దాసుడై యుండెను. ఆతఁడు దేవతలతోఁ గూడియుండుటచే దేవతలందఱును గలసి యొకప్పుడు బ్రహ్మయొద్దకుఁ బోయి "ఓయీ పద్మాసనా! మాకుఁ బ్రాణప్రదుం డైనసోముని గంధర్వులు గైకొని యున్నారు. మేమును దేవర్షిగణంబులును గూడ నాతనికొఱ కతిదుః

ఖితులమై యున్నాము. అతండు మరల నెట్లయిన మాకు లభించును పాయంబు నానతీయవలయును." అని ప్రార్థించుటయు సరస్వతీదేవి దేవతలం గాంచి "ఓ దేవతలారా! గంధర్వు లెల్లప్పుడును గేవలము స్త్రీజనానురాగులై యుందురు. కావున మీరు నన్ను వారికి సమర్పించి మీ సోముని గైకొనుఁడు." అనిచెప్పెను. అనుటయు దేవతలు వాగ్దేవిం గాంచి "తల్లీ! మేము నిన్నట్లు సమర్పించుటకు సమర్థులము గాఁజాలము. సోముండు లేకున్నను మేము జీవింపఁగలము గాని నిన్ను విడిచి మే మొక్కనిముసమైనను నిలువఁజాలము." అనుటయు భారతీదేవి నేను మరల నిచ్చటికే వచ్చెదను. ఈవిషయంబున మీ రొక్క కార్యంబు గావింపవలయును. మీ రందఱును గలిసి గౌతమీదక్షిణతీరంబున నొకమహాయజ్ఞంబు గావింపవలయును. అచ్చటికి దేవగంధర్వాదు లెల్లరును జేరుట తటస్థించును. గంధర్వులు నిత్యమును రమణీప్రియులై యుందురు. ఆసమయంబున మీరు వారికిఁ జంద్రునికొఱకు నన్నుఁ బణంబు గావింపుఁడని యుపదేశించెను. సరస్వతీవచనంబులయందలివిశ్వాసంబుచే దేవతలందఱు నట్లు చేయుట కంగీకరించిరి. అనంతరము దేవయక్షగంధర్వపన్నగాదు లెల్లరును వేలువేలుగ దేవగిరియందు జరుగఁబోవుమహాయజ్ఞంబునకు విచ్చేయవలయునని దేవదూత లాహ్వానంబు గావించిరి. సురగంధర్వయక్షకిన్నరసిద్ధసాధ్యులును, ఋషిగణంబులును దేవగిరికి విచ్చేసిరి. గౌతమీతీరంబున మహర్షులచే నధ్వరారంభంబు గావింపఁబడియెను. అప్పుడు సహస్రాక్షుండు ఓదేవతలారా! మీరు గంధర్వులను బూజించి వారికి సోమునకు బదులుగా సరస్వతిని సమర్పించువిషయమును బ్రస్తావింపవలయునని తెలియఁజేసెను. దేవత లట్లు తెలుపుటయు స్త్రీకాముకు లగుగంధర్వులు సరస్వతినిఁ గైకొని సహస్రాక్షునకు సోముని సమర్పించివైచిరి.

అప్పటినుండియు నమరగణంబులకుఁ జంద్రుండును గంధర్వగణంబుల కు సరస్వతియు నాత్మీయులైరి. సరస్వతి గంధర్వులచెంతనే నివసించి యుండెను గాని రహస్యముగా నామె నిత్యమును సురగణంబులచెంత కేతెంచుచు నీవిషయమును నిగూఢముగ నుంచవలయు నని వారికి బోధించుచుండెను. దేవతల కీర్తిగా సోమక్రియంబు సిద్ధంబయ్యెను. క్రమక్రమముగ సోముండును సరస్వతియుఁగూడ దేవతలవారే యైరి. గంధర్వులలో వారెవ్వరును నిలుచుటయే లేదు. దేవతలచే నిట్లు సోమసంగ్రహంబు గావింపఁబడినయాసమయంబున గౌతమీతటంబున గోవులు, దేవతలు, పర్వతములు, యక్షులు, రాక్షసులు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, మునులు, గుహ్యకులు, గంధర్వులు, మరుత్తులు, పన్నగులు, సంజీవన్యాదిసర్వౌషధులు, లోకపాలకులు, రుద్రులు, ఆదిత్యులు, అష్టవసువులు, అశ్వినీకుమారులు, మఱియుయజ్ఞభాగయోగ్యులగు సకలదేవతలును సమ్మిళితులైయుండిరి. ఇంతయేకాక తత్కాలంబునఁ బంచవింశతినదులు గౌతమీగంగయందుఁ బ్రవేశించియుండెను. ఆయ్యజ్ఞంబునందుఁ బూర్ణాహుతి గావించినస్థానము పుణ్యతీర్థంబనునామంబునఁ గీర్తితంబయ్యెను. గౌతమియందు నదులన్నియును బ్రవేశించినస్థానములు తన్నదీనామంబులచేఁ బ్రసిద్ధము లయ్యెను. ఆపుణ్యతీర్థంబుల లో సోమతీర్థము, గంధర్వతీర్థము, దేవతీర్థము, పూర్ణాతీర్థము, పాలతీర్థము, శ్రిపర్ణాసంగమతీర్థము, స్వాగతాసంగమతీర్థము, కుసుమాసంగమతీర్థము, పుష్టిసంగమతీర్థము, శుభకర్ణికాసంగమతీర్థము, వైష్ణవీసంగమతీర్థము, వాసవీసంగమతీర్థము, మఱియు శిల్య, ఆర్య, శిఖ, కుసుంభిక, ఉపావర్య, శాంతిజ, దేవజ, అజ, వృద్ధ, భద్ర, సురయనునదులు గౌతమీసంగతంబులైనతీర్థంబులును సుప్రసిద్ధంబులు. ఆదేవపర్వతంబున మఱియు భానుండశస్థంబులగునట్లునదీనదసంగమతీర్థంబులును

సన్నిహితంబులయ్యెను. సోమసంగ్రహణార్థమై యాతీర్థంబు లన్నియు ను నయ్యృక్షమండపమునకు విచ్చేసెను. ఆతీర్థంబులన్నియును గౌతమీ గంగయందు సంగమించి కొన్నికొన్ని నదులుగను, కొన్నికొన్ని సరో వరంబులుగను, కొన్నికొన్ని సరంబులుగను విఖ్యాతంబులయ్యెను. ఈ సకలతీర్థంబులయందును స్నానతపంబులును, జపహోమాదులును, పితృతర్పణంబులును గావించుట మానవులకు శుభకరము. ఈతీర్థసే వనంబు సర్వకామప్రదంబును, భుక్తిముక్తిదాయకంబునైనది. ఈ తీర్థనామంబులు స్మరించినను, ఉచ్చరించినను సర్వపాపవిమోచనం బగును.

—— అమృతాసంగమతీర్థము. ——

ప్రవరాసంగమం బను నొకమహానది గలదు. అచ్చట సకల లోకహితకరుం డగు సిద్ధేశ్వరుండు విరాజిల్లుచుండును. పూర్వకాలం బున దేవాసురుల కతిదారుణం బగుసంగ్రామంబు జరిగెను. కొంత కాల మట్లు పోరాడినతరువాత నిరుతెగలవారును మేరుశైలంబునం గలసి యాలోచించుకొని యందఱును బ్రయత్నించి యెట్లయిన నమృ తమును సంపాదించి తన్మూలమున నెల్లరు నమరత్వంబుగాంచవలయు ననియుం దరువాత నైకమత్యముతో లోకపాలనంబు చేయుచు శాంతి సుఖంబులం గాంచవలయు ననియు, నింతటినుండి పరస్పరయుద్ధవిగ్ర హంబులు మానవలయు ననియు, యుద్ధము దుఃఖమూలం బనియు, స్వార్జితసంపత్తిమూలంబున నన్యోన్యమును మాత్సర్యంబు లేకుండం బ్రేమభావంబున భోగానుభవంబు గావింపవలయు ననియు నిశ్చయిం చుకొనిరి. మఱియు వారు పరస్పరస్నేహభావమే యన్యోన్యసుఖదా యకం బనియు, విపరీతవ్యవహారంబులయందు మన మెన్నఁడును బ్రవే

శింపరాదనియు, త్రైలోక్యరాజ్యమైనను, కైవల్యమైనను, నంతకంటె ను మించినసుఖంబైనను నిర్వైరంబువలననే లభించుననియు భావించుకొని నైకమత్యంబు గాంచి శత్రుత్వమును విడిచి యుండిరి.

ఈవిధముగా దేవాసురులు పరస్పర శ్రేయోభిలాషులై మందర పర్వతమును కవ్వముగను, వాసుకిని రజ్జువుగను జేసి సముద్రమును మథింప నారంభించిరి. అప్పు డాసాగరంబునందు బవిత్రంబును సురప్రియంబు నగునమృతం బుత్పన్నంబయ్యెను. అది చూచి వారందఱును కృతకృత్యులమైతి మని భావించి యిప్పు డెవరిస్థానంబులకు వారుపోవుటకును, మరల నొకశుభముహూర్తంబున వచ్చి యీయమృతంబును యథాయోగ్యంబుగఁ బంచుకొని యనుభవించుటకు నిశ్చయించుకొని యమరులు నసురులునుగూడ స్వస్థానంబులకుం బోయిరి. రాక్షసు లట్లు పోయినతరువాత దేవతలందఱు నొక్కచోఁ జేరి “ భాగ్యవశంబున మనశత్రువులందఱును వదలిపోయినారు. మంచి పని జరిగినది. ఈయమృతమునం దొక్కచుక్కయైనను రక్కసులకు దక్కనీయఁగూడదు.” అని యాలోచించుకొనిరి. బృహస్పతి యందుల కంగీకరించి “ దేవతలారా! పాపాత్ములగు రాక్షసుల కేతమాత్రమును దెలియకుండ మీరీయమృతమును సేవింపవలయును. శత్రువుల కెట్లయినను బరాభవంబు గావించుటయే యుచితాలోచనము. ద్వేషింపఁదగినవారి నెప్పుడును ద్వేషించుటయే కర్తవ్యము. శాత్రవుల నెన్నఁడును విశ్వసింపఁగూడదు. వారితో నాలోచింపఁగూడదు. వారికెట్టిరహస్యమును వెల్లడింపఁగూడదు. కావున నసురులకీయమృతంబు నీయఁగూడదు. అమృతపానంబు గావించినచో వారుకూడ నమరులే యగుదరు. అట్లయినచో వారిని బరాజితులం గావించుట యసాధ్యము.”

అని బోధించుటయు దేవత లాదుల కంగీకరించి "యోగురువర్యా! మన మెప్పటికిఁ బోవుదము. ఎప్పటి కేఁగిన మనకు మన మంత్రరక్షణం బగును? ఎప్పుడు మనమీ యమృతమును సేవింపవలయును? ఈవిషయంబును మాకు బోధింపవలయును. మేము నీయాజ్ఞననుసరించి వర్తించెదము" అని విన్నవించుటయు బృహస్పతి "ఓ యమరవరులారా! మీ రిప్పుడు వనజాసనుని చెంతకుం బోయి యివ్విషయంబున నుత్తమోపాయంబు నెఱింగింపఁ బ్రార్థింపుఁడు. ఆపితామహుండగు జ్ఞాతయును, వక్తయును దాతయుఁగదా!" అని యుపదేశించెను. దేవతలప్పుడు బ్రహ్మసన్నిధికిం బోయి యాతనికిఁ బ్రణామంబులర్పించి యావృత్తాంతము సర్వము నివేదించిరి. అప్పుడు విరించి విబుధగణంబులతోఁ గూడ విష్ణుదేవుని సన్నిధికిం బోయి వారి మాటల సమక్షంబున నివ్విషయంబుల నెఱిఁగించెను.

అనంతరము బ్రహ్మయు, విష్ణుండును, మహేశ్వరుండును బాగుగ నాలోచించి సకలదేవతలను వెంటఁబెట్టుకొని రాక్షసుల కెవ్వరికి నెఱుంగరాకుండ మేరుకందరమునకుం బోయిరి. అప్పుడు విష్ణుదేవుని రక్షణంబునకు నియోగించి దేవతలు సోమపానంబున కుద్యుక్తులైరి. అప్పుడు సోమపానంబున కర్హులెవ్వరో, యెవ్వరనర్హులో యాదిత్యుఁడు పరిశీలించుచుండెను. విష్ణుదేవుండు రక్షకుండై యుండెను. సోముం డమృతదాత యయ్యెను. ఈరహస్యకృత్యమును సింహికాసుతుండును, మహాప్రాజ్ఞుండు నగు రాహువుదక్క నితరదైత్యులును, దానవులు నెవ్వరు నెఱుంగఁజాలకుండిరి. రాహువీసంగతిని గ్రహించి కామరూపధారియై దేవగణమధ్యంబునఁ బ్రవేశించి యుండెను. ఆతఁడు దేవతలలో నొకఁడుగనే పానపాత్రను దాల్చియుండెను. దివాకరుం డది చూచి సోమునకు సంజ్ఞ చేసెను. సోముఁడు విష్ణుదేవునకు

విజ్ఞాపనంబు గావించెను. ఆసంగతి విన్నంతమాత్రముననే చక్రధరుండు సుధాపానంబు గావించుచున్న రాహువు మస్తకంబును ఖండించివైచెను. కాని యాశిరం బమరత్వంబు నందెను. ఆదైత్యుని శిరోవిహీనం బగు కళేబరము మాత్రము మహీతలంబునఁ బొరలాడుచుండెను. అమృతస్పర్శనంబు గాంచిన యామొండెముగూడ నమరత్వంబు గాంచి గౌతమీదక్షిణతీరంబున భూతలం బాతయును బ్రకంపితం బగునట్లు పడిపోయెను. అది యొకయద్భుతసంఘటనముగాఁ బరిణమించెను. మొండెము శిరంబును, శిరము మొండెమును నపేక్షించియుండును. కాని యప్పుడాయావశ్యకము లేకుండ శిరంబును మొండెమునుగూడఁ బ్రత్యేకముగ నమరత్వముం గాంచెను.

దేవత లవియంతయుం గాంచి శంకాన్వితస్వాంతులై "ఈమస్తకంబు శరీరంబును జేరుట తటస్థించినచో నీతండు సమస్తదేవతలను భక్షించివైచునంతటిసమర్థుండు గాఁగలఁడు. కావున మన మీభూతలపతితం బగుశరీరమును దహించివేయవలయును." అని యూహించుకొని వారందఱును ససంభ్రములై పోయి యావృత్తాంతమును శంకరునకు నివేదించి "మహాదేవా! ఈదైత్యదేహమును నీవే సంహరింపవలయును. నీవు కరుణాసాగరుండవు. శరణాగతరక్షకుండవు. ఈరక్కసుని కళేబరము మరలఁ దలతోఁ గలియకుండునట్టియుపాయమును నీవే కావింపవలయును." అని ప్రార్థించుటయు మహాదేవుండు మాతృగణసహితంబుగా జగన్మాతయు, లోకపాలినియు నగుతనయీశ్వరీశక్తిని ప్రేరణంబు గావించెను. ఆశక్తియు సర్వాయుధధారిణియు, భోజనాకాంక్షిణియు నై మహీతలగతం బగుదైత్యదేహంబు మెక్కఁబోయెను. సకలదేవతలు నొక్కటిగాఁ జేరి మేరుపర్వతమున నాదైత్యశిరంబును శాంతింపఁజేయుటయందు సప్రయత్నులై యుండిరి. అప్పుడయ్యా

శ్వారి సకలశక్తిపరివారసహితయై యాదైత్యదేహముతో బహువర్షం బులవఱకును మహారణంబు గావించుచుండెను.

అప్పుడు రాహుశిరంబు దేవతలనుద్దేశించి "సురవరులారా! మీరు నాదేహమును భేదించి యందుగల యమృతరసంబు నాకర్షింపుఁడు. ఆయమృతరసంబు వెడలినంతనే యాదేహము భస్మీభూతంబై పోవును. కావున ముందుగ మీరాపని చేయుఁడు. అన్యథా శ్రమం బంతయు నేందులకు?" అని తెలియఁజేసెను. ఆమాట విని దేవతలందఱును ప్రీతులై యారాహుశిరంబును గ్రహగణమధ్యంబునఁ బ్రతిష్ఠించి యభిషిక్తంబు గావించిరి. ఆరాహువును గ్రహపదలాభంబు నంది ముదంబు గాంచెను. అనంతరము దేవతలవచనానుసారంబుగా శైలశక్తియు నయ్యసురుని కళేబరంబును భేదించి దానినుండి సత్వరంబుగా నత్యుత్తమంబగు సుధారసంబు నాకర్షించి నీరసంబగు నమ్మాంసమును భక్షింప నారంభించెను. ఆదేవి యగు నంబికకాళరాత్రి, భద్రకాళి, మహాబలయనువివిధనామంబులచేఁ బ్రకీర్తితయయ్యెను. అద్దేవి యాదైత్యదేహమునుండి సుధారసము నాకర్షించి యొక్కచోఁ జేర్చెను. ఆరసంబు క్రమంబుగాఁ బ్రసరించి పవిత్రానామంబున నదీరూపంబుగాఁ బరిణమించెను. అవశిష్టం బగురసంబు నద్దేవి సేవించివైచెను. రాహుదేహరససముద్భూత యగు నాప్రవరానది శుభావహంబగు నమృతజలంబులఁ బ్రవహించుచు రుద్రశక్తిసమన్వితయై మహాప్రవాహంబుగ విరాజిల్లుచుండెను. ఆనదియందు బహుగుణాఢ్యంబు లగుపంచసహస్రతీర్థంబులుగలవు. అందు సర్వదేవతాగణపూజితుండగు శివుండు స్వయంబుగ నివసించి యుండును. దేవతలందఱును సంతుష్టులై వేఱువేఱుగా నానది కనేకవరంబుల నొసంగిరి. దేవత లన్నదీమతల్లినుద్దేశించి "మహాదేవి! ప్రవరే

యగుశంభుం డెట్లు జగత్పూజ్యుం డై యుండునో యట్లే నీవును బూజనీయ వయ్యెదవు గాక! లోకహితంబుకొఱకు నీవిందు వసింపుము. ఓరసేశ్వరీ! నీవు సకలజీవులకును సిద్ధిదాయినివై సర్వదా భూమండలమునఁ బ్రసిద్ధిఁ గాంచి యుండుము. నీనామకీర్తనంబును, నీస్తోత్రంబును, నీధ్యానంబును సకలాభీష్టప్రదంబు లగుఁగాక! భక్తియుక్తులై సర్వదా నీకుఁ బ్రణామంబు లర్పించువారు నీయనుగ్రహంబుచే సర్వార్థసిద్ధు లగుదురుగాక! సనాతనుఁ డగు శివశంకరుఁడు నిత్యసన్నిహితుఁడై యుండుటచే నీస్థానంబునకు శివాసపురనామంబు విఖ్యాతం బగుఁగాక నీవు గౌతమీగంగతో సంగమించిన యీస్థానము సర్వదేవతాప్రియం బగుఁగాక. ఇందు స్నానదానాదికంబులు భుక్తిముక్తిప్రదంబు లగుఁగాక! ఈక్షేత్రంబునందు మానవులకు దేవదుర్లభంబు లగు నభీష్టంబులుఁగూడ లభించుఁగాక!" అని యనుగ్రహించి సకల దేవతలు నంతర్హితులైరి. మహాదేవుండు పంపిన శక్తి యమృతయై యీవిధముగాఁ బ్రవరానదీనామంబున విఖ్యాతిలాభముం గాంచెను.

—♦ వృద్ధాసంగమతీర్థము. ♦—

వృద్ధాసంగమతీర్థంబున వృద్ధేశ్వరుం డగు శివుండు ప్రతిష్ఠితుండై యుండును. ఈతీర్థచరిత్రము పాపనాశకరంబైనది. పూర్వకాలంబున వృద్ధగౌతమనామంబున మహాతపుం డగు నొకమునీంద్రుం డుండెను. అతఁడు గౌతమునకు మఱియొక పుత్రుఁడు. అమ్మునికుమారుండు బాల్యమునుండియు నాసికావిహీనుండై యుండెను. అట్టి వికృతరూపముతోనే యాతఁడు జన్మించెను. క్రమక్రమముగా వృద్ధగౌతముండు వైరాగ్యంబు గాంచి వివిధతీర్థక్షేత్రంబులకుఁ బర్యటనంబు గావింప నారంభించెను. నాసికావిహీనుండగుటచే నాతఁ డేగుచుని యెక్కడైనను

విద్యాభ్యాసంబు గావించుటకు సిద్ధపడియెను. శిష్యులగుమునికుమారులతోఁ గలసియుండుటకుఁగూడ నతండు లజ్జించెను. తండ్రియగు గౌతముం డాతనికి యుక్తసమయంబున నుపనయనంబు గావించెను. అనంతరము వృద్ధగౌతముండు మరలఁదీర్థసేవనంబునకు బయలుదేఱెను. ఈవిధముగాఁ జాలకాలము గడచెను. గాయత్రీమంత్ర మొక్కటియే యాతనికిఁ బరమవిద్యయై యుండెను. అంతకంటె నెట్టివేదాధ్యయనముగాని, శాస్త్రసమాలోచనముగాని యాతని కించుకంతయును సంప్రాప్తింపలేదు. నిత్యము నాతఁడు నియతవ్రతుండై యగ్నికార్యంబు గావించుచుఁ గేవలగాయత్రీమంత్రాభ్యాసంబువలన నామమాత్రబ్రాహ్మణుండై యుండెను. అగ్నినుపాసించుటవలనను, గాయత్రినిజపించుట వలనను నాతని బ్రాహ్మణత్వము సురక్షితం బయ్యెను. విధ్యుక్తంబుగ నగ్నిదేవుని, గాయత్రిదేవిని నుపాసించుటవలన నాతనికిఁ గ్రమక్రమముగా నాయుర్వృద్ధి యగుచుండెను. ఆతనికిఁ బెండ్లి కాలేదు. ఆతనికిఁ గన్యనిచ్చుట కెవ్వరు నంగీకరింపకపోయిరి. ఆతడనేకపుణ్యావనంబులను, బుణ్యక్షేత్రములను, బుణ్యతీర్థములను దర్శించుచుఁ బ్రచారము చేయుచుండెను. అట్లాతఁ డనేకాశ్రమంబులను గాంచెను.

ఇట్లు పరిభ్రమించుచు నాతఁ డొకప్పుడు హిమవన్నగంబునకుఁ బోయి యచ్చట వల్లివిలపమాలినిమనోహరం బగు నొకగుహం గాంచి యందునివసింపవలయు నని యాలోచించుకొని యాగుహామధ్యంబునఁ బ్రవేశించి యందొక యుత్తమురాలగు కాంతం గాంచెను. అక్కాంత వృద్ధురాలును, కృశశరీరిణియు, శిథిలావయవయు, తపోనిరతయు నై యుండెను. ఆమె బ్రహ్మచర్యవ్రతంబు నవలంబించి విషయలాలసత్వమును బరిహరించి యేకాంతస్థానంబున నేకాకిని యై నివ

సించి యుండెను. మునిశ్రేష్ఠుం డగువృద్ధగౌతముం డామెను గాంచి నమస్కరించుట కుద్యుక్తుం డగుటయు నావృద్ధురా లాతని వారించి ''మహాత్మా! నీవు నాకు గురుండవు. నేను నీకు నమస్కారార్హురాలను గాను. గురునిచే నమస్కారంబు నొందువాని యాయువును, విద్యయు, ధనంబును, కీర్తియు, ధర్మంబును, స్వర్గాదిఫలంబులును గూడ వినష్టంబు లైపోవును.'' అనిచెప్పుటయు వృద్ధగౌతముండు విస్మితుండై నిటలతటంబున నంజలి ఘటియించి ''ఓభగవతీ! నీవు తపస్వినివి. అందుచే గుణజ్యేష్ఠురాలవు. మఱియు నాకంటె వయోవృద్ధురాలవు. అల్పవిద్యావంతుండను, అల్పవయస్కుండను, అల్పుండను నగునేను నీకు గురుండ నెట్లగుదును? నీ విట్లు భావించుట యుచితముగాదు.'' అనుటయు నావృద్ధురాలు ''మునీంద్రా! పూర్వము ఋతుధ్వజుం డను నొకరాజు గుణవంతుండును, మతిమంతుండును, బలవంతుండును, క్షత్రధర్మపరాయణుండు నై యుండెను. అత డొకప్పుడు మృగయార్థమై యరణ్యంబునఁ బ్రవేశించి యీగుహామధ్యంబుననే విశ్రమించి యుండెను. ఋతుధ్వజుం డప్పటికి యువకుండును, విచక్షణుండును, సర్వకార్యదక్షుండును నై యుండెను. అప్పు డాతనిచెంత బహుపరివారంబును, వాహనాదులును బరివేష్టించి యుండెను. ఈగుహామధ్యంబున నున్నప్పుడు గంధర్వరాజదుహిత యగుసుశ్యామ యనునొక యచ్చరవెలంది యాతనిం గాంచెను. ఆరాజుగూడ నామెం గాంచి కామపీడితుం డయ్యెను. అయ్యప్సరోరమణియు నామహారాజుం గామించెను. ఓమహామతీ! అప్పు డయ్యిరువురకును బరస్పరసంయోగంబు గలిగెను. కామావసానంబున నారాజేంద్రుం డాసుశ్యామ నచ్చట విడిచి స్వకీయంబగురాజధానికిం బోయెను. అనంతరము కాలక్రమంబున నాసుశ్యామగర్భంబున నేను జన్మించితిని. ఓతపోధనా! మా

తల్లి న న్నీగుహామధ్యంబున నుంచి వెడలిపోవుచు "నాబిడ్డా! నీ విచ్చటినుండి యెచ్చటికిని బోవలదు. ఈగుహామధ్యంబునఁ బ్రవేశించుపురుషుఁడే నీకు భర్త కాఁగలఁడు." అనిచెప్పి స్వస్థానంబునకుం బోయెను. అప్పటినుండియు నే నీగుహయందే నివసించియున్నాను. ఇంతకాలంబునకుఁ బురుషుఁడన్న నీవొక్కఁడవే యిచ్చటికి వచ్చితివి. ఇంతకుఁబూర్వము నా కిచ్చట మఱే యెట్టిపురుషదర్శనమును గాలేదు. నా మాతృవచనంబును బట్టి నీవే నాకు భర్త వైతివి. ఓ బ్రాహ్మణప్రవరా! నాతండ్రి యగుఋతుధ్వజుం డశీతిసహస్రవర్షంబులు రాజ్యపాలనంబు చేసి యిచటనే తపశ్చరణంబు గావించి స్వర్గంబునకుం బోయెను. అతనియనంతరమున నాభ్రాతకూడ దశసహస్రవర్షంబులు ధరణీతలంబు నేలి యాతండును స్వర్గప్రాప్తుండయ్యెను. నేను నాతండ్రిరాజ్యపరిపాలనకాలంబునుండియు నీగుహామధ్యంబుననే యున్నాను. నా కింకను వివాహము కాలేదు. నా కిప్పుడు తల్లిగాని, తండ్రిగాని యెవ్వరును లేరు. నాకు నేనే కర్తనై స్వతంత్రురాలనై యున్నాను. మఱియు నేను రాజకుమారికను. కావున నోవిప్రశ్రేష్ఠా! వ్రతచారిణిని. పురుషార్థినిని నైననన్ను నీవు వరింపవలయును." అనికోరుటయు వృద్ధగౌతముండు "ఓభద్రా! నేను కేవలము వేయేండ్లవాఁడను. నీవు నాకంటె నెన్నియోవేలయేండ్లవయోధిక వైయున్నావు. నీమాటకు నేనేమి చెప్పఁగలను? నేను బాలకుఁడను. నీవు వృద్ధురాలవు. ఇట్టి మనయిరువురకును బరస్పరవైవాహికసంబంధము సంఘటనం బగుట యసంభవము." అనియెను. అప్పుడావృద్ధురాలు "మహాత్మా! యెట్లయినను నీవే నాకు భర్తగా నిర్దిష్టుండ వైతివి. ఇఁక నామనం బితరపురుషులవంకకుఁ బ్రసరింపఁజాలదు. నాకుఁ బరమేశ్వరప్రదత్తుం డగు భర్తవు నీవే. నాప్రార్థనంబు నీ వన్యథాకరింపవలదు. ఏకారణంబుచే

నైన నిరపరాధురాలను, అనువ్రతను నగునన్ను నీవు పెండ్లియాడుట కిచ్చగింపనిచో నీసమక్షమందే యాక్షణంబున నాప్రాణంబులను విసర్జించెదను. వాస్తవముగా నాశించినవస్తువు లభింపనప్పుడు మానవులకు మరణమే మంగళకరమైనది. మఱియొకమాట నీ వాలోచించుకొనవలయును. అనురక్తు లగువారిని విసర్జించుటవలనఁ గలుగుపాతకము నకుఁ బరిమితి లేదుసుమా!" అని చెప్పెను.

వృద్ధగౌతముం డామాట లాలించి "యోశోభనాంగీ! నాకు విద్య లేదు. తపస్సు లేదు. నేను కేవల మకించనుఁడను. విశేషించి వికృతాకారుఁడను. ఎట్టిభోగసుఖంబునకైనను నే నర్హుఁడను? కేవలము నావంటివాఁడు నీవంటికాంతకు యోగ్యవరుండు కాఁజాలఁడు. ఇదిగో! ఇటుచూడుము. నాకు నాసిక లేదు. విద్య లేదు. తపస్సు లేదు. నేను నిన్నుఁ గైకొని యేమి చేయఁగలను? కాని యొక్కమాటమాత్రము చెప్పఁగలను. ఎట్టియున నెప్పటికైన సురూపంబును విద్యయు నాకు లభించినచో నప్పుడు నీవు చెప్పినట్లు చేయఁగలను" అనియెను. వృద్ధురా లించుక యాలోచించి "యోమహాత్మా! నేను దపంబుచే సరస్వతీదేవిని సంతృప్తచిత్తం గావించితిని. మఱియు రూపవంతుం డగువహ్నియుండును, అగ్నిదేవుండును నాతపంబునకు బరితుష్టిం గాంచియున్నారు. కావున వాగీశ్వరియగుభారతీదేవి నీకు విద్యాదానంబును, రూపవంతుండగునగ్నిదేవుండు సురూపంబును బ్రసాదింపఁ గలరు." అనిచెప్పుచు నావృద్ధురాలు వాణీవిభావసులను బ్రార్థించి వారిమూలంబున వృద్ధగౌతముని విద్యారూపసంపన్నుం గావించెను. అప్పుడు వృద్ధబ్రాహ్మణుం డగుగౌతముండు విద్వాంసుండును, సుందరుండును, గాంతిమంతుండును నై పరమానందంబున నావృద్ధురాలి పాణిగ్రహణంబు గావించి మనోహారిణి యగునారమణితోఁగూడి

ప్రఫుల్లహృదయముతో నాగుహామధ్యంబున బహువర్షంబులు యథే చ్ఛోపభోగంబుల ననుభవించెను. ఒకప్పు డావృద్ధదంపతులు ముదిత హృదయులై యాగిరిగుహాయందు నివసించి యుండఁగా విమలచేతస్కు లగువశిష్ఠవామదేవాదిమహాత్ములు సకలపుణ్యతీర్థపర్యటనంబు గావించు చు నచ్చటికి విచ్చేసిరి. వృద్ధగౌతముండు భార్యాసహితుండై య థాయోగ్యంబుగ వారికందఱ కతిథిసత్కారంబు గావించెను. ఆవచ్చి నమహాత్ములలో బాల్యభావాపన్నులును, యౌవనోన్మత్తులును, ప్రౌఢ గర్వాంధులును నగుకొందఱు ఋషు లావృద్ధకాంతను సుందరాకారుం డగుగౌతముని గాంచి యుపహాసంబు గావింప నారంభించిరి. అప్పుడు మఱికొందఱుఋషు లక్కాంతఁ గాంచి "ఓవృద్ధురాలా! యీగౌ తముండు నీ కేమగును? ఓకల్యాణీ! యీతఁడు నీపుత్రుఁడో పౌత్రుఁ డో నిజము చెప్పవలయును. మావారిలోఁ గొందఱీవిషయమును గూర్చియే నవ్వుకొనుచున్నారు. వృద్ధుండగుపురుషునకు యువతి విషస్వరూపిణి యగుఁగాని వృద్ధురాలికి యువకుఁ డమృతస్వరూపుఁడే యగును. కాని యహో! యింతకాలమునకు నిష్టానిష్టంబులకుఁ బర స్పరానుకూలసంయోగము మే మిచ్చటఁ గన్నులారఁ జూడఁగలిగితి మి." అని యావృద్ధదంపతులయెదుటనే కొందఱు ఋషు లిట్లు ప్రస్తా వించిరి. తరువాత నమ్మహాత్ములందఱును యథాయోగ్యంబుగ నా దంపతులవలన నతిథిసత్కారంబులను గాంచి ప్రీతచేతస్కులై వెడలి పోయిరి.

అనంతరము మహాపాపిష్ఠు లగునాదంపతులు మహాత్ములవచనం బుల నాలించి తమచరితమును విమర్శించుకొని యుభయులును దుఃఖి తులును లజ్జితులునుగూడ నైపోయిరి. అప్పుడు వృద్ధగౌతముండు మునిశ్రేష్ఠుం డగునగస్త్యుని పాలికిం బోయి "ఓమహాత్మా! ఏతీ

ర్థంబును సేవించిన సత్వరంబుగ సర్వశ్రేయంబులును, భుక్తిముక్తులును సంఘటితంబు లగునో యట్టిదివ్యతీర్థముం గూర్చి నా కెఱింగింపవలయును." అని ప్రార్థించుటయు నగస్త్యుండు "ఓవిప్రోత్తమా! నేను పూర్వము మహర్షులవలన విన్నవిషయమును జెప్పుచున్నాను. గౌతమీతీరమునకుం బోయినచో నిశ్చయముగా సర్వాభీష్టంబులును సిద్ధింపఁగలవు. కావున నోమహాబుద్ధీ! నీవు పాపనాశిని యగుగౌతమీతీర్థంబును సేవింపుము. నేను గూడ నీతో వచ్చెదను." అని యగస్త్యుండు చెప్పుటయు వృద్ధగౌతముఁడు వృద్ధా యగుతనభార్యతోఁ గూడ గౌతమీతటంబునకుఁ బోయి సతీసహితుం డై తీవ్రతపంబు గావించి శంకరుని, విష్ణుదేవుని, గౌతమీగంగను బ్రసన్నులఁ గావించుకొని "ఓయీశా! యీవిశ్వంబునందు ఖిన్నులగుమానవులకు మరుభూమియందలి మహాతటంబునుం బోలి ప్రియాసహితుండ వగునీ వొక్కరుండవే శరణ్యుండవు. ఓకృష్ణా! అనావృష్టిదగ్ధంబు లగుసస్యసమూహంబులకు ఘనాగమంబునుం బోలి యీజగంబునందలి యుత్తమమధ్యమాధమంబు లగుభూతబృందంబులకు సర్వథా నీవొక్కరుండవే తాపహారివి. మఱియు నోగౌతమీ! నీ వమృతతరంగిణివై వైకుంఠదుర్గమును భేదించుకొనివచ్చి యధోగతులును, సంతప్తులు నగు భూజనంబులకు నాశ్రయదాయినివై యున్నావు." అని ప్రార్థించుటయు శరణాగతదీనజనంబుల దుఃఖనివారిణి యగుగౌతమీదేవి సుప్రసన్నయై వృద్ధాసహితుం డగుగౌతమునిం గాంచి "ఓవత్సా! నీవు నాసలిలంబులు కలశంబునం జేర్చి మంత్రపూతంబులుగఁ జేసి వివిధోపచారంబులచే నర్చించి నీసహధర్మిణి నభిషేకింపుము. అప్పుడు నీభార్య ప్రియయు, సురూపయు, సుచిరకేశినియు, సుభగయు, సులోచనయు, సులక్షణాసంపన్నయు, సుకుమారిణియుఁ గాఁగలదు. అనఁ

తర మహాపుణ్యవతి యగు నీభార్య యిక్కె నిన్నభిషేకించినంతనే నీవు ను సర్వలక్షణసంపన్నుండ వై కమనీయాకారుండవు కాఁగలవు." అని యనుగ్రహించుటయు నాదంపతులు గౌతమీవచనానుసారం బుగ నభిషిక్తులై సురూపప్రాప్తులైరి. అప్పుడు వారియభిషేకజలంబులును నావృద్ధురాలినామము ననుసరించి వృద్ధానామంబున విఖ్యాతం బగు నొకమహానదియై ప్రవహించెను. అప్పు డాసమీపవాస్తవ్యు లగుమహర్షు లాగౌతమనందనునకు వృద్ధగౌతమనామంబును గల్పించిరి. అనంతరము ప్రత్యక్షస్వరూపిణి యగుగౌతమీగంగ నుద్దేశించి "ఓ దేవీ! నాపేరితోఁ బ్రవహించుచున్న యీవృద్ధగౌతమి నీతో నెచ్చట సంగమించునో యాస్థానము సర్వతీర్థంబుల యందును శ్రేష్ఠస్థానం బగుఁగాక! ఆసంగమతీర్థంబునఁ గావించిన స్నానదానహోమాదికంబులు పితృగణంబులకుఁ బరమప్రీతికరంబులును, మానవులకు రూపసౌభాగ్యసంపత్కారణంబులును, పుత్రపౌత్రప్రదంబులును, ఆయురారోగ్యకరంబులును, కల్యాణజయప్రమోదప్రవర్ధకంబులు నగుఁగాక!" అని ప్రార్థించుటయు గౌతమీదేవి గౌతమపత్ని యగు వృద్ధురాలివచనంబులకు. తథాస్తు" అని సమ్మతి నెఱింగించెను. అచ్చట నావృద్ధగౌతమునిచేఁ బ్రతిష్ఠిత మైనలింగ మావృద్ధురాలి నామము ననుసరించి వృద్ధేశ్వరాభిధానంబునఁ బ్రసిద్ధంబయ్యెను. ఆవృద్ధురాలితో నావృద్ధగౌతమున కాస్థానముననే యభీష్టప్రాప్తి యయ్యెను. అచ్చటి స్నానదానంబులు సర్వాభీష్టదాయకంబులు. అప్పటినుండియు నాతీర్థంబునకు వృద్ధాసంగమం బను నామంబు గలిగెను.

ఇలాతీర్థము

సువిఖ్యాతం బగు నిలాతీర్థము సర్వసిద్ధిప్రదమైనది. ఆతీర్థసేవ

నంబు గావించువారు బ్రహ్మహత్యాదిపాపవిముక్తులై ముక్తు లగుదురు. వైవస్వతవంశంబునందుఁ బవిత్రచరిత్రుండగు ఇలుం డను నరనాథుండు జనించెను. అతఁడు ధర్మయుక్తంబుగఁ బ్రజాపాలనంబు చేయుచు నొకనాఁడు బహుసేనాబలసహితుండై వేటకొఱకు వనంబునకుం బోయెను. వివిధవిహంగకలకలాలాపమనోహరంబును, కుసుమితఫలితలతాతరుమండితంబును, బహుజంతుసమాకీర్ణంబు నగునయ్యరణ్యంబునఁ దిరుగుచున్నకొలఁది నన్నరనాథునకు వేఁటయందాసక్తి క్రమక్రమంబుగ వర్ధిల్లుచుండెను. అతఁ డట్లు మృగయాసక్తుండై యమాత్యాదిరాజపురుషులం గాంచి మీరందఱును రాజధానికి మరలిపొండు. నాపుత్రుండు రాజ్యపాలనంబునకు నియుక్తుండై యుండెనుగదా. మీరు పోయి కోశబలవాహనాదులను, సకలరాజకార్యంబులను యథావిధిగఁ బాలించుచుండుఁడు. ధీమంతుండగు వసిష్ఠుండును నగ్నిసహితంబుగా రాజపత్నులను వెంటఁబెట్టుకొని తండ్రివలె మన్మందిరమునకుఁ బోవుంగాక ! నేను కొంతకాలము మృగయాశీలురగునారణ్యకులను, వాజివారణాదిపరివారంబునుగూడి యీవనంబున విహరించివచ్చెదను. తక్కినవారందఱును రాజధానికిఁ బోవలయును.

అని యాదేశించుటయు నందఱును రాజాజ్ఞనంగీకరించి రాజధానికిం బోయిరి. అనంతర మిలుండు మెల్లమెల్లగాఁ బ్రయాణంబు సాగించి రత్నమయం బగుహిమాలయంబుఁ జేరి యందు నివసించి యుండెను. అతఁడప్పుడు తానున్నచోటికి సమీపంబున నానారత్నచిత్రితం బగునొక సుందరకందరముం దర్శించెను. అది సమన్యుం డను నొకయక్షనాథునకు నివాసమై యుండెను. అతనికిఁ బతివ్రతపరాయణయగు సమ యనుభార్యగలదు. అతఁడొక్కొక్కప్పుడు ప్రియాసహితంబుగ మృగరూపముం దాల్చి యిచ్చవచ్చినరీతి విహరించుచు నొక్క

ష్పుడు నృత్యగీతాదులం గావించుచు నవ్వనంబున విహరించుచుండెను. అయ్యక్షుండు మృగరూపధరుం డయ్యును సకలవిషయాభిజ్ఞుండై యుండెను. అందుచే నిలుం డాకందరము యక్షపాలితం బని యించుకంతయు నెఱుంగఁజాలఁ డయ్యెను. అందుచే నమ్మహీపాలుండు తన పరివారంబుతో రత్నఖచితంబగు నవ్విశాలగుహాప్రదేశంబు నాక్రమించుకొని యందు వసించి యుండెను.

అప్పుడు మృగరూపధరుండై యున్న యక్షుండు రాజు గావించిన యీయసంగతవ్యాపారముం గాంచి కుపితుండై ॥ మహారాజగు నీయిలుని బలప్రయోగముచే నేను జయింపఁజాలను. ఒకవేళఁ బ్రార్థింతమన్నను నీతఁడు సామాన్యముగా నాభవనమును నాకు విడుచునట్లు తోఁచుటలేదు. " అని యాలోచించుకొని ధనుర్ధరులను, శూరులును, ఆప్తులును నగు తనపరివారయక్షులం గాంచి ॥ మీరెల్లరును బోయి మదోద్ధతుండగు నయ్యిలుం డెట్లయినను నామందిరమును వదలిపోవునట్టి యేర్పాటు గావింపవలయును " అని యాజ్ఞాపించుటయు రణదుర్మదులగు యక్షు లారాజు చెంతకుం బోయి ॥ ఓరాజా! నీవు మాగుహాగృహంబును విడిచిపొమ్ము! అట్లుపోకున్నచో యుద్ధంబునఁ బరాజితునిం గావించి పలాయితుని జేసెదము " అని చెప్పిరి.

ఇలుం డామాటలకుఁ గ్రోధావిష్టుండై వారితో మహారణంబు గావించి యందఱను బరాజితులం జేసెను. అతఁడు పదిదినంబులవఱకు నాగుహయందే నివసించి యుండెను. యక్షనాథుఁడు మృగరూపధరుండై మృగీరూపధారిణియగు భార్యతోఁ గలసి వనవాసంబు చేయుచుండెను. అతఁ డిట్లు హృతమందిరుండును, హృతపరివారుండును, వనగతుండునై చింతాక్రాంతస్వాంతంబునఁ దనపత్నియగు యక్షిణిం గాంచి ॥ ఓప్రియా! మృగయాసక్తుండును, దుష్టచిత్తుండు

నగునీరాజు మనగృహంబు నపహరించియున్నాఁడు. ఈతనికిఁ బ్రతీకా
రంబు గావించునుపాయంబేమైన నాలోచింపవలయును. సకలమహీపా
లురును బాపవ్యసనాసక్తులై రాజ్యవినాశంబు దెచ్చుకొనుచుందురు.
నీవు మనోజ్ఞహరిణీరూపంబుఁ దాల్చి యాతని నెల్లయిన నుమావనం
బుకడకుఁ దీసికొనిపొమ్ము. ఆవనంబునఁ బ్రవేశించినంతమాత్రముననే
యాతండు స్త్రీయైపోవును. ఓభద్రా! ఇక్కార్యంబు నీవే చేయఁగల
వు. నేను చేయఁజాలను. అట్లు నీవు గావించినవెనుక నీవు యక్షిణి
వయ్యెదవు. నేను నెప్పటివలె యక్షుండ నయ్యెదను'' అనుటయు
యక్షిణి ''నాథా! ఉమావనంబున కాతని మరలింపుకొని నీవేల పోఁ
గూడదు?'' అని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు యక్షుండు ''ప్రియా! ఒక
ప్పుడు మహాదేవుండగు శివుండు గిరిజాసహితుండై దేవగణంబులతోఁ
గూడి హిమాలయపృష్ఠంబున విహరించుచుండెను. అప్పుడు పార్వతీ
దేవి యేకాంతముగా శంకరుం గాంచి ''నాథా! రతివ్యాపారము గో
పనంబు చేయుట స్త్రీజనంబునకు స్వభావము. కావున నీవు నాకొక
సురక్షితం బగురహస్యప్రదేశమును దయచేయవలయును. ఆస్థానంబున
కుమావనంబను నామంబు ప్రసిద్ధం బగుఁగాక! అచ్చటికి నీవును, గణే
శ్వరుండును, కార్తికేయుండును, నందీశ్వరుండును దక్కఁ దక్కినవా
రెవ్వరు వచ్చినను స్త్రీలైపోవుదురుగాక!'' అని ప్రార్థించుటయుఁ జం
ద్రమౌళి ప్రసన్నుండై సంకల్పమాత్రంబున నుమావనంబును గల్పించి
యద్దేవికిఁ బ్రసాదించెను. కావునఁ బురుషుండ నగునే నచ్చటికిఁ బో
వుట కవకాశము లేదు.'' అని చెప్పెను.

ఆమాట విని కామరూపిణి యగుయక్షిణి మృగరూపముం
దాల్చి యతని కెదుట విహరింపఁ దొడంగెను. ఆసమీపముననందే
యక్షుండును నిలిచి యుండెను. మృగయాసక్తచిత్తుం డగునిలుం డా

లేడిం గాంచి యశ్వారూఢుండును, ధనుర్ధరుండునై దానిని వెంబడించి పోయెను. ఆమాయలేడియు నాతని నలయించి యుమావనంబునకుఁ దీసికొని పోయెను. ఇలుం డావనంబునఁ బ్రవేశించినంతనే స్త్రీమూర్తి యైపోయెను. అప్పుడు యక్షిణి మృగరూపమును బరిత్యజించి యథారూపముం దాల్చి యొకయశోకవృక్షంబుచెంత నొకకొమ్మపైఁ జేయి వైచి నిలువఁబడి యుండెను.

దివ్యాభరణభూషితయు, దివ్యవసనాలంకృతయు, దివ్యగంధానులిప్తయు, దివ్యమూర్తియు, నగుయక్షిణి యట్లు కృతకృత్యయై యశ్వారూఢుండును, శాంతుండునగు నమ్మహారాజుం గాంచి నవ్వుచు ‘‘ఓయిలాదేవీ! నీవాఁడుదాన వయ్యు నశ్వారోహణంబు గావించి యొంటిగా నెచ్చటికిఁ బోయెదవు? ఇట్లు పురుషవేషధారిణివై యెవ్వరికొఱ కన్వేషించుచున్నావు?’’ అని ప్రశ్నించెను. మహారాజగునిలుండు యక్షిణి తన్నిట్లు స్త్రీజనోచితంబగుసంబోధనము గావించినందులకుఁ గ్రోధావిష్టుండై యామెనుదలించుచు ‘‘నాలేడి యేమైనది?’’ అని ప్రశ్నించెను. యక్షిణి పకపక నవ్వుచు ‘‘ఓయిలాదేవీ! ఇంకను జూచుకొనుట లేదా?’’ అని పరిహసించుటయు నిలుండు కుపితుండై ధనువున బాణమును సంధించి యక్షిణిపైఁ బ్రయోగింప సంసిద్ధుఁ డయ్యెను. యక్షిణి మరల నెప్పటివలెనే ‘‘ఓరమణీమణీ! నిన్ను నీవు బాగుగఁ జూచుకొని, బాగుగ గ్రహించుకొని తరువాత నామాటలయందలి సత్యాసత్యములను బరీక్షింపుము’’ అని పలికెను.

ఆమాట విని యిలుం డదరిపడి తనవక్షంబును బరీక్షించుకొని నిర్విణ్ణుండై ‘‘ఏమిది! ఇట్లయిపోయితి నేమి?’’ అని విచారించుచు యక్షిణిం గాంచి ‘‘ఓసువ్రతా! నీవెవ్వరు? నేనిచ్చటికి వచ్చి యిట్లు స్త్రీనైపోవుటకుఁ గారణ మేమి? దయ యుంచి సర్వమును స్పష్టము

గాఁ నెఱింగింపుము'' అని వేఁడుకొనుటయు యక్షిణి ॥ఓరాజేంద్రా! నీవింతవఱకును బ్రవేశించియున్న హిమాలయసుందరకందరము మా నివాసస్థానము. నాభర్త యక్షరాజగు సుమన్యుఁడు. నీవు మానివాసము నాక్రమించుటచే నిన్ను యుద్ధంబున జయింపఁజాలక నేనిట్లు మృగరూపంబుఁ దాల్చి యియ్యుమావనంబునకు నిన్నుఁ దరలించుకొని వచ్చితిని. ఈయుమావనంబునఁ బురుషు లెవ్వరు ప్రవేశించినను స్త్రీలై పోవుదు రని మున్ను మహాదేవుండు నిర్దేశించి యుండెను. అందుచే నీవిచ్చటికి వచ్చి స్త్రీత్వముం గాంచితివి. జరగినదాని కిఁక విచారించుటవలన లాభము లేదు. విచిత్రం బగుభవితవ్యతాగతివిలాసము లెవ్వరు గ్రహింపఁగలరు?'' అనియెను.

ఆమాటలు విన్నంతనే స్త్రీరూపధారి యగు నిలుండు ఖిన్నుండై యశ్వమునుండి యిలాతలంబునం బడియెను. యక్షిణి యాతని లేవనెత్తి యుపచారంబులు చేసి యూఱడించుచు ॥ఓరాజా! నీవు స్త్రీవై పోయితివి. ఇఁక దీనికిఁ బ్రతిక్రియ యేదియును లేదు. ఎవ్వరును నిన్ను మరలఁ బురుషునిగాఁ జేయఁజాలరు. కావున నీవింతటినుండి స్త్రీజనోచితంబులగు నృత్యగీతాదివిద్యల నభ్యసించి రమణీరమణీయాలంకారములం దాల్చుచు, స్త్రీలాలిత్యములను, స్త్రీవిలాసములను గాంచి స్త్రీజనకర్తవ్యంబులను నిర్వర్తింపుచుండుము'' అనిబోధించెను.

ఆమె యట్లు చెప్పుచుండఁగనే యిలునకు స్త్రీజనోచితంబులగు వేషభూషణాదులును, విలాసవిభ్రమాదులును విచిత్రంబుగా సంప్రాప్తంబు లయ్యెను. అప్పు డిలుం డిలాదేవియై యక్షిణిం గాంచి శోకగద్గదస్వరముతో ॥ఓకల్యాణీ! దైవనియోగంబుచే నేనిట్లు తరుణినైతిని. కాని నాకు భర్త యెవ్వఁడు? నేనిఁక నేమి చేయవలయును? నాకు మరలఁ బురుషత్వ మెట్లు లభింపఁగలదు? దుఃఖాస్పదురాలనగు నా

యందుఁ గరుణించి నాకుఁ దర్శనోపాయమును బ్రబోధింపుము! ఆర్తుల నుద్ధరించుటకంటె నధికం బగుపుణ్యం బేదియును లేదుగదా!" అని వేఁడుకొనుటయు యక్షిణి కరుణాంతఃకరణముతో "ఓశోభనాంగీ! ఈయుమావనంబునకుఁ బూర్వభాగంబున సోమనందనుం డగుబుధుని యాశ్రమంబు గలదు. అతఁడు నిత్యమును దనతండ్రియగు చంద్రుని సందర్శించుటకై యీమార్గముననే వచ్చుచుండును. అతఁ డట్లు ప్రశాంతభావంబున వచ్చుచున్నప్పుడు నీవు నీరూపయౌవనవిలాసాదులచే నాతనిం బ్రసన్నునిఁ గావించుకొనుము. ఆబుధునియనుగ్రహంబు వలన నీసర్వాభీష్టంబులును సిద్ధింపఁగలవు." అని యామె నూరడించి యక్షిణి యంతర్హితయై నిజావాసంబునకుం బోయి భర్తయగుయక్షునకు సకలవృత్తాంతమును సవిస్తరంబుగ నెఱింగించెను. యక్షుండంతయు నాలకించి సంతుష్టుం డయ్యెను.

ఇట నుమావనంబున నిలాదేవి యథాసుఖంబుగ నివసించి యుండి నృత్యగీతాదులచేఁ గాలక్షేపము చేసికొనుచుండెను. ఒకనాఁ డామె యతిలోకవిలాసంబు మెఱయ నృత్యము చేయుచుండఁగాఁ జంద్రదర్శనంబునకుఁ బోవుచున్నబుధుం డారమణీమణిం గాంచి యాశ్చర్యముతో నామెచెంగటికిం బోయి "ఓసుందరీమణీ! నేను చంద్రునందనుండను. బుధుండను వాఁడను. నీరూపలావణ్యవిలాసంబులకుఁ బ్రేమించి వచ్చితిని. నీవు నన్ను భర్తగా నంగీకరించి యెల్లవిధంబుల నా ప్రాణప్రియ వగుము" అని యాచించెను. ఇలయు యక్షిణివచనంబులం దలంచుకొని యిదియే విధివిధానం బని నిశ్చయించుకొని భక్తిపూర్వకంబుగ బుధు నభినందించుచు నాతనిపాణిగ్రహణంబున కంగీకరించి పరమానందభరితహృదయ యయ్యెను.

బుధుం డాసుందరీమణి నాత్మేశ్వరిగా బరిగ్రహించి స్వస్థానం

బుధకుం గొనిపోయి పరమప్రేమభావంబున నామెతోఁ గలసి సుఖా
నందంబుల ననుభవించుచుండెను. అయ్యిలాదేవియు నెల్లవిధంబుల
భర్తయగుబుధుని బరితృప్తుం గావించుచుండెను. ఇట్లు చాలకాలంబు
గడచుటయుఁ బరితుష్టహృదయుం డగుబుధుం డొకనాఁ డాసుందరీ
మణిం గాంచి "ఓప్రియతమా! నీసంసేవనంబులకు నేను సంతుష్టుండ
నైతిని. నీహృదయంబున నెట్టికోరిక యున్నదో తెలుపుము! తపో
బలంబుచే నీయభీష్టం బెట్టిదైనను దీర్చెదను. సంశయ మించుకంత
యును లేకుండఁ గోరుకొనుము" అని యనుగ్రహించుటయు నిలాదేవి
యాత్మణామునందే "మహాత్మా! నాకుఁ బ్రేమనుయుం డగునొకసుపు
త్రునిఁ బ్రసాదింపవలయును." అని ప్రార్థించెను.

బుధుండును బ్రసన్నహృదయుండై "ఓప్రాణేశ్వరీ! అమోఘ
వీర్యుండ నగునావలన నీగర్భమునందు క్షత్రితేజోవిలసితుండును,
లోకవిశ్రుతుండు నగునొకకుమారుండు జన్మింపఁగలఁడు. అక్కుమా
రుండు తేజంబుచే నాదిత్యుండును, బుద్ధిచే బృహస్పతియు, క్షమాగు
ణంబుచే భూమండలంబును, వీర్యముచే విష్ణుదేవుండును, క్రోధముచే
హుతాశనుండు నైన త్రిలోకప్రశంసితుండు గాఁగలఁడు. అతనిచేఁ జంద్ర
వంశంబు సుప్రతిష్ఠితంబు గాఁగలదు" అని యానతిచ్చెను. అంతఁ
గొంతకాలంబున కయ్యిలాదేవిగర్భమునుండి గంభీరఘోషణంబు గా
వించుచు నొకసుపుత్రుం డుదయించెను. అక్కుమారుని జననసమ
యంబున స్వర్గలోకమం దంతటను జయధ్వనులు చెలరేగెను. అప్పుడు
సకలదేవతలును, బ్రహ్మయు, బ్రహ్మర్షులును బుధాశ్రమంబునకు
విచ్చేసి గభీరారావంబు సేయుచు జనించిన యక్కుమారునకు పురూ
రవుం డని నామకరణంబు గావించి యనేకవిధంబుల నాశీర్వదించి
చనిరి.

బుధుండును దనతనయుం డగుపురూరవుని క్షత్రియోచితంబు లగు విద్యలనెల్ల నధ్యయనంబు చేయించుచు సరహస్యం బగుధనుర్వేదమును సంపూర్ణముగ నభ్యసింపఁజేసెను. పురూరవుఁడును శుక్లపక్ష చంద్రునివలెఁ గళలతోఁగూడఁ దానును దినదినప్రవర్ధమానుం డగుచుండెను. ఒకనాఁడు మహామతి యగుపురూరవుండు ఖిన్నవదనయై యున్నతల్లిం గాంచి యామెహృదయమునందు విచార మున్నట్లు గ్రహించి వినయమధురభాషణంబులతో "అమ్మా! నాతండ్రియగుబుధుండు నీకుఁ బ్రియతముఁడై యున్నాఁడు. సర్వక్రియాసమర్థుండ నగునేను నీకుఁ బుత్రుండనై యుంటిని ఇట్టినీకు మనస్తాపముఁ గలుగుటకుఁ గారణ మేమున్నది? దయ యుంచి యెఱింగింపవలయును." అని ప్రశ్నించెను.

ఇలాదేవి కుమారునివచనంబు లాలించి "నాయనా! నీవు సత్యమునే వచించితివి. విబుధశ్రేష్ఠుం డగుబుధుని భర్తగను, సకలగుణాకరుండ వగునిన్నుఁ దనయునిఁగను బడయఁగలిగిన నేను ధన్యురాలనే. అయినను నాకుఁ బూర్వస్మృతి కలిగినప్పు డెల్ల నన్నొకదుస్సహదుఃఖ మాక్రమించుచుండును." అని చెప్పెను. పురూరవుం డామాట విని యదరిపడి "జననీ! ఆదుఃఖమునకుఁ గారణ మేమో తెలుపుము. నీదుఃఖనివారణంబు గావించుట కుమారుండ నగునాకవశ్యకర్తవ్యము గదా!" అనియెను. అప్పు డిలాదేవి "వత్సా! అది యతిగూఢ మగువిషయము. నీ కేమని చెప్పఁగలను? చెప్పకుండ నెట్లువిచారమును నణఁగించుకొనఁగలను? శోకార్ణవ నిమగ్నులగుతల్లిదండ్రుల నుద్ధరించుటకు తనయునికంటె నన్యగతి యేదియును లేదుగదా!" అనుచుండఁగనే పురూరవుండు జననిచరణకమలంబులకు సాష్టాంగప్రణామం బాచరించి వినయవినమితుండై "తల్లీ! సర్వవిషయంబులను విస్పష్టముగ

నాకెఱింగింపుము." అని ప్రార్థించెను.

అప్పు డిలాదేవి యిక్ష్వాకువంశప్రశస్తియు, నావంశమునందుఁ దాను జనించుటయు, దనరాజ్యప్రాప్తియుఁ, దనకుసంతానము గలుగుటయు, వసిష్ఠుండు తనకుఁ బురోహితుం డగుటయు, తనకొకభార్య యుండుటయు, తనప్రాభవంబును, దాను మృగయాసక్తిచే వనంబునఁ బ్రవేశించుటయు, హిమాలయకందరంబునఁ బ్రవేశించుటయు, యక్షవిరోధంబును, యక్షిణీకారణంబున నుమావనప్రవేశంబు చేయుటయు నచ్చటఁ దనస్త్రీత్వప్రాప్తియు, బుధసమాగమంబును, మరల స్త్రీత్వంబునఁబుత్రప్రాప్తియు మున్నగువిషయంబులను పరిస్ఫుటంబుగా నందనున కెఱింగించెను.

ఆచరిత్రం బంతయు నాలకించి కుమారుం డగుపురూరవుండు విచారగ్రస్తహృదయుండై దీనస్వరంబున "తల్లీ! నేనేమి చేయుదును? ఏమి చేసిన నీకు సంతోషముగా నుండును! ఈసంసారమునం దిట్టుండుటయే నీకానందముగా నున్నయెడల దీనిని మరలఁ బరివర్తింపఁ జేయుటకుఁ బ్రియత్నించుట యెందులకు? ఇది కాక నీకింకేదైనఁ గోరిక యున్నచో నానతిమ్ము! నాశక్తి నంతను వినియోగించి నీయభీష్టసంపాదనంబు గావింతును." అని చెప్పెను. ఇలాదేవి విచారముతో "కుమారా! నేను పూర్వమువలెనే మరలఁ బుంస్త్వముం గాంచి విపులం బగునారాజ్యమును గ్రహించి పూర్వపుత్రులను, నిన్నును రాజ్యాభిషిక్తులం గావించి కన్నులపండువుగాఁ గాంచవలయు నని యూసించుచున్నాను. తండ్రీ! నాసంతాన మగుమీ కనుకూలముగా దానధర్మములను, యజ్ఞయాగాదులను గావించి రాజ్య మంతయును మీచేతుల యం దొప్పగించి ముక్తిమార్గముం జూచుకొనవలయు నని యపేక్షించుచున్నాను." అని చెప్పుటయుఁ బురూరవుండు "అమ్మా! నీకు

మరలఁ బురుషత్వము గలుగుట కేమియుపాయ మున్నదో నీవే చెప్ప వలయును. తపంబువలనఁగాని, మఱియేవిధంబునఁగాని లభించునని నీకుఁ దోఁచినచో నెఱింగింపవలయును. నాశక్తి కొలఁదిని బ్రయత్నించి సాధించెదను.” అనియెను. ఇట్లు కృతనిశ్చయుండై పలికినకుమారుం గాంచి యిలాదేవి “పుత్రా! నీవు మీజనకునిచెంతకుం బోయి యీ విషయముం గూర్చి యాలోచింపుము. అతఁడు సర్వజ్ఞుఁడు. కావున నీకాతఁ డవశ్యముగ హితోపదేశము చేయఁగలఁడు” అనిబోధించెను.

తల్లిమాట ననుసరించి యిలానందనుం డగుపురూరవుం డా క్షణమునందే తండ్రిచెంతకుం బోయి ప్రణామం బాచరించి యెల్లవృత్తాంతంబు నాతనికి నివేదించి కర్తవ్యోపాయము నుపదేశింపవలయు నని ప్రార్థించెను. అప్పుడు బుధుండు నవ్వుచు “కుమారా! మహారాజగునిలుని ప్రభావమును నేనెఱుంగుదును. అతఁ డేవిధముగా నిలాదేవి యైపోయెనో కూడ నెఱుంగుదును. ఉమావనప్రవేశముం గూర్చియు, నీశ్వరాజ్ఞం గూర్చియు నేనెఱుంగుదును. ఈశాపమోక్షణంబున కుమాశంకరుల యారాధనంబుకంటె నన్యోపాయం బేదియును లేదు. వారియనుగ్రహమువలననే యిలకు మరలఁ బురుషత్వము లభింపవలయును.” అని బోధించెను. పురూరవుండు తండ్రియుపదేశంబును గ్రహించి “తండ్రీ! నేనీచరాచరవిశ్వంబునకుఁ బితరులగు గౌరీశంకరుల నారాధించెదను. ఏతపంబువలన నెట్టితీర్థసేవనంబువలన నాకు వారి సందర్శనము లభించునో యానతీయవలయును” అని ప్రార్థించెను.

అప్పుడు బుధుండు కుమారునుద్దేశించి “వత్సా! అట్లయినచో నీవు గౌతమీతీరంబునకుం బొమ్ము. అచ్చట నిరంతరమును శివుండు శివాసహితుండై విరాజిల్లుచుండును. శ్రీమంతుఁడును, పాపహంతయు వరప్రదాతయు నగుసద్దేవుని నీవచ్చట నారాధింపుము” అని యుపదే

శించుటయుఁ బురూరవుండు ముదితహృదయుండై తండ్రికి వందనంబు చేసి యాతనికడ సెలవు గైకొని జననీపుణ్యస్థానంబును గోటితీర్థంబు గావింపవలయు ననుతమకముతో గిరివరంబగు హిమవంతంబునకును, బూజ్యురాలగుతల్లికిని ప్రణామంబులు గావించి యనుజ్ఞవడసి గౌతమీ తటంబునకుఁ బ్రయాణంబు గావించెను. ఇలాదేవియును, బుధుండును గూడ నాతనివెనుకనే బయలుదేఱి పోవుచుండిరి కొంతకాలంబునకుఁ బురూరవుండు గౌతమిం జేరుకొని యాపావనసలిలంబులయందవగా హనంబు చేసి స్నానాంతంబున నియతచిత్తుండై దేవదేవుం డగు శంకరునింగూర్చి స్తోత్రపాఠంబులఁ గావింప నారంభించెను. అతనితోఁ గలసి యిలయు, బుధుండునుగూడ నిట్లు స్తోత్రము చేయఁదొడంగిరి.

"స్వశరీరసంజాతంబగు కుంకుమకాంతిచే హేమసుందరవిగ్రహంబులవలెఁ బ్రకాశించునట్టియు, స్కందగణేశ్వరులచే నిత్యారాధితులగునట్టియు జగంబున కంతకును రక్షకు లగునట్టియు దేవదేవులగు నుమాశంకరులు నాకు శరణ్యు లగుదురుగాక" అని బుధుండు ప్రార్థించుటయు నిలాదేవి—"ఈజగంబునఁ దాపత్రయదావానలదగ్ధులైన జీవు లెవ్వరిఁ జింతించినంతమాత్రమున సుఖలాభంబు నందుదురో యట్టిశంకరీశంకరులు నాకు శరణ్యులగుదురుగాక! ఓదేవదేవా! మహేశ్వరా! నేనార్తురాలను. నామనంబు నిత్యపరితప్తం బగుచున్నది. ఈజగంబునఁ గ్లేశాదులనుండి జీవుల నుద్ధరించుటకు నీకంటెఁ గర్తలింకెవ్వరును లేరు. పుణ్యమయంబులును, శరణ్యంబులు నగు నీచరణకమలములు నాకు దిక్కగుఁగాక" అని ప్రార్థించెను. అనంతరము పురూరవుండు "ఎవ్వరిప్రభావముచే నీవిశ్వం బంతయు నావిర్భూతంబై యంతంబున సర్వంబు నెవ్వరియందు విలీనం బగుచుండునో యట్టియుమామహేశ్వరుల చరణసరసిజంబులు నాకు శరణంబు

లగుఁగాక ! ఓవిశ్వశరణ్యా ! విశ్వాత్మకా ! నీవు నాకుఁ బ్రసన్నుండ వగుము. తొల్లి వివాహసమయంబున దేవర్షిగణంబులచేఁ బ్రార్థితుం డవై నీవు ప్రీతిపూర్వకముగా నేదేవిపాదములను గ్రహించితివో యట్టి విశ్వజననిపాదకమలములు నాకాశ్రయంబు లగుఁగాక ! " అని ప్రార్థించెను.

అప్పుడు దేవదేవి యగుశ్రీదేవి ప్రసన్నయై " వత్సా ! పురూరవా ! నీవు కృతకృత్యుండ వైతివి. మీయెల్లరకును మంగళంబగుఁగాక ! మీయభీష్టంబులు దేవదుర్లభంబు లైనను మీకుఁ బ్రసాదించెదను. ఏమికావలయునో యెఱింగింపుఁడు " అని యనుగ్రహించుటయుఁ బురూరవుండు " ఓయంబికా ! ఇళుండనుమహారాజు నీసమయం బెఱుంగక నీవనంబునఁ బ్రవేశించి స్త్రీయైపోయెను. ఓసురేశ్వరీ ! నీవాతని యపచారమును క్షమించి యెప్పటివలె నాతనికిఁ బురుషత్వము లభించున ట్లనుగ్రహింపుము. " అని వేఁడుకొనియెను. అప్పుడు భవాని శివునివంకఁ దిలకించి యాతనియభిప్రాయముం గైకొని " తథాస్తు " అనియెను. ఈశ్వరుండును దేవివచనంబు ననుసరించి " ఈయిళాదేవి గౌతమీసలిలంబుల స్నానంబు గావించినంతనే మరలఁ బుంస్త్వంబు నందఁగలదు. " అని యానతిచ్చెను.

బుధసహధర్మిణి యగు నిళాదేవి యాక్షణముననే గౌతమీజలంబులఁ బ్రవేశించి స్నానంబు గావించినంతనే యామెశరీరమునుండి యొకజలప్రవాహము వినిర్గతం బయ్యెను. అప్పు డామెకు సంప్రాప్తించిన నృత్యగీతాదికళలును, స్త్రీసహజవిలాసవిభ్రమాదులును గూడ నాప్రవాహముతోఁ గలసి గౌతమీజలంబుల విలీనము లయ్యెను. ఆపావనసలిలంబునుండి నృత్య, గీత, సౌభాగ్య యనుమూఁడునదులు పాదుర్భూతంబు లయ్యెను.

ఆపుణ్యవతీత్రియమును గోదావరీజలంబునఁ గలసిపోయెను. ఆస్థలంబున మూఁడు పుణ్యసంగమతీర్థములు ప్రతిష్ఠితంబు లయ్యెను. ఆసంగమత్రయంబున స్నానదానాదులంగావించువారికి స్వర్గఫలప్రాప్తి యగును. ఉమామహేశ్వరానుగ్రహంబున నిళుండు మరలఁ బురుషత్వంబు గాంచి మహాభ్యుదయంబుకొఱకచ్చట నొకయశ్వమేధ యాగంబు గావించెను. ఆయజ్ఞంబుకొఱకుఁ బురోహితుండగు వసిష్ఠుండును, భార్యాపుత్రాదులును, అమాత్యులును సేనలును, పరిజనులునుగూడ నచ్చటికి విచ్చేసిరి.

అయ్యిళుండు దండకారణ్యంబునఁ జతురంగబలయుతంబగు నొక రాజ్యమును స్థాపించెను. ఇళానగరము దానికి రాజధానియై యుండెను. అతఁడు తనపుత్రులకందఱకును సూర్యవంశనియమానుసారంబుగఁ బట్టాభిషేకంబులు గావించి యనంతరమునఁ దనస్త్రీత్వమునందు జనించినపుత్రుండగు పురూరవుని జంద్రవంశక్రమంబున నభిషిక్తుం గావించెను. ఆపురూరవుండు చంద్రవంశంబున కాదిపురుషుండై సుప్రసిద్ధుండును, శ్రీమంతుండు నగు సార్వభౌముండయ్యెను. ఇళునిపుత్రులందఱికంటె నాతఁడే బుద్ధిమంతుండును, శ్రేష్ఠుండు నయ్యెను. అయ్యిళుండు యజ్ఞానుష్ఠానంబు గావించినట్టియు, నాతనియిరుతెగలపుత్రులకును సమ్మేళనంబు గూర్చినట్టియు, యక్షిణీదత్తంబు లగునృత్యగీతసౌభాగ్యములు నదీరూపంబులై గౌతమియందుఁ గలసినట్టియు దివ్యస్థలంబులయం దుభయతీరంబులను షోడశసహస్రపుణ్యతీర్థంబులుత్పన్నంబు లయ్యెను. అచ్చట నిళేశ్వరనామంబున నొకశివలింగము విరాజిల్లుచుండును. ఆసకలతీర్థంబులయందలి స్నానదానంబులును సర్వయజ్ఞఫలప్రదంబు లగును.

— చక్రతీర్థము —

చక్రతీర్థము బ్రహ్మహత్యాదిమహాపాతకవినాశకరమైనది. ఆతీర్థమునందలి చక్రేశ్వరుని యనుగ్రహంబున విష్ణుదేవుండు చక్రలాభంబు గాంచెను. ఆస్థానమునందుఁ జక్రి చక్రార్థమై శంకరు నారాధించుటచేతనే దానికిఁ జక్రతీర్థం బను నామము గలిగెను. ఆతీర్థనామస్మరణమాత్రంబుననే పాపనాశనం బగును.

పూర్వకాలంబున దక్షుండు యజ్ఞారంభంబు గావించుటయు సకలదేవగణంబులు సమ్ముఖశాల కేతెంచి యుండిరి. కాని దక్షుండు తనయల్లుండగు మహేశ్వరునియందు ద్వేషాగ్రహణంబు గావించి యాతని నయ్యాగంబున కాహ్వానింపలేదు. దాక్షాయణి యగు సతీదేవి తనతండ్రి యజ్ఞంబు చేయుచున్నాఁడనియును, గోపముచేఁ దన్నును దన భర్తను బిలువకుండుటయే కాక యనేకవిధముల నిందించుటయును నహల్యవలన విని మిగులఁ గుపితయయ్యెను.

ఆదేవదేవి తనపతిదూషణమును సహింపఁజాలక క్రోధావేశవివశయై « జనకునకు సర్వనాశంబు గావించెదను. పాపాత్ములను నేనెంతమాత్రమును క్షమింపఁజాలను. పతినింద నాలకించియు సహించియుండువారి పాపంబున కవధి యున్నదా? పతి యెట్టివాఁడైనను నాతఁడే సతులకుఁ బరమగతి. అట్టివాఁడు జరాచరగురుండును, సకలలోకజనకుండును, మహాదేవుండు నగునానాథునిమాట చెప్పవలయునా? అట్టినాథునిఁ గూర్చిన నిందావాక్యముల నాలకించిననాకీదేహముతో నిమిత్త మేమున్నది? కావున నేనెట్లును దేహత్యాగంబు గావించి తీరెదను.'' అని నిశ్చయించుకొని క్రోధానలప్రజ్వలితహృదయముతో దక్షయజ్ఞవాటంబునకుం బోయి యందుఁ దానును జనకునిచే నవమా

నిత్యయై శివైకప్రాణయగునద్దేవి యోగబలంబుచే దేహత్యాగంబు గావించెను.

ఆఘోరవార్తను మహేశ్వరుండు నారదునివలన నెఱింగి సతీ పరిచారిక లగుజయవిజయలం గాంచి "సతియెచ్చటనున్నది?" యని ప్రశ్నించెను. వారు శోకగద్గదకంఠములతో నెల్లవృత్తాంతమును విన్నవించిరి. అప్పుడు మహేశ్వరుండు క్రోధోజ్జ్వలుండై భయంకరభూతగణంబులచేఁ బరివృతుండై దక్షయజ్ఞవాటంబునఁ బ్రవేశించి యజ్ఞపరికరంబులన్నియును విధ్వస్తంబులుగాఁ జేయఁదొడంగెను. ఆయాగశాల యంతయు సకలదేవతలతోడను, సకలబ్రాహ్మణగణంబులతోడను నిండియుండెను. యజమానుండగుదక్షుండు పరిశుద్ధభావముతో యజ్ఞరక్షణంబు గావించుచుండెను. మహాతపస్వులగువసిష్ఠాదిమహర్షులచ్చటికి విచ్చేసి యుండిరి. ఇంద్రాదిదేవతలును, వసుగణంబులును జతుర్దిశలయందును రక్షణియుక్తులై యుండిరి. ఋగ్యజుస్సామగానంబులును, స్వాహారవంబులును యాగభూమియందంతటను మాఱుమ్రోఁగుచుండెను. శ్రద్ధ, తుష్టి, శాంతి, లజ్జ, భూమి, అంతరిక్ష, శర్వరి, క్షాంతి, ఉష, ఆశ జయ, మతి మొదలుగాఁగలదేవీమూర్తులును, మఱియు నితరదేవీమూర్తులును యజ్ఞస్థలము నలంకరించియుండిరి. ఆముఖమంటపమును విశ్వకర్మ నిర్మించియుండెను. సురభి, నందిని, కామదోహిని, కామవర్షిణి మున్నగుధేనుగణంబులచే నయ్యజ్ఞక్షేత్రము సర్వాధికసమృద్ధిసంపన్నంబై యుండెను. కల్పవృక్ష, పారిజాత, కల్పలతాదులును, మఱియు నుత్తమంబు లగుసకలేష్టవస్తువులు నందు నిండి యుండెను. ఇంద్రుండును, పూషుండును, విష్ణుండును స్వయముగా నయ్యజ్ఞమును సంరక్షించుచుండిరి. యాగశాలయందెల్లయెడలను

"వద్ధింపుఁడు ! భజింపుఁడు" అను నాదరవాక్యములు ప్రతిధ్వనించుచుండెను.

మొట్టమొదటనే భద్రకాళీసహితుం డగు వీరభద్రుఁ డయ్యజ్ఞశాలయందుఁ బ్రవేశించెను. తరువాతఁ గ్రోధోజ్జ్వలుం డగు పినాకపాణి భూతగణపరివేష్టితుండై ప్రవేశించి యజ్ఞధ్వంసంబు గావింప నారంభించెను. అప్పుడా ప్రమథగణంబుల విక్రమవిజృంభణంబువలన మఖశాలయం దంతటను మహాసంక్షోభ ముదయించెను. కొందఱు పాఱిపోవుచుండిరి. కొందఱు మహాదేవునిం జేరి ప్రార్థించుచుండిరి. వేఱొకకొందఱు కోపావేశముతోఁ శంకరు నదిరించుచుండిరి. ప్రమథు లందఱును యజ్ఞధ్వంసంబు గావించుచుండుటం గాంచి సహింపఁజాలక మహాక్రోధముతోఁ బూషుండు మహాదేవు నదిరించి విక్రమించుటయు శంకరుం డాతని దంతంబులను భగ్నంబులుగాఁ జేసివైచెను. అట్లె యింద్రుండును నీశ్వరునిచే వితాడితుం డయ్యెను. వీరభద్రుండు భగుని కన్నులను బెరికివైచి దివాకరుని బాహుద్వయముం బట్టుకొని లాగి యాతని గిరగిర ద్రిప్పి దూరముగా విసరివైచెను.

అప్పుడు సకలదేవతలును జక్రధరునిశరణంబు నోరి "ఓగదాధరా ! నీవీభూతనాథునిభయంబునుండి మమ్ముద్ధరింపుము ! మహేశ్వరానుచరుం డగు నీతఁ డెవ్వఁడో గాని ప్రమథనాయకుండై వచ్చి వైష్ణవం బగు నిమ్మహామఖంబునంతను విధ్వంసంబు గావించుచున్నాఁడు. నీవు రక్షింపకున్నచో నిఁక మాకెట్టి శరణ్యంబును లేదు" అని ప్రార్థించుటయు విష్ణుదేవుండు భూతనాథునిపైఁ జక్రప్రయోగంబు గావించెను. తోడనే భూతపతి యాచక్రంబును మ్రింగివైచెను. ఇట్లు విష్ణుదేవునిసుదర్శనాయుధంబు విఫలం బగుటయు లోకపాలకు లందఱును భీతిల్లి కలాయితు లైపోయిరి.

అప్పుడు దక్షప్రజాపతి మహాదేవుని సన్నిధికిం బోయి "ఓశంకరా! సోమేశ్వరా! సర్వజ్ఞా! నీకు జయం బగుంగాక! కల్యాణకరుండవు, కాలాత్మకుండవు నగు నీకు నమస్కారము. ఓనీలకంఠా! నీవాదికర్తవు. బ్రహ్మప్రియుండవు. బ్రహ్మస్వరూపుండవగు నీకు వందనము. ఓత్రిధామా! పరమేశ్వరా! త్రినేత్రా! త్రిమూర్తీ! నీకుఁ బ్రణామము. ఈత్రిలోకంబులకును నీవాధారుండవు. కామదాతవు. వేదాంతవేద్యుండవు. పరమాత్మస్వరూపుండ వగునీకు మోక్షదను. యజ్ఞస్వరూపుండవు, యజ్ఞధాముండవు, యజ్ఞదాతవు, హవ్యవాహనుండవు, యజ్ఞహర్తవు, యజ్ఞఫలదుండవు నగునీవు నాకు శరణ్యుండ వగుము. ఓశరణాగతవత్సలా! జగన్నాథా! నన్ను రక్షింపుము. ప్రభూ! నీవు భక్తులకును, అభక్తులకుఁగూడ వత్సలుండవు. కావున నాకు రక్షకుండ వగుము!" అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించెను.

అప్పుడు పరమకారుణికుండును, సర్వభూతాత్మకుండును మంగళనిదానుండు నగుభగవానుండు ప్రసన్నుండై దక్షునిప్రార్థనానుసారంబుగా నాతనియజ్ఞంబు సర్వసంపన్నంబైనయట్లనుగ్రహించి యాతనికి యజ్ఞఫలంబును బ్రసాదించి భూతగణంబులతోఁగూడ నంతర్హితుండయ్యెను. యజ్ఞార్థమై యచ్చటికి విచ్చేసిన దేవర్షిగణంబు లెల్లరును దమతమనివాసంబులకుం బోయిరి.

అనంతరము కొంతకాలంబునకు దేవదానవులకుఁ బరస్పరకలహంబు సంభవించుటయు దేవతలు భయభ్రాంతులై యేమియుం జేయఁజాలక జనార్దనుం డగుశ్రీపతిం గూర్చి "ఓజగన్నాథా! బ్రహ్మేంద్రాదులు నీకరుణాకటాక్షలేశముం గోరి బహుకాలంబు తపంబు చేయుచుందురు. శ్రీదేవి నీపాదకమలనిరతయై యున్నది. నీవు బ్రహ్మభూతుండవు. ఈత్రిలోకంబులయందును గరుడవాహనుండ వగునీకంటె

శత్రువు లింకొక్కరు లేరు. నీకు సమానులు గాని, నీకంటె నధికులు గాని యెవ్వరును లేరు. దయామయుండ వగునీవీ మహాభయంబునుండి సంరక్షింపుము." అని ప్రార్థించుటయు శంఖచక్రగదాధరుం డగు భగవానుండు ప్రసన్నుండై "ఓదేవతలారా! మీయభీష్టమేమో తెలుపుఁడు!" అని యనుగ్రహించెను. అప్పుడు సురవరు లందఱు నేకవాక్యముగా "మహాత్మా! ఇప్పుడు మాకు సంప్రాప్తించిన యతితీవ్రంబగుదైత్యభయంబునుండి మమ్ముద్ధరింపుము" అని వేఁడుకొనిరి.

వారిదీనాలాపంబుల నాలకించి కృపాళుండగు విష్ణుదేవుం డించుక యాలోచించి "సురవరులారా! నేనేమి చేయుదును! నాచక్రాయుధమును శంకరుండు గ్రసించివైచెను. ఇట్టిస్థితిలో మీకును దైత్యపీడనంబు సంఘటిల్లినది. మంచిది. ఇప్పటికి మీమీనివాసంబులకుఁ బొండు! మీకు భద్రం బగునట్టి యుపాయ మాలోచించెదను" అని ప్రబోధించి వారిని బంపివైచి గోవిందుండు గోదావరీతీరంబునకుఁ బోయి చక్రసంపాదనార్థమై యచ్చట శంకరునిఁగూర్చి తపంబు చేయ నారంభించెను. ఆతఁడు నిత్యమును సహస్రసువర్ణకమలంబులతో భక్తిపూర్వకంబుగా భవానీశ్వరునిఁ బూజింపఁదొడంగెను. నారాయణుం డొకనాఁడట్లు నాగకేయూరుఁడగు నగజామనోనాథునిఁ బూజించుచుండఁగా సహస్రకమలంబులలో నొకకుసుమంబు గానరాదయ్యెను. అప్పుడు కమలాక్షుండగు కమలామనోహరుఁడన్యోపాయంబు లేక తననేత్రోత్పాటనంబు గావించి యర్ఘ్యంబును గావించి సహస్రకమలాన్వితంబగు నయ్యర్ఘ్యమును ధ్యానాంతంబున మహాత్మునకు సమర్పణంబు గావించుచు "ఓదేవదేవా! సర్వాంతర్యామివగునీకు సకలజీవహృదయంబులును విదితంబులైయుండును. సకలజీవులకును నీవే కర్తవును, శరణ్యుండవు నైయున్నావు. దయాళుం

డవుచు లోకరక్షకుండవు నగునిన్ను నేను వేఱుగఁ బ్రార్థింపనక్కఱ లేదు. సర్వదేవతాప్రియంబగు నాయభీష్టమును సఫలంబు గావింపుము.” అని ప్రార్థించెను.

అప్పుడు పరమేశ్వరుండు భవానీసహితుండై యాపద్మాక్షు నకు సాక్షాత్కరించి యాతనిఁ బరమాదరంబున గాఢాలింగనంబు చేసికొని “మహాత్మా! తొల్లిటివలెనే నీనయనంబు ప్రకాశమానంబగుఁ గాక! నీచక్రంబు మరల నీకు లభించుఁగాక!” అని యింకను ననేక వరంబులను బ్రసాదించెను. ఆసమయంబున సకలదేవతలు నచ్చటి కేతెంచి హరిహరులను, సరిద్వర యగు గౌతమిని ననేకవిధంబుల సన్నుతులం గావించిరి. అప్పటినుండియు నాక్షేత్రమునకుఁ జక్రతీర్థం బను నామము గలిగెను. ఈతీర్థమాహాత్మ్యశ్రవణము సర్వపాపవినాశకమైనది. ఈతీర్థంబునందు స్నానంబును, దానంబును, పితృతర్పణాదులను గావించువారు సర్వపాపవిముక్తు లగుదురు. అట్టివారు తమపితృదేవతలతోఁగూడ స్వర్గలోకసుఖంబులం గాంతురు. చక్రాంకితం బగు నాతీర్థ మిప్పటికిని దర్శనీయం బగుచున్నది.

పిప్పలతీర్థము.

పూర్వకాలంబున గుణాఢ్యుండగు దధీచి యనునొకమునివరుండు గలఁడు. అతనిదేవి యగుగభస్తిని కులీనయుఁ బతివ్రతయునై యుండెను. ఆమెకు బడబ యను మఱియొకనామము గలదు. దధీచి గార్హస్థ్యధర్మనిరతుండై పరిగ్రహంబును నగ్నికార్యంబులఁ దీర్చుచు నియమవ్రతుండై యుండెను. అతఁడు భాగీరథీతీరంబున నాశ్రమంబు నిర్మించుకొని సహధర్మిణీసహితుండై నిత్యంబును గఠోరతపశ్చరణంబు గావించుచుండెను. అతఁడు నిత్యమును దేవార్చనంబును, నతిథిసేవయు యథావిధిగ

నిర్వర్తించుచు సర్వగుణసంపన్నుండై రెండవయగస్త్యుండునుంబోలె విరాజిల్లుచుండెను. ఆతనితపఃప్రభావముచే విపక్షులగుదైత్యు లయ్యాశ్రమప్రదేశంబునఁ బ్రవేశింపఁజాలకుండిరి.

ఒకప్పుడు రుద్రులు, ఆదిత్యులు, అశ్వినీకుమారులు, ఇంద్రుఁడు, విష్ణుదేవుఁడు, యముఁడు, అగ్నిదేవుఁడు మొదలగుదేవత లందఱును మహారణంబున దానవులను బరాజితులం గావించి పరమానందపులకితశరీరులై, మరుద్గణసన్నుతులై మునిశ్రేష్ఠుండగుదధీచియాశ్రమంబున కేతెంచి యాతనికిఁ బ్రణామంబు గావించిరి. దధీచియుఁ బ్రహృష్టహృదయుండై భార్యాసహితంబుగ నాదేవతలనందఱను వేఱువేఱుగా సత్కృతులం గావించి కుశలప్రశ్నంబు చేసెను. దేవతలును సమాసీనులై యమ్మునివరునకుఁ బునఃపునఃప్రణామంబులు గావించుచు సంతుష్టచిత్తములతో "ఓబ్రహ్మర్షిశేఖరా! భూలోకకల్పకప్రతిమానుండగు నీవంటిసంయమీంద్రుండు మాయెడలఁ బ్రసన్నుండై యుండగా మాకీలోకంబున దుర్లభంబులగునభీష్టంబు లేమియుండును? తపోనిధీ! ఈజగంబున తీర్థస్నానంబును, భూతదయయు, మీవంటిమహాపురుషుల సందర్శనంబును దేహధారులకుఁ బరమఫలదంబులైయుండును. మునీంద్రా! నీవు మాకుశలం బడిగితివిగానఁ జెప్పుచున్నాము. మేము దానవులనందఱను జయించి యాదలిమహావీరులనందఱను వధించి విజయోత్సాహముతో నీయాశ్రమంబునకు వచ్చియుంటిమి. ఓబ్రహ్మవిద్వరా! నీసందర్శనమువలన మేమెంతయుఁ బరితృప్తుల మైతిమి. విశేషించి మాకిక నాయుధంబులతోఁ బ్రయోజన మేమియును లేదు. వీనిని నిత్యము వహించుటవలన భారమే గాని యెట్టియుపయోగంబును లేదు. కావున నీయాయుధంబుల నెచ్చటనైన దాఁచికొనవలసియున్నది. కాని మాకట్టిసురక్షితస్థానం బేదియు నగపడుట లేదు.

వీని స్వర్గమందుంచితిమేని శత్రువు లగురాక్షసు లతిం(గి యిట్లయిన నపహరింపఁగలరు. రసాతలమందుంచినను నపహరించుటకు వారి కవ కాశమే యుండును. ఓమాననీయా! ఇన్నియు నాలోచించుకొని దా నవాగమ్యం బగునీయాశ్రమంబున మాయాయుధంబులనన్నిటిని డాఁచికొనిపోవలయు నని వచ్చితిమి. ఇటనుంచినచో నిఁక మాకట్టిభయ శంకయు నుండదు. నీప్రభావంబుచే సురక్షితం బగునియ్యాశ్రమంబును రాక్షసులు తేరిచూడనైనఁజాలరు. ఇక్కాలంబున నీవంటితపోధనుం డెవ్వండును లేఁడు. ఓబ్రహ్మజ్ఞశిరోమణీ! మేము శత్రువులను జయించితిమి. దానవులెల్లరు నిదివఱకే నిహతులైపోయిరి. కృతార్థంబులును, భారభూతంబులు నగునీయస్త్రంబులతో మాకిఁకఁ గావలసిన పని యేమున్నది? ఇఁక నీసాన్నిధ్యమే వీనికి సురక్షితం బగునుత్తమస్థానము. విజయోత్సాహులమగు మేమింక స్వర్గంబునకుఁ బోయి నందనవిహారంబు సేయుచు యథేచ్ఛోపభోగంబుల ననుభవించి సుఖంపఁదలఁచి యున్నారము. అవశ్యకమైనప్పుడు మేమందఱమును మరల నీయాశ్రమంబున కేతెంచి మాయాయుధంబులఁ దీసికొనిపోయెదము. అంతవఱకును వీనిని గాపాడుభార మంతయును నీయందుంచితిమి. వీనిని రక్షించుటకు నీవొక్కఁడవే సమర్థుఁడవు. కావున నీవిదేవకార్యమున కనుమతించి మాకు సెలవొసంగినచో సుఖంబుగఁ బోయివచ్చెదము" అని ప్రార్థించిరి.

దధీచిమునీంద్రుండు దేవతలవచనంబుల నంగీకరించెను గాని ప్రియశీల యగునాతనిసతీమణిమాత్ర మందుల కిష్టపడక "నాథా! తపోనిరతుల మగుమనధర్మంబునకు విరుద్ధముగా దేవకార్యభారమును దలపైఁ బెట్టుకొని యేమి చేయ గలము? శాస్త్ర[illegible], బ[illegible] నష్టులును, సర్వసంగపరిత్యాగుల నగువారి [illegible]

పరకార్యభారవహనము కేవల మనుచితము గాదా! ఇందువలన నూ
రక మన కెన్నియో యనర్థములు గలుగక మానవు. సర్వసములగు
మీరు దేవతలయెడల నభిమానముచే వారి యాయుధరక్షణము కొఱకుఁ
డాపొసంగినచో దేవద్వేషులు మిమ్ము శత్రువుగా భావింపక మానరు.
ఇంతేకాక యీ యస్త్రంబులలోఁ బ్రమాదవశంబున నేదియైనఁ బో
యినచో దేవతలు నమాత్రము మీ యెడలఁ గుపితులు గాకుందురా?
విశేషించి యసురులును మీకుఁ బరమశత్రులగుదురు. కావున నీపర
ద్రవ్యరక్షణభారమును వహించుట మనవంటివారి కెంతమాత్రమును
దగదు. ఈయాయుధములను మీరు గాపాడుచున్నంతవఱకే దేవతలు
మీకు మిత్రులై యుందురు. అవి నష్టంబులుగాని, యపహృతంబులు
గాని యైనప్పుడు వారే మీకుఁ బరమవిరోధు లగుదురు, నాథా!
శక్తిగలవారు ద్రవ్యము నర్థులకు దానము చేయుదురు. అట్టిసామర్థ్యం
బు లేనిసాధుపురుషులు మనోవాక్కర్మంబులచేఁ బరోపకారంబు గా
వించుచుందురు. అంతియకాని పరధనరక్షణభారమును వహించుట
సాధుజనోచితంబగుధర్మము గానేరదు. కావుననో నాథా! మీరికా
ర్యమును బరిత్యజించుటయే మీకుఁ బరమధర్మము'' అనివిన్నవించెను.
దధీచిమునీంద్రుఁడు యుక్తియుక్తంబులును, ధర్మసంగతంబులు నగు
సహధర్మిణీవచనంబు లాకర్ణించియు, దేవతలకు మాఱుమాట చెప్పఁ
జాలకపోయెను. మునిపత్ని యిఁకఁ జేయునది లేక కానున్నది కాక
మానదని దైవముపై భారము వైచి యూరకుండెను.

అప్పుడు దేవతలందఱు నత్యుజ్జ్వలంబు లగుతమతమయాయు
ధంబు లన్నియు నమ్మునీంద్రునియాశ్రమంబున స్థాపించి యాపరమ
తపోనిధికిఁ బ్రణామంబులు గావించి కృతకృత్యులై స్వస్థానంబులకుం
బోయిరి. దేవతలట్లు పరమప్రీతులై చనుటయు దధీచిమునీంద్రుండును

సతీసహితుండై యథాసుఖంబుగ నయ్యాశ్రమంబున ధర్మాచరణపర తుండై కాలక్షేపము చేయుచుండెను. ఇట్లు దేవమానానుసారంబుగా సహస్రవర్షంబులు గడచిపోయెను. కాని దేవత లెవ్వరును దమయ స్త్రంబులను దీసికొనిపోవుటకై మరల రాలేదు.

అప్పు డొకనాఁడు దధీచిమునీంద్రుండు భార్యయగు గభస్తినిం గాంచి "ఓభద్రా! దానవులెల్లరును నాయెడల ద్వేషభావముం గాంచియున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఇంతకాల మైనను నీయాయు ధములం గైకొనిపోవుటకు దేవత లెవ్వరును వచ్చుట లేదు. ఇప్పుడు మనకుం గర్తవ్యమేమో యాలోచింపవలయును." అనుటయుం బరమ పతివ్రత యగునద్దేవి వినయవినమితయై మృదుస్వరంబున "నాథా! నాకుం దోఁచినవిషయమును నేను మొట్టమొదటనే చెప్పితిని. తరు వాత నిప్పు డేమి చేయవలయునో మీరే బాగుగ నాలోచించి నిశ్చ యించుకొనవలయును. ఇప్పు డుపాయమెట్టింగించుటకు నాకెట్టిసామ ర్థ్యమును లేదు. దానవులందఱును బలవంతులగుటయే కాక తపోబల సంపన్నులుగూడ నైయున్నారు. వారు సర్వసన్నద్ధులై వచ్చి యెట్ల యిన నచిరకాలములోనే యీయస్త్రశస్త్రంబుల నపహరించి కొనిపో క మానరు" అని మనవిచేసెను. దధీచి మునివరుండు కొంతసేపాలో చించి యన్యోపాయంబు గానక మంత్రపూ[illegible]ను, పవిత్రంబులు నగుతనకమండలుజలంబులచే న య్యస్త్రంబుల[illegible] ప్రక్షాళితంబు లుగాం జేసి వానినుండి వెలువడిన సర్వాస్త్రమయంబును, పవిత్రంబును దేజోమయంబును నగుజలంబును బానము చేసివైచెను. ఆకారణంబు చే నయ్యాయుధంబు లన్నియును నిర్వీర్యంబులై కాలవశంబునం గ్రమ క్రమంబుగా క్షయప్రాప్తంబులయ్యెను.

అనంతరము దేవతలు వచ్చి దధీచిం దర్శించి "మునీంద్రా!

శత్రువులగు దానవు లిప్పుడు చెలరేఁగి మమ్ము బాధించుచున్నారు. ఆయుధవిహీనుల మగు మేము వారి విజృంభణము నడ్డగింపఁజాలకున్నాము. కావున నీయొద్ద దాఁచుకొన్న మా యాయుధములను మాకుఁ బ్రసాదింపవలయును" అని యడుగుటయు సంయమీంద్రుఁడు "సురవరులారా! చాలకాలమైనను మీరు మరల రాకుండుటచే మీ యాయుధంబులను రాక్షసు లెప్పు డపహరింతురో యనుభయముచే వానిని రక్షింపఁజాలక మంత్రజలంబులచే ద్రవీభూతంబులుగఁ జేసి పానము చేసినైచితిని. ఇప్పు డవి యన్నియును నాదేహస్థంబులై యున్నవి. ఆయస్త్రశస్త్రంబుల నపహరించుకొనిపోయినచో నసురులు మహాబలవంతు లగుదు రనుభయముచే నేనట్లు చేయవలసివచ్చినది. ఇప్పుడు నన్నేమి చేయుమందురో మీరే చెప్పవలయును" అనియెను.

దేవత లామాట లాలించి మిగుల వినయముతో "ఓ మౌనిశేఖరా! మా యస్త్రశస్త్రములను మరల మాకు దయచేయవలయు నని కోరుటకంటె మేమేమి చెప్పఁగలము? ఆయుధబలము లేకయున్నచో మేము నిశ్చయముగా నసురులచేఁ బరాజితుల మగుదుము. శత్రువులు దినదినంబును వర్ధిల్లిపోవుచున్నారు. వారిని దప్పించుకొని మేమెక్కడకుఁ బోఁగలము? స్వర్గంబునఁగాని, మర్త్యలోకంబునఁగాని, పాతాళంబునఁగాని మాకు నిలువ నీడ లేకుండఁబోవునని భయపడుచున్నాము. నీవు తపోధనులలో నగ్రగణ్యుండవు. నీసన్నిధి నింతకంటె నధికముగాఁ బ్రసంగించుట యుచితము గాదు. దీనికిఁ దగినయుపాయము నీవే యాలోచింపవలయును" అని విన్నవించిరి.

అప్పుడు దధీచి ఖిన్నుండై "అమరవరులారా! మీ యాయుధంబు లన్నియు నిప్పుడు నా యస్థిగతంబులై యున్నవి. నిర్విచారముగా మీరు వానినిఁ గైకొనుఁడు" అనుటయు దేవతలు "మునీంద్రా!

నీయెముకలను గొనిపోయి మేమేమి చేసికొందుము! అమరపీడకుల మగుమే మన్త్రవిహీనులమగుటచే నెందు వారికంటె నధములమై యున్నాము" అని విచారముతోఁ బలికిరి. దధీచియు నిరాలంబు లగు నిర్జరగణంబులయెడలఁ గృపాళుండై "సుపర్వశేఖరులారా! నేను యోగబలంబుచే దేహత్యాగంబు గావించెదను. మీరు నాశరీరము నందలి యుత్తమంబులగు నస్థులం గైకొనిపోయి యత్యుక్తమాస్త్ర శస్త్రంబుల నిర్మించుకొనుఁడు" అనియెను.

అగ్నికల్పుం డగుదధీచిమునీంద్రుం డట్లుపాయంబు చెప్పుటయు దేవతలందఱు నందుల కంగీకరించిరి. అప్పటికి దధీచిభార్య యంతర్వత్నియై యుండుటచే నాశ్రమంబున లేకుండెను. దేవతల కామెయెడల భయంబు గలదు గావున నామె లేనప్పుడే యీకార్యమును సాధించుకొనవలయు నని తలంచి దధీచింగాంచి సకలామరలోకకల్యాణంబు కొఱకు నీవస్థులయనుగ్రహింపవలయు నని ప్రార్థించిరి.

దధీచిమునీంద్రుండును బరమసంతుష్టుఁడై దుస్త్యజంబులగు ప్రాణంబులను బరిత్యజింప నిశ్చయించుకొని "దేవతలారా! మీరు నా యెముకలను మాత్రము గైకొని తృప్తినందుఁడు. తక్కువ నాదేహముతో మీ కేమి ప్రయోజనమున్నది?" అని చెప్పి పద్మాసనాసీనుండై నాసాగ్రంబున దృష్టినిలించి ప్రసన్నచిత్తుండై యోగబలంబుచే వహ్నిసహితంబుగా వాయువును మెల్లమెల్లగా హృదాకాశమధ్యంబునకుఁ గొనిపోయి యప్రమేయంబును, నుపాసితవ్యంబును, నగుబ్రహ్మస్వరూపంబునందు బుద్ధిస్థాపనంబు గావించి మహాత్ముం డగు సన్న్యాసశేఖరుండు బ్రహ్మసాయుజ్యప్రాప్తుం డయ్యెను.

తోడనే యాతనిపవిత్రశరీరంబు నిర్జీవం బగుటయు దేవతలు విశ్వకర్మం బిలిచి "ఓశిల్పకళాప్రవీణా! నీవిమ్మునీంద్రునిశల్యంబులచే

నుత్తమాస్త్రశస్త్రంబులను "నిర్మింపుము" అని కోరిరి. ఆబ్రాహ్మణో త్తముఁ [illegible]బును ఛేదించి యెముకలను దీసికొని యాయుధ నిర్మాణమును గావించుటకు విశ్వకర్మ సాహసింపఁజాలకపోయెను. అట్టి దారుణకృత్యం బాచరించుట కాతండు భీతుం డయ్యెను. ఎవ్వరైన నీ శల్యంబుల నొసఁగి నాకిచ్చినచో నాక్షణమునందే యుత్తమాయుధంబు లఁ గావింపఁగల నని చెప్పెను. అప్పుడు దేవతలు గోగణంబులం బిలి చి "ఓ ధేనుసంఘములారా! మీహితంబుకొఱకే వజ్రాయుధనిర్మా ణంబు గావింపవలసి యున్నది. కావున మీరీమునివరుని దేహంబును విదారితంబుగఁ జేసి యందలిశల్యంబులను బవిత్రంబులుగ నొసరించి మాకర్పింపవలయును" అని ప్రార్థించిరి.

అప్పుడు గోవులు దేవతలయాజ్ఞానుసారంబుగా దధీచియెముకల నొత్తిచి లేహనంబుచే వాని నన్నిటినిఁ బవిత్రంబులుగఁజేసి విశ్వకర్మ కొసంగెను. అనంతరము దేవతలు దీనవదనంబులతో స్వస్థానములకుం బోయిరి, గోచయంబును వెడలిపోయెను. విశ్వకర్మ యాశల్యంబులం గైకొని సర్వసుపర్వప్రియంబుగా శస్త్రాస్త్రంబులను నిర్మించి దేవత లందఱకును సమర్పించెను.

అనంతరము శీలవతియు, గర్భిణియు, భద్రలక్షణసంపన్నయు నగుదధీచిభార్య జలకలశహస్తయై ఫలపుష్పంబులచే నుమాదేవిని బూజించుటకును, అగ్నిహోత్రంబులను, ఆశ్రమేశ్వరుని, ఆశ్రమంబు ను సందర్శించుటకును కుతూహలంబుతో బయలుదేఱి వచ్చుచుండెను. మార్గమధ్యంబున నుల్కాపాతముచే నామెకు గమననిరోధంబయ్యెను. అయినను నామె ససంభ్రమంబుగా నాశ్రమంబున కేతెంచి యందు నాథుండు గానంబడకుండుటచే శంకించి యగ్నిచెంతకుంబోయి "నా జీవితేశ్వరుం డెచ్చటికిఁబోయెను?" అని ప్రశ్నించుటయు నగ్నిదేవుండు

విషణ్ణహృదయముతో సమస్తవృత్తాంతము నామె కెఱింగించెను. ఆ మాటలు విన్నంతనే యాసతీమణి దుఃఖావేశముచే నిలువునఁ గూలఁబడిపోయెను. అగ్నిదేవుం డామె ననేకవిధంబుల నాశ్వాసించుచుండెను.

అప్పుడు గభస్తిని దుఃఖము నడంచుకొని యించుకసేపాలోచించి యొక్క దీర్ఘశ్వాసము విడిచి ॥ దేవతలు స్వార్థపరులై యిట్టి దారుణకర్మంబున కంగీకరించిరి. అట్టియార్తులగుదేవతలనందఱను శాపోపహతులం గావించుట యుచితము గాదు. నేనే నానాథునిదేహముతోఁగూడ నగ్నిప్రవేశంబు గావించెదను. పతిదేవతనగు నాకింతకంటె నిప్పుడు కర్తవ్యంబు మఱియొండు లేదు'' అని నిశ్చయించుకొని యతికష్టముచేఁ గోపసంవరణంబు గావించుకొని యాత్మేశ్వరు నుద్దేశించి ధర్మసంగతంబు లగువచనంబులతో ॥ ప్రాణేశ్వరా! ఈజగంబున నుత్పన్నంబులగువస్తువు లన్నింటికిని వినాశంబు దప్పదు. కావున మరణించినవారికై విచారించుట యవివేకము. పుణ్యాత్ములగుమానవులు గోబ్రాహ్మణదేవహితార్థమై ప్రాణపరిత్యాగంబు గావింతురు. పరిణామశీలం బగునీప్రపంచమునందు ధర్మమయంబును, సమర్థంబునగుదేహముం గాంచి దేవతలకొఱకైనను, బ్రాహ్మణులకొఱకైనను దానిని వినియోగించు పుణ్యపురుషులే నిజముగా ధన్యజీవను లగుచున్నారు. దేహధారులగువా రీనాఁడు గాకున్న నేనాఁటికైనను బ్రాణములను విడువవలసినవారే కదా! దేవబ్రాహ్మణులప్రియంబుకొఱ కాత్మసమర్పణంబుగావించువా రీశ్వరతుల్యు లని ప్రశంసింపఁబడుచుందురు. నేను వలదనుచున్నను నాస్వామి దేవతలయాయుధరక్షణభారమును వహించి యుండెను. పరమేశ్వరునియుద్దేశమం దేమియున్నదో యెవ్వరు గ్రహింపఁగలరు? ఆతనివిచిత్రచర్య లన్నియు నలోకసామాన్యములుగదా!" అని బహుప్రకారంబుల భావించుకొని యమ్మునిపత్ని

యథావిధిగ నగ్నిపూజనంబు నిర్వర్తించి నిజేశ్వరునిశల్యవిహీనం బగు నవశిష్టశరీరము నగ్నియందుంచి తానుగూడ నగ్నిప్రవేశంబుచేయుచుఁ దనగర్భంబు చీల్చుకొని యందలిబాలకునిఁ బైకెత్తిపట్టుకొని గంగాదేవిని, భూదేవిని, పుణ్యాశ్రమంబును, ఆశ్రమస్థంబులగునోషధులను, వనస్పతులను నాహ్వానించుచు "తల్లియుఁ, దండ్రియు, జ్ఞాతులును, బంధువులును మఱియెట్టిరక్షణమును లేనియీబాలకుని భూతగణంబులును, ఓషధిగణంబులును, లోకపాలకులును బరిపాలించెదరుగాత! పితృమాతృవిహీనులగుబిడ్డల నాత్మీయులం బోలె భావించి లాలించి పాలించుపుణ్యాత్ములు బ్రహ్మాద్రాదులకుఁగూడ వందనీయు లగుదురు" అని యుగ్గడించుచుఁ బతివ్రతయగునాసాధ్వీమణి యక్కుమారుని పిప్పలతరుషండసమీపంబునం దుంచి తానగ్నిప్రదక్షిణంబాచరించి నమస్కారంబు చేసి యజ్ఞపాత్రసహితంబుగా ననలమధ్యంబునఁ బ్రవేశించి స్వామిసమేతంబుగా స్వర్గంబును జేరుకొనియెను.

ఆసతీశిరోమణి యతిలోకసత్కృత్యముం గాంచి యమ్మునిదంపతుల యభావంబును సహింపఁజాలక యాశ్రమస్థితంబులగువృక్షంబులును, వనజంతువులునుగూడ రోదనము చేయ నారంభించెను. "దధీచిమునీంద్రుండు మమ్మందఱను బిడ్డలవలెఁ బరిపాలించెను. అతఁడే మాకుఁ దండ్రి యయ్యెను. నేఁడప్పుడు తల్లిదండ్రులను బాసి ప్రాణములను ధరింపఁజాలము. తల్లిదండ్రులు స్వర్గస్థులైనపిమ్మట వారి పుత్రుల నక్కఱతోఁ బ్రేమంబునఁ బాలించుపుణ్యాత్ములు ధన్యులు. దధీచియు, గభస్తినియు మొదటినుండియు జననీజనకులై మమ్ముఁ గాపాడుచుండిరి. నిర్భాగ్యుల మగుమాకిప్పుడు వారిరువురునుగూడఁ గతులైపోయిరి. దైవవిధియిట్లున్నది. కానిమ్ము! ఎట్లయినను మాకింతటి నుండి [illegible] దధీచిమునిపుత్రుఁడు. ఇక్కుమారుఁడే జనని

యగుఁ గభస్తిని. ఇట్లు భావించుకొని యీబిడ్డను ప్రేమతోఁ జూచుకొనుచుండుటయే మాకవశ్యకర్తవ్యము." అని యాశ్రమస్థంబులగు వనస్పతులును, ఓషధులును నిశ్చయించుకొని తమయధీశ్వరుండగు సోమునిం బ్రార్థించి యమృతమును సంపాదించి దాని నమ్మునికుమారునిచే సేవింపఁ జేసిరి.

అయ్యమృతపానంబువలన మునిబాలకుండు శుక్లపక్షచంద్రునిం బోలి దినదినప్రవర్ధమానుం డగుచుండెను. పిప్పలవృక్షంబులచే సురక్షితుం డైనయక్కుమారునకు పిప్పలాదుం డనునామంబు గలిగెను. అతఁడు క్రమముగాఁ బెద్దవాఁడై యాతఁడొకనాఁడు తనజీవితముం గూర్చి విస్మయంబంది మానవులవలన మానవులును, పక్షులవలనఁ పక్షులును, బీజములవలన వనస్పతులు నుత్పన్నంబులగుట సహజము. కాని కరచరణంబులుగల నావంటిజీవి వృక్షంబులవలన జనించుట వింతగానున్నది. ఇట్టివైషమ్యము లోకమునం దెచ్చట నగపడుట లేదు. అని యనుకొనియెను. ఆమాటలు వృక్షంబు లాలించి పిప్పలాదునకాతనిజన్మవృత్తాంతమును, ఆతనితల్లిదండ్రులపుణ్యచరిత్రమును సవిస్తరంబుగా నెఱిగించెను. అది యంతయును విన్నంతనే పిప్పలాదుండు దుఃఖావేగముచే నిలువునఁ గూలఁబడిపోవుటయు వృక్షములాతని లేవనెత్తి ధర్మసంగతంబులగువచనంబులతో నాశ్వాసించెను.

అప్పుడు పిప్పలాదుండించుక తేరుకొని వనస్పతులం గాంచి "నేను నాపితృహంతకులగుదురాత్ములను శిక్షింపఁజేసెదను. అట్లు చేయకున్నచో నాజన్మమునకుఁ బ్రయోజన మేమున్నది? తండ్రిమిత్రులకనువర్తనుండును, ఆతనిశత్రువులకుఁ బ్రతికూలుండునగువాఁడే పుత్రనామంబునకు యోగ్యుఁడగుచున్నాఁడు. అట్లు గానివాఁడు శత్రుఁడే కాని పుత్రుండు గానేరఁడు. పితృమిత్రులగువారెట్టియహితులైనను

రక్షణీయులే యని పండితులు చెప్పుదురు." అనిదుఃఖావేశంబునఁ బలుకుచున్నపిప్పలాదుని వనస్పతులు సోమసమీపంబునకుం గొని పోయి యాతనియుద్దేశ మంతయును జంద్రునకు నివేదించెను. సోముం డక్కుమారునిం గాంచి "వత్సా! నీవు విధివిహితంబగు విద్యను, తపోబలంబును, మంగళమయంబగువాక్కును, శౌర్యమును, రూపమును, బలంబును వర్ధిల్లఁ జేసికొనుము. నాయాజ్ఞవలన నీకవి యన్నియును లభింపఁగలవు" అని బోధించెను.

అప్పుడు పిప్పలాదుండు వినయవినమితుండై యోషధీనాథు నుద్దేశించి "మహాత్మా! పితృహత్యకుఁ బ్రతిక్రియఁ గావింపనంతవఱకు నాకీతపోవిద్యాబలంబులవలన నేమిప్రయోజనము! దేవా! నాసంకల్పము సిద్ధించుటకు నేనెచ్చటికిఁ బోవలయునో, ఏతీర్థమును సేవింపవలయునో, ఏమంత్రమును జపింపవలయునో, ఏదేవత నారాధింపవలయునో ముందుగ నాకుపదేశింపవలయును" అని ప్రార్థించుటయు నమృతాంశుం డించుక యాలోచించి మహాదేవుండగుమహేశ్వరుఁడే సకలాభీష్టప్రదాయకుఁడు. సకలజీవులకు నాతఁడే భుక్తిముక్తిప్రదాయకుఁ డనుట కెట్టిసంశయమును లేదు. అనిచెప్పెను. అది విని పిప్పలాదుండు "ప్రభూ! నేను బాలకుఁడను. బాల్యచాపల్యము నన్నింకను వదలలేదు. నాకెట్టిసామర్థ్యమును లేదు. ఎట్టితపంబును గావించి యెఱుంగను. ఇట్టినేను మహాదేవు నెట్లు సందర్శింపఁగలుగుదును?" అని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు చంద్రుండు "కుమారా! నీవు గౌతమీతీరంబునకుఁ బోయి యచ్చటఁ జక్రేశ్వరుండగుమహాదేవు నారాధించి ప్రార్థింపుము. ఆద్దేవుం డతిసులభంబుగనే ప్రసన్నుండు గాఁగలఁడు. పరమకరుణామయుఁడగు నాభగవానుండు భక్తవత్సలుండై నిరంతరము నచ్చటనే సుప్రతిష్ఠితుండై యుండును. ప్రభవిష్ణుం డనువిష్ణుదేవుం

వానిని సందర్శించియుండెను. సకలదేవారాధ్యుం డగుశంకరుం డచ్చట నే విష్ణుదేవునకు సుదర్శనచక్రమును బ్రసాదించెను. ఓమహాబుద్ధీ! దండకారణ్యమధ్యమునుండి ప్రవహించుచున్న యాగౌతమీతీరమునకుం బోయి యచ్చట జక్రేశ్వరతీర్థంబున నీశ్వరారాధనంబుఁ గావింపుము. ఆతీర్థ మీవనస్పతు లెఱుంగనిది గాదు. నీకచ్చటఁ బరమేశ్వరుండు ప్రీతుండై సర్వాభీష్టంబులను బ్రసాదించును.'' అని బోధించెను.

ఓమహేశ్వరుం డిట్లు ప్రబోధించుటయు మునికుమారుండగుపిప్పలాదుండు మహాదేవుండు చక్రేశ్వరరూపంబున విరాజిల్లుచున్నయా పుణ్యక్షేత్రముంగూర్చి బయలుదేఱెను. అతనియందలిప్రేమచే నాశ్రమస్థంబులగువనస్పతులును బయలుదేఱెను. ఇట్లందఱు నాతీర్థంబుఁ జేరుటయు పిప్పలాదుండు గోదావరీజలంబులయందు స్నానం బాచరించి త్రిభువనేశ్వరునకు నమస్కారంబు చేసి శుచియై యేకాగ్రచిత్తంబున ''దేవా! ధీరహృదయు లగుసాధువులు మనఃప్రాణంబులను జయించి నిఖలవాసనాదూరులై, సకలకర్మంబులను బరిత్యజించి ముక్తిలాభంబుకొఱకుఁ గేవల మేకాంతభావంబున నెవ్వనిశరణంబు నపేక్షించుచుందురో యట్టిదేవాదిదేవుండ వగునీకు నమస్కారము. సర్వసాక్షియు, సకలాంతరాత్ముండును, సకలేశ్వరుండును, సకలకళానిధానుండును, స్మరహరుండును నగుశంకరుండు నామనోభీష్టము నెఱింగి కరుణామయుండై సిద్ధింపఁజేయుఁగాక! దశాననుం డగురావణుండు దిక్పాలురను జయించి దేవపూజ్యుండును, త్రిపురారియు నగునీకైలాసనగరము నాందోళితంబుగఁ జేయఁగడంగుటయు నీవు నీయంగుష్ఠముచే నాతని రసాతలంబునకుంగూడ నధోలోకంబున కడంచివైచితివి. అప్పుడు విశీర్ణదేహుం డగు రావణుండు భయార్తుండై ప్రార్థించుటయు నీవు కుపితుండవయ్యును నవ్వుచు సతీసహితంబుగ నాతని యెడలఁ బ్రస

న్నుండవై యభీష్టవరంబులఁ బ్రసాదించితివి. అట్టి యయుక్తదాతలు నీకంటె నెవ్వరున్నారు? ఓమహేశ్వరా! నిత్యశివపూజాబలంబున బాణాసురుండు మహేంద్రవైభవమునుగూడ నధఃకరించి ప్రసిద్ధ యశుండయ్యెను. ఒకప్పుడు కార్తికేయుండు సర్వశత్రుసంహారంబు గావించి దేవతలనందఱను బ్రీతులంజేసి జనకుండవగు నీకు నమస్కరించుటకై నీసన్నిధి కేతెంచి నీక్రోడతలంబునఁ గూర్చుండి యున్న గణపతిం గాంచి కుపితుండగుటయు బుత్రవాత్సల్యంబున నీవాతని నంకంబునం జేర్చుకొని హాస్యంబు గావించితివి. బాలకుం డగుకార్తికేయుండు బాల్యచాపలంబున నీయొడియందును, దల్లియొడియందు నొక్కసారియే కూర్చుండవలయు నని కాంక్షించెను. ఎంతబ్రతిమాలినను నక్కుమారుండు పట్టు విడువకుండుటచే నాతనిపోరుడిగించుటకై నీవప్పుడర్ధనారీమూర్తిం దాల్చితివి. మహాదేవా! నీవాత్సల్యము నెవ్వరు వర్ణింపఁగలరు? నేను బాలుండను నాయెడలం గరుణించి నాయభీష్టంబు దీర్పుము!" అని ప్రార్థింపఁదొడంగెను.

అప్పుడు స్వయంభువుం డగుశంభుండు ప్రీతుండై "ఓపిప్పలాదా! నీకుశుభమగుఁగాక! నీయభీష్టంబు నెఱింగింపుము" అనియెను. అమ్మునికుమారుండు పరమానందభరితహృదయుండై "మహాదేవా! మహాయశస్వి యగునాజనకుని దేవతలు వధించియున్నారు. నాతండ్రి యశాంభిముఁ డగుసత్యవాది. నాతల్లి పరమపతివ్రత. ఆయుభయులకును దేవతలమూలంబున వినాశంబు గలిగెననువార్త వినినప్పటినుండియు నేను దుఃఖశోకాభిభూతుండనై యున్నాఁడను. ఇఁక నాకీజీవితమునం దెట్టివాంఛయును లేదు. దయాళుండవగునీవు దేవతలకు వినాశంబు గల్పించు సామర్థ్యమును నాకుఁ బ్రసాదింపవలయును. ఓచంద్రశేఖరా! నీవు త్రిలోకజనసేవ్యుండవుగదా!" అని కోరుటయు నీశ్వరుండు

“ వత్సా! నీవు నాతృతీయనయనంబును దర్శింపఁగలిగినచో నసుర వినాశంబునకు సమర్థుండవు గాఁగలవు” అనియెను.

అప్పుడు పిప్పలాదుండు ముక్కంటిమూఁడవకంటిని దర్శించుటకుఁ బ్రయత్నించెను గాని యట్లు చూడఁజాలకపోయెను. ఈశ్వరుండాతనియెడలఁ గరుణాళుండై “ బాలకా! నీవు కొంతకాలము తపంబు గావింపుము! ఆతపోబలంబుచే నాతృతీయనేత్రమును జూడఁగలవు. అప్పుడు నీసర్వాభీష్టంబులును లభించును” అని ప్రబోధించెను. ధర్మాత్ముండగు దధీచికిఁ దనయుండగు పిప్పలాదుండు బాలుండయ్యును దపశ్చరణంబునకుఁ గృతనిశ్చయుండై యాక్షేత్రమునందే యనన్యచిత్తంబున శివధ్యానరతుండై బహువత్సరంబులు కఠోరతపంబు గావించెను. అతఁడు ప్రతిదినంబును బ్రాతఃకాలంబున లేచి గౌతమీస్నానంబును, గురువందనంబును గావించి సుఖాసనోపవిష్టుండై సుషుమ్నానాడియందు మనంబును లగ్నంబుగఁ జేసి నాభిస్థానంబున హస్తస్వస్తికారోపణంబు చేసి సకలసంసారస్మృతుల నుజ్జగించి యేకమాత్రంబగు శివజ్యోతిని ధ్యానింపఁ దొడంగెను. ఇట్లుండఁ గొంతకాలంబున కాతని కాక్షేత్రమాహాత్మ్యమువలన మహాదేవునితృతీయనయనము కన్నులఁగట్టినట్లగపడియెను.

అప్పుడు పిప్పలాదుండు మహానందముతోఁ గృతాంజలియై వినయవినమితుండై “ ఓ దేవదేవా! శంభూ! నీతృతీయనయనజ్యోతి నాదృష్టిపథంబునం దెప్పుడు వెలుంగుచుఁ దోఁచునో యప్పుడు నా సర్వాభీష్టంబులును సిద్ధించు నని వరం బొసంగితివి. ఇప్పుడు నాకట్టి దివ్యసందర్శనము లభించినది. కావున శత్రువినాశనంబునకుఁ దగిన సామర్థ్యమును నాకుఁ బ్రసాదింపుఁడో దేవా.” అని ప్రార్థించెను. అంతట నాశ్రమస్థంబులగు మునిపత్నులు [illegible] [illegible] “ ఓమా! [illegible]!

నీజనని స్వర్గారోహణంబు గావించునప్పుడు పరద్రోహనిరతులగువా రాత్మహితవిస్మృతులై భ్రాంతిచిత్తంబులు గలవారగుటవలన నిరయ పతితు లగుదురని వచించియుండెను. కావున నీవు మాతృవాక్యపాల నంబు చేయఁదగును. నీవంటివానికిఁ బరద్రోహంబు కర్తవ్యంబు గా నేరదు'' అనిపలుకుటయు పిప్పలాదుండు కంపితుండై యభిమానముచే నంతర్దగ్ధుం డగుచుండెను. తనజననిసాధువాక్య మాతనికి నిరర్థకమని తోఁచెను. ఆతఁడప్పు డీశ్వరునుద్దేశించి ''వరమిమ్ము! ప్రసన్నుండవై నాయభీష్టంబు దీర్పుము'' అని యేకాగ్రచిత్తముతోఁ బ్రార్థింపఁదొ డంగెను.

అంతలో నద్దేవునితృతీయనయనమునుండి బడబాస్మరణంబు గావించుచు నొకకృత్తి బహిర్గతం బయ్యెను. ఆకృత్తి బాలగర్భిణి యగు పిప్పలాదునిజననినామమును స్మరించుచు బడబానామంబున ననలగర్భి ణియై సర్వప్రాణివినాశంబు గావించుటకు సంసిద్ధయై యుండెను. అది మృత్యుజిహ్వంబోలి యతిభీషణంబగునాకృతితో మహారౌద్రమును దాల్చియుండెను. ఆకృత్య యట్లుదయించినంతనే పిప్పలాదుం గాంచి ''చెప్పుము! నేనేమి చేయవలయునో యాజ్ఞాపింపుము'' అనియెను. నీవు నాశత్రువులగుసకలదేవతలను భక్షింపవలయు నని పిప్పలాదుం డాజ్ఞాపించెను.

''తథాస్తు'' అని యాకృత్తి మొట్టమొదటనే పిప్పలాదునిఁ బట్టుకొని భక్షింపఁగడంగెను. అమ్మునికుమారుండదరిపడి ''ఇదియే మి!'' అనియెను. నీకియు దేవనిర్మితంబగుశరీరమే కాదా యని యా శక్తి ప్రత్యుత్తరం బిచ్చెను. అప్పు డాతఁడు భీతుండై శివసన్నిధికింబరు గెత్తుకొనిపోయి యద్దేవు ననేకవిధంబుల సన్నుతించుటయు శంకరుండు ప్రసన్నుండై ''ఓకృత్యా! నీవీప్రదేశంబునకుఁ జుట్టును నారాజనపరి

మితంబగుస్థలంబునం దున్నప్రజల నేవిధంబునను హింసింపంగూడదు. కావున నీవు దూరముగం బోయి నీకర్తవ్యమును దీర్చుకొనుము!'' అని యాదేశించుటయు ఋషినిర్మితంబును, బడబాకృతియునగు నాకృతి పిప్పలతీర్థంబునకు యోజనదూరంబునకుం బోయి యచ్చట నిలిచియుండెను. దానినుండి లోకక్షయసమర్థంబగు భీషణాగ్నిజ్వాల ప్రజ్వరిల్లం దొడంగెను.

దానిం గాంచి దేవతలందఱును భయభ్రాంతులై గౌతమీతీరంబున కేతెంచి పిప్పలేశ్వరుండగు మహాదేవుని సందర్శించి "ఓశివా! ఎల్లయెడలం బరిభూతులును, ఆర్తులు, శాంతచిత్తులునగుసకలజీవులను రక్షించుటకు నీవొక్కండవే శరణ్యుండవై యున్నాండవు. దేవా! నీవలననుత్పన్నంబైన యీకృత్య తనదారుణానలజ్వాలలచే మమ్ముం బీడించుచున్నది. మమ్మీయాపత్తునుండి యుద్ధరింపవలయును. నీవార్తుల కభయప్రదుండవుగదా! ఋషిప్రార్థనంబువలన నీయుగ్రనేత్రంబునుండి జనించినయీకృత్తి త్రిలోకంబులను దహించివైచుట కుద్యుక్తయైయున్నది. ఇట్టిస్థితిలో లోకరక్షణంబు గావించుటకు నీకంటె శక్తులింకెవ్వరున్నారు" అనియనేకవిధంబుల నభినుతులం గావించుటయు నప ప్పలేశ్వరుండు "ఓయమరులారా! ఇచ్చట యోజనమధ్యస్థితంబగుప్రదేశంబునంగల జీవుల నీకృత్య యేమియును జేయంజాలదు. కావున మీరందఱు నిచ్చటనే వసించి యుండుడు! అందువలన నీశక్తిచే మీకెట్టి భయంబును గలుగదు." అని యానతిచ్చెను.

దేవతలాదేవునివచనంబు లాలించి "ఓజగన్నాథా! మేమెల్లరమును నివసించుటకు నీవు మాకు స్వర్గమును బ్రసాదించి యుంటివి. దానిని బరిత్యజించి మేమిచ్చట నెట్లుండంగలము?" అనిప్రశ్నించుట

యు శంకరుండు "సురవరులారా! ఈదేవుండు దశదివాకరుండు విశ్వ చక్షుండును, విశ్వముఖుండునై తనరశ్మిజాలంబుచే నిత్యము జగ ములనెల్ల నుత్తాపితంబుగఁ జేయుచు జగజ్జనకస్వరూపుండై యున్నాఁ డు. కావున నాతఁడొక్కఁడె నీస్థానంబున నిలిచియున్నఁ జాలును." అని యుపదేశించెను. అట్లు చేయుటకు దేవతలందఱు నంగీకరించిరి. అప్పుడు త్వష్ట్ర భాస్కరునిఁ గాంచి "ఓజగత్ప్రభూ! విబుధరక్షణం బుకొఱకు నీవిచ్చట నిలిచియుండవలయును. మేమందఱము గూడ మాయంశముల నిందు మహాదేవసాన్నిధ్యమున నిలిపి యుంచెదము." అని ప్రార్థించి దేవతలందఱును జటేశ్వరతీర్థంబునకు యోజనమధ్య ప్రదేశమునందు నలుదెసల నుభయతీరంబులను స్వాంశంబులతో నివ సించి యుండిరి. ఈవిధముగా సకలదేవాంశలను గాంచియున్న యీ ప్రదేశము మహామహిమంబుచే విరాజిల్లుచుండెను. అప్పటినుండియు నాక్షేత్రము మూఁడుకోట్లాఱువందలతీర్థములతో విలసిల్లుచుండెను. ఆసకలతీర్థమాహాత్మ్యంబుల నెవ్వరును వర్ణించుటకుఁగాని, యాకర్ణించు టకుఁగాని సమర్థులు గాఁజాలరు.

అనంతరము సురలందఱును వినయవినమితులై సదాశివు నుద్దే శించి "ఓదేవదేవా! జగన్మయా! నీవు పిప్పలాదుని శాంతింపఁ జేయవల యును" అని ప్రార్థించుటయు జగన్నాథుండగు శంకరుండు మునికుమా రుం గాంచి "వత్సా! ఈదేవతలనందఱును భస్మము చేసివైచినను నీ తల్లిదండ్రులు తిరిగి రానేరరుగదా! ధర్మవేది యగునీతండ్రి దైవత కార్యముకొఱకే తనప్రాణములను త్యజించియున్నాఁడు. వాస్తవముగా నీజనకునివంటి దీనదయాళుఁడును, ఆర్తత్రాణపరాయణుఁడును నగు మహాత్ముఁ డీజగంబునందు మఱియొకఁడు లేఁడు. నీజనని మహాపతి వ్రత. ఆమెయు స్వర్గారోహణమ్ముం గాంచినది. ఆదంపతులవంటిపు

ణ్యాలు మఱి యెవ్వరున్నారు? అగస్త్యపత్నియగు లోపాముద్రయు, వసిష్ఠసహధర్మిణి యగునరుంధతియు గుణగౌరవశాలిని యగునీతల్లితో సమానలగుయశస్వినులు గారు. ఎవ్వనియస్థులమూలమున దేవతలం దఱును, విజయవంతులును, సుఖవంతులు నైయుండిరో యట్టినీతండ్రి ప్రఖ్యాతయశఃకాయముతో విరాజిల్లుచున్నాఁడు. నీవంటిసుకుమారు నిం గాంచిన నీతల్లియు నక్షయయశోభాగినియైయున్నది. ఇంతకంటె నీకుఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది? నీ ప్రతాపముచే నీదేవతలందఱును భీతులై కింకర్తవ్యతావిమూఢులై స్వస్థానభ్రష్టులై యెట్లు తల్లడిల్లుచున్నారో చూడుము! శాంతచిత్తుండవై వారియెడలఁ గరుణామయుండవ వగుము. ఆర్తజనత్రాణంబుకంటె నత్యున్నతధర్మం బేదియును లేదని యెఱుంగుము. మానవుని కీర్తి జగంబున నెంతకాలంబు ప్రకీర్తితంబగు చుండునో యంతకాలము వాఁడు స్వర్గసౌఖ్యంబుల ననుభవించు చుండును. పరలోకంబున వాఁడు దివ్యకాంతుండై వసించి యుండును. యశంబులేనివాఁడును, శాస్త్రానుసారరహితుండగువాఁడు జీవించియుం డియు మృతప్రాయుఁడు, నరకప్రాయుఁడునై యుండును. దానశీలుఁడు గానివాఁడు నపుంసకులకంటె నధములై యుండురు. ధర్మశీలురుగాని వారు శోచ్యులై యుండురు" అని బోధించెను.

దేవదేవుని ప్రబోధవచనంబు లాలించి పిప్పలాదుండు శాంతుఁడై యంజలిఘట్టి "ఓ దేవా! మనోవాక్కర్మంబులచే నిరంతరమును మదీయహితంబు గోరువారియొక్కయు, నితరజీవులయొక్కయు మంగళం బుకొఱకు నేను నీకు నమస్కరించుచున్నాను. నన్నుఁ బెంచినట్టియు నాకు సహకరులైనట్టియు భక్తులకు నీవు సర్వాభీష్టంబులను బ్రసాదింప వలయును. ఓ బాలేందుశేఖరా! నీకు నమస్కారము. దేవా! నా కెల్లవిధములఁ దల్లిదండ్రులై నన్ను లాలించి పాలించిన పిప్పలవృక్షంబు

లనామముతో నీతీర్థంబు ప్రసిద్ధం బగుఁగాక! ఇందువలన వానికీర్తి చిరప్రతిష్ఠితం బగుఁగాక! ఇట్లు నీవనుగ్రహించినచో నేను వానిఋణమునుండి విముక్తుఁడ నగుదును. ఈభూలోకంబునం గలదేవతీర్థక్షేత్రంబు లన్నిటికంటె నీతీర్థము మహామహిమాన్వితంబగుఁగాక! దేవతలం దఱు నాయీవచనంబుల కామోదింతురుగాక! వారట్లనుగ్రహించినచో నేను వారియపరాధంబును క్షమింపఁగలను" అనియెను.

అప్పు డింద్రాదిదేవతలందఱును దధీచితనయుండగుపిప్పలాదుని మధురవచనంబులయెడలఁ దమయామోదమును బ్రకటించిరి. శంకరుండును బాలకుండైనపిప్పలాదుని బుద్ధివిద్యావినయశౌర్యబలసాహసంబులకును, సత్యవచనంబులకును, జననీజనకులయెడలం గలభక్తిభావంబునకును బ్రీతుండై "వత్సా! ఎట్టికుర్లభంబగుప్రియకామ్యవస్తువులైనను నీకుఁ బ్రాప్తంబులు గాఁగలవు. ఇంకను నీకుఁ గల్యాణకరంబులగు నభీష్టంబులున్నచోఁ జెప్పుము! నీవెంతమాత్రమును సంశయింపవలదు" అని యనుగ్రహించుటయు మునికుమారుండు సంతుష్టుండై "దేవా! ఈగోదావరీజలంబులయందు సుస్నాతులై భవత్స్మరణంబు గావించు ధర్మపరులకు సర్వాభీష్టసిద్ధియు, శివపదలాభంబును సంప్రాప్తించుఁగాక! నాజననీజనకులకును, నన్నుఁ బాలించిన యీపిప్పలాదిబంధువులకును భవత్పదంబు దయచేయవలయును. వారు పరమప్రభుండవగునిన్ను సందర్శించుచుఁ బరమసుఖప్రాప్తు లయ్యెదరుగాక!" అని ప్రార్థించెను.

దేవదేవుండగు మహేశ్వరుం డక్కుమారునకోరినవరంబుల నెల్లఁ బ్రసాదించి తానును దేవతలతోఁ గూడ నేకవాక్యంబుగా నాతని నభినందించెను. దేవతలందఱును భయవిముక్తులై శివసన్నిధానంబున దధీచినందను నుద్దేశించి "ఓబ్రాహ్మణనందనా! నీమూలమున దేవతలయుద్దే

శేము నిస్సంశయముగా ఫలించినది. దేవదేవుండును, త్రిలోకవంద్యుం
డునగు త్రిలోచనునియాజ్ఞను నీవు పాలించితివి. నీవు నీకొఱకు కో
రికను గోరుకొనలేదు. పరోపకారార్థమే నీవు వరప్రార్థనంబు గావిం
చితివి. కావున మేము నీకొకవరదానమును గావింపఁ గుతూహలపడు
చున్నాము. నీవు మఱియొకవరంబును గోరుకొనుము" అని యర్థించు
టయు పిప్పలాదుండు కృతాంజలియై శంకరప్రముఖసకలదేవతలకును,
ఉమాదేవికిని, పిప్పలవృక్షంబులకును బ్రణామంబు లాచరించి "నాకు
నాజననీజనకులను దర్శింపవలయు నని కోరికయున్నది. వారు నాకు
సాక్షాత్కరింతురుగాక! ఈజగంబునఁ దల్లిదండ్రుల యాజ్ఞలలో మెలం
గుచు, నిత్యము వారిని సేవించుచు, వారిపాదపద్మంబుల నారాధిం
చుచుండు కుమారులు ధన్యులుగదా! ఇంద్రియములును, శరీరమును
కులమును, బలమును, బుద్ధియుఁ గలిగినందులకు ఫలముగాఁ బితృకా
ర్యతత్పరు లగువారే కృతకృత్యులు. పశుపక్ష్యాదులకుఁ గూడ నతిసు
లభం బగుమాతృదర్శనము నిర్భాగ్యుండ నగునాకు దుర్లభ మైపోయి
నది. నేనెంతటిమహాపాపము గావించుటచే నిట్టిగతి నాకుఁ గలిగినదో
తెలిసికొనఁజాలకున్నాను. తల్లిదండ్రులసందర్శనము లోకమందందఱ
కును దుర్లభమే యైనచో నాకింతక్షోభ గలుగదు. అందఱికిని సులభ
మగునది నాయొక్కనికే లభింపకుండఁ బోయినది. ఓదేవతలారా!
నాతల్లిదండ్రుల నొక్కసారి దర్శింపఁగలిగితినేని నామనోవాక్కర్మఫల
ప్రాప్తి గాఁగలదు. తల్లిదండ్రులదర్శనము లభింపనివా రెన్నిమహా
పాపములను జేసికొనియుండిరో యెవ్వరు లెక్కింపఁగలరు?" అని
యెను.

ఆమాట లాలించి దేవతలును మహర్షులును నాలోచించుకొని
"కుమారా! నిన్ను దర్శించుటకై నీతల్లిదండ్రులు విమానారూఢులై

వచ్చుచున్నారు. నీవు వారి నిప్పుడే దర్శింపఁగలవు. శోకమోహ
విషాదంబులను బరిత్యజించి శాంతచిత్తుండవై యుండుము. అదిగో!
చూడుము. స్వర్ణమణిమయభూషణాలంకృతం బగుదివ్యవిమానము నధి
రోహించి నీజననీజనకు లంతరాళంబున నిలిచియున్నారు. దేవతా
కాంతలా పుణ్యదంపతులకుఁ జామరంబులు వీచుచున్నారు చూచితివా?
కిన్నరులు వారిని సేవించుచున్నారు" అని చూపిరి. పిప్పలాదుఁడు
తల్లిదండ్రులను గన్నులారఁగాంచి పరమానందభరితుండై శివసన్నిధానం
బున వారికినమస్కారంబులు గావించెను. వారినయనంబులనుండి
హర్షాశ్రుజలంబు లొలుకుచుండెను. పుత్రుండు వారిం గాంచి యతి
కష్టముతో విషాదగద్గదస్వరంబున "జననీజనకులారా! కులప్రదీపకు
లగుపుత్రులు తల్లిదండ్రుల నుద్ధరింతురు. కాని నేనుమాత్రము కేవ
లము మాతృక్లేశమునకే యీమెగర్భంబున నిలిచితిని. అట్టికర్త్ర
తినయ్యును నేను దేవతాప్రసాదముచే మీసందర్శనభాగ్యముం గాం
చితిని" అని విచారించుచు వారితో మఱి యేమియు మాటాడఁజాల
కపోయెను. అప్పుడు దేవతలందఱును "వత్సా! ఈజగంబున నీవే
ధన్యుండవు. నీకీర్తి స్వర్గంబువఱకును వ్యాపించినది. నీవు త్రిలోచనుని
సందర్శించి దేవతల ననుగ్రహించితివి. నీవంటిపుత్రునిం గాంచిన నీ
తల్లిదండ్రుల కక్షయలోకప్రాప్తి కలిగినది." అని పలుకుచుండఁగా
స్వర్గలోకమునుండి యాతనియుత్తమాంగముపైఁ బుష్పవృష్టి గురిసె
ను. దేవతలాతనిఁ గూర్చి జయధ్వానములం గావించిరి.

సతీసహితుండగు దధీచి యకుమారు నాశీర్వదించి శంకరు
నకును, సురపతులకును, గౌతమీగంగకును నమస్కారంబులు గావించి
"కుమారా! నీవు దారపరిగ్రహంబు గావించి భక్తిభావంబున నీను
హేశ్వరుని, గౌతమిని సేవించుచుఁ బుత్రవంతుండవై ఉపాదక్షిణాద్వ

తేఁబులను యజ్ఞంబులను నిర్వర్తించి కృతకృత్యుఁడవై చిరకాలంబు స్వర్గసుఖంబు లనుభవింపుము." అని యాశీర్వదించెను. పిప్పలాదుండును పితృవాక్యపాలనంబునకు బద్ధకంకణుం డయ్యెను. అప్పుడు దధీచి కుమారుని మరలమరల నాశీర్వదించుచు భార్యాసహితుండై సురగణానుమతంబున మరలస్వర్గారోహణంబు గావించెను.

అప్పుడు దేవతలు ససంభ్రములై "మునికుమారా! నీచే నిర్మితంబైన యీకృత్యనుండి దారుణానలజ్వాలలు వెలువడుచున్నవి. జగద్ధితంబుకొఱకు దీనిని శాంతింపఁజేయుము." అని వేఁడుకొనుటయు పిప్పలాదుండు "నేనీకృత్యను నివారించుటకు సమర్థుండను గాను. నేననత్యము చెప్పఁజాలను. మీరే దానిని శాంతింపఁజేసికొనుఁడు. ఈభీషణాకారిణి యగుకృత్తి నాయెడలఁగూడ విపరీతభావముతో నున్నది." అనియెను. అంత దేవతలు కృత్తిని సందర్శించి శాంతింపవలయునని యామెను, అగ్నిదేవునిఁగూడ ననేకవిధంబులఁ బ్రార్థించిరి. కాని యాయిరువురునుగూడ నందుల కంగీకరింపక "మీ యాదటను భక్షించుటకొఱకే మేమీబ్రాహ్మణునిచే నుత్పాదితులమైతిమి. మేము సర్వభూతభక్షణంబునకై యుద్యమించితిమి. ఇది యన్యథా యెట్లు కాఁగలదు? పంచమహాభూతంబులును, చరాచరంబగు సమస్తప్రపంచమునుగూడ మాముఖద్వారమునఁ బ్రవేశింపవలసినదే. ఈవిషయంబున నీకేఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది?" అని నిశ్చయంబుగాఁ బలుకుటయు దేవతలు బ్రహ్మతో నాలోచించి యీయిరువురును క్రమక్రమముగా లోకగ్రాసంబు గావింపుఁడని కోరిరి. మీయిచ్ఛానుసారంబుగ సర్వంబును నాకు భక్ష్యంబగుఁగాక యనిపలుకుచు నాకృత్య యాక్షణమునందే నదియై గౌతమీప్రవాహమునఁ గలసిపోయెను. దానినుండి వెలువడినయగ్నిజ్వాలసమూహము లోకభీకరంబుగ వెలుఁగుచుండుట

యు సుర లయ్యగ్నిం గాంచి ‘‘ఓయగ్నిదేవా! జలం బన్నిటికంటెను శ్రేష్ఠతమంబైనది. నీవును ఆదిమూర్తివే. జలంబులకంటెను సముద్రుండు శ్రేష్ఠుండు. కావున నీవాతని భక్షింపుము. మాచెప్పినమాట విని నీవచ్చటికిఁ బోయి సముద్రుని యథాసుఖంబుగ భుజింపుము’’ అని ప్రార్థించిరి.

అగ్నిదేవుం డించుక శంకితుండై ‘‘జలంబులలో నేను ప్రవేశించుట యెట్లు? నేనచ్చటికిఁ జేరినంతనే మీరందఱును జేరి నన్నా మహాజలంబునఁ బ్లావితునిం గావింపుఁడు’’ అనియెను. దేవత లాతనిం దీసికొనిపోవుట కుపాయంబు గానక ‘‘ఓవైశ్వానరా! నిన్నచ్చటి కెట్లు గొనిపోవలయునో నీవే చెప్పవలయు నని యడిగిరి. అగ్ని యించుక యాలోచించి ‘‘ గుణవతి యనుకన్యక స్వర్ణకలశంబున నన్నుంచి యచ్చటికిఁ దీసికొనిపోయినచో నేనశ్రమంబుగఁ బోఁగలను’’ అని చెప్పెను. అప్పుడు దేవతలు పితామహపుత్రుని వరుణాలయంబునకుం గొనిపోవలయు నని సరస్వతీదేవిం బ్రార్థించిరి. సరస్వతి వారిం గాంచి ‘‘ నేనొక్కతె నీతనిం దీసికొని పోఁజాలను. నావంటివారు మఱినలువురైనచో నీతనినతిశీఘ్రముగ సముద్రమునందుఁ జేర్పఁగలుగుదుము’’ అని చెప్పెను. అమరు లామాట లాలించి గంగను, యమునను, నర్మదను, తపతిని సరస్వతికి సాయపడవలయు నని ప్రార్థించిరి. వారందులకు సమ్మతించుటయు సరస్వతీదేవి వారిసాహాయ్యంబున నయ్యనలుని గనకకలశంబునం జేర్చి జగత్పతియగుసోమనాథుండు విబుధగణసహితుండై వెలసియున్నప్రభాసతీర్థంబున కాతనిం దీసికొనిపోయెను. ఆక్షేత్రంబునందు సరస్వతీప్రముఖపంచనదులును విశ్రమించెను. ప్రబలుండగు ననలుం డచ్చట నుండి మెల్లమెల్లగా జలపానంబు గావింపఁ దొడంగెను.

అనంతరము దేవతలు పరమేశ్వరుం గాంచి "దేవా! దధీచిమహీంద్రమునియస్థిసమూహమును స్పృశించియున్నమాకును, గోగణంబులకును బవిత్రత యెట్లుచేకూరునో యానతీయవలయును" అని ప్రార్థించుటయు శివుండు "దేవతలును, గోగణంబులునుగూడ యత్నపూర్వకంబుగ గంగావగాహనంబు గావించినచోఁ బాపవిముక్తి యగును. అమ్మునీంద్రునిశల్యంబులును బావనగంగాజలధౌతంబులై పవిత్రంబులు గాఁగలవు" అని బోధించెను. దేవతాగణంబులు మహాదేవునియాజ్ఞానుసారంబుగా గంగాస్నానంబు చేసి పాపముక్తిం గాంచెను. అందువలన నాతీర్థంబునకుఁ బాపనాశనం బను నామంబు గలిగెను. అచ్చటఁ గావించుస్నానదానాదికంబులు బ్రహ్మహత్యాదిమహాపాపవిమోచకంబులు. గోగణంబులు స్నానము చేసిన స్థానము గోతీర్థం బను నామంబు గాంచెను. అచ్చట స్నానంబు గావించిన గోమేధయాగఫలంబు సిద్ధించును. దధీచిశల్యంబులు ధౌతంబులైనచోటు పితృతీర్థనామంబున విరాజిల్లుచున్నది. ఆతీర్థంబునఁ బ్రేతభస్మమునుగాని, శల్యములనుగాని, నఖరోమాదులనుగాని నిక్షేపించినచో నట్టిప్రేతల కాచంద్రార్కముగ స్వర్గావాసంబు లభించును. అట్టివా రెంతపాపాత్ములైనను వారికి నిస్సంశయముగా స్వర్గప్రాప్తి గాఁగలదు. చక్రేశ్వరతీర్థము మొదలుకొని మూఁడుతీర్థంబులును సకలపుణ్యఫలదంబులై యుండును.

తరువాత దేవతలు సంప్రీతులై మహాదేవు నుద్దేశించి "దేవదేవా! ఈస్థానంబున సూర్యనారాయణుండు సుప్రతిష్ఠితుండై యుండఁ గలఁడు. మేమిఁక మాస్థానంబులకుం బోవుట కనుమతింపఁగోరెదము. సూర్యుఁడే యీజగంబునకు సనాతనాత్మస్వరూపుఁడై యున్నాఁడు. ఆతఁడే సర్వదేవమయుఁడు. మేమాతని నీతీర్థంబునఁ బ్రతిష్ఠించితిమి. జగద్ధాత్రి యగుగంగయు, త్రిలోచనుండగు మహాదేవుండును వెలసి

యున్న యీ స్థానము సర్వదేవాధిష్ఠితంబే కదా!" అని విన్నవించి దేవత లు పిప్పలాదునికడ సెలవు గైకొని నిజనివాసంబులకుం జనిరి. కాల క్రమంబునఁ బిప్పలవృక్షంబు లన్నియును స్వర్గావాసంబు గాంచెను. పరితాపవంతుం డగుపిప్పలాదుం డొకపిప్పలవృక్షమును క్షేత్రపాల కత్వంబునకు నియోగించి తాను శివపూజం గావించుచు గౌతమాత్మ జాతను బెండ్లియాడి యామెవలన సంతానంబు గాంచి శ్రీలాభంబును యశోలాభంబును గాంచి యంతంబున సుహృజ్జనసహితంబుగా స్వర్గ ప్రాప్తిం గాంచెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థము పిప్పలేశ్వరనామంబున విఖ్యాతంబయ్యెను. ఆతీర్థస్మరణమాత్రంబున సకలయజ్ఞఫలంబులును లభించును. దానిని దర్శించుటవలనను, నచ్చట స్నానదానాదులం గావించుటవలనను నెట్టిపుణ్యఫలంబులు సిద్ధించునో యెవ్వరును వర్ణిం పఁజాలరు. అచ్చట మహాదేవుండు చక్రేశ్వరపిప్పలేశ్వరనామంబుల చేఁ బ్రఖ్యాతుండై యుండెను. సరహస్యంబుగ నీవృత్తాంతము నెఱిం గినవారికి సర్వకామప్రాప్తి యగును. సూర్యప్రతిష్ఠవలనను, సకలదే వతాధిష్ఠానమువలనను నీక్షేత్రమునకుఁ బ్రతిష్ఠానంబను నామ్వేయం బు గలిగెను. ఇది దేవతలకతిప్రియమైనది. అతిపుణ్యతమం బగునీ చరిత్రమును శ్రద్ధతో వినువారును, పఠించువారును, స్మరించువారును దీర్ఘాయుష్మంతులై ధనవంతులును, ధార్మికులునై యంతంబున శివ సాయుజ్యంబు నందఁగలరు.

—— నాగతీర్థము. ——

నాగేశ్వరమహాదేవునిచే విరాజితం బగునాగతీర్థము సర్వకామ ప్రదమైనది. పూర్వకాలంబునఁ బ్రతిష్ఠానపురంబు రాజధానిగా సోమ వంశతిలకుం డగు శూరసేనుం డనురాజు పాలించుచుండెను. శ్రీమం

త్తుండును, మతిమంతుండు నగునాభూపాలుండు సంతానంబుకొఱకు సతీసహితంబుగ ననేకపుణ్యవ్రతంబు లాచరించెను. వానికి ఫలంబుగాఁ గొంతకాలంబున కాతనిసహధర్మిణి గర్భిణియై కర్మవశంబున నతిభీషణాకారుండగు నొకసర్పకుమారునిఁ బ్రసవించెను. మహారాజకుమారునిసంగతి యితరుల కెవ్వరికిని దెలియనీయక యతిరహస్యంబుగ నాతని బెంచుచుండెను. రాజునకు సర్పకుమారుం డుదయించె నను విషయము తల్లిదండ్రులకంటె నితరు లెవ్వరును నెఱుంగరు. అమాత్యులు పురోహితులు దాదులు మొదలగువారికిఁగూడ నీవృత్తాంత మవిదితమై యుండెను.

మహారాజు సర్పకుమారునిం జూచుకొనుచుఁ బ్రత్యహమును సతీసహితంబుగా సంతప్తుం డగుచుండెను. "మాగర్భంబున నిట్టిసర్పంబుదయించుటకంటె మేమపుత్రకులమైయున్నను మంచిదే గదా! ఇది మహావిషధరంబయ్యును మనుష్యునివలె మాటలాడఁగలుగుచున్నది. ఈవిచిత్రజన్మమునకుఁ గారణమేమి చెప్పుమా!" అని తల్లిదండ్రులు విచారించుచుండిరి. ఇట్లుండ నొకనాఁ డాసర్పకుమారుండు తండ్రిం గాంచి "జనకా! నాకుఁ జూడాకర్మంబును నిర్వర్తించి యుపనయనంబు గావించి వేదాధ్యయనంబు చేయించుటకుఁ బ్రయత్నింపుము. ద్విజాతులగువారు వేదాభ్యాసము గావింపనంతవఱకును శూద్రతుల్యులై యుందురు." అని ప్రార్థించెను. శూరసేనుండును కుమారునివచనంబు లాలించి మిగులదుఃఖితుండై యొకసద్బ్రాహ్మణుని రావించి తన పుత్రుని కుచితసంస్కారంబుల నాచరింపఁ జేయించెను.

నాగకుమారుండు బ్రాహ్మణునిచెంత వేదాధ్యయనంబు చేయుచు నొకనాఁడు జనకునిం గాంచి "తండ్రీ! నేను పెద్దవాఁడనైతిని. నాకు వివాహంబు గావింపవలయును. కుమారునకుఁ బెండ్లిగావింప

నంతవఱకుఁ దండ్రికిఁ గార్యసిద్ధి గానేరదు. పుత్రవంతుండై యెవ్వఁ డక్కుమారునికి వేదవిహితంబులగు సకలసంస్కారంబులను గావింపఁ జాలకుండునో యాతఁడు నరకపతితుండగును" అని చెప్పుటయు మహారాజు విస్మితుండై పన్నగరూపుండగు తనయుం గాంచి యెట్లో తప్పించుకొనవలయు నను నుద్దేశముతో "నాపేరు విన్నంతనే మహా వీరపురుషులుగూడ భయభ్రాంతు లగుచుందురు. అట్టినాకుమారున కుఁ గన్యాదానము చేయుదు నని నాయొద్ద కెవ్వరు వచ్చి చెప్పఁగల రు" అనియెను.

ఫణికుమారుం డామాటలాలించి "తండ్రీ! వివాహంబులు బహుప్రకారంబులై యున్నవి. అందు రాజులకు శస్త్రబలప్రకటనం బుచేఁ గన్యాహరణంబుగావించి చేసికొనువివాహమే యుత్తమమైనది. పుత్రునకుఁ బరిణయంబు గావించువఱకును దండ్రికృతకృత్యుండు గా నేరఁడు. నాకు నీవు పెండ్లి చేయకున్నచో నేను నిశ్చయముగా గంగా జలంబులం బడి ప్రాణత్యాగంబు గావించుకొందును" అనియెను. మహారాజు కుమారుని దృఢోద్దేశము నెఱింగి యమాత్యులను బిలి పించి "నాకుమారుండగు నాగేశ్వరుండు యౌవరాజ్యాభిషేకంబున కర్హుండై యున్నవాఁడు. అతఁడు గుణాకరుండును, మతిమంతుండును శూరుండును, మనోజ్ఞుండును, శత్రుతాపనుండునై యుండెను. రథ గజతురగధనుర్జ్ఞాలనంబున నాతనితో సమానుఁ డీజగంబున నెవ్వం డును లేఁడు. నేనిప్పుడు పెద్దవాఁడ నైతిని. కుమారునకు వివాహం బు గావించుట నాకవశ్యకర్తవ్యమై యున్నది. రాజ్యభారం బాతయు నాతనిపైఁ బెట్టి నేనిఁక నిశ్చింతుండ నై యుండెదను. వివాహంబైనఁ గాని కుమారుని బాల్యచాపల్యంబు వదలదు. కావున నాకెల్లవిధంబుల హితు లగుమీరు నాకుమారునిపెండ్లిప్రయత్నంబు గావింపవలయును

ఆతనికిఁ బరిణయంబైనచో నాయెల్లవిచారంబులను వదలిపోఁగలను. పుత్రునియందు రాజ్యభారంబునుంచి వనవాసంబు గావించురాజులే సుకృతాత్ములుగదా!" అని చెప్పెను.

అమాత్యులును రాజాజ్ఞను శిరంబునం దాల్చి కృతాంజలిపుటులై వినీతభావంబున "ఓమహారాజా! నీవు జగత్ప్రసిద్ధచరిత్రుఁడవు. అట్టినీకుమారుఁడును గుణశ్రేష్ఠుండగును. ఆతనివివాహంబుకొఱకింత యాలోచన యెందులకు?" అనుటయు రాజు గంభీరభావముతో నూరకుండెనే కాని తనకుమారుఁ డొకసర్పమూర్తి యని యమాత్యులకుఁ గూడఁ దెలుపలేదు. అమాత్యుల కావిషయమేమియును దెలియనే తెలియదు. రాజాసంగతినట్లే రహస్యముగ నుంచి మిత్రులనుద్దేశించి మరల "మంత్రులారా! ఎచ్చటనైన సద్గుణవతియగుకన్యయున్నట్లు మీకుఁ దెలియవచ్చినదా? ఎవ్వరితో సంబంధముచేసికొనిన మనకుల గౌరవములకు భంగము కలుగకుండునో, ఎవ్వరివంశ ముత్తమమైనదో యట్టిశ్రీమంతుఁడును, భాగ్యభోగసంపన్నుఁడును, శౌర్యసాహసాలంకారుండును, గుణవంతుండు నగు [illegible]గూర్చి నాకుఁ [illegible]వలయును" అని యడిగెను.

అప్పుడు రాజకుటుంబాభిమానియు, హితాకాంక్షియు, సాధుచరిత్రుండును, సత్కులసంజాతుండు నగునొకమంత్రి రాజాభిప్రాయంబును గ్రహించి "ఓమహాప్రభూ! పూర్వదేశంబున విజయుం డనునొకభూపాలశేఖరుండు గలఁడు. ఆతనిచతురంగబలంబులకును, రత్నంబులకును లెక్కలేదు. ఆమహారాజునకు మహాధనుర్ధరులగు నేనమండుపుత్రులు గలరు. వారికి భోగవతి యనునొకసోదరి యున్నది. ఆమెసాక్షాల్లక్ష్మీస్వరూపిణియే. స్వామీ! అక్క[illegible] తనయువర జనకర్ధాంగియగుటకు యోగ్యురాల[illegible]డు" అని మనవి

చేసెను. రాజావృద్ధామాత్యునివచనంబుల కానందించి "అమాత్య శేఖరా! విజయభూపాలుండు తనతనయను మనయువరాజున కిచ్చునట్టి యుపాయ మాలోచింపవలయును" అనియెను. ఆమాటవిని యా మంత్రి యక్కార్యనిర్వాహణంబునకుఁ దన్ను నియోగింపవలయు నని కోరెను. మహారాజందులకు సమ్మతించి వస్త్రభూషణాదులచే నాతని సన్మానించి విపులసైన్యముతో నాతని విజయభూపాలుచెంతకుఁ బంపించెను.

అమాత్యుండును బూర్వదేశంబునకుం జని వివిధనీతిగర్భితవచనంబులచేతను, వివిధోపాయంబులచేతను విజయభూపతిని మన్నన లంగాంచి యాతనితనయ యగుభోగవతిని శూరసేనమహీకాంతునితనయుని కొసంగునట్లు సంబంధమును స్థిరపఱచుకొనియెను. విజయుండు సభాస్థానంబున నామంత్రిశేఖరుని సన్మానించి తనకన్యనిచ్చుటకు సమ్మతించెను. అట్లుకృతకృత్యుండై వృద్ధామాత్యుండు విజయమహీరమణునికడ సెలవు గైకొని మరలఁ బ్రతిష్ఠానంబున కేతెంచి శూరసేనున కెల్లవిషయంబులను సవిస్తరంబుగ విన్నవించెను. మహారాజు మంత్రిశేఖరునిసామర్థ్యమును గొనియాడెను.

తరువాతఁ గొంతకాలంబునకు రాజానుమతముం గాంచి యా తనియాలోచనము నంగీకరించి వృద్ధామాత్యుండు వస్త్రాలంకారభూషితులగు నితరసచివగణంబులతోడను, బంధుజనంబులతోడను, బహుసేనాబలంబులతోడను మహావైభవముతోడను వివాహప్రస్తావంబు గైకొని మహారాజగువిజయునిచెంతకుం బోయి సభాముఖంబున నాతని సందర్శించి "మహారాజా! మాశూరసేనభూపాలునినందనుండగు నాగేశ్వరుండు మిగులసుగుణవంతుండు. బుద్ధిమంతుండు. కొండొక కారణంబున నాతండిచ్చటి కేతెంచుట కంగీకరింపలేదు. ఓనృపాలా!

క్షత్రియవివాహంబు లనేకప్రకారంబులై యుండునుగదా! వనునిశ స్త్రంబునకును, ఘోషణంబునకును గూడఁ బెండ్లి గావింపవచ్చును. కేవలము క్షత్రియులకైనను, బ్రాహ్మణులకైనను సర్వదా సత్యవాక్యమే ప్రధానమైనది. ఈవిశ్వాసమునుంచి మీరు మాయువరాజు కృపాణంబునకును గిరీటంబునకును వరపాత్రతనిధ్యంబు గల్పించి కన్యాదానంబు గావించుట కంగీకరింపవలయును'' అని ప్రార్థించెను.

విజయమహీరమణుం డావృద్ధామాత్యునివచనంబులయందు విశ్వాసముంచి వరస్థానంబున నాతనిఖడ్గంబునుంచి భోగవతీపరిణయమును సంపన్నంబు గావించి, తత్ప్రధానామాత్యునితోఁ గూడ నాబిడ్డను భర్తృగృహంబునకుఁ బంపించెను. రాజగువిజయుండు ప్రహృష్టహృదయుండై తనకుమారికకు యౌతకంబుగా బహుగోహిరణ్యంబులను దాసదాసీజనంబును, రథగజతురగాదులను నొసంగి తన్మంత్రితోఁగూడఁ బంపించెను. మఱియు నాతఁడు వరపక్షమునుండి యేతెంచినవారినెల్ల బహువిధసన్మానంబులచేఁ బరితృప్తులం గావించెను. క్రమముగా వారు ప్రతిష్ఠానంబున కేతెంచుటయు వృద్ధామాత్యుండు నవవధూసహితంబుగా విజయభూపాలుం డొసంగిన యెల్లబహుమానంబులను శూరసేనధరణీవరునకు నివేదించి యెల్లవిషయంబులను సవిస్తరంబుగ విన్నపంబు చేసి కృతకృత్యుండయ్యెను. కన్యయగుభోగవతితోఁగూడ వచ్చిన యమాత్యాదిపరిజనంబులకందఱకును శూరసేనుండు బహుమానపురస్సరంబుగ సత్కృతులం గావించి వారి నంపించెను.

రూపయౌవనగుణసంపన్న యగుభోగవతీకన్య స్వామిగృహంబుఁ జేరి సర్వదా ప్రశాంతచిత్తంబున నత్తమామలకు శుశ్రూషలం గావించుచు సుఖముగా నుండెను. ఆమె భర్త యొకభయంకరసర్ప

ముగదా? ఆసర్పకుమారుఁడు రాజభవనంబునం దొకసువర్ణమణిమ
యంబును, సుగంధకుసుమమయంబును, సుశీతలంబును, నిర్జనంబును
నగుగృహంబున నివసించి యుండెను. భోగవతి యత్తవారింటికి వచ్చు
టయే గాని యింతవఱకును దనభర్తను దర్శించి యుండలేదు. సర్ప
కుమారుఁడు ప్రతిదినము దల్లిం గాంచి నాభార్యయగు రాజకుమారి
నాచెంతకు వచ్చుట లేదేమమ్మా యని యడుగుచుండెను. కుమారుని
యార్తిముం గాంచి తల్లి యొకనాఁడు దాసిం బిలిచి "ఓసుభగా! నీవు
నాకోడలుభోగవతిచెంతకుఁ బోయి యామెతో నేకాంతముగా నీభర్త
యొకనాగకుమారుఁ డని చెప్పుము! ఆమాట విని యామె యేమను
నో వచ్చి నాకుఁ దెలుపుము." అని చెప్పి యామెను బంపెను.

దాసియు రాణియాజ్ఞ నంగీకరించి భోగవతిచెంతకుం బోయి
యెవ్వరు లేకుండఁ జూచి సవినయంబుగా "అమ్మా! నీభర్త కేవలము
మానవపురుషుఁడు గాఁడు. అతఁడు దేవతామూర్తి. సర్పాకారముతో నుం
డును. నీవీమాట యెవ్వరికిని దెలియనీయవలదు" అని చెప్పెను.
భోగవతి యామాట విని "సాధారణముగా మానవమానవతులకు
మానవులే భర్తలగుదురు. నాపుణ్యవశంబున నాకు దేవమూర్తి
స్వామి యయ్యెను" అని పరమానందముతోఁ బలికెను. అప్పుడు
దాసి మరలివచ్చి యాసర్పకుమారునకును, రాజునకును, రాణికిని
భోగవతిమనస్సంతుష్టినిగూర్చి యెఱింగించెను. రాజంతయు నాలించి
కర్మగతిం గూర్చి తలంచుకొని విచారింపఁ దొడంగెను.

ఇట్లు కొంతకాలము గడచినతరువాత నొకనాఁడు భోగవతి
తనప్రాణసఖిం గాంచి "చెలీ! నావయసంతయును నిరర్థకముగాఁ గడ
చిపోవుచున్నది. నానాథు నొకసారి చూపింపవా?" అనియెను. సఖి
యుఁగులవిచారించియు తనహృదయంబు నెఱుకపఱుపక యాభోగవతిని

వెంటఁబెట్టుకొనిపోయి యతిభీషణంబగుసర్పగృహంబును బ్రవేశించి యందున్న నాగేశ్వరుని దర్శింపఁజేసెను. అరమణీమణి యానిర్జనస్థానంబున సుగంధకుసుమశయ్యపై శయనించియున్న సర్పాకారుండగు స్వామిం గాంచి కృతాంజలియై మృదుమధురస్వరంబున ''నాథా! నేను దేవతల్పనైతిని. నీచే నిట్లనుగ్రహింపఁబడి నేను ధన్యనైతిని.'' అని పలుకుచు నాతనిపర్యంకంబుఁ జేరి యాసర్పముతో సర్వథా పాదసేవనే యనేకప్రకారంబుల నుపలాలించి సంతృప్తిం గూర్పఁదొడంగెను. అప్పు డామె గీతవాద్యంబులచేతను, అంగసంగమంబులచేతను నాతండును నాసర్పకుమారునితో నతివిలాసముగ విహరింపఁదొడంగెను. సుగంధకుసుమంబుల నర్చించియు, నమృతపానీయాదుల నర్పించియు నాతని సంతృప్తుం గావించుచుండెను. ఆభోగవతి యట్లు విహరించుచుండఁ నామె ప్రసాదంబువలన నానాగకుమారునకుఁ బూర్వజ్ఞానం బుదయించెను.

అట్లు దైవకృతంబగుసమస్తవృత్తాంతము నాతనికి బోధమగుటయు నాసర్పకుమారుండారాత్రి యేకాంతముగా భోగవతిం గూర్చి ''ప్రియా! నీవు రాజకుమారివయ్యును భీకరాకారుండ నగునన్నుఁ జూచి యేల భయపడుటలేదు?'' అని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు భోగవతి ''ఆత్మేశ్వరా! దైవవిహితంబులగు సంఘటనములఁ దప్పించుకొనుట యెవ్వరితరము? విశేషించి పతియే సతులకుఁ బరమగతి గదా!'' అనియెను. ఆమాటకు నాగేశ్వరుండు సంతుష్టుండై మందహాసంబు చేయుచు ''దేవీ! నీకు నాయెడలంగలభక్తికి నేను సంతుష్టుండనైతిని. నీకేమి గావలయునో కోరుకొనుము. ఓతన్వంగీ! నీప్రసాదంబుచే నాకుఁ బూర్వస్మృతి గలిగినది. పూర్వము నేను దేవదేవుం డగు పినాకపాణిచే శపింపఁబడితిని. శేషపుత్త్రుండ నగునేను మహాదేవునకుఁ గరాలంకార

మై యుంటిని. అప్పుడు నీవే నాకు భార్యవు. ఒకప్పు డీశ్వరుం డుమాదేవితో సరససల్లాపంబులాడుచు నామె వచనంబులకుఁ బ్రీతుండై బిగ్గరగా నవ్వుచుండెను. ఆతనిసన్నిధానమునం దున్న నేనును నిస్సంశయముగా హసింపనారంభించితిని. అది చూచి శంభుండు కుపితుండై నన్ను మానవగర్భంబున సర్పజన్మంబు గాంచునట్లు శపించెను. అందువలన నీవును నాకొఱకు మానవివై జనించితివి. కాని నీకుఁ బూర్వస్మృతి యున్నది. మహేశ్వరుండు నన్ను శపించినప్పుడు నేనును సతిం గలసి యద్దేవుని క్షమాప్రార్థనంబు గావించుటయు నాతండు ప్రసన్నుండై “నీవు నీపత్నితోఁ గలసి గౌతమీతీరంబున నన్నారాధింపుము. అప్పుడు నీవు నీభార్యాసాహాయ్యంబువలన శాపవిముక్తుండవయ్యెదవు” అని యనుగ్రహించెను. ఓశుభాననా! అందువలననే నేనిట్లు సర్పాకృతినై జనించితిని. ఇప్పుడు నన్ను నీవు గౌతమీతీరంబునకుఁ దీసికొనిపోయి నాతోఁగూడ శివపూజ గావింపుము. ఈరీతిగాఁ జేసినచో నేను శాపముక్తుండ నగుదును. తరువాత మనమిరువురమును శివపదలాభంబు నందఁగలము. ప్రియా! ఈజగంబునందలి జీవుల కందఱకును శివుఁడే యేకమాత్రశరణ్యుఁడు గదా!” అని చెప్పెను.

భర్తృవచనంబు లాలించి భోగవతీదేవి యీవృత్తాంతమంతయు నత్తమామల కెఱింగించి వారియనుమతిం గాంచి తననాథుని గౌతమీతటంబునకుం దీసికొనిపోయి యాపావనజలంబుల నవగాహనంబు గావించి పతితోఁగలసి శివపూజం గావింప నారంభించెను. అప్పుడు భగవానుం డగుశివుండు ప్రసన్నుండై యానాగేశ్వరునకు దివ్యరూపంబును బ్రసాదించెను. సర్పకుమారుండును మనోహరరూపధారణంబు గావించి సతీసహితంబుగా జననీజనకుల చెంతకుం జని

నమస్కారంబు గావించి తమశివలోకగమనంబునకు వారియనుమతిం గోరుటయు మహామతియగుశూరసేనభూపతి యంతయు నెఱింగినవాఁడై ॥వత్సా! నీవే మా కేకపుత్రుఁడవు. ఈ రాజ్యమంతయు నీయది. కావున నీవిందెల్లవిధంబుల రాజభోగంబు లనుభవించుచు బహుపుత్రవంతుండై మద్వంశము నభివృద్ధిగావించి తల్లిదండ్రులమగుమేము పరలోకంబున కరిగినతరువాత శివపురంబునకుఁ బోవచ్చును. కుమారా! మాయభిమతంబుదీర్చి కొంతకాలంబు మాపుత్రుండవై విహరించి మాకన్నులపండువు చేయుము” అని సరితిశయప్రేమపూర్వకంబుగ వచియించెను.

నాగేశ్వరుండును బితృవచనంబుల కంగీకరించి కమనీయాకారుండై జననీజనకులపరమాదరంబు గాంచుచు రాజ్యపాలనభారంబు వహించి పుత్రవంతుండై పితరులయనంతరంబునఁ బుత్రులకుమహీరాజ్యంబును భాగించి యొసంగి కొంతకాలంబు వానప్రస్థాశ్రమంబుస్వీకరించి పిమ్మటఁ గళత్రసహితుండై శివపురంబుఁ జేరుకొనియెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థము నాగతీర్థంబని ప్రసిద్ధి గాంచెను. అచ్చటనే భోగవతీదేవి నాగేశ్వరునిఁ బ్రతిష్ఠించెను. ఆతీర్థంబునందలి స్నానదానాదులు సకలయజ్ఞఫలదాయకంబులు.

— మాతృతీర్థము —

జగద్విఖ్యాతం బగుమాతృతీర్థము మానవులకు సర్వసిద్ధిప్రదమైనది. ఆతీర్థస్మరణమాత్రంబున సకలజీవులకును మనసాపశాంతి యగును. పూర్వకాలంబున నతిభీమగాంబగ దేవ సురయు సు స్నా ప్తంబయ్యెను. ఆసమరంబునం దమరు లసురవీరులను జయింపఁజాలఁ పోయిరి. అప్పుడు బ్రహ్మాదేవుండు సురసమేతంబుగా శూలపాణిసన్ని

ధిఁ బోయి కృతాంజలిపుటుండై ''దేవదేవా! మున్ను సురాసురులు గలసి సముద్రమథనంబు గావించినప్పుడందు ముందుగాఁ గాలకూటంబుదయించెను. దానిని నీవుగాక యెవ్వరు ధరింపఁగలిగిరి? మన్మథుండు కుసుమధన్వియై కుసుమశరంబులచేఁ ద్రిభువనంబులను జయించి మించినయోధుఁడు. అట్టివాఁడు సురాసురవంద్యుండవగు నీపై శరసంధానంబు గావించినంతనే విలయంబు నందెను. ఓస్మరహరా! క్షీరసాగరమువం దుదయించినయమృతమును దేవతల కనుగ్రహించి నీవు హాలాహలంబును గంఠంబువం దాల్చియుంటివి. ఓనీలకంఠా! అంతటి సమర్థులగు ప్రభువులు నీకంటె నెవ్వరున్నారు? అట్టి త్రిభువనేశ్వరుండవగు నీవసురవిజితులగు నమరులనుద్ధరింపవలయును'' అని ప్రార్థించెను.

భగవానుండగు శూలపాణి పద్మాసనుని స్తోత్రంబునకుఁ బ్రసన్నుండై ''ఓదేవతలారా! మీయభీష్టవరప్రార్థనంబు గావింపుఁడు'' అని యనుగ్రహించెను. అప్పుడు దేవతలు సంతుష్టులై ''ఓవృషభధ్వజా! దానవులవలన మాకతివిషమసంకటంబు సంప్రాప్తించినది. నీవు మాకు సహాయుండవై వచ్చి దురాత్ములగు నయ్యసురుల నిర్జింపవలయును. మమ్ము రక్షింపవలయును. మేము నీమూలముననే దిక్కుగలవారమైతిమి. నీవు మాకు కారణమిత్రుండవు గాకయున్నచో నార్తులమగు మాకన్యగతి యేమున్నది?'' అని ప్రార్థించుటయు మహాదేవుండు కరుణించి దేవతలతోఁ గలసి యసురదళంబులు విడిసియున్నచోటికిం బోయి వారితో నతిఘోరరణంబు గావించెను.

ఆసంగరంబున శంకరుండు క్రాంతుండై భీమరూపంబును ధరియించెను. ఆతని లలాటఫలకమునుండి స్వేదబిందువులు నిపతితంబులగుచుండెను. ఇట్లాతఁడు తామసీమూర్తిం దాల్చి దైత్యసంహారంబు చేయఁదొడంగెను. అసురవీరు లాభయంకరాకారముం గాంచి మాత

నితోరణంబు చేయఁజాలక మేరుపృష్ఠంబునుండి భూతలంబునకుఁ బలాయితులై పోయిరి. ఈశ్వరుండును వారిని దరిమిదరిమి కొట్టుచు వెంబడించుటచే వారు భూమండలమంతటను బరిభ్రమింపఁ దొడంగిరి. కాని శూలపాణిమాత్రము కోపావేశముచే వారిని వెంబడించి చంపు చునే యుండెను. అట్లు మహారణంబు గావించుచుండఁగా శివుని ఫాల లలాటమునుండి ఘర్మబిందువులు జారుచునే యుండెను. అట్లా దేవుని స్వేదబిందువులు పడినచోటునందెల్ల మాతృగణంబు లుద్భూతంబు లగుచుండెను. అమ్మాతృగణంబులందఱును గలసి మేమిఁకేమి భక్షించెద మని శంకరునిం గూర్చి ప్రార్థించిరి. భగవానుం డగు రుద్రుండు వారింగాంచి “ఈ దానవులు స్వర్గమునుండి భూతలంబునకు ను, అటనుండి రసాతలంబునకును బరుగులెత్తుచున్నారు. వారెచ్చటికిఁ బోయిన నచ్చటికి మీరును బోయి యాసురులను వధింపుఁడు! ఇప్పు డయ్యసురులు నాభయంబుచే రసాతలంబున దాఁగియున్నారు. మీరును వారిననుసరించి రసాతలంబునకరుగుఁడు!” అని యాజ్ఞాపించెను.

మాతృగణంబు లప్పుడు భూతలంబును భేదించుకొని దైత్యవీరులు దాఁగియున్న రసాతలంబునఁ బ్రవేశించి యయ్యసురులపయింబడి మహాసంగ్రామంబుగావించి యతిభీషణాకారంబులతో వారినందఱను వధించి మరల దేవత లున్నచోటికేతెంచి విజయవార్తం దెలియఁ జేసిరి. మాతృగణంబు లట్లు మరలివచ్చునంతవఱకును దేవతలా గౌతమీతీరంబుననే నిలిచియుండిరి. మాతృగణంబుల ప్రస్థానంబును, సురగణంబుల ప్రతిష్ఠానంబును గాంచినయాక్షేత్రము ప్రతిష్ఠానకనామంబునఁ బ్రసిద్ధం బయ్యెను. మాతృగణంబులు జనించిన ప్రదేశంబు లన్నియు మాతృతీర్థంబు లయ్యెను. ఆతీర్థంబు లన్నిటియందును రసాతలంబువఱకును భూబిలంబులు విరాజిల్లుచుండెను. అప్పుడు దేవతలంత

ఈరు మాతృగణంబులకు శివునివలెనే మీరును లోకమువారిచేఁ బూజింపఁబడుదురుగాక యని వరంబుల నొసంగి యంతర్హితులైరి. మాతృగణంబు లచ్చటనే ప్రతిష్ఠితంబులై యుండెను. ఆమాతృదేవీ మూర్తులు విరాజిల్లుచుండు స్థానంబు లన్నియును మాతృతీర్థంబు లయ్యెను.

ఆసకలతీర్థంబులును సురసేవ్యంబులే యనుచుండ నిఁక మానవులమాట చెప్పనేల? అందలిస్నానదానాదులును, తర్పణంబులును గూడ నక్షయఫలప్రదంబు లగునని మహాదేవుం డానతిచ్చెను. ఈమాతృతీర్థవృత్తాంతమును స్మరించువారును, బఠించువారును, ఆకర్ణించువారునుగూడ నాయురారోగ్యసుఖభోగంబులం గాంచఁగలరు.

—● బ్రహ్మతీర్థము ●—

దేవదుర్లభంబగుబ్రహ్మతీర్థము మానవగణంబులకు భోగమోక్షప్రదమైనది. పూర్వకథయందు వర్ణింపఁబడినట్లుగా దానవసేనలు రసాతలంబునకుఁ బలాయితంబులగుచుండ మాతృగణంబులు భీషణాకారములతో వారిని వెంబడించుచుండిరి. దేవతలందఱును గౌతమీతటంబున నిలిచి యుండిరి. అప్పుడు గర్దభాకృతిం గాంచిన యతిభీషణంబగు బ్రహ్మదేవునిపంచమవక్త్రము మేఘగంభీరంబగునుచ్చస్వరముతో "ఓదైత్యవీరులారా! దానవసైనికులారా! మీ రూరక భయపడి యేల పాఱిపోయెదరు? మీ కెంతమాత్రమును నపాయము లేదు. శీఘ్రముగా మఱలిరండు! నేనీసకలదేవతలను క్షణములో భక్షించివైచెదను." అని హెచ్చరించుచు దేవతలను భక్షించుటకుఁ బ్రయత్నింపఁ దొడంగెను.

అప్పుడు విబుధవరులందఱును భయభ్రాంతులై విష్ణుదేవునిం గూర్చి "ఓజగన్నాథా! మమ్ము రక్షింపుము! మావినాశంబున కుద్యుక్తం బైనయీబ్రహ్మశిరంబును ఖండింపుము! అని ప్రార్థింప నారంభించిరి. అప్పుడు విష్ణుదేవుండు వారికి సాక్షాత్కరించి "ఓయమరశేఖరులారా! నేనీచక్రంబుచే సరసిజాసనునివక్త్రంబును భేదింపఁగలను. కాని యట్లు విచ్ఛిన్నంబయ్యు నాతని వదనంబు సకలలోకసంహారంబు చేయఁగలదు. కావున నేనొకయుపాయంబు చెప్పెదను వినుండు. త్రిలోచనుం డొక్కఁడే యీబ్రహ్మశిరచ్ఛేదనంబున కర్హుఁడు. అతఁడే దీనిని ధరించుటకు సమర్థుఁడు" అని బోధించుటయు నిర్జరులందఱును నిశ్చలచిత్తంబులతో శివస్తోత్రంబులను బఠింప నారంభించిరి.

అంతశివుం డమరగీతంబులకు సంతృప్తుండై వారికి సాక్షాత్కరించి "సురవరులారా! నేనీబ్రహ్మదేవుని యతిభీషణం బగుపాపశిరంబును నఖంబులచేఁగాని, శస్త్రంబులచేఁ గాని ఖండింతును గాని దాని నెచ్చటఁ బాఱవేయవలయునో తోఁచుటలేదు" అని చెప్పుచుండఁగా భూదేవి "ఓదేవా! నేనీశిరంబును మోయఁజాలను. ఆశిరఃపతనంబువలన నేను రసాతలంబుకంటెను నధోలోకంబునకుఁ గ్రుంగిపోవలసినదాన నగుదును" అని భయసంభ్రమంబులతో విన్నవించెను. తరువాత సముద్రుండును భీతుండై "మహాదేవా! నేనైనను దీని ధరింపఁజాలను. దీనిని నాయందుఁ బాఱవైచినంతమాత్రముననే నేను శుష్కీభూతుండ నైపోవుదును." అని మనవి చేసెను. అప్పుడు సకలదేవతలు నేకవాక్యముగా "శంకరా! భక్తవశంకరా! లోకానుగ్రహంబుచే నీవే యాశిరంబును ధరింపవలయును" అని ప్రార్థించిరి.

ఈమస్తకంబు ఖండింపకున్న లోకవినాశంబు చేయక మాన

డు. ఖండించినను దీనివలన జగద్వినాశమే కలుగునట్లున్నది." అని
యాలోచించి శివుం డాశిరంబును నఖంబులచే ద్రుంచివైచి తనకరంబు
నందే నిలుపుకొనియెను. అమ్మహాదేవునిదుష్కరకార్యంబును గాంచి
యమరులందఱు నాగౌతమీతటంబున నిశ్చలభక్తిభావంబులతో ననే
కవిధంబుల నంబికానాథుని బ్రస్తుతించుచు ॥ ఓదేవా! అతిభీషణం
బగు నీబ్రహ్మశిరంబు మాకు మృత్యుముఖంబై మమ్మెల్లరను గబళింప
నుద్యుక్తంబై యుండ నీవు మామెడలఁ గరుణాళుండవై సూచీముఖం
బగునఖాగ్రంబున దాని జిదిమివైచి యెందుఁ బడవైచినను నపాయంబ
గునని భావించి నీవే కరంబునం దాల్చి మమ్మును లోకంబులను రక్షిం
చితివి. నీభూతదయ యసాధారణమైనది" అని మహాదేవునిఁ గీర్తిం
చిరి.

అప్పటినుండియు నాతీర్థంబునకు బ్రహ్మతీర్థంబని పేరు గలి
గెను. చతుర్ముఖబ్రహ్మమూర్తి యిప్పటికి నందు విరాజిల్లుచున్నది.
ఆబ్రహ్మశిరంబును దర్శించినంతమాత్రమున బ్రహ్మపదప్రాప్తి యగు
ను. రుద్రుండు బ్రహ్మశిరచ్ఛేదంబు గావించినస్థానము రుద్రతీర్థమ
య్యెను. ఆతీర్థమునందే సర్వదేవతాస్వరూపుఁడగు దివాకరుఁడు విరా
జిల్లుచుండును. ఈరెండుతీర్థంబులునుగూడ సూర్యనామంబు గాంచి
సకలయజ్ఞఫలప్రదంబులై యున్నవి. ఇచ్చట స్నానం బాచరించి సూ
ర్యనారాయణుని సందర్శించువారికిఁ బునర్జన్మంబు గలుగదు. మహాదే
వుండు బ్రహ్మదేవుని పంచమశిరంబు నిట్లు ఖండించి దాని నవిముక్త
క్షేత్రంబున స్థాపించెను. గౌతమీతటంబున బ్రహ్మతీర్థంబునందు
బ్రహ్మశిరస్థానమాత్రంబు దర్శించి యవిముక్తక్షేత్రంబున శివప్రతిష్ఠి
తం బగు బ్రహ్మకపాలముం గాంచువారు బ్రహ్మహంతకులైనను
బవిత్రు లగుదురు.

— అవిఘ్నతీర్థము —

అవిఘ్నతీర్థము సర్వవిఘ్నవినాశకమైనది. ఒకప్పుడు గౌతమీనది కుత్తరతీరంబున దేవయజ్ఞంబు ప్రారంభింపఁబడి విఘ్నదోషంబులచే సంపూర్ణంబు గాక యుండెను. అప్పుడు దేవతలందఱును బ్రహ్మదేవునిపాలికిం బోయి సర్వవృత్తాంతమును నివేదించిరి. బ్రహ్మదేవుఁడించుకసేపు ధ్యానంబు గావించి “ఓసురవరులారా! వినాయకకృతంబు గావించువిఘ్నంబులవలన మీయజ్ఞంబు పూర్తి గాక యున్నది. కావున మీరందఱును గలసి యాదిదేవుం డగు వినాయకుని బ్రార్థింపుఁడు” అని బోధించెను. దేవతలట్లు చేయుదుమని విన్నవించి మరల గౌతమీతీరంబున కేతెంచి గోదావరీజలంబులయం దవగాహనంబులు చేసి నిర్మలచిత్తులై భక్తిపూర్వకంబుగా “సమస్తకార్యంబుల కధీశ్వరుండును, బ్రహ్మవిష్ణుప్రముఖనిఖిలదేవగణంబులకును సర్వదావంద్యుండును, పూజ్యుండును, చింతనీయుండును నగువిఘ్ననాయకుండు మాకు శరణ్యుండగుఁగాక! వినాయకునింబోలి మఱియేదేవతలును గూడ నభీష్టప్రదులు గాఁజాలరు. ఇట్టిదృఢనిశ్చయముతోనే త్రిపురవినాశంబుకొఱకుఁ ద్రిపురాంతకుండును వినాయకుని ముందుగఁ బూజించి యుండెను. అట్టియంబికానందనుండు మాయజ్ఞంబును నిర్విఘ్నముగఁ గొనసాగించుఁగాక! ఎవ్వని ధ్యానించుటచే సకలజీవాభిమతంబులును సిద్ధించునో, ఎవ్వఁడు దేవదేవియగుభవానిసంకల్పమాత్రంబుననే జన్మించెనో, ఎవ్వనియుదయంబువలన చరాచరప్రపంచమంతయును మహానందముం గాంచెనో, కృతార్థులగుదేవతలందఱు నేకవాక్యముగా జననసమయంబునందే యెవ్వనికి విఘ్నేశ్వరుం డని నామకరణంబు గావించిరో, ఎవ్వఁడు తల్లియొడియందుండి యమ్మా వలదని వారించుచున్నను వినోదముకొఱకు బాలచంద్రుని బలవంతముగా శివజటాజూటము

ధ్యంబుఁ గప్పియుంచునో, ఎవ్వఁడు తృప్తుండయ్యును, సోదరమాత్సర్యంబువలనఁ దల్లిని విడువక స్తన్యపానంబు గావించుచుండునో, నీవు లంబోదరుండ వగుమని శివుం డెవ్వనికి నామకరణంబు గావించి యుండెనో, ఎవ్వఁడు నూపురారవంబు చెలంగ నతిలోకవినోదంబుగా నృత్యంబు చేయుటం గాంచి సురగణపరివేష్టితుండగు శంకరుండు సంతుష్టుండై యెవ్వనికి గణాధిపత్యంబు నొసంగి యభిషేకంబు గావించెనో, ఏకకరంబున విఘ్నపాశంబును, మఱియొక భుజంబునఁ గుఠారమును ధరించి యెవ్వఁడు తన్నుఁ బూజింపనితల్లిదండ్రులకైనను విఘ్నంబుల నాపాదించుచుండునో యట్టివిఘ్నేశ్వరునితో సమానులగు దేవత లెవ్వరున్నారు? ధర్మార్థకామకర్మంబులయందు సర్వపూజ్యుండును, దేవాసురులకు నిత్యారాధ్యుండును, సఫలారాధితుండును, పూర్వపూజ్యుండు నగువినాయకునకు మానమస్కారము. స్వతంత్రుండును, సమర్థుండును, అతిగర్వితుండును, భ్రాతృప్రియుండును, మూషకవాహనుండును, సర్వఫలదాయకుండును, నగుదేవుఁడు మాకు వందనీయుఁడగుఁగాక! సరసనృత్యగీతవిశారదుండును, వివిధవినోదంబులచేఁ దల్లికౌతుకంబుఁ గూర్చువాఁడును, సంతుష్టుండు నగుగణేశ్వరుఁడు మాకు రక్షకుండగుఁగాక! దేవప్రియుండును, అసురవైరియు, పితృభక్తుండును సర్వసమృద్ధిశాలియు నగుగణపతిని మేమాశ్రయించెదము. ఎవ్వఁడు తండ్రిచేఁ బూజితుండై నిర్విఘ్నంబుగ నాతనికిఁ ద్రిపురవిజయంబును జేకూర్చెనో, యట్టివిఘ్ననాయకునకు మావందనములు." అని యనేకవిధంబుల వినాయకునిఁ బ్రార్థింపఁదొడంగిరి.

గణనాథుండును వారిసన్నుతులకు సంతుష్టుండై "ఓనిర్జరప్రవరులారా! నాప్రసాదంబుచే మీయజ్ఞంబు నిరంతరాయముగ సంపన్నం బగుఁగాక! మీరు నన్నుఁ గూర్చి కావించినయీస్తోత్రమును

నియతపవిత్రులై నిశ్చలభక్తిభావంబునఁ బఠించువారికి దారిద్ర్యాది దుఃఖంబులు లేకుండుఁగాక! ఈక్షేత్రంబున భక్తిశ్రద్ధలతో స్నానదానంబులు గావించువారికి నిశ్చయంబుగా సర్వకార్యసిద్ధి కాఁగలదు” అని యనుగ్రహించుటయు సమకాలమునందే దేవతలందఱును “తథాస్తు” అని యేకగ్రీవముగా నుచ్చరించిరి. తరువాత వారందఱును యజ్ఞపరిసమాప్తి గావించుకొని స్వధామంబులకుం జనిరి. అప్పటినుండియు నాక్షేత్రమున కవిఘ్నతీర్థం బనునామంబు గలిగెను. అది సర్వకామప్రదంబును, సర్వవిఘ్నవినాశకంబు నైనది.

—। శేషతీర్థము ।—

లోకవిఖ్యాతం బగు శేషతీర్థము సర్వాభీష్టదాయకమైనది. పూర్వకాలంబున శేషుండు రసాతలంబునకంతకును బ్రభుండై పన్నగకులంబునంతను బరిపాలించుచుండెను. కాని కొంతకాలంబునకు దైత్యదానవులందుఁ బ్రవేశించి యాతని విదూరితునిం గావించిరి. అప్పుడు సర్పనాయకుండు విహ్వలుండై బ్రహ్మదేవుని చెంతకుం బోయి “దేవా! నీవు మాకును దానవులకునుగూడ రసాతలమును దానము చేసితివి. ఇప్పుడా రాక్షసులు ప్రబలులై మాకందుఁ దావు లేకుండఁ జేయుచున్నారు. కావున మేమిప్పుడు నీశరణంబుగోరి వచ్చితిమి. నీవే మాజీవనంబున కుపాయంబు చూపవలయును” అని ప్రార్థించుటయుఁ బద్మగర్భుండు “ఓయురగేంద్రా! నీవు గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యచ్చటఁ బరమేశ్వరునిఁ బ్రార్థించినచో నీమనోరథసిద్ధి కాఁగలదు. ఆతనికంటె నభీష్టప్రదాత త్రిలోకంబులయం దెవ్వరును లేరు” అని యానతిచ్చెను.

అంత ననంతుండు గౌతమిం జేరి యందు స్నానంబు గావించి

గంగాధరునుద్దేశించి "ఓమహాదేవా! నీవు త్రిలోకనాథుండవు. దక్ష యజ్ఞధ్వంసకుండవు. ఆదికర్తవు. ఈవిశ్వంబంతయును నీస్వరూపము. సహస్రశీర్షుండవు, సర్వసంహారకుండవు, సోమసూర్యాగ్నిజలస్వరూపుండవు; సర్వస్వరూపుండవు, సర్వేశ్వరుండవు నగునీకుఁ బునఃపునః ప్రణామంబు లాచరించుచున్నాను." అని స్తోత్రంబు గావించుచు నచ్చటఁ బరమేశ్వరు నుద్దేశించి హోమంబులం గావించెను. అయ్యగ్నికుండము సర్వదా ప్రజ్వరిల్లుచుండును. అందుచే నచ్చటిజలంబులు నిత్యోష్ణంబులై యుండును.

మహేశ్వరుం డాతనిభక్తికి సంతుష్టుండై యానాగేశ్వరునకు రసాతలరాజ్యంబును బ్రసాదించెను. శేషుండును గృతార్థుండై శంకరుని యనుజ్ఞంగాంచి రసాతలంబుఁ జేరి యచ్చట సుఖంబుగ నుండెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థము శేషతీర్థంబయ్యెను. అది సర్వకామప్రదంబును, పవిత్రంబును, రోగదారిద్ర్యహారంబునై విరాజిల్లుచుండును. అచ్చటసుస్నాతు లగువారి కాయురారోగ్యభాగ్యంబులు సిద్ధించును. ఈచరిత్రశ్రవణపఠనాదులు భుక్తిముక్తిప్రదాయకంబులు. అచ్చట శేషేశ్వరుండు ప్రతిష్ఠితుండై యున్నాఁడు. ఆప్రదేశంబున గౌతమికి రువంకలను రెండు వేలనూఱుతీర్థంబులు గలవు. అవియన్నియును సర్వకామదాయకంబులు.

— బడబానలతీర్థము —

బడబానలతీర్థంబున మహానలేశ్వరుండు ప్రతిష్ఠితుండై యుండెను. అందు బడబానది ప్రవహించుచుండును. ఈతీర్థము జరామృత్యునివారకమైనది. పూర్వము నైమిశారణ్యంబున మహర్షు లొకదీర్ఘసత్రము ప్రారంభించిరి. అయ్యవసరంబునందు ఋషులు మృత్యువును

శమితృపదంబున నియోగించిరి. ఆదీర్ఘయజ్ఞంబునందు మృత్యువు సవనకార్యనియుక్తుఁడై యుండుటచేఁ జరాచరప్రపంచమునందుఁ బశువులుదక్క మఱియెవ్వరును మృతులు గాకుండిరి. మానవులందఱు నమరులైపోయిరి. అప్పుడు స్వర్గము శూన్యంబై మర్త్యలోకము జనసంకుల మగుచుండెను. మృత్యువిట్లు జీవహత్యయం దుపేక్షం జూపుచుండుటవలన దేవతలు రాక్షసులనుద్దేశించి "మీరుపోయి మహర్షులయజ్ఞము ధ్వంసము చేయుఁడు" అని చెప్పిరి. ఆమాటలు విని రాక్షసులు "యజ్ఞధ్వంసంబుగావించుటవలన మాకేమిలాభము! నిష్కారణంబుగా నిష్ఫలంబుగాఁ గార్యారంభంబు గావించునవివేకు లెవ్వరుందురు?" అని ప్రశ్నించుటయు నమరులు మీకు యజ్ఞార్థభాగంబు లభింపఁగలదని చెప్పిరి.

అప్పుడు రాక్షసులందఱు నందుల కంగీకరించి యజ్ఞవినాశార్థంబుగా నైమిశవనంబునకుం జనిరి. ఋషులీవృత్తాంతమంతయుం దెలిసికొని మృత్యువుం గాంచి "ఓమృత్యువా! రాక్షసులు యజ్ఞవినాశంబు గావింపవచ్చుచున్నారు. ఇప్పుడు మేమేమి చేయవలయును?" అని ప్రశ్నించి మృత్యువు చెప్పినయుపాయంబు ననుసరించి వారందఱు నవ్వనంబును బరిత్యజించి యజ్ఞపరికరణంబులన్నియు నచ్చటనే విడిచి యగ్నిమాత్రము గైకొని గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యచ్చట స్నానంబులు గావించి మఖసంరక్షణార్థమై మహాదేవు నారాధించి యంజలిబద్ధులై "లీలామాత్రంబుగ నీవిశ్వంబును సృష్టించినవాఁడును, భువనత్రయంబునకు విధాతయు, విశ్వమూర్తియు, సదసద్విగ్రహుండును, పరమపురుషుండు నగు సోమేశ్వరుండు మాకు శరణ్యుం డగుఁగాక!" అని ప్రార్థింపఁదొడంగిరి. అప్పుడు మృత్యువు "ఓదేవా! నీవిచ్ఛామాత్రంబున జగదుత్పత్తిస్థితిలయంబులఁ గావించుచుందువు.

త్రిదశపతీ! శంకరా! నీవు మాకు రక్షకుండ వగుము. మహాకాయుం డవు, మహానలుండవు, మహానీలుండవు, మహామూర్తిధరుండవు నగు నో మహేశ్వరా! మమ్ము రక్షింపుము!" అని ప్రార్థించుటయు భగ వానుండు ప్రసన్నుండై వరప్రార్థనంబుగావింపుమని యనుగ్రహించెను.

మృత్యువు పరమానందముతో "మహాదేవా! మాయజ్ఞంబు నకు రాక్షసులవలన మహాభయంబు వాటిల్లినది. ఈయజ్ఞంబు సంప న్నంబగుచున్నను నీవు మమ్ములను మఖంబునుగూడ సంరక్షింపవల యును" అని ప్రార్థించెను. శంకరుండట్లే యని యనుగ్రహించెను. ఇట్లు మృత్యుసాహాయ్యముచే మహర్షులయ్యజ్ఞంబును బూర్తి గావిం చిరి. అప్పుడమరులు హవిర్భాగంబులకై క్రమక్రమంబుగ నేతెంచు టయు మృత్యువు వారింగాంచి "మీరు మాయజ్ఞంబును విధ్వస్తంబు గావింపుటకై రాక్షసులను ప్రేరేపించితిరి. హవిర్భాగహరులయ్యును మీరక్రియకార్యంబు గావించితిరి కావున నింతటినుండి మీకు రాక్ష సులు శత్రువు లయ్యెదరుగాక!" అని శపించెను. అప్పటినుండియు నసురు లమరుల కహితులైరి.

ఆసమయంబున మహర్షులు మృత్యువు నెడలఁ బ్రీతులై బడబ యనుకృత్య నాతనికి భార్యగాఁ జేసి యామెకు మంగళస్నానంబు గావించిరి. ఆయభిషేకజలము ప్రవహించి బడబానది యయ్యెను. ఆస్థానంబునందు మృత్యువొక శివలింగమును బ్రతిష్ఠించెను. ఆలింగము మహానీలనామంబున విఖ్యాతం బయ్యెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థము నకు బడబాసంగమనామంబు గలిగెను. మహాబలేశ్వరుండు వెలసియు న్నయాక్షేత్రము భుక్తిముక్తిప్రదమైనది. ఆక్షేత్రంబునందు గౌతమీ యుభయతీరంబులను సర్వకామదంబులగు సహస్రతీర్థంబులు గలవు. అని యన్నియును స్మరణమాత్రంబుననే సకలపాపములను నశింపఁ జేయును.

ఆత్మతీర్థము

జ్ఞానేశ్వరక్షేత్ర మగు నాత్మతీర్థము భోగమోక్షదాయకమైనది. అత్రినందనుం డగు దత్తాత్రేయుండు సర్వజ్ఞుండును, శర్వభక్తుండునై యుండెను. అతఁ డొకనాఁడు తండ్రి కడకుం బోయి ప్రణామం బాచరించి "ఓ బ్రహ్మవిద్వరా! నాకు బ్రహ్మజ్ఞానంబు గావలయును. అందుకొఱకు నేనెచ్చటికిఁ బోవలయునో, యెవ్వరి నాశ్రయింపవలయునో యెఱింగింపవలయును" అని ప్రార్థించుటయు నత్రిమునీంద్రుండించుక యాలోచించి "కుమారా! నీవు గౌతమీతీరంబునకుం బోయి మహాదేవు నారాధింపుము. అతండు ప్రీతుండైనచో నీకు జ్ఞానలాభంబు చేయఁగలఁడు." అని బోధించెను.

దత్తాత్రేయుండు పితృవచనానుసారంబుగా గౌతమికిం బోయి యందుఁ గృతస్నానుండై భక్తిభావంబునఁ గృతాంజలియై శంకరు నుద్దేశించి "ఓ సోమనాథా! నేను దైవవశంబున మోహాంధుండనై సంసారకూపంబున భవదుఃఖపంకనిమగ్నుండనై యుంటిని. మఱియు నజ్ఞానాంధకారాచ్ఛన్నుండనై శ్రేయోమార్గముం గనుఁగొనఁజాలకుంటిని. పాపంబులను శూలపుఁబోటులచేతను, సంకల్పంబులను కత్తివరకులచేతను నిరంతరమును బీడితుండనై, భీషణంబులగు పంచేంద్రియంబుల తీవ్రతాపంబునఁ బ్రతప్తుండనై యతిశ్రాంతుండనై యున్న నన్ను రక్షింపుము. భీకరదారిద్ర్యపీడనంబునను, దారుణరోగానలతాపంబునను గృశించి మృత్యుభుజంగమాక్రాంతుండనై నితాంతభీతుండనగు నేనిప్పుడేమి చేయుదును? స్వామీ! నీవు జననమరణదుఃఖదూషితుండనై క్షుత్తాపంబుచేతను, దృష్ణచేతను, రజస్తమోగుణంబులచేతను పరిభూతుండనై వివశుండనై యున్న నాయెడలఁ గృపాదృష్టిఁ బ్రసరింపఁజేయుము. దేవా! కామక్రోధాదిశత్రువులచే విజితుండనై

యున్న నన్నుద్ధరింపుము. ఈజగంబున నెక్కడనైన దుఃఖార్తులగువారి కెవ్వారైన నూఱడించువారు లభింతురు. కాని నాకుమాత్రము నీకంటె రక్షకులును బ్రియవక్తలును గానవచ్చుట లేదు. "నమశ్శివాయ" యను మంత్రమును జపించుభాగ్యము లభించువఱకును క్రోధమోహభయదుఃఖములును, అజ్ఞానమును, దారిద్ర్యమును, వ్యాధులును, మృత్యువును గూడ బాధించుచునే యుండును. మహాదేవా! నాకుఁ ధర్మము లేదు. భక్తి లేదు. వివేకము లేదు. దయ లేదు. సర్వవిధముల నతిదీనుండ నగుచేను నీకు రక్షణీయుండను. నాచిత్తకమలంబున నీచరణపద్మంబుల నిలిపి ధ్యానించుటకంటె స్వర్గాధిపత్యముగూడ నాకు వాంఛనీయము గాదు. కావున నాకట్టిభాగ్యమును బ్రసాదింపవలయు నని ప్రార్థించుచున్నాను. నాయభీష్టంబు సఫలంబు గావింపుము. నేను పాపాత్ముండనైనను శరణాగతుండను గావున నాపలుకు లాదరింపుము. శివనామకీర్తనంబులు వినవచ్చుచోటనే నాకు నిత్యనివాసంబు లభించుఁగాక! "ఓగౌరీపతీ! శంకరా! సోమనాథా! విశ్వేశ్వరా! కరుణానిధీ! సర్వాత్మా!" అని పుణ్యపురుషులు స్తోత్రంబులుగావించుదివ్యస్థలంబున నిలిచియుండుట కష్టాలగువారు లోకంబునఁ గొలదిమందిమాత్రమే యుందురు. స్వామీ! నాకట్టిభాగ్యమును బ్రసాదింపుము!" అని ప్రార్థించుటయు శంకరుండు ప్రసన్నుండై వరప్రార్థనంబు గావింపుమని యనుగ్రహించెను.

అత్రినందనుం డందులకుఁ బరమానందభరితుండై "ఓత్రిదశవందితా! నాకాత్మజ్ఞానంబును, భవద్విషయకంబులగు భుక్తిముక్తులను బ్రసాదింపుము! ఈతీర్థము సర్వతీర్థంబులయందును బుణ్యతమం బగుఁగాక!" అని ప్రార్థించెను. ఈశ్వరుండు "తథాస్తు" అని యనుగ్రహించి యంతర్హితుండయ్యెను. అప్పటినుండియు నాదివ్యస్థలంబు

నా క్షేత్రం బని పండితులు కీర్తించుచుండిరి. అందలి స్నానదానంబులు ముక్తిప్రదంబులు.

—। అశ్వత్థతీర్థము. ।—

పూర్వకాలంబున భగవానుం డగునగస్త్యుండు దేవతాప్రేరణంబున సహస్రమునిజనపరివృతుండై యత్యున్నతంబును, సుధీరంబును, మేరుమార్గాంజపివక్షంబును, శతశృంగవిశిష్టంబును, బహుతరుషండసమాకులంబును, నగశ్రేష్ఠంబునగు వింధ్యపర్వతమును సమీపించి యూహాపోహకరంబు నాశీర్వదించి దేవకార్యసిద్ధింగోరి "ఓనగరాజా! నేను తత్త్వజ్ఞులగు మునిగణంబులతోఁ గలసి దక్షిణతీర్థయాత్ర గావించుచున్నాఁడను. నీవు నాకాతిథ్యరూపంబుగా మార్గంబు నొసంగి మరల నేను వచ్చువఱకు నిట్లే యుండవలయును. ఇదియే నాకోరిక." అనుటయు వింధ్యపర్వతం బట్లే యని యంగీకరించెను.

అనంతర మగస్త్యుండు మునిజనసహితంబుగా బ్రయాణంబు గావించి గౌతమీతీరంబుఁ జేరి యచ్చట యజ్ఞదీక్షితుండై యేకవత్సరవ్యాప్తం బగుమఖంబును గావింప నారంభించెను. ఆసమయంబునఁ గైటభతనయులగు నశ్వత్థుండును, పిప్పలుండు ననునిరువురుపాపపు రక్కసులు క్రూరులై యాసవనధ్వంసంబు గావించుటకు ఛిద్రాన్వేషణంబు గావించుచుండిరి. అందశ్వత్థుండు వృక్షరూపముం దాల్చి తన్నుఁ జేరినవారినెల్ల భక్షించివైచుచుండెను. పిప్పలుండు బ్రాహ్మణరూపధరుండై సామగానంబు చేయుచు విద్యార్థులై తన్నుఁజేరవచ్చిన శిష్యుల నుదరస్థులం గావించుకొనుచుండెను. ఆకారణముచేతనే యిప్పటికిని బ్రాహ్మణులలో సామగాయకు లగువారు నిర్దయులుగాఁ బరిగణింపఁబడుచున్నారు.

ఆరక్కసులవలనఁ గ్రమక్రమముగా బ్రాహ్మణులందఱు నిట్లు క్షీణించుచుండుటను మునులు గ్రహించి యాగౌతమీదక్షిణతీరంబునఁ దపోనిరతుండై యున్న రవినందనుం డగు శనైశ్చరుని చెంతకుం బోయి రాక్షసకృతంబు లగు దుష్కృతంబుల నెల్ల నాతనికి నివేదించిరి. అప్పుడు సూర్యనందనుండు “ఓ మునిప్రవరులారా! నా తపంబు పూర్తియైన వెనుపాత నేనా రాక్షసులను వినాశంబు గావించెదను. తపస్స్థితియైనఁ గాని నాశక్తిసామర్థ్యంబు గలుగదు” అని చెప్పుటయు మునులాతనికిఁ దమ తపోబలంబు నిచ్చెదమని దృఢనిశ్చయులై పలికిరి. అందులకు రవిపుత్రుం డంగీకరించి వారివలనఁ దపోబలసంపన్నుండై బ్రాహ్మణరూపంబు దాల్చి ముందుగా నశ్వత్థాకృతి యగు రాక్షసునొద్దకుం బోయి ప్రదక్షిణంబు గావింపఁదొడంగుటయు నాదానవుం డాతని బ్రాహ్మణమాత్రుండుగనే భావించి మాయారూపంబున గ్రసించివైచెను. శనియు నాతని యుదరంబునఁ బ్రవేశించి యందుఁ గన్నులు విచ్చి యాంత్రంబుల నన్నిటిం గాంచుటయు నాతీవ్రదృక్ప్రసారంబువలన నావృక్షమాక్షణంబుననే భస్మీభూతం బయ్యెను.

ఈవిధముగా సూర్యనందనుం డేకవీరుఁడై పాపనిలయుం డగు నశ్వత్థరాక్షసుని నిహతుం గావించి దోషాకరుం డగు విప్రరూపదైత్యుని యొద్దకుం జని వినయముతోఁ దన్ను శిష్యునిగా గ్రహింపవలయు ననియర్థించెను. అట్లేయని దారుణచరిత్రుం డగు నాపిప్పలదైత్యుం డంగీకరించి పాఠంబు చెప్పుచు నాతని సామాన్యబ్రాహ్మణునిగనే భావించి యాకస్మికముగఁ గబళించివైచెను. మార్తాండనందనుం డాతని గర్భంబునం జేరి కన్నులు విచ్చి చూచుటయు నశ్వత్థదైత్యునివలెనే యాతండును నిమిషములో భస్మమైపోయెను. ఇట్లు శనైశ్చరుం డియ్యిరువురు నరాశనులను వధించివైచి యింకను నేనేమి చేయ

వలయునో యానతీయవలయునని మునులం గోరెను.

అప్పు డగస్త్యాదులగుమహామునులందఱును బరమానందభరిత హృదయులై యాతని కనేకవరంబులనొసంగిరి. అంతశనైశ్చరుండు సంతుష్టుండై "మదీయంబగు వారంబున నీయశ్వత్థతీర్థంబునం దనగాహనంబు గావించువారికి సర్వకార్యసిద్ధి యగును. వారికి నావలన నెట్టి పీడయును గలుగదు. శనివారంబునం బ్రాతఃకాలంబున లేచి యిందు స్నానంబు జేయువారికి సకలగ్రహపీడలును శమింపంగలవు" అని యానతిచ్చెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థ మశ్వత్థపిప్పలనామంబులచే విరాజిల్లుచుండెను. అందు శనైశ్చరము, ఆగస్త్యము, సాత్రికము, యాజ్ఞికము, సామగము మొదలుగాగల షోడశసహస్రతీర్థంబులు గలవు. అవి యన్నియును సత్రయాగఫలప్రదంబులై యుండును.

— సోమతీర్థము. —

సోమతీర్థస్నానంబువలన సోమపానఫలంబు లభించునని పెద్దలు చెప్పుదురు. పూర్వ మోషధు లన్నియును జగన్మాతలుగా నిర్ణీతంబులై యుండెను. ధర్మశాస్త్రాధ్యాయయజ్ఞకర్మంబులు వానియందుఁ బ్రతిష్ఠితంబు లయ్యెను. సచరాచరంబగు త్రైలోక్యంబు నవియే భరించియుండెను. వానివలన నఖిలరోగోపశాంతి యగుచుండెను. జగజ్జీవనధారణమున కేకమాత్రహేతు వగునన్నము వానివలననే లభించుచుండెను. అట్టిజగద్వంద్యంబు లగునోషధులన్నియు నహంకారశూన్యంబులై బ్రహ్మదేవునుద్దేశించి "ఓదేవా! మాకొకయధీశ్వరుని బ్రసాదింపవలయును." అనికోరుటయు హిరణ్యగర్భుండు మీకచిరకాలంబుననే యొకప్రభుండు లభింపంగలఁడని యానతిచ్చెను. అప్పు డోషధులు "మేమెక్కడకుఁ బోయిన మాప్రభుండు లభించును" అని

యడిగెను. బ్రహ్మ యోషధులమొదలఁబ్రసన్నుండై " మీరందఱును గౌతమీతీరంబునకుం జనుఁడు. అట గౌతమిఁ బ్రార్థించినచో లోకపూజితుండగుపతిభుండు మీకు లభింపఁగలఁడు " అని చెప్పెను.

ఓషధు లప్డు గౌతమింజేరి " ఓపుణ్యవాహినీ! భవానీ! గౌతమీ! నీవీభూమండలంబున కవతరింపకున్నచో వివిధదుఃఖభాగులగుజీవులకు నన్యశరణ్యం బేమున్నది? నీవు సాక్షాత్కరించి మహాపాపంబుల నశింపఁజేయుచుండుటవలన భూలోకవాసు లెల్లరును ధన్యు లగుచున్నారు. ఓత్రిలోకవందితా! నీయపారవిభూతింగూర్చి యెవ్వరును వర్ణింపఁజాలరు. స్మరారియగుశంకరుండు గౌరిచే నాలింగితుండయ్యును నిన్ను శిరంబునఁ దాల్చియున్నాఁడు. ఓయభీష్టదాయినీ! మాతా! నీకు నమస్కారము. పాపనాశినీ! బ్రహ్మమయీ! విష్ణుపాదపద్మోద్భవా! శంభుజటావినిర్గతా! నీకుఁ బ్రణామంబులు. " అని యనేకవిధంబుల నుతించుచుండ గౌతమి ప్రసన్నయై మీ కేమి కావలయు నని యడిగెను. అప్పు డోషధులు ఓజగన్మాతా! మాకుఁ బతిగాఁ దేజస్వియగు నొకరాజు గావలయు నని కోరెను.

గౌతమి యోషధులం గాంచి " నేను మాతృగణంబు లగు మీరునుగూడ నమృతస్వరూపలము. కావున నేను మీ కమృతాత్ముండగుసోమునిఁ బతిగా నొసంగుచున్నాను. " అని యనుగ్రహించెను. దేవతలును, ఋషులును, సోముండును, ఓషధిగణంబులును గూడ నవ్వాక్యంబు లామోదించిరి. అప్పు డోషధులు సర్వాపనివారకుండును, అమృతాత్మకుండు నగు చంద్రుని రాజుగాఁ బడసి సంతోషముతో స్వస్థానంబులకుం జనియెను. అప్పటినుండియు నాస్థానము సోమతీర్థనామంబున విఖ్యాతం బయ్యెను. అందు స్నానదానంబులు

గావించుటవలనఁ బితృగణంబులకు స్వర్గప్రాప్తి యగును. ఈతీర్థమాహాత్మ్యంబు నాకర్ణించువా రాయుష్మంతులును, ధనవంతులును, బుత్రవంతులు నగుదురు.

—♦ ధాన్యతీర్థము. ♦—

సర్వకామప్రదంబును, సర్వాపన్నివారకంబును, సుభిక్షదంబును, క్షేమదాయకంబు నగుధాన్యతీర్థము జగత్ప్రసిద్ధంబైనది. ఓషధులు సోముని రాజుగను, బతిగను బడసి పరమానందముతో గంగాదేవివలనఁ దాము గాంచిన వరంబునుగూర్చి సకలలోకంబులయందును బ్రశంసించుచుండెను. “వేదవిదులు వేదచోదితం బగునొకపుణ్యగాథ నిట్లు చెప్పుచుందురు:—గంగాసమీపంబున మాతృస్వరూపంబును, సస్యశ్యామలంబు నగుభూమిని దానము చేయువారభిలషితసకలఫలప్రాప్తు లగుదురు. సస్యవతి యగుభూమిని, గోవును, ఓషధులను విష్ణుబ్రహ్మేశ్వరస్వరూపుండగు బ్రాహ్మణునకు దానము చేయువారి సకలపుణ్యకర్మంబులు నక్షయంబు లగును. వారి సకలాభీష్టంబులును సిద్ధించును. సోముండోషధులకుఁ బతియుఁ బ్రభుండు నని యెఱింగి యోషధులను దానము చేయువారు సర్వాభిమత ఫలంబులం గాంచుటయే కాక బ్రహ్మలోకంబునఁ బూజితు లగుదురు. ఓషధులు పరమానందముతోఁ దమప్రభుం డగుచంద్రు నుద్దేశించి “ఓసోమేశ్వరా! ఉత్తమోత్తముఁడ వగుసీకీనరాచరప్రపంచ మంతయు ననీనమైనది. ఓరాజా! మమ్ము బ్రాహ్మణులకెవ్వరు దానము చేయుదురో వారిని నీవు భవసాగరమునుండి యుద్ధరింపుము. బ్రహ్మరూపిణులము, ప్రాణరూపిణులము నగుమమ్ము సత్పాత్రంబులయందు నివేదించువారికి నీవు ముక్తి నొసఁగుము! నిత్యమును మమ్ము బ్రాహ్మణులకు దానము

చేయు జితవ్రతుల కట్టిదానక్రియయే మాయుపాసనంబగుఁగాక! మాచే నధిష్ఠితంబును, స్థావరజంగమ సంకలితంబు నగుభూమిని విప్రవరులకు దానము చేసి వారికుపభోగయోగ్యంబు లగుహవ్యకవ్యామృతంబుల నర్పించి యెవ్వఁడీవైదికగాథను బఠియించునో యట్టివానిని నీవుద్ధరింప వలయును" అని వేఁడుకొనియెను.

ఈవైదికగాథ యోషధులచే గానము చేయఁబడినయాగౌతమీ తీరమే ధాన్యతీర్థనామంబున విఖ్యాతంబయ్యెను. అందోషధీతీర్థము, సోమతీర్థము, అమృతతీర్థము, వేదగాథాతీర్థము ననుమఱికొన్ని తీర్థంబు లుగలవు. ఈసకలతీర్థంబులయందును గావింపఁబడిన స్నానజపహోమ దానతర్పణాదు లక్షయపుణ్యఫలదంబులై యుండును. అచ్చటనే గౌతమికుత్తరతీరంబునఁ బదునాఱువందలపుణ్యతీర్థంబులు విరాజిల్లు చుండును. అవియన్నియును సర్వపాపహరంబులు.

—॥ విదర్భా రేవతీసంగమతీర్థములు ॥—

గౌతమీతీరంబున విదర్భాసంగమంబును, రేవతీసంగమంబు నను రెండు తీర్థంబులు గలవు. పూర్వకాలంబునఁ దపఃప్రియుండును, మహాత్ముండు నగుభరద్వాజుండను నొకమహర్షి గలఁడు. అతనికి వికృతాకారిణియు, వికృతస్వరయు నగు రేవతి యనునొకసోదరి కలదు. భరద్వాజుం డొకప్పుడు గౌతమీగంగాదక్షిణతీరంబునఁ గూర్చుండి చింతాకులితహృదయముతో "భీషణాకారిణి యగు నాసోదరి నెవ్వని కిచ్చి పెండ్లి చేయుదును? ఈమె నెవ్వరి కిచ్చెద ననిన వారే వలదను చున్నారు. ఎవ్వరికి నక్కఱకురాని యీకన్య నాకు దుఃఖకారణమై యున్నది." అని విచారించుచుండఁ దరుణవయస్కుండును, శుభాకా రుండును, శాంతుండును, దాంతుండును, గుణాకరుండు నగు కఠుం

దను మునివరుం డాతనిసన్నిధి కేతెంచి యభివాదనంబు గావించెను.

భరద్వాజుం డాతనికి విధివిహితంబుగా సత్కారంబు లాచరించి సమ్ముఖంబునం దాతనిఁ గూర్చుండఁ జేసి యాగమనకారణంబు ప్రశ్నించుటయు కతుండు వినయవినమితుండై నేనువిద్యార్థినై భవద్దర్శనంబునకు వచ్చితిని. మీకు యోగ్యమగురీతి నాచరింపఁగోరెద నని విన్నవించెను. భరద్వాజుం డందులకు సంతుష్టుండై "పురాణములు, స్మృతులు, వేదములు, నితరంబులగు ధర్మశాస్త్రములు మొదలగు వానిలో నీయిష్టమగువాని నధ్యయనంబు గావింపుము! ఓమహాప్రాజ్ఞా! ఈసకలవిద్యలును నాకు విదితంబులే. నీకేవిద్య గావలయునో యెఱింగింపుము. వాస్తవముగా కులీనుండును, ధార్మికుండును, గురుశుశ్రూషాపరతుండును, అభిమానియు, శ్రుతిధరుండు నగు శిష్యుండు లభించుట పుణ్యవిశేషంబుగదా!" అనియెను. అప్పుడు కతుండు "ఓ బ్రహ్మవిద్వరా! నేను నిష్పాపుఁడను. సత్యవాదిని. ఇట్టినీశిష్యుండ నగునాకు సర్వవిద్యలను బోధింపవలయును" అని కోరెను. భరద్వాజుం డందులకు సమ్మతించి కొలఁదికాలములోనే యాతనికెల్ల విద్యలను బ్రసాదించెను.

కతుండిట్లు ప్రాప్తవిద్యుండై గురుండగు భరద్వాజునుద్దేశించి "గురుదేవా? నేను నీకభీష్టం బగుదక్షిణ నొసఁగవలయు నని కుతూహలపడుచున్నాను. మీకేది దుర్లభంబై యుండెనో యెఱింగింపఁగోరెదను. మీకు నమస్కారము. గురువునొద్ద విద్యాలాభంబు గాంచి యవివేకముచే నాతనికిఁ బారితోషికంబు నివేదింపకుండఁ బోవువారు ఆచంద్రతారార్కముగా నిరయపతితు లగుదురు." అని విన్నవించుటయు భరద్వాజుండు సంతోషించి "నీవు విధిపూర్వకంబుగా నాసోదరి యగు రేవతిని భార్యారూపంబునఁ బరిగ్రహింపుము. ఈమెలోఁ

కూడి ప్రేమపూర్ణుండవై విహరింపుము. ఇదియే నాకు గురుదక్షిణ!" అనియెను. కఠుండు విస్మితుండై "గురుపుత్రికా? శిష్యుండు సర్వథా గురునకు సోదరునివంటివాఁడును, పుత్రునివంటివాఁడు నై యుండును. శిష్యునకు గురుండు పితృసమానుం డగును. ఇట్టిచో మనయిరువురికిని వివాహసంబంధము ధర్మసంగత మెట్లు కాఁగలదు?" అని విన్నవించెను.

భరద్వాజుండు శిష్యునిం గాంచి "నీవు నామాటను జెల్లింపుము. నాయాజ్ఞను బరిపాలించుటయే నీవు నాకిచ్చు గురుదక్షిణ. ఇది యంతయు బాగుగ నాలోచించుకొని నీవీ రేవతిని బరిగ్రహింపుము." అని దృఢనిశ్చయుండై యాజ్ఞాపించెను. కఠుం డిఁక మాఱుమాట చెప్పక రేవతీకరగ్రహణంబున కంగీకరించెను. భరద్వాజుండును రేవతి నాతనికిచ్చి విధివిహితంబుగా వివాహంబు గావించెను. కఠుం డక్కాంతను బరిగ్రహించి యామె వికృతరూపంబును మాన్పవలయునని సంకల్పించి యాగోదావరీతీరంబుననె శంకరారాధనంబు గావింప నారంభించెను. ఆతనితపంబునకు మహాదేవుండు ప్రసన్నుండై రేవతిని శుభరూపలావణ్యసంపన్నం గావించెను. అప్పుడు కఠుండు రేవతి నభిషేకించుటయు నాజలంబు నదీరూపంబునఁ బ్రవహించి గౌతమీజలంబులం జేరుకొనియెను. సౌభాగ్యదాయిని యగు నానది రేవతీనామంబున విఖ్యాతమయ్యెను. పిమ్మట రేవతి పుణ్యరూపసిద్ధికొఱకు దర్భోదకంబుచే నభిషిక్త యయ్యెను. ఆజలధార విదర్భానామకంబగునది యయ్యెను. ఆ రేవతీవిదర్భావాహినులు రెండును గౌతమీసంగమంబు గావించినచోటులందు గావించు స్నానదానాదులు సర్వపాపక్షయకరంబులును, విష్ణులోకప్రాప్యంబులు నగును. అచ్చట గౌతమియుభయతీరంబులందును నుత్తమంబు లగు శతతీర్థంబులు విరాజమానంబు

లమ్యేశ. అవియన్నియును సర్వసిద్ధిప్రదంబులు.

—• పుణ్యతీర్థాదివర్ణనము. •—

గంగానది కుత్తరతీరంబున సువిఖ్యాతం బగు పుణ్యతీర్థంబు గలదు. మానవుం డజ్ఞానంబుచే నైన నందు స్నానముచేసి పాపవిముక్తుం డగును. భగవాను డగుచక్రపాణియును, పినాకపాణియుం గూడ సుస్థిరులై యుండు నాదివ్యస్థలమును దన్మాహాత్మ్యమును దేహధారు లెవ్వరును వర్ణించి కృతార్థులు గాఁజాలరు.

పూర్వము కల్పాదియందు మహారాజగునాయువుకుమారుండు ధన్వంతరియను ప్రభుండు బహుదక్షిణాలతో నశ్వమేధాదిమహాయజ్ఞంబులను గావించి పుష్కలంబులగుభాగ్యభోగంబు లనుభవించిసంసారము నందలిపరిణామవైరస్యమును గ్రహించి పరమవైరాగ్యంబు నవలంబించి గిరిశృంగంబులు, గంగాదినదీతటంబులు, సముద్రతీరంబులు, శివమందిరములు, విష్ణుభవనములు మొదలగుపుణ్యక్షేత్రములు జపహోమాదులకుఁ బ్రశస్తంబు లనియు, నక్షయఫలప్రదంబు లనియు వినియున్నవాఁడు గావున గౌతమీసాగరసంగమస్థానంబున భీమేశ్వరచరణసన్నిధానంబున జ్ఞానవైరాగ్యయుక్తంబగుచిత్తంబుతో మహాతపంబు గావింప నారంభించెను.

పూర్వ మాధరావసుశాసనంబునకు భయపడి తముండను నొక్కరక్కసుండు సముద్రంబునఁ బ్రవేశించి సహస్రవర్షంబులవఱకు నందు దాగియుండెను. ఇప్పుడు ధన్వంతరి రాజ్యంబును విడిచి తపంబు చేయుచుండె నని యెఱింగి యాదానవుండు నిర్భయుండై సముద్రంబు వెలువడి పూర్వవైరంబువలన ధన్వంతరి నెట్లయిన వధింపవలయు నను

నుద్దేశముతో నాతనియాశ్రమంబునకుం బోయి ధన్వంతరిం గాంచి శంకాకులితహృదయుండై " ఈతఁడు రాజ్యపాలనసమయంబున నన్న నేకపర్యాయములు నిర్జించియున్నాఁడు. ఇప్పుడు రాజ్యత్యాగంబు గావించుటచే నితఁడసమర్థుఁడై యుండు నని భావించితిని. కాని యిది యేమి ! బ్రహ్మజ్ఞాన సంపన్నుం డగు నితఁడు జపహోమనిరతుం డై నాకే కాక త్రిలోకంబులకును దుర్నిరీక్ష్యుండై యున్నాఁడు. ఇట్టి యీతని నేనెట్లు సంహరింపఁగలను ? " అని యనేకవిధంబుల నాలోచించుకొని యారక్కసుండు మాయాబలంబువలన రమణీయాకారము గలయొకరమణీమూర్తిం దాల్చి మందహాససుందరవదనముతో, మోహమయంబులగు నపాంగావలోకనంబుల నలుదెసలఁ బ్రసరింపఁ జేయుచు నారాజర్షి యెదుట నృత్యగీతంబులు గావించుచు విహరింపఁదొడంగెను.

సౌమ్యాకృతియు, నయకళాన్వితయు, ననురక్తయు, సుందరాంగియు, చతురయు, నగునక్కపటకామినిం గాంచి మహారాజగు ధన్వంతరి దయాన్వితుండై " ఓకల్యాణీ ! నీ వెవ్వరు ? ఈవనంబునకేల వచ్చితివి ? నీ వెవ్వరిం గాంచి పరితోషంబు నందుచున్నావు ? " అని ప్రశ్నించుటయు నమ్మాయామానవతి " రాజేంద్రా ! నాసంతోషమునకుఁ గారకు లీజగంబున నీకంటె మఱియెవ్వరున్నారు. హృదయనయనానందకరుండవగు నిన్ను గాంచియే పరమహర్షంబున మాటిమాటికిని నేనిట్లు నీసమ్ముఖమునందు విహరించుచున్నాను. నేనెంతటి పుణ్యాత్ములకైనను దుర్లభురాలను " అని చెప్పుటయు ధన్వంతరి యాక్షణంబుననే కఠోరతపంబును చాలించి తన్నిష్ఠుండును, తత్పరాయణుండు నై నిరంతరము నారమణీమణినే మనంబున ధ్యానించుచుఁ దదేకశరణ్యుం డై పోయెను. తమోదైత్యుఁ డీరీతిగా నాతనితపోవినా

శనంబు గావించి యంతర్హితుం డయ్యెను.

ధన్వంతరిమహాతపంబునకు మెచ్చి యాతనికి వరంబు లీయ వచ్చిన బ్రహ్మదేవుం డాసమయంబునఁ దపోభ్రష్టుండై విహ్వలీభూతుం డును, మృతప్రాయుండునై యున్న యారాజుం గాంచి విచారించి యనేకంబులగు విశేషోక్తులచే నాతని నాశ్వాసించి " ఓరాజా ! నీశత్రుం డగు తముండను దానవుండు నీతపోవినాశంబు గావింపవచ్చి యిట్లు కృతకృత్యుండై పోయినాఁడు. ఇఁక విచారించుటవలన నేమిలాభము ? సాధారణముగ నీమనుజులే మానవుల కానందకారకులును, తాపకారకులు నగుచుందురు. అట్టిచో మాయామయి యగు నాసుందరిమాట చెప్పవలయునా ? " అనుటయు ధన్వంతరి విచారించుచు సమీహిత ప్రాప్తికొఱకు నేనేమిచేయవలయునో యానతీయవలయు నని బ్రహ్మదేవుని ప్రార్థించెఁ.

వనజాసనుం డాతనిమొగలఁ గనుంగొని " రాజా ! నీవిప్పుడు సర్వప్రయత్నంబులచేతను జనార్దనదేవు నారాధింపుము. అట్లయినచో నీయభీష్టసిద్ధి కాఁగలదు. ఆతఁడే యఖిలజగంబులకును కర్తయు, భర్తయునై యున్నాఁడు. వేదవేద్యుండును, బురాతనుండు నగు నాతనికంటెను సర్వాభీష్టప్రదాత లీభువనత్రయంబునం దెవ్వఁడును లేఁడు " అని ప్రబోధించుటయు నానృపోత్తముండు నగశ్రేష్ఠం బగుహిమాలయంబునకుం జని భక్తిపూర్వకంబుగఁ గృతాంజలిపుటుండై దేవదేవుం డగు విష్ణుమూర్తి నిట్లు స్తుతింప నారంభించెను.

" ఓవిష్ణూ ! అచింత్యా ! జిష్ణూ ! అచ్యుతా ! గోపాలా ! లక్ష్మీశా ! జగన్మయా ! కృష్ణా ! భూతపతీ ! సర్వగా ! గోవిందా ! నీకు జయ మగుఁగాక ! ఓనాథా ! పన్నగశయనుండవు, విశ్వకర్తవు, విశ్వభోక్తవు, విశ్వధాతవు, ఈశ్వరుఁడవు, మాధవుఁడవు, సదసదాత్మ

కుఁడవు, ధర్మరూపుఁడవు నగునీకు నమస్కారము. కల్యాణదాతయు, భూతపుండును, భూతేశ్వరుండును, కామదుండును, రాముండును, మానవిధాతయు నగునీకువందనము. ఓపీతాంబరధరా! సర్వేశా! కర్మంబును, కర్మదుండవును నీవే. నీమంగళాకృతికి జయము. సత్యాధనాధునకు, వేదవిదునకు జన్మదునకు, జన్మస్థునకు, పరమాత్మునకు, ముక్తిదాతకు, ముక్తిస్వరూపునకు, భక్తిదునకు, లోకదునకు, లోకేశునకుఁ, గేశవునకు నీకు నమస్కారము. పాపవినాశకుని, భక్తవత్సలుని, చక్రిధారిని, మానదుని, మానమూర్తిని, ధర్మదుని, ధర్మస్వరూపుని నిన్ను ధ్యానించెదను. లోకనమస్కృతుండును, సంసారపారగుండును, అన్నదుండును, అన్నంబును, వాచస్పతియు, శాంతిదుండును, శాంతియు, సర్వజయవరప్రదాతయు, యజ్ఞరుండును, యజ్ఞంబును, తత్ఫలభోక్తుండును, దానదాతయు, దానమూర్తియు, వైటభసూతనుండును, కీర్తిదుండును, కీర్తియు, ముక్తిదుండును, ముక్తిధరుండును, సౌఖ్యదుండును, సౌఖ్యాత్ముండును, పావనపావనుండును, పానదుండును, పానమూర్తియు, జ్యోతిర్మూర్తియు, కామనుండును, విత్తేశ్వరుండును, ధూమకేతనుండును, సర్వజగద్ధాతయు నగునీకు జయమగుఁగాక! ఓపుండరీకాక్షా! త్రిలోకజీవక్లేశవినాశనదక్షా! కృపానిధీ! విష్ణుదేవా! నాశిరంబున నీకరకమలంబుఁ జేర్చి యాశీర్వదింపుము ”

అని సన్నుతించుచుండ సర్వకామప్రదుండును, భగవానుండును, శంఖచక్రగదాధరుండును, నగుమహాదేవుండు వరదానోద్యతుండై సాక్షాత్కరించుటయు ధన్వంతరి యద్దేవదేవు నవలోకించి కృతపరిణాముండై సురరాజ్యాధిపత్యమును వాంఛించెను. భక్తవత్సలుండగుగోవిందుండు నాతని కట్టి వరం బిచ్చి యాతనిచే సన్నుతుండై

యంత్ప్రాప్తుం డయ్యెను. ఇట్లు నరనాథుండు త్రిదశేశ్వరత్వముం గాంచెను గాని పురాకృతదుష్కర్మవశంబున నాతఁడు సహస్రాక్షుం డగుటయే కాక మూఁడుసారులు పదచ్యుతుండుగూడ నయ్యెను. మఱియు నహుషునిచే నవమానితుం డయ్యెను. బ్రహ్మహత్యాపాపదూషితుం డయ్యెను. వృత్రవధ, అహల్యాగమనము మొదలగు దుష్కర్మములచేఁ గలుషితుం డయ్యెను.

ఇట్లాతఁడు తనకుఁ దటస్థించిన యవస్థల నన్నిటిని దలంచుకొని వికలహృదయుండై యొకప్పుడు బృహస్పతి నవలోకించి “ఓగురుదేవా! నేనేకారణముచే రాజ్యభ్రష్టుండ నైతిని! నదుమనమునఁ బదభ్రష్టత్వముకంటె నరులకుఁ జిరదరిద్రతయే మంచిదిగదా! అగ్రాహ్యమగు కర్మగతి నిజస్వరూపము నెవ్వరెఱుంగఁగలుగుదురు? ఈవిషయంబున నిఖిలాగమరహస్యవేది వగు నీకంటె బోధింపఁగలవా రెవ్వరును లేరు.” అని ప్రార్థించుటయు దేవగురుండు “మహేంద్రా! నీవు త్రికాలవేది యగు విధాతపాలికిం బోయి ప్రశ్నింపుము. నీకీదశ యెందువలనఁ గలిగెనో యాతఁడు చెప్పఁగలఁడు.” అని బోధించి యాతని వెంటఁబెట్టుకొని బ్రహ్మదేవునిసన్నిధికిం బోయెను.

అప్పు డయ్యిరువురును హిరణ్యగర్భునకుఁ బ్రణామంబులు గావించి బద్ధాంజలిపుటులై “దేవా! మాకిట్టిమహావిపత్తు సంభవించుటకుఁ గారణ మేమో తెలుపవలయును” అని ప్రార్థించుటయుఁ బద్మాసనుం డించుక యాలోచించి “ఓబృహస్పతీ! ఖండధర్మదోషంబున నీమహేంద్రునకు రాజ్యచ్యుతి గలిగినది. దేశకాలాదుపదోషంబువలనను, శ్రద్ధామంత్రాదులవిపర్యయంబువలనను, యథాయోగ్యదక్షిణాదానంబువలనను, అయోగ్యద్రవ్యదానంబువలనను, దేవభూదేవాజ్ఞవలనను, మఱియు నితరదోషంబులవలనను మానవులకు స్వధర్మఖండ

త్వము తటస్థించును. అందుచే మనస్తాపంబును, దుర్నివార్యంబగు నదివ్యత్యయముఁ గలుగుచుండును. వికలచిత్తముతో ధర్మకార్యానుష్ఠానంబు చేసినచో నందువలన నిష్టసిద్ధి కాకుండుటయే కాక యనిష్టంబు గూడ సంభవించును. కావున ధర్మకర్మంబులు నిర్మలచిత్తంబుతోడనే నిర్వహింపవలయును" అని బోధించి యాముని పూర్వవృత్తాంతంబును, ధన్వంతరియగు నాతని తపంబునకుఁ దమోదైత్యుం డగు విఘ్నంబు గల్పించుటయు, విష్ణుదేవుం డాతని గరుణించి యింద్రాధిపత్యంబును బ్రసాదించుటయు నెఱింగించెను.

ఇంద్రుం డప్పుడు తనపూర్వవృత్తంబు నాలకించి విస్మితుండై కమలాసనునకుఁ బునఃప్రణామంబు గావించి "మహాత్మా! ఇట్టి నా దోషంబు నివృత్తిం బొందు నుపాయం బానతీయవలయును." అని ప్రార్థించెను. బ్రహ్మయు నించుకసేపు ధ్యాననిమీలిత నయనుండై యనంతరము "ఓ సాధుశ్రేష్ఠా! మీ విపన్నివారకం బగు నుపాయంబు దెల్పెద నాలింపుఁడు. మీరు గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యచ్చట సర్వసిద్ధికారణులును, సంసారదుఃఖతారణులును, నిర్వాణస్వరూపులు నగు హరిహరులను గూర్చి స్తోత్రంబు గావింపుఁడు. గౌతమికంటెను, శివకేశవులకంటెను మహాపాపశాంతి కన్యోపాయం బేదియును లేదు" అని బోధించుటయు నింద్రబృహస్పతులాక్షణంబుననే బయలుదేఱి గౌతమీతీరమునకుం బోయి యాగోదావరీసలిలంబుల సుస్నాతులై పరమానందహృదయములతో హరిహరులను వినుతింప నారంభించిరి.

అప్పుడింద్రుండు విష్ణుదేవునిఁ గూర్చి "దేవా! మత్స్యాదిదశావతారమూర్తి వగు నీకు నమస్కారము. వరుణేంద్రయమసూర్యస్వరూపుఁడ వగు నీకు వందనము. త్రిలోకమూర్తివి పరమేశ్వరుండవు నగు నీకుఁ బ్రణామశతంబులు. ఓ మధుసూదనా! లక్ష్మీనివాసం బగు వక్షముగలనీవు

శ్రీమంతుఁడవు. నీవు బహుబాహూరుపాదుఁడవు. బహునేత్రాస్యశీర్షుఁ
డవు. సుఖనిధానుండవగు నిన్నాశ్రయించి యీజగంబున బహుజీవులు
సుఖించుచుందురు. కరుణాసాగరుండ వగు నీశరణంబు లభింపనంతవఱకు
మానవులు నిశ్శ్రీకులును, మలినులును, దీనులు నై యుందురు" అని
ప్రార్థించుచుండ గురుండును "ఓదేవా! సూక్ష్ముండవు, అనంతరూ
పుఁడవు, ఓంకారాత్మకుఁడవు, ప్రకృతికిఁ బరుండవు, చిద్రూపుఁడవు,
ఆనందమయుండవు, విశ్వస్వరూపుఁడవని ముముక్షువులు చెప్పుదురు.
వారు నిష్కాములయ్యును నీశ్వరుండ వగు నిన్నుఁ బంచవిధయజ్ఞంబులచే
నారాధించుచుఁ గృతకృత్యులై సంసారార్ణవంబు నుత్తరించి దివ్యభావ
నంబు నాశ్రయింతురు. ఓశంకరా! సర్వభూతసము లగు నట్టి మహా
త్ములు నిశ్చలచిత్తులై జ్ఞానప్రభావముచే కర్మఫలంబుల నుజ్జగించి
ధ్యానమూలంబున నీయందు విలీనులై యుందురు. వర్ణాశ్రమధర్మంబు
లచేఁ గాని, వేదశాస్త్రజ్ఞానముచేఁ గాని, ధ్యానయోగముచేఁ గాని,
సమాధినిష్ఠచేఁ గాని మఱియేయితరసాధనముచేఁ గాని నిన్నుఁ బడ
యుట కవకాశము లేదు. అందుచేతనే మేము భక్తిభావముతో జగ
న్మంగళకరుండవు, మంగళమూర్తివి, సోమమూర్తివి, రుద్రుండవు నగు
నిన్నాశ్రయించి యున్నారము. ఓదేవదేవా! నీచరణకమలంబుల నా
శ్రయించినమాత్రంబైనను ముక్తుండు గాఁగలఁడు. వివిధంబులగు జ్ఞాన
ములును, యజ్ఞములును, తపంబులును, ధ్యానంబులును, హోమంబు
లును మఱియు మహాఫలదాయకంబులగు నితరకార్యంబులును నీయె
డలఁ గలనిరంతరభక్తితో సమానంబులు గాఁజాలవు. ఓజగన్నివాసా!
సకలజీవప్రార్థనీయంబులగు స్వర్గమోక్షాదిఫలంబులు ప్రాప్తించుటకు
నీపాదభక్తియే పరమోపాయమై యున్నది. నీపాదభక్తి లభించుటకు
బరమోపాయ మింతవఱ కెట్టికేనియు గనుపట్టియుండలేదు. సచరాచ

రం బగునీజగంబున కంతటకు నంతరాత్మయు, కర్తయు, హర్తయు, పరిపోషకుండు నగునిన్ను మాయామోహితచిత్తు లగుమందు లెట్లు గ్రహింపఁగలుగుదురు? కావున నో దయానిధీ! భక్తి యున్నను లేకయున్నను మాకు నీస్థూలరూపసంపూజనంబుకంటె గత్యంతరం బేదియును లేదు. ఓయీశ్వరా! నీవు నీమహాత్త్వంబును బ్రకటించి మావంటి పాపాత్ములయెడలఁ బ్రసన్నుండ వగుము. దేవా! నీవు స్థూలసూక్ష్మస్వరూపుఁడవు; అనాదివి, నిత్యుఁడవు, జగజ్జనకుఁడవు; జగన్మాతవు, సదసత్స్వరూపుఁడవు. పురాణపురుషు లిట్టిమహావాక్యములచే నిన్ను స్తుతించి యున్నారు. అట్టిపరమేశ్వరుండ వగునీకు నమస్కారము.” అని యనేకవిధంబుల సంస్తవంబు గావించెను.

ఆయింద్రబృహస్పతులస్తోత్రంబులకు హరిహరు లిరువురును ప్రీతులై మీయభీప్సితంబు లెఱింగింపవలయు నని యానతిచ్చుటయు నింద్రుండు ఓయీశ్వరేశ్వరులారా! నాయెడల మీకనుగ్రహంబుగలదేని నాయింద్రత్వంబునకు మాటిమాటికిని భంగంబు గల్పించునట్టి పాపము శాంతించి యింద్రపదంబు సుస్థిరం బగునట్లనుగ్రహింపఁగోరెదను.” అని ప్రార్థించుటయు నిరాయాసాధారనిర్వికారస్వరూపులును, సర్వలోకశరణ్యులును, భుక్తిముక్తిప్రదులు నగుహరిహరులు “తథాస్తు” అనుచు నింద్రగురుల నభినందించి సుప్రసన్నహృదయములతో మందస్మితంబు సేయుచు “ఓమహాభాగులారా! ఈగౌతమీనది త్రిలోకేశ్వరి. ఇమ్మహాతీర్థము వాంఛితార్థప్రదమైనది. మీరీనదియందు భక్తిపూర్వకంబుగ స్నానంబు గావింపుఁడు. బృహస్పతి మహేంద్రునిశుభంబునకును, ఐశ్వర్యస్థైర్యముకొఱకును మమ్ము స్మరించుచు నభిషేకంబు సేయుంగాక! “ఓగోదావరీ! నేనీజన్మంబునను, బూర్వజన్మంబులయందును గావించిన సుకృతలేశ మేమాత్రమైన

నున్న మొసలనది సంపూర్ణస్వామోదముఁగాక! తల్లీ! నీకు నమస్కారము” అనుచు మ్రతనును బతిమాలుచు గౌతమీస్నానంబు గావించువారి యసంపూర్ణకర్మంబులన్నియు మాయనుగ్రహంబుచే సంపూర్ణంబులు గాఁగలవు. అట్టివారు పూర్వజన్మకృతంబగు ఖండకర్మదోషమునుండి విముక్తులగుదురు.

అని బోధించుటయు సురపతియును, వాచస్పతియును సంప్రీతులైరి. అప్పుడు బృహస్పతి దేవేంద్రుని గౌతమీజలంబులచే యథావిధిగ నభిషిక్తుం గావించెను. ఆయుదక మొక పుణ్యనదిగాఁ బరిణమించెను. అది గౌతమితో సంగమించినస్థాన మతిపుణ్యప్రద మైనది. అచ్చట నింద్రసన్నుతుం డగు విష్ణుదేవుండు స్వయముగ నావిర్భవించి యుండెను. ఆస్వామిప్రసాదంబుచే శక్రుండు త్రిలోకరాజ్యము గాంచెను. అచ్చట హరి గోవిందనామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను. శ్రీవేశ్వరునకుఁ ద్రిలోకసమ్మితంబగు గో (గా) దానంబు గావించుటచే విష్ణుం డచ్చట గోవిందనామంబుఁ గాంచి యుండెను. విష్ణుం డింద్రునకు రాజ్యదానంబు గావించెను. శివుం డది నిశ్చలంబుగా నుండునట్లనుగ్రహించెను. ఇంద్రుని శ్రేయస్సాధనంబుకొఱకుఁ బృహస్పతి శివునిం బ్రార్థించినస్థానమునం దీశ్వరుండు త్రిలోకపూజితం బగుసిద్ధేశ్వరలింగమూర్తిం దాల్చి యుండెను. అప్పటినుండియు నది గోవిందతీర్థంబయ్యెను. మంగళాసంగమము. పూర్ణతీర్థము, ఇంద్రతీర్థము, బార్హస్పత్యతీర్థము, గోవిందతీర్థము, సిద్ధేశ్వరతీర్థము వీనియందుఁ గావించు స్నానదానాదికంబు లక్షయఫలదంబులు. ఈతీర్థంబు లన్నియును విశ్వలోకవల్లభంబులు. ఈతీర్థమాహాత్మ్యమును, జదువువారును, వినువారును, స్మరించువారును తీర్థస్నానఫలప్రాప్తులగుదురు. గౌతమీనదియుభయతీరంబులయందు నీరీతిగా ముప్పదియాఱువేలతీర్థంబులు గలవు.

అవి యన్నియును సర్వసిద్ధిప్రదంబులు. అందు పూర్ణతీర్థంబుతోఁ దుల్యం బగునది యేదియును లేదు. ఆతీర్థమును సేవింపనివారిజన్మము నిష్ఫలమైనది.

—• రామతీర్థము. •—

సుప్రసిద్ధం బగురామతీర్థముం గూర్చి యాలకించినంతనే మానవులు సర్వపాపవిముక్తు లగుదురు. అది భ్రూణహత్యాపాపనాశక మైనది. ఇక్ష్వాకువంశంబున సువిఖ్యాతుండును, బలవంతుండును, మతిమంతుండును, శూరుండు నగుదశరథుండను మహారాజు జనించి పైతృకంబగురాజ్యమును బాలించుచుండెను. ఆతనికి రూపలక్షణవతులును, సౌభాగ్యసంపన్నలు నగు కౌసల్య, సుమిత్ర, కైక యను మువ్వురు భార్యలు గలరు. బ్రహ్మవిద్వరుండగువసిష్ఠుండు పురోహితుండుగాఁ బాలించుచున్నయారాజు రాజ్యంబున నాధివ్యాధులును, అనావృష్టిదుర్భిక్షంబులును లేక సర్వవర్ణంబులవారును స్వధర్మనిర్వాహకులై పరమానందముతో నుండిరి.

ఆదశరథునిరాజ్యపాలనసమయంబున స్వర్గరాజ్యంబుకొఱకు దేవదానవులకుఁ బరస్పరవివాదంబు తటస్థించెను. వారు మహారణంబు గావించుచు నొకప్పుడు దేవతలును, మఱియొకప్పుడు దానవులును జయలాభంబు గాంచుచుండిరి. అందుచేఁ ద్రిభువనంబులును సంక్షుబ్ధంబు లగుచుండుటచే వారిసంగ్రామప్రయత్నమును శాంతింపఁజేయుటకై బ్రహ్మదేవుం డనేకప్రయత్నములం గావించెను. కాని యుందెవ్వరును రణవిముఖులుగాక పోరాడుచుండిరి. అప్పుడు దేవతలు రాక్షసులను జయింపఁజాలక తమవిపత్తుంగూర్చి హరిహరులకు విన్నవించుకొనుటయు శివకేశవులాలోచించి ॥ మీరు తపోబలసంపన్నులై

మరల యుద్ధంబు చేసినచో జయంబు నందఁగలరు" అని బోధించిరి.

సురలందఱు నట్లే మహాతపంబుఁ గావించి బలసంపన్నులై మాత్సర్యంబు విడువక మరల దైత్యుల నెదిరించి మహారణంబు గావింపఁ దొడఁగిరి. ఆదారుణసమరంబున నేపక్షమునకును జయంబు చేకూర లేదు. ఆసమయంబున నాకాశవాణి "దశరథమహారా జెవ్వరిపక్షమునం డునో వారికి జయంబు లభించును" అని యానతిచ్చెను. ఆదివ్య వాక్యము నాలించి సురాసురు లిరువురును దశరథసాహాయ్యంబు గాంచఁగోరి ప్రయాణంబు చేసిరి. ఆసమయంబున మహాజవశాలి యగు వాయుదేవుండు శీఘ్రముగా దశరథునిం జేరి "ఓమహారాజా! దేవతల మగుమాకును దైత్యులకును యుద్ధము జరుగుచున్నది. నీసహాయంబు గాంచినపక్షమునకు జయము గలుగునని దివ్యవాణి వచించినది. కావున నీవు మాపక్షమునఁ జేరినచో దేవతలకు విజయంబగును" అని యర్థించుటయు దశరథుండు "వాయుదేవా! నేను తప్పక మీకు సహాయము చేసెదను. నీవు యథాసుఖముగాఁ బోవచ్చును." అని చెప్పి యాతనిఁ బంపివైచెను.

పిమ్మట రాక్షసవీరులు వచ్చి దశరథుని సందర్శించి విజయదాతవగు నీవు మాకు సాహాయ్యంబు చేయవలయు నని ప్రార్థించిరి. అప్పుడా రాజు "ఓదానవవరులారా! ఇంతకుముందే వాయుదేవుఁడు వచ్చి సన్నర్థించి యున్నాఁడు. నేను దేవతలపక్షమునఁ జేరుట కంగీకరించితిని. మాట తప్పుట పాడిగాదుగదా! కావున మీరు దయచేయుఁడు" అని చెప్పెను. రాక్షసులు హతాశులై వెడలిపోయిరి.

అట్లు దశరథుఁడు స్వర్గమునకుం బోయి మహాసంగరంబున దైత్యవీరులఁ జెండాడుచుండ నముచిభ్రాతృగణంబుల నిశితశరంబులచే నాతనిరథమునందలి యక్షము భగ్నమైపోయెను. రాజున కాసంగతి యె

తెలియుము. కాని యాంతని చెంతనే యున్న కైకేయి యాసంగతిని గ్రహించి రాజునకుఁ జెప్పకుండఁగనే స్యందనాక్షస్థానమునందు దన హస్తమునుంచి రథగమనంబున కెట్టినిరోధమును లేకుండఁ గాపాడెను. ఆయత్యద్భుతకృత్యమువలననే దశరథుండు విజయుండై దేవతలవలన వరలాభంబు గాంచి మరల నయోధ్యకుఁ బోవుచుఁ మార్గమధ్యంబునఁ గైకేయి సాహసకృత్యమును గూర్చి తెలిసికొని విస్మితుండై సుప్రసన్న చిత్తంబున నామెకు మూఁడువరంబుల నొసంగెను. కైకేయియుఁ దన యిచ్చవచ్చినప్పు డావరంబులఁ గోరుకొందు నని విన్నవించెను. అప్పుడు దశరథుం డామె కనేకాలంకారములను బారితోషికముగా నొసంగి సుఖంబుగా నిజనగరంబును బ్రవేశించెను. ఉచితసమయంబులయందుఁ బ్రియులచేఁ బ్రియురాండ్రకుఁ బ్రసాదింపఁబడఁదగని దేమి యగు ?

ఒకప్పుడు దశరథుండు కొందఱుమృగయులచేఁ బరివృతుండై వేఁటకొఱ కరణ్యంబునకుం బోయి రాత్రికాలంబున నొకజలాశయస్థానంబున దాఁగి యుండెను. రాజునకు సప్తవ్యసనంబులందగుంట యనుచితం బని యెఱింగి యుండియు దశరథుఁడు జలాగతజంతుసంతానమును వధింప నారంభించెను. కాలవిపర్యయమును గూర్చి నేమని చెప్పఁగలము ? ఆ రాజు విడిసినపర్వతంబునందే శ్రవణుండను నొక మునీంద్రుని యాశ్రమంబు గలదు. ఆమునియు, నతనిభార్యయును గూడ నంధులును, బధిరులు నైయుండిరి. ఆదంపతులు పుత్రునిం బిలిచి " కుమారా! మాకు దప్పి యగుచున్నది. కాని యీయర్ధరాత్రి యంధకారబంధురమై యున్నది. నీవు బాలుఁడవు. ఏమి చేయఁగలుగుదువు ? అంధులును, బధిరులు నగువృద్ధులజీవనము హేయమైనది గదా ! జరాజీర్ణదేహుల జీవితంబు కెంతొ దుస్సహంబగునది యేమున్నది ? సకలాంగకము లవు వృథంబులై యూష్ట లప్రతిహాతం

బుద్ధి యున్నంతవఱకుమాత్రమే మానవులు జీవించుట యుచితము. తరువాత బ్రతికియుండుటకంటెఁ బుణ్యతీర్థంబులయందు దేహత్యాగంబు గావించుటయే మేలు" అని విచారించుచుండుటయుఁ బితృభక్తితత్పరుఁడగునమ్మునికుమారుండు తల్లిదండ్రుల యవస్థకు దుఃఖితుండై మధురభాషణంబులతో "నేను బ్రతికియుండఁగా మీకు విచారమెందులకు? తల్లిదండ్రుల మనఃపీడనమును హరింపఁజాలని తనయునివలనఁ గులమున కేమి ప్రయోజనము!" అని చెప్పి మునిపుత్త్రుం డయ్యర్ధరాత్రంబునఁ గలశహస్తుండై మెల్లమెల్లగా సరోవరంబు కడకుం జనియెను.

ఆమునికుమారుండు వ్యగ్రభావముతో సరసి నవతరించుచుండుటయు నాచప్పు డాలించి దశరథుం డావైపున కగ్రసరుం డయ్యెను. ఆయిరువురును స్వకార్యమునందు నియతచిత్తులై యుండుటచే నొకరి నొకరు చూచుట లేదు. ఋషికుమారుఁ డత్వరితముగా గలశమునందు జలము నింపుకొనుచుండెను. ఆ ధ్వని నాలించి దశరథుండు గజభ్రాంతిచే శబ్దానుసారంబుగా శరసంధానంబు గావించెను. వనగజము రాజుల కవధ్యంబను ధర్మము నాతఁ [illegible] చెను. దశరథుఁ [illegible] మహామోఘశరంబుచే నాహతుండగు మునికుమారుఁడు [illegible] "అయ్యో! సద్బ్రాహ్మణుండ నగు నాయెడల నిట్టి నిష్కారణహింసను గావించిన వారెవ్వరు? నే నెట్టి యపరాధమును జేసి యుంగనే!" అని యార్తనాదము చేయుచు భూతలపతితుం డయ్యెను. అయ్యార్తస్వరము నాలించి, క్రమంబుగా నవసన్నుం డగుచున్న మునికుమారుం గాంచి దశరథుండు సముత్సాహముతో మెల్లమెల్లగా నాతని సమీపించి బ్రహ్మతేజోనిధి యగు నాబాలకుని యవస్థకు మనస్సిల్లి శరాహతుండగుచుం బోలి తాను

ను మూర్ఛితుండై దశరథుం గొంతవడికి స్మృతిఁగల్గించుకొని కరుణార సపూర్ణంబు లగువచనంబులతో “ఓ ద్విజనందనా ! నీవెవ్వరు ? ఈ పాపాత్మునకుఁ దెలిపి యీబ్రహ్మహంతకుని మహాపాపమునకు నిష్కృతి నెఱింగింపుము. బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రులజాలమాట యట్టుండ శ్వపచులైనను బ్రహ్మఘ్నునిదర్శనస్పర్శనంబులు గావింపఁజాలరు. అయ్యా ! నాయపచారంబు సైరించి యనుగ్రహింపుము ” అని ప్రార్థించెను.

ఆమాటలు విని విప్రకుమారుండు “ అయ్యా ! నాప్రాణములు పోవుచున్నవి. ఇఁక నేనేమియుఁ జెప్పఁజాలను. నేను నాకొఱకు విచారించుట లేదు. నాతల్లిదండ్రు లసహాయులగువృద్ధులై యున్నారు. ఇఁక వారిసేవ యెవ్వరు చేయుదురు ? నేను లేక వారిమ్మహారణ్యంబున నెట్లు జీవింపఁగలరు ? నే నెంతదుర్భాగ్యుఁడనో గాని వారి శుశ్రూష గావింపకుండఁ బ్రాణంబుల విడుచుచున్నాఁడను. ఓయీశ్వరా ! ఎంతపని చేసితివి ? ” అని విచారించుచు దశరథు నుద్దేశించి “ అయ్యా ! ఐనదేదో యైనది. నీవతిత్వరితంబుగ నీజలకలశంబు గైకొని నాతల్లిదండ్రులకడకుం బోయి వారిదాహముం దీర్చి బ్రతికింపుము. ” అని చెప్పుచునే యాబాలకుండు గతాసుం డయ్యెను. అప్పుడు రాజు శరశరాసనంబుల విసర్జించి యాజలకలశముం గొని యతివేగంబుగ నావృద్ధదంపతులకడకుం బోయెను. ఆరాత్రివేళ యందాదంపతులు నిస్సహాయులై యడలుచు “ అయ్యో ! మనయూఁతకోల యగుకుమారుం డింకను రాలేదేమి ? ఎక్కడనైన భయపడియెనో, ఏక్రూరమృగంబులవాతఁబడెనో, యేమయ్యెనో కదా ! మన మేమి చేయఁగలము ? ఇఁక గతి యేమి ? అట్టికుమారుం డీలోకమునందు మఱియెవ్వఁడున్నాఁడు ! తిట్టినను గూడ వాఁడు మనమాటకెన్నఁడు నెదురాడి యెఱుఁగఁడు. అకటా ! మనభాగ్యదీపము మలఁగెకదా

నమైనది ! కాకున్నచో నింతసేపారని విడిచి మనప్రాణములు నిలిచి యుండఁగలవా ?” అని యనేకవిధంబుల వాపోవుచుండిరి.

ఆసమయంబున దశరథుండు మెల్లమెల్లఁగా వారిని సమీపించుటయు నడుగులచప్పుడాలించి వారు తమకుమారుండు వచ్చె నని భావించి యాత్రముతో “నాయనా ! ఇంత యాలస్యము చేసితి వేమి ? అంధులమగు మాకు దృష్టిస్వరూపుఁడవు నీవే కదా ! మాకు నీకంటె నాధార మేమున్నది ? మాటాడవేమి తండ్రీ ! అంధులమును, వృద్ధులము నగువారిమీఁద నీకుఁ గోపమా ?” అనిపలుకుచున్నయా మునిదంపతులపలుకులు ములుకులవలె హృదయంబునం దగిలి వేధించుచుండుటయు దశరథుండు తనదుష్కార్యంబును దలంచుకొని పరితపించుచు భీతచిత్తుండై సంకుచితస్వరంబున “మునివరులారా ! మీతనయుండు సరోవరమునొద్దనే యున్నాఁడు” అని చెప్పెను. ఆమాట విని వారదరిపడి “అయ్యా ! అదేమి ! నీవెవ్వరు ? ఏమిజరిగినదో నిజము చెప్పుము” అని ప్రశ్నించిరి. దశరథుండును క్రమముగా నెల్ల సంగతులును వారికి నివేదించుటయు నమ్మునిదంపతులు దుఃఖావేగముచే భూతలపతితులై “అయ్యా ! నీవు మమ్ముఁగూడ నచ్చటికిఁ దీసికొని పొమ్ము ! మమ్ముమాత్రము ముట్టుకొనవలదు. బ్రహ్మఘ్నుని స్పృశించుట మహాపాతకముగదా” అని వేఁడుకొనుటయు రాజు వారిని వారిపుత్రుఁడు పడియున్నతావును జేర్చెను.

ఆదంపతు లచ్చట మృతుఁడై పడియున్నసుతుని స్పృశించుచు ననేకవిధంబుల విలపించి రాజునుద్దేశించి “ఓపాపాత్మా ! నీవు మృత్యుమూర్తివై మాకుఁ బుత్రవియోగంబు గల్పించితివి. కావున నీవును బుత్రవియోగదుఃఖముతోనే మృతుండ వయ్యెదవుగాక” అని శపించి ప్రాణంబులను విడిచిరి. అనంతరము రాజు వారికి దహనసంస్కారం

ఋణము గావింపఁజేసి దుఃఖాంతఃకరణముతో మరలఁ బురంబునకు విచ్చేసి వసిష్ఠమునీంద్రునకు సకలవృత్తాంతమును నివేదించెను. సూర్య వంశపవిత్రులగు మహీపతులకందఱకును వసిష్ఠుఁడే పరమగతి గావున నాతఁడు బుద్ధిమంతు లగు నితరద్విజశ్రేష్ఠులతోఁ గలసి యాలోచించి రాజునుద్దేశించి « దశరథరాజేంద్రా! నీవు గాలవుఁడు, వామదేవుఁడు, జాబాలి, కశ్యపుఁడు మొదలుగాఁగల సకలవిశిష్టబ్రాహ్మణాగ్రగణ్యుల నాహ్వానించి బహుదక్షిణాన్వితంబుగా నశ్వమేధయాగంబు నిర్వర్తింపుము." అని యుపదేశించెను. దశరథుఁడుకూడ నట్లే యాగంబు గావించెను. ఆసమయంబున దశరథుఁడు పవిత్రుఁ డయ్యె నని యాకాశవాణి వచించెను. మఱియు నాతఁడు వ్యవహార్యుఁ డయ్యె ననియు, నాతని జ్యేష్ఠపుత్త్రునివలన నాతఁడు నిష్పాపుఁ డగుననియుఁ గూడ వచించెను.

అనంతరము చిరకాలంబునకు ఋష్యశృంగమునీంద్రునియను గ్రహంబువలన దేవకార్యసిద్ధికొఱకు దశరథునకు దేవసము లగునలుగురు కుమారులు గలిగిరి. కౌసల్యయందు రాముఁడును, సుమిత్రయందు లక్ష్మణశత్రుఘ్నులును, కైకేయియందు భరతుఁడును జనించి నలువురును జననీజనకులకుఁ బ్రియులగుచు, వంశవర్ధనులై వర్ధిల్లుచుండిరి. ఒకప్పుడు విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులమహిమ నెఱింగినవాఁడై వారిని దనయజ్ఞరక్షణార్థమై సహాయముగ నొసగవలయు నని దశరథునర్థించెను. కాని రాజు వృద్ధత్వమునందు సంతతిం గన్నవాఁ డగుటచే బిడ్డల నమ్మునికర్పింపఁజాలక « మహాత్మా! నేను నారాజ్యమునైనను, శరీరమునైనను మీకు సమర్పింపఁగలను గాని యీకుమారుల నొసగఁజాలను." అని మనవి చేసెను. అప్పుడు వసిష్ఠుఁడు నర్థ్వాచ « మహారాజా! రఘువంశీయు లెవ్వరు నెన్నఁడును ప్రాణ్సినా

భంగము గావించుట నేర్చియుండలేదు'' అని యుగ్గడించుటయు దశరథుం డెట్టకేల కతికష్టముతోఁ రామలక్ష్మణులను విశ్వామిత్రునితోఁ బంపించెను. శ్రీరామలక్ష్మణులును పితృవాక్యానుసారముగా విశ్వామిత్రునితో యజ్ఞసంరక్షణార్థమై బయలుదేఱిరి. అప్పుడు విశ్వామిత్రుండు సంతుష్టుండై రామలక్ష్మణులకు మాహేశ్వరీమహావిద్యను, ధనుర్విద్యను, శస్త్రాస్త్రవిద్యలను రాజయోగ్యంబు లగుసకలవిద్యలను గూడ నుపదేశించెను. రాములక్ష్మణు లట్లు విద్యాలాభంబు నంది వనవాసులహితంబుకొఱకు తాటకి యను రక్కసిని వధించి యహల్యాశాపవిమోచనంబు గావించి యాగవిఘ్నకారులగురాక్షసులనందఱ నిహతులం జేసి విశ్వామిత్రమఖంబును సంపన్నంబు గావించిరి.

పిమ్మట విశ్వామిత్రుండు రామలక్ష్మణులను వెంటఁబెట్టుకొని జనకసందర్శనంబునకై మిథిలానగరంబునకుం బోయెను. అచ్చట రాజమండలమధ్యంబున శ్రీరాముండు లక్ష్మణసహితుండై విచిత్రధనుర్విద్యాప్రదర్శనంబొనరించెను. అందులకు జనకుండు సంప్రీతుండై శ్రీరామచంద్రునకు లక్ష్మీస్వరూపిణియు, అయోనిజయు నగుసీతాదేవిని బ్రదానంబు గావించెను. మహారాజగుదశరథుండు వసిష్ఠమతానుసారంబుగా లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులకును బరిణయంబులు నిర్వర్తించి మఱి కొంతకాలంబు చన్న వెనుక గురుజనానుమతంబున రామచంద్రునకుఁ బట్టాభిషేకంబు చేయ నిశ్చయించెను. ఆసమయంబునఁ గైకేయి దురదృష్టవశంబున మంథరబోధనంబులకు వివశయై శ్రీరామునిఁ బదునాల్గు వత్సరంబులు వనవాసంబు చేయించునట్లును, భరతునకుఁ బట్టంబు గట్టునట్లును భర్తను వరంబులుగాఁ గోరుకొనియెను. కాని దశరథుం డావరంబుల నిచ్చుట కంగీకరింపఁ జాలఁడయ్యెను గాని శ్రీరాముఁడే తండ్రి నం

గీకరింపఁజేసి యాతని సత్యప్రతిజ్ఞుం గావించి తాను సీతాసౌమిత్రిసహితుండై వనమధ్యంబునఁ బ్రవేశించెను.

రాముం డిట్లు రాజ్యమునందలియాశను విసర్జించి సీతాలక్ష్మణసహితుండై బహిర్గతుం డగుటయు దశరథుండు దుఃఖాకులితచిత్తుండై బ్రాహ్మణశాపంబు దలంచుకొనుచు శోకావేగముచేఁ బ్రాణత్యాగంబు గావించెను. అతఁడు కర్మవశంబున యమదూతలచే నాకర్షితుండై యమభవనంబు జేరవలసినవాఁడయ్యెను. అచ్చట నతిఘోరంబులును, భీకరంబులు నగుననేకనరకంబులు గలవు. దశరథుం డానరకంబు లన్నిఁటియందును గ్రమక్రమముగా నిక్షిప్తుండై యనేకవారంబు లనేకవిధంబులుగ వేధింపఁబడుచుఁ బాపఫలభోగంబు గాంచుచుండెను. రాముండును వనాభిముఖుండై పోయిపోయి చిత్రకూటంబున నివాసంబు గావించుకొనియెను. అతఁడచ్చటనే మూఁడువత్సరంబు లుండెను. పిమ్మట నాతఁడు దండకారణ్యంబునఁ బ్రవేశించెను. సకలప్రదేశంబులయందు నీదండకారణ్యమే యధికపుణ్యప్రదమైనది. శ్రీరామచంద్రుఁ డందుఁ జేరి యచ్చటి రాక్షసుల నందఱను సంహరించి దైత్యభయంబు వాపుటయు నది మహర్షులకుఁ బునఃప్రవేశయోగ్యం బయ్యెను. రాముం డిట్లు పంచయోజనంబు లతిక్రమించి గౌతమిం జేరుకొనియెను. అప్పటికి దశరథుండు నిరయంబున నుండెను. యముండు తనకింకరులం గాంచి ''దశరథకుమారుం డగురాముం డిప్పుడు గౌతమీతటంబునకుఁ బోవుచున్నాఁడు. అతఁడు గౌతమికిఁ బంచక్రోశంబు లతిక్రమింపకుండునంతెవఱకును మీరు దశరథుని నరకమునుండి వెడలించి తీసికొని రండు! ఇఁక నాతని నరకమునం దుంచఁగూడదు. ఈనాపుణ్యాదేశమున్ను బాలింపకున్నచో మీరును నరకపతితు లగుదురు. ఏకయు, నిత్యయు, శివస్వరూపయు నగుశివసంబంధపరాశక్తి జలాకారంబునఁ బరిణమించి గౌతమీ

రూపిణియై యున్నది. అది హరిహరబ్రహ్మాదులకుఁగూడ మాన్య యైనది. దానిం దిరస్కరించినదోషమున కెవ్వరివలనను నిష్కృతి గలుగదు. గౌతమీస్మరణమాత్రంబు గావించు పుత్రునివలన నెంతటిపాపాత్ముండైనను దుర్గమనరకంబునుండి యుద్ధరింపఁబడును. అట్టిచో రామునివంటిపుత్రుఁడు గౌతమీతీరమునందుండఁగా నాతనితండ్రిని నరకమునందుంపఁగలశక్తి యెవ్వరికున్నది?" అని యాజ్ఞాపించుటయు యమకింకరులు నరకపచ్యమానుండగు నయోధ్యాపతిని నరకమునుండి వెడలించుచు "ఓరాజసింహా! రామునివంటిపుత్రునిం గాంచిననీవు ధన్యుఁడవు. అట్టిసత్పుత్రు నెవ్వరు పడయఁగలరు?" అని కీర్తించిరి. దశరథుండు నాకించుక విశ్రాంతుఁడై "ఓకింకరులారా! ఘోరనరకయాతనలఁ గాంచుచున్ననన్నింతలోనే తప్పించి రక్షించుటకుఁ గారణమేమో దయయుంచి తెల్పవలయును" అని ప్రార్థించుటయు సందోకశాంతచిత్తుండగు కింకరుండు "ఓరాజేంద్రా! నీకుమారుండగుశ్రీరాముం డిప్పుడ్డు గౌతమీతీరంబునం దున్నాఁడు. అందుచేనీకు ఘోరనరకవిముక్తి లభించినది. ఈగౌతమీమహాత్మ్యము వేదశాస్త్రపురాణాదులయందుఁ బ్రశంసితమైయున్నది. దానినిప్పుడు సీతయందు సువ్యక్తము గావించెను. ఇప్పుడు శ్రీరాముండు లక్ష్మణసహితుండై నిన్ను స్మరించుచుఁ బిండప్రదానంబు గావించినచో నీవు సర్వపాపవిముక్తుండవై స్వర్గంబుఁ జేరఁగలవు." అని చెప్పెను.

అది విని దశరథుండు "మహాత్ములారా! నేను మీకు శరణాగతుఁడను. మీయనుజ్ఞయైనచో నేనిప్పు డచ్చటికిం బోయి మీవాక్యములను నాకుమారులకు బోధించి వచ్చెదను" అని ప్రార్థించి వారి యనుమతిం గాంచి యప్పటి తనభీషణయాతనామయశరీరముం గాంచి తానే లజ్జితుం డగుచు నింతకుఁ గారణంబైనతనపాపకర్మంబును స్మరిం

చుకొనుచు గౌతమీతటంబునకు బయలుదేఱెను. అప్పుడు సీతారామలక్ష్మణులు నదీతీరంబున విలాసవిహారంబు గావించి పదంపడి యథావిధిగ స్నానంబుచేసితీరంబుననుపవసించియుండిరి. ఆనాఁడుతీరవాసులెవ్వరికిని గూడ నెట్టియాహారంబును లేకయుండెను. అది చూచి లక్ష్మణుండు విచారముతో రామునిం గాంచి ,, సోదరా! మనము దశరథరాజేంద్రుని తనయుల మైయుండియు మనకును, మనతోడి తీర్థవాసులకును దగినయాహారమును సమకూర్పుటకుఁగూడ శక్తి లేనివార మైతిమిగదా!" అనియెను. రాముండును విచారముతో ,, వత్సా! లక్ష్మణా! విధివిహితంబు లగుకర్మఫలంబుల నెట్టివారైన ననుభవింపకతప్పదు. కాకున్న నీధాత్రి యన్నపూర్ణ యున్నను మనకీయన్నాభావ మెందులకు? మనము నిశ్చయముగా విప్రముఖంబున హోమము చేయలేదు. అజ్ఞానవశంబున భూదేవార్చనంబును, సంతర్పణంబును జేయఁజాలనివారుసర్వదా క్షుత్పీడితు లగుచుందురు. కావున నవశ్యముగా నగ్నిహోత్రంబు గావింపవలయును. అందువలన మనకన్నంబు లభింపఁగలదు." అని పలుకుచుండఁగా నాసమయమునకు సరిగా దశరథుం డచ్చటికి విచ్చేసెను.

లక్ష్మణుం డాతనివికృతాకారముం గాంచి ధనువు నాకర్షించి ,, ఓక్రూరరాక్షసా! ఆఁగుమాఁగుము!" అనియెను. అయినను దశరథుం డాఁగక వచ్చుచుండుటం గాంచి యాతఁడు శరణాగతుం డగు నని భావించి ,, ఓయీ! పొమ్ము! పొమ్ము! ఇచ్చట దశరథాత్మజుండును, ధర్మస్వరూపుండునగు శ్రీరామచంద్రుండు విరాజిల్లుచున్నాఁడు. గురుభక్తుఁడును, సత్యసంధుఁడును, విప్రసేవకుండును, త్రైలోక్యరక్షాదక్షుండు నగునామహాత్ముఁ డున్నచోటికి నీవంటిపాపాత్ములు రాఁజాలరు." అనియెను. పుత్రుం డిట్లు వచించుటయు దశరథుం డించుకసేపు తన

యంతరంగంబునఁ దనదుష్కర్మంబునుగూర్చి విచారించి మనఃపరితాప ముతో నధోముఖుండై గద్గదస్వరంబునఁ గోడలగుసీతాదేవి నుద్దేశించి ,, అమ్మా ! నేను దశరథుఁడను. ఓకుమారులారా ! నేను మూఁడు బ్రహ్మహత్యాపాపములచే నావృతుండనై యతిదుస్సహంబు లగుభయా తనలఁ బడుచున్నాఁడను. ఇదిగో ! నరకపతితంబగునాదేహ మెట్లు భి న్నభిన్నములై యున్నదో చూడుఁడు ! ” అనుచుండఁగనే సీతారామ లక్ష్మణులు మువ్వురు నాతనికి సాష్టాంగప్రణామంబు లాచరించి కృతాం జలిపుటులై ,, మహారాజా ! అదేమి ? అదేమి ? ” అని భయాశ్చర్య ములతోఁ బ్రశ్నించుటయు దశరథుండు తనదుష్కర్మముంగూర్చి వారి కెఱింగించి ,, కుమారులారా ! బ్రహ్మహంతకుని దర్శించుటకూడ మహా పాపము!” అని పలుకుచు శోకావేగముచే భూపతితుం డయ్యెను. సీతా రామలక్ష్మణులును దుఃఖభరంబుచే మూర్ఛితులై పోయిరి. అప్పుడు శ్రీరాముండు తనవనవాసమును, తల్లులదురవస్థయు, దుఃఖహేతువగు కర్మఫలంబునలనఁ దండ్రియగుదశరథునినరకపతనమును దలఁచితలఁచి మూర్ఛితుం డగుటయు సీతాదేవి యాతని నాశ్వాసించుచు ,, నాథా ! మీవంటివారు వ్యసనాదులకు లోఁబడఁదగినవారు కారు. వ్యసనము దైవకృతమైనను, మానవకృతమైనను దానికిఁ బ్రతీకారముం గావించుట యే మీవంటివారి కవశ్యకర్తవ్యము. సహస్రయుగములు దుఃఖించినను విపద్విముక్తి కాఁజాలదు. కావున విచక్షణు లగువా రెన్నఁడు మోహా ముగ్ధులు గాఁబోరు. ఓ నృపవర ! ఇట్టివో నిష్ఫలం బగుదుఃఖమువలన నేమిప్రయోజనము ? మామగారిబ్రహ్మహత్యలను మనము భరింతము. ముందుగా పితృభక్తుండును, పుణ్యశీలుండును, వేదపారగుండు నగు బ్రాహ్మణునిఁ జంపినపాపమును నేను వహించెదను. తరువాత యథా విధిగాఁ బాపనిష్కృతికిఁ బ్రయత్నించెదను. రెండవబ్రహ్మహత్యను

లక్ష్మణుండు పరిగ్రహించుఁగాక! మూఁడవదానిని మీరు గైకొనుఁడు!"
అని చెప్పెను.

ఇట్లు ధర్మయుక్తంబులును, దృఢనిశ్చితంబులు నగు సీతాదేవివచనంబు లాలించి రామలక్ష్మణు లట్లే యని యంగీకరించిరి. అప్పుడు దశరథుండు ,, అమ్మా! బ్రహ్మవిదుండగు జనకభూపాలుని తనయవగు నీవు అయోనిజవగుటయే గాక శ్రీరామచంద్రుని యిల్లాలవైతివి. ఇట్టినీవచనంబులు ధర్మసంగతంబు లగుటయందు విచిత్రమేమున్నది? కాని మీ విషయంబున నించుకంతయైనను శ్రమపడ నక్కఱలేదు. మీరీగోదావరియందు సుస్నాతులై పిండప్రదానంబు గావించినచో నేను బ్రహ్మహత్యాత్రయవిముక్తుండనై స్వర్గగమనంబునకు సమర్థుండ నగుదును. ఓజానకీ! నీవు స్వకులోచితంబుగ సంభాషించితివి. కులకాంతలు భవసాగరతరణులు. ఈగౌతమీప్రసాదమున నాకుఁ బరసాధనంబుగావించుట యెంత!" అని సంకీర్తనంబుగావించెను.

శ్రీరామచంద్రుం డట్లే చేయుదు నని పిండప్రదానంబున కుద్యుక్తుం డయ్యెనుగాని భక్ష్యభోజ్యాదిపదార్థము లేవియు నాతని కచ్చట లభింపవయ్యెను. అప్పుడు లక్ష్మణుండు ,,అగ్రజా! ఇచ్చట నింగుదీఫలంబులు విశేషముగానున్నవి. వానిని గొనితెచ్చెదను. ఆపిండితోఁ బిండప్రదానము జేయవచ్చును." [illegible]యెను. ఆమాట విని శ్రీరాముఁడు గంగాతీరమునం దండ్రికిఁ బిండదానంబు గావించుట విధాయకంబైనను గారపిండితోఁ బిండదానము చేయవలసివచ్చెనుగదా యని మిగుల విచారించెను. అప్పు డాకాశవాణి ,, ఓరాజకుమారా! నీవెంతమాత్రమును విచారింపవలదు. నీవు ధనలోభంబు లేని ధర్మనిరతుండవు. ఐనను నీవిప్పుడు రాజ్యభ్రష్టుఁడవును, వనవాసివి నిర్ధనుండవునైయుంటివి. ఇట్టిస్థితిలో నీక్షేత్రంబున ద్రవ్యాభావంబునుగూర్చి నీవు

విచారించుట యుచితము గాదు. విత్తశాఠ్యంబునఁ గర్మంబు నిర్వర్తించుపాతకియే పతితుం డగును. మానవులు తమకు లభించునన్నంబును నివేదించుటవలననే దేవతలును దృప్తు లగుదు రని శాస్త్రంబులు చెప్పుచున్నవి." అని పలుకుటయు రాఘవుండు యథావిధిగ శ్రద్ధాయుక్తుండై యాక్షేత్రంబునఁ బిండదానంబు గావించెను. ఆపిండము భూపతితంబైనక్షణమునందే పితృశరీరము శివతీర్థంబునఁ బతితం బయ్యెను. ఈక్షేత్రము దర్శనమాత్రంబుననే మహాపాతకముల హరించు నని యప్పుడు రామభద్రునకు విశ్వాసము గలిగెను. అంతలోనే దశరథుండు తేజోమయదివ్యదేహముం దాల్చి దివ్యవిమానారూఢుండును, కిన్నరగణస్తూయమానుండునై వియత్పథంబున విరాజిల్లుచుండెను. ఆతనిచుట్టును విమానారూఢు లగుసకలదేవతలును బరివేష్టించి యుండిరి. అప్పుడాదేవగణమధ్యంబున నాదిత్యునివలె వెలుంగుచున్నతండ్రియగుదశరథుని శ్రీరామచంద్రుఁడు గుర్తింపనే లేకపోయెను. ఆతఁ డంజలిబద్ధుఁడై యాకసమువంకఁ జూచుచు ,, నాతండ్రియేఁడీ ? " అని ప్రశ్నింపఁ దొడంగెను.

అప్పుడు సీతాదేవికిని శ్రీరామునకును గూడ వినంబడునట్లు ,, రామభద్రా ! నీజనకుండు బ్రహ్మహత్యాత్రయవిముక్తుండై వెలుంగుచున్నాఁడు. అదిగో చూడుము ! ఆతని దేవత లెల్లరును స్వర్గమునకుఁ బిలుచుకొని పోవుచున్నారు." అని యాకాశవాణియు ,, ఓరామచంద్రా ! నీవు ధన్యుఁడవు. కృతకృత్యుఁడవు. నీతండ్రికి స్వర్గము లభించినది. తనపూర్వపురుషులను నరకమునుండి యుద్ధరింపఁగలమానవుఁడే ధన్యుఁడు. ఆసుకృతాత్మునిమూలమునఁ ద్రిలోకంబులు నలంకృతంబు లగును. వత్సా! సూర్యసన్నిభుండగు నీజనకునిం దర్శింపుము ! పూర్వ మీతఁడు సర్వసంపన్నుం డయ్యును బాపాత్ముండగుటచే దగ్ధ

ద్రుమంబుం బోలియుండెను. ఇప్పుడు నిష్కించనుండయ్యును సుకృతియుఁ జంద్రమౌళిసన్నిభుండు నై యున్నవాఁడు" అని ప్రబోధించిరి. అప్పుడు దశరథుండు పుత్రునింగూర్చి యాశీర్వాదాభినందనపూర్వకంబుగా "కుమారా! నీవు కృతకృత్యుండ వైతివి. నీకు శుభ మగుఁగాక! ఓయనఘా! నేను నీమూలమునఁ దరింపఁబడితిని. తల్లిదండ్రుల నుద్ధరించుతనయుఁడే లోకమునందు ధన్యుఁడు." అని వచించెను. అనంతరము దేవతలు తమకార్యసిద్ధికొఱకు "వత్సా! నీవు యథాసుఖంబుగ బ్రయాణంబు గావింపుము." అని యానతిచ్చుటయు రాముండు వారిం గాంచి "సురవరులారా! పితృవిషయంబున నేనింకను జేయవలసిన దేమైన నున్నచోఁ దెలుపఁగోరెదను" అని ప్రార్థించెను. అప్పుడు దేవతలు "కుమారా! ఈగంగవంటినదియు, నీవంటిపుత్రుఁడును, శివునివంటిదేవతయును, ఓంకారమువంటిమంత్రంబులును నీజగంబున లేవనియే చెప్పవచ్చును. నీవు పెద్దలకుఁ దీర్పవలసినవిధు లన్నియును దీర్చితివి. నీవంటి పుత్రునిం గాంచినపితృదేవతలు ధన్యులు. ఓమానదా! రామా! నీపితృదేవలందఱును దరించినారు. ఇఁక మీరందఱును యథాసుఖంబుగఁ బయనంబు సాగింపవచ్చును" అని ప్రబోధించిరి. దేవతలవచనంబులును, గౌతమీమాహాత్మ్యంబును గ్రహించి లక్ష్మణుండు విస్మితుండై సీతారాములం గాంచి "ఆహా! ఈగంగప్రభావ మెంతయద్భుత మైనది! త్రిలోకంబులయందును దీనితో సమానం బగునది లేదు. ఇట్టిత్రిలోకపావని యగుగంగను సందర్శించుటచే మనము ధన్యులము." అని పరమానందముతోఁ బలికెను. అనంతరము రాముండు ప్రహృష్టచిత్తుండై యందు శివప్రతిష్ఠ గావించి షట్త్రింశత్కళాశోభితుండగుశంకరుని సావధానంబుగాఁ బూజించి కృతాంజలిపుటుండై యిట్లని స్తుతియింపం దొడంగెను.

పురాణపురుషుం డగు శంభునకు నమస్కారము. అపారభావుం డగు సర్వజ్ఞునకు నమస్కారము. అవ్యయుం డగుపర దేవునకు, లోకగురుం డగు నుమాపతికి, దారిద్ర్యనివారకునకు, రోగాపహారికి, అచింత్యకల్యాణస్వరూపునకు, విశ్వోద్భవబీజరూపునకు, విశ్వస్థితిహేతునకు, విశ్వసంహారకారణునకు నమస్కారము. అవ్యయుం డగు గౌరీప్రియునకు, ఈశునకు, అక్షరునకు, చిద్రూపునకు, అమేయభావునకు, త్రిలోచనునకు, భవకారుణ్యాకరునకు, భవభయంకరునకు శంకరునకు సర్వదా నమస్కారము. సర్వాభీష్టప్రదాతకు, సోమేశ్వరునకు, ఉమేశ్వరునకు, వేదత్రయలోచనునకు, మూర్తిత్రయవర్జితునకు, సదసదతీతునకు, పుణ్యాత్మునకు, పాపహారికి నమస్కారము. మఱియు విశ్వహితరతుండును, హరుండును, విశ్వరక్షకుండును, సదసత్ప్రణేతయు, బహురూపియు, విశ్వపతియు, యజ్ఞేశ్వరుండును, హవ్యకవ్యస్వరూపుండును, లోకహితకరుండును, నాకుఁ బరమగతియు నగునీశ్వరునకు నమస్కారము. ఆరాధితుండై సమస్తవాంఛితంబులను బ్రసాదించు దేవునకు, దానప్రియునకు నాయిష్టదైవంబగు శర్వునకు నమస్కారము. సోమేశ్వరుండును, అస్వతంత్రుండును, విజయుండును, ఉమాపతియు, విఘ్నేశ్వరనందినాథుండును, పుత్రప్రియుండును, భవదుఃఖశోకవినాశకుండును, చంద్రధరుండును, గంగాధరుండును, ఉమాధరుండును, దేవవరుండు నగునీశ్వరునకు నమస్కారము. మఱియు నజాదీశపురందరాదిసురాసురులచే నర్చితుండును, పరదైవతంబును నగుమహాత్మునకు నమస్కారము. దేవీముఖవారిజంబు నీక్షించుటకై నేత్రత్రయంబుఁ గాంక్షించిన నాయిష్టదైవమునకుఁ బ్రణామము. మఱియుఁ బంచామృతములు, చందనము, ఉత్తమంబగు ధూపము, విచిత్రంబులగుపుష్పములు, వివిధఖాద్యములు, ఫలమూలాదులు మున్నగు నుపచారంబులచే వివిధమంత్రమూలంబున సంపూజితుం

డగుసీశోమదేవునకు సహస్రప్రణామంబులు.”

అని యిట్లు రాముండు సన్నుతించుటయు భగవానుండగు శంభుండు సాక్షాత్కరించి రామలక్ష్మణులంగాంచి ‘‘ మీకు శుభంబగుంగాక ! వరంబుల నర్థింపుఁడు ’’ అని యానతిచ్చుటయు రాముండు వృషభధ్వజు నుద్దేశించి ‘‘ సురోత్తమా ! నేను గావించిన యీస్తోత్రరాజంబు నెవ్వఁడు భక్తిపూర్వకంబుగాఁ బఠించి నీకు సంతుష్టింగూర్చునో యాతని కాక్షణంబ కార్యసిద్ధి యగుంగాక ! ఈస్తవంబును బఠించుచు నీక్షేత్రంబునఁ బిండప్రదానంబు గావించువారిపితృదేవతలు నరకలోకోత్తీర్ణులయ్యెదరుగాక ! వారందఱును దాపత్రయవివర్జితులై స్వర్గధామంబు నధిగమింతురుగాక ! ఇచ్చటఁ గావించిన స్నానమాత్రంబున మనోవాక్కాయజంబు లగుసకలకలుషంబులును నశించుఁగాక! ఇట భక్తిపూర్వంబుగఁ గావించినదానం బణుమాత్రంబైనను, అక్షయఫలదం బగుఁగాక! ఇట్లనుగ్రహింపవలయును ’’ అని ప్రార్థించెను. శంకరుండు నట్లే యగు నని శ్రీరామచంద్రు ననుగ్రహించి యంతర్ధానంబు నేయుటయు సీతాలక్ష్మణసహితుం డగురాఘవుండు గౌతమీమూలంబుదిక్కుగాఁ బయనంబు సాగించెను.

ఓనారదా ! అప్పటినుండియు నీతీర్థము రామతీర్థంబనునామంబున వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. మార్గమధ్యమున లక్ష్మణునిహస్తమునుండి బాణము పతితంబైనస్థానము బాణతీర్థంబయ్యెను. ఈతీర్థముకూడ సర్వాపద్వినివారకమైనది. సౌమిత్రిస్నానము చేసి శివార్చనంబు గావించినచోటు లక్ష్మణతీర్థంబయ్యెను. అట్లే సీతాతీర్థంబును సముద్భూతంబైనది. ఈరెండుతీర్థంబులును బహుపాపభంజకంబులు. ఎవ్వనిచరణసంగంబుచేఁ త్రైలోక్యపావనియగుగంగ యుదయించెనో యట్టిశ్రీరామచంద్రుఁడు స్వయముగా నవగాహనంబుగావించినతీర్థమునకుఁగలగౌరవ

ము వర్ణనాతీతముగాదా ? అయినను చెప్పవలసివచ్చినది. శ్రీరామతీర్థం బువంటియుత్తమతీర్థము మఱియొందును లేదు.

పుత్రతీర్థాదివర్ణనము.

పూర్వకాలంబున దేవాసురయుద్ధంబునందు దితిజులును, దనుజులును క్షీణించి యాదితేయులకే సర్వవిధములఁ బ్రాధాన్యలాభంబు గలిగెను. అప్పుడు దితి పుత్రవియోగదుఃఖపీడితయై సవతి యగునదితి యెడల నసూయతో దనువుచెంతకుంబోయి “భద్రా! మనయిరువురి సంతానమును వినష్టంబైనది. ఏమిచేయుదుము! లోకంబునఁ గర్మమే బలవంతమైనది గదా! అదితిసంతతి యంతయు సర్వసంపత్సమృద్ధమై రాజ్యము, యశము, విజయమును గలిగి విరాజిల్లుచున్నది. మనకందఱకును సమానభర్తృత్వమున్నను, ధర్మకర్మగుణంబులయందు సమత్వమున్నను అదితిబిడ్డలీవిధముగా సమున్నతిం గాంచుటంగాంచి నేను బ్రదుకఁజాలకున్నాను. ఈదుఃఖముచే నేను కృశించిపోవుచున్నాను. అంతటిభాగ్యవతియగునదితిం గాంచి దావానలంబుచేతనుంబోలె నాహృదయము దహించుకొనిపోవుచున్నది. సవతిసౌభాగ్యమును స్వప్నమునందైనను జూడఁజాలకున్నాను” అని యీవిధముగా నిట్టూర్పులు విడుచుచు మ్లానవదనయై దితి వచించుచున్నసమయంబున నారదుండటకు వచ్చి యకాంతలిరువురిచేతను బూజితుండై యించుక విశ్రమించి వారినుద్దేశించి మనోజ్ఞవచనంబులతో “రమణులారా! మీరిట్లు విచారించుట యుచితము గాదు. సకలప్రాణములును దమయభీష్టములను బుణ్యమూలముననే పడయఁగలుగుచుందురు! దాని నుపాయమును మహానుభావుండగుకశ్యపప్రజాపతియే మీకుఁ దెలుపఁగలఁడు” అని బోధించెను.

అప్పుడు తనువు దితిం గాంచి ,,అక్కా! ఆత్మగుణంబుచే భర్త యగుకశ్యపునిఁ బరితుష్టుం గావింపుము. ఆతఁడు సంతుష్టుం డైనచో సకలాభిమతంబులును లభించును." అనియెను.ఆమాట విని దితి యట్లే చేయుదు నని చెప్పి యప్పటినుండి యనేకవిధంబులగు సపర్యలచే భర్తను సంతృప్తుం గావింప నారంభించెను. ఇట్లుండ నొకనాఁడు కశ్యపుండు దితింగాంచి ప్రసన్నుండై వరంబు గోరుకొమ్మని యానతిచ్చుటయు దితి విస్మయాన్వితయై ,,ఓసురేశ్వరా! ఎవ్వనిజననంబువలన నేను వీరపుత్రిణిం గాఁగలనో యట్టి సర్వలోకవిజయుండును, సర్వలోకనమస్కృతుండును, బహుగుణాన్వితుండు నగుపుత్రుని నాకుఁ బ్రసాదింపవలయును" అని ప్రార్థించినంతనే కశ్యపుండు ,,తథాస్తు" అని ,,ఓదేవీ! నేను నీకొకపుణ్యవ్రతంబు నుపదేశించెదను. ద్వాదశాబ్దంబులు నీవావ్రతపాలనంబు గావించితివేని యదిమహాఫలదంబు కాఁగలదు. ఆవ్రతశేషంబున నేను వచ్చి నీకు సత్సంతానంబును బ్రసాదించెదను. అప్పుడు నీకోరిక సిద్ధించును. నిష్పాపత్వమును సాధించినచో మనోరథములు సిద్ధించును." అని బోధించుటయు దితి సంతుష్టచిత్తయై పతివలన వ్రతోపదేశంబు గాంచి తదనుష్ఠానంబునఁ బ్రవృత్తయై పతిచెప్పినవిధంబున సమస్తకర్మములను యథావిధిగ నిర్వర్తించుచుండెను. ఈజగంబునఁ దీర్ఘసేవ, సత్పాత్రదానము, వ్రతాచరణము మొదలగుసత్క్రియలు గావింపనివారికి మనోరథసిద్ధి యెక్కడిది?

ఇట్లు దితి వ్రతపాలనంబు గావించుటయుఁ గశ్యపుండు ప్రసన్నుండై వచ్చి యామెకు గర్భంబుఁ బ్రసాదించి ,,ఓశుచిస్మితా! తపోనిరతులగు మునులకుఁగూడ నవహేలావశంబునఁ గర్మవైకల్యంబు హేతువుగా నభీష్టంబు లభింపకపోవుచుండును. కావున నీవు నింద్యకార్యంబులు విసర్జించి యుభయసంధ్యలయందు శయనంబును, గమనం

బును, తూలింబును, జృంభణంబును, ముక్తకేశిమైయుండుటను గావింప కుండవలయును. సంధ్యలయందు భూతసముదయం బెటునటుఁ జరించు చుండుఁగావున నవ్వు నొకవేళ నవ్వువచ్చినచో ముఖాచ్ఛాదనంబు గా వించుకొని హసించుట కర్తవ్యము. సంధ్యాకాలంబున గృహాంతిదేశంబు నం దెప్పుడును నిలువఁగూడదు. దివారాత్రులయం దెప్పుడైనను రోలు, రోకలి, చేట, పీట, మొదలగువానిని దాటఁగూడదు. ఉత్తర శీర్షంబుగ నెప్పుడును శయనింపఁగూడదు. విశేషించి సంధ్యాసమయం బున మిథ్యావచనంబు లాడుటయు, బరగృహంబులకుఁ జనుటయుఁ దగదు. నిజకాంతునిదక్క నన్యపురుషు నెన్నఁడు నిరీక్షింపఁజనదు. నీవీ నియమంబులను యథావిధిగ నిర్వహింపఁగలిగినచో నీకుఁ ద్రిలోకైశ్వ ర్యభాజనుం డగుపుత్రుం డుదయింపఁగలఁడు'' అని బోధించెను.

లోకపూజితుండగుతనభర్త బోధనంబు లాలించి దితియు నట్లే చేసెదనని యంగీకరించెను. అంత గశ్యపుం డటనుండి వెడలిపోయెను. క్రమముగా దితి గర్భము ప్రవృద్ధం బగుచుండెను. ఈరహస్యం బంతయు మయదానవునకుఁ దెలిసెను. ఆతని కింద్రునితో మిగుల సఖ్యంబు గల దు. అందుచే నాతఁ డెల్లవిషయములు నింద్రునకు నివేదించెను. మిత్రుం డనిన నపాయత్రాసవర్జితం బగువిశ్వాసైకభవనంబు గదా! బహుసు కృతవిశేషంబునఁగాని యట్టిమిత్రుండు లభింపఁడు.

అని బ్రహ్మదేవుండు చెప్పుటయు నారదుండు ,,మహాత్మా! మయదానవుండు నముచిభ్రాతగదా! అట్టినముచిని వధించిన యింద్రుని తో నాతనికి మిత్రత్వం బెట్లు కలిగినది?'' అని ప్రశ్నించుటయు బ్రహ్మ యిట్లు చెప్పందొడంగెను. పూర్వము బలవంతుం డగు నముచి దైత్య చక్రంబున కధీశ్వరుండై యింద్రునితో మహాభయంకరం బగువైర మును గల్పించుకొని యొకప్పుడు మహారణంబున మహేంద్రుని విజితు

సిం గావించెను. అట్లు పరాజితుండై యింద్రుండు పాఱిపోవుచుండ సూరుం డగునముచి యాతని వెంబడించెను. ఆతనిం గాంచి శతక్రతుండు భీతుండై యైరావతంబును బరిత్యజించి జలఫేనమధ్యంబున దాఁగికొనియెను. ఐనను నముచి తనయన్వేషణంబు విడనకుండుటచే శచీవిభుం డాతని ఫేనంబు చేత ప్రబలాఘాతంబు గావింప నారంభించెను. ఆఫేనాహతిచేతనే తుదకు నముచికి వినాశంబు ఘటిల్లించెను. అనంతర మాతనితమ్ముఁడగుమయుం డను భ్రాతృహంత యగుమహేంద్రుని వినాశంబుగోరి తపంబు సేయ నారంభించెను. అతండు విష్ణుదేవు నారాధించి యద్దేవునివలన ననేకవరం బులం గాంచి తత్ప్రభావంబువలన దేవతల కతిభయంకరంబు లగుననేక మాయల నెఱింగి యతిదాతయు, సదాలాపియు నై యుండెను. అతఁడు నిరంతరము నగ్నిదేవుని, బ్రాహ్మణులను బూజించుచుండెను. కొంతకా లంబున కాతండును దేవేంద్రునిజయించు నుద్దేశముతో సర్వశ్రేష్ఠుండై తత్కాలంబున వందిజనస్తూయమానుండగుచు నర్థుల కనేకవిధంబుల ధనవితరణంబు గావించుచుండెను. ఆసంగతి వాయుదేవునివలనఁ బురు హూతుం డెఱింగి మాయామయుం డగుమయు నెట్లయిన మాయచేతనే పరాజితునిం గావింపవలయుననుద్దేశముతో విప్రవేషంబుదాల్చి యాత నిచెంతకుం బోయి దర్శించి ,, ఓయాచకపాలకా ! నేను యాచకుండను, నాయభీష్టంబు దీర్పుము ! నీవు దా... దిలకస్వరూపుండ వని విని సద్బ్రాహ్మణుండ నగునేను నీదర్శనంబునకు వచ్చితిని. ” అని మాటిమా టికిని బ్రార్థింపనారంభించెను. అది విని మయుం డాతఁడు బ్రాహ్మణుం డనియే భావించి ,, ఓయీ ! నీకేమికావలయునో కోరుకొనుము. అర్థి యెదుట నిలిచి యుండఁగా సాధువులగుదాతలు వారికోరికలకొలఁదిగొప్ప తనములంగూర్చి సంశయింపఁబోరు. ” అని చెప్పుటతోడనే యింద్రుం డు ,, అయ్యా ! నేను మీతోడి స్నేహమునుగోరివచ్చితిని. ” అనియెను.

ఆమాట విని మయుఁడు “ఓ ద్విజోత్తమా! ఇందువలన నీకుఁగలుగు లాభమేమి?” అనియెను. “నీతో వైరములేకుండుటయే నాకు లాభము. నీకు శుభమగుఁగాక!” అని యింద్రుండు ప్రత్యుత్తర మిచ్చుటయు మయుండు నీవెవ్వఁడవో సత్యము వచింపుమనియెను. ఇంద్రుం డప్పుడు తనసహస్రాక్షమూర్తిం బ్రదర్శించెను. అది చూచి మయుండు విస్మితుండై “ఇదేమి! వజ్రపాణియగు మహేంద్రుఁడా? ఓసఖా! ఇట్టికార్యము నీవంటివాని కయోగ్యమైనది.” అనియెను. అప్పు డింద్రుండు మయు నాలింగనంబు గావించుకొని “మిత్రమా! బుద్ధిమంతు లగువా రేవిధముచేనైను గార్యసిద్ధి గావించుకొందురు” అని చెప్పెను. అదిమొదలుగా వారిరువురును బరమమిత్రులైరి. అంతటినుండి మయుండు మహేంద్రహిత నిరతుండై యుండెను.

ఇట్లు మయుండు దివిజపతిభవనంబునకుం జని దితివృత్తాంతంబు సకలంబు నివేదించుటయు సురేశ్వరుండు మాయావి యగుమయుం గాంచి ఇప్పుడు మనకుఁ గర్తవ్యం బేమని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు మయుం డాతనికి మాయాప్రదానంబు గావించెను. అంత నింద్రుండు ప్రహృష్టుండై “దీనివలన నేనేమి చేయవలయును” అని ప్రశ్నించుటయు మయుండు “నీవిప్పు డగస్త్యాశ్రమంబునకుం బోయి యట గర్భిణియైయున్న దితిం దర్శించి యామెకు సపర్యలం గావించుచు నటఁ గొన్నిదినంబులుండుము. అవకాశము చూచుకొని వజ్రపాణివై యామెగర్భంబునఁ బ్రవేశించి యాపిండము నీకు వశీభూతంబును, మృతంబునగునంతవఱకు నీ వజ్రముతో భేదింప నారంభింపుము. అట్లయినచో నీకు శత్రుం డగువాఁడు జనియింపఁబోఁడు” అని చెప్పెను. ఇంద్రుండు నట్లే చేసెద నని చెప్పి మయున కనేకసత్కారంబులఁ గావించి యేకాకియై వినీతవేషంబున విమాత యగుదితిచెంతకుం బోయి సరళమార్గంబున నామెకుఁ

బరిచర్యలం గావించుచుండెను. అతనిమరుద్దేశమును దితిదేవిగాని గర్భస్థపిండముగాని తదితరులెవ్వరుగాని గ్రహింపఁజాలకపోయిరి.

సహస్రాక్షుండును దితిగర్భంబునఁ బ్రవేశించు కోరికతోఁ జాల కాల మచ్చట నివసించియుండెను. కాని యాతని కెట్టియవకాశమును లభింపలేదు. ఇట్లుండ నొకనాఁడు దితిదేవి సంధ్యాసమయంబున నుత్తర శిరంబుగా శయనించి నిద్రించుచుండ నిదియే తగినసమయమని యింద్రుండు కులిశహస్తుండై యామెగర్భంబునఁ బ్రవేశించెను. అప్పుడు గర్భస్థబాలుం డాతనిం గాంచి నిర్భయముగా ‘‘ఓవజ్రపాణీ! నన్నేల రక్షింపఁగూడదు? నేను నీకు సహోదరుఁడను గానా? నన్నేల చంపఁ దలఁచెదవు? ఓమహాబాహూ! యుద్ధక్షేత్రంబునఁ గాకుండ నితరస్థలంబున మారణంబు గావించుటకంటె మహాపాతకం బేదియును లేదు. ఓ శక్రా! నేను గర్భమునుండి నిర్గతుండనైనంతనే నీతో యుద్ధము చేసెదను. అంతేకాని యిచ్చట నన్ను వధించుట నీవంటివాని కుచితము గాదు. నీవు శతక్రతుఁడవు; సహస్రాక్షుఁడవు; శచీవిభుఁడవు; పురందరుఁడవు; వజ్రపాణివి; సురేంద్రుఁడవు—ప్రభూ! ఇట్టినీ వింతటినీచకృత్యముం గావించుట తగదు. నీవు నిశ్చయముగా యుద్ధకాముఁడవైతివేని నేను గర్భమునుండి వెలువడునట్టి యుపాయముం గావింపుము. ఇట నుండి వెడలిపొమ్ము! మహాత్ములగువారు విపన్నమగ్నులయ్యును దుష్టాచారవ్యవృత్తులు గాఁజాలరు. నేనజ్ఞానుఁడను; అశస్త్రుఁడను; ఇచ్చట నాకాయుధసంగ్రహంబునకుఁగూడ నుపాయంబులేదు. ఇట్టియవస్థలో నోవజ్రపాణీ! నీవు విద్యావంతుఁడవైయుండియు నన్నుఁ జంప వచ్చితివా. నీకు సిగ్గులేదా? కులీనులగువా రెన్నఁడును గర్హితకర్మంబుల నాచరింపరు. ఇట్టినన్నుఁ జంపుటవలన నీకెట్టి పౌరుషము లభించును. ఎట్టి కీర్తి కలుగునని యాసించితివి? గర్భస్థులగుభ్రాతలను జంపుదురాత్ము లె

స్వరైన నుండురా? అన్నా! నీకు నాతో యుద్ధము చేయవలయునని వాంఛయే యున్నదో—'' అని చెప్పుచు నా బాలకుండు పిడికిలి బిగించి యింద్రునిపైకి లంఘించెను. అప్పు డింద్రుం డుగ్రుండై తనకులిశంబుచే నాతనిసప్త ఖండంబులుగావించెను. క్రోధాంధులగులోభులకుదయయనునది యుండదుగదా! అంతమాత్రముచే నాగర్భము మరణింపక యాఖండములు ,, అన్నా! మేము నీసోదరులము '' అని వచింప నారంభించెను. శక్రుం డామాటలను లక్ష్యము చేయక యందొక్కొక్క ఖండము నేడే సితునియలుగా ఖండింపఁదొడంగెను. ఆశకలంబు లన్నియు నైకకంఠ్యముగా ,, శతక్రతూ! మేము మాతృగర్భస్థులము; నీతమ్ములము; మమ్ము వధింపవలదు.'' అని వాపోవఁదొడంగెను. ద్వేషవిధ్వస్తహృదయు లగువారిచిత్తంబునఁ గరుణకుఁ దావుండదుగదా! ఇంద్రుం డీవిధంబుగా నిష్కరుణుండై యాగర్భస్థపిండమును నలువదితొమ్మిదిఖండంబులు గావించినను ఆశకలంబులు మరణింపక సజీవంబులై కరపాదాదిచిహ్నంబులతో నేకాకృతిం దాల్చి యేడ్చుచుండెను. వానింగాంచి సురపతి విస్మితుండై ,, మారుత, మారుత '' అని ప్రబోధింపఁదొడంగెను. అక్కారణంబుననే వారందఱును మారుతులైరి. అక్కుమారులు మిగులబలవంతులు, నోజస్వంతులు నై యుండిరి. వారట్లు గర్భమధ్యమునందే యుండి శక్రునకై భయపడక తమతల్లి కాశ్రయభూతుం డగునగస్త్య మునీంద్రు నుద్దేశించి ,, ఓమునీంద్రా! మాతండ్రి నీకు భ్రాతయైయుండెను. అతఁడు నీతోడిస్నేహము ప్రశంసనీయం బని తలంచెను. నీకును మాయందుఁగలప్రేమ యపారమైనది. ఇదిగో! చూడుము! ఈవజ్రపాణి చండాలుండైనను జేయఁజాలని దుష్కృత్యముం గావించుచున్నాఁడు.'' అని విన్నవించిరి.

ఆగస్త్యుం డీయార్తాలాపం బాలకించి ససంభ్రముండై యచటికి

వచ్చి గర్భవేదనావ్యథిత యగుదితిని సంబోధించి యూఱడించి శతక్రి తునిమెడలఁ గుపితుండై “ఓయింద్రా! నీవెల్లప్పుడును రణరంగముల యందు శత్రువులకు వెన్నుచూపెదవు గాక! అట్లు రిపులకు వెన్నిచ్చు యోధునిజీవితముకంటె మరణమే యుత్తమమైనదిగదా!” అని శపించెను. అప్పుడు దితియు నీవృత్తాంతం బంతయు గ్రహించి “ఓరీసహస్రాక్షా! నీవు పురుషోచితం బగుకార్యంబు గావింపలేదు. అందుచే నీవు స్త్రీజనపరిభవంబున రాజ్యభ్రష్టుండ వయ్యెదవు గాక!” అని శపించెను. ఇంతలోఁ గశ్యపుం డచ్చటికి వచ్చుటయు శక్రుండు దితిగర్భంబుననే యుండి భయప్రకంపితుండగుచు “తండ్రీ! నేనగస్త్యభయంబునను, దితిభయంబునను గర్భమునుండి వెలువడఁజాలకున్నాను.” అని విన్నవించెను. కశ్యపుం డప్పుడు తనపుత్త్రునిదారుణకర్మంబును, గర్భవాసంబును, దిత్యగస్త్యులశాపంబును గ్రహించి వ్యథితహృదయుండై యింద్రునుద్దేశించి “కుమారా! వెడలిరమ్ము! ఎంతకుత్సితకర్మముం గావించితివి. సత్కులోత్పన్ను లగువా రిట్టిపాపమును మనసునందైనఁ బెట్టుకొనఁజాలరు” అనిన నింద్రుండు లజ్జితుండై దితిగర్భంబు వెలువడి వచ్చి తండ్రియెదుటఁ దలవంచికొని నిలువఁబడియెను. ఆకారణముం బట్టి యే పుణ్యపాపకర్మంబులు ప్రకటితంబు లగుచుండును గదా!

అప్పు డింద్రుండు తండ్రిం గాంచి “మీ రిప్పుడు చెప్పినట్లు చేసెదను. అందుల కెట్టిసంశయంబును లేదు” అనియెను. అంతఁ గశ్యపుండు లోకపాలకసహితంబుగా సకలదేవతలును దన్నుఁ బరివేష్టింప బ్రహ్మచెంతకుం బోయి సకలవృత్తాంతంబును నివేదించి దితికి గర్భశాంతియు, నింద్రునకు శాపమోచనంబును, గర్భస్థబాలకుల కాతనితోడి మైత్రియు నక్కుమారులకారోగ్యంబును, సహస్రాక్షునకు దోషచ్యుతియు, నగస్త్యునిశాపంబునకుఁ బరిహారంబును గటాక్షింపవలయు ననిప్రా

ర్థించుటయుఁ బద్మగర్భుండు ,, ఓకశ్యపప్రజాపతీ ! నీవిప్పుడు వసులోక పాలగణసహితంబుగా నింద్రుని గౌతమీతటంబునకుఁ గొనిపోయి యందు స్నానంబు చేయించి యీశ్వరస్తవంబు సేయింపుము. అమ్మహాదేవునియనుగ్రహంబున సకలశుభంబులును జేకూరఁగలవు. ” అని యానతిచ్చెను. కశ్యపుండు నాకుణాంబ వారిందోడ్కొని గౌతమికిం జని బ్రహ్మవచనప్రకారంబు గావించెను. పుణ్యనదియగు గౌతమియు కరుణాకరుం డగు శివుండును సర్వదుఃఖాపనోదనంబునకుఁ బ్రసిద్ధులుగా శాస్త్రంబులు గీర్తించుచున్నవి. అప్పుడు కశ్యపుండు మహాదేవు నిట్లని వినుతింపం దొడంగెను. ,, ఓదేవేశా ! శంకరా ! రక్షింపుము. లోకనమస్కృతా ! పావనా ! పన్నగభూషణా ! వాగీశా ! రక్షింపుము. ధర్మస్వరూపా! వృషధ్వజా! వేదత్రయలోచనా రక్షింపుము. గోఘరుండవు, లక్ష్మీశుండవు, గజచర్మాంబరుండవు, శర్వుండవు, సోమార్కభూషణుండవు, త్రిపురఘాతివి, యజ్ఞేశ్వరుండవు, సోమేశ్వరుండవు, అభీష్టప్రదాయకుండవు, కారుణ్యనిలయుండవు, మంగళదాయకుండవు, సర్వభూతప్రభవుండవు, పాలకుండవు, వాసవుండవు, భాస్కరుండవు, విత్తేశ్వరుండవు, బ్రాహ్మణనమస్కృతుండవు, విశ్వేశ్వరుండవు, సిద్ధేశ్వరుండవు, పూర్ణుండవు, కృపాసింధుండవు, నగునీవు మాయెడలఁ బ్రసన్నుండవగుము. ఓపరమేశ్వరా ! ఘోరంబగుసంసారం బనుకాంతారంబునఁ జరించుచుండు సకలజీవులకును నీకంటె దిక్కెవ్వరున్నారు ? అట్టినీకు నమస్కారము ” అని ప్రార్థించెను.

అంతలో వృషభధ్వజుండు కశ్యపునకు సాక్షాత్కరించి వరంబు గోరుకొమ్మనియెను. అప్పుడు కశ్యపుండు వినీతభావంబున నింద్రునిచర్యయంతయు నివేదించి శక్రశాపంబును, అతనిపాపంబును, భావిరాజ్యవినాశంబును, దనపుత్రులలోని పరస్పరవైరంబును, శమించునట్లు ప్రా

క్షించెను. అంత శివుండు ప్రసన్నుండై దితిదేవిని, అగస్త్యమునీంద్రుని నుద్దేశించి ,, ఓదితీ ! నీకుమారులందఱును మరుత్తులు గాఁగలరు. వారందఱు నింద్రునకు మిత్రులును యజ్ఞభాగులును నగుదురు. యజ్ఞంబులయం దింద్రునకు భాగంబిచ్చునప్పుడు ముందుగా మరుద్గణంబులకు భాగంబు కల్పితం బగుఁగాక ! ఈమరుద్గణసహితుం డగునింద్రుని శత్రువు లెవ్వఁడును జయింపఁజాలరు. కేవల మింద్రుఁడే విజయుండు గాఁగలఁడు. ఓకశ్యపా ! నీవు సుఖంబుండుము. ఇంతటినుండి భ్రాతృహత్యకు వొరకొను పాపాత్ములకు వంశవిచ్ఛేదంబును, మాటిమాటికి విపన్నిమగ్నతయుఁ దటస్థించుచుండుఁగాక!'' అని యానతిచ్చి యీశ్వరుం డగస్త్యుంగాంచి ,,మునీంద్రా! నీవీయింద్రునియెడలఁ గోపంబు నుపసంహరింపుము. ఓమహాప్రాజ్ఞా! శాంతింపుము! ఈమరుత్తు లమరు లగుదురుగాక!'' అని చెప్పి శివుండు మఱియును ప్రసన్నచిత్తముతో దితిం గాంచి ,, ఓదేవీ! నీవు త్రైలోక్యైశ్వర్యమండితుం డగు నొకపుత్రుండు గావలయునని కోరి పుణ్యవ్రతాచరణంబు గావించితివి. అట్టినీకోరిక యిప్పుడు సఫలం బైనది. శుభదర్శనులును, బలవంతులును, శూరులును, విశిష్టగుణవంతులు నగుబహుపుత్రులు నీకు లభించి యున్నారు. కావున నీవింక విచారింపవలదు. ఓసతీమణీ! నీకింకను గావలసినదేమైన నున్నచో వర్ణింపుము'' అని యానతిచ్చుటయు దితిదేవి కృతాంజలియై మహాదేవునకు నమస్కారంబుఁ జేసి ,,ఓసురపూజితా! లోకమునఁ దల్లిదండ్రులలో విశేషించి తల్లికే పుత్రదర్శనము ప్రియకరమైనది. అట్టిసతిలో శౌర్యవిక్రమహావసంపన్నుఁడగు సత్పుత్రుఁ డుదయించినచో దల్లి కెంతసంతోషమో చెప్పవలయునా? అట్టిబహుపుత్రులను నాకుఁ బ్రసాదించిన నీ కృపామహిమ నెంతనివర్ణింపఁగలను? ఈనాబిడ్డలు నీకరుణచే బలవంతులును, విజయులు నగుదు రనుట కెట్టిసంశయమును లేదు. అగస్త్యును

గ్రహంబునను, గంగాప్రసాదంబునను నాతిసయులు కశ్యపునివాత్సల్యం బును, మహేంద్రునిసౌభ్రాతృత్వంబును బడయుదురు గాక! ఓదేవా! నీవు మాకుఁ బ్రసన్నుండ వైనయెచ్చోటు శుభమయంబు గాకుండు నా? దేవా! నేనిట్లు కృతార్థురాల నైతిని. అయినను భక్తివశంబున నొక్కవిన్నపంబు గావించుకొనుచున్నాను. నామాట మన్నించి జగన్మం గళంబు గావించున ట్లనుగ్రహింపవలయును" అని ప్రార్థించెను.

శివుండును బ్రసన్నుండై నీయభిప్రాయంబు దెలుపుమని యడుగ కాశ్యపునిభార్యయు నప్పుడు దితి మరల "ఓజగద్విధాతా! శివా! సురవందితా! ఈజగంబునకు సంతతి యనునదియే దుర్లభమైనది. విశే షించి తల్లికే యది ప్రియకరమైనది. అది పుత్రసంతానమైనచో నిఁకఁ జెప్పవలసిన దేమి? ఆపుత్రుండు గుణవంతుఁడును, శ్రీమంతుఁడును, ఆయుష్మంతుండు నైనచో నిఁక స్వర్గంబుతోడను, బ్రహ్మపదంబుతో డను బ్రయోజనం బేమున్నది? ఇహపరసుఖాభిలాషులగు నెల్లవారును గుణవంతుఁ డగుపుత్రునే యభిలషించుచుందురు. కావునఁ నోసర్వే శ్వరా! లోకకల్యాణార్థమై యీక్షేత్రంబున స్నానంబు గావించువారికిఁ బుత్రప్రాప్తి యగునట్టిసంధానంబు గావింపుము." అని ప్రార్థించెను.

అది విని శంకరుండు "దేవీ! అపుత్రకత్వమనునది మహాపాప మునకు ఫలము. ఇచ్చట స్నానము చేసినంతనే పాపనాశనం బగును. ఇందు మునింగి సత్పాత్రదానపూర్వకంబుగా నీస్తోత్రమును బఠించు వానికిఁ బుత్రప్రాప్తి యగును. మూఁడుమాసంబు లేకవేళగా స్నానదా నంబులు గావించువారికిఁ గోటిసంతసంతానము లభించును. అపుత్రిక యగురమణి యిందవగాహనంబు గావించి పుత్రవతి యగును. ఋతు స్నానాంతంబున నిందుమజ్జనంబాడుమానిని బహుపుత్రవతి యగును. గర్భవతియగుకాంత భక్తిపూర్వకంబుగా ఫలంబులతోఁ గాని, తిలలతోఁ

గాని యిందు స్నానంబు చేసి నన్ను సందర్శించి నాస్తోత్రంబు బఠించి నచో నామెకు' శక్రతుల్యుండగుతనయుం బడయింపఁగలఁడు. పితృ దోషంబుచేఁగాని, పత్నీదోషంబుచేఁగాని, ధనాభావంబుచేఁగాని, మఱి యేకారణంబుచేఁగాని సంతానంబు వడయఁజాలనివా రీక్షేత్రంబున విధి విహితంబుగాఁ గ్రంకి పితృదేవతలకుఁ బిండప్రదానంబు చేసి స్వల్ప మాత్రంబైనను స్వర్ణదానం బొనరింపఁగలిగినచోఁ దప్పక పుత్రవంతు లగుదురు. న్యాసాపహారులును, రత్నహర్తలును, పితృకర్మవిహీనులును నగువారుసూడ వంశవృద్ధిం గాంచఁగలుగుదురు. ఈతీర్థసేవనంబున జీవు లకందఱకును శ్లాఘ్యం బగుసంతానంబు గలుగును. నియతవ్రతులై యీదితిగంగాసంగమంబున స్నానంబాచరించి తీరంబునఁగల యనాది మూర్తియు, అజరుండును, అపారుండును, సదానందవిగ్రహుండును, దేవర్షిసిద్ధసాధ్యయోగీశ్వరాదిసేవితుండును, అనామయుండును జ్యోతిర్మ యుండును, లింగాత్మకుండును, ప్రభుండును నగుసిద్ధేశ్వరమహాదేవుని యథాశక్తి నుపచారాదులచేఁ బ్రతిదినంబును భక్తిపూర్వకంబుగఁ బూజించుచుఁ జతుర్దశి, అష్టమిమొదలగుతిథులందు బ్రాహ్మణులకు సువర్ణదానంబు చేయుచు నన్నసంతర్పణంబుసేయునాఁడు శతపుత్రవం తుండును సకలార్థసిద్ధుండునై యంతంబున శివసాయుజ్యంబు నందఁగ లఁడు. మఱియు నెవ్వఁడైనను, ప్రస్థానంబునందైనను ఈస్తోత్రంబుఁ బఠించినచోఁ బుత్రవంతుం డగును " అని యానతిచ్చెను.

అప్పటినుండియు నాతీర్థము పుత్రతీర్థంబనువిఖ్యాతిం గాంచెను. అందలి స్నానదానాదులు సర్వకామప్రదంబులు. అచ్చట మరుద్గణం బులతో నింద్రునకు మిత్రత్వంబు గలిగినచోటు మిత్రతీర్థంబనియు శక్రుండు నిష్పాపుండైనచోటు శక్రతీర్థంబనియు, శక్రునకు లక్ష్మీలా భంబగుతావు గమలాతీర్థంబనియుఁ బ్రకీర్తితంబు లయ్యెను. ఈసకలతీర్థ

బులను సర్వాభీష్టప్రదంబులు. భగవానుండగు శివుండు దితిప్రభృతులకు సర్వంబును మీప్రార్థనానురూపంబుగ నగు నని యానతిచ్చి యంతర్హితుం డయ్యెను. పిమ్మట నందఱును దమతమనివాసంబులకుం జనిరి. గౌతమీతీరంబునందిట్టిపుణ్యతీర్థములు లక్షలకొలఁది విరాజిల్లుచున్నవి.

—• యామ్యాదితీర్థవర్ణనము •—

ఈయమతీర్థము పితృగణంబులకుఁ బ్రీతికరంబును, దృష్టాదృష్టం బగునిష్టసాధకంబును, సర్వదేవర్షి సేవితంబును, సర్వపాపవినాశకంబునై విరాజిల్లుచుండును. పూర్వకాలంబున అనుహ్లాదంబను బలవంతంబగు నొకకపోతంబు గలదు. దానికిఁ గామరూపిణి యగు హేతి యను కపోతి భార్యయై యుండెను. అనుహ్లాదుండు మృత్యువునకుఁ బౌత్రుండును, హేతి దౌహిత్రియు నై యుండిరి. కాలక్రమంబున నాదంపతుల కనేక పుత్రపౌత్రు లుదయించి వర్ధిల్లుచుండిరి. ఉలూకుం డనుపక్షిరాజు వారికి శత్రువై యుండెను. అతనిసంతానం బంతయు నాగ్నేయనామంబున విఖ్యాతం బైయుండెను. వారందఱును మిగుల బలవంతులు.

ఆయిరుతెగలవిహంగంబులకును జిరకాలంబువఱకును వైరంబు ప్రవర్తిల్లుచుండెను. గంగానదికుత్తరతీరంబునఁ గపోతసంతతియు, దక్షిణ తీరంబున నులూకసంతతియు వాసము చేయుచుండెను. పరస్పరవిరుద్ధంబు లగునాపక్షిసంఘము లెప్పుడును బోరాడుచునే యుండెను. పుత్రపౌత్రసేనాపరివృతులై వారిట్లెంతకాలంబు మహారణంబు గావించినను నం దెవ్వరికి నెన్నఁడును జయంబు లభించుట లేదు. అనంతరము కపోతము యమునిగూర్చియుఁ బితామహుం డగుమృత్యువుంగూర్చియు నారాధనంబు గావించి యామ్యంబులగు నస్త్రంబులను సంపాదించి సర్వాధికసామర్థ్యంబు సంపాదించెను. ఉలూకంబును అగ్నిదేవునుపాసించి

మహాబలసంపన్నం బయ్యెను. ఇట్లు యమాగ్నులవలన వరప్రాప్తు లగు నయ్యిరుతెగలవారును మదోన్మత్తులై మరల నతిభీషణంబగు మహారణం బు గావింప నారంభించిరి. అప్పుడు కపోతముపై నులూక మాగ్నే యాస్త్రముం బ్రయోగించెను. కపోతంబును శత్రువుపై యమపాశం బును, దండంబును, మృత్యుపాశంబునుగూడఁ బ్రయోగించెను.. అప్పు డు భయావహం బగునయ్యాహవంబు పూర్వకాలంబున నాడీబకసంగ్రా మంబును బోలి యుండెను.

అప్పు డులూకప్రయుక్తంబు లగుమహానలజ్వాలలచేఁ బరివేష్టి తులై తనపుత్రపౌత్రులందఱును వేగిపోవుచుండ మహాపతివ్రత యగు కపోతసతి చూచి దుఃఖవిహ్వలయై వివిధకాతరవచనంబులచే నగ్నిదేవు నుద్దేశించి „ అరూపుండును, అదానుండును, అపరోక్షుండును, నగు నగ్నిదేవునకు నమస్కారము. ఈజగంబునందలి సకలపదార్థములు నెవ్వ నియాత్మభూతములో, ఎవ్వనిమూలమున దేవతలు హవ్యభోజనంబు గావింతురో అట్టియజ్ఞభుజుండును, స్వాహాప్రియుండునగు నర్చిష్మంతు నకుఁ బ్రణామము. దేవతలకు ముఖంబును, హవ్యవహానుండును, దేవ హోతయు, దేవదూతయు, నగువిభావసుని నేశరణంబు వేఁడెదను. ప్రా ణరూపంబున జీవులయంతస్స్థితుండును, బహిర్భాగంబున నన్నప్రదుం డును, యజ్ఞసాధనస్వరూపుండును నగుధనంజయుండు నాకు రక్షకుం డగుఁగాక !" అని యిట్లు వినుతించుటయు నగ్నిదేవుండు „ ఓసాధ్వీ ! కపోతీ ! ఈరణరంగమున విడిచిన నాసంబంధమగునీయస్త్ర మమోఘ మైనది. ఇమ్మహాస్త్రంబునకు విశ్రామస్థానంబు గల్పించు నుపాయం బేమైన నున్నచో నాకెఱింగింపుము !" అనియెను. అంతఁ గపోతి విని తస్వరముతో „ ఓహవ్యవాహా ! ఈయమోఘశరంబు నాభర్తకును బుత్రపౌత్రాదులకు నెట్టియుపాయంబును గావింపక నాముందు విశ్రమిం

చుఁగాక ! ,, ఓజాతవేదా ! నీవుసత్యవచనుండ వగుము. నీకు నమస్కారము.'' అని ప్రార్థించుటయు జాతవేదుండు ,, ఓపతివ్రతా ! నీపతిభక్తికి నేను పరమసంతుష్టుఁడ నైతిని. ఓహేతీ ! నేను నిన్నును, నీభర్తను, నీపుత్రపౌత్రులనందఱనుగూడ క్షమించితిని. ఈయగ్నిజ్వాలలు మిమ్మెవ్వరిని దహింపకుండుఁగాక !—నీవు సుఖంబుగ నుండుము !'' అని యనుగ్రహించెను.

ఇది యిట్లుండఁగా యమపాశబద్ధుండై యమదండతాడితుండగు నిజభర్తను రణరంగమునం గాంచి యులూకి దుఃఖితయై యమసన్నిధానంబునకుంజని యాతని సందర్శించి ,, ఓప్రభూ ! యమరాజా ! జనులు నీవలనిభయంబుచేతనే బ్రహ్మచర్యానుష్ఠానంబు గావింతురు. ధీరులగు వారు నీభయంబుననే కర్మనిష్ఠులయ్యెదరు. మఱియు సత్కార్యాచరణంబు సేయుదురు. అనశనాదివ్రతంబులైనను, గ్రామంబులు విడిచి యరణ్యవాసంబులు సేయుటయైనను, సౌమ్యభావము నాశ్రయించుట యైనను నీభయంబువలననే—నీభయంబువలననే సోమయాజు లగుచుందురు. నీభయంబువలననే విప్రులు వేదోచ్చారణంబు సేయుచుందురు. దేవా! అట్టినీశరణంబు గోరివచ్చిన నన్ను రక్షింపుము'' అని ప్రార్థించుటయుఁ బతివ్రతయగు నయ్యులూకపత్ని స్తోత్రంబునకు యముండు ప్రసన్నుండై ,, ఓసతీమణీ ! నీకు శుభంబగుఁగాక ! నీయభీష్టం బేదియో తెల్పుము'' అని యానతిచ్చెను. అప్పుడయ్యులూకి యముం గాంచి ,, ఓసురశ్రేష్ఠా ! నాభర్త నీపాశంబుచే బంధితుండై, నీదండంబుచేఁ దాడితుండగుచు బాధితుం డగుచున్నాఁడు. అట్టిమహాపన్నుం డగునాభర్తను, బుత్రపౌత్రాదులను రక్షింపవలయును'' అని ప్రార్థించెను. ఆమాట విని యముండు కృపామయుండై ,, ఓశుభాననా ! మదీయంబులగు పాశదండంబు లమోఘంబులు. వానికిఁ బలిసయోగ్యం బగుస్థానంబు

నిర్దేశింపుము” అనియెను. అనుటయు నయ్యులూకియుఁ గపోతివలెనే “ఓజగన్నాథా! నీపాశంబునన్ను బధించుఁగాక! నీదండంబు నన్ను దండించుఁగాక! వానిమూలమున నాపతి పుత్రపౌత్రాదుల కెట్టి యపాయంబును గలుగకుండుఁగాక’” అని చెప్పుటయు భగవానుండగు యముండు కృపాయత్తచిత్తుండై “సాధ్వీ! నీపతిపుత్రాదులు నిరపాయులగుదురుగాక! నీకును సుఖంబగుఁగాక!” అని కరుణించి తనపాశదండంబుల నుపసంహరించెను. అట్లే యగ్నిదేవుండును దనయస్త్రంబు నుపసంహరించెను.

అనంతర మయ్యిరువురును గలసిపోయి యులూకంబునకును, గపోతంబునకును బరస్పరమిత్రత్వముం గూర్చి యాపక్షుల నుద్దేశించి “ఓవిహంగశ్రేష్ఠంబులారా! మీయభీష్టంబు గోరుకొనుఁడు” అని యానతిచ్చుటయు నవ్విహంగద్వయం బేకకంఠ్యముగా “ఓసురోత్తములారా! మావైరవ్యాజంబున నతిదుర్లభం బగుమీదర్శనము మాకు లభించినది. మేము పాపమతులమగుపక్షులము. అట్టిమాకు వరంబులతోఁ బ్రయోజన మేమున్నది? అయినను మీరు కరుణించి వరప్రదానంబు గావింపఁదలంచితిరి గావున మేమును గోరుకొనుచున్నాము. మాకొఱకు మేమెట్టివరంబును గోరుటలేదు. స్వార్థంబుతోఁ గూడినప్రార్థనము శోచనీయమైనది. పరార్థోద్యతుం డగువానిజీవితమే సార్థకమైనది. అగ్నియు, జలంబును, రవియు, పృథివియు, వివిధంబు లగుధాన్యంబులును బరార్థసాధనంబుకొఱకే ప్రవృత్తంబు లగుచుండును. విశేషించి సాధువులుగూడ నట్టివారే—బ్రహ్మాదిదేవతలుగూడ మృత్యుముఖపతితు లగుదురన్నచో నిఁక నితరులలెక్క యేమున్నది? ఇది యంతయు నాలోచించి చూడఁగా స్వార్థంబునకై శ్రమపడుట నిరర్థకం బని బోధ యగుచున్నది. జననకాలంబున విధియెట్లు లిఖించి యుంచెనో

యట్లు జరుగకమానదు. కాని జీవులు వృథాపౌరుషమును బ్రకటించుచుఁ గేవలక్లేశమునే యనుభవించుచుందురు. కావున నోదేవతలారా! మాకు జగన్మంగళకరం బగునొకవరంబును బ్రసాదింపఁగోరెదము" అని ప్రార్థించిరి.

అంతలోక విఖ్యాతులగు యమాగ్నులు ప్రసన్నులై యాపక్షిద్వయంబునకు ధర్మకీర్తివర్ధనంబుగను, సకలలోకశుభకరంబుగను వరంబు గోరుకొనుఁడని యానతిచ్చుటయు నవ్విహంగంబు లొక్కటే వాక్యముగా "ఓసురవరులారా! ఈగంగానది యుభయతటంబులను మా యాశ్రమంబులు ప్రతిష్ఠితంబు లగుఁగాక! సుకృతియైనను దుష్కృతియైనను ఈక్షేత్రమునందు స్నానదానజపహోమతర్పణాదులం గావించువాఁడు సకలాభీష్టసిద్ధుం డగుఁగాక! ఇదియే మాకుఁ బరమవరంబు" అనుటయు నద్దేవద్వయంబును "ఓపక్షులారా! మీరుకోరినట్లే యగుఁగాక! మఱియు మీయందలిప్రీతిచే నింకొకవరం బిచ్చుచున్నాము. ఈగౌతమియుత్తరతీరంబున నెవ్వరీయమస్తోత్రమును బఠింతురో వారివంశంబున సప్తపురుషాంతరంబులవఱకు నకాలమృత్యువు వొరయనేరదు. ఆపురుషుండు సర్వదా సంపద్భాజనుండు గాఁగలఁడు. ప్రతిదినంబును మృత్యుస్తోత్రంబు పఠించువాఁ డష్టాశీతిసహస్రవ్యాధులనుండియు విముక్తుం డగును. మఱియు నీక్షేత్రంబున సప్తాహమాత్రంబు స్నానంబు చేసినచో సతులు త్రిమాసమధ్యంబునను, వంధ్యలు షణ్మాసమధ్యంబునను గర్భవతు లగుదురు. ఆనారి వీరప్రసవినియు, నబ్బాలుం డాయుష్మంతుఁడును, ధనవంతుఁడును, మతిమంతుండును, బలవంతుండును, బుత్రపౌత్రవంతుండు నగును. ఇచ్చటఁ బిండాదిదానంబువలనఁ బితృదేవతలకు ముక్తిలాభం బగును. నరున కీక్షేత్రంబున స్నానమాత్రంబుననే మనోవాక్కాయజంబు లగుకలుషంబులు నశింపఁగలవు." అనియిట్లు

యము౯ దనుగ్రహించుటయు నగ్నిదేవుండును, "ఓపక్షివరులారా! ఈగౌతమీపక్షినాతీరంబున నియతవ్రతులై యెవ్వరుమదీయంబగుస్తవంబును బఠింతురో వారి కాయురారోగ్యభాగ్యంబులు నేను ప్రసాదించెదను. ఎట్టినరుండైనను, నెట్టిచోటనైనను నీస్తవంబు పఠించినచో నగ్నిభయనివారణంబు గాఁగలదు. ఈస్తోత్రమును లిఖించి గృహమధ్యంబున స్థాపించినయెడల గృహదాహంబు గలుగదు. ఈయగ్నితీర్థంబున స్నానదానాదు లగ్నిష్టోమఫలదంబు లగును." అని యనుగ్రహించెను.

అప్పటినుండియు నాతీర్థంబులు యామ్యతీర్థము, అగ్నితీర్థము నను నామంబులచేఁ గీర్తితంబు లయ్యెను. అచ్చటనింకను మూఁడువేల మూఁడువందలతొంబదిపుణ్యతీర్థంబులు గలవు. అవియన్నియు భుక్తిముక్తిప్రదంబులు. ఈసమస్తతీర్థంబులయందును స్నానంబు చేసినచో ప్రేతత్వము గాంచినవారుగూడఁ బవిత్రులై పుత్రమిత్రాదిసమృద్ధిం గాంచి పుణ్యవంతులై స్వర్గవాసంబుఁ గాంచఁగలరు.

తపస్తీర్థాదివర్ణనము

ఈతపస్తీర్థము సర్వకామప్రదంబును, పుణ్యజనకంబును, పితృప్రీతికరంబు నైనది. పూర్వకాలంబులలో జల మధికమా, అగ్ని యధికమా యను తర్కవితర్కంబులు పుట్టెను. అందుఁ గొందఱు జలంబును, గొందఱగ్నిని బ్రశంసింపఁదొడంగిరి. వారిట్లు వాదప్రతివాదములు చేయుచుండ నందుఁ గొందఱు "అగ్ని జీవభూతం బగుటచే ననలంబుకంటె జననాధారం బేదియును లేదు. అగ్నియే యాత్మభూతంబును, హవ్యభూతంబు నై యున్నది. ఈయఖిలజగంబు నగ్నిమూలంబుననే యుత్పన్నంబైనది. అగ్నిచేతనే సకలలోకంబులును ధరింపఁబడినవి. అగ్నియే జ్యోతిర్మయంబును, తైజసంబు నగుజగదాకారముగాఁ బరిణమించినది.

కావున నగ్నికంటె శ్రేష్ఠంబును, పావనంబు నగునది యేదియును లేదు. అగ్నికంటెఁ బరదైవతంబును లేదు. అగ్నియే అంతర్జ్యోతి యని కీర్తింపఁ బడుచుండుటచే నదియే పరంజ్యోతి. అగ్నిభిన్నముగ నేపదార్థంబునకును శక్తి లేదు. ఈజగత్త్రయంబు నగ్నితేజంబుచేతనే వ్యాప్తంబై యున్నది. కావునఁ బంచభూతంబులలో నగ్నియే శ్రేష్ఠమైనది. గర్భస్థంబగు బీజము సకలాంగకంబులంగాంచి వర్ధిల్లుట యగ్నిశక్తిమూలముననే. విశేషించి యగ్నియే దేవతలకు ముఖంబై యుండెను. కావున నగ్నికంటెఁ బ్రధానపదార్థము మఱియొకటిలేదు.” అని వాదించిరి.

మఱికొందఱు వేదవాదు లగుమునులు జలశ్రేష్ఠత్వమును బ్రతిపాదించుచు “జలమూలముననే యన్నము సంపన్నం బగుచున్నది. జలమువలననే జనులు శుచులగుచున్నారు. జలముచేతనే చరాచరజగంబంతయు రక్షితమైయున్నది. జలమే జగంబునకు మాతృస్వరూపము. జలము త్రైలోక్యమునకును జీవనము. జలంబునుండియే యమృతముదయించె నని పెద్దలు చెప్పియుండిరి. దానినుండియే యోషధు లన్నియు నుదయించెను గావున జలమే సర్వభూతశ్రేష్ఠమైనది.” అని ప్రశంసింప నారంభించిరి. ఇట్లు కొందఱు అగ్నిని, గొందఱు జలంబును గీర్తించుటయే గాని యందెవ్వరు శ్రేష్ఠులో నిర్ధారణ కాదయ్యెను. అందుచే నమ్మహర్షులు పరస్పరవిరుద్ధవాదు లగుచు నెట్టి సిద్ధాంతంబును చేయఁ జాలక యందఱును గలసి బ్రహ్మదేవుని చెంతకుం బోయి జలాగ్నుల యం దెవ్వరుప్రధానులో యెఱింగింపవలయునని ప్రార్థించిరి.

అప్పుడు జలజసంభవుం డించుక యాలోచించి నియతవ్రతు లగునమ్మహర్షుల నుద్దేశించి “ఓమునివరులారా! జలాగ్నులు రెండును జగంబునఁ బూజ్యతమంబు లైనవియే. ఆరెండింటివలననే లోకమంతయు నుత్పన్నం బైనది. వానిమూలంబుననే హవ్యంబును, కవ్యంబును,

అమృతంబులు జనించినవి. వానిమూలముననే జీవనమును, శరీరధారణము నగుచున్నవి. ఆరెండింటిలో నొకదానిమించినవి శేష మింకొకదానికి లేదు. కావున నారెండింట శ్రేష్ఠత్వమును సమానమైనదనియే తోఁచుచున్నది ” అని బోధించెను. అందువలన జలాగ్నులయందు దేనిశ్రేష్ఠత్వమును నిర్దిష్టము కాకుండుటచే మునులందఱును బ్రహ్మవచనంబులచే సంతృప్తినందఁజాలక వాని శ్రేష్ఠత్వమును దేల్చుకొనవలయు ననుకుతూహలముతో వాయుదేవునిసన్నిధికిం బోయి “ ఓమహాత్మా! నీవు ప్రాణస్వరూపుఁడవు. కావున జలాగ్నుల శ్రేష్ఠత్వంబు నిర్దేశింపవలయును. నీవు సత్యమూర్తివి ” అని ప్రార్థించుటయు వాయుదేవుండు యుక్తియుక్తంబుగా “ తపోధనులారా! అగ్నియందే సకలజగంబును ప్రతిష్ఠితమై యున్నది. కావున జలంబుకంటె ననలమే శ్రేష్ఠతమంబైనది ” అని చెప్పెను.

ఆమాట విని ప్రతిపక్షులగుమహర్షు లాసిద్ధాంతము నంగీకరింపఁజాలక తక్కినఋషులతోఁగూడఁ గలసి వసుంధరచెంతకుం బోయి “ ఓ భూదేవీ! నీవు చరాచరంబున కాధారభూతంబవు. కావున నీవు సత్యము చెప్పవలయును! జలాగ్నులయందు శ్రేష్ఠు లెవ్వరు ” అని ప్రశ్నించుటయు ధాత్రీదేవి మృదుస్వరముతో “ సర్వభూతంబుల కానందప్రదంబును, సనాతనంబు నగుజలము నాకుఁగూడ నాధారంబై యున్నది. ఆజలమునుండియే సర్వభూతంబులు నుత్పన్నంబు లగుచుండును. కావున సన్నిటియందును జలమే శ్రేష్ఠమైనది. ” అని చెప్పుటయు నగ్నిపక్షము వారు కాదుకాదని నిషేధించిరి. అప్పటికిని వారిభిన్నాభిప్రాయములు తీరనందున వారందఱును క్షీరజలధిశయనుండును భగవానుండు నగువిష్ణుదేవునిసన్నిధికిం బోయి శంఖచక్రగదాధరుం డగునద్దేవుని వివిధప్రకారంబుల నిట్లు వినుతింపందొడంగిరి.

“భూతభవిష్యద్విభుండును, బుద్ధిగుణనివేశుండును, చిత్రవిచిత్రపరిణామశీలుండును, జగత్త్రయస్వరూపుండు నగు దేవుండు మాకు దిక్కగుంగాక! ప్రళయకాలంబున సర్వంబు నెవ్వనియందు లయం బగుచుండునో, మహర్షులే దేవుని శాశ్వతుం డనియు, అప్రమేయుం డనియు, వేదవేద్యుం డనియు, అక్షయుం డనియు నిర్దేశించి యుండిరో ఎవ్వని యాశ్రయంబు సర్వాభీష్టదాయకమో, అట్టిసత్యవస్తువు నాశ్రయించెదము. పంచభూతాత్మకుండును, జగదాశ్రయుండును, ప్రకృతిరూపుండును, సర్వవ్యాపకుం డయ్యును యోగిగణంబులకుం గూడ నవిదితుండు నగు దేవుండు మాకుఁ బ్రసన్నుండగుఁగాక! ఓవిష్ణుదేవా! అట్టిపరదైవతంబవు నీవే. ఓజగన్నివాసా! జలాగ్నులయందేది శ్రేష్ఠమైనదో యెఱింగించి మాసంశయంబుఁ దీర్పవలయును. అందుకొఱకే మేము తఱమును నీసన్నిధి కరుదెంచి యున్నాము. నీవు స్వయముగా సత్యనిర్ధారణంబు గావింపవలయును. ఈసమస్తజీవులకును నీవంతరాత్మవై యున్నావు. ఓజగన్నాథా! ఈవిశ్వమంతయును నీవే—నీయందే సర్వంబును బ్రతీయమానం బగుచున్నది. విశ్వాత్ముండవగు నీవీజగంబులోపలను, వెలుపలను, అంతటను నిండి యున్నావు. అయినను ప్రకృతివశభావముచే నెవ్వరును నిన్ను గ్రహింపఁజాలకున్నారు. దేవా ప్రసన్నుండవై మాసంశయంబు నివారింపుము”

అని వారు ప్రార్థించుచుండగా జగద్ధాత్రియు నశరీరయు నగు దేవవాణి “ఓఋషివరులారా! తపోనియమభక్తియుక్తంబుగా మీరు జలంబును అగ్నినిగూడ నుపాసింపుఁడు. అందెవ్వరియారాధనంబు ప్రప్రథమంబున ఫలసిద్ధిం గాంచునో యాదైవతమే శ్రేష్ఠమైన దని నిశ్చయించుకొనుఁడు!” అని వినంబడియెను. అప్పుడు మునులందఱు నవ్వాక్యంబు నంగీకరించి యటనుండి కదలి సర్వలోకమాతృస్వరూపిణియు,

భువనత్రయ పావనియగు నగ్గౌతమీతటంబునకుం జని యచ్చటఁ దపోని యతవ్రతులై జలాగ్నుల నుపాసింపనారంభించిరి. అట్లు కొంత కాలంబు చనుటయు మరల వేదమాత యగుసరస్వతి యశరీరిణియై ,, ఓమౌని పుంగవులారా ! అగ్నిదేవునకు జలమే జననీస్వరూపిణి యైయున్నది. ఆజ లంబువలననే సర్వంబును శుచిమంతం బగుచున్నది. కేవలాగ్ని పూజకులు గూడ జలవ్యతిరిక్తంబుగ నగ్ని నారాధింపఁజాలరు. సర్వత్రజలసంచారం బగుటచేతనే కర్మాధికారము గలుగుచున్నది. మానవుం డెంతటివేదవి దుండైనను జీవితకాలం బంతయు శీతలజలావగాహనంబు సేయుచునే యుండవలెను. అట్లు సేయకున్నచో మలయుక్తుండును, అశుచియు, ధర్మ కర్మానుష్ఠానంబున కనధికారియు నగుచున్నాఁడు. జలమే సకలజగంబు నకు మాతృస్వరూపిణి యగుటచే నదియే సర్వభూతంబులయందును శ్రేష్ఠతమంబైనది. విశేషించి జల మగ్నికిఁగూడ జననియై యున్నది. అందుచేఁ గేవలము జలమునకే శ్రేష్ఠత్వము నిష్పన్నం బగుచున్నది. ”
అని యెతింగించెను.

అయ్యాకాశవాణివచనంబు లాకర్ణించి యచ్చటివేదవాదు లగు మును లందఱు నప్పుడు వాదోపవాదంబులు వదలుకొని యేకాభిప్రా యులై జలశ్రేష్ఠత్వమునే యంగీకరించిరి. అట్లువారందఱు నొకసిద్ధాంత మునకు వచ్చిన యాపుణ్యక్షేత్రము తపస్తీర్థం బగునామముచే విఖ్యా తం బయ్యెను. మఱియు దానికి శక్రతీర్థంబనియు, నగ్నితీర్థంబనియు, సారస్వతతీర్థం బనియు, నామంబులు గలిగెను. ఆసకలతీర్థంబులయం దును స్నానదానాదులు మహాఫలదాయకంబులు. అచ్చటఁ బుణ్యజన కంబు లగుపదునాలుగువందలతీర్థంబులుగలవు. అవి యన్నియు స్వర్గమో క్షప్రదంబులు. దైవవాణి యాస్థలంబున మహర్షులసంశయవిచ్ఛేదంబు గావించిన యాస్థానంబు సరస్వతీగంగాసంగమస్థానము. ఆస్థానమహా

త్మ్యము నెంతటివారును వర్ణింప సమర్థులు గారు.

దేవతీర్థవర్ణనము.

గంగానదియుత్తరతటంబున సర్వపాపవినాశకం బగుదేవతీర్థంబు గలదు. పూర్వము సర్వసద్గుణవంతుండగు ఆర్ష్టిషేణుండను నొకరాజుండెను. అతనికపరలక్ష్మింబోలి జయయనుపేరుగలరమణి భార్యయై యుండెను. ఆదంపతులకు భరుండను పుత్రుండొకడు గలఁడు. అతఁడు పితృభక్తుండును, మతిమంతుండును, కార్యదక్షుండును, ధనుర్వేదవిదుండును, వేదపారదర్శియు నై యుండెను. ఆభరునకు రూపవతియు, విఖ్యాతచరిత్రియు నగుసుప్రభ యను కాంత సహధర్మిణియై యుండెను. మహారాజగు నార్ష్టిషేణుఁడు పుత్రుం డగుభరునియందు రాజ్యభారము నుంచి యశ్వమేధయాగంబు నిర్వర్తింపఁదలంచి సరస్వతీతీరంబున నాత్మపురోహితునిచే దీక్షాగ్రహణంబు గావించి వేదశాస్త్రపరాయణు లగు ఋత్విగ్గణంబులతోడను, బ్రధానులగుమహర్షిగణంబులతోడను, బరివేష్టితుండై బ్రాహ్మణాగ్నిసాన్నిధ్యంబున నుండఁగాఁ బ్రతాపవంతుండును శూరుండునగు మిథుం డనురక్కసుం డయ్యధ్వరధ్వంసంబు సేయం దలంచి భార్యాపురోహితసహితంబుగా నారాజేంద్రుని బట్టి రసాతలంబునకుం గొనిపోయెను. ఇఁకఁ జేయునదిలేక ఋత్విజులును, దేవతలును, స్వస్థానంబులకుఁబోయిరి.

ఆరాజపురోహితునకు దేవాపి యను తనయుండు గలఁడు. అతఁడు తనతండ్రింగానక విస్మితుండై దుఃఖితచిత్తంబుతో నిజజననింగాంచి "అమ్మా! నాతండ్రి యెక్కడకుఁ బోయెను? పితృవిహీనుండనై నేనెట్లు జీవములతో నుండఁగలను? తల్లీ నీవు సత్యము వచింపుము. పితృవిహీనులగు నిర్భాగ్యులజీవితము నీచమైనది. నీవీవిషయంబున సత్య

ము వచింపవేని నేను జలంబులయందైనను, నగ్నియందైనను బడి ప్రాణవిసర్జనంబు చేసికొనక మానను." అని యడిగెను. ఆమాటలు విని తల్లి "వత్సా! నీతండ్రి రాజసహితంబుగా నొకదానవునిచే రసాతలంబునకుఁ గొనిపోఁబడియెను" అనునంతనే దేవాపి "అమ్మా! ఎవఁడా రాక్షసుఁడు? ఎందుకొఱకు నాతండ్రిని దీసికొనిపోయినాఁడు? అట్లు కొనిపోవుచుండ నెవ్వరు చూచినారు? ఆపాపపురక్కసునినివాస మెచ్చట? ఈసంగతు లన్నియును స్పష్టముగాఁ దెలుపుము" అని ప్రశ్నించెను. అప్పుడాతనితల్లి "నాయనా! మహారాజు యజ్ఞదీక్షితుండై యుండఁగా మధుండనుదానవుం డారాజును, ఆతనిదేవిని, మీతండ్రిని గూడ వహ్నిబ్రాహ్మణదేవగణసమక్షంబున బలవంతముగఁ బట్టి రసాతలంబునకుఁ గొనిపోయెను" అని చెప్పెను.

ఆవృత్తాంత మంతయు నాలకించి దేవాపి "దేవతలను, అగ్నిని ఋత్విక్కులను, రాక్షసులను గాంచి నాతండ్రిని వెదకవలయును. ఇంతకంటె మఱియొకమార్గము లేదు." అని యాలోచించి రాజపుత్రుండగు భరునిచెంతకుం బోయి "ప్రభుకుమారా! దానవాపహృతులగుమనవారిని రసాతలమునుండి తపోనియమపత్రిభావంబుచే గ్రహించి కొనితెచ్చెదను. అతిఘోరంబగుపరాభవంబు తటస్థించినప్పుడు తగినప్రతిక్రియ గావింపఁజాలని నరాధముని జీవితముకంటె మరణమే శ్రేష్ఠమైనది. నీతండ్రియగునార్ష్టిషేణుం డెట్లు పాలించుచుండెనో యట్లే నీవును నిమ్మహీమండలంబును శాసించుచుండుము. రాజపుత్రా! నేను కృతకృత్యుండనై మరల వచ్చువఱకును నాతల్లిని గాపాడుచుండుము. ఇఁక నాకు సెలవొసంగుము" అనిచెప్పెను. రాజపుత్రుండును సకలవిధంబులఁ గార్యనిశ్చయంబు సేయుచు బురోహితపుత్రుం డగుదేవాపిం గాంచి "విప్రనందనా! నీవు పరమేశ్వరానుగ్రహంబునఁ గార్యసిద్ధిం గాంచఁగ

లవు. యథాసుఖంబుగఁ బోయి రమ్ము? ఇంచుకంతయును జింతింప వలదు ” అని ప్రోత్సహించెను.

అనంతర మబ్బాలుం డగుదేవాపి యమరేంద్రుని చరణధ్యానం బునఁ దత్పరుండై ఋత్విగ్గణంబుల నన్వేషించుచు, వారినిదర్శించి వేఱు వేఱుగ నమస్కారంబు లర్పించి కృతాంజలిపుటుండై ‘‘ ఓమహాభాగు లారా! యజ్ఞదీక్షితుం డగుయజమానుని, బురోహితుని, యజమానప త్నిని రక్షించుభార మంతయు ఋత్విజులపై నుండునుగదా! అట్టిచో మీసమక్షమునందే వారు దానవునిచే నపహృతులై పోయిరి. ఇది కేవల మనుచితముగను, అయుక్తముగను లేదా? కావున మీరీక్షణంబ మహా రాజును, రాజమహిషిని, మాతండ్రియగు పురోహితుని భద్రంబుగఁ దీసికొని రావలయును. వారికెట్టియపాయంబును గలుగఁగూడదు. మీ రట్లు చేయకున్నచో నాశాపంబునకుఁ బాత్రులు కాకమానరు’’ అని యుగ్గడించుటయు ఋత్విజులు భయపడి ‘‘ భూసురకుమారా! యజ్ఞం బులయం దగ్నియే ప్రథమపూజ్యుఁడు. అతఁడే దైవతము. కేవలము మేమగ్నిపరిచారకులము. అట్టిమే మేమిచేయఁగలము? దాతయైనను, భోక్తయైనను, హర్తయైనను, గర్తయైనను హవ్యవాహనుం డగు నయ్య గ్నియే—’’ అని సమాధానము చెప్పిరి.

అది విని దేవాపి యాఋత్విజులను విడిచి యథావిధిగ జాతవే దునిఁ బూజించి సర్వవృత్తాంతంబు నాతనికిని నివేదించుటయు నగ్నిదే వుండు నివ్వెఱపడి ‘‘ కుమారా! యజ్ఞంబులయందు ఋత్విజు లెట్టివా రో నేను నట్టివాఁడనే. దేవతలహవ్యమును వహించుటయే నాపని, యజ్ఞభోక్తలైనను, రక్షకులైనను దేవతలే కాని నేను గాను. నేను దేవ తలను వేఱువేఱుగ నాహ్వానించి సప్రయత్నంబుగ హవిర్భాగంబుల నిచ్చుచుందును. ఇందలినాయపరాధ మింతమాత్రమే. నీవీవిషయము

దేవతలనే యడుగుము." అనియెను. అంత దేవాపి దేవతలచెంతకుం బోయి ప్రత్యేకంబుగ వారికి నమస్కరించి తనయభిశాపోద్యమంబును, ఋత్విజులయు, అగ్నిదేవునియు ప్రత్యుత్తరంబులును వారికి నివేదించెను. దేవతలావిషయంబు నాకర్ణించి విస్మితులై ,, విప్రనందనా! మేము వైదికమంత్రంబులచేతను ఋత్విక్కులచేతను సమాహూతులమై హవిర్భాగంబులఁ గైకొనుచుందుము. అంతేకాని మేము స్వతంత్రులము గాము. వేదంబుల ననుసరించుటయే మావిధి. అందుచే మేము వేదప్రేరితులమై పని చేయుచుందుము. కావున నీవు వేదంబులనే యడుగుము" అని చెప్పిరి.

అనంతరము దేవాపి వేదంబుల నారాధించి సాక్షాత్కరింపఁజేసికొని వానికిఁ బునఃప్రణామంబులుచేసి ఋత్విజులును, అగ్నియు, దేవతలును జెప్పినవిషయంబులను నివేదించెను. అప్పుడు వేదములు ,,కుమారా! మేమును బరతంత్రులమే గాని, స్వతంత్రులము గాము. మేమెప్పుడు నీశ్వరపరతంత్రులమై యుండెదము. అశేషజగంబున కాధారుండయ్యు నిరాధారుండును, నిరంజనుండును, సత్యంబున కేకమాత్రాశ్రయుండును, సర్వసంపన్నిధానుండును, మహేశ్వరుండు నగుమహాదేవుఁడే సర్వంబునకుఁ గర్తయు హర్తయునై యున్నాఁడు. మేము కేవలము శబ్దమయులము. అందుచే సకలంబును వచించుటకును, సర్వంబును గ్రహించుటకును జాలియుందుము. మాప్రయోజన మింతమాత్రమే. నీవేమియడిగినను జెప్పఁగలము. మీజనకాదుల నెవ్వరపహరించిరో, యాతనినామంబును, నివాసంబును, బలపరాక్రమంబులు నెట్టివో చెప్పఁగలము. మఱియు మీవారేదైత్యునిచే భక్షితులైపోయిరో, యింకను సజీవులై యుండిరో యెఱింగింపఁగలము. నీసామర్థ్యమెట్టిదో, ఎచ్చట నెవ్వరి, నేవిధముగా నారాధించి నీవు వారిని బడయఁగలవో

ఆయుపాయముగూడ నీకు బోధింపఁగలము. ఇంతకంటె మేమేమియుఁ జేయఁజాలము. నీయాత్మీయులపోకడకు మేమెంతమాత్రము బాధ్యులము గాము'' అని స్పష్టముగాఁ దెలియఁ జేసెను.

దేవాపియు నావచనంబు లాకర్ణించి తన మనంబున నించుక యాలోచించి వేదగణంబుల నుద్దేశించి ''ఆదైత్యునిచే నపహృతు లగు మాతండ్రియు, రాజును, రాణియు మరల నెట్లు లభింతురు? వారికెట్లు క్షేమముగలుగును? ఈవిషయము నాకెఱింగింపవలయును.'' అనుటయు వేదంబులు ''ఓభూదేవకుమారా! నీవీక్షణంబ గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యందు వెలసియున్నమహాదేవు నారాధింపుము. అందువలనఁ గృపాకరుం డగు మహేశ్వరుండు సుప్రసన్నుండై నీయభీష్టంబు నెఱవేర్పఁగలఁడు. ఓమహామతీ! దేవుండగుశివుండు సన్నుతుఁడై నిశ్చయంబుగఁ బ్రీతుం డగును. మహారాజగు నార్ష్టిషేణుండును, ఆతనిదేవి యగుజయయు, నీతండ్రియగు నుపమన్యుండును నిరోగశరీరులై పాతాళతలంబున నున్నవారు. నీవు పరమేశ్వరవరప్రభావంబున నమ్మఘుదైత్యుని సంహరించి స్వధర్మనిర్వహణంబువలన మహాయశంబు నందఁగలవు. మాకు శక్తియున్నంతవఱకు నీకీయుపాయము నెఱింగించితిమి. ఇంతకంటె మాకేమి చేయుటకును శక్తి చాలదు——''

అని వేదంబులు బోధించుటయు విప్రబాలకుం డగుదేవాపి యప్పుడే వేదంబులకడ సెలవుగైకొని గౌతమికిం జని యందు సుస్నాతుండై యించుకసేపు ధ్యానంబు గావించి యనంతరము మహాదేవు నుద్దేశించి ''ఓదేవదేవేశా! నేనుబాలకుఁడను. నీవు నాగురులకు గురుండవు. నిన్ను స్తోత్రముచేసి మెప్పించుటకు నాకు శక్తిలేదు. నీసత్యస్వరూపమును నిగమనిచయంబులును, దేవతలును, మునిగణంబులును, బ్రహ్మయు, వైకుంఠవాసుం డగువిష్ణుదేవుండునుగూడ నెఱుంగంజాలరు. నీవెట్టివాఁడ

శైశ నగుభువుగాక! నేను నీకు నమస్కరించుచున్నాను. ఓమహేశ్వరా! నీవీలోకంబునందుగల యనాథులకును, కృపణులకును, దరిద్రులకును, రోగులకును, పాపాత్ములకును గూడ రక్షకుండవు. జగన్నాథా! తపోనియమయంత్రాదులచేఁ బూజితులై దేవతలు మానవులకు భవత్ప్రదత్తంబులగుఫలంబులనే ప్రసాదించుచుందురు. ఒక్కసారి ,, శివ '' యను నీనామంబు నుచ్చరించినంతమాత్రమున నెంతటియజ్ఞానులైనను, ఎంతటి పాపాత్ములైనను, ఎంతటి నరకార్ణవ నిమగ్నులైనను, నీవు రక్షించుచుందువు. అట్టిదయాళుండవగునీవు నన్ను రక్షింపవలయును ''

అని దేవాపి ప్రార్థించుటయుఁ ద్రిలోచనుండాతని యెట్టయెదుట సాక్షాత్కరించి ప్రసన్నహృదయుముతో ,, వత్సా! నీయెడల నేను సంతుష్టుండనైతిని. నీవు దైన్యంబు విడిచి నీయభీష్టంబు గోరుకొనుము '' అని యానతిచ్చినంతనే దేవాపి కృతాంజలియై ,, ఓజగన్నాథా! మా రాజును, రాజపత్నిని, నాతండ్రిని నేను మరలఁ బడయఁగోరుచున్నాను. మరియు రిపుండగు మధుదైత్యునినిధనంబును గావించుచున్నాను '' అని విన్నవించెను. అప్పు డఖిలేశ్వరుం డగుత్రిలోచనుం డట్లే యగుఁగాక యని యనుగ్రహించి గణేశ్వరుని నందికేశ్వరునిఁ బిలిచి స్వయముగఁ ద్రిశూలాయుధమును బ్రసాదించి వారిని రసాతలంబునకుఁ బంపించెను. వారాత్మగణంబుల పాతాళంబునకుం జని ససైన్యంబుగ మధుదైత్యుని సంహరించి దేవాపితండ్రిమొదలగువారిని విడిపించి తెచ్చి దేవాపికి సమర్పించిరి.

ధీమంతుండగు నార్ష్టిషేణుని యశ్వమేధం బప్పు డాక్షేత్రంబుననే సంపన్నం బయ్యెను. అప్పు డస్నదేవుండును, ఋత్విజులును, దేవతలును వేదంబులును, మహర్షులును దేవాపినుద్దేశించి ,, ఓవిప్రనందనా! భక్తవత్సలుండును, దేవదేవుండు నగుమహేశ్వరుండు నీకు సాక్షాత్క

రించిన యీస్థానము దేవతీర్థం బనునామంబున విఖ్యాతం బగుఁగాక! ఈతీర్థంబు మానవులకు సర్వపాపాపహంబును, సర్వసిద్ధిప్రదంబును, బుణ్యజనకంబునై నీనిర్మలకీర్తిని శాశ్వతంబుగఁ జేయుచుండుఁగాక!" అని యభినందించిరి. అశ్వమేధంబు సంపన్నంబైనంతనే ఆర్ష్టిషేణునకు దేవతలు వరప్రదానంబు చేసి యాగౌతమీజలంబులనవగాహనం బాచరించి తమ్ముఁ గృతార్థులుగా భావించుకొనుచు స్వర్గంబునకుం జనిరి. అది మొదలుగా నాక్షేత్రంబు నుభయతీరంబులను నేఁబదివేలయెనిమిదండ లతీర్థంబు లుద్భూతంబు లయ్యెను. ఆసకలతీర్థంబులును మహాఫలదాయకంబులు.